Piet Derckx S.M.M.

GESCHIEDENIS

van de

MONTFORTANEN

in

INDONESIË

1939 – 2005

"Wie komen daar aanvliegen als wolken?"

Uitgave door: Archief & Missieprocure Montfortanen
Vroenhof 87
6301 KE Valkenburg Lb
Tel: 043-604 21 34
E-mail: H.Kleykers@inter.nl.net

Druk, Lay-out en Bindwerk: H. Kleijkers smm

Juni 2010

INHOUD

Inhoud. . . . . I - X

Voorwoord. . . . . XI - XII

INLEIDING

De katholieke kerk in Indonesië. 1-3
De katholieke kerk op Borneo krijgt eigen status. 4
Missiegebied Sintang. 4-6
Sintang deel van het Apostolisch Vicariaat Borneo. 6-7
Tussen 1905-1940 breidt het missiewerk zich uit naar
Landjak, Benua Martinus en Bika Nazareth. 8-10
Er komt versterking. 11
Hoe het allemaal begon. 12-16
Foto's. 17-20

HOOFDSTUK 1
De montfortanen in het vicariaat Pontianak
1939 - 1947

De beginjaren op Borneo. 21-23
Koppensnellen op Borneo. 23-24
Japanse bezetting. 24-27
Het Jappenkamp in Kuching. 27-30
Onzekere politieke situatie in Nederlands Indië. 30-32
Priesterwijding van de eerste Dajak-priester. 32-34
Periode na de Tweede Wereldoorlog. 34-36
Nederlandse montfortanen klaar voor vertrek. 36-38
Nog meer montfortanen. 38
Alle parochies definitief overgedragen. 38-39
Uitbreiding van het missiegebied. 39-40
Parochie Bika-Nazareth. 40-43

Parochie Putussibau. 44-45
Parochie Benua Martinus.. 45-46
Parochie Sedjiram. 46-47
Parochie Sintang. 47-48
Missionarissen met Europese leefregels. 48
Foto's. 49-56

HOOFDSTUK 2
Een moeizaam begin van het diocees Sintang
1948 - 1958

Apostolische Prefectuur Sintang. 58-60
Opening van de statie Nanga Beloh
Een begin van het missiewerk in de Melawi-rivier. 60-64
De nieuwe parochie Nanga Serawai. 64-67
De nieuwe parochie Nanga Pinoh. 67-71
Tijd van "Indonesianisering". 71
Parochie Sedjiram. 71-75
Parochie Bika.. 75-77
Parochie Putussibau. 77-80
Parochie Benua Martinus.. 80-81
Kapittel van de Nederlandse Provincie in 1952 81-87
Missie Borneo in moeilijke tijden. 87-91
Van prefectuur tot Apostolisch Vicariaat. 91-93
Het Provinciaal Kapittel van 14 tot 22 februari 1958. 93-94
Het generaal Kapittel van 17 april tot 8 mei 1958.. 94
Foto's. 95-100

HOOFDSTUK 3
De Amerikaanse montfortanen en regio Indonesië
1959 - 1973

De Amerikaanse montfortanen zijn bereid
de verantwoording op zich te nemen van de Borneo Missie. 101-102
De Papoea kwestie en de afwijzing van een in-reis visum. 102-104

De komst van de Amerikaanse montfortanen. 104-105
Politiek en het missiewerk. 105-107
Mgr. Lambertus van Kessel, eerste bisschop van Sintang.. 107-110
Nieuwe generatie missionarissen.. 110-113
Provinciaal Hermans op visitatie in Sintang. 113-116
De geest van vernieuwing en het generaal kapittel van 1964. 116-119
Regio Sintang aan de vooravond v.h. generaal kapittel van 1969. 119-122
actuele situatie *119*
de groei sinds het laatste generaal kapittel *120*
de relatie met de Amerikaanse provincie *120*
de relatie met de Nederlandse provincie *120*
de relatie met de plaatselijke overheid *120*
de relatie met de civiele overheid *121*
de te verwachten moeilijkheden *121*
Het bijzondere generaal kapittel van 1969. 122-124
De omstandigheden waarin de montfortanen werkten.. 124-135
onderwijs *124*
gezondheidszorg *126*
personeel *127*
financiële toestand *129*
opbouw van het bisdom *131*
seminaristen *132*
de lokale kerk en inculturatie *132*
Mgr. van Kessel trekt zich terug als bisschop van Sintang. 135-136
De Amerikaanse provincie laat Indonesië los
en de visitatie van pater generaal Marcel Gendrot. 136-140
Foto's. 141-144

HOOFDSTUK 4
Lambertus van den Boorn Apostolisch Administrator bisdom Sintang
1973 - 1977

Het bestuur van de montfortanen regio Sintang. 145-149
Apostolaatswerk.. 149-152
Provinciaal kapittel januari/februari 1975. 152-153
Lege plaatsen door ziekte.. 153-154

Het generaal kapittel van 1 - 26 september 1975.. 154
Thema's van het kapittel en de terna voor een bisschopskeuze. 155-156
De vervoermiddelen.. 156-157
Werksituatie van een Borneo-missionaris. 158-160
Foto's. 161-164

HOOFDSTUK 5
Naar een zelfstandige Indonesische kerk
1977 - 1984

Overgangstijd.. 165-167
Uitbreiding van het aantal parochies. 167
Veranderingen en de verhouding tussen oud en jong. 167-170
Nieuw regionaal bestuur en het loslaten van Bika.. 170-171
Leerkrachten uit Flores en de rol van leken.. 171-173
Decreet 70 en 77. 173-174
Provinciaal Hub Somers en het regionale kapittel.. 175-179
Opening montfortaans noviciaat. 179-180
De ontmoeting in Bangalore van 6 - 15 juni 1980.. 180-181
Een jaar vol ongevallen. 182-184
Provinciaal kapittel van 1980 - 1981. 184-187
Het noviciaat levert zijn eerste vrucht af. 187-188
Generaal kapittel van 17 augustus tot 12 september 1981.. 188-189
Het overlijden van pater Harry van Cuijk. 189-190
De bisschop en zijn priesters. 190-193
Het noviciaat en de begeleiding van nieuwe kandidaten. 193-194
Een nieuwe regionaal en de vele problemen. 194-196
Het provinciaal kapittel van 27 tot 30 december 1983. 196-198
Montfortanen naar Bandung. 198-199
Regionaals en de CGE in Rome.. 199-200
Eed van trouw als Indonesiër.. 200
Foto's. 201-204

HOOFDSTUK 6
Nieuwe fase van de montfortanen in Indonesië
1984 - 1988

Commissie vorming en opleiding. 205-209
Start van de opleiding in Bandung.. 209-214
Regionaal Beraad van 17 januari 1985. 214-215
Het montfortaans noviciaat in Bandung. 215-217
Montfortanen dicht bij de Dajaks. 217-218
Wat hebben de montfortanen voor de Dajaks gedaan?. 218-219
De aantrekkingskracht van onze congregatie.. 219-220
Wim en het noviciaat in Bandung. 220
Kritiek van de Generale Raad. 221
Eerste commotie.. 221-222
Visitatie van provinciaal Theo Hustin.. 222-227
Hub Reijnders verlaat Indonesië. 227-228
Roepingen Pastoraal. 228-230
Provinciaal kapittel 230-232
Het noviciaatshuis is te klein en de eerste professie. 232-233
De montfortanen en de sociaal-politieke situatie in Indonesië. 233-234
Spiritualiteit en dienstbaarheid. 234
Het montfortaans klooster in Menyurai.. 235
Montfort-seminarie in Sukasenang. 235-237
Inzegening van het Montfort-seminarie en de Eerste professie.. 237
Het diocesane seminarie Betang Betara.. 237-238
Diefstal en oplichterij. 238-239
Henk Kalter ziek en het 75-jarig jubileum van Benua Martinus. 239-240
Het Mariajaar en roepingen pastoraal. 240
Provinciale raad en vragen over de opleiding. 241
De computer doet zijn intrede in seminarie Montfort. 242
Vertaalwerk. 242
Foto's. 243-246

HOOFDSTUK 7
Een bijzondere periode
1989 - 1993

De montfortanen 50 jaar in Indonesië. 247-248
Regionaal beraad op 29 april 1989. 248-256
De Manilla-reis. 256
Zieke confraters en de aanstelling tot acoliet en lector. 256-257
Een aanbod in Bandung. 257-258
Regionaal beraad in Sintang. 258-259
Kapittel in Oirschot. 259-260
Tweede commotie in bisdom Sintang. 261-262
Zilveren kloosterfeest van broeder Piet. 263
Janus van der Vleuten terug naar Nederland. 263
Joep van Lier en de paspoortkwestie. 264-265
Bezoek van Arie van der Hulst aan Indonesië. 265-267
Ontmoeting in Laverna, Sanggau, van 4 - 6 december 1990. 267-268
Het scholasticaat en noviciaat. 268-269
De Aziatische regionaals in Bandung. 269
Nico Schneiders naar Bandung. 270-271
Enkele tegenvallers. 271-272
Agroforestry. 272
Regionaal beraad 8 november 1991. 272-273
Joep van Lier hulppastoor in Cimahi. 273
De geboorte van Kobus op 9 maart 1992. 274-275
Toon Bernard neemt afscheid en de ziekte van Alois Ding. 275-276
Wat er nog meer gebeurde in 1992/1993. 276-277
De diocesane adviesraad. 277
Provinciaal kapittel van 4 tot 7 januari 1993. 278-279
Bezoek van pater generaal. 279-280
Ontmoeting met Mgr. Doera. 280-281
De ziekte van Henk. 281-282
Het generaal kapittel. 282-283
Provinciaal keuzekapittel. 283
Charles Voncken bezoekt Indonesië. 283-284
Regionaal beraad en de kwestie Sintang. 284-287

Vragen rond verzekering en gezamenlijke gelden. 287-288
Permanente vorming en een nieuw bestuur. 288
Foto's. 289-292

HOOFDSTUK 8
De Indonesische delegatie in overgangsfase
1994 - 1998

Begin 1994. 293-294
Workshop en delegatie-beraad met veel rook. 295-296
De delegatie-overste naar Manilla
en een kort bezoek van pater generaal aan Bandung. 296-297
De eeuwige geloften van de eerstelingen
en de priesterwijding van pater Widodo. 297
Putussibau opent een nieuwe communiteit. 297-298
Pater Aloysius Ding Ngo overleden. 298-299
Vreugdevolle gebeurtenissen. 299-300
Mgr. Doera trekt zich terug. 300
Pionier Harry L'Ortye is niet meer. 300-301
Twee montfortanen terug naar Nederland. 301-302
Eerste en eeuwige geloften. 302
Een voorspelling. 302
Bijeenkomst in huize Laverna. 303-305
Visie en Missie. 305-306
De delegatie-oversten van Azië bij elkaar in Mysore, India. 306-307
Lanjing krijgt een nieuwe kerk
en het bezoek van pater Fred Scragg.. 307-309
Wijding van twee montfortanen. 309
Delegatie-overste-zijn een full time job.. 309-310
Een parochie op Flores. 310-311
Broeders van Huybergen en de broeders van St. Gabriel. 311
Pater Claude Sigouin. 311-312
Priesterwijding op Flores en een belangrijke gast. 312-313
Aanpassingen en veranderingen. 313-315
Cursus montfortaanse spiritualiteit in Rome. 315
De sociaal-politieke toestand in Indonesië. 315-316

Priesterwijding in Labuan Bajo. 316
Team Sebeji. 316-317
De montfortanen en het bisdom Sintang. 317
Generaal William Considine op bezoek. 318
Foto's. 319-322

Hoofdstuk 9
Naar het derde millennium
1999 - 2002

Het provinciaal kapittel. 323-324
Delegatie-beraad en bestuursvergadering. 324-325
Verdere ontwikkelingen.. 325
Bijeenkomst Aziatische delegatie-oversten. 326
Generaal kapittel. 326-328
Conferentie religieuze oversten. 328-329
Allerlei gebeurtenissen. 329
Nieuws van het provinciaal kapittel.. 329-331
Parochie Poco. 331-333
De relatie met bisdom Sintang.. 333
Delegatie-beraad in Sintang.. 333-335
de communiteit van het regionaalshuis *333*
de communiteit van het noviciaat *333*
de communiteit van het groot-seminarie *334*
de communiteit pastorie Putussibau *334*
de communiteit van Sintang *334*
de communiteit van Benua Martinus *335*
de pastorie van Poco *335*
De delegatie-statuten en een nieuw bestuur.. 335-337
Is het vanwege het jubileumjaar?.. 337-338
Papua New Guinea vraagt hulp. 338-339
Bouw klooster in Putussibau. 340
Seminar liturgische muziek in Deo Soli. 340-341
Peter neemt afscheid. 341-342
Nieuw noviciaat in Ruteng.. 342-343
Aanname novicen voor 2001/2002. 343

Dochters der Wijsheid bezoeken Flores. 344
De zusters komen. 344-345
Delegatie-oversten vergaderen in Manilla. 345-346
Generaal assistent Hub Louis bezoekt Indonesië. 346-347
Wat gebeurde er nog meer. 347-348
Noviciaat verhuist naar Ruteng. 348-349
De montfortaanse opleiding. 349
Kongregasi SMM. 349-350
Bandung International School (B.I.S.). 350
Foto's. 351-356

HOOFDSTUK 10
Indonesië generale delegatie
2002 - 2005

Generale delegatie. 357-359
Drie neomisten. 360
De officiële opening van het noviciaat. 360-361
Buitengewone Generale Raad (CGE) vergadert in India. 361-362
Wat gebeurde er verder. 362-364
Bijeenkomst van communiteit-oversten. 364-365
Wisseling delegatie-bestuur. 365
Aardbeving op Flores. 366
Papua New Guinea. 366-372
Het nieuwe delegatie-bestuur. 372-373
Het nieuwe bestuur vergadert. 373-374
Toekomst montfortaans groot seminarie. 374-375
S.I.M. 2003. 375
Survey naar Malang. 376-378
Scholastikaat verhuist. 378
Dochters der Wijsheid arriveren in Indonesië. 378-379
Priesterwijding. 379
Communiteit Liberos. 379-380
Buitengewone Generale Raad (CGE) in Rome. 380-381
Fatale botsing op de weg van Putussibau naar Sintang. 381
Dajak-zoon priester gewijd en visitatie communiteiten. 381-382

De sociaal-economische situatie
en de invloed daarvan op het missionair werk. 382-383
De PNG communiteit. 383
Vrienden van Montfort. 383-384
Montfort-seminarie in Bandung verkocht. 384
De bouw in Malang. 384-385
Nieuw klooster voor de Dochters der Wijsheid. 385
Delegatie-beraad in Ciawi. 385-386
Twee montfortanen priester gewijd. 386
Gouden en robijnen feest. 386-387
Generaal kapittel van 1 tot 20 mei 2005. 387-388
300 jaar Montfortanen. 388-389
Van Bandung naar Malang. 389
Inzegening van het nieuwe Montfort-seminarie. 389-390
Foto's. 391-398

BRONNEN en LITERATUUR

Bronnen en literatuur. 399-400

INDONESIË- MISSIONARISSEN

Alfabetisch. 401-412

VOORWOORD

De eerste montfortanen stapten april 1939 in Nederlands Indië aan wal om te gaan werken voor de misdeelden en armen. *"Ze gingen waarheen de geest hen dreef"*, zegt Montfort van zijn volgelingen in de Brandende Bede. Gedreven door het voorbeeld van hun stichter, die eind zeventiende eeuw zijn familie verliet om zich in te zetten voor de armen, begonnen de missionarissen in de binnenlanden van West-Borneo bij de Dajaks hun pionierswerk. Hun komst in Indonesië opent een nieuwe bladzijde in de geschiedenis van de montfortanen. Nu, zeventig jaar later, leeft en werkt er een groep Indonesische medebroeders met nog enkele Nederlanders. Wat er sindsdien is gebeurd, leest u in dit boek.

Sprekend over zijn volgelingen stelt Montfort in zijn "Brandende Bede" de vraag: "*Wie komen daar aanvliegen als wolken*"? In vlammende woorden beschrijft hij daarna voor zijn volgelingen zijn verlangens en verwachtingen. Wie zijn die mensen die in de geest van Montfort huis en haard verlaten hebben om te werken voor "vreemde" mensen?
Toen er een nieuwe generatie montfortanen kwam en mijn werk in Indonesië ten einde liep, kwam ik mediterend over bovengenoemde tekst op de gedachte de geschiedenis te schrijven van het leven en werken van de montfortanen in Indonesië. Als herinnering aan de oorsprong van dit boek heb ik als ondertitel gekozen: *"Wie komen daar aanvliegen als wolken"*.

In 2003 nam pater Ignatius Widodo mijn taak als delegatieoverste over en kreeg ik de tijd om te beginnen met mijn voorgenomen werk. Ik consulteerde Mathijs Schoffeleers die op dat moment bezig was met het schrijven van de geschiedenis van de montfortanen in de lage landen. Met zijn hulp stelde ik een schema samen dat uiteindelijk heeft gediend als leidraad voor dit boek. Het eindresultaat ligt nu voor u. Het is een terugblik op een periode, waarin de montfortanen met genoegen, met vallen en opstaan, leefden en werkten in Indonesië. Een periode ook, waarin de Indonesische delegatie ontstond, eerst onder toezicht van de Nederlandse provincie en later rechtstreeks onder het generalaat.

Mijn schrijven begint met een algemeen overzicht van de politieke, religieuze en geografische situatie voorafgaand aan de komst van de eerste montfortanen. Daarna volgen chronologisch de gebeurtenissen rond hun leven en werken. Ik wil gaarne benadrukken dat dit boek niet de pretentie heeft volledig te zijn, het is een weergave van mijn persoonlijke ervaringen steunend op archiefstukken en een kritische blik van enkele confraters. Als bronnen heb ik dankbaar gebruik gemaakt van dagboeken, brieven, rapporten, artikels in montfortaanse tijdschriften, gesprekken met confraters. Achterin vindt u de volledige lijst van gebruikte archieven.

De oorspronkelijke tekst van dit boek is geschreven in het Indonesisch. Bij de uitgave in het Nederlands heb ik sommige stukjes weggelaten en andere weer toegevoegd. Het is immers een verschil een boek te schrijven of te lezen vanuit een Nederlandse of een Indonesische achtergrond.

Ter afsluiting van dit voorwoord wil ik enkele mensen heel bijzonder bedanken. Allereerst mijn confraters, vrienden en vriendinnen, met name Nico Schneiders Kasimirus Jumat, Linda Siauw en Anne Liem Swie Hong, die me geholpen hebben dit boek in het Indonesisch te schrijven, van foto's te voorzien, en uit te geven in Indonesië. Verder Hub Kleijkers, die me uitnodigde de Indonesische uitgave in het Nederlands te vertalen/ herschrijven en provinciaal Wiel Logister die mij de vrijheid gegeven heeft gebruik te maken van de provinciale archieven. Ook dank aan al de anderen die me op een of andere manier hebben geholpen bij het schrijven van de zeventigjarige geschiedenis van de montfortanen in Indonesië. Hopelijk is dit boek van nut voor de jonge montfortanen in Indonesië en voor hen die zich interesseren in het verleden en de toekomst van de montfortanen aldaar.

Oirschot, maart 2010

Piet Derckx, montfortaan

DE MONTFORTANEN in INDONESIË
van 1939 tot 2005

INLEIDING



SITUATIE vóór de KOMST van de MONTFORTANEN

De Katholieke Kerk in Indonesië

Katholieke missionarissen waren niet overal in Indonesië welkom. Het was afhankelijk van de koloniale bezetter. In de 16de eeuw verspreidde de katholieke kerk zich in het oostelijk deel van Indonesië: de Molukken, Flores, Solor en Timor. Maar vanaf het moment dat de VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) Portugal verdreef, veranderde de situatie. In de 17de en 18de eeuw stond de VOC niet toe dat katholieke priesters, zusters en broeders dit gebied binnenkwamen. Zodoende werd het aantal katholieken steeds kleiner.

Pas in het begin van de 19de eeuw kwam er verandering in de zaak, toen de Nederlands-Indische regering aan enkele priesters verlof gaf te gaan werken onder de Europeanen. Maar de aanwezigheid van die priesters was van korte duur. Ze werden het land uitgewezen toen Mgr. Grooff, de eerste Apostolisch

Vicaris van Batavia (1845-1847), zich verzette tegen de bemoeizucht van de Gouverneur Generaal bij de plaatsing en benoemingen van de priesters. Twee jaar later mochten ze terugkomen nadat er een overeenkomst was gesloten tussen de Paus en de Nederlandse regering. Door deze overeenkomst, "*Nota der Punten*" genaamd, werd de interne vrijheid van de katholieke kerk erkend. Helaas kon de kerk zich niet overal vrij verspreiden. In sommige gebieden waren er bestuurders, die de verbreiding van het katholieke geloof tegenwerkten onder het mom van veiligheid en handel. Anderen maakten gebruik van het *"Reglement op het beleid der Regeering van Nederlands-Indië*" (1854; 1925) no. 123 (177), dat aan deze bestuurders de macht gaf katholieke missionarissen uit bepaalde gebieden te weren, ook al vroegen de plaatselijke bewoners om de komst van priesters en zusters. De strijd duurde tot de 20ste eeuw. Vanaf die tijd kreeg de kerk wat meer vrijheid en zien we vooral in Flores, Minahasa, Midden-Java en Borneo de kerk groeien en bloeien.

In vergelijking met andere landen is de aanwezigheid van de katholieke Kerk in Indonesië recent te noemen, zeker op het eiland Borneo. Toch vermelden verschillende bronnen dat er voor de 14de eeuw al sprake was van de aanwezigheid van de kerk. Zo lezen we bij de Arabische geschiedschrijver Abu Salih al Armini dat er in de 7de eeuw op West-Sumatra katholieken waren van de Chaldese Ritus. De archieven van de Franciscanen vermelden, dat in 1313 een Franciscaan Borneo bezocht en dat er in de 16de eeuw missionarissen in Indonesië geweest zijn die, behalve op Java, ook werkzaam waren op de Molukken, Celebes en de Soenda-eilanden. Op Borneo werd in die tijd de katholieke missionering tegengewerkt onder het voorwendsel dat het voor vreemdelingen verboden was de binnenlanden in te trekken. Deze tegenwerking werd nog sterker, toen Nederland met zijn protestantse en anti-katholieke regering de macht kreeg over Borneo.

Pas in 1807, toen Nederland onder Franse heerschappij kwam en het recht op godsdienstvrijheid erkend werd, konden de katholieken in Indonesië verlicht adem halen. Heel Indonesië was toen één Prefectuur onder leiding van de Apostolisch Prefect die woonde in het toenmalige Batavia, nu Jakarta geheten. In 1842, 35 jaar later, werd de prefectuur verheven tot Apostolisch Vicariaat. Het aantal priesters was gering en het grootste gedeelte van de gelovigen bestond uit ambtenaren en militairen.

In 1851 bezoekt pater Sanders als eerste officieel West-Borneo. Hij bekijkt de mogelijkheden om daar een missie te beginnen, maar hij komt terug met de conclusie dat de tijd nog niet gekomen is. Tien jaar later 1861-1862 bezoekt een legeraalmoezenier het eiland Borneo en neemt rechtstreeks contact op met de Dajak-bevolking in West- en Zuid-Borneo. Ook hij vindt de tijd nog niet gekomen om daar te beginnen. In 1884 bieden zich enkele Mill Hill

missionarissen aan, die werkzaam waren op Engels Borneo (nu Serawak). Zij wilden op West-Borneo missioneren, maar kregen daarvoor aanvankelijk geen verlof van de Nederlands-Indische regering. Dat verlof kwam pas op 7 augustus 1884. Ze mochten werken onder de Dajak-bevolking in het gebied dat rechtstreeks viel onder het bewind van de Nederlands-Indische regering, te weten de streek van Sambas, Mempawah en Sintang.

Na een jaar kwam de Jezuïet pater Staal naar de kust van West-Borneo en ging werken in de stad Singkawang waar zo'n 200 katholieke Chinezen woonden afkomstig van het eiland Bangka. Missionaris Staal, de latere Apostolisch Vicaris van Jakarta, werd gevraagd nogmaals te onderzoeken of er een mogelijkheid was een missie te beginnen onder de Dajak-bevolking. Na vele bezoeken afgelegd te hebben, gaf hij de raad een missie te openen in de buurt van Bengkayang, in de plaats Sebalau. Enige tijd daarna gaf de resident van Pontianak pater Staal de raad om ook enkele andere streken te bezoeken zoals Semitau in de Oostelijke afdeling, vanuit Pontianak vijf dagen reizen over de Kapuas rivier. Volgens hem woonden daar de Dajaks van de Rambai-, Seberuang- en Kantuk-stam. Maar omdat de reis er naar toe ver en moeilijk was en er naar schatting maar 1500 mensen woonden, liet pater Staal dit plan voorlopig voor wat het was.

Sebalau bleek niet de juiste plaats te zijn omdat deze streek viel onder de zeggingsschap van het sultanaat Sambas. De Sultans, die moslims waren, bemoeilijkten het werk van de missie en daarom werd uiteindelijk gekozen voor Semitau. Op 29 juli 1889 geeft de Nederlands-Indische regering in brief no.7 toestemming een missie te beginnen onder de Dajaks rond Semitau en de jezuïet pater Looymans, met dienstbrief no. 252 gedateerd 14 juni 1890, werd de eerste missionaris onder de Dajaks.

Op 29 juli 1890 arriveerde hij in het stadje Semitau en niet lang daarna werd hij door een groepje Dajaks uit Sedjiram afgehaald en naar hun dorp gebracht. Daar bouwde de missionaris een kerk, school en internaat voor schoolkinderen. De jeugd immers was de hoop voor de toekomst. In 1893 kreeg hij hulp van de jezuïet pater Mulder.

Intussen groeide buiten Borneo vooral op de eilanden Java en Flores het aantal katholieken zodanig, dat er gebrek kwam aan krachten. Daarom werden in 1897 missionarissen van elders terug gehaald. Dat gebeurde in 1898 ook met pater Looymans en pater Mulder. Zij moesten Sedjiram achterlaten en gingen werken op het eiland Flores. Singkawang (gelegen aan de kust van West-Borneo) had nog geluk, deze stad werd twee maal per jaar bezocht door een priester vanuit Bangka, maar Sedjiram zag jaren lang geen missionaris meer.

De Katholieke Kerk op Borneo krijgt eigen status

Het aantal katholieken op Borneo groeide dermate dat West Borneo op 11 februari 1905 verheven werd tot Apostolische Prefectuur. Op 10 april 1905 werd de kapucijn pater Pacificus Bos benoemd tot Apostolisch Prefect. In het begin van de 20ste eeuw deed de Apostolisch Vicaris van Jakarta een beroep op diverse ordes en congregaties om in Indonesië te komen werken. De Nederlandse kapucijnen hadden daar positief op gereageerd en kregen de verantwoording over de pas opgerichte prefectuur Borneo. Op 30 november 1905 begonnen zij te werken in Singkawang, 1906 in Sedjiram en in 1908 openden zij een nieuwe parochie in Laham, gelegen aan de Mahakam rivier in Oost-Borneo. In 1909 ging Mgr. Pacificus Bos in Pontianak wonen en werd deze stad het centrum van alle missiewerkzaamheden op Borneo.

Borneo is een geweldig uitgestrekt en moeilijk te bereizen eiland. Al snel bleek dat het aantal missionarissen te klein was om het hele gebied goed te missioneren. Daarom ging Mgr. Bos op zoek naar andere congregaties, met als gevolg dat in 1926 de congregatie van de H. Familie (MSF) de zorg overnam van Oost- en Zuid-Borneo. Al in 1938 werd Oost en Zuid-Borneo een eigen Prefectuur Banjarmasin. Door deze overname konden de kapucijnen zich terugtrekken op West-Borneo. Maar al gauw bleek dat de missionering van dit grote gebied hun krachten te boven ging. Dus gingen ze opnieuw op zoek naar krachten. Dit maal klopten ze aan bij de montfortanen, die in 1939 het oostelijk deel van West-Borneo, Kabupaten Sintang en Kapuas Hulu, voor hun rekening namen. Naderhand moet vermeld worden dat de geschiedenis van de montfortanen in Indonesië en de geschiedenis van het diocees Sintang een en hetzelfde is tot het moment dat Mgr. Isaak Doera bisschop van Sintang wordt in 1977.

Missiegebied Sintang

Gebied en zijn bewoners:
Sintang ligt in de binnenlanden van West-Borneo, 380 km van Pontianak, en is de hoofdplaats van het diocees Sintang dat een oppervlakte heeft van 65.000 km² met twee bestuurlijke afdelingen, kabupaten genoemd, namelijk kabupaten Sintang en kabupaten Kapuas Hulu. Beide gebieden grenzen aan Serawak, een provincie van Maleisië. Het aantal inwoners werd in het jaar 1940 geraamd op 290.000, in 1991 op 545.500 en in 2000 op 642.768. De inwoners van beide kabupatens behoren tot drie etnische groepen: Dajaks, Maleiers en Chinezen.

Van deze drie groepen beschouwt men de Dajaks als de oorspronkelijke bewoners.

Over de afkomst van de Dajaks schrijft Michel Coomans in zijn boek "Manusia Dayak": *"De etnische groep Dajak behoort in zijn geheel tot de grote groep die tussen 3000 -1500 voor Christus is geëmigreerd vanuit het vasteland van Azië. De Dajaks zijn afstammelingen van de immigranten die komen uit de streek van Zuid-China, Yunnan genaamd. Vanuit die plaats zijn kleine groepen gaan zwerven via Indo-China naar het schiereiland Maleisië, en van daaruit zijn ze naar de Indonesische eilanden gegaan. Deze groep mensen wordt genoemd Proto-Melayu".* Dajak is een collectieve naam. Deze naam houdt niet in dat de verschillende Dajak-groepen antropologisch één en dezelfde zijn. Onder hen vind je groepen met verschillende culturen en gewoontes.

Over de etnische groep Maleiers schrijft Coomans: *"Ongeveer 500 jaar vóór Christus heeft er opnieuw een volksverhuizing plaats gehad vanuit het vasteland van Azië naar de Indonesische eilanden. Deze groep wordt genoemd Deutero-Melayu".*

Over het algemeen wordt gezegd dat de mensen op Borneo die luisteren naar de naam Maleier, tot deze groep behoren. Het is goed te weten dat iemand die de naam Maleier draagt, tevens moslim is. Daarom wordt een Dajak die moslim wordt ook Maleier genoemd.

De Chinezen wonen hoofdzakelijk in de steden of aan de mondingen van rivieren. Terwijl de Dajaks op traditionele wijze rijst verbouwen en hier en daar bezig zijn met rubberteelt, kokospalmen en groenteteelt, doen de Maleiers ook aan kleinhandel. De Chinezen zijn de echte handelaars, die zorgen dat de opbrengst van de binnenlanden op de markt terecht komt.
Zoals in de rest van Borneo zijn de rivieren de hoofdverkeersaders. In het Sintangse zijn dat de Kapuas, de Melawi en de vele zijrivieren. Om de dorpjes te bereiken, die iets verder in de binnenlanden liggen, moet je te voet gaan via kleine bospaadjes. Wegen die te gebruiken zijn door motoren of auto's zijn tot op de dag van vandaag enkel rond de stad Sintang.

De geloofsgemeenschap van afdeling Sintang begon als een mosterdzaadje zo klein in de binnenlanden van West-Borneo in het dorpje Sedjiram. In de tijd dat heel de archipel nog behoorde tot het Apostolisch Vicariaat Batavia (Jakarta), rijpte al het plan om het missiewerk te beginnen onder de Dajaks. In een brief van 25 februari 1884, no 178 vanuit Batavia, schrijft Mgr. Claessens over zijn ontmoeting met Gouverneur Generaal Nederlands-Indië in Buitenzorg (Bogor), dat de Gouverneur Generaal mogelijkheden ziet Borneo over te dragen aan de katholieke missie. Verder schrijft Mgr. Claessens in die brief, dat een onlangs gehouden onderzoek aangaande de mogelijkheid van een missie onder

de Dajaks positief uitvalt. Volgens dat onderzoek heeft men de indruk, dat de Dajaks de katholieke missie zullen aanvaarden.

Het verlof om te mogen werken onder de Dajaks werd gegeven op 7 augustus 1884, maar, zoals we boven al vermeldden, voor een bepaald gebied. Zo begon de missie uiteindelijk in Semitau, de residentieplaats, met als hoofd een controleur. De resident van Sintang had geen bezwaren, integendeel, hij hielp met de informatie dat de groep Dajak Seberuang, Rambai en Kantuk zich onderwerpen aan de Nederlands-Indische regering en dat zij bereid zijn de katholieke missie te ontvangen.

Op 29 juli 1890 komt pater Looymans in Semitau aan en hij ontdekt al gauw dat Semitau niet strategisch gelegen en ook niet de geschikte plaats is; immers er wonen geen Dajaks in Semitau, maar enkel Chinezen en Maleiers. Om intensief contact te hebben met de Dajaks moet er naar een andere plaats gezocht worden.

In 1892 wordt pater Looymans naar Sedjiram gebracht door Babar, Bantan en Unang, drie gebroeders uit Sedjiram. Deze plaats voldeed aan de wensen van de missionaris. Op een iets hogere grond aan de oever van de Seberuang rivier - niet ver van de monding van de Sedjiram rivier - bouwde hij al snel een pastorie, waardoor de missionaris centraal woonde tussen vier Dajak dorpjes, elk op een afstand van vijf minuten lopen. Iets later bouwde hij er een kerk, een school en een internaat voor schoolkinderen. Bewijs dat zijn missiewerk voorspoedig verliep was het feit, dat hij na enkele maanden al 58 kinderen gedoopt had.

De missionaris werkte hard zonder zichzelf te ontzien. Gelukkig kreeg hij in 1893 hulp van een andere jezuïet, pater Mulders. Het zag er allemaal voorspoedig uit, maar het verliep toch anders dan gedacht. In 1898 werd hij verplaatst naar het eiland Flores. Sedjiram kwam zonder missionaris te zitten tot 1906. In al die jaren hebben ze slechts eenmaal, in 1900, bezoek gehad van de jezuïet pater Schräder.

Sintang deel van het Apostolisch Vicariaat Borneo

Zoals al vermeld, werd op 11 februari 1905 Borneo verheven tot Apostolische Prefectuur. De kapucijn Mgr. Bos werd de Apostolisch Prefect. In mei 1906 werd Sedjiram bezocht door Mgr. Pacificus Bos, die op 22 augustus 1906, de parochie in ere herstelde door de kapucijnen pater Eugenius, pater Camillus en broeder Theodorius te benoemen. Niet lang daarna komen ook zusters naar

Sedjiram, de Franciscanessen van Veghel (SFIC), te weten moeder Fidelia, zuster Casperina en zuster Cajetana.

De komst van de Kapucijnen en de Franciscanessen was een teken, dat het missiewerk onder de Dajaks nu echt begon. Toen de kapucijnen aankwamen in Sedjiram bleek er niets meer over te zijn van de gebouwen die pater Looymans acht jaar eerder had neergezet. Alleen de pastorie was er nog. Maar er moet bij verteld worden dat, ondanks die materiële tegenvaller, er ook een meevaller was. Mensen, die als kind het doopsel ontvangen hadden, waren nog steeds katholiek. Zondags kwamen ongeveer 50 mensen samen om te bidden en de godsdienstles te volgen.

"Niet getreurd en gezeurd", zeiden de kapucijnen. Met frisse moed werd er een nieuwe kerk gebouwd en ook een nieuwe pastorie. Bovendien werd buiten het pastorale werk een begin gemaakt met rubberteelt en de bouw van scholen. Vooral dit laatste was van geweldige betekenis voor de vooruitgang van de Dajaks. Vanaf het begin hadden de missionarissen door, dat hun missionair werk niet beperkt mocht worden tot het christianiseren van de Dajaks, ze moesten ook actief zijn op sociaal gebied en via onderwijs en plantages de Dajaks een nieuwe toekomst bieden.

In die tijd was het erg moeilijk de Dajaks warm te maken voor het onderwijs. Om leerlingen te krijgen moest de missionaris van dorp tot dorp gaan en ouders en kinderen overtuigen van het belang en de noodzaak van een school. Soms lukte dit alleen door geschenken te geven. Ieder jaar opnieuw moest de missionaris op jacht gaan, zelfs al draaide de school al verschillende jaren. De angst om hun kinderen los te laten werd o.a. gevoed door het gerucht dat de kinderen zouden worden ontvoerd en niet meer terug zouden komen bij hun ouders. Zo gebeurde het dat bij de komst van een missionaris in een dorp, de ouders hun kinderen verstopten op hun rijstveld of op zolder.

In de 21ste eeuw is de situatie sterk veranderd, misschien wel helemaal omgekeerd. Nu hoeft de pastoor niet meer op zoek naar leerlingen, integendeel de ouders komen hun kinderen aanbieden. Wel zijn de financiële kosten een blijvende hindernis. Daarom helpt de kerk de Dajaks nog steeds met studiefondsen.

Een andere moeilijkheid was en zijn de internaten. Voor het volgen van voortgezet onderwijs moeten de kinderen hun familie en dorp verlaten om naar de stad te gaan. Waar vinden ze dan een goed onderkomen? Vandaar dat de zusters alsook de pastoors op alle hoofdparochies internaten hebben om deze moeilijkheid op te lossen.

Tussen 1905-1940 breidt het missiewerk zich uit naar Landjak, Benua Martinus en Bika Nazareth



BISDOM SINTANG (2007)

Aanvankelijk werd het binnenland van West-Borneo alleen vanuit Sedjiram bediend. Met Sedjiram als centrale plaats, verzorgden de missionarissen de streek van het tegenwoordige bisdom Sintang plus een gedeelte van het bisdom Sanggau. De missionarissen moesten geweldige afstanden afleggen. Al roeiend in een bootje of als ze geluk hadden zittend op een motorboot waren ze dagen onderweg. Aangekomen in een dorpje, bestaande uit één lang huis, maakte de missionaris kennis met de bewoners. Zittende tussen de bewoners op de voorgalerij rookten ze een strootje en wisselden ze van gedachten. Als er interesse was, werd op diezelfde voorgalerij godsdienstles gegeven, gebeden en vieringen gehouden, kinderen gedoopt en de mogelijkheid besproken kinderen naar de school in Sedjiram te sturen. Brieven vertellen hoe trots de missionaris was als hij bij terugkomst van zo'n tocht, behalve een lijst van gedoopten, ook enkele kinderen bij zich had voor de school van Sedjiram.

Op 26 december 1906 hebben de missionarissen een gesprek met meneer Campagne, de controleur van Semitau, over het plan een nieuwe parochie te beginnen in de streek van Batang Lupar aan de grens van Serawak, en een huis te bouwen in Landjak. De apostolische prefect geeft op 30 januari 1907 zijn instemming voor dit plan. De oriëntatietocht naar dat gebied kon aanvankelijk niet doorgaan vanwege een pokkenepidemie in de dorpen precies over de grens in Serawak. In Batang Lupar waren zelfs al enkele mensen besmet geraakt. Pater Gonsalvus, pater Ignatius en broeder Donulus konden pas juli 1908 naar Landjak, richting Batang Lupar gaan. In dit dorp woonden hoofdzakelijk Dajaks van de Iban-stam.

Zoals bij hun aankomst in Sedjiram begonnen de missionarissen met de bouw van een pastorie, kerk en school. Na verloop van tijd leerden ze behalve de Ibans ook de Dajaks van de Embaloh-stam kennen, die niet ver daarvandaan woonden en regelmatig naar Landjak kwamen om werk te zoeken, hun producten te verkopen of hun dagelijkse benodigdheden te kopen bij de Chinees. Al gauw kwamen de missionarissen te weten dat een stel van hen, in totaal 16, reeds gedoopt was in Ranowir, een plaats in Serawak. De meest vooraanstaanden van deze groep gedoopten waren Peter Bai, Gregorius Jawa en Petrus Nglambong. Deze drie kwamen op een zekere dag pater Gonsalvus uitnodigen voor een bezoek aan hun dorp of kampong. Dit gebeurde van 2 – 9 november 1909. Het bezoek aan de Embalohers werd een waar succes. In tegenstelling tot de Ibans waren de Embaloh-mensen enthousiast over de school. Er kwamen al snel jongens en meisjes naar de school in Landjak. Na een jaar was het aantal Embaloh-kinderen al gegroeid tot 75. Door hun aanwezigheid was er toekomst voor de school. Het aantal Iban-kinderen bleef zo klein, dat de missionarissen op zeker moment erover dachten de school te verplaatsen naar het Embaloh-gebied. Dit plan werd evenwel niet meteen uitgevoerd omdat de missionarissen allereerst een nieuwe parochie wilden openen in de Nanga Mandai, de streek van de Kantuk Dajaks.

Van 2 - 24 juli 1910 bezochten de kapucijnen voor het eerst het bovenstrooms gebied van de Kapuas rivier, Kapuas Hulu genaamd. Bij die gelegenheid bezochten ze 50 dorpjes en ontmoetten zij 180 katholieken, die eertijds waren gedoopt door pater Looymans in Sedjiram. De conclusie van het bezoek was dat in dit gebied hoognodig een parochie geopend moest worden. Waar?! Het gebied van de Mendalam, een zijrivier van de Kapuas gelegen bovenstrooms van Putussibau, waar de Kayan Dajaks woonden, was heel geschikt daarvoor. Bovendien lieten de mensen van de Mendalam blijken, dat ze de missionarissen graag in hun midden zouden hebben. Maar er was ook een bezwaar: de Kayans waren zeer gehecht aan het geloof en gewoonten van hun voorouders. Een ander geschikt gebied was de streek waar de Kantuk Dajaks

woonden, een zeer gastvrij en joviaal volk. Maar de Kantuks hadden het nadeel dat zij nieuwkomers waren in dat gebied en men vroeg zich af of ze daar zouden blijven wonen of na verloop van tijd opnieuw verhuizen. In 1911 gingen enkele kapucijnen opnieuw naar het bovenstrooms gebied van de Kapuas om met de bevolking het plan te bespreken om in de Nanga Mandai een parochie te openen. Tijdens dat onderhoud kreeg men te horen dat de Kantuks die daar woonden van plan waren te verhuizen. Meneer Karsten, de controleur van Semitau, was onlangs bij hen geweest en had gezien dat hun rijstvelden langs de Kapuas vaak onder water kwamen te staan en niets opleverden. Omdat de mensen daardoor vaak nauwelijks te eten hadden, spoorden hij hen aan te verhuizen naar Empanang. Toen de kapucijnen over die verhuizing hoorden praten, lieten ze het plan om een parochie te openen in de Nanga Mandai varen.

Een donateur uit Nederland, Martinus van Thiel uit Helmond, had al geld ter beschikking gesteld, maar met verlof van Mgr. J.P. Bos mochten ze dat geld gebruiken voor een nieuwe parochie in de Embaloh rivier. De kapucijnen overlegden met de stamhoofden van de Embaloh Dajaks over de plaats waar men het beste een parochie kon opbouwen. Besloten werd dat het Benua Banyoh zou worden. De naam Benua Banyoh werd later veranderd in Benua Martinus, de voornaam van de donateur.

Op 2 augustus 1913 werd officieel een gebouw in gebruik genomen dat voor een gedeelte gebruikt werd als kerk en voor het andere gedeelte als school. Parochie Benua Martinus ontwikkelde zich heel goed, zelfs beter dan Landjak. Zoveel beter dat op 2 januari 1915 pater Gonsalvus verhuisde van Landjak naar Benua Martinus.

Vele jaren lang bleven de kapucijnen het bovenstrooms gebied van de Kapuas verzorgen vanuit Sedjiram tot in 1924 de parochie Bika werd geopend, later bekend als Bika Nazareth, genoemd naar de beschermheilige van de parochiekerk, de Heilige Familie van Nazareth.
Door de groei van het aantal leden en de splitsing van de parochie Sedjiram in vier parochies, Sedjiram, Landjak, Benua Martinus en Bika Nazareth, ontstond ook hier een gebrek aan personeel. Er was gebrek aan priesters, broeders, zusters en catechisten. De Apostolisch Prefect Mgr. Bos moest op zoek naar nieuwe krachten in Europa, terwijl intussen de missionarissen in Sedjiram begonnen met de opleiding van catechisten. Met de eerste afgestudeerde catechist, Ch.Palil, openden ze op 20 maart 1927 in Sedjiram de zondagsschool. Behalve dit oogstten de missionarissen nog een ander succes. Ze hadden enkele jaren daarvoor Dajak mannen naar Manado op Celebes gestuurd voor verdere studie. Op 19 november 1927 verwelkomden ze in Sedjiram Pius Ungkang (Bika) en Paulus Tjawan (Sedjiram), de eerste afgestudeerden van een echte catechisten- en godsdienstlerarenschool.

Er komt versterking

Het succes bij het baanbrekend werk van de missionarissen nam niet weg dat Mgr. Bos bleef zoeken naar nieuwe krachten uit Nederland vooral voor gezondheidszorg en onderwijs. Bij zijn poging zusters te vinden, kwam hij in 1930 terecht in Asten bij de Missiezusters Franciscanessen van de H. Antonius van Padua (SMFA). Op 24 februari 1931 werden de eerste 4 zusters naar Indonesië gezonden, te weten: zuster Gerarda, Dominika, Dolorata en Jozephien. Zij gingen werken in de verst afgelegen statie Benua Martinus met als voornaamste taak gezondheidszorg en onderwijs voor de Dajak meisjes. Wat gezondheidszorg betreft begonnen ze met het allereenvoudigste. Zuster Gerarda schrijft hierover het volgende: "*We begonnen met het wassen van de kleren van de schoolgaande meisjes en het verzorgen met zeep en zalf van mensen met een huidziekte*".

Op weg naar Benua Martinus hadden de zusters aangelegd in Sintang en kennis gemaakt met enkele missionarissen die voor de gelegenheid daar aanwezig waren en ambtenaren van het Nederlands-Indische bestuur. Een enthousiaste ambtenaar stelde de zusters voor in Sintang te blijven. Zij zouden goed werk kunnen doen in het regeringsziekenhuis dat er erbarmelijk uitzag en geen geschoolde krachten had. De zusters konden die wens alleen maar doorgeven aan hun overheid in Asten via Mgr. Bos. De overheid had er oren naar, zodat een jaar later in 1932 zuster Xaveria en Bernadetta werden uitgezonden om samen met zuster Dolorata, die intussen al een jaar op Borneo was, te werken in het ziekenhuis te Sintang. Hun werk werd zozeer gewaardeerd, dat gevraagd werd zusters naar Putussibau te sturen om er te werken in het ziekenhuis. Het was niet eenvoudig voor die zusters, want zowel Sintang als Putussibau was toen nog geen parochie, dus er kwam enkel incidenteel een pastoor. Maar toen de kapucijnen zagen hoe geweldig de zusters werkten en dat zij geestelijke hulp nodig hadden, openden zij alsnog te Sintang in 1935 een parochie. Putussibau moest wachten op de komst van de montfortanen in 1939.

Behalve zusters waren er ook paters en broeders nodig om het grote gebied rond Sintang en het bovenstrooms gebied van de Kapuas te verzorgen. De opvolger van Mgr. Bos, Mgr. van Valenberg, die eind 1934 was aangesteld tot Apostolisch Vicaris van Borneo, nam opnieuw contact op met de montfortanen in Nederland. Deze keer reageerden ze positief.

Hoe het allemaal begon.

De eerste aanwijzingen van de mogelijkheid voor een montfortaanse missie op Borneo was de brief, 5 juli 1924, geschreven door pater Stanislaus, provinciaal van de Nederlandse kapucijnen, gericht aan pater provinciaal der Nederlandse montfortanen. In deze brief wordt gevraagd of *"de Nederlandse provincie bereid is een gedeelte van Borneo, koloniaal gebied van Nederland, over te nemen en tot een zelfstandige missie te maken"*. In het antwoord vraagt de Nederlandse provincie vier jaar bedenktijd. Uit de daarop volgende correspondentie is op te maken dat de Nederlandse montfortanen graag een missie in Nederlands-Indië willen beginnen, maar dat Borneo niet de eerste keuze is. Ze willen eerst zien of er geen ander (beter) gebied is. Uit archiefstukken kunnen we opmaken dat de provinciale raad inlichtingen ingewonnen heeft om te mogen werken op Java. In een brief van 11 mei 1929 wijzen de Jezuïeten die mogelijkheid van de hand. In een brief van de redemptorist pater Drehmans lezen we dat hij de montfortanen, die vragen om een missie te mogen openen in de Oost, aanraadt contact op te nemen met Mgr. Verstraelen op de Soendaeilanden of de kapucijnen op Sumatra.

Oktober 1936 vraagt provinciaal Matthieu Hupperts verlof aan pater generaal Ronsin om een missie te mogen openen in Nederlands Oost-Indië. Om daarvoor voldoende missionarissen te hebben vraagt pater provinciaal verlof aan Rome (Vaticaan) Mozambique te verlaten. Als reden daarvoor wordt genoemd dat de politieke situatie in Mozambique het missiewerk onmogelijk maakt. Pater Hupperts bezoekt Rome en wordt ontvangen door Kardinaal Eugenio Pacelli. Helaas werd de wens om Mozambique te mogen verlaten afgewezen. Zelfs het tegendeel gebeurt, de montfortanen wordt bevolen er te blijven werken, want Paus Pius XI vindt de aanwezigheid van buitenlandse missionarissen zeer belangrijk.

Maart 1936 schrijft pater Anacletus, provinciaal van de Nederlandse kapucijnen opnieuw een brief aan de montfortanen, nu via de montfortaan pater J. Bemelmans. In deze brief vraagt hij of de montfortanen zich de brief uit 1924 herinneren. Even daarna biedt Mgr. H.J. van Valenberg, Apostolisch Vicaris Pontianak, de montfortanen een deel aan van zijn vicariaat. Pater Hupperts antwoord niet meteen, hij doet eerst nog een poging om te mogen werken op Flores in het vicariaat Ende, maar dit aanbod wordt afgewezen door Mgr. Leven, SVD. Omdat de montfortanen ondanks alles graag een missie beginnen in de koloniën van Nederland, blijft er niets anders over dan positief te antwoorden op het aanbod van Mgr. van Valenberg de afdeling Sintang over te nemen. De apostolisch vicaris van Pontianak schreef in de brief van 5 mei 1938 aan pater provinciaal:

"*Onze vraag aan U is nu "Zoudt U er toe kunnen besluiten, servatis servandis,*

1. in principe de afdeling Sintang als een toekomstig zelfstandig kerkelijk gebied te aanvaarden,

2. nog dit jaar twee paters naar Borneo te sturen met de bedoeling, dat zij de statie Poetus Sibau, na voorbereiding b.v. te Nazareth, op zich nemen.

De overname van de andere staties kan zeer geleidelijk en denkelijk in een gematigd tempo gebeuren b.v. alle twee jaar twee paters.

Het zou mij aangenaam zijn het gevoelen van u, Hoogeerwaarde, hierover te mogen vernemen"

Even nadat hij een positief antwoord gestuurd had aan Mgr. van Valenberg, stuurde pater provinciaal op 27 juli 1938 met toestemming van de generale raad een brief naar de Propaganda Fide in Rome met de vraag of de montfortanen het gebied van Sintang mochten overnemen van de kapucijnen.
Dat verlof werd verleend, zoals staat in onderstaande brief van de Propaganda Fide gericht aan Mgr. van Valenberg,

S.C. de Propaganda Fide
Prot. 31308/ 38 Romae, 23 septembris 1938

Excellentissime Domine .
Laudat haec S.Congregatio consillum Excellentiae tuae,ut deficiente tuorum operariorum numero, ope aliorum religiosorum ampliori evangelizationi istius pervastae regionis provideri possit, atque laeto animo adnuit proposito tuo committendi curae Patrum Societatis Mariae a B.Montfort partem orientalem Vicariatus tui.
Superior Societatis Montfortanae se promptum esse manifestavit ad aliquos missionarios istuc mittendos, qui tamen sub directione et iurisdictione Exe.Tuae maneant usquedum S.haec Congregatio partem Vicariatus Tui in independentem missionem, erigere atque illis, concredere censuerit.
Tandem faustissima quaeque Tibi a Domino precans gaudeo manere
Excellentiae Tuae addictissimus servus

pro E.Card.Praefecto Celsue Costantini, Secretarius

pro Excmo Secretario I.Staghetti, Off

De Propaganda Fide laat weten dat ze achter het voorstel van monseigneur staat om het Oostelijk gedeelte van het vicariaat Pontianak toe te vertrouwen aan de montfortanen. Immers de overste van de montfortanen heeft zich bereid getoond om er missionarissen naar toe te zenden. Rome wijst er op dat de montfortanen onder de leiding en jurisdictie zullen staan van monseigneur totdat de Heilige Congregatie het nodig vindt dat deel zelfstandig te maken.

Na de instemmende brief van Rome, gaf Mgr. van Valenberg te kennen in fases het oostelijk deel van apostolisch vicariaat Pontianak, het gebied dat valt onder de residentie Sintang, over te dragen aan de montfortaanse missionarissen. Pater provinciaal en Mgr. Tarcisius van Valenberg stelden samen een tekst op voor een contract tussen het vicariaat Pontianak en de montfortanen. In dit contract wordt onder andere gezegd dat de montfortanen in 1939 twee paters zullen zenden om te werken in Putussibau en dat na 10 jaar Sintang zelfstandig zal zijn. Ook wordt in dit contract de overdracht van Benua Martinus, Sedjiram en Bika Nazareth van de kapucijnen naar de montfortanen vastgesteld.

Pater provinciaal had intussen pater Jan Linssen en broeder Bruno (Henricus Driessen) gevraagd zich klaar te maken om te gaan werken in Nederlands-Indië en even later op 16 november pater Harry L'Ortye. Harry werd aangesteld als superior religiosus van de nieuwe missie, die werd toegewijd aan de Onbevlekte Maagd Maria.

Harry L'Ortye geboren in Wijlre op 5 mei 1906 deed zijn eerste professie in Meerssen op 8 september 1926 en werd priester gewijd op 21 mei 1932. Zijn eerste benoeming was leraar Grieks op de Apostolische School van Rotselaar, Belgie.

Jan Linssen, geboren in Maastricht op 19 juni 1900 deed zijn eerste professie op 8 september 1930 in Meerssen en werd priester gewijd op 7 maart 1936. Zijn eerste benoeming was leraar aan de Apostolische School in Schimmert, Nederland. Van daaruit werd hij gezonden naar de Borneo-missie.

Broeder Bruno, geboren op 13 juni 1917, deed zijn eerste gelofte op 7 oktober 1937. Als tijdelijk geprofeste werd hij naar Borneo gezonden. Hij was een uitstekende bankwerker en goede bouwer.

Nadat alles zo goed mogelijk was geregeld werd de vertrekdatum van de drie missionarissen vastgesteld op 16 maart 1939. Onder de bescherming van de Sterre der Zee en Moeder Maria van Scherpenheuvel en na gebeden te

hebben op het graf van pater Damiaan, begonnen de missionarissen hun reis naar Indonesië. Vanuit Brussel reisden ze per trein "Rapide" naar Marseille in Zuid-Frankrijk. Daar gingen ze een dag later de zeeboot "Sibajak" op die hen naar het verre Oosten zou varen. Over deze reis lezen we in het dagboek van Bika:

"17 maart vertrek per Sibajak. De zeereis verliep zeer goed, niemand de zeeziekte gehad. We zaten met zijn drieën samen in één hut. Te Port Said aan wal geweest en enkele inkopen gedaan. Te Colombo kwamen we 's nachts aan, toch nog even de stad ingegaan. Te Sabang een autotoertje gemaakt. In Medan de paters Capucijnen bezocht, nogal koud ontvangen. Hoe zal de aankomst in Pontianak zijn? Vier April aankomst in Singapore. De Scheutisten kwamen ons aan boord afhalen. Goede, zakelijke lui. Eerst de formaliteiten in orde brengen en toen naar het grote huis op Nassinroad. Zes April vertrek met de Khoen Hoa. 's Avonds alle drie een beetje de zeeziekte te pakken. Zeven April in de morgen aankomst te Pontianak. Met spanning hadden we uitgekeken, maar de oevers der Kapoeas werden weldra eentonig...".

Op Goede Vrijdag 7 april stapten de drie montfortanen in Pontianak aan wal en werden de pioniers verwelkomd door de kapucijnen, pater Koenraad, broeder Faustus en broeder Ivo. Ivo hielp de montfortanen om met hun ijzeren kisten en zes koffers vol met verhuiswaren langs de douane te komen. Alleen voor de grote harmonica van Jan Linssen moesten ze ƒ 2,50 betalen. Toen alles in orde was gingen ze naar de pastorie, waar ze buitengewoon hartelijk werden verwelkomd. Het dagboek zegt hierover:

"De eerste kennismaking met monseigneur viel erg mee. Boven de ingang van de eetzaal hing een opschrift: Welkom S.M.M.. De eetzaal zelf was feestelijk versierd".

De drie pioniers maakten van de gelegenheid gebruik om de Broeders van Huybergen (MTB) en de Franciscanessen van Veghel (SFIC) te bezoeken. Ook werd hen de mogelijkheid gegeven Sambas, Pemangkat, Singkawang en Nyarumkop te bezoeken. Na verschillende malen een ontmoeting met de vicaris te hebben gehad, werd Harry L'Ortye aangesteld als missieoverste over het gebied van Sintang en Kapuas Hulu, hoewel aanvankelijk nog in samenwerking met de kapucijnen. Bika Nazareth werd gekozen als thuisbasis.

Op 17 april vervolgden de montfortanen de reis naar hun eigenlijke bestemming. Onder geleide van de superior van de kapucijnen pater Caesarius voeren ze met de "West-Borneo" richting Sintang. Het was hun eerste reis over de Kapuas. De boot ging met een rustig gangetje en 's avonds werd ergens aangelegd om te overnachten. Na 260 km. de Kapuas te zijn opgevaren, legden ze aan in de haven van Sanggau; daar bezochten ze de daar aanwezige

missionarissen. Na vier dagen en 400 km. legden ze aan in Sintang en maakten er kennis met de Missiezusters van Asten. Enkele van hen stonden klaar om in Putussibau te gaan werken. Ook ontmoetten ze de kapucijnen pater Octavianus en Wilbert de Wit. De jonge missionarissen gingen daarna een bezoek brengen aan Sedjiram. In het montfortaans tijdschrift "*Schepter en Kruis*", oktober 1939 schrijft Jan Linssen:

"Na vanaf Paschen het kustgedeelte van West-Borneo bereisd te hebben en haast al de staties der Paters Capucijnen bezocht te hebben zijn we vanuit Sintang met de missieboot 'Rasoel' naar Sedjiram geweest. Dat was een zeer interessante tocht. We hadden om vlugger te zijn ons in een 'pintas' gewaagd, 'n soort gegraven kanaal, dat een grote rivierbocht afsnijdt. Het begin ging goed, maar wegens 't ondiepe water moesten we al gauw met 'n paar man boomen. Ten slotte zat de boot voorgoed vast en moesten we met tweeën eraf. Tot aan de schouders door 't water wadend lukte 't om de boot weer vlot te krijgen. Broeder Bruno en ook onze Pater Overste moesten daarbij vanaf de kant trekken. Het touw was voor die versche Hollandsche krachten niet berekend, het brak en beiden tuimelden met 'n sierlijke zwaai in de alang-alang (rietgras)."

Over deze geschiedkundige reis schreef pater L'Ortye:

"De pintas Lebang was bijna droog, met veel trekken en duwen zijn we er doorheen gekomen. Pater Wilbert was onze begeleider. In Sedjiram maakten we kennis met Pater Christianus, Herman-Jozef en de broeders Adjutus en Sergius, allen kapucijn.

Terug in Sintang vertrokken we van hier op 26 April met de "Lien" naar Bika onder de veilige hoede van de superior Cap. Op 29 April, na vanuit Pontianak 900 km te hebben gevaren op de Kapuas rivier, kwamen we aan in Bika. We werden door de kinderen van het internaat feestelijk binnengehaald met dans en zang. In Bika Nazareth waren toen de volgende Kapucijnen: de Paters Edmundus en Prosper en de broeders Donolus en Gorgonius."







Mgr. Pacificus Bos

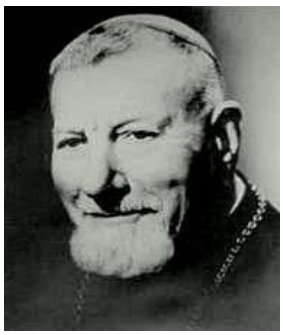

Mgr. Tarcisius
van Valenberg



P. Harry L'Ortye



P. Jan Linssen



Br. Bruno (Driessen)



Pioniers zusters van Veghel

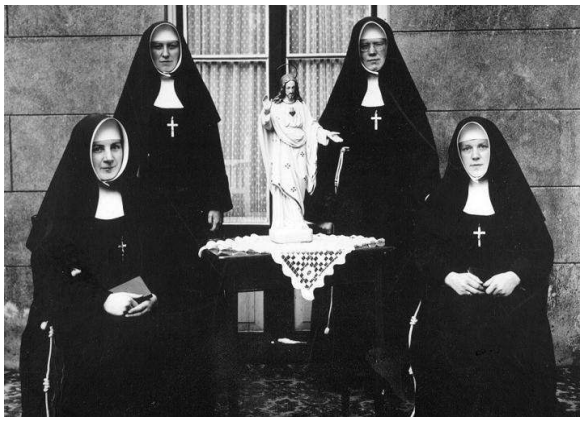

Pioniers Zusters van Asten



Pontianak, Pastorie en kerk in 1903

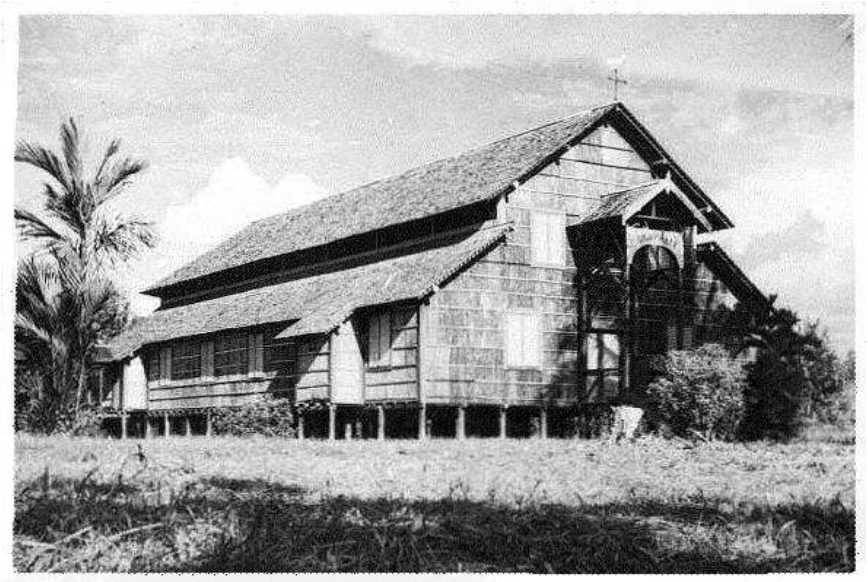

Kerk Bika



Internaat en Pastorie in Bika



Kerk van Benua Martinus



Internaat en Pastorie in Benua Martinus

HOOFDSTUK 1

DE MONTFORTANEN IN HET VICARIAAT PONTIANAK

1939 – 1947

Pater Harry L'Ortye, Superior Religiosus Indonesië 1939 – 1963
Pater Mathieu Hupperts, Provinciaal Nederland 1928 – 1948
Pater Théophile Ronsin, Algemene Overste 1936 – 1947
Pater Alexandre Josselin, Algemene Overste 1947 – 1957

De beginjaren op Borneo

Onder de stuwende leiding van overste pater Harry L'Ortye begonnen de montfortaanse pioniers pater Jan Linssen, broeder Bruno - voorlopig nog onder het toeziend oog van de Kapucijnen - in Bika Nazareth te werken.

Hun eerste werk was het verkennen van de streek door van dorp tot dorp te reizen. Na twee maanden rondreizen liep pater Linssen een wonde op aan zijn voet en moest naar Putussibau om die wonde te laten behandelen door de zusters. Omdat men al tot de overtuiging was gekomen dat een van de montfortanen in Putussibau zou moeten beginnen, kreeg bij gelegenheid van dit bezoek pater Linssen de opdracht daar een nieuwe missiepost te openen en geestelijk leidsman te zijn van de zusters. Een jaar voor de komst van de montfortanen in Bika Nazareth waren, op aanvraag van de plaatselijke regering, de zusters Franciscanessen van Asten (SMFA), te weten de zusters Bernadetta, Renera en Ambrosia naar Putussibau gekomen om te helpen in het ziekenhuis. De zusters woonden in een huis van een zekere Lokollo en waren bij het zien van pater Linssen zeer verheugd een priester in hun midden te krijgen. Putussibau is de hoofdplaats van het district Kapuas Hulu, vandaar dat het belangrijk was om samen met de zusters meer aandacht te schenken aan deze plaats.

Op 10 juni 1939 liet pater Jan zijn wonde behandelen en dit feit werd de openingsdatum van de missiepost Putussibau. Helaas was er op dat moment voor de nieuwe pastoor nog geen woning ter beschikking. Wel was er een aanbod links langs de Sibau-rivier, maar al gauw bleek de ligging van dat huisje minder gunstig, want bij hoog water zou de rivier buiten haar oevers treden met een hoogte van twee meter. Pater Linssen moest dus iets anders zoeken en vond een voorlopig onderkomen. Hij schrijft hierover:

"Ik nam voorlopig mijn intrek in een vertrek van de 'Pasangrahan'. Daar kon ik mijn tikar (slaapmatje) uitleggen en mijn klamboe spannen. Het licht kwam daar binnen door een raamopening, die alleen met blinden gesloten was. Iedereen kon dus vanaf de voorgalerij de hele dag zien wat ik uitvoerde. Het linkerdeel was 't kantoor van de assistent van het districthoofd (Demang genaamd) en rechts was een soort soos voor bootpersoneel. Voor heel die bedrijvigheid was maar één hurk-closet aanwezig met enkele bierflessen water, die bijna altijd leeg waren. Ik herinner me dat Demang Amin me daar eens verraste. De deur was met een pruts haakje aan een spijker vergrendeld en hij scheen haast te hebben. Ik heb nooit iemand zo haastig zien vertrekken. Hij liet 'astagfirullah' mopperend de deur open. Tot zijn eer moet gezegd worden, dat hij bij wijze van de twee trouwe zonen van Noeh, die hun vader onbedekt zagen liggen, teruggekomen is, om ruggelings de deur te sluiten. Hij wilde vermoedelijk mijn onbesneden schaamte geen twee keer zien! Al gauw kreeg het districthoofd order, dat ik uit dat regeringsgebouw moest verdwijnen. De 'Pasangrahan' was immers niet voor pastoors gebouwd maar voor rondreizende ambtenaren."

Pater Linssen heeft toen twee maanden lang in het bijgebouwtje bij het huis van de demang gewoond. Daarna kreeg hij iets definitiefs, namelijk een eenkamerwoninkje tegenover de zusters. Dit huisje was oorspronkelijk een overnachtingsgelegenheid voor mensen die een zieke in het ziekenhuis hadden, maar omdat dat huisje meestal leeg stond werd het opgeknapt en zou het een boswachtershuisje worden. Uiteindelijk werd het de eerste pastorie van Putussibau. Pater Linssen huurde dat huisje voor 2½ gulden per maand. Het eerste wat hij deed was een WC aanbouwen, ook maar een hurkcloset.

Even nadat pater Linssen vertrokken was naar Putussibau, vertrokken ook de kapucijnen vanuit Bika Nazareth. Einde november vertrok broeder Gorgonius, hij ging op verlof. Even daarna, begin januari 1940, werden de kapucijnen, pater Edmund en broeder Donulus, opgehaald door hun confrater pater Prosper; zij verhuisden naar Benua Martinus. Zo bleven pater Harry L'Ortye en broeder Bruno alleen achter in Bika. Vanaf 1 januari 1940 kwam de parochie Bika Nazareth, met een dienstreisgebied van tientallen dorpjes, onder de verantwoording van de montfortanen. Na 8 maanden hebben de drie montfortanen dus al twee eigen staties: Bika en Putussibau. Kunnen zij dat aan? Onze drie pioniers kregen snel antwoord op deze vraag. Op 23 februari 1940 kwam het verheugende bericht binnen van de aankomst in Pontianak van de paters Lambertus van Kessel en Jozef Wintraecken. Na bijna 14 dagen bereikten de nieuwe krachten op 7 maart 1940 Bika.

Lambertus van Kessel, roepnaam Bertus, was geboren in Vlijmen op 8 september 1912. Na zijn studie op Ste Marie in Schimmert en noviciaat in Meerssen, studeerde hij filosofie en theologie op het groot-seminarie van de

montfortanen in Oirschot. Hij werd er priester gewijd op 12-02-1939. Zijn medereiziger Jozef Wintraecken, Sjef genoemd, was geboren in Schinnen op 23 januari 1913, hij maakte dezelfde studie als Bertus maar werd een jaar eerder geprofest en priester gewijd.

Door de versterking van deze twee konden de missionarissen meer tijd besteden aan het bezoeken van de meer afgelegen dorpjes. Voor het eerst maakten zij een dienstreis tot in de bovenstroom van de Bunut-rivier. Drie weken lang trokken ze rond en slaagden erin om 30 nog nooit door missionarissen bezochte dorpjes te bezoeken. Zulk een lange dienstreis vroeg veel van hun krachten. Pater L'Ortye schreef in het dagboek van Bika dat hij, na een dienstreis van drie weken, 8 kg. was afgevallen. Pater Linssen had een andere ervaring. Hij beschreef hoe hij op zekere dag rond het middaguur twee mensen uit de Suai-rivier op bezoek kreeg met de vraag of hij mee wilde gaan, omdat hun oma op sterven lag. Jan vroeg hen: *"Kunnen we vanavond hier weer terug zijn"? Een van hen antwoordde: "Ja mogelijk!" Gauw het nodige bijeen gegrist en de H. Olie gehaald. Onderweg wordt er niet veel gepraat. Af en toe kijk ik eens op mijn horloge hoe laat het is en voort gaat het. Tegen 5 uur vraag ik echter: "hoe lang nog"? "Vermoedelijk nog een uur"! Weer lopen we verder en tegen zes uur herhaal ik mijn vraag "Hoe lang nog"! Weer hetzelfde antwoord, vermoedelijk nog een uur. Ondertussen was het stikdonker geworden. Een der mannen haalt de schors af van een vermolmde boom en maakt er een toorts van. Zo gaat het nog door tot acht uur. De zieke is er erg aan toe. Zij kan niets meer eten of drinken. Ik biecht haar en dien het H. Oliesel toe. Het is te laat om aan teruggaan te denken".*

Het werkterrein van de montfortanen kon zwaar genoemd worden. Desondanks waren ze heel tevreden over hun resultaat, ze wilden zelfs het liefst zo snel mogelijk het hele gebied overnemen van de kapucijnen. Helaas kon hun wens niet vervuld worden omdat even later de Tweede Wereldoorlog uitbrak.

Koppensnellen op Borneo.

Wie kreeg niet als klein kind rillingen over zijn rug bij het horen van de verhalen hoe de bewoners van Borneo uittrokken om in een "sneltocht" koppen van de naburige stammen te veroveren? Bij het horen van de naam 'Dajak' dachten we onmiddellijk aan koppensnellen. Waren de missionarissen onder de Dajaks niet bang? Wat weten we over de achtergronden van de koppensnellerij?

Van de vele Dajaks waren de Iban-Dajaks het meest gevreesd. Zij hadden op Borneo het grootste zondenregister. Toch is het merkwaardig dat de Iban-Dajaks en de Dajaks in het algemeen in die tijd vele goede eigenschappen

hadden. Ze waren vriendelijk en openhartig. Diefstal was bij hen onbekend, zij waren gastvrij en zelfs menselijk tegenover hun vijand die ze verslagen hadden. En toch was het koppensnellen een onoverwinnelijke hartstocht, die hun hele denken en streven beheerste. Rond 1935 had de Indische Regering gewapenderhand een einde gemaakt aan de meeste misbruiken. Toch bleek al gauw dat zolang de Dajaks er geen betere overtuiging voor in de plaats kregen, zij koppensnellers zouden blijven in hart en nieren.

Wat leerde immers de adat en traditie van hun voorouders over dit koppensnellen? Na de dood zullen de geesten van de verslagenen de afgestorvenen als slaaf dienen, tenminste als deze de afgehouwen schedel een goede verzorging geven. Verder moeten de zielen na de dood een weg afleggen vol beproevingen, voordat zij in hun hemel aanlanden. Wil die tocht naar wens verlopen dan moet de vrouw zich in haar leven laten tatoeëren, en de man zoveel mensenhoofden als mogelijk thuisbrengen.

Ook geloofden de Dajaks aan allerlei goden en geesten die ziekten en ongelukken veroorzaken. De beste manier om die te verzoenen was het offer van een mensenhoofd. Bij sommige Dajak-stammen konden de doden niet begraven worden zolang men niet beschikte over een nieuwe mensenschedel. Het koppensnellen achtten zij in één woord nodig om geluk te hebben in al hun ondernemingen. Zo moest er een schedel begraven worden bij de bouw van een nieuw huis. Een Dajak-jongeling werd pas voor volwassen aangezien als hij een kop had gesneld en zo verder. Het koppensnellen verdween pas toen het christendom de traditie van de Dajaks ging beïnvloeden.

Japanse bezetting

Op 8 december 1941 viel zonder enige waarschuwing het Japanse leger Pearl Harbour aan. Op 19 januari 1942 werd midden in de nacht, Pontianak gebombardeerd met als gevolg 600 doden. Uit paniek vluchtten velen de stad uit. De kronieken vermelden dat de internaatskinderen van Pontianak naar het binnenland vluchtten samen met 29 zusters en veel broeders van Huybergen. Onder hen was ook een zekere pater of frater Jordanus die met 60-70 Chineesjes 600 km. verder naar Sedjiram vluchtte, maar het Japanse leger wist hen toch te vinden.

Deze pijnlijke gebeurtenissen werden al snel bekend tot ver in het binnenland en brachten verwarring onder de bevolking. Het feit dat de Jappen Indonesië binnenvielen had tot gevolg dat een groep rebellen onder aanvoering van dokter Diponegoro Putussibau binnentrokken, waardoor de toestand rond de stad alles behalve veilig werd. De winkels en rubbertuinen van de Chinezen werden geplunderd en hun koeien geslacht. Controleur van de Woerdt, die

strenge maatregelen aangekondigd had, werd 's avonds laat op 3 maart 1942 in zijn huis vermoord. Op 8 maart 1942 gaf de Regering van Nederlands-Indië zich over aan de Jappen. Enkele maanden later kwam in Putussibau een boot opdagen met Engelse Punjab-soldaten die op de vlucht waren samen met 2 Nederlanders.

In de middag van 10 juni 1942 deed het gerucht de ronde dat er een roversbende - volgens anderen Japanners - stroomopwaarts voer. Controleur Davijdt meldde dat hij Bika niet meer aan de telefoon kon krijgen. Midden in een gesprek was de verbinding verbroken of het toestel verlaten, dat was niet duidelijk. Meneer Jon Sin kwam terzelfder tijd terug van hanen-vechten en meldde dat er inderdaad boten op komst waren. Wat er in feite gebeurde lezen we in de brieven van pater Linssen en pater L'Ortye. Pater Linssen schreef in het Jappenkamp te Kuching het volgende:

"Davijdt met zijn 3 makkers vertrekken met de '111'-boot naar de bovenstroom van de Kapuas-rivier. Ik wil blijven, maar al de berichten over groepen rovers en het feit dat er rondom verschillende huizen in as gelegd zijn door Maleiers, daarbij de moord op v/d Woerdt en de brief van de vader v. Oesoep (Soewai) enige weken geleden in het geheim ontvangen en waarin werd meegedeeld dat de Maleiers geen blad voor de mond namen en openlijk durfden beweren dat zij verlof hadden van de Japanners om de blanken verder op te ruimen waarbij de Paters van Bika en ook ik genoemd waren, dat alles deed me weifelen. Moeder Overste en Goeroe (onderwijzer) Korak, die zich juist te Putussibau bevond haalden me over om toch maar voor dien avond weg te gaan. Ik zou dan naar Pala Poelau, huis Teladjang gaan slapen en daar zou ik dan bericht ontvangen of het Japanners waren, zoodat ik me dan toch kon melden. Broeder Bruno, momenteel ook te Poetoes Sibau wegens een zwerende wond aan zijn been, die vrijwel dicht was, zou ook meegaan. Goeroe Korak zou ons mee wegbrengen. De volgende morgen vertelde ons een verpleger dat hij werkelijk de Jappen had gezien in de stad. Dat horende haastten we ons terug om ons te melden bij de Japanners.

We vernamen dat de Zusters door de over land komende soldaten dadelijk naar het Controleurshuis waren meegenomen om thee te zetten en water te koken in het huis v/d Controleur, want de Jap baadt met warm water. Toen het 's avonds acht uur was en de officieren vernamen dat de zusters elders thuis hoorden, mochten zij ook naar huis. In het huis van de zusters had een familielid van Lokollo de wacht gehouden. Mijn huisje was open. De deur hadden de Japs met een zware bloempot waar een palm in groeide ingegooid. Toen ze mij niet vonden, waren ze weggegaan en hadden de mensen lustig hun gang laten gaan. Er waren slechts kleinigheden te gappen. Archief en verdere waardevolle dingen waren reeds maanden tevoren in het geheim naar de kampongs verdwenen. Zaterdagavond ± 8 uur worden de zusters en ik naar de Jappen geroepen. In toog, die we sinds de komst v/d Jappen steeds aanhielden, stappen we op. De hooge raad zit weer aan den ronde tafel. We moeten in de rij

staan en buigen. Dan druppelt woord voor woord een bittere waarheid via de Maleise tolk tot diep in ons hart. De pastoor en 4 zusters moeten morgenvroeg om 6 uur gereed zijn om te vertrekken, met de Jappen mee. Geen spullen meenemen. Alleen een handkoffertje met kleeren voor onderweg. Hebt U nog wat te vragen?
Moeder vraagt: hoe het moet met de patiënten in 't ziekenhuis.
Antwoord: Zieken zorgen wij voor. Geneesmiddelen blijven hier."

Met de boot van de Japanners voeren de pater en de zusters stroomafwaarts. Ze legden aan in Bika om pater Harry L'Ortye, pater Bertus van Kessel en broeder Bruno aan boord te nemen en daarna door te varen via Sintang naar Pontianak.

Pater L'Ortye schreef vanuit Kuching over de tijd vóór de gevangenneming in een brief van 27 augustus 1945:

"Overal deden geruchten van samenzweringen en aanslagen tegen de achtergebleven Hollanders de ronde. Is het verwonderlijk dat we met ongeduld de komst van de Japanners afwachten. We voelden ons allesbehalve veilig. Het gerucht deed de ronde dat een groep rebellen een aanval op onze pastorie in Bika zou doen. Toen dan ook op 10 juni boten de Kapuas kwamen opstomen, waren we in de vaste overtuiging dat dit rebellen waren.
Pater van Kessel en ik waren alleen thuis. Pater Sjef Wintraecken was op dienstreis naar de Mandai-rivier en broeder Bruno was naar Putussibau voor behandeling van een infectie aan zijn been. Ik liep naar de school en stuurde de onderwijzer naar de aanlegsteiger om te kijken wat er aan de hand was. Hij kwam terughollen en riep: 'Lari tuan!' (loop weg, heer!). Ik had nog de tegenwoordigheid van geest telefonisch Putussibau te verwittigen dat er boten aangekomen waren. Al eerder die morgen had ik bericht gekregen dat de telefoonverbinding met benedenstrooms verbroken was en of men mensen kon sturen om te controleren. Terwijl de boten waren aan het aanleggen sloot ik mijn kamerdeur en zochten we een schuilplaats in het bos achter het kerkhof. We waren nauwelijks honderd meter weg of we hoorden het intrappen van de deuren. Kortom, enkele uren later was de pastorie volledig leeggeplunderd. Wat was er gebeurd? Een afdeling Japanse soldaten was aangekomen.
's Avonds ben ik in de duisternis naar de kerk gegaan (deze was intact gebleven), nuttigde de H.H. Hosties en bracht de heilige vaten in veiligheid. Ik nam het feestgordijn van achter het altaar en altaarkussens mee voor beddengoed. De pastorie was totaal leeggeplunderd, wat niet was geplunderd was stuk geslagen, er was geen spijker meer in de muur. Doch kerk en sacristie waren op last van de Jappen intact gebleven. Wegens de dwaze geruchten bleven we drie dagen en nachten rondzwerven, overnachtend in een verlaten wachthuisje van een oud rijstveld. Enkele voorzorgen had ik genomen: kisten met archief, misgewaden, monstrans, kelken, wat kleren waren reeds een half jaar in huizen van katholieken; geld gedeeltelijk in de grond gegraven. Maar wat zal daarvan over zijn na drie vier jaar afwezigheid.

Toen we bemerkten dat de bevolking te bevreesd was om ons te herbergen, besloten we ons te voegen bij de Japanse autoriteiten, die nog in Poetoes waren. Hier werden we aan een scherp verhoor onderworpen, over onze betrekking met de Hollandse luitenant, onze vlucht en vooral dat telefoon-gesprek, juist bij hun aankomst te Bika. Resultaat: we mochten terug naar Bika, waar we de volgende dag zouden opgepikt worden voor Pontianak.
14 Juni 1942. Laatste zondagsdienst in de kerk, christenen en catechisten krijgen laatste vermaningen hoe zich te gedragen bij afwezigheid van priester, vooral bij huwelijken en sterfbed. Onnodig te zeggen hoe droevig en ontroerd we gestemd waren de jonge christenheid zonder de herder achter te laten.
Om half elf arriveert de Japanse flottielje. Wel tien stuks, enkele grote Chinese boten en wat kleine motorbootjes. De missieboot, de Rasul, werd ook mee-genomen. Met een handjevol kleren verlaten we Bika en gaan een onzekere toekomst tegemoet. We worden in een klein motorbootje gestopt, waarin zich reeds vier zusters, pater Linssen en broeder Bruno bevinden. In dit hok zullen we zes dagen en zes nachten doorbrengen, tot we Pontianak bereiken."

Het Jappenkamp in Kuching

In Pontianak werden de paters en broeders naar het klooster van de Broeders van Huybergen en de zusters naar de pastorie van de Kapucijnen gebracht. In korte tijd waren vele paters, broeders, zusters en blanken van allerlei soort uit alle streken verzameld. Pater Wintraecken was vanuit de Mandai-rivier naar Benua Martinus gevlucht. In Nanga Kalis, een dorpje in de Mandai-rivier, had men hem willen arresteren en vermoorden, doch hij had weten te ontsnappen en naar Benua Martinus kunnen gaan. Uiteindelijk was hij samen met de Kapucijnen van Benua Martinus op transport gezet naar Pontianak. Het totaal aantal Nederlandse missionarissen op dat moment werkzaam in Borneo, was: 32 priesters, 40 broeders en 123 zusters. Ze waren gezond en wel, maar verloren allen in Pontianak hun vrijheid en kwamen onder militaire discipline te staan. Iedere morgen was er appel. Na enkele weken liet een hoge militair weten dat ze Pontianak zouden verlaten, waar naar toe, werd er niet bij gezegd.

Op 14 juli 1942 werden ze met een kleine kolenboot naar Kuching, de hoofdstad van Serawak (vroeger Brits Borneo), gebracht. *"De uittocht in Pontianak naar de haven heb ik de meest pijnlijke en vernederendste dag gevonden van het hele interneringsleven; mogelijk omdat we toen nog niets gewend waren. Onder gejoel van de Maleise bevolking en stokslagen van de Japse soldaten werden we naar de haven gedreven. Het was werkelijk een kruisweg"*, aldus pater H. L'Ortye in zijn brief van 15 september 1945 aan pater provinciaal.

Op 16 juli 1942 werden ze gedebarkeerd. Ver buiten de stad in een grote rubbertuin stonden 160 barakken, voor de Engelse soldaten gebouwd, die daar nooit geweest waren. Het gezelschap in Kuching was echt een Babel van alle mogelijke nationaliteiten: Nederlanders, Engelsen, Australiërs, Javanen, Indiërs, Amerikanen, Armeniërs en Russen, tenslotte Duitse en Amerikaanse Joden. Het totaal aantal zou volgens een bepaalde bron 3.112 kampbewoners zijn geweest.

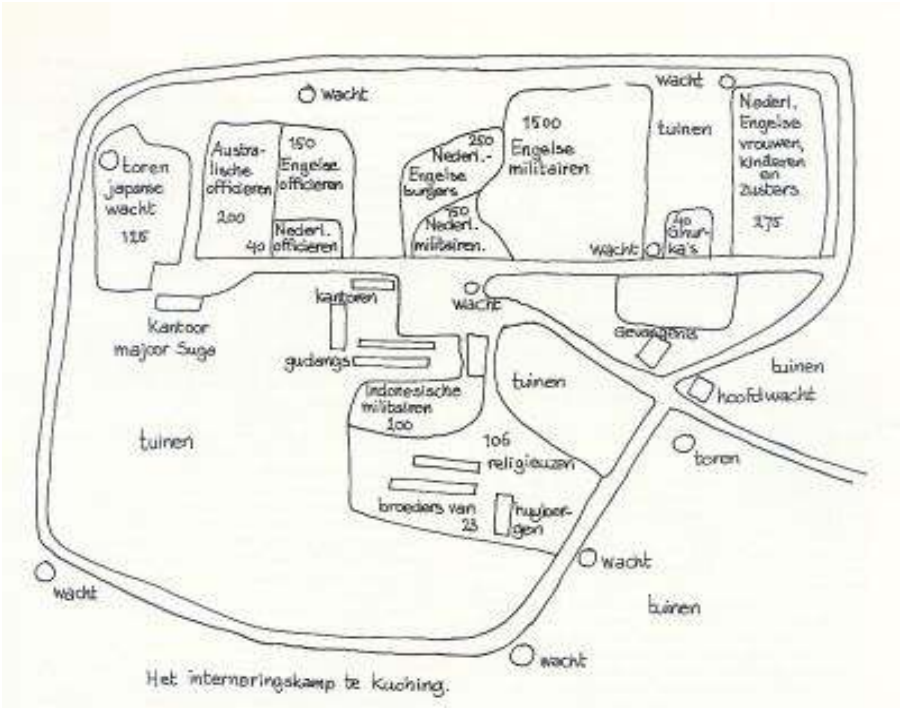

Het kamp waarin de missionarissen terechtkwamen was afgesloten door prikkeldraadversperring en op bepaalde afstanden stonden wachthokken voor de Jappen die dag en nacht ieder uur de ronde om het kamp maakten. Het kamp was verdeeld in vele afdelingen, ieder geïsoleerd door prikkeldraad. Vooreerst waren er drie secties met officieren: Nederlandse, Engelse en Australische. Een afdeling voor vrouwen, hoofdzakelijk Nederlandse en Engelse waarvan 160 zusters. De militairen waren verdeeld in Nederlandse, Engelse, Indonesische en Punjab-soldaten. Tot 4 oktober zaten de paters en broeders samen met de Engelse en Nederlandse burgers in dezelfde barak.

Dankzij een bespreking van Mgr. van Valenberg met de Japanse kampleiding, kregen de priesters en broeders een aparte afdeling. Ze waren met 70 priesters en 40 broeders, Kapucijnen, Mill-Hillers en Montfortanen. Het was een zeer gewaardeerde gunst met het oog op mislezen en andere godsdienstoefeningen. Later was het ook zeer voordelig voor de voeding: tuinopbrengst en smokkel. Volgens de regels van het kamp was elk contact met anderen ten strengste verboden. Behalve de volgende uitzondering: iedere morgen gingen twee priesters naar het vrouwenkamp om H. Mis te lezen: een Engels- en een Nederlandssprekende. Pater L'Ortye zegt hierover:

"*Ik had het geluk drie keer per week daar Mis te mogen lezen. Om bij de zusters te komen moest ik drie Japanse wachten passeren met al het vervelende daaraan verbonden, maar vooral voor de Mill Hillers, Engelsen in Japse ogen, waren ze nog lastiger. Voor de Mis werd algemene absolutie gegeven en na de H. Mis hadden enkele zusters gelegenheid een privé biecht te spreken.*

Toen later de honger nijpend werd gaf iedere zuster van haar ontbijt voor de pater. Als ik dan thuiskwam kon ik mijn portie tussen van Kessel en Wintraecken delen. Het passeren van de wachten was altijd een kruis; over het algemeen waren ze ruw en onbeschoft, daarbij was het elkaar niet verstaan ook een voorname factor. Ook werd er groot onderscheid gemaakt bij de behandeling van militairen of burgers. De militairen werden soms zeer wreed mishandeld.

Gedurende de eerste drie maanden waren we gedwongen te gaan werken aan de aanleg van een vliegveld, dat een heel stuk van ons kamp was gelegen. We moesten 's morgens vroeg op: eerst twintig minuten lopen, daarna in een treintje met open wagons, waar ze moesten letten op vuur, want de locomotief werd met hout gestookt.

Het waren lange en zware dagen, geen enkele schaduw van boom of barak. In de volle zon grond versjouwen met mandjes, later kiepwagentjes, die we zelf moesten duwen. Later werden we, omdat wij geïnterneerden waren, afgelost door militaire krijgsgevangenen."

Mgr. van Valenberg wist op een zeker moment bij de kampleiding te verkrijgen dat missionarissen vrijgesteld werden van het verplicht namiddagwerk om meer tijd te hebben voor gebed en studie. Als bijkomende reden werd gezegd dat de krachten van velen om te werken begonnen te minderen. Dat hun krachten verminderden was niet verwonderlijk met zo'n slecht eten, dat gewoonlijk bestond uit een kleine portie rijst (nog geen derde deel van een normale portie) met in water gekookte groente, vaak zonder zout en met wat visgraten en heel zelden een paar kilo vlees voor honderden mensen. De ondervoeding werd hoe langer hoe erger voor de geïnterneerden; velen hadden dag en nacht honger. Honden, katten, slakken en slangen alles werd een lekkernij.

Door het werk in de tropenhitte verzwakten velen zodanig dat ze het niet meer aankonden; maar de Jappen bleven een bepaald quantum eisen, zodat de sterkeren er altijd aan moesten geloven. De gezondheidstoestand in het kamp werd dan ook alarmerend, men was de totale uitputting nabij. We lezen in dezelfde brief van Harry:

'We hadden vanaf het begin van de internering gebeden voor de bevrijding. Doch nu de toestand zo verontrustend werd, begonnen we in gezamenlijk overleg met de Oversten, een stormnovene ter ere van Sint Joseph en zie we kregen onverwacht van de Jappen zo'n grote partij cassaveknollen dat onze verzwakte ingewanden van streek raakten. Enkele weken later was de toestand weer onhoudbaar. Een nieuwe stormnoveen en van onze Javaanse buren kregen we een zak rijst cadeau.
Zoals alle gebouwen stond het rijstmagazijn van de Jappen op palen. Enkele snuggere jongens hadden door de houten vloer een gat geboord en door een gat in de zak liep de rijst naar beneden, vandaar. Een derde novene had als gevolg dat we Japse wachten konden omkopen om voor ons voedsel binnen te smokkelen zoals zout, suiker, gezouten vis en zelfs een heel varken, wel zo taai dat we het 24 uur moesten koken.

In een brief van 27 augustus schrijft Harry:
"Een geweldig voordeel was dat het verplicht buitenwerk werd afgeschaft. Het dagelijks bombarderen van de Amerikanen had tenminste voor ons dit gelukkig gevolg. Dit gebeurde zo'n zes weken voor de bevrijding. Na twee, drie weken kwam de capitulatie, nog geen bevrijding.
Wij vijf Montfortanen hebben aan Sint Joseph beloofd als we behouden uit het kamp komen een jaar lang de litanie van Sint Joseph te bidden en gedurende drie jaar op de eerste woensdag van de maand een H. Mis ter ere van Sint Joseph te lezen. En vier keer per jaar een plechtige Hoogmis met preek ter ere van Sint Joseph om de devotie tot onze machtige beschermer te bevorderen. Wat er in de naaste toekomst gaat gebeuren, weten we niet."

Onzekere politieke situatie in Nederlands Indië

Op het moment dat Japan de oorlog aan het verliezen was, begonnen vliegtuigen van de geallieerden laag over het kamp te vliegen. Tekenen dat de bevrijding er bijna was. Het was zeker op 8 september 1945 toen zieke en zwakke lotgenoten vrij gegeven werden en overgevlogen naar Labuan, een eiland aan de noordkust van Engels Borneo. Enkele dagen later op 12 september werd de rest overgebracht naar Labuan met het Amerikaanse schip "Wanganella". In een artikel van 'Pro Nostris', december 1946 staat het volgende over de bevrijding van de kampbewoners:

"Deze internering te Kuching heeft geduurd vanaf juli 1942 tot 11 september 1945, toen een afdeling van de 9e Australische divisie het kamp binnentrok. Op 25 maart 1945 werden de twee eerste geallieerde vliegtuigen vanuit het kamp waargenomen. De opvolgende maanden stelden ons geduld op de proef en, afgaande op de activiteit van de Japanse bezetters, ontstond de vrees, dat de krijgsgevangenen en geïnterneerden zouden worden weggevoerd. Dit gebeurde, Goddank, niet. Na het staken van de vijandelijkheden tussen Japan en de geallieerden, in augustus 1945, werd de voedselsituatie in ons kamp terstond verbeterd, doordat Australische vliegtuigen overvloed van levensmiddelen per parachutes in ons kamp lieten neervallen.
Na de bevrijding uit het interneringskamp van Kuching (11 sept. 1945) moesten alle missionarissen in de loop van september vertrekken naar het kamp van Labuan. Bedoeling was daar herstel van krachten te zoeken na het 3-jarige interneringsleven onder de Japs. Deze bedoeling is inderdaad gedeeltelijk bereikt gedurende het verblijf aldaar, dat ongeveer twee maanden duurde. Meerderen, zowat allen, is dit verblijf lang gevallen, omdat ze zo gaarne onmiddellijk terug hadden gewild naar hun missiewerk, omdat het vacantieleven hun al te verstrooiend leek, omdat ze geheel de tijd door in het onzekere waren over de tijd van terugkeer, over mogelijk gedwongen vertrek naar Australië of naar andere streken. Maar er is onder alle missionarissen maar één roep over de buitengewoon goede en hartelijke behandeling, die zij van de Australiërs ondervonden. Van alle rangen hoog en laag. Heel bijzonder is die roep over de verpleging in de ziekenhuizen en over de houding tegenover de zusters. De Apostolisch Vicaris was met toestemming van den Australischen commandant te Kuching gebleven en mocht reeds 25 september met hen een bezoek brengen aan Pontianak. De Japs hadden toen te Pontianak de macht nog in handen. Het bezoek duurde slechts enkele uren, maar stelde de Apostolisch Vicaris in staat zich een beeld te vormen van de toestand, goeddeels omdat hij daar pater Pacificus Bong ontmoette, die gedurende de gehele duur van de oorlog in de Westerafdeling had kunnen blijven en vele reizen, hoofdzakelijk in de kuststreken had gemaakt."

Pater L'Ortye zegt in een brief dat ze na hun bevrijding uitzagen naar het moment dat ze konden terugkeren naar West-Borneo. Uiteindelijk werd hun wens werkelijkheid toen ze op 1 december 1945 vanuit Labuan konden vertrekken met de mijnenveger "Willem van de Zaan". De missionarissen zetten voet aan wal in Pontianak op 4 december, maar omdat de situatie in het binnenland nog niet stabiel en veilig was mochten de montfortanen niet direct doorreizen. Meneer vd Zwaal, Resident van Pontianak, was van oordeel dat zolang er geen militaire en civiele overheid aanwezig was in de streek van Sintang, de situatie nog niet veilig was voor de missionarissen.

Bij het beëindigden van de oorlog was de politieke situatie van Nederlands-Indië veranderd. Veel was niet meer duidelijk. Wie heeft het voor het zeggen, nu de Jappen zich hebben overgegeven? Borneo was bevrijd door de

Australiërs en Java en Sumatra door de Engelsen. Intussen zaten de Nederlandse militairen in Singapore. Zij wachtten nog 8 maanden alvorens de macht over het eiland Java over te nemen en tijdens die acht maanden gaven de Japanners hun oorlogsmateriaal over aan de Indonesische vrijheidsstrijders.

Intussen was er nog iets anders gebeurd, dat de politieke situatie in Nederlands-Indië omvergooide. Op 17 augustus 1945 hadden Soekarno en Hatta de onafhankelijkheid van Indonesië uitgeroepen te Djakarta, in Pegangsaan Timur nummer 56. Dit gebeurde tijdens de onzekere periode van de bombardering van Hiroshima en Nagasaki en de overgave van de Japanners. Het uitroepen van een onafhankelijk Indonesië was binnen de kortste keren in geheel Indonesië geweten met als gevolg dat van alle kanten vrijheidsstrijders, jongelui en verdedigers van het Vaderland (*Pasukan Pembela Tanah Air)* zich verzamelden in Djakarta om het huis, waar Soekarno verbleef, te bewaken. Op 29 augustus 1945 stelde deze groep Soekarno aan als President en Mohammed Hatta als Vice-President. Even daarna werd op 31 augustus 1945 een nieuwe Regering van de Republiek Indonesië afgekondigd. Deze Republiek bestond uit 8 provincies, te weten: Sumatra, Kalimantan (met Sabah, Serawak en Brunei), West-, Oost- en Midden-Java, Celebes, de Molukken en de Kleine Soendaeilanden.

Dit was de situatie op het moment dat de missionarissen terugkwamen van Kuching en arriveerden in Pontianak. Toen er uiteindelijk weer een overheid werkzaam was in de binnenlanden, kregen op 14 februari 1946 de missionarissen toestemming van Meneer de Resident om door te reizen naar het binnenland van West-Borneo. Helaas hadden ze niet meteen vervoer, maar na geduldig wachten vonden ze uiteindelijk de rivierboot "An Hwa" en vertrokken ze op 22 februari 1946 vanuit Pontianak richting Sintang samen met 23 andere missionarissen en zusters.

Priesterwijding van de eerste Dajak priester

In de tijd dat de missionarissen in Kuching wachtten op hun bevrijding, en Mgr. van Valenberg verlof kreeg eerder weg te gaan om de toestand in Pontianak te bekijken, meldde Monseigneur in een brief vanuit Pontianak het verheugende nieuws dat op 16 september 1945 Aloysius Ding Ngo op het eiland Flores was priester gewijd. Aloysius is de eerste Dajak priester, geboren op 15 april 1916 in Tanjung Kuda, Mendalam, bijstatie van Putussibau. Van de vele jongens die gestudeerd hadden op het kleinseminarie van Pontianak, waren voor het begin van de oorlog (1940) alleen Aloysius en Augus Djelani naar het groot-

seminarie op Flores gezonden. Hij deed er zijn filosofische en theologische studies op het groot-seminarie van de SVD. Omdat al gauw verschillende docenten van het seminarie door de Jappen gevangen genomen werden, ondervond de studie vertraging en was het vanwege de oorlogssituatie moeilijk een verblijfplaats te vinden. Op een zeker moment kregen enkel de theologanten nog iedere dag les, althans wat de hoofdvakken betreft. In 1945 werd de politieke toestand op Flores slecht voor de Japanners, met als gevolg dat er verscherpte maatregelen genomen werden voor de Europeanen, dus ook voor de overgebleven missionarissen. De mogelijkheid bestond zelfs, dat zij, met inbegrip van de Apostolisch Vicaris van Flores, Mgr. Leven, weggevoerd zouden worden. Hoe moest het dan? Met deze onzekerheden voor ogen en de onzekerheid wanneer het einde van de oorlog zou zijn, besloot de leiding tot vervroegde priesterwijdingen. Dit besluit kon zonder al te veel moeilijkheden uitgevoerd worden toen Flores bezoek kreeg van de Japanse bisschoppen Mgr. Jamagutsi van Nagasaki en Mgr. Agihara van Horoshima begeleid door twee wereldpriesters. Een groep van 7 personen, waaronder Aloysius Ding Ngo, kregen te horen dat ze versneld gewijd zouden worden. Op 13 augustus 1945 kreeg Aloysius van de bisschop van Nagasaki de kruinschering en lagere wijdingen, op 15 augustus werd hij tot subdiaken gewijd, 30 augustus ontving hij de diakenwijding en op 16 september de priesterwijding uit de handen van Mgr. Leven. Wat erna gebeurde lezen we in een artikel enkele jaren later geschreven door Aloysius Ding in het montfortaans tijdschrift "Alles voor Allen":

"*Een week na de priesterwijding verleende Monseigneur ons jurisdictie, waarop het zielenwerk volgde. Daar gingen de pas gewijde priesters, 7 in getal, op weg ieder naar het hem aangewezen gebied, en wel over heel Flores. Ik bleef bij het seminarie met de bedoeling dat ik tevens lessen kreeg en studeerde. Ook voor mij was er echter voldoende priesterwerk. Soms ging het urenlang te paard, heuvel op, heuvel af, en dan moest je direct, afgemat en slaperig meestal, biecht horen van honderden gelovigen...*"

Aloysius Ding was wereldheer en bestemd te gaan werken in West-Borneo, in de streek waar de montfortanen werkten. Niet verwonderlijk dus dat Alois liet weten montfortaan te willen worden. Er werd hem toegestaan zijn studie af te maken om zo snel mogelijk naar Borneo te vertrekken en zich te voegen bij de montfortanen. In een brief zegt Aloysius hierover:

"*Reeds lang heb ik mij geroepen gevoeld tot het kloosterleven: niet juist tot het opgesloten kloosterleven, maar tot het actieve kloosterleven in de missie. Vandaar, als het God behaagt, zal ik op een goede dag Montfortaan worden tot kleine bijdrage in het Verlossingswerk van onze Heiland in het gebied van de Montfortanen, mijn geboortegrond in West-Borneo...*" .

In 1947 kwam Alois klaar met zijn studie en ging hij terug naar Borneo. Een jaar later vertrok hij naar Nederland om zijn noviciaat te maken in Meerssen en op 8 september 1949 zijn eerste professie te doen als montfortaan. Alois was volgens plaatselijke normen afkomstig uit een voorname familie, zijn vader was dorpshoofd, die leefde van de opbrengst van zijn rijstvelden en zijn moeder had de rang van 'priester' in hun animistische vieringen. Heel zijn familie was daardoor begrijpelijker wijze nog animist. Maar zodra Alois thuis kwam als gewijde priester veranderde alles heel snel. Trots op zijn zoon vroeg vader al gauw om gedoopt te worden en even later volgde zijn moeder.

Periode na de Tweede Wereldoorlog

Op de eerste dag van maart 1946 kwamen de missionarissen in Sintang aan. Een stel van hen bleef achter bij de kapucijn pater Wilbert, maar de missionarissen voor Sedjiram en Benua Martinus gingen meteen door naar Semitau. Zij die achterbleven in Sintang gingen naar de pastorie en zagen daar dat het huis helemaal leeggehaald was op een vuile tafel, een kapotte stoel en een kast na. Pater Linssen had op 13 maart samen met Tuan Petor een boot naar Putussibau, en pater Sjef Wintraecken, broeder Bruno en de 4 zusters die naar Bika en Putussibau moesten, hadden pas op 17 maart een vervoer.

De missionarissen begonnen met frisse moed weer aan hun werk. Wetende dat er binnen niet al te lange tijd nieuwe confraters zouden komen uit Nederland, besloot Overste pater L'Ortye de krachten een beetje te verspreiden over het hele gebied als voorbereiding op het plan om zo snel mogelijk het hele gebied Sintang en Kapuas Hulu over te nemen van de Kapucijnen. Om die reden werd pater Bertus van Kessel naar Benua Martinus gezonden en koos pater L'Ortye – zijnde Superior Religiosus en Administrator van Apostolisch Vicaris van Pontianak, Mgr. van Valenberg – om in Sintang te blijven. Dat de reden van zijn besluit juist bleek, bewees de brief die hij even later ontving van Provinciaal, pater M. Hupperts. De brief van 7 maart 1946 was een doorslag van een schrijven gericht aan "Zijne Excellentie den Minister van Overzeesche Gebiedsdeelen" met de volgende inhoud:

"Ondergeteekende Dr. M. Hupperts, Provinciaal der Paters Montfortanen, Bunderstr. 39 Meerssen, richt tot U het eerbiedige verzoek om aan zes missionarissen toelating te verleenen naar Borneo te vertrekken. Bedoelde missionarissen zijn bestemd voor het missiedistrict van Sintang in het Apostolisch Vicariaat van Pontianak.

Het betreft de Paters :
HOOGLAND Ferdinand, Bartholomeus geb. te Haarlem 20 Oktober 1909.
VAN EUNEN Peter, Jozef, Maria geb. te Vaals 8 April 1912.
REIJNDERS Johanes, Hubertus geb. te Gulpen 4 Juli 1914.
SCHELLART Adrianus, Johannes, Hendrikus geb. te 's Gravenhage 13 Mei 1914.
VONCKEN Anton, Jan, Lambert geb. te Beek (L) 14 Juni 1915
COLLIJN Laurentius, Wilhelmus geb. te Gulpen 19 Maart 1917.

Ondergetekende wil er de aandacht van Uwe Excellentie op vestigen, dat genoemd missiegebied van Sintang, sinds 1938 werd toevertrouwd aan de zorgen van de Paters Montfortanen. In Juni 1942 werden de aanwezige missionarissen door den vijand gevangen genomen, en verbleven ruim drie jaar in het interneringskamp van Kuching.

Na de bevrijding keerden ze terug naar hun missie, maar zijn begrijpelijkerwijze verzwakt door het langdurige verblijf in het gevangenkamp. Daarbij komt dat, volgens de laatste berichten, alle goederen van de missie geroofd of gestolen zijn en zelfs de gebouwen grootendeels vernield werden. Ze hebben derhalve dringend behoefte aan rust en hulp en zullen niet in staat zijn alléén het missiewerk voort te zetten. De Missie-Overste, pater H. L'Ortye, deed reeds herhaaldelijk een beroep om zoo spoedig mogelijk nieuwe medewerkers te zenden, anders zou de missionering onder de 112.575 Dajaks, 57.854 Maleiers en enkele duizenden Chinezen van West-Borneo moeten worden stil gelegd....".

Pater Lambertus van Kessel met de kapucijnen en de zusters arriveerden op 9 maart 1946 in Benua Martinus. De verplaatsing van Bertus naar Benua kwam mede door het feit dat de kapucijn pater Prosper, gestorven in het kamp Kuching, vervangen moest worden. Over de aankomst van de missionarissen staat te lezen in de kronieken van Benua Martinus:

"*Na bijna 4 jaar afwezigheid kwamen de missionarissen op dezen dag te Martinus terug. Het waren P. Flavianus Huibers O.M.Cap, pastoor dezer statie, L.v. Kessel s.m.m., kapelaan, broeder Bertrandus O.M.Cap. Met 4 zusters van Asten: moeder Coleta, Zr.Thérèse, raadzuster, Zr.Gerarda, verpleegster, Zr Rosa, keukenprinses. 't Was tegen de avond, slechts enkele mensen wisten het die 's avonds kwamen verwelkomen. Vanwege een totaal leeg huis en omdat de barang (bagage) nog achtergebleven was te Teliai, bij Simon Aroeis gegeten en geslapen."*

Anders was de ontvangst in Bika. Daar werden de missionarissen geweldig ontvangen, zelfs de kerk was versierd. Pater Sjef Wintraecken en broeder Bruno vonden alles in prima staat terug. Alle spullen, op enkele boeken na, waren nog op hun plaats. Vandaar dat onze missionarissen zich meteen weer thuis voelden

tussen hun mensen. De onderwijzers hadden alles keurig bewaard en onderhouden, ook hadden ze prima gezorgd voor de beminde gelovigen. *"Zelfs de jeugd wil nu vooruit!"*, schreef de kroniekschrijver enthousiast.

Hetzelfde overkwam pater Linssen en de 4 zusters in Putussibau. Hoewel de toestand daar niet zo rooskleurig was, constateerde de missionaris toch dat de leken het prima gedaan hadden. Na drie jaar weggeweest te zijn zag hij dat ze alles keurig geregeld hadden tot de huwelijksadministratie toe.

In Sintang en Sedjiram waren tot op dat moment weliswaar geen montfortanen werkzaam geweest, maar de oorlogssituatie en de afwezigheid van de missionarissen heeft gevolgen gehad voor het missiewerk.

Nederlandse Montfortanen klaar voor vertrek.

Al enkele jaren stonden in Nederland missionarissen klaar om uitgezonden te worden naar Indonesië, maar de oorlog had de uitzending bemoeilijkt. Om geen tijd verloren te laten gaan had de montfortaanse overheid de mogelijkheid aan de toekomstige missionarissen gegeven om na de Eloquentia een cursus missiologie te volgen in Nijmegen en pastorale praktijk op te doen als assistent in een parochie.

Uiteindelijk halverwege 1946 kon de eerste groep montfortanen vertrekken naar Nederlands-Indië. Het was de groep waarvan provinciaal Hupperts gewag maakte in zijn brief aan de minister, behalve pater Hubertus Reijnders. Zij vertrokken op 5 juni vanuit Nederland. Over hun eerste ervaringen na aankomst in Batavia (Djakarta) lezen we in 'Pro Nostris', editie augustus 1946 het volgende:

"Tijdens het verblijf te Batavia maakten we kennis met nachtelijke schietpartijen van de extremisten. Achter ons huis lag een kampong waar het nog al eens gespannen had. In de nacht zijn ze weer eens voor de dag gekomen. Hier een knal .... daar een slag .... nu eens veraf ... . dan weer dicht bij .... dan achter ons, dan voor ons. Er werd geschoten vanuit de kampong en het vuur werd door militairen beantwoord. Dat is voor Indië heel gewoon."

Het eerste slachtoffer, niet van de extremisten, maar van wondroos was pater Piet van Eunen. Enige dagen voor het vertrek naar Pontianak had hij een wondje aan zijn been opgelopen dat zeer pijnlijk was. Zijn reis kon niet doorgaan en hij moest worden overgebracht naar het ziekenhuis. Een ongeluk komt zelden alleen. Pater Ferry Hoogland verstuikte zijn voet en om de pech

volledig te maken, vreesde men op de vooravond van het vertrek naar Borneo dat pater Schellart door de extremisten ontvoerd was. Achteraf bleek dit een vergissing en misverstand, maar de angst en zorg van de anderen waren er niet minder om.

Met een Catalina-vliegboot, die vroeger had dienst gedaan als bommenwerper, werd de tocht naar Pontianak gemaakt. Bij het eiland Billiton werd een tussenlanding gemaakt op zee; passagiers werden afgezet en van een oorlogsschip aan de Zuid-Westkust van Borneo werd een zieke soldaat overgebracht. Daarna vlogen ze door en na enige tijd kwam de kust van Borneo in zicht. Deze ervaring wordt als volgt beschreven door een van hen:

"Van boven bekeken is Borneo net een grote boerenkool.... niets dan bossen en nog eens bossen. Zo nu en dan een machtig brede rivier, waarin tal van kleine riviertjes uitmonden. Over oneindig grote afstanden zagen we de woningen van de Dajaks verspreid. We vlogen over het land waar we hopen te werken aan de opbouw van Christus' Rijk. Op die momenten denk je even na en zeg je nog eens vaarwel aan alle beschaving. Ik voor mij vond die eerste kennismaking nogal sober, om niet te zeggen, neerdrukkend. Bos.... veel en vuil water .... Zo goed als geen mensen."

Na geland te zijn op het water zetten de missionarissen voet aan wal. En wie zagen ze? *"...de Kapucijn pater Gerardus, pastoor van Pontianak, onze oud-leraar Maleis in Den Bosch in gezelschap van pater Herculanus, secretaris van Mgr. van Valenberg en vroeger onze leraar in de Indische Maatschappijleer. Verder is er nog de Overste van de broeders van Huijbergen. De verdere kennismaking met de paters Kapucijnen en later met Mgr. van Valenberg was allerhartelijkst."*

Zo'n hartelijke ontvangst gaf de burger moed. Natuurlijk wilden ze zo snel mogelijk door naar hun confraters, werkzaam ver in de oerwouden van Borneo. De besprekingen voor hun reis naar Sintang verliepen vlot, zelfs zo vlot, dat de chef van het vervoerswezen onmiddellijk besloot een truck te laten rijden van Pontianak naar Sintang, een afstand van 400 km. Binnen betrekkelijk korte tijd vertrokken de paters Schellart, Voncken en Collijn richting Sintang, terwijl pater Hoogland, op advies van monseigneur, in Pontianak achterbleef om de bagage te verzorgen, die per schip zou nakomen.

Op 6 juli 1946 kwamen de drie montfortanen aan in Sintang. Zes dagen later vervolgden ze hun reis naar Nanga Embaloh met de vrachtboot Nirub. Daar werden ze opgewacht door broeder Bruno, die hen met zijn roeiboot naar Bika bracht. Ook pater Lor Collijn, bedoeld voor Benua Martinus, ging mee naar Bika en daarna zelfs naar Putussibau om voorlopig pater Linssen te

vervangen, die een observatiereis moest gaan maken in het Melawigebied. Toon Voncken en Adriaan Schellart werden lid van de communiteit van Bika Nazareth.

De achtergebleven zieke Piet van Eunen kwam na enige tijd vanuit Batavia aan in Pontianak samen met de bagage van de andere missionarissen. Hij werd opgewacht door Ferry Hoogland. Na alles goed geregeld te hebben reisden ze op 17 juli met zijn tweetjes - met 109 collies - door naar Sintang. Ferry ging werken in Sedjiram en Piet, die de oorlogsjaren gebruikt had om de Chinese taal te leren, bleef in Sintang om te werken onder de Chinezen en als aalmoezenier onder de militairen.

Nog meer Montfortanen

Op 24 november 1946 arriveerde in Sintang de tweede groep montfortanen van na de oorlog. Hub Reijnders ging werken in Bika, Lambertus van den Boorn in Sedjiram, Janus van der Vleuten en broeder Alphons (Johannes van Extel) in Benua Martinus. De vijfde montfortaan broeder Stephanus (Josef van de Berg) ging werken in Sedjiram, waar hij de kapucijn broeder Adjutus moest vervangen als baas van de rubberplantage. Door deze aanwinst konden eind 1946 vijf hoofdstaties verzorgd worden. Hier de gegevens:

	Katholiek	Doop	Huwelijk	Catechumeen	School	Leerling
Sedjiram	1.000	90	15	115	2	115
Benua Martinus	886	105	25	47	2	64
Bika Nazareth	575	109	11	30	1	64
Sintang	150	42	710	6	1	40
Putussibau	223	85	15	78	1	35

Nu de hoofdplaatsen bezet waren, benoemde volgens de gewoonte van die tijd de generale raad de overste van de communiteiten. Zo werd pater Harry L'Ortye huisoverste van de communiteit in Sintang, pater Sjef Wintraecken overste van Bika-Nazareth, pater Lambertus van Kessel overste van Benua Martinus en pater Ferry Hoogland overste van Sedjiram.

Alle parochies definitief overgedragen

Het missiegebied Sintang/Kapuas Hulu werd tijdens de eerste maanden van 1947 door de kapucijnen definitief overgedragen aan de montfortanen. Daarmee vertrokken ze vanuit het Sintangse samen met de franciscanessen van

Veghel (SFIC). Vóór de oorlog hadden deze zusters hun taken al voor een groot gedeelte overgedragen aan de franciscanessen van Asten (SMFA) en na de oorlog waren ze enkel nog werkzaam in Sedjiram.

Het gebied dat de kapucijnen achterlieten aan de montfortanen was qua oppervlakte zeer groot en door de primitieve infrastructuur was het moeilijk te leven en te werken in de oerwouden en binnenlanden van Borneo. Behalve een tekort aan personeel was er ook een doorlopend gebrek aan levensmiddelen en vervoermiddelen. De missie had geen boten, zelfs geen roeiboten. Het was in één woord: armoe troef! Aanvankelijk ontvingen de missionarissen als Nederlandse burgers een toelage bestaande uit rookgerei e.d. Door de helft van die toelage te verkopen hadden ze wat geld, maar die toelage kregen ze nu niet meer. En geld uit Nederland krijgen was ook niet mogelijk daar alle geldovermakingen vanuit Nederland geblokkeerd waren. In zijn brief van 10 december 1945 aan pater provinciaal schrijft pater L'Ortye:
"Kan het geldsturen geregeld worden? We zullen spoedig drie missiestaties hebben waar zelfs geen spijker meer aan de muur zit, dwz geen meubels, geen keukengerief; de noodzakelijke reparaties aan het huis kunnen ook niet gedaan worden. Daarbij heb ik nog ± fl.3000 schuld aan Mgr. Doch begrijp me goed, ik verlang niet dat u per omgaande geld stuurt, wacht maar op tijden die veiliger en normaler zijn."

Gelukkig waren de missionarissen niet veeleisend en tevreden met wat er was. Juist deze instelling maakte het voor hen mogelijk om te werken en te leven in een gebied dat werkelijk arm was.

Uitbreiding van het missiegebied

Tot aan het vertrek der kapucijnen lagen alle hoofdstaties en parochies aan de Kapuas-rivier of aan een van de zijrivieren van de Kapuas. Het gebied van de Melawi met de plaatsen Nanga Pinoh en Nanga Serawai werden toen nog niet bezocht, hoewel het aantal bewoners er groter was dan in het Kapuasgebied. De komst van meerdere montfortaanse paters en broeders en de hoop dat er nog meer zouden komen, opende de mogelijkheid om de Missie Sintang uit te bereiden met het Melawi-gebied. Samen met dit gebied kreeg men zo de verantwoording over een gebied met een oppervlakte van ongeveer drie keer België.

Een nieuw gebied openen gaat niet zomaar, er moeten voorbereidingen worden getroffen. Vandaar de vraag: hoe gingen de missionarissen in feite te werk als ze een nieuw gebied of statie wilden beginnen? Allereerst werd hij

uitgestuurd om het gebied te observeren. Bij een positieve indruk bouwde de missionaris op een strategische plaats samen met mensen ter plaatse een klein eenvoudig hutje, voldoende om te slapen en een potje te koken. Als vervolgens alles naar plan verliep en voldeed aan de gestelde voorwaarden, werd na enige tijd de hut uitgebreid met enkele ruimtes die konden dienen als kapel, opslagruimte en verblijf. Pas nadat die plaats aan de verwachtingen voldeed, ging de missionaris over tot de bouw van iets permanents.

Alvorens de verdere ontwikkelingen van de uitbreiding in het Melawi-gebied te beschrijven, wil ik eerst iets meer zeggen over de bestaande hoofd-parochies, die allen liggen in het Kapuas gebied.

Parochie Bika-Nazareth

In Bika-Nazareth, of kort gezegd Bika, zijn pater Harry L'Ortye, pater Linssen en broeder Bruno in 1939 begonnen. Dit is de eerste parochie, die volledig in montfortaanse handen kwam. Volgens het dagboek van Bika begon de geschiedenis van deze parochie in juli 1910 toen de kapucijn pater Eugenius vanuit Sedjiram het bovenstrooms-gebied van de Kapuas, we noemen het Kapuas Hulu, bezocht. Bij die gelegenheid bezocht hij 30 dorpjes en werden 7 mensen gedoopt. Bij een volgend bezoek tussen 28 november en 14 december 1910, koos deze kapucijn Nanga Mandai als strategische plaats om een overnachtingsgelegenheid te hebben. Hij vroeg aan de mensen om bij de monding van de Mandai-rivier een eenvoudig huisje te bouwen, waar hij een volgende keer zou kunnen overnachten en hij beloofde na 5 maanden terug te komen.

Inderdaad kwam hij toen terug en overnachtte er in het huisje dat de mensen voor hem gebouwd hadden. Ook de keren erna overnachtte hij daar en bezocht hij van daaruit de dorpen erom heen. In die tijd hadden de missionarissen hun hoofdstandplaats in Sedjiram. Gezien de afstand was een reis vanuit Sedjiram naar Kapuas Hulu en de Mandai-rivier een hels karwei. Met hun roeibootje waren ze weken onderweg; weliswaar hadden ze de hulp van iemand die met hun meereisde, maar er moesten honderden kilometers afgelegd worden. 's Avonds legden zij tijdens hun tour bij voorkeur aan in een Dajakdorpje, waar zij met de mensen buurtten, zieken verzorgden en daarna hun matje uitspreidden om te slapen en krachten op te doen voor de volgende dag. Omdat het eigenlijke werk van deze missionaris lag in het gebied rond Sedjiram, kon hij of zijn confrater maar een enkele keer per jaar die grote reis maken.

Tot 22 januari 1925 werd het gebied van de Kapuas Hulu verzorgd vanuit Sedjiram. Op die dag werd pater Ignatius aangewezen om pastoor te zijn

in Bika-Nazareth. Vóór zijn komst in Bika was er op 14 januari 1924 al een schooltje geopend met 11 leerlingen door Eug. Tjoerit, een onderwijzer afkomstig van Sedjiram.

Bika was een uitgestrekte parochie. Behalve de dorpen langs de Kapuas moesten de missionarissen ook de dorpen langs de zijrivieren van de Kapuas: de Mandai-rivier, de Bunut-rivier en de Suai-rivier verzorgen. Behalve deze streek behoorde ook de stad Putussibau met de dorpen langs de Sibau en Mendalam-rivier en de streek bovenstrooms van Putussibau tot het dienstreis-gebied van Bika.

De eerste maanden in Bika waren voor de montfortaanse pioniers een tijd van oriëntatie. Zo brachten pater L'Ortye, pater Linssen en de kapucijn Edmundus al snel een bezoek aan Putussibau en de Mendalam-rivier. In de Mendalam bezochten ze de dorpen Tanjung Karang en Tanjung Kuda, waar op dat moment het 'Dangai'-adatfeest plaatsvond. Vanwege deze feestelijkheden bleven ze iets langer daar, omdat het een goede gelegenheid was te zien hoe de Kajan-Dajaks volgens hun voorouderlijke traditie leefden en iets vierden. Tot op heden zijn deze twee dorpen de meest bekende dorpen in die streek. Vooral Tanjung Kuda is een bekende plaats, omdat het de geboorteplaats is van J.C. Oevang Oeray, de gouverneur van West-Borneo in de jaren 1967-1972 en van zijn neef pater Aloysius Ding Ngo, de eerste montfortaan.

Terug in Bika bezochten even daarna pater Linssen en pater Prosper het Mandai gebied en ging pater L'Ortye met pater Edmundus naar Benua Martinus om kennis te maken met de kapucijnen aldaar.

Al gauw ontdekten de montfortanen dat er in heel het gebied geen landwegen waren en dat alle reizen over water gingen. De pastoor van Bika had een rivierboot, 'Damai' genaamd, maar deze ijzeren boot was enkel geschikt op de Kapuas en bood plaats aan drie of vier personen. Voor de andere rivieren moest men tevreden zijn met een roeibootje. De enige landweg die er bestond en nog bestaat, was de weg van Bika naar Putussibau. Als het laag water was, kon men met de fiets van Bika naar Putussibau, maar bij hoog water was dat niet mogelijk.

Bika was geen stad, maar een klein dorpje met een pastorie, een kerk van boomschors en nog enkele andere gebouwen. Het aantrekkelijke van Bika was dat er een school stond met 44 leerlingen met de onderwijzers Pius Ungkang, Akoep en Ransa. Van die schoolkinderen verbleven er 28 in het internaat dat verzorgd werd door de pastoor.

2 Januari 1940 verlieten de kapucijnen Bika en werd het de eerste montfortaanse parochie op Borneo. Het was in het begin niet gemakkelijk. Ze moesten veel leren en zich aan vele dingen aanpassen in hun omgang met de plaatselijke bevolking. De Dajaks leefden van hetgeen de natuur hun bood, zonder elektriciteit, zonder vervoer, zonder huishoudelijke gemakken als

meubels, keukengerei en een bed. Hun hoofdvoedsel was rijst dat zij op een primitieve manier verbouwden ergens midden in het oerwoud. Als groenten namen ze wat ze als eetbaar in de bossen vonden, soms aangevuld met een gekookt visje of een gestroopt diertje. De Dajaks waren nog analfabeet en leefden in lange huizen: een 20 tot 50 aan elkaar op palen gebouwde woningen met een gemeenschappelijke voorgalerij. Alle regels en gewoontes in zo'n langhuis steunden op een oude traditie, voortkomende uit hun animistische cultuur en levenswijze, waarbij het adathoofd zorgde voor de naleving ervan.

Ook werd van de missionarissen gevraagd zich aan te passen aan de hoge temperatuur, aan het leven in een tropische omgeving waar de hygiëne op een laag pitje stond met veel muggen en ander ongedierte. In deze streek heerste veel malaria en was dysenterie en TBC een veel voorkomende ziekte.

Een ander punt was de taal. Toen de missionarissen aankwamen op Borneo moesten ze nog een taal leren. De officiële taal was toenmaals het Maleis. Het dagboek van Bika vertelt dat op 7 januari 1940 pater L'Ortye voor het eerst preekte in het Maleis, acht maanden na hun aankomst op Borneo.

Zij leerden de Maleise taal, geholpen door een ambtenaar of onderwijzer, met gebruikmaking van het boekje 'De Vlotte Maleier'. Het plaatselijke dialect werd al doende geleerd. Ze spraken geen hoogstaande taal, maar meer een taal gebruikt onder handelaren. Het Indonesisch is zich pas gaan ontwikkelen in de tijd van president Soekarno. Pas toen kwam het in plaats van het Maleis. Hoewel de missionarissen zich nauwelijks verstaanbaar konden maken bij de bevolking, trokken ze ijverig rond van het ene dorp naar het andere. Wel moet erbij verteld worden, dat in die tijd alle kerkelijke diensten nog in het Latijn geschiedden. Pas in de zestiger jaren maakt het Latijn plaats voor de landstaal en zijn de Eucharistievieringen en het toedienen van de sacramenten in het Indonesisch.

Doordat het levenspeil van de missionarissen eenvoudig was en hun leefwijze zoveel mogelijk aangepast aan die van de plaatselijke bevolking, stonden zij dicht bij de mensen en verkregen zij al gauw hun vertrouwen. Dit had tot gevolg dat steeds meer Dajaks vroegen om katholiek te worden. De voorbereiding op de doop vroeg echter veel tijd, vooral omdat de mensen lezen noch schrijven kenden. Bovendien moest hun manier van leven met animistische achtergronden nogal wat veranderingen ondergaan. Helaas was het niet altijd even duidelijk wat precies verboden moest worden van die tradities of niet in overeenstemming was met het Christelijk geloof. Om niet te veel fouten te maken in hun beoordelingen, namen de missionarissen de nodige tijd en verdiepten zich in de cultuur en gewoontes van de Dajaks. Ze knepen daarom nogal eens een oogje dicht, zelfs wanneer een dorpsmedicijnman/vrouw op een animistische manier een zieke behandelde of een of andere viering verzorgde. Op den duur probeerden zij aan de adatvieringen een katholiek tintje

te geven. Voor de catechese maakten ze meestal gebruik van onderwijzers of opgeleide catechisten, die beter aanvoelden hoe om te gaan met voorvaderlijke gewoontes. Pas als de onderwijzer of catechist zei, dat iemand klaar was om gedoopt te worden, examineerde de pastoor de desbetreffende persoon en als hij slaagde werd die man of vrouw gedoopt.

De onderwijzers en catechisten waren zeer kostbare krachten, die veel werk uit handen namen. De missionarissen hadden hun handen vol aan de sacramentele bedieningen in al die dorpjes, het regelen van het jongens-internaat, het controleren van de school en het ontvangen van de vele gasten die op de pastorie aankwamen. Bovendien was de pastorie een soort polikliniek, waar zij hulp boden aan zieken en gewonden. En wat wel heel speciaal was in die tijd, was het feit dat er een telefoon was op de pastorie van Bika. Hoewel primitief en met vele storingen kon men via die telefoon contact opnemen met Putussibau, Sintang, Pontianak en vele andere plaatsen.

Zoals vermeld, moesten de missionarissen tijdens de Japanse bezetting Bika verlaten. Pater Wintraecken en broeder Bruno kwamen pas op 22 maart 1946 terug in Bika, waar ze vol optimisme weer aan de slag gingen. Het dagboek van Bika zegt er eind 1946 dit over:

"Parochie Bika staat er niet slecht voor. De Kantoeks willen vooruit, en gelukkig zoeken ze het in de richting van de pastorie. De pastoor is overal welkom, niet omdat het weer eens iets anders is, neen, ook omdat hij komt om te onderrichten het ware geloof. Jammer, dat zij die werkelijk nu reeds willen, zo moeilijk te bereiken zijn. Vooral het opgroeiende geslacht wil, en de dames meer dan de jongens. Ook de oude lui, doch zeer langzaam, voor hen is de stap te groot. Het jaar 1946, ondanks de oorlogsjaren, is bevredigend, doch 1947 belooft beter – als er meer gelegenheid zal zijn om de mensen te onderrichten... geregelde dienstreizen, godsdienstleraren, onderricht aan vrouwen etc.. Op de statie, als het kan, meisjesinternaat...."

Helaas zijn deze wensen in 1947, niet bewaarheid. Zo lezen we eind 1947 in hetzelfde dagboek:

"Een jaar vol beroeringen, veranderingen, komen en gaan van paters, ziekten. Ongeregeld op de statie. Dikwijls alleen, weinig dienstreizen".

Broeder Bruno had last van zijn voeten en zijn buik, Wintraecken van amoebe-dysenterie. Ook lezen we dat pater Linssen lang ziek is geweest. De bevolking had weinig te eten. Niet ver van de kerk van Bika lag een grote rubbertuin, een erfenis van de kapucijnen. Helaas bracht die tuin niet veel op. Jammer, want dat zou veel mensen hebben kunnen helpen. Het jaar 1947 was voor de bevolking een hongerjaar wegens een slechte oogst. Er waren veel zieken, waardoor bij gebrek aan een dokter de missionarissen veel doktertje moesten spelen.

Parochie Putussibau

In de periode voordat de montfortanen op Borneo kwamen, openden de kapucijnen reeds diverse scholen, waaronder de basisschool in het dorp Melapi. De Dajak-kinderen die slaagden werden doorgestuurd naar een standaardschool of landbouwschool of naar het klein seminarie in Nyarumkop. Op deze manier hoopten ze krachten klaar te maken voor de toekomst. Jammer dat de vele seminaristen van de eerste jaren niet hebben doorgezet, op pater Aloysius Ding na.

Toen op 10 juni 1939 pater Linssen in Putussibau ging werken, werd de stad bewoond door Maleiers, Chinezen en enkele Europeanen. Dajaks woonden er nog niet. Doordat Jan alleen was als montfortaan fietste hij bij goed weer regelmatig naar Bika om daar zijn confraters te ontmoeten. Als parochiepastoor probeerde hij een goede relatie op te bouwen met de Maleise ambtenaren. Hij deed dat onder andere door les in de Nederlandse taal en gezondheidsleer te geven.

Na de wereldoorlog was de toestand in en rond Putussibau zorgwekkend te noemen. Door de oorlog werden de Dajaks weer in een isolement gedwongen. Handel lag stil, rijstvoorraden werden opgevorderd en er was geen geld om kleren te kopen, ze droegen weer zoals vroeger kleding van geklopte boomschors. Alleen de ambtenaren hadden nog een behoorlijk pak van bruine legerstof. Als gast in de dorpjes kreeg de pastoor enkel rijst met zout te eten en als verontschuldiging zeiden ze dan "*neissi lauk tuaan*" hetgeen betekent "we hebben geen bijgerecht"!

Na de komst van pater Reijnders in 1947 werden de dorpen buiten Putussibau regelmatiger bezocht. Helaas duurde deze samenwerking niet lang omdat pater Linssen gevraagd werd om een oriëntatie-tocht te maken in het gebied rond Nanga Serawai in het Melawi gebied. Jan was liever in Putussibau gebleven, maar uiteindelijk zocht hij een boot om naar Sintang te gaan. Hij was nog maar even in Sintang en bezig met de voorbereiding van zijn tocht, toen plotseling langs de een-draads-telefoon het bericht binnenkwam: *"Pater Reijnders stervende. Verzoeke dokter te komen"*. Men ging meteen naar de dokter, maar de dokter zei dat hij niet weg kon wegens al zijn patiënten. Bovendien, zei hij, kijk eens, het is een non-stop-reis van twee volle dagen en 2 nachten (afstand 520 km., de snelheid van een gehuurd Chinees bootje is ± 10 km/uur). Dus als ik daar aankom, is de pater dood ofwel over de crisis heen. Er bleef niets anders over dan dat pater L'Ortye en pater Linssen naar Putussibau gingen. Daar aangekomen vonden zij pater Reijnders nog levend, maar pater Schellart, die hem was komen helpen, ernstig ziek. De zusters hadden Adri op de pastorie bewusteloos gevonden. Dat horende en de toestand van Schellart en

Reijnders in ogenschouw nemende, was er geen andere weg dan hen beiden naar Sintang te vervoeren, waar een dokter was. Pater Linssen heeft toen snel een boot gehuurd en is samen met pater L'Ortye en de 2 zieken weer spoorslags naar Sintang vertrokken. Na een tocht met regen en noodweer arriveerden ze uiteindelijk in Sintang waar beide zieken meteen in het ziekenhuisje opgenomen werden.

Parochie Benua Martinus

In 1908 begonnen de kapucijnen in Lanjak onder de Iban-Dajaks te werken. Omdat de Ibans weinig interesse toonden voor het werk van de missie en in het bijzonder weinig aandacht voor de school, verhuisden de kapucijnen van Lanjak naar Benua Martinus. Hierdoor werd de parochie in twee delen verdeeld: de streek van de Iban-Dajaks en de streek van de Embaloh-Dajaks. Vroeger was er vijandschap tussen deze stammen, maar nu was daar geen sprake meer van. De dorpen van de Embaloh-Dajaks lagen aan de Embaloh en Leboyan-rivier en bijna allen kozen voor het katholicisme. Begin twintiger jaren kwamen de zusters franciscanessen van Veghel de kapucijnen helpen. Zij openden een polikliniek en een school voor meisjes. Helaas werd de goede bedoeling van de zusters door de bevolking afgewezen, immers volgens hun gewoonte dienden vrouwen en ook hun kinderen op het rijstveld te zijn. Het lukte niet het vertrouwen van de vrouwen te winnen, laat staan van de groot-moeders. Ze bleven weigeren hun kinderen naar school te sturen, want dat toestaan betekende tevens dat de meisjes het internaat van de zusters in moesten. Teleurgesteld verlieten de zusters in 1928 tamelijk onverwachts Benua Martinus zonder medeweten van de pastoor.

Gelukkig kwamen in 1931 de franciscanessen van Asten naar Borneo. Ze openden meteen een huis in Benua Martinus. Hun werkwijze was anders, zij gingen naar de mensen toe en wisten op die manier de harten van de mensen te winnen. Na enkele jaren kwamen de meisjes dan toch naar de school en maakten ze gebruik van het zustersinternaat.

Terug van het Jappenkamp in 1946 kwam pater Lambertus van Kessel, de eerste montfortaan, werken in Benua Martinus. Toen halverwege het jaar 1946 pater Lor Collijn arriveerde, verlieten op 9 oktober 1946 de kapucijnen, pater Flavianus en broeder Bertrandus, Benua Martinus en ging de parochie over in montfortaanse handen. Eind 1946 lezen we in het dagboek van Martinus:

"Het jaar 1946 is voor de statie Benua Martinus zeker een zegenjaar geweest. Het missiewerk is er weer mogen hervat worden, de mensen stellen nogal

belang in 't geloof, er zijn geen grote tegenslagen geweest. Wel heeft de statie haar oude pastoor P.Flavianus en den zeer degelijken Br. Bertrandus verloren maar beiden hebben dit erge offer heel bovennatuurlijk en voorbeeldig gedragen. Er zijn nu 2 montfortanen op Benua Martinus, 't volgende jaar worden er meer verwacht. Moge hun werk onder Gods zegen en met Maria's leiding vruchtbaar zijn."

Parochie Sedjiram

De parochie Sedjiram werd in 1892 door een Jezuïet geopend, maar door gebrek aan krachten weer verlaten in 1898. In 1906 werd de statie Sedjiram opnieuw geopend, deze keer door de kapucijnen pater Eugenius, pater Camillus en broeder Theodoricus. Liggende tussen Sintang en Putussibau bestreek de parochie Sedjiram een enorm gebied, dat met een paar mensen niet te bedienen was. In 1908 kregen de kapucijnen versterking van de zusters franciscanessen van Veghel, die op hun beurt werden vervangen door de zusters franciscanessen van Asten. In Sedjiram waren dat zuster Rosa, Genoveva, Gerarda en Gemma. Deze zusters verzorgden de meisjesschool, het meisjesinternaat, de polikliniek en het ziekenhuisje en daarbij was er een huishoudcursus, gaven ze catechese op school, in het internaat en in de dorpen.

In 1910 plantten de missionarissen 3000 rubberbomen. Dat getal werd jaarlijks aangevuld in de hoop met de opbrengst van de tuin de parochie te kunnen runnen. Als je leest over de reizen naar Kapuas Hulu en de ontwikkelingen rond Lanjak en Benua Martinus, begrijp je dat Sedjiram een belangrijke plaats innam als hoofdstatie. Sedjiram had vanaf het begin een 6-jarige basisschool, dit in tegenstelling met de andere plaatsen in die streek, waar 3-jarige scholen waren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat van alle kanten schoolkinderen naar Sedjiram kwamen.

Een belangrijk maar helaas pijnlijk gebeuren in Sedjiram was dat in 1913 de kerk, pastorie en de school afbrandden. Het waren gebouwen die reeds vanaf het begin in gebruik waren. Een ander pijnlijk gebeuren was het feit dat op 17 juni 1942 alle missionarissen Sedjiram moesten verlaten en naar Kuching gebracht werden om geïnterneerd te worden. Pas in 1946 kwamen de kapucijnen Christianus, Herman en broeder Adjutus terug in Sedjiram.

In hetzelfde jaar komt op 10 augustus de eerste montfortaan, pater Ferry Hoogland, naar Sedjiram. Hij werd gevolgd door pater Lambertus van den Boorn en broeder Stephan op 8 december 1946. Uiteindelijk trokken de kapucijnen zich terug en werd Sedjiram op 13 april 1947 officieel onder de verantwoordelijkheid van de monfortanen gesteld.

Een parochie overnemen van een ander is geen gemakkelijke taak. Pater Hermans, de provinciaal overste van Nederland, noemde na zijn visitatie in de zestiger jaren al die taken bij naam:

"*Ze moeten op dienstreis gaan naar de dorpen, catechese geven op school, sociale en godsdienstige werken verrichten via de scholen, zieken verzorgen in de polikliniek en ziekenhuis en ook in de dorpen en zij moeten proberen door de rubbertuin op eigen benen te staan*."

Het was een hele drukte op de pastorie in Sedjiram. Niet alles liep zoals gewenst. Er was o.a. door de grote toeloop van catechumenen een geweldig tekort aan catechisten. Bovendien had een aantal doopleerlingen niet altijd een zuivere motivatie. Bij nader inzien was doopleerling worden voor velen een manier om zich afhankelijk te maken van de missie.

Het vertrek van de kapucijnen bracht heel wat veranderingen met zich mee en dat ervoeren vooral pater Ferry Hoogland en Lam vd Boorn. Zij hadden nog niet de ervaring van hun voorgangers, waardoor vele taken zwaar op hun schouders drukten. Gelukkig kregen ze op 7 september 1947 versterking in de persoon van pater Jan Maalsté. Door Jans ervaring van 11 jaar leraarschap Nederlands in Rotselaar en zijn idealistische instelling, was hij zeer welkom. Tussen al deze drukte in kwamen begin oktober 1947 van alle kanten de montfortanen naar Sedjiram voor enkele speciale vieringen. Op 7 oktober 1947 werd Montfort heilig verklaard door Paus Pius XII en op diezelfde dag deed tijdens een plechtige drieherenmis Br. Bruno zijn eeuwige geloften.

Het jaar 1947 sloot de kroniekschrijver van Sedjiram af met het volgende te schrijven.

"1947 bracht in februari de overname van de Administratie en het vertrek van Herman Josef. Na Pasen de overname van de statie van de Kapucijnen door de Montfortanen met een volksfeest. In augustus de opening van de Lagere School. In oktober grote retraite en twee dagen feest ter viering van de heiligverklaring van Montfort. Met dankbaarheid sluiten we dit jaar."

Parochie Sintang

Hoewel pas laat begonnen, werd Sintang de belangrijkste plaats in de binnenlanden van West-Borneo. Gelegen op de splitsing van de Kapuas-rivier en Melawi-rivier was Sintang een regeringscentrum waar een Assistent Resident zetelde. In Sintang was een groot ziekenhuis waar de zusters franciscanessen van Asten (SMFA) werkten. De bewoners van de stad Sintang waren bijna allen Maleiers, op enkele Chinezen na. De Dajaks woonden in de dorpen erom heen. Toch was er hoop voor de Katholieke Kerk vanwege de Chinezen en de Dajaks die naar de stad verhuisden. De Protestanten hadden al

langer een kerk in Sintang, maar hun aanhang was gering. In 1935 kreeg Sintang een pastoor, de parochie werd tot 1945 bediend door de kapucijnen

Alvorens in Sintang te gaan wonen, hadden de kapucijnen er een pastorie gebouwd, niet al te ver van het ziekenhuis, waar de zusters woonden. De kapucijnen hadden een overeenkomst met de zusters die voor beide partijen gunstig was. De zusters verzorgden het eten en de was en als tegenprestatie gaven de paters geestelijke verzorging aan de zusters in de vorm van mis, retraite etc. De paters zorgden voor het geestelijk heil en de zusters voor het materiële.

De parochie Sintang werd door de montfortanen op 22 juli 1946 overgenomen, toen de kapucijn Justinus alles overdroeg aan pater Harry L'Ortye, de Superior Religiosus, en de stad verliet. Er kwam pas een montfortaans pastoraal team in Sintang toen pater Piet van Eunen, die ziek was achtergebleven in Batavia,, in Sintang arriveerde. Omdat hij goed Chinees sprak kreeg hij als taak te werken onder de Chinezen, die aan de overkant van de Melawi-rivier in Sungai Durian woonden.

Missionarissen met Europese leefregels

De montfortanen van Borneo hoorden bij de Nederlandse provincie. Tot na de Tweede Wereldoorlog was die provincie nauwelijks autonoom. De congregatie werd centralistisch bestuurd. Tijdens het provinciaal kapittel van 27-29 augustus 1946 wees het provinciaal bestuur er telkens weer op, dat elk besluit door het generaal bestuur moest worden goedgekeurd. Zelfs over de vraag of iemand een fiets of een radio mocht gebruiken, had het generaal bestuur het laatste woord. Streng werd er gewaakt over het handhaven van de constituties en gewoonten. Dat betrof ook de missionarissen in Borneo. Verondersteld werd, dat zij hetzelfde dag-reglement onderhielden als hun confraters in Europa. Zij mochten hun manier van leven nauwelijks of niet aanpassen aan de omstandigheden in de rimboe, aan het dagritme van de mensen in de dorpen, aan locale gewoonten en gebruiken. Dat was niet gemakkelijk. Het heeft in de beginjaren dan ook heel wat creativiteit en inventiviteit gekost om niet te vervreemden van de bevolking.





Pater J. Linssen voor de eerste pastorie te Putussibau



Jappenkamp Kuching



Willem van der Zaan



Mgr. Lambertus v. Kessel



Pater Jozef Wintraecken



Pater Aloysius Ding Ngo

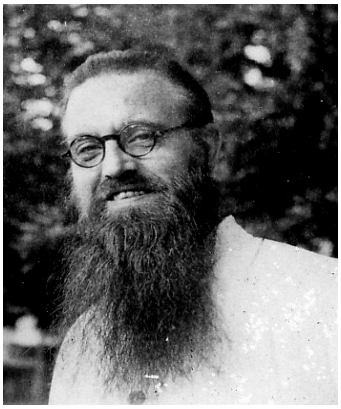

Pater Ferry Hoogland



Pater Piet van Eunen



Pater Toon Voncken

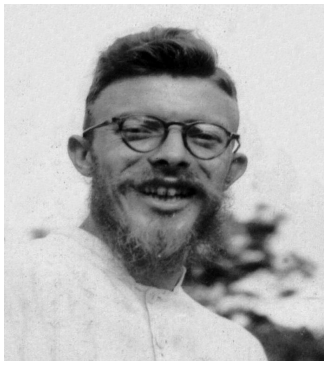

Pater Lor Collijn



Pater Adriaan Schellart



Pater Janus vd Vleuten

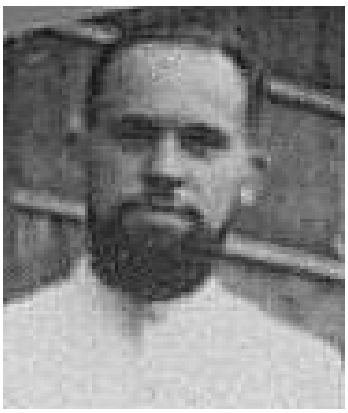

Pater Hub Reijnders



Broeder Alfons



Broeder Stephanus

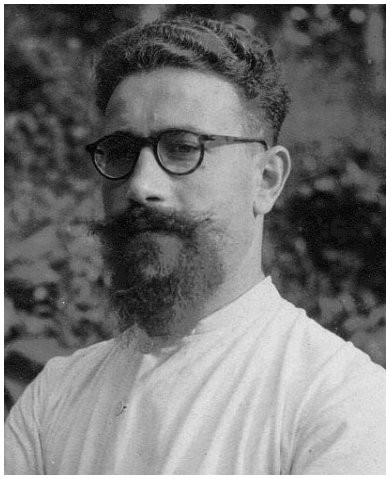

Pater Lam v.d. Boorn

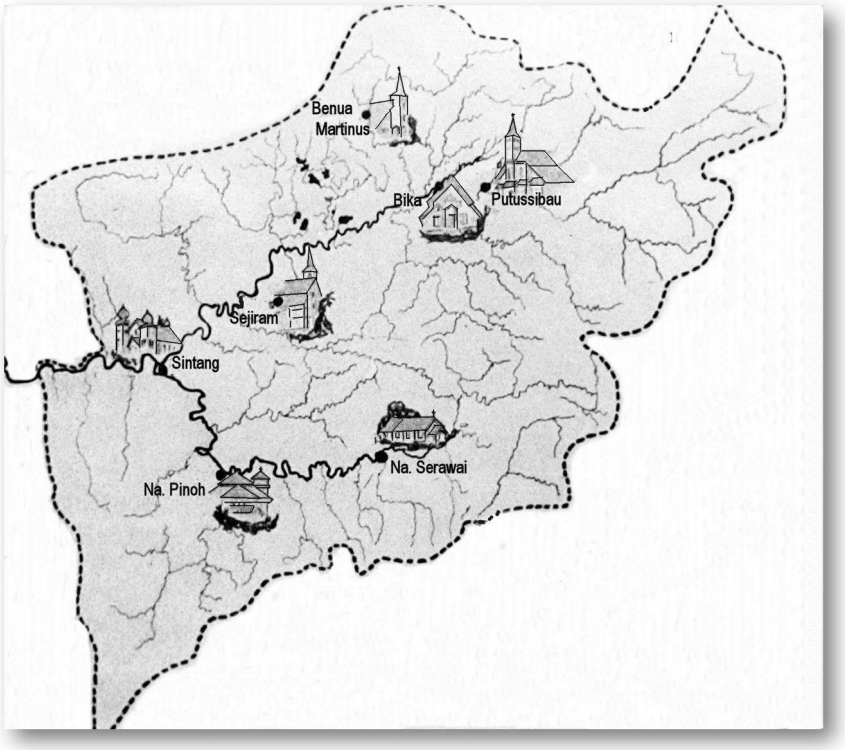

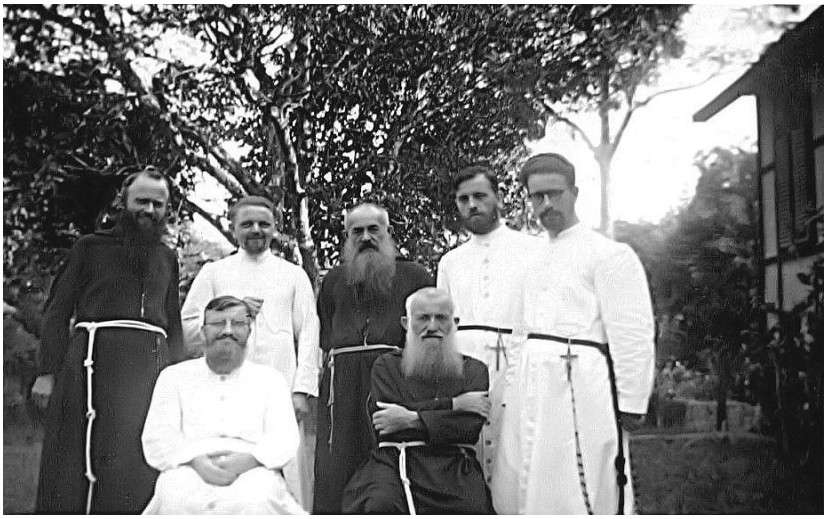

Staande: van l. nr r: P. Herman-Jozef, Ofm Cap, Br. Stephanus, smm, Br. Adjutus, Ofm Cap, P. H. Reijnders, smm, P. L. v.d. Boorn, smm.
Zittend van l. nr r: P. H. L'Ortye, smm, P. Christianus Slits, Ofm Cap



1947: De Montfortanen bij elkaar in Sejiram om de heiligverklaring van Montfort te vieren en de eeuwige professie van broeder Bruno.
De afbeelding in hun midden is geschilderd door pater Janus vd Vleuten.



In 1947 studeerde Pater Aloysius Ding Ngo af op Flores en kwam terug naar Borneo, waar hij groots werd ontvangen in Bika

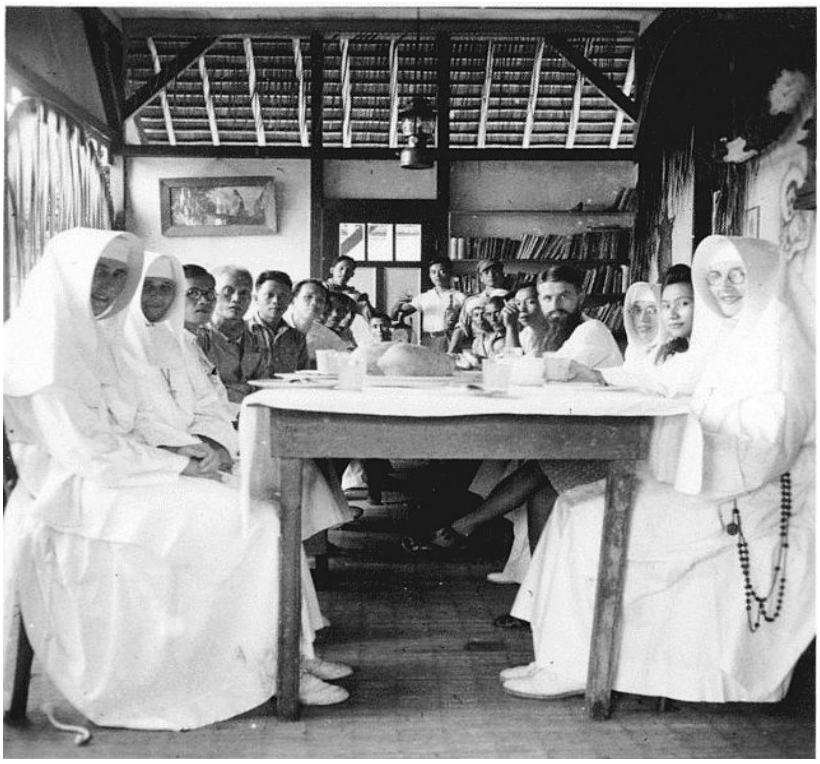

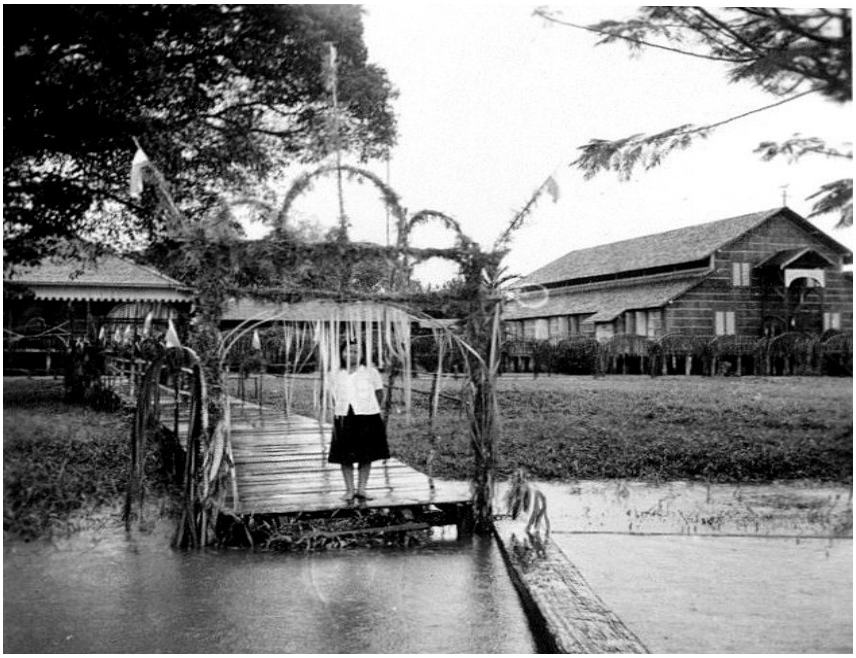



HOOFDSTUK 2

EEN MOEIZAAM BEGIN VAN HET DIOCEES SINTANG

1948 - 1958

Pater Harry L'Ortye, Religieuse Overste Indonesië, 1939-1963
Pater Johannes Theunissen, Provinciaal Nederland, 1948-1950
Pater Cornelis Heiligers, Provinciaal Nederland, 1950-1958
Pater Alexandre Josselin, Algemene Overste, 1947-1957

Nadat de kapucijnen zich vanaf Pasen 1947 volledig hadden teruggetrokken uit het missiegebied Sintang, bleven de montfortanen achter in een gebied waar nog heel veel te doen viel. Onder leiding van pater Harry L'Ortye kregen ze de zorg over een gebied dat een oppervlakte had van 65.000 km^2 en 290.000 inwoners telde. Behalve de vijf staties: Bika-Nazareth, Sintang, Benua Martinus, Sedjiram en Putussibau lag aan de zuidelijke kant een groot gebied waar nog geen aandacht aan besteed was.

Strategisch en geografisch gezien was de ligging van de 5 staties niet proportioneel te noemen. Immers vier van de vijf plaatsen liggen relatief dicht bij elkaar in het noordelijk gedeelte van het missiegebied, terwijl in het zuidelijke gedeelte met het Ketungau- en Melawi-gebied, een gebied ruim zo groot als Nederland met 156.000 inwoners, enkel de statie Sintang ligt. De komst van Amerikaanse zendelingen in de buurt van Sintang werd de aanleiding om daar verandering in te brengen en meer aandacht te gaan besteden aan het zuidelijk gedeelte. Maar wie moest dat gaan doen? Pater Sjang Linssen werd gevraagd om een verkenningstocht te maken door het Melawi gebied en het in kaart te brengen.

Pater Linssen, pater L'Ortye en ook broeder Bruno waren intussen al 8 jaar werkzaam in de tropen en toe aan verlof, maar wie kon hun taak overnemen? Wie zou de taak van missieoverste overnemen tijdens het verlof? Na overleg met Mgr. van Valenberg werd pater Lambertus van Kessel, die op dat moment werkzaam was in Benua Martinus, gevraagd naar Sintang te verhuizen om voorlopig te taak van Harry L'Ortye waar te nemen. Uiteindelijk konden in januari 1948 de paters L'Ortye en Linssen op verlof naar Nederland gaan.



BISDOM SINTANG (2007)

Apostolische Prefectuur Sintang

Pater L'Ortye had na het vertrek van de kapucijnen in Sintang de taak van hoofdpastoor gekregen. Sintang was een parochie, die behalve de stad, ook vele dorpen er omheen bevatte. Na vele maanden alleen te hebben gestaan voor deze omvangrijke parochie, kwam er eindelijk hulp in de persoon van pater Piet van Eunen. Een geweldige steun, omdat Piet Chinees sprak en daarom zeer geschikt was om onder de vele Chinezen te werken, die een winkel hadden aan de overkant van de Melawi-rivier, in Sungai Durian. Enige maanden later werd pater Janus van der Vleuten vanuit Bika overgeplaatst naar Sintang. Hij werd dienstreispastor en begon de dorpen van de Dajaks rond Sintang te bezoeken.

Het werd al gauw duidelijk dat Sintang regionaal gezien een belangrijke administratieve plaats was en daarom, ook al waren de bewoners praktisch allemaal Maleiers (Islamiet), zeer geschikt om hoofdplaats te worden van het montfortaans missiegebied. Men ging stappen ondernemen om deze stad met recht hoofdplaats te kunnen noemen. De zusters Franciscanessen van Asten werden gevraagd in Sungai Durian in de buurt van de Chinese winkels een huishoudschool te openen. De zusters vonden het een goed plan en

bouwden met behulp van broeder Alphons daar een school. Ook pater Lam van den Boorn, opziener van de missiescholen, verhuisde zijn kantoor van Sedjiram naar Sintang.

Het montfortaans missiegebied was tot op dat moment nog steeds een afdeling van het Apostolisch Vicariaat Pontianak. Omdat de omvang van het vicariaat, de groei en ook de grote afstand tussen Sintang en Pontianak het steeds moeilijker maakten voor Mgr. van Valenberg om alles goed te overzien, kwam de idee op het Vaticaan te vragen van het montfortaans gebied een eigen, onafhankelijk diocees te maken. Deze aanvraag werd een feit toen op 11 maart 1948 de Propaganda Fide het decreet liet verschijnen waarbij het missiegebied Sintang tot Apostolische Prefectuur werd verheven. Enkele maanden later, op 4 juni 1948, werd pater Lambertus van Kessel tot Apostolisch Prefect benoemd. Er waren op dat moment 15 montfortanen werkzaam in het nieuwe diocees, 3.095 katholieken en 17 scholen met 1.159 leerlingen.

De verheffing tot een onafhankelijk diocees opende een nieuwe bladzijde voor de montfortaanse missie in Indonesië. De aanstelling van Lambertus van Kessel had bij sommige confraters enige verwondering opgeroepen, omdat men over het algemeen had gedacht dat overste Harry L'Ortye, die de status van Pro-Prefect had, apostolisch prefect zou worden. Pater Huub Swerts (missionaris in diocees Sintang van 1958 tot 2005) zei hierover op 16 juli 1999 tijdens een lezing gegeven voor de pastores van het bisdom Sintang, met als thema "De geschiedenis van het bisdom Sintang": *"de aanstelling van pater Lambertus van Kessel tot apostolisch prefect was een teleurstelling voor pater Harry L'Ortye. Maar er is een Latijns gezegde: 'qui episcopatum desiderat, opus bonum desiderat' (hij die verlangt bisschop te worden, die verlangt iets goeds)."*

Mgr. van Kessel heeft eigenlijk nooit verlangd leider van het bisdom Sintang te zijn, integendeel het was een last voor hem, een zware last, een taak die hij niet wenste. Pater provinciaal Huub Somers schrijft in zijn "In Memoriam" over Mgr. van Kessel: *"dat hij het bisschopsambt nooit geambieerd heeft en er zelfs wat verlegen mee was, is bij insiders bekend. Hij heeft het enkel in gelovige gehoorzaamheid aanvaard, en het betekende voor hem een bevrijding toen hij in 1973 geen residentieel bisschop meer was."* Hoe dan ook, de verheffing tot prefectuur, werd met vreugde ontvangen en was een nieuwe uitdaging voor de montfortanen.

Lambertus Adrianus Maria van Kessel werd geboren op 8 september 1912 in Vlijmen. Zijn vader verdiende de kost voor zijn gezin door met een bierkarretje rond te trekken. Al op de jonge leeftijd van 42 jaar stierf hij en bleef moeder van Kessel achter met 5 kinderen. Om haar gezin te runnen ging

moeder van Kessel de was doen in een bejaardenhuis. Met de schamele opbrengst daarvan onderhield zij haar kinderen. Bertus - zo was de roepnaam van de nieuwe prefect - ging naar het montfortaans kleinseminarie St. Marie in Schimmert, daarna maakte hij het noviciaat in Meerssen en deed op 8 september 1933 zijn eerste professie. Zijn filosofische en theologische studies maakte hij op het grootseminarie te Oirschot. Hij werd op 12 februari 1939 priester gewijd door Mgr. A. van Diepen en kreeg op 13 juli 1939 de benoeming voor Borneo, waar hij arriveerde op 7 maart 1940. Even later begon hij zijn missionariswerk in Bika Nazareth en hij werkte daar tot het moment dat hij werd meegenomen door de Jappen in 1942. Samen met zijn confraters werd hij in Kuching geïnterneerd tot september 1945. Tijdens zijn internering gebruikte Bertus de vrije uurtjes om de Dajak-dialecten en het Maleis te leren.

Harry L'Ortye, die tot dat ogenblik de leider van de montfortaanse missie was geweest, werd door pater provinciaal benoemd tot superior religiosus van de montfortanen. Door deze benoeming kwamen er structureel gezien twee leiders in het montfortaans missiegebied, namelijk apostolisch prefect Lambertus van Kessel en superior religiosus Harry L'Ortye. In het vervullen van hun functies zaten ze niet altijd op dezelfde lijn, maar beiden probeerden het beste te doen voor het diocees en voor de montfortaanse zaak. In september 1952 werd er een contract getekend tussen het diocees en de montfortanen. In dat contract stond onder andere dat het diocees voor iedere montfortaan 3.500 gulden per jaar stortte in de regionale kas der montfortanen, dat het diocees de reis voor de komende en gaande missionaris betaalde en dat de prefectuur als contributie jaarlijks per pater (broeder dus niet) 50 gulden betaalde aan de provinciale kas. Verder werd in dit contract bepaald hoe om te gaan met het personeel.

Opening van de Statie Nanga Beloh
en begin van het Missiewerk in de Melawi-rivier

Op 18 februari 1948 begon pater Antoon Voncken (Toon) een nieuwe statie in de Ketungau-rivier, een zijrivier van de Kapuas, gelegen tussen de Kapuas-rivier en het tegenwoordige Serawak. De monding (door de Dajaks Nanga genoemd) van de Ketungau-rivier ligt 60 km. bovenstrooms Sintang. Op het moment dat Toon in de Ketungau begon te werken, zouden in dat gebied naar schatting 16.000 mensen hebben gewoond, bijna allen Dajaks. Als hoofdplaats van dit gebied werd Nanga Beloh gekozen. Toon bouwde er een eenvoudig hutje als pastorie en daarnaast een school met internaat. Hij werkte er met plezier vooral omdat de vooruitzichten gunstig waren. Al snel moest hij, niet al

te ver van Nanga Beloh, een tweede school bouwen. Ondanks die goede vooruitzichten gebeurde er na zeven jaar hard werken iets heel onverwachts.

Op zekere dag kwam iemand met een kijker, waarin je foto's/dia's kon laten zien - een apparaat dat nog nooit iemand gezien had - de Ketungau rivier afzakken. Bij ieder dorpje legde hij aan en vertelde het verhaal van "het gouden schip" en om de waarheid van zijn verhaal te onderstrepen, liet hij in zijn kijker dat gouden schip zien. Nu komt het verhaal van "Het gouden schip" voor in de oude verhalen van de Dajaks. Volgens die verhalen is het zien van het gouden schip een teken dat het einde van de wereld aanstaande is. Ieder die een zilveren Nederlandse gulden betaalde mocht in de kijker kijken. Inderdaad, zij zagen met eigen ogen het gouden schip. Overtuigd dat het einde der tijden aanbrak, hielden de mensen op met werken, kochten feestkledereen en vierden feest als voorbereiding op de grote dag. De kinderen werden van school en internaat gehaald, alle uitleg en verklaringen van de onderwijzer en pastoor ten spijt. Binnen de kortste tijd hadden de dorpelingen hun geld op en stonden de scholen en het internaat leeg. Wat nu?

Teleurgesteld en niet wetende wat te beginnen, ging pater Toon naar Sintang en vertelde daar wat er had plaats gevonden. Mgr. van Kessel nam het besluit de statie Nanga Beloh te sluiten. Toon en de onderwijzers verlieten de Ketungau-rivier.

Voorspoediger, maar niet gemakkelijker, ging de start van het missiewerk in het Melawi gebied. Dit gebied begint bij Sintang daar waar de Melawi-rivier uitmondt in de Kapuas-rivier. Als uitgangspunt kon gebruik gemaakt worden van de ervaringen van missionarissen die ooit een tocht langs de Melawi-rivier hadden gemaakt zoals de kapucijn pater Nobel in 1935 en 1937. Hij schrijft het volgende over zijn ervaringen opgedaan tijdens zijn tocht van 19 augustus tot 14 september 1935:

"Men zou het Melawi gebied in drie grote stukken of gebieden kunnen verdelen, nl. 1.- De Boven Melawi, 2.- de zogenaamde Pinoh landen, 3.- het Kajan gebied.
Over alle drie een kleine uitweiding.

*1.- Om het **Boven Melawi-gebied** te verkennen moet men vanuit Nanga Pinoh de Melawi-rivier opvaren tot Serawai en Ambalau. De aldaar wonende Dajaks willen vooruit en verlangen naar scholen. Velen van hen zijn op school geweest en bijna alle Dajakse leerlingen die in Sintang op de H.I.S. (Hollandsche Indische School) zijn of geweest zijn, waren van die streken afkomstig. Met behoorlijk water is Serawai met een motor te bereiken en zelfs verder met een outboard/aanhangmotor. Riams (stroomversnelling/steenbank) komen pas voor heel ver in de Oeloe (bovenstrooms).*

*2.- **De Pinoh-landen.** De Pinoh-rivier opvaren tot Kotabaroe. Met een motorboot is dat niet om te doen wegens de vele riams. Per prauw 3½ dag of meer. Deze riams zijn echter niet zo gevaarlijk mits men vertrouwde roeiers gebruikt en men de nodige voorzichtigheid in acht neemt. De landweg naar Kotabaroe is 90 km lang. Vroeger was deze weg geschikt voor auto's die er inderdaad ook waren. Thans is hij veel vervallen en de bruggen zijn grootendeels weg. Hij wordt echter weder in orde gemaakt en de gezaghebber garandeert, dat de weg en de bruggen over twee jaren klaar zijn en geschikt voor auto's. Wel mogelijk, want honderden Dajaks, van 3,4 dagen reizen soms, worden opgeroepen om belasting te betalen en heerendiensten te verrichten.*
Langs de rivier en den weg wonen weinig Dajaks, wel aan de zijrivieren en boven Kotabaroe. Volgens zeggen moet het een goed soort zijn. Ze beginnen ook sawah's (bevloeide rijstvelden) te bewerken.

*3.- **De Kajan-streek**. Kajan Oeloe (bovenstrooms) en Kajan Ilir (benedenstrooms). Volgens gezaghebber Appel zou de Kajan-rivier altijd tot Nanga Maoe te bevaren zijn. Dat is echter niet helemaal juist, tenminste niet per motor. Er zijn twee riams, die de doortocht bij lagen waterstand verhinderen. Dat was het geval, toen wij per prauw naar boven gingen en naar beneden kwamen. Met behoorlijk water zijn deze twee onder-districten zeker het gemakkelijkste te bereiken.*

Te oordelen naar hetgeen ik zo links en rechts hoorde vertellen van andere streken en naar hetgeen ik zelf hoorde en zag van dit gebied, zijn de Dajaks van het Kajangebied nu juist niet van het beste soort. De Kajan-stam leeft voortdurend op gespannen voet met de Tebidah stam. Zij hebben nog geen verlangen naar ontwikkeling, beschaving of godsdienst. Sommige kinderen zijn op school geweest in Nanga Maoe en Nanga Tebidah, maar allemaal slechts heel kort, misschien enkele maanden. Verder hebben zij als verkeerde eigenschappen, welke ook wel gemeen zullen zijn aan de andere stammen en in andere streken, dat ze veel drinken, gemakkelijk scheiden en geweldig onder den druk leven van pemali (de ge/verboden door/vanwege adat)."

Nadat Sintang een prefectuur geworden was, deed de gelegenheid zich voor om echt te beginnen in het Melawi gebied, namelijk op het moment dat enkele leiders van de Ot Danum-Dajaks naar Sintang kwamen en de missionarissen uitnodigden om naar het bovenstrooms gebied van de Melawi te komen. Gehoor gevend aan deze uitnodiging, werd pater Jan Linssen gevraagd om een kennismakingstocht te maken naar dat gebied. Jan, op dat moment werkzaam in Putussibau, voelde er wel voor en maakte zich klaar om Putussibau te verlaten voor zijn observatietocht. Maar enkele strubbelingen, zoals de ziekte van pater Huub Reijnders, zorgden ervoor dat hij, later dan de bedoeling was, gehoor kon geven aan de oproep van Mgr. van Kessel. Uiteindelijk op 5 maart 1947 kon pater Jan vanuit Sintang richting Pinoh en Serawai vertrekken. In zijn dagboek schrijft hij:

"Met de Nirub voor Nanga Pinoh vertrekken wij, Lamat, z'n zoon en ik. Eerst gaat de boot aan de overkant liggen, aan de Chinese passar. Na lang wachten gaat hij eindelijk ervan door. 's Avonds bij 't eten komt een Chinees sajoer (groenten) brengen. Er is ook een soldatenfamilie aan boord, Soeradji en gezin. Deze brengt vlees en bananen. De volgende morgen koffie. De Voorzienigheid begint al te werken".

Onderweg kwam Jan een katholiek tegen, Lothay genaamd, uit Nanga Pinoh. Deze meneer Lothay zou later Jan helpen met zijn reis naar het bovenstrooms Melawi-gebied. Pater Linssen nam meneer Lamat met zich mee. Omdat Lamat, een Dajak uit Nanga Belimbing, bekend was met veel Dajaks en daarom Jan van dienst kon zijn. Op zijn beurt wilde meneer Lamat graag met pater Jan meegaan om als lid van de Dajak Partij, deze partij te promoten en ook omdat de vrachtboot, Nirub genaamd, zou aanleggen in Nanga Belimbing. Hij was al 15 jaar niet meer bij zijn familie geweest. En zo gebeurde het dat ze in Nanga Belimbing aan wal gingen. Lamat genoot zo van zijn familiebezoek dat ze de Nirub lieten vertrekken en daarna met een roeiboot vier uur lang moesten roeien naar het stadje Nanga Pinoh. In Pinoh maakte Jan nader kennis met meneer Lothay. Naar gewoonte las Jan zijn dagelijkse mis. Na de mis werd Jan voorgesteld aan de Chinezen van Pinoh en ook aan de controleur, meneer Lemmens. Iedere dag las hij de mis op een andere plaats. Hij bleef in Pinoh tot ze, na lang zoeken, tegen 25 cent per dag een roeiboot konden huren voor hun tocht naar het bovenstrooms Melawi-gebied. Zo vertrokken in de vroege morgen met frisse moed Jan en zijn mensen richting Nanga Serawai. Na een volle dag roeien legden ze aan in Kebiboe om te overnachtten; daarna roeiden ze door en overnachtten achtereenvolgens in Ella Hilir, Ella Hulu, Menukung, Mentatai. Na 6 dagen peddelen kwamen ze uiteindelijk aan in Nanga Serawai waar ze verwelkomd werden door onderwijzer Tjawan en zijn zoon Klaudius.

Tjawan woonde in een dubbel huis en had als buurman Kamis, adathoofd van de Dajaks. Uit hoofde van zijn functie kende Kamis de streek op zijn duimpje en was bereid voor P. Linssen een reisschema te maken door de Serawai-rivier en de Lekawai-rivier. Pater Jan verbleef nog enige tijd in Serawai om Klaudius Tjawan - de latere manager op de zagerij van het bisdom – de gelegenheid te geven zijn eerste communie te doen op het feest van de H. Joseph. Pas daarna begon Jan Linssen, geholpen door 3 man, zijn tocht. Ze bezochten vele dorpen. Nadat ze Nanga Ambalau hadden bezocht kwamen ze op 26 april 1947 in Serawai terug. Na een rustpauze van enkele dagen reisden Jan en zijn mensen via Nanga Pinoh terug naar Sintang.

Op zijn tocht langs de dorpen van de Serawai en Lekawai rivier had pater Jan veel zieken verzorgd. Het was hem opgevallen dat zeer veel mensen leden aan framboesia, een tropische ziekte die pas overwonnen werd door de

komst van antibiotica. Deze en vele andere ervaringen tekende Jan op in het verslag van deze tocht. De ervaringen van deze oriëntatie bleken zo positief te zijn, dat niet lang erna pater Adriaan Schellart aangewezen werd te verhuizen naar Nanga Serawai om aldaar de parochie Melawi Hulu te openen.

De nieuwe parochie Nanga Serawai.

Op 17 november 1947 arriveerde pater Adriaan Schellart in Serawai en nam zijn intrek in het huis van Demang Korak, waar ook onderwijzer Tjawan woonde. Deze dag van aankomst wordt beschouwd als het begin van de parochie Nanga Serawai. Er woonden op dat moment nauwelijks katholieken. Het dagboek van Nanga Serawai zegt het volgende over de gebeurtenissen van de eerste maanden:

"Met één Chinees meegerekend telde de parochie 4 katholieken. Demang Korak werd even later opgevolgd door Demang Djaun, en de onderwijzer Tjawan werd vervangen door de onderwijzer Senen. Schellart huurt een huisje van Sian en neemt enkele jongens bij zich, die catechismus kinderen worden. Dan rijpt het plan om 'n internaat te openen. Een terrein ('n heuvel) wordt aangekocht voor 100 gulden. Met een subsidie van de regering van fl. 10.000 wordt begonnen met de aankoop van hout. Het bouwen van het internaat bevalt de mensen geenszins d.w.z. de Maleiers van Serawai met Senen aan het hoofd. Daarom vordert de aankoop van het hout zeer langzaam".

Toen Nederland in 1949 de regering overdroeg aan Indonesië en de Nederlandse ambtenaren zich terugtrokken, werden verschillende politieke partijen opgericht. De Nationale Partij, P.N.I., voerde in Serawai de boventoon en eiste dat behalve de Nederlandse ambtenaren ook de missionarissen Indonesië zouden verlaten. Niet verwonderlijk, want reeds vanaf het begin waren de inwoners van Serawai tegen de aanwezigheid van de missionarissen. Vandaar dat iemand zei: *"Dapper van jullie om een pater zover de binnenlanden in een taak te geven".* Inderdaad was het zwaar als missionaris alleen in Serawai te zitten, dikwijls werd opruiende en belasterende taal tegen hem gebruikt, zelfs werden dwaze geruchten verspreid zoals: Pater Schellart zou vergif gestrooid hebben in het bovenstrooms deel van de Ambalau en Serawai-rivier.

Op Goede Vrijdag 7 april 1950 arriveerde pater Janus van der Vleuten in Serawai, hij kwam Adriaan Schellart vervangen. Janus was er nog geen maand toen op 2 mei 1950 de politie plotseling de marktplaats bezette en een onderzoek begon naar wapens bij degenen die iets hadden met de pastoor. Dit gebeurde op verzoek van een stel mensen van Serawai zelf. Een dag later viel de politie de pastorie binnen op zoek naar 'n pistool.

Wat zat hier achter? Enige dagen voor deze inval waren grote kisten met medicijnen aangekomen voor de pastoor en volgens de mensen, die de kisten hadden gedragen, zaten die kisten vol geweren. Met die wapens zouden de Dajaks bewapend worden om Indonesië weer terug te brengen naar de Hollanders, was het verhaal dat de ronde deed.

Natuurlijk vond men niets op de pastorie. Maar dat grapje had wel tot gevolg dat de internaatjongens niet meer bij de pastoor durfden te blijven, bang gemaakt door de praatjes dat al degenen die catechismus leerden mét de pastoor gevangen zouden worden gezet. Er werd alles aan gedaan om het zo onaangenaam mogelijk te maken voor de missionaris. En alsof het nog niet genoeg was, kwam enkele weken later op 27 mei een zekere meneer Singek met een dreigbrief van Mantri Hasan bij Janus, waarin stond dat de pastoor vermoord zou worden als hij stroomopwaarts durfde te gaan naar Ambalau. Tot op dat moment was pater Schellart nog bij Janus en vonden ze steun bij elkaar, maar op 29 mei vertrok pater Schellart naar Bika. Janus bleef alleen achter in het vijandige Serawai.

Op 7 juli verliet ook Janus Serawai, hij ging via Sintang naar Sedjiram voor de jaarlijkse retraite. Hij nam ruim de tijd daarvoor en kwam pas begin september terug. Door de lange afwezigheid van de pastoor leek de sfeer in Serawai iets rustiger te zijn. Na zijn aankomst werd Janus door enkele ambtenaren zelfs vriendelijk ontvangen. Maar dat vriendelijke bleek maar schijn te zijn. Even later kreeg Janus bezoek van zijn vrienden, meneer Antang en Suban, die vanuit Nanga Ambalau op doorreis waren naar Pinoh; zij verzochten de pastoor heel dringend om niet alleen naar Ambalau te gaan.

Wat was het geval! Enkele ambtenaren hadden de mensen in Nanga Ambalau verboden om katholiek te worden. De mensen waren zo geschrokken van dat verbod dat veel catechumenen zich uit angst terugtrokken. Tussen de bedrijven door kwam een stel politieagenten nogmaals de wapenherrie onderzoeken zogenaamd om vrede te stichten. Janus, toch wel bang geworden, reisde naar Pinoh in de hoop daar Jan Linssen te ontmoeten en poolshoogte te nemen. Maar aangekomen in Pinoh was Jan juist vertrokken naar Sedjiram. Niets wijzer geworden ging Janus terug naar Serawai. Ondanks alles ging Janus toch naar Nanga Ambalau om daar kerstmis te vieren en zijn twee getrouwe vrienden, Antang en Suban te dopen.

Terug in Serawai begon Janus, ondanks alle tegenwerking, met de bouw van een eenvoudig huis op de heuvel, die in 1947 aangekocht was door Pater Schellart. Dat huis zou functioneren als pastorie en kapel. Janus was pas een week verhuisd naar zijn nieuwe huis, toen op 10 januari 1951 pater Ferry Hoogland, broeder Matthieu en broeder Alphons op bezoek kwamen. Alphons kreeg bij zijn aankomst meteen een flinke malaria aanval. Er was voor hem

geen betere medicijn voor handen dan meteen naar bed te gaan. Hun bezoek was niet zomaar een bezoek. Ze kwamen poolshoogte nemen hoe ver de voorbereidingen waren voor de bouw van het internaat. Helaas was Janus nog niet in staat geweest om al het voor de bouw benodigde hout te verzamelen. Daarom werd besloten dat br. Alphons terug zou gaan naar Sintang en terug zou komen als alle hout voor deze bouw ter plaatse was.

Half juli 1951 kwam br. Alphons terug om samen met de heer Manan en Tibun te beginnen met de bouw van het internaat. In december was de bouw klaar en kon de ruimte gebruikt worden om kerstmis te vieren. Na vele maanden genoten te hebben van de aanwezigheid van br. Alphons, zat Janus na het vertrek van br. Alphons weer alleen. Gelukkig kreeg hij al snel bericht dat op 29 januari 1952 assistent generaal pater Welters samen met Mgr. van Kessel op bezoek zouden komen. Zij zouden pater Guus Wintraecken meebrengen, de nieuwe kracht voor Serawai. Goed nieuws dus voor Janus, die daardoor opnieuw een huisgenoot kreeg. Natuurlijk was hij ook blij te horen dat twee hoogwaardigheidsbeklederS de moeite namen de lange reis naar Serawai te maken. Hij dacht dat het voorname gezelschap enkele dagen bij hem zou blijven, maar niets was minder waar. Toen de hoge gasten arriveerden en Guus aan land was met zijn spullen, had Janus een half uurtje de gelegenheid op de boot met de hoge gasten te spreken, die daarna rechtsomkeer maakten stroomafwaarts terug naar Sintang. Zij hadden niet eens de moeite genomen aan wal te gaan. Ondanks deze teleurstelling ging Janus na hun vertrek huppelend van blijdschap de heuvel op samen met Guus Wintraecken, zijn nieuwe huisgenoot.

Na drie jaren van aanwezigheid in Serawai en Ambalau voelden de missionarissen zich steeds beter thuis. Er ontstond een goed contact met de Dajak-bevolking dank zij de scholen, het internaat en de medische hulp. Vooral de medische hulp in de dorpen was van doorslaggevende aard. Door de groeiende belangstelling tot ver het binnenland in, rijpte al snel het idee om van Nanga Ambalau een statie te maken met een pastorie, kapel plus ruimte voor medische behandelingen. Men dacht zelfs aan een polikliniek. Om dit plan te kunnen uitvoeren was een buitenboord-motor nodig om de nodige transporten beter en sneller te doen verlopen.

Leven tussen en met de Maleiers vroeg veel opoffering en viel niet altijd mee. Ook al werden de pastores beetje bij beetje beter aanvaard, er bleven toch steeds weer mensen of instanties hen tegenwerken. Maar hoe dan ook, omdat de missionarissen steeds klaar stonden voor zieke mensen, scholen openden, Dajak-kinderen opnamen in hun internaat en de Dajak-dorpen regelmatig bezochten tot ver bovenstrooms van de Melawi-, Serawai- en

Lekawai-rivier, kregen ze uiteindelijk een niet-weg-te-denken plaats bij de Dajaks, maar ook bij de Maleiers.

Na 4 jaar hard werken in en rond Serawai werd pater Janus v.d. Vleuten overgeplaatst naar Sintang en werd hij op 2 augustus 1954 vervangen door pater Toon Voncken. Pas in Serawai begon Toon met de bouw van een kerkje en de uitbreiding van het internaat. Het werd overigens tijd dat er een kerkje kwam, want jaren lang hadden de gelovigen zich tevreden moeten stellen met een klein kamertje op de pastorie. Palmzondag 25 maart 1956 werd het kerkje officieel in gebruik genomen. De aanwezigheid van de missionarissen werd door hun bouwactiviteiten niet alleen merkbaar in Serawai, maar ook in andere plaatsen zoals in Mentemoi, Begori en Nanga Rioi, waar met behulp van de plaatselijke bevolking scholen en onderwijzerswoningen verschenen.

Begin december 1956 kwam Adriaan Schellart voor een korte tijd naar Serawai. Adriaan, die van 1946-1947 in Bika, van 1947-1950 in Serawai, van 1950-1952 opnieuw in Bika, van 1952-1955 in Nanga Pinoh was, kwam nu van 1956-1957 in Serawai om vervolgens van 1956-1965 naar Benua Martinus te gaan. Eigenlijk kwam hij naar Serawai om Guus Wintraecken te vervangen die op verlof zou gaan naar Nederland, maar Guus was wegens ziekte van zijn moeder al eerder op verlof gegaan, daardoor was Toon Voncken al een tijdje alleen. Om die reden werd Adriaan, die december 1956 was teruggekomen van zijn verlof in Nederland, gevraagd voor een korte tijd naar Serawai te gaan.

Monseigneur van Kessel was na zijn blitsbezoek met pater Welters toch nog eens op bezoek geweest in Serawai en had bij die gelegenheid gezien dat het onderkomen van de paters echt toe was aan vernieuwing. Nu bij een nieuw bezoek beloofde hij daarom, zo snel er geld was, een nieuwe pastorie te laten bouwen. Als bevestiging van die belofte kwam even later de toenmalige econoom van het bisdom, pater Lor Collijn, de plaats bekijken voor de bouw van een pastorie. Er werd overeengekomen dat de pastoor van Serawai zou zorgen voor het bouwmateriaal.

Eind 1957 verhuisde pater Schellart naar Benua Martinus en werd hij vervangen door de zo juist genoemde pater Lor Collijn.

De nieuwe parochie Nanga Pinoh

Als officiële datum voor het begin van de parochie Nanga Pinoh staat aangegeven 1 oktober 1949. Pater Jan Linssen was de eerste pastoor. Op dat moment waren er 18 katholieken. Het stadje ligt aan de monding van de Pinoh rivier, halverwege Sintang en Nanga Serawai. Overeenkomstig de gewoonte bij

de start van een statie of parochie, begon pater Linssen zonder kerk of verblijfplaats. In de beginfase logeerde hij bij de familie Antonius Djan Sui Tjin en vond de zondagsdienst plaats op de veranda van een of ander chinees huis. De eerste katholieken waren Chinezen en een paar politie-agenten (Dajaks). Ziende dat er wel toekomst was, begon Jan al snel een tekening te maken van een pastorie en kerk. Niet lang daarna begon onder zijn leiding inderdaad de bouw. Hij bekostigde die met de opbrengst van zijn medische praktijk. Jan kon wel een bouwtekening maken en beginnen met de bouw, maar om de bouw van de pastorie en kerk tot een goed einde te brengen had hij een deskundige nodig. Zodoende kwam broeder Alphons vanuit Sintang hem helpen. Eind mei 1954 heeft Mgr. van Kessel de kerk ingezegend (pater Jan was toen reeds verplaatst naar Putussibau).

Jan Linssen was een bijzondere man, die van alle markten thuis was. Vooral als geneesheer was hij een gezochte man. In Pinoh was een polikliniekje van de regering, dat doorlopend met gebrek aan geneesmiddelen kampte. In de gehele streek was dat de enige plaats om medische hulp te krijgen. Toen pater Linssen in Pinoh kwam en zieken begon te behandelen, was hij al snel de gevierde man. Hij had een drukke praktijk en maakte vooral furore als tanden-trekker. Pater Jan gebruikte gewone medicijnen maar vaak ook zelf gemaakte medicijnen van planten uit eigen tuin.

Behalve medicijnman was Jan ook een uitstekende godsdienstleraar. Je moet je voorstellen dat je ergens moet les geven zonder boekjes of demonstatie materiaal. Over deze periode schrijft Jan het volgende in het dagboek van Pinoh:

"Wegens gebrek aan zangboekjes kerstliederen overgetypt. Figuurtjes voor kerstkribje van klei gefabriceerd. Dagelijks v. 5-6 les in de kazerne (politie, militairen, ambtenaren); 18 catechumenen en 2 katholieken volgen 't onderwijs. Dajak-jongens krijgen onderricht iedere dag van 7-8 of later. Hun aantal vermeerdert stilaan.

25 Dec. *Op de voorgalerij 'n altaar opgesteld met passende versiering. Links kerststalletje. Om 12 u. H. Mis gevolgd door leesmis. De 1e Mis geen hoogmis. Onder de laatste missen kerstliedjes. Terwijl Lothay aan de hand van de bijbelse geschiedenis 't geboorteverhaal geeft in 't Chinees. Aanwezig ruim 60 kerk-bezoekers - kinderen niet meegerekend, die er ook niet veel waren. Spontaan had men ingezameld voor de versnaperingen na de mis. Het was de politie bij uitzondering toegestaan om te komen. Na donker mogen ze eigenlijk niet meer uit tenzij voor dienst - verscherpte maatregel voor de feestelijkheden.*

Kerstmis vieren voor de eerste keer is iets bijzonders, immers de mensen weten nog niet waarover het gaat en wat er gevierd wordt. Maar als je veel Chinezen rondom je hebt is het feesten geen moeilijkheid. Zij zijn gul en houden van samen iets doen. Helaas werd het feesten bemoeilijkt omdat op 27

december het bevrijdingsfeest gevierd moest worden. Nederland droeg op die dag het bestuur van Indonesië over aan de Indonesiërs. De militairen en de politie kregen het bevel te zorgen voor een goed verloop van het feest. In het dagboek staat op 27 december het volgende hierover te lezen:

"Merdeka! (Leve de Vrijheid!), feestdag v. overdracht v. bestuur. Om 8 uur verzameling op 't sportterrein. Meerdere sprekers die 't veel te lang maken zodat het dan pas afgelopen is tegen ½ 11. Geen programma gekregen en wegens 't misbruik v/d tijd door iedere spreker, maar geen verzoek meer gericht om iets in 't midden te brengen. Mogelijk krijg ik de gelegenheid nog wel bij een of andere tafelspeech."

Daags erna kreeg pater Jan de kans om namens de katholieken zijn proficiat uit te spreken bij het diner aangeboden door Ali Djohan, de voorzitter van de Raad van het Koninkrijk Sintang. In het dagboek lezen we de speech van Jan:

"Als Nederlander wens ik jullie van harte proficiat! Van harte? Ik kan 't bewijzen. Wat deed ik tot nu toe in Indonesië, zoals iedere missionaris? Vraag 't aan de zieken die we opzochten: kleine rivieren met het gevaar schipbreuk te lijden. Vraag 't aan de schoolkinderen waarvan er honderden nu een baan hebben, en als helper het gebouw te schragen dat pas opgezet is: het Indonesisch vaderhuis, dat zich vandaag tooit in 't rood-wit van haar nieuwe banier. Vraag het aan de handwerkslieden die hun vak bij ons leerden en allen die we bijstonden naar ziel en lichaam. En waarom? Salaris? Waar zijn onze loonstaten. Voor mij, ik had in Holland een goed salaris, diploma's genoeg ... (opgenoemd). Ik verlaat dat alles en mijn oude moeder ... waarom? Omdat mijn hart al lang klopt één in tempo met een waarachtig Indonesiër die zijn vaderland en dus al zijn medeburgers liefheeft niet in woorden maar in de daad, zodat hij ze helpt zodat hij zich voor hun welzijn wil ten offer brengen door een dienstvaardig leven ...

Praktisch hebben wij missionarissen reeds lang vaarwel gezegd aan onze nationaliteit om hoger motief. En ik mag wel zeggen dat dit mijn wens is: Een aanvraag doen om 't Indonesisch staatsburgerschap te verkrijgen als dit nuttig zou zijn voor 't voortzetten van ons werk. Dan zal ik niet meer hoeven te zeggen: Gefeliciteerd jullie met de bevrijding - maar: Gefeliciteerd wij met de bevrijding. (Tot zover!) In 't Maleis gespeecht maakte het wel indruk en kreeg ik een goed applaus."

Nanga Pinoh groeide al snel uit tot een plaats met veel parochianen. Ook steeds meer dorpen rondom Pinoh voelden zich aangetrokken tot het katholicisme, waardoor behalve Pinoh ook de vele dorpen eromheen bezocht moesten worden. Om die reden werd Jan Linssen, na zijn vertrek begin 1953 naar Putussibau, vervangen door twee personen, te weten door pater Adriaan Schellart en pater Harry van Cuyk. Harry had Chinees gestudeerd aan de universiteit van Leiden en was daarom dé persoon om in Pinoh te werken waar het grootste gedeelte der katholieken bestond uit Chinezen. In 1955 werd

Adriaan vervangen door Toon Bernard en het jaar daarop werd Harry vervangen door Piet van Eunen en Piet daarna door Huub Swerts.

Het werk van de missionarissen begon niet alleen in Pinoh vruchten te dragen, maar ook in de streek van Penyuyuk, Tuguk, Pauh en Sungai Manan. De missionarissen waren doorlopend op dienstreis en wegens gebrek aan pastorale werkers, werd het werk eigenlijk te veel voor hen. Gelukkig kwamen de zusters Franciscanessen van Asten (SMFA) in 1953 naar Pinoh om een helpende hand te bieden. Het waren de zusters Helena, Hironyma, Johanna en Lamberta. Zij gaven huishoudcursussen, haken en naaien. Doordat zowel de paters als de zusters een internaat openden, kwamen steeds meer dorpsjongens en meisjes naar Pinoh.

Om het gebrek aan medische hulp te overwinnen en een betere verzorging te hebben van de vele zieken in en rond Pinoh, gaf het districthoofd aan de zusters verlof een medische post te openen in het zusterhuis. Het missiewerk werd hierdoor steeds volledi ger, bovendien konden de zusters hierdoor de paters in staat stellen op dienstreis te gaan en meer aandacht te besteden aan de dorpen buiten Pinoh. In februari 1954 kwamen pater Lam vd Boorn en Piet van Eunen vanuit Sintang voor korte tijd naar Pinoh. Hun bedoeling was om Adriaan Schellart de gelegenheid te geven een observatietour te maken naar het bovenstrooms gebied van de Pinoh-rivier. Lam zou in Pinoh blijven en Piet van Eunen zou Adriaan vergezellen op zijn tour. Helaas liep Piet van Eunen een wondje op aan zijn been, waardoor hij opnieuw last kreeg van wondroos. Vanwege koorts en een dik been moest Piet thuis blijven en moest noodgedwongen Adriaan uiteindelijk alleen vertrekken. Bovenstrooms van de Pinoh-rivier ligt het stadje Kotabaroe, een handelsplaats met vele Chinezen. De Chinese handelaren gingen regelmatig van Pinoh naar Kotabaroe en omgekeerd.

Pinoh is vanwege de handel een stadje waar het altijd druk is. Helaas is Pinoh laag gelegen en heeft het daardoor vaak last van overstromingen. Maar omdat de huizen op hoge palen zijn gebouwd, kan de handel rustig doorgaan. Begin februari 1955 echter was de overstroming erg hoog. Het water kwam niet alleen de winkels binnen, maar ook de pastorie en de kerk. In de kerk stond het water tot aan de voeten van het altaar. Ook de kerk en pastorie waren op palen van ruim één meter hoogte gebouwd. Vanwege het hoge water bleef er voor pastoor Harrie op dat moment niets anders over dan zijn intrek te nemen in de toren van de kerk. Om te koken zette hij zijn petroleumkacheltje bij de klokken. Het duurde 2 weken voordat het gewone leven weer hervat kon worden.

Op 3 juni kwam Toon Bernard Adriaan, die op verlof ging, vervangen. Toon had zijn eigen manier van werken en tourneren. Zelf roeiend ging hij op dienstreis in de Kajan-rivier, naar de streek van Tuguk. Hij wilde onafhankelijk zijn

van wie dan ook. Al snel liet hij blijken ook een bouwer te zijn. Hij bouwde onderwijzerswoningen en een kapel in Tuguk, en repareerde de kerk in Pinoh.

Tijd van "Indonesianisering"

In een brief van 23 juni 1947 aan de priesters met een Nederlands paspoort van het Vicariaat Pontianak, zegt Mgr. Tarcisius van Valenberg:

"Grote veranderingen hebben zich voorgedaan op politiek, sociaal, economisch en cultureel gebied. Het Borneo van vroeger komt niet meer terug. Het zou fout zijn deze ontwikkelingen tegen te werken. Misschien hebben we persoonlijk andere gedachten over de gang van bepaalde zaken, maar wees voorzichtig om die uit te spreken omdat je daardoor het missiewerk en onze reputatie schade kunt berokkenen..."

Toen de Nederlandse soldaten zich in 1949 terugtrokken en het Vrije Indonesië een feit werd, kregen de missionarissen gedurende 2 jaar de gelegenheid te kiezen: Nederlands staatsburger blijven of het Indonesisch staatsburgerschap aannemen. Dit is de tijd van de indonesianisering. De regering eiste dat binnen een vastgestelde tijd alle ambten en functies zouden worden overgenomen door mensen met een Indonesisch staatsburgerschap. De reactie van de montfortanen op deze ontwikkelingen was eenvoudig: "Als het nodig is wisselen we van staatsburgerschap". Volgens de berichten in de "Staatskrant" van 1952 kregen de volgende montfortanen in december 1951 het Indonesisch staatsburgerschap toegewezen: Lambertus van Kessel, Lam van den Boorn, Laurentius Collijn, Ferry Hoogland, Harry L'Ortye, Jan Linssen, Adriaan Schellart en Sjef Wintraecken. De andere missionarissen kregen het een tijdje later.

Pater Alois Ding, de eerste Dajak priester, had intussen zijn noviciaat beëindigd. Op 8 september 1949 legde hij in Nederland zijn eerste geloften af en even daarna kwam hij terug naar Indonesië om de montfortaanse gelederen te versterken. Naar zijn terugkomst was al enige tijd uitgekeken, hetgeen bleek uit het feit dat hij, nauwelijks terug in Indonesië, door pater L'Ortye in zijn brief van 31 oktober 1956 gevraagd werd zo snel mogelijk Montfort's boekje 'Maria's Genadegeheim' te vertalen. Er was blijkbaar veel vraag naar.

Parochie Sedjiram

We gaan terug naar Sedjiram om te kijken hoe daar de verdere ontwikkelingen waren, nadat op tweede Paasdag 13 april 1947, de kapucijnen de parochie

hadden overgedragen aan de montfortanen en de parochianen tijdens een mooie viering afscheid hadden genomen van de kapucijnen pater Christianus Slits en broeder Adjutus van Beers. Ook hadden bij die gelegenheid de parochianen afscheid genomen van de franciscanessen van Veghel (SFIC), die samen met de kapucijnen naar het diocees Pontianak verhuisden. Hun taak werd overgenomen door de franciscanessen van Asten (SMFA).

Geruime tijd voor dat afscheid hadden de montfortanen zich kunnen inwerken, want pater Ferry Hoogland was al vanaf 10 augustus 1946 in Sedjiram en pater Lam van den Boorn en broeder Stephanus van de Berg vanaf december 1946. Ze hadden reeds de gelegenheid gehad om diverse dorpen te bezoeken en veel kinderen naar Sedjiram te halen om daar naar school te gaan en in het internaat van de paters of zusters hun intrek te nemen.

Op 7 september 1947 werd het montfortaans team versterkt met pater Jan Maalsté. Jan was 40 jaar oud en had 11 jaar lang Nederlands gegeven op de Apostolische School in Rotselaar. Voor Jan was het een geweldige verandering: docent van een seminarie in de bossen van Borneo te zijn. Allereerst moest hij zich verstaanbaar kunnen maken. Beetje bij beetje leerde hij de taal en al snel ging hij voor tijdens de eucharistievieringen. Dit laatste was niet zo moeilijk omdat toen de H. Mis nog in het Latijn was. Jan was helaas maar even in Sedjiram. Al gauw werd hem gevraagd te verhuizen naar Benua Martinus om daar pater Bertus van Kessel te vervangen, die op zijn beurt in Sintang pater L'Ortye moest vervangen, die samen met Jan Linssen op verlof ging.

Hoewel de Katholieke Missie al lang aanwezig was in het Sedjiramse, hadden de montfortanen snel door dat de Dajak bevolking het belang van school en geloof nog niet zag. Heel weinig kinderen kwamen naar school en pas weinig mensen waren gedoopt. Dat was ook de reden om vaker naar de dorpen te gaan en de mensen daar te bezoeken. Ze wilden hen bijbrengen dat het katholiek geloof en de scholing van de kinderen heel belangrijk was voor hun vooruitgang en hun manier van leven.

Sedjiram was een zeer uitgebreide parochie. Behalve de dorpen in het bovenstrooms gebied van de Seberuang rivier, hadden ze ook de zorg over de plaatsen Semitau, Jongkong en nog een hele serie dorpen langs de Kapuas-rivier. Al deze plaatsen moesten bezocht worden door Ferry, Lam en Jan Maalsté.

Tussen al die drukte in kwamen op 7 oktober 1947 van heinde en verre bijna alle montfortaanse missionarissen naar Sedjiram om feest te vieren. Er waren twee dingen te vieren.

Allereerst het feit dat Montfort op 20 juli 1947 heilig was verklaard door Paus Pius XII en vervolgens de eeuwige geloften van broeder Bruno. Het



was een groot feest, vooral door de aanwezigheid van vele gelovigen. Voor die gelegenheid had pater Janus van der Vleuten een groot schilderij gemaakt: Montfort aan de voeten van Maria met het kind Jezus.

Begin 1950 verhuisde Ferry Hoogland naar Sintang, hij werd vervangen door pater L'Ortye. Ook br. Bruno kwam naar Sedjiram om een school te bouwen. Een jaar later kwam Toon Bernard in Sedjiram die weer een jaar later werd afgelost door pater Alois Ding en pater Serf Hamers.

1951 was het jaar van de politionele acties van Nederland in West-Papoea (Irian Jaya). De relatie Indonesië-Nederland werd verbroken met als gevolg dat er geen nieuwe Nederlandse missionarissen meer toegelaten werden in Indonesië. Een hoop op versterking van mankrachten ging daardoor verloren.

Ondanks deze tegenvaller gingen de missionarissen gewoon door met het bewustwordingsproces onder de Dajaks wat betreft onderwijs. Om het belang hiervan te onderstrepen en de kwaliteit van de school te verbeteren werd geprobeerd om in Sedjiram de zevende klas te openen en onderwijzers op te leiden voor de dorpsschooltjes. Helaas lukte dat niet wegens gebrek aan leerlingen. Om die zevende klas te openen en erkenning en subsidie te krijgen, moesten ze 25 leerlingen hebben en dat haalden ze niet. De missionarissen lieten zich echter niet ontmoedigen, zij kozen voor een alternatief en begonnen met een tweejarige catechisten-cursus. Geen gemakkelijke taak omdat niemand van de missionarissen full time vrij gemaakt kon worden voor die taak. De paters moesten buiten hun gewone taken gaan les geven. En dan was het erg als iemand van hen ziek werd en een malaria aanval kreeg. Zo lezen we op 10 juli 1951 in het dagboek van Sedjiram: "*De malaria schijnt zeer sterk toe te nemen. Zoowel P. Bernard als P. Maalsté hebben 't stevig te pakken, ofschoon P. Maalsté al zowat een maand ook nog met buikweeën en niet te stuiten diarrhee sukkelt. Apa boleh buat. Dat hoort nu eenmaal bij het vak!*"

Pater Maalsté was doorlopend ziek, zelfs zodanig dat men hem de raad gaf ziekteverlof te nemen in Nederland. Inderdaad is Jan maart 1952 naar Nederland vertrokken op het moment dat pater Ding naar Sedjiram kwam en assistent generaal, pater Welters, op visitatie was. Op zijn terugreis naar Nederland heeft Jan gereisd samen met pater Welters.

Het leven van de missionarissen was niet bepaald zonder zorgen. De gevolgen van de tweede wereldoorlog waren nog te zien en te voelen. De politieke situatie was zeer verward en de economische situatie zeer moeilijk. Ze moesten hun werk verrichten in een moeilijke situatie en in een zeer armoedige

omgeving. In Sedjiram hadden ze gelukkig een rubberplantage, erfenis van de kapucijnen. Hierdoor hadden ze een snoepcentje als aanvulling voor hun sociale en pastoraal werk. Broeder Stef was de grote man van de rubberplantage. Jarenlang was dat zijn taak. Helaas bracht de tuin niet altijd op wat ervan verwacht werd, maar ondanks alles was de opbrengst een goede aanvulling voor de kosten in de parochie. Toen op 4 september 1952 1½ ha afbrandde was dat een grote aderlating. Wie die brand had gesticht of hoe dat kon gebeuren is altijd een raadsel gebleven. Pater Toon Bernard had naar aanleiding van die brand contact opgenomen met de politie in Semitau, maar zonder succes.

Tijdens het jaar dat Toon Bernard in Sedjiram was, heeft hij een brug gebouwd, die de meisjesschool verbond met het zusterhuis, alsook verschillende dorpsschooltjes. Toen Serf Hamers vanuit Nederland aankwam in Sedjiram is Toon verhuisd naar Sintang. Tot op dat moment had men in Sedjiram nog geen vervoer en was men afhankelijk van andere mensen om naar Sintang of andere plaatsen te gaan. Twee jaar later bood het Vicariaat Pontianak hen een kleine boot aan, die ze, na het nodige te hebben afgedongen, uiteindelijk hebben gekocht voor de prijs van 5000 gulden. Deze boot met de naam Damai, kwam op 5 november 1954 aan in Sejiram met als stuurman broeder Matthieu Nijssen. De eerste tocht vanuit Sedjiram met de Damai ging naar Benua Martinus om pater Ding te verhuizen. De stuurman, tevens kok op de pastorie, was meneer Mundus. Pater regionaal L'Ortye ging met Alois mee, hij maakte van de gelegenheid gebruik de confraters bovenstrooms van de Kapuas te bezoeken. Serf Hamers bleef voor een moment alleen achter in Sedjiram tot het moment dat pater Reinold Dijker hem voor een korte tijd kwam vergezellen.

Intussen waren de zusters van Asten in Sedjiram hun noviciaat begonnen en op 31 mei 1955 deden de eerste drie Dajak-meisjes hun eerste geloften. Dat waren zuster Johanna, Margaretha en Marietta. Zij zijn de eerste Indonesische zusters SMFA. De professie werd uitgesproken tijdens de hoogmis die werd voorgegaan door Mgr. van Kessel, geassisteerd door pater L'Ortye, pater Dijker en pater Hamers. Het was een plechtige viering.

Sedjiram was de plaats waar de montfortanen jaarlijks een vijfdaagse retraite hielden geleid door een van hen. De retraite van 1956 had een speciaal kleurtje omdat het samenviel met het 25-jarig professiefeest van Ferry Hoogland en Jan Cloots. Bijna alle montfortanen waren aanwezig. Overigens zonder zo'n speciaal kleurtje was die jaarlijkse retraite toch al iets speciaals omdat men mekaar zelden zag en iedere ontmoeting een gelegenheid was om de laatste nieuwtjes uit te wisselen en elkaar op te peppen tot een volgende ontmoeting.

Het werk in Sedjiram was nooit saai. Buiten het gewone pastorale werk hadden de montfortanen het druk met de scholen en het internaat, bovendien werd bij lokale twisten en zelfs bij diefstal de raad van de pastoor gevraagd. Dit laatste omdat men in hem een eerlijk en objectief iemand zag, iemand die je kon vertrouwen. De mensen waardeerden de missionarissen omdat zij bereid waren wat dan ook te doen. Bijvoorbeeld als het watervlot op de Seberuang-rivier, waarop ze baadden en hun WC hadden, kapot was, waren de pastores bereid te helpen bij het repareren ervan. De missionarissen poetsten hun pastorie zelf indien nodig. Als een boot aankwam met bouwmateriaal of etenswaren, hielpen ze bij het lossen ervan. Als er gebouwd werd, waren ze bereid arbeider te zijn. Als men een verpleger of verpleegster nodig had, waren zij bereid de zieke te verzorgen.

Parochie Bika

Mensen tot ontwikkeling brengen was een zeer voornaam punt van het missie-werk der montfortanen. Ze probeerden er alles aan te doen om de kwaliteit van de scholen te verbeteren. Dit was te zien in het feit dat in 1948 vele school-gebouwen werden gebouwd of uitgebreid. Zo bouwden de paters van Bika een school in de Mandai-rivier, in Nanga Peniung en Nanga Danau. Omdat buiten de gebroeders Wintraecken de meeste montfortanen maar even in Bika waren, is het niet verwonderlijk dat vooral de gebroeders betrokken waren bij het bouwen. Pater Sjef is heel lang in Bika geweest en Guus verhuisde pas in 1949 naar Sintang. Sjef was na het vertrek van Guus even alleen totdat hij in 1950 hulp kreeg van pater Ding, Adriaan Schellart en een korte tijd van pater Jan Cloots. Pater Ding en Schellart bleven 2 jaar in Bika en daarna kreeg Sjef hulp van Reinold Dijker. Op 27 december 1954 verliet Sjef wegens ziekte Bika. Hij werd vervangen door Huub Reijnders, die kerstmis 1955 op verlof ging naar Nederland.

De missionarissen mochten na 6 jaar op verlof. Om de reiskosten te dekken werd de hulp van de parochianen verwacht. Zo werd in de kerk van Bika op kerstdag de collecte gehouden voor de reiskosten van Huub Reijnders. De opbrengst was 252,50 rupiah. Ook werd verwacht dat de parochianen hun pastoor onderhielden, maar als we de boekhouding van 1955 bekijken dan zien we dat de opbrengst van de parochianen nauwelijks 10% van de totale kosten dekt. De rest moet dus door de missionaris zelf gezocht worden.

Begin 1956 werd Ferry Hoogland overste van de communiteit Bika. Hij kwam aan op 30 januari 1956 op de dag van het zilveren huwelijksfeest van Pius Ungkang, godsdienstleraar en gemeenteambtenaar, iemand met veel

invloed onder de Dajaks. Ferry had geluk, hij ontmoette bij zijn aankomst meteen veel belangrijke personen uit het hele bovenstrooms gebied.

Putussibau en Bika lagen dicht bij elkaar en dat maakte het mogelijk dat de confraters van deze plaatsen elkaar vaak bezochten. Zo ging Jan Cloots, om er eens uit te zijn, op 1 april 1957 vanuit Putussibau voor enkele dagen naar Bika. Helaas beleefde hij weinig plezier aan deze tocht. Al op de tweede dag van zijn verblijf in Bika werd hij ziek en lag daar met 40.4º Celsius koorts. Toevallig legde op dat moment de boot van het boswezen bij de pastorie aan, die bereid was hem naar Putussibau te brengen. Het werd zijn laatste reis. Op 8 april 1957 stierf Jan aan malaria tropica en longontsteking.

Het was een pijnlijk verlies van een confrater die pas enkele jaren werkzaam was op Borneo. Dat Jan een begeesterd man was die met veel geestdrift werkte in de binnenlanden van Borneo kunnen we lezen in een artikel van zijn hand in Pro Nostris, oktober 1956 onder de titel "Snelverkeer in Borneo". Hij schreef het volgende:

"Ik heb de goede tijd nog meegemaakt dat nog enkele wegen berijdbaar waren in onze Prefectuur Sintang. Ik heb de afstand Bika-Nazareth naar Putussibau nog 'n paar keer per fiets afgelegd. Dat deed bijna niemand meer, omdat de weg eigenlijk al te slecht was en omdat de enkele inlander, die voor de oorlog 'n fiets had, deze in de oorlog van de hand had gedaan. Maar de statie Bika had nog een fiets en ik wilde het plezier hebben van nog eens 'n fietstocht te maken.

We kunnen andere staties alleen nog bereiken over water. Naar de kampongs (dorpen) rondom de statie lopen we te voet. De prauw is nu ons gewoon vervoermiddel, hier in het binnenland van de Boven-Kapuas. Primitief, ja, maar het heeft zijn charme. Er zit romantiek in over het spiegelglad watervlak te glijden van Borneo's statige rivieren in een ranke prauw! Ik heb altijd liefhebberij gehad in roeien. Mijn vader z.g. kon voor mij geen prauw kopen, maar toen ik goede punten had op het einde van mijn septième, kocht hij ... een fiets voor het hele gezin. Mijn vader kon voor mij geen prauw kopen ..., maar de missie ... kan dat wel. "De missie is een groot apparaat", zegt pater Ferdinand Hoogland altijd.

Wie met een prauw weet te manoeuvreren kan zich altijd uit de brand redden, ook als alle andere vervoermiddelen komen uit te vallen. Dat heeft pater A. Bernard nog bewezen verleden jaar bij gelegenheid van de jaarlijkse retraite. Hij zou met een motorbootje mee kunnen naar Sintang; vandaar zou de 'Harapan', de boot van de missie, de retraitanten naar boven brengen, naar Sedjiram. Die vlieger ging echter niet op. Het bootje vertrok niet. Dat bericht kreeg pater Bernard pas woensdagmiddag. Donderdag of Vrijdag zou de Harapan vertrekken. Er was nog één mogelijkheid om de retraite mee te maken ... met de prauw in Sintang zien te komen, een afstand van anderhalve dag roeien. Je wil toch graag de retraite meemaken. Pater Bernard stapte dus in de prauw, alleen, met zijn bagage voor de retraite. Het gaat stroomafwaarts en hij

boft: de eerste helft van de nacht heeft hij maanlicht. Kort na middernacht gaat de maan onder: hij krijgt slaap. De beste manier om zich daartegen te verzetten is een tijdje te slapen en gaat languit liggen en laat de prauw op eigen gelegenheid verder drijven. Hij werd na enige tijd wakker en roeit verder... 's Anderdaags zit Toon in de Harapan op weg naar Sedjiram ..."

Het leven van de montfortanen gaat zijn gewone gang. Eind 1957 werd in Bika een meisjesinternaat gebouwd met de bedoeling dat vroeg of laat zusters dat zullen runnen. Helaas is dat nooit gebeurd.

De pastorie van Bika ligt aan de Kapuas, wat voor transport zeer gumsig was, maar van de andere kant bij hoog water zeer lastig, omdat dan de pastorie onder water stond. Op een bepaald moment stond met kerstmis heel Bika Nazareth 3 weken lang onder water. Gelukkig is zowel de pastorie als de kerk op palen gebouwd zodat de diensten gewoon door konden gaan. De mensen moesten wel met een roeibootje ter kerke komen.

Overeenkomstig de woorden van Paus Pius XII bij gelegenheid van het Wereldcongres over lekenapostolaat in Rome op 5 oktober 1957, maakten de montfortanen een programma om de leken meer te betrekken bij het apostolaatswerk. Allereerst dacht men aan het oprichten van het Maria Legioen. Ook was roepingenapostolaat een voornaam punt. Er werd veel geld en kracht besteed om kinderen naar het klein-seminarie in Nyarumkop te sturen, zelfs werden jongens naar het groot-seminarie in Ledalero op Flores gestuurd. Helaas was het resultaat miniem.

Parochie Putussibau

De vervanger van pater Jan Linssen, Huub Reijnders, was een bouwer. Tijdens zijn eerste jaar in Putussibau was hij de man achter een groot gebouw met een dubbele functie. De eerste verdieping diende als school en de tweede verdieping als jongensinternaat. Ook maakte hij de plannen en was hij de inspirator voor het bouwen van een kerk in de Mendalam en een school in het dorpje Melapi. Beiden werden gebouwd door de mensen zelf. De parochie Putussibau omvatte ook de dorpen in de Mendalam-rivier, de streek van Siut-Melapi en de Sibau-rivier. Om al die dorpen te kunnen bezoeken was er een extra kracht nodig, die in 1952 kwam in de persoon van Reinold Dijker.

Februari 1953 openden de montfortanen een missieprocuur in Pontianak. Huub Reijnders werd gevraagd om de taak als procurator op zich te nemen. Huub verhuisde naar Pontianak en woonde, gezien vanuit de pastorie van de kapucijnen, aan de overkant van de Kapuas. Hij regelde daar alle

benodigdheden voor het diocees Sintang zoals brieven, inkopen en transport. Buiten deze materiele taken bediende hij de katholieken van Jalan Tempaka.

Na enkele jaren gewerkt te hebben in Nanga Pinoh kwam Jan Linssen terug in Putussibau samen met Jan Cloots. Nol Dijker verhuisde naar Bika. Ze hadden het met zijn tweetjes erg druk omdat ze ook de zorg hadden over het jongensinternaat (tevens school) dat Huub Reijnders had gepland en broeder Alphons had gebouwd.

Het jaar 1954 was het Mariajaar, dat extra aandacht vroeg. In een brief aan pater superior schrijft Jan Linssen dat hij vanwege het Mariajaar een kind vrijwaart van kosten in het internaat, dat hij iedere dag na het bidden van het rozenhoedje een zieke zal bezoeken in het ziekenhuis, op de eerste vrijdag van de maand de zusters zal inleiden in de spiritualiteit van Montfort en zijn Ware Godsvrucht, en iedere zaterdag met de kinderen van het internaat een bedevaart naar de kerk zal maken om aflaten te verkrijgen die daaraan verbonden zijn.

In het jaar 1957 gebeurde iets dat heel lang zijn sporen heeft nagelaten bij de confraters, namelijk het overlijden van pater Jan Cloots. In een brief aan pater provinciaal schrijft Huub Reijnders uitgebreid over Jan.

"Vanwege de vakantie op de scholen, waar Jan 'n 20-tal godsdienstlessen in de week gaf, was hij maandag 1 april voor een paar dagen vrijaf naar Bika gegaan. Hij kwam daar heel monter en opgewekt aan, blij er weer eens een paar dagen uit te zijn. Hij zag er goed uit en had prima eetlust. Naar zijn gewoonte ging hij na zijn middagdutje even zwemmen in de rivier. Later tijdens zijn ziekte vertelde hij me dat hij zich toen een beetje stijf in de spieren voelde. De avond heeft hij gezellig doorgebracht met de paters Hoogland en Dijker.

De volgende dag, 2 april, is hij na het ontbijt aan zijn ontspanning begonnen, n.l. zijn lievelingswerk: het snoeien van de fruitbomen. Voor de middag heeft hij zijn laatste brief getikt voor pater Spobeck om de missieprocuur te bedanken voor het zenden van een kerstpakket. In de namiddag werd afgesproken om 's avonds "Limburg allein" en ook enkele gregoriaanse platen te draaien. Voor het souper echter begon Jan zich koortsig te voelen; aan tafel was alle eetlust verdwenen en had de typische verschijnselen van een malaria-aanval. Jan is naar bed gegaan en is er niet meer van opgekomen. De thermometer gaf aan 39.6, terwijl Jan lag te rillen van de kou onder 2 dikke dekens. Na kinine geslikt te hebben, maakte hij een goede nacht. De volgende morgen koorts: 40.4. Jan ontving de H. Communie op bed. De koorts bleef aanhouden. Toen Jan in de loop van de avond hoorde, dat er een boot van het boswezen in Bika overnachtte, gaf hij te kennen dat hij graag met deze boot naar Putussibau wenste vervoerd te worden. Donderdag morgen in alle vroegte heeft Jan van deze gelegenheid gebruik kunnen maken op zijn laatste reis naar Putussibau. Hier is de zuster aanstonds begonnen met kinine- en penicilline-injectie, vanwege het gevaar van influenza, die hij reeds vroeger 'n keer had

opgelopen op 'n reis naar Benua Martinus. Het bloedonderzoek gaf aan: zware malaria tropica. Vrijdagavond ging de koorts pas omlaag. Hij kon geen eten of drinken inhouden. Diezelfde avond kreeg hij een injectie tegen braken en nadien kon hij weer goed verteren. Zaterdag kon Jan weer de H. Communie ontvangen en had hij een rustige dag. Doch 's avonds schrokken we beiden, toen de thermometer weer 40.6 aangaf. Wel een normaal verschijnsel dat die top koorts zich herhaalt bij malaria tropica. Wij waren er echter niet gerust op en stuurden de zuster naar de dokter.

In Putussibau is geen vaste dokter; zo mogelijk zien we één keer per jaar de dokter van Sintang hier. We zouden het een eigenaardige samenloop van omstandigheden kunnen noemen, dat bij de ziekte en het overlijden van Jan de dokter in Putussibau was. De dokter hoorde het relaas van de zuster. Alles was goed wat ze gedaan had en hij gaf nog een pilletje voor de nacht. Zondagmorgen was de koorts weer gedaald; na de Hoogmis kwam de dokter. Hij constateerde bij de malaria tropica nog 'n ernstige pleuritis op de rechterlong. Het onderzoek zou nog 'n dag of 4 worden voortgezet. Misschien dat Jan dan vervoerd kon worden naar Sintang ter volledige behandeling. Jan voelde zich die voormiddag bijzonder goed. Hij praatte graag, vond het spijtig dat er weer iemand alleen in Putussibau moest achterblijven. Die middag had hij een goede eetlust en sliep daarna rustig. Doch toen hij aan de avond nog niet wakker werd, begonnen we te twijfelen aan zijn rustige slaap. We dachten aan een van de gevolgen van de malaria tropica, namelijk dat de patiënt enkele dagen in bewusteloze toestand kan geraken. Tegen 2 uur werd Jan wakker en moest overgeven. Ik vroeg hem hoe hij zich voelde. Er was geen klacht, doch alleen: "Ich weit niks van wat er allemaal gebeurd is". Dit zijn achteraf zijn laatste duidelijke woorden geweest. Kort daarop viel Jan weer in slaap en raakte in koma, en maakten we alles klaar voor de bediening. Jan ontving het sakrament van sterkte en genezing begeleid door een biddende schare gelovigen, intussen bleef de dokter bij hem. Tegen 5 uur arriveerde pater Hoogland uit Bika, hij bracht Lourdeswater mee en na enige tijd met Jan gepraat te hebben, leek het wonder in vervulling te gaan. Langzaam kwam 't leven terug. Jan kwam weer bij kennis. Hij probeerde, maar het lukte niet meer te spreken; hij reageerde op alles.

Biddend wachten we samen op 't einde. Jan werd rustig en zonder schokken, als wilde hij door zijn lichaam zijn volledige overgave tonen, gaf hij op maandag 8 april 1957 om 6 uur bij het einde van de dag zijn grootste offer voor zijn missie.

De begrafenis werd vastgesteld op dinsdag in de namiddag om 5 uur. Langer dan 24 uur kan men hier moeilijk wachten. De eerste Requiemmis om 6 uur 's morgens was reeds druk bezocht.

Pater R. Dijker, die in de namiddag uit Bika arriveerde begon om 4 uur de dodenvespers in het overvolle kerkje. Onder deze plechtigheid werd de kist gesloten. Kwart voor 5 was alles in gereedheid en werd het lijk in plechtige rouwstoet van het huis afgehaald en naar de kerk gebracht. Pater Hoogland als oudste en klasgenoot was celebrant."

Parochie Benua Martinus

Eind 1947 verhuisde pater Bertus van Kessel van Benua Martinus naar Sintang om pater L'Ortye te vervangen, die op verlof ging. Pater Lor Collijn werd hoofdpastoor van de parochie en Jan Maalsté kwam hem helpen. Met zijn tweetjes zetten zij het missiewerk voort. Ze regelen de school en het internaat en proberen de moraliteit der mensen op een hoger peil te brengen. Voor de Dajaks was de katholieke huwelijksmoraal vreemd en heel anders dan zij gewend waren, vooral wat betreft de omgang vóór het huwelijk en de voorwaarden om te mogen trouwen en scheiden. Voor de Dajaks waren dat geen zware twistpunten. Als er twisten waren, gingen ze naar het adathoofd, die heel gemakkelijk een scheiding uitsprak. Trouwen en scheiden werd geregeld en afgehandeld met het slachten van een kip. Dit in tegenstelling met de katholieke moraal. Daarom hadden de pastores het druk met het oplossen van huwelijkskwesties.

Buiten de bezigheden in Benua Martinus zelf besteedden de missionarissen veel tijd aan dienstreizen, het bezoeken van de mensen in de diverse dorpen. Het aantal mensen dat katholiek wilde worden bleef groeien, hetgeen betekende dat de missionarissen steeds meer kilometers moesten lopen om regelmatig hun mensen te bereiken.

Eind 1949 werd Jan Maalsté, die naar Sedjiram verhuisde, vervangen door de vers uit Nederland aangekomen pater Leo Rutten. Het hoofdproject was toen het bouwen van een nieuwe kerk. Helaas vlotte die bouw niet. De mensen hadden pas 8000 stenen klaar gemaakt in een oven van 2x3½ m. Juni 1950 tekende een zekere Empawi een contract om 60.000 sirap (houten dakpannen) te maken voor de kerk, waardoor er weer schot kwam in de bouw en de kerk toch hopelijk ging klaarkomen. Men begon weer zand en grint te verzamelen, zodat eind 1952 eindelijk de bouw kon beginnen. De bouw kwam uiteindelijk klaar op 15 augustus 1953. Een goede opsteker voor het parochieleven. Eveneens een goede opsteker voor de parochie en de streek was het feit dat hun 3-jarige basisschool een 6-jarige basisschool werd.

Een ander gedenkwaardig feit voor Benua Martinus was de visitatie van assistent generaal, pater Welters. Helaas waardeerden de paters deze visitatie niet zo positief. We lezen hierover in het dagboek het volgende op 27 februari 1952: *"Visitatie is nogal eens afgewerkt. Pater visitator gaf de indruk zich wel te interesseren voor de zaken binnenshuis (waar hij eigenlijk ook voor kwam) maar de hele rest liet hem betrekkelijk siberisch. Hier in Benua Martinus kwam hij niet verder dan de W.C. in de ulukant (bovenstrooms) en het*

ziekenhuis aan de hilirkant (benedenstrooms). Zo krijgt men in Nederland een kijk op de missie."

Niet lang na al deze gebeurtenissen werd Lor Collijn vervangen door Ferry Hoogland. Het team pastores werd aangevuld met pater Alois Ding. Even later werd Ferry ziek, hij bleek een hernia te hebben en moest geopereerd worden. Gelukkig ging dat allemaal goed en was hij met kerstmis weer terug in Benua.

Hoewel de parochie een goede indruk gaf, viel de groei toch tegen. Waarschijnlijk had het te maken met de adat en gewoontes van de Dajaks. De missionarissen hadden daar eigenlijk nog geen antwoord op. Enkele dingen hadden zij al aangepast aan of overgenomen van de Dajak-gewoonte, zoals de zegening van het zaad. Ook andere ceremonies die betrekking hadden op de akkerbouw hadden ze overgenomen, maar veel veranderde dat niet aan de kwaliteit van hun katholiek-zijn. Het bewijs hiervan was te zien op vrijdag 8 juni 1956 toen in het dorpje Telai Hulu een dukun (medicijnman) werd gewijd volgens de oude adat. De Dajaks van de Embaloh-stam haalden de dukun in een versierde prauw af in het dorp Pinjawan. Als reactie op dit gebeuren schrijft de pastoor: *"De dukun heeft onder de Embalohers nog meer macht dan hun Pastoor en hun eigen katholieke godsdienst".*

Maar hoe dan ook, de parochie Martinus gaf hoop voor de toekomst. Twee jongens van de parochie studeerden op het klein-seminarie in Nyarumkop, het waren Daniel Motot uit Ukit-ukit en Elias van Benua Keram, beiden van de Embaloh-stam. De mensen van deze stam wilden vooruit en naar school, dit in tegenstelling tot de Dajaks van de Iban-stam. Die hielden strikt vast aan de adat en gewoonte van hun voorouders. De montfortaan die echt veel onder de Ibans heeft geleefd en gewerkt is pater Adriaan Schellart. Van hem is bekend dat hij wekenlang bij hen was met als proviand een pijp, tabak en Marie-koekjes.

Kapittel van de Nederlandse Provincie in 1952

Hoewel er sinds het begin van de Missie op Borneo reeds enkele keren een kapittel is geweest, hebben we tot nu toe nog maar weinig gehoord over die kapittels. Er zijn praktisch geen rapporten en ook in de provinciale bulletins wordt er nauwelijks iets over gezegd. Het besprokene mocht niet naar buiten gebracht worden. Dat paste bij de toenmalige structuur van de congregatie die zeer centralistisch was. Bijna alles werd bepaald door pater generaal met zijn raad. Zij bestuurden de congregatie door zich streng te houden aan de regel en

de constituties. Pater provinciaal, aangesteld door pater generaal, kon weinig doen zonder zijn goedkeuring.

Pater L'Ortye was als superior religiosus van de Borneo-Missie uitgenodigd om aanwezig te zijn bij het provinciaal kapittel van 1952. Uit het verslag blijkt dat er meer openheid was. Wat er gebeurde, kon gelezen worden in het kapittelverslag. Over Borneo lezen we het volgende:

"Pater L'Ortye las aan het kapittel zijn ontroerend rapport voor, dat ons allen in bewondering bracht over het begin van deze missie, over het zware, heldhaftige werken van deze missionarissen, vooral in de jaren van oorlog, isolement en bezetting en nationale omschakeling".

Verder staat in het verslag dat in het jaar 1952 er 23 montfortanen werkzaam waren op Borneo, 19 paters en 4 broeders. Ook lezen we dat het gebrek aan krachten de vraag deed oprijzen: *"Is dit aantal krachten voldoende voor een gebied zo groot als Sintang"?*

Pater L'Ortye ging wat graag in op die vraag om te bewijzen dat de congregatie hoognodig meer krachten moest uitzenden naar Borneo. Hij betoogde:

"Mijn overkomst naar het kapittel heeft ons gedwongen een post tijdelijk te sluiten, omdat we het niet langer aandurfden P.Voncken langer dan drie jaar veraf alleen te laten zitten. Om een eind te maken aan de eenzaamheid van P. vd Vleuten werd Guus Wintraecken overgeplaatst naar Nanga Serawai met het gevolg dat de Sepauk- en Belitang-rivieren, waar reeds beginnende christen-centra zijn, ten prooi liggen voor de protestanten, die posten in de buurt hebben. Wanneer we hier even over nadenken dat bij onze komst in 1939 de protestanten één dominee in ons gebied hadden en dat nu op zes posten met minstens 12 dominee's en domina's. Hebben wij aldus het ons toevertrouwde pand bewaard?

Pater L'Ortye raakt ook even het plan aan om een missieprocuur in Pontianak te openen.

"Aan Mgr. van Valenberg is reeds sedert twee jaar een procuur toegzegd in Pontianak; jarenlang zijn de Capucijnen ons in alles terwille geweest, doch we kunnen niet altijd misbruik maken van hun behulpzaamheid. Die toezegging is destijds gedaan met volledige toestemming van de H.E.P. Provinciaal Theunissen en nu is door de H.E.P. Visitator uitdrukkelijk beloofd dat dit jaar in november een pater te Pontianak de procuur zal openen. Hoe zullen we dit kunnen zonder nieuwe krachten?"

Pater superior sprak ook over het recht van verlof voor confraters en zei hierover:

"Zo stilaan wordt het tijd aan de verlofgangers te denken; doch zoals de postbezetting nu is, lijkt dit onmogelijk. Als drie mensen op een post zijn kan men desnoods voor een jaartje zich met twee behelpen; doch als er maar twee zijn is dit zeer moeilijk en wat dan als er maar eentje op een post zit. Op het ogenblik hebben we nog drie posten waar slechts één priester voor beschikbaar

is; wie durft de verantwoordelijkheid aan om in een missie jarenlang een priester alleen te laten zitten. Als de congregatie niet meer mensen beschikbaar kan stellen voor de Borneo-missie, hadden we die missie niet mogen aannemen. Hier in Nederland en België hebben we geen verantwoordelijkheid over de katholieken, tenzij de bewoners van enkele rectoraten; doch in de missies die op eigen verzoek aan de congregatie zijn toevertrouwd hebben we wel degelijk die verantwoordelijkheid."

Op het eind van zijn betoog zei pater L'Ortye: *"Omwille van die Daja's, omwille van het zielenheil van die paters die jaren alleen op hun post zitten, vraag ik drie priesters bij voor dit jaar."*

In zijn rapport spreekt pater superior ook over de gezondheidstoestand van de missionarissen:

"Nadat we in het begin na de oorlog met verschillende zeer ernstige ziektegevallen hebben te doen gehad, is de laatste tijd over het algemeen de gezondheidstoestand wat gunstiger. Naast malaria en amoebe-dysenterie welke periodiek bijna iedere missionaris moet doorworstelen, zijn het vooral de zware dienstreizen waar gewoonlijk alle comfort ontbreekt en de inlandse kost beneden alle peil is, die iemands weerstand breken. Het zijn vooral deze omstandigheden die van Borneo een zware missie maken. (Laatste berichten zijn minder gunstig: P. Linssen in ziekenhuis te Pontianak, P. H. Reijnders zweer aan de blaas en P. Collijn moet volgend jaar op verlof)."

Over de kloosterdiscipline (de statu disciplinae) zegt het rapport het volgende:

"Zoals blijkt uit het verslag der onlangs gehouden visitatie in onze missie, is de algemene kloostertucht bevredigend. Speciaal wat betreft het naleven der geloften zijn er Goddank geen ernstige tekorten geweest. Wel is de omgang met een of andere zuster te vertrouwelijk geweest, zodat moest gewaarschuwd worden.

Tot aan de visitatie waren onze gezamenlijke oefeningen tot het minimum beperkt, omdat we op de meeste posten met een of twee zaten en ook al omdat ik zelf niet wist in hoever de verschillende oefeningen in de missie gebruikelijk waren. In het begin had ik me tot de H.E.P. provinciaal gewend om te informeren welk reglement in de missies gebruikt werd. Het antwoord luidde: volgt ons reglement zoveel mogelijk. Om enige houvast te hebben wendde ik me tot de superior der Capucijnen; deze gaf me de volgende raad: begin met zo weinig mogelijk, want elke visitatie doet er toch een schep bij. Doch nu na de visitatie heeft elk huis zijn reglement en gezien de goede geest, ben ik ervan overtuigd dat men er de hand zal aan houden."

Pater L'Ortye geeft ook een financieel overzicht:

"In de Prefectuur Sintang hebben de Apostolische Prefect en de Superior Regionalis ieder zijn eigen begroting + beurs volgens concept-overeenkomst van 1949 en destijds door H.E.P. Provinciaal Theunissen goedgekeurd. Deze overeenkomst gaat uit van het princiep dat de congregatie

voorziet in het onderhoud van de missionarissen en de Kerkelijke Overste de lasten draagt van het missiewerk. Alle officiële subsidies van Rome of Regering zijn voor Mgr. De Superior reg. krijgt de misintenties, salarissen van broeders of paters door Mgr. betaald voor productief werk en voor het overige zou de missieprocuur moeten bijspringen.
Tot nu toe heeft voor onze Bomeo-Missie gegolden zoveel mogelijk voor het Missiewerk en voor ons eigen onderhoud zo weinig mogelijk."

Op geen enkele post is een ijskast, dit zou voor een doelmatige huishouding absoluut nodig zijn; niemand heeft een radio, voor mensen van alles afgesloten zou dat zelfs de goede Père Montfort goedvinden.

Buiten Sintang is op geen enkele post een motorbootje; als de superior op stap wil kan hij de motorboot van Mgr. te leen vragen of anders dagen met een roeibootje op stap. *"Zolang boven vernoemd contract nog niet opgezegd is, zou men zich kunnen afvragen of de superior regionaal geen aanspraak kan maken op de aanvulling van het jaarlijks tekort op de begroting."*

Hoe ziet de toekomst van het missiewerk in Borneo eruit? Pater L'Ortye noemt enkele factoren die een vlugge massa-bekering in de weg staan. Als eerste sta-in-de-weg noemt hij het verkeersprobleem: geen wegen, zo goed als geen motorboten; onbevaarbare rivieren, zowel de missionaris als de bevolking is aangewezen op een roeiboot of te voet de afstanden af te leggen. Een ander probleem is de dunne en zeer verspreide bevolking. Dorpen van 50 tot 80 zielen, uren van elkaar verwijderd. Dus zeer moeilijk om centra te vinden voor schooltjes met voldoende voedingsbodem. De scholen zijn tot nu toe de normale weg tot bekering. Veel schooltjes hebben nog geen catechumenen opgeleverd omdat ze pas geopend zijn en we eerst wat vaste voet in zo'n streek moeten krijgen.

Een ander punt is de Amerikaanse zending die nu reeds zes posten heeft in onze prefectuur met minstens twaalf Amerikaanse dominees of domina's. Tot nu toe heeft de zending niet dezelfde sympathie van de Dajaks als de missie; dit komt hoofdzakelijk omdat ze niet voldoende doet voor het onderwijs en zich tevreden stelt met bijbelschooltjes. Wel doen ze veel aan medische hulp en liefdadigheid. Toch brengt die zending veel schade aan de missie, hele streken gaan voor ons verloren en vooral ook door de verwarring die ze ook onder de katholieken brengt. Maar ondanks alles is de Islam een groter en gevaarlijker vijand van de missie op Borneo. Hoe weinig de doorsnee Maleier ook van zijn godsdienst kent, hij is een zeloot of ijveraar voor zijn godsdienst vooral in zijn strijd tegen het christendom dat hij op alle mogelijke manieren tracht tegen te werken, te bestrijden en te belasteren. Met de ongelooflijkste praatjes trachten ze de Dajaks, bij wie ze een grote invloed hebben, van school en kerk verwijderd te houden. *"De aanblik van de pastoor maakt je blind, of hij haalt het hart uit jullie lichaam en eet dat in de kerk op.*

Doch vooral wisten ze de laatste jaren het gevaarlijk wapen dat we Hollanders waren handig te hanteren".

Reeds onder de Japanse bezetting werden de katholieken aangeklaagd dat ze Nederlands gezind waren omdat ze een Hollandse godsdienst beleden. Het spreekt vanzelf, dat ze pas echt tegen hen begonnen te stoken toen de strijd om de onafhankelijkheid ontbrandde: staatsgevaarlijk, spion van de Nederlandse regering, aanvoerders van Dajak opstanden.

In de Sepauk-rivier werd een onderzoek ingesteld omdat, zoals het gerucht ging, de katholieken daar een vesting hadden gebouwd, omringd met loopgraven en bezet met goedbewapende Dajaks die een overval op de Maleiers zouden doen. Nanga Serawai heeft om die redenen verschillende malen huiszoeking gehad. Het gevolg was dat, de Hollanders vijand zijnde, ook de katholieke godsdienst anti-nationaal was. Het ligt voor de hand dat de regering, die een zware antipathie koesterde tegen alles wat Hollands was, niet graag zag dat praktisch het hele missiepersoneel Nederlands was. De missionarissen konden wel beweren dat de godsdienst supernationaal is, doch waarom zouden ze dan *per fas et nefas* aan hun Nederlanderschap vasthouden als op 27 december 1952 de regering de mogelijkheid openstelde om voor de Indonesische nationaliteit te opteren.

Doch de Islam dreigt nog gevaarlijker voor de missie te worden, als de Masjumi, de sterkste partij in de regering, haar zin kan doordrijven. De Masjumi wilde evenals de Darul Islam van Indonesië een Islamstaat maken. Het ministerie van godsdienst is een machtig wapen in haar hand, alle voorschriften bijvoorbeeld, verplicht godsdienstonderwijs, alle subsidies komen voor 98% ten goede aan de Islam. Zij tracht nu door te zetten dat geen enkel particulier onderwijs meer zal gesubsidieerd worden, terwijl op alle staatsscholen de Islam verplicht leervak is. De missie zou bijna geen zwaarder slag kunnen worden toegebracht als ze alle subsidies voor hun scholen moesten missen. Dat zou betekenen dat de missie niet meer in staat is hun scholen te handhaven.

Maar er waren ook positieve vooruitzichten van de missie! We moeten niet vergeten dat de montfortaanse missie op Borneo nog recent is; vier jaar oorlog hebben alles stilgelegd wat pas begon te groeien. Een nieuwe missionaris, al kent hij na een jaar de taal voldoende, heeft toch nog een hele tijd nodig alvorens genoeg ingeburgerd te zijn om met succes te kunnen werken. Als we hiermee rekening houden, begrijpen we dat de missie pas rond deze tijd van het kapittel met een handjevol mensen op volle productiviteit is gekomen. Verder zijn verschillende posten gesticht vanwege bepaalde omstandigheden, waar het terrein nog helemaal niet was voorbereid. Voor bekering moet contact langduriger zijn en dieper. De tegenstelling Dajak - Maleier is met de dag groter geworden, zodat een massa-overgang naar de Islam niet meer te vrezen is.

Bovendien heeft de zending buiten de Iban-landen geen grote aaneengesloten gebieden kunnen bezetten. Zodra de Dajak bevolking tot een iets hogere graad van ontwikkeling komt, houdt het animisme geen stand, zodat hele dorpen katholiek worden.

Als in de naaste toekomst het tekort aan goede catechisten kan opgelost worden, zal dit een grote stap vooruit zijn op de weg van een talrijkere bekering. De vooroorlogse volledig opgeleide catechisten zijn op dit moment allen regeringsambtenaar geworden.

Pater L'Ortye schrijft ook het volgende in zijn kapittelrapport:

"Een andere factor die door de missie ernstig onder ogen genomen moet worden is dat het de bedoeling van de regering is om Javanen en masse naar Borneo te doen emigreren. Dit zou voor de missie heel andere aspecten bieden. Plannen bestaan om jaarlijks 10.000 Javanen naar Borneo over te planten. Doch ook zonder die mogelijke Javanenkolonies bestaat er gegronde hoop dat we in een afzienbare tijd 50.000 katholieken op onze Prefectuur zullen hebben, als er voldoende personeel en middelen zijn."

Pater superior laat vervolgens nog enkele duidelijke wensen horen:

"Op de allereerste plaats meer mensen. Zo juist een brief van Mgr ontvangen, waarin hij schrijft dat P. Collijn het volgend jaar op verlof moet en P. Dijker naar Putussibau omdat P. Reijnders nogal sukkelt en het werk alleen onmogelijk af kan. Met mensen die er aan ten onder gaan omdat ze alleen zitten of die afknakken omdat ze overwerkt zijn, is noch de missie noch de congregatie gebaat. In 1946 zijn tien missionarissen naar Borneo gekomen, die moeten stilaan beginnen op verlof te komen; er moesten minstens elk jaar drie kunnen komen, dan zijn de laatsten pas aan de beurt in 1956, na 10 jaar terwijl de Congo elke vijf jaar op verlof komt. We zouden in ieder geval dit jaar drie paters moeten bij krijgen en binnenkort een broeder.

Een ander punt dat de missies ten zeerste zouden ten goede komen is als onze missieprocuur meer doelmatig was ingericht met voldoende personeel. Ik denk b.v. aan centrale inkoop voor Borneo geschenkzendingen die zo'n massa invoerrechten uitsparen. Zou het niet meer overeenkomstig de intentie van de gever zijn en een eind maken aan de ontevredenheid van de missionarissen, wanneer althans 'n gedeelte van de gelden, opgehaald door film, tentoonstellingen, missieblaadjes, missiekalenders ook werkelijk in de missie terecht kwam. Ik ben niet blind voor de noden van de provincie, doch als we aan de grote noden van de missie denken, het betrekkelijk gebrek dat veel missionarissen moeten lijden en dan spreken we nog niet van het gemis van alle comfort, zouden we in deze iets milder gestemd zijn.

Voor Borneo ware het te wensen dat van Meerssen (provincialaat) uit wat meer rekening werd gehouden met de moeilijke postverbindingen vooral met sommige posten. Als ik me niet vergis waren verleden jaar de communicanda in maart nog niet in Sedjiram. Voor de toekomst: enkele paters met speciale opleiding b.v. in kerkelijk recht, in Indische rechten, nog één in de Chinese taal".

Aanvullende gegevens over het werk der missionarissen.

Afstanden tussen de parochies via de rivier:

Sintang	-	Sedjiram	152 km
Sintang	-	Pinoh	107 km
Pinoh	-	Serawai	135 km
Sedjiram	-	Bika	388 km
Bika	-	Putussibau	68 km
Bika	-	B.Martinus	121 km

Jaar	Priesters	Katechisten	Doopsels	Katholieken	Scholen	Staties	Bijstaties
1946	4	-	431	2434	3	5	-
1947	12	7	414	2499	8	5	9
1948	12	25	472	3095	17	7	9
1949	13	30	451	3396	22	7	13
1950	16	36	420	3429	22	8	10
1951	18	42	526	3850	25	8	12

Missie Borneo in moeilijke tijden

In 1954 stuurde pater L'Ortye een brief aan provinciaal, pater Heiligers, om een aanvulling van twee personen te krijgen. In het antwoord op deze brief van 21 april 1954 lezen we de verontwaardiging van pater provinciaal dat zowel L'Ortye als Mgr. van Kessel blijkbaar niet op de hoogte zijn van de situatie in Indonesië. Dit schrijft hij:

"Op 31 Maart l.l. hadden we een spoedvergadering van de Provinciaals van de Priester-Religieuzen. De hoofdzaak van de vergadering was een schrijven van de Propaganda aan de Generale Oversten om geen Nederlandse missionarissen meer naar Indonesië te sturen. Op de vergadering bleek dat er besprekingen hadden plaats gevonden op hoog niveau tussen vertegenwoordigers van de Indonesische Regering en het Staatssecretariaat van de paus. Het resultaat zou zijn vervat in het schrijven van de Propaganda.

De Provinciaal van de Jezuïeten had naar aanleiding van deze kwestie een onderhoud met oud-minister Sassen, ex-minister van Overzeesche gebiedsdelen. Deze meent dat het een eerste stap is om het missiewerk kapot te maken. Immers ze zijn niet moeilijker voor het toelaten van niet-Nederlanders. De oud-minister meent dat in 1955 – het jaar van de verkiezingen – de missie met rust zal worden gelaten, maar dat men verwacht dat in 1956 het dwarsbomen en onmogelijk maken van de missionering voorgoed zal beginnen.

De provinciaals meenden dat het verstandig zou zijn om in ieder geval nu geen missionarissen op vakantie te laten komen, daar ze later niet meer in

Indonesië binnen mogen.

Het spreekt van zelf dat in deze situatie niet gedacht kan worden aan uitbreiding van missieposten of vermeerdering van missiepersoneel, zoals U begrijpt. U ziet dat het er niet rooskleurig uitziet ... "

Eind april 1954 vergaderden de Indonesische kerkhoofden in Lawang op Oost-Java en ze drukten in een brief van 30 april 1954 hun teleurstelling uit over de rondzendbrief van de Propaganda Fide gericht aan P.P. Provinciaals der in Indonesië werkzame Orden en Congregaties:

"Te onzer kennis is gebracht de brief van de S. Congr de Pr. Fide dd. 5 maart jl. gericht aan de Generale oversten van Instituten die in Indonesië missioneren. In deze brief geeft de S.C. de raad om voor zover dit mogelijk is, in de toekomst geen Nederlanders meer naar onze Indonesische missies te zenden. U begrijpt dat deze brief op ons allen een sterke indruk heeft gemaakt. En tot onze pijnlijke verwondering moesten wij constateren dat dit schrijven bij sommige missionerende Instituten alhier reeds tot de beslissing van stopzetting of tot twijfels over doorzetten van gemaakte plannen heeft geleid. Ons is niet bekend wat de naaste aanleiding is geweest van de bedoelde brief. Voor zover ons de toestanden en omstandigheden in het algemeen, en de maatregelen en plannen van de Regering bekend zijn, kunnen wij geen factoren aanwijzen, die thans, in afwijking van wat wij hier na 1949 hebben meegemaakt, zouden dwingen tot plotselinge ommekeer betreffende uitzending, in de geest van de brief ...

In passende volgzaamheid tegenover de door Rome gegeven raad, willen wij gaarne met U blijven zoeken naar anderen, die hier ons werk eventueel zouden kunnen overnemen en voortzetten. Dan denken we nu wel allereerst aan verhoogde en nog meer krachtige pogingen om zonen en dochters van Indonesië als medewerkers(sters) voor onze missie te winnen. Maar ook missionarissen van andere landen zullen ons hier om meerdere redenen zeer welkom wezen..."

Er zijn verschillende reacties op de situatie in Indonesië. De Indonesische kerk is van mening dat de politieke situatie een aftekening is meer van een anti-Nederland dan een anti-Kerk situatie. Hoe het ook zij, de gevraagde krachten kwamen niet en het tekort aan personeel werd steeds voelbaarder. Om het tekort aan personeel meer draagbaar te maken werd de pas geopende procuur in Pontianak weer gesloten. Gelukkig ondervonden de montfortanen, die pas Indonesisch staatsburger waren geworden, geen moeilijkheden bij het op verlof gaan. Zij kregen hun re-entry-permit nog steeds geregeld. Maar wat inderdaad een moeilijkheid was, het uitblijven van nieuwe krachten. Om deze reden schreef Mgr. van Kessel de volgende brief aan de generale raad van de montfortanen met toedoen van assistent-generaal pater J. Bertrand.

Apostolische Prefectuur van Sintang *Sintang, 17 Juni 1955*
129/55

Aan
Hoogeerwaarde P.Assistent, J. Bertrand s.m.m.
te Rome

Hoogeerwaarde P. Assistent,

In uw persoon richt ik me als Apostolisch Prefect van Sintang tot het Generaal Bestuur der Congregatie S.M.M. ter mededeling van het hieronder volgende.

I Gezien het voor de Nederlandse Provincie der SMM moeilijk is de Apostolische Prefectuur van Sintang van voldoende personeel te voorzien.

II Gezien dat de Nederlandse Provincie der SMM reeds met een aantal buitenlandse Missies belast is, zodat het voor haar niet doenlijk is in die mate deze Prefectuur geldelijk te steunen als voor de inrichting en uitbouw van het missiewerk hier nodig wordt geacht.

III Gezien verder het schrijven Prot. N. 391/54, die V Martii 1954 van de Prefect der S,C. de Prop.Fide. gericht aan Generale Oversten.

IV Naar aanleiding ook van diverse correspondentie door en met U en de Hoogeerw. P. Provinciaal der Nederlandse Provincie SMM, is te Sintang een samenkomst geweest van ondergetekende met de 3 consiliarii dezer Prefectuur nadat reeds tevoren gesproken werd met de S.R. smm in de Apost.Prefectuur Sintang,

Als gevolg van het onder I t/m IV vermelde werd op die bijeenkomst eenstemmig de wens te kennen gegeven, dat aan het Generaal Bestuur der Congregatie SMM meegedeeld zou worden dat er in beginsel bereidheid is tot overdracht van de Apostolische Prefectuur Sintang aan een andere Provincie SMM, wanneer voldaan wordt aan de volgende punten.

1. *Dat de Provincie SMM, die deze Missie overneemt de hogergenoemde punten I en II beter kan vervullen dan de Provincie SMM die tot heden de zorg voor deze Prefectuur had.*
2. *Dat van de Provincie SMM die deze Missie overneemt, hier in 3 jaren tijd minstens 10 priesters aan het werk zijn, terwijl dan tevens het vooruitzicht moet bestaan, dat dit aantal regelmatig aangevuld kan worden. Eerst wanneer deze voorwaarden verwezenlijkt zijn, wordt overgegaan tot de feitelijke bestuurs- en gebieds-overdracht.*
3. *Dat, wanneer wegens omstandigheden, dit minimum binnen 5 jaar niet bereikt is, er nader overleg gepleegd zal worden en het die Provincie vrijstaat haar leden terug te nemen.*
4. *Dat onder de eerste groep missionarissen, welke door die Provincie hierheen gezonden zullen worden, zich minstens 1 persoon bevindt, die, na voldoende van taal en de omstandigheden van dit land op de hoogte te zijn, in*

aanmerking kan komen een leidende functie bij het missiewerk hier te vervullen.
5. *Dat, in verband hiermee, de nu aanwezige missionarissen niet binnen de 5 jaar door de Nederlandse Provincie SMM zullen terug genomen worden.*

Omdat, zowel het bestuur der Nederlandse Provincie SMM als de S.R. SMM in de Apostolische Prefectuur Sintang, nauw bij deze zaak betrokken zijn, wordt aan de Hoogeerwaarde pater provinciaal te Meerssen en aan de Zeereerwaarde P.H. L'Ortye te Sedjiram een doordruk van deze brief en de erin vermelde bijdragen gelijktijdig toegezonden.

Van U, Hoogeerwaarde P.Assistent,

De onderdanige in Chr. en M.
L..v.Kessel s.m.m. Ap.Prefect van Sintang.

Deze brief verraste het generaal bestuur, maar opende tevens een weg naar de toekomst toe voor de prefectuur van Sintang. Bij het horen van de inhoud van deze brief en de moeilijkheden waarin de montfortanen van Borneo verkeerden, bood de Italiaanse provincie zich aan om te helpen. Maar vanwege de zeer slechte postverbindingen kwam dat aanbod monseigneur niet ter ore. Of liever gezegd, de brief met het Italiaans aanbod was zolang onderweg dat, nadat die brief uiteindelijk aankwam in Sintang, het antwoord van monseigneur te laat kwam. Italië had intussen aangenomen te gaan werken in Madagaskar. Een teleurstelling natuurlijk voor Sintang.

Gelukkig werd deze teleurstelling een beetje goed gemaakt met het bericht dat de Nederlandse provincie pater Huub Swerts had benoemd om in Indonesië te gaan werken. Als Belgisch staatsburger hoopte men dat Huub geen moeilijkheden zou ondervinden bij het verkrijgen van een visum voor Indonesië. Als voorbereiding op zijn werk in Indonesië en als invulling van de wachttijd op het verkrijgen van zijn visum werd Huub naar Rome gezonden om missiologie te studeren. Maar het verkrijgen van zijn visum duurde langer dan verwacht. Huub kwam terug naar Nederland en al wachtende op zijn visum ging hij assisteren in een parochie te Den Haag en daarna in Heiloo. Pas eind 1957 ontving Huub zijn visum en vertrok hij begin 1958 naar Indonesië.

In 1957 gaf de Canadese provincie aan Indonesië te willen helpen met personeel, maar na informatie te hebben ingewonnen bij de Vaticaanse ambassade over de mogelijkheid of de Canadezen een visum voor Indonesië zouden kunnen krijgen, was het antwoord negatief. Voor buitenlandse missionarissen was er geen hoop een visum te krijgen voor Indonesië. De Nederlandse provincie bleef zoeken naar een oplossing. Zo ook werd de montfortaan Milan Papez, die een Joegoslavisch paspoort had en in Nederland verbleef, aangeboden missionaris te worden in Borneo, maar ook hij kreeg geen visum.

Het gebrek aan personeel en de moeilijkheid buitenlandse missionarissen te krijgen werd de reden dat men begon met roepingenapostolaat. Al gauw studeerden 16 jongens, afkomstig uit het diocees Sintang, op het kleinseminarie in Nyarumkop. Vier van hen vroegen om montfortaan te mogen worden. Omdat men niet precies wist wat te doen met de aanvraag van die 4 jongens, schreef monseigneur een brief aan het generalaat met de vraag:
"Wat moeten we doen met jongens die hun kleinseminarie af hebben en montfortaan willen worden? De missionarissen stellen voor hen vóór de wijding het noviciaat te laten maken in Indonesië, dus niet in Nederland."
Het generalaat gaf hierop als antwoord dat de inlandse seminaristen wereldheer moeten worden, enkel met verlof van Propaganda Fide mag een kandidaat montfortaan worden. Er werd aan toegevoegd, dat de montfortanen pas een Dajakjongen ontvangen als montfortaan nadat de kandidaat twee of drie jaar wereldheer is geweest.

Het probleem wereldheer of religieus was vaak een onderwerp van bespreking zowel bij de ordinarius als onder de montfortanen, omdat men buiten priesters ook broeders nodig had. Toen enkele jongens zich aanboden om broeder-montfortaan te worden stond men weer voor een moeilijkheid, want de missionarissen hadden nog nooit overwogen wat te doen als iemand zich aanbiedt om broeder-montfortaan te worden. Voor de volledigheid moet gezegd worden dat monseigneur ooit contact had opgenomen met een inlandse congregatie in het Vicariaat Ambon met de bedoeling daar enkele broederkandidaten te laten opleiden voor zijn prefectuur, maar zonder resultaat.

Van Prefectuur tot Apostolisch Vicariaat

Januari 1955 werd Mgr. van Kessel gevraagd wat hij ervan dacht als zijn prefectuur zou worden verheven tot apostolisch vicariaat. Mgr. van Kessel zei ermee in te stemmen, maar liet tegelijkertijd weten dat hij zich niet beschikbaar stelde Apostolisch Vicaris te worden. Dit had monseigneur ooit al verteld aan de assistent generaal pater Welters bij gelegenheid van zijn bezoek aan Borneo. Toen Pater Lam v.d. Boorn werd gevraagd zich kandidaat te stellen, liet die weten dat hij niet graag te boek stond als kandidaat-vicaris. Maar dit antwoord van Lam hield de Nederlandse provinciale raad niet tegen als "terna" de volgende namen naar het generalaat te sturen. Als eerste stond de naam van pater Lam van den Boorn op de lijst, vervolgens pater H. L'Ortye en als derde pater Theo Weijnen.

In een Pauselijke brief (Apost.Bul Prot.Num 2012/56) van 23 april 1956 werd de Prefectuur Sintang verheven tot Apostolisch Vicariaat Sintang met Mgr. L. van Kessel als Apostolisch Administrator. Er werd dus niemand

als Apostolisch Vicaris aangewezen. Pas in juni 1957 liet de Propaganda Fide weten, dat er nog geen geschikte kandidaat was om Apostolisch Vicaris te zijn en dat daarom Mgr. van Kessel was gevraagd zijn taak als Apostolisch Administrator voort te zetten totdat zij een Apostolisch Vicaris zouden aanstellen. Dit laatste is nooit gebeurd, dus al die tijd bleef Mgr. van Kessel Apostolisch Administrator. De statistieken uit die tijd wijzen aan dat het Vicariaat Sintang bestond uit 7 parochies, 23 montfortanen, 37 zusters SMFA, 5.878 katholieken, 24 basisscholen met 1.740 leerlingen.

De groei van het diocees verliep naar aller tevredenheid. Er was echter één ding dat de montfortanen en ook Mgr. van Kessel zorgen baarde, namelijk de gezondheidstoestand van de missionarissen. In een brief van 18 april 1956 schreef monseigneur over deze zorgen aan pater provinciaal.

"Waarschijnlijk is het U bekend, dat in de gehele Prefectuur (ongeveer zo groot als Nederland en Belgie samen) de laatste 6 jaar maar één dokter aanwezig was. De tegenwoordige dokter heeft medegedeeld, dat hij tegen het einde van deze maand April definitief naar Duitsland terug zal keren. Op grond hiervan rees de vraag vanzelf, wie hem zou opvolgen. Toen in Februari j.l. de Gouverneur van Borneo een bezoek aan dit gebied bracht, werd hem de kwestie opvolging van de dokter voorgelegd. Op deze vraag deelde de Gouverneur zonder omwegen, ook in zijn speeches mede, dat deze dokter niet door de regering kan vervangen worden, mogelijk kan de Missie van Sintang voor een vervanger zorgen."

Verder schreef monseigneur, dat in het diocees Sintang 2 ziekenhuizen en enkele kleinere ziekenhuisjes zijn. Er zijn 8 zusters die op medisch gebied werken, maar zij zijn enkel verpleegster. Ook zijn er zusters en paters die in Rotterdam de Memisa-cursus hebben gevolgd, hetgeen een geweldige hulp betekent voor de zieke mensen in de dorpjes, maar zij kunnen geen dokter vervangen.

Pater provinciaal was vol begrip voor de hulproep van Mgr. van Kessel en zou graag helpen, maar helaas kon ook hij niet veel doen. Pater Starmans, van professie dokter, was op dat moment bezig met een specialisatiestudie als chirurg. En die studie duurde nog 2 jaar. Dus op hem kon men voorlopig niet rekenen.

De gezondheidszorg op Borneo was zeer miniem. In het archief zitten veel brieven waarin beschreven staat dat een zieke missionaris zeer grote afstanden moet afleggen om medische zorg te kunnen ontvangen en dat een missionaris die leed aan malaria of dysenterie als medicijn enkel op bed kon gaan liggen en rusten. Het pijnlijke voorbeeld is pater Jan Cloots, die op 8 april 1957 slachtoffer werd van malaria en de daarbij komende ziekten.

Met het overlijden van Jan nog vers in het geheugen, kregen de missionarissen eind oktober 1957 het bericht van het overlijden van pater

generaal Alexandre Josselin. Lopend naar het klooster van de Dochters der Wijsheid te Nantes werd hij aangereden door een motorfiets. Ten gevolge van de verwondingen overleed hij op 2 oktober 1957. Pater Josselin was tijdens het generaal kapittel van 1947 gekozen tot algemene overste. Toenmaals was het generalaat nog in Saint-Laurent sur Sèvre, pas in 1950 verhuisde het generalaat naar Rome. Pater Josselin was 56 jaar oud en 35 jaar geprofest.

Tot het jaar 1957 had de stad Sintang nog geen kerkgebouw ter beschikking. Jarenlang werden de diensten gedaan in de kapel van de zusters. Toen het diocees Sintang verheven werd tot vicariaat en het aantal gelovigen in de stad Sintang groeide, besloot de diocesane raad een kathedraal te bouwen. Broeder Alphons heeft toen de taak gekregen om de kathedraal "Kristus Raja" te bouwen. Deze kerk met twee torens, die doen denken aan een moskee, werd op 1 december 1957 officieel in gebruik genomen.

Het Provinciaal Kapittel van 14 tot 22 februari 1958

Begin 1958 kwamen de missionarissen naar Sintang om hun missiewerk te evalueren en iemand aan te wijzen als hun vertegenwoordiger op het provinciaal kapittel in Nederland. Hoewel ze allen overtuigd waren van het belang van het provinciaal kapittel, werd, gezien de kritische politieke situatie ten gevolge van de slechte verhouding tussen Nederland en Indonesië, ervan afgezien een afvaardiging te sturen. Men vreesde namelijk dat degene die Indonesië zou verlaten het gevaar liep zijn in-reis-visum kwijt te raken. Er werd besloten dat pater superior een geschreven rapport zou sturen. En zo gebeurde.

Over het rapport van Regio Indonesië zegt het kapittelverslag:

"P. Provinciaal leest het verslag voor over de Borneomissie en een schrijven van de generaal assistent, P. Welters. Hij merkt voorts op dat de veronderstelling dat andere nationaliteiten ook niet worden toegelaten niet in overeenstemming is met de feiten.

In het belang van de missionarissen, de missie en de Kerk heeft P. Provinciaal gemeend te moeten proberen missionarissen van andere nationaliteiten aan te trekken. De Italianen hadden er onder bepaalde voorwaarden wel iets voor gevoeld, maar terwijl pater Provinciaal de zaak regelde met Borneo, wat uit de aard der zaak lang duurde, bleken zij intussen Madagaskar aangenomen te hebben. En terwijl de Nederlandse Montfortanen missionarissen van een andere nationaliteit zoekt, nemen de Canadese montfortanen een missie aan in Australisch Nieuw Guinea."

Nadat de rapporten van de missieregio's waren gehoord, trok het kapittel de conclusie dat *"het missiewerk kan opgevoerd worden en een beter resultaat kan bewerken indien er meer krachten beschikbaar worden gesteld gepaard gaande met de nodige geldelijke middelen".*

Interessant was tijdens dit kapittel het voorstel om van de Belgische entiteit een vice-provincie te maken en het voorstel om de regel en de constituties aan te passen. Vooral dit laatste voorstel was opmerkelijk, omdat nog kort geleden tijdens het kapittel van 1947 pas een nieuwe constitutie was aangenomen, die op 27 december 1949 werd goedgekeurd door de 'Congregatie voor de Instituten van Gewijd Leven en Gezelschappen van Apostolisch Leven'. Hoe vreemd ook, toch was een aanpassing op zijn plaats gezien enkele voorvallen in de vijftiger jaren. Zo zei Paus Pius XII tijdens een congres van de religieuzen, dat zij die in de missie priester wilden worden niet per se wereldheer moesten worden. Ook gaf Rome aan dat de kleren van de religieuzen aangepast dienden te worden. Een ander feit was dat reeds tweemaal een aanpassing ingevoerd was betreffende het nuchter-zijn bij het ontvangen van de H. Communie, dat de mogelijkheid werd geopend voor avondmissen, het gebruik van de landstaal, aanpassing van het brevier en de ontwikkelingen in de theologie, exegese en liturgie enz. Het is dan ook niet verwonderlijk dat aanpassing van het religieus leven een aantrekkelijk thema was om te bespreken. Bovendien waren velen ervan overtuigd dat de centralistische structuur van de congregatie een sta-in-de-weg was voor het montfortaan-zijn in een nieuwe tijd.

Het Generaal Kapittel van 17 april tot 8 mei 1958

Niet lang na het provinciaal kapittel begon in Rome op 17 april 1958 het generaal kapittel. Dit kapittel werd getekend door botsingen voortkomend uit het verschil van visie over kerk en wereld, hetzelfde als enige jaren later zou gebeuren op het Tweede Vaticaans Concilie. De voorstanders van vernieuwing stonden tegenover hen die vasthielden aan het oude. Het werd moeilijk om tot besluiten te komen. Uiteindelijk namen de vooruitstrevenden de leiding en openden zij de poort naar een nieuwe tijd. Veel punten die later een feit werden op het Vaticaans Concilie kwamen toen reeds ter sprake.

Door de keuze van pater Cornelis Heiligers als algemene overste lieten de kapitulanten blijken voor verandering te stemmen. De nieuwe generaal, 51 jaar oud en geboren te Haarlem, wilde het montfortaans leven aanpassen aan de huidige maatschappij en de omstandigheden van de nieuwe tijd.





Apostolisch Prefect
Lambertus van Kessel



"Tabun Dayak van Sungai Ketungau



Mgr. van Kessel in Nanga Pinoh



Pater Welters en Mgr v.Kessel
op bezoek in Nanga Beloh



Toon Bernard



Overstroming in Nanga Pinoh



Jan Maalsté

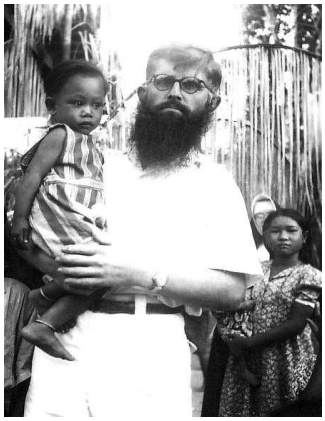

Leo Rutten



Br. Matthieu

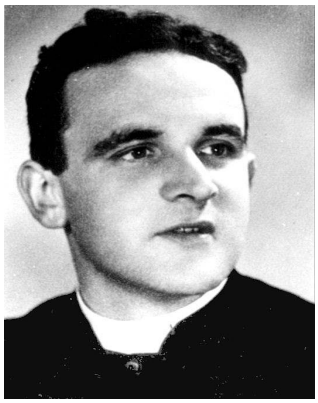

Servé Hamers

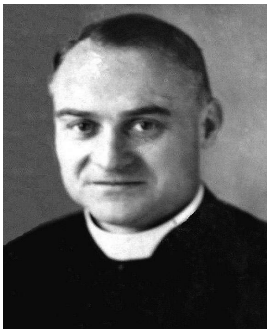

Jan Cloots



Harrie v. Cuijk

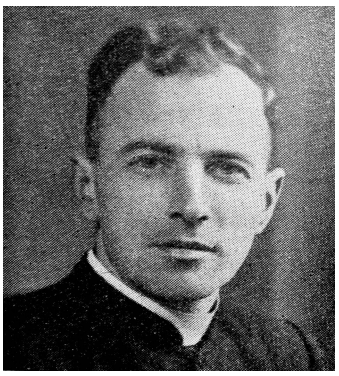

Reinold Dijker

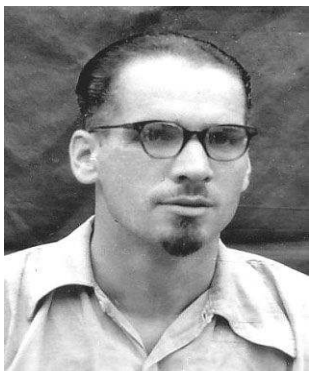

Guus Wintraecken



Kathedraal Kristus Koning van Sintang



Jongensinternaat in Na. Serawai



Parochiekerk Na. Serawai



Parochiekerk Putussibau



Jongensinternaat in Na. Serawai

HOOFDSTUK 3

DE AMERIKAANSE MONTFORTANEN en REGIO INDONESIË

1959 - 1973

Pater Harry L'Ortye, Regionale Overste Indonesië 1939 - 1963
Pater Eugène Lynch, Regionale Overste Indonesië 1963 - 1966
Pater Lam v.d. Boorn, Regionale Overste Indonesië 1966 - 1973
Pater Frank Setzer, Provinciaal Amerika 1954 - 1961
Pater Roger Charest, Provinciaal Amerika 1961 - 1967
Pater Eugène Lynch, Provinciaal Amerika 1967 - 1974
Pater Michel Goltstein, Provinciaal Nederland 1958 - 1964
Pater Jos Hermans, Provinciaal Nederland 1964 - 1970
Pater Cornelis Heiligers, Algemene Overste 1958 - 1969
Pater Marcel Gendrot, Algemene Overste 1969 - 1981

De Amerikaanse Montfortanen zijn bereid
de verantwoording op zich te nemen van de Borneo Missie.

We zijn nu in een periode waarin in 'Wereld en Kerk' vele veranderingen hebben plaatsgevonden. Een en ander was het gevolg van de dekolonisatie van de Derde Wereld, het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965), en de achteruitgang in het Westen van roepingen voor het priesterschap en het religieuze leven.

Als gevolg van de dekolonisatiepolitiek was Indonesië bevrijd van het Nederlands koloniale bestuur. Nieuwe missionarissen uit Nederland waren niet meer welkom. Gelukkig mochten de reeds aanwezige Nederlandse missionarissen blijven en gewoon doorwerken, onder voorwaarde dat zij hun Nederlands staatsburgerschap inruilden voor het Indonesische. Voor de missionarissen was die verandering van status geen probleem. Wel een probleem was het feit dat er geen aanvoer van nieuwe krachten meer was voor het diocees Sintang. Het aantal krachten was al miniem en nu met deze ontwikkeling dreigde het tekort aan missionarissen nog groter te worden.

Voor dit probleem deed generaal Heiligers een beroep op hulp aan enkele montfortaanse provincies. Een positieve reactie kreeg hij van pater Setzer, de provinciaal van Amerika. In een brief van 24 juni 1958 aan pater generaal met een kopie aan pater provinciaal van de Nederlandse provincie, schrijft pater Setzer het volgende:

"Na de kwestie van de Borneo Missie te hebben onderzocht, en de mening gevraagd te hebben van de provinciale raad en enkele wijze confraters, zijn we bereid de verantwoording van deze missie op ons te nemen. We wachten nu op uw reactie. Voor ons betekent deze verantwoordelijkheid een mooie gelegenheid om de goede geest te doen groeien in onze provincie.

Indien mogelijk willen we als eerste stap een behoorlijk aantal missionarissen naar Borneo zenden, door drie van onze pas aangekomen missionarissen in Zomba, Malawi, terug te halen. Zij zijn nog maar pas daar en nog niet geworteld, het zal daarom voor hen niet al te moeilijk zijn om van de ene missie naar de andere te verhuizen. Maar om de montfortaanse bisschop van Zomba, Mgr. Hardmann, niet al te zeer teleur te stellen, zou het niet mogelijk zijn het verlies aan personeel daar op te lossen door bijvoorbeeld 3 Italiaanse Montfortanen van het bisdom Blantyre naar het bisdom Zomba te verhuizen en vervolgens 3 Nederlandse Montfortanen die nu op Borneo werken te verhuizen naar Blantyre? Op deze manier zou, wat personeel betreft, de missie in Zomba geen verandering ondergaan. De drie confraters die van Zomba komen samen met twee nog jonge confraters vormen dan de eerste groep die missie Borneo zullen versterken.

Deze brief is het begin van de overdracht van de Borneo Missie van de Nederlandse Provincie naar de Amerikaanse provincie. Het zal een grote verandering teweegbrengen voor de groep montfortaanse missionarissen op Borneo.

Bewust van het feit dat er geen jonge Nederlanders meer naar Indonesië konden gaan, gaf de provinciale raad van Nederland haar instemming, maar vroeg wel, dat alvorens deze overdracht een feit zou worden, iemand van de generale raad het diocees Sintang zou bezoeken om de overgang goed te begeleiden. Pater generaal steunde dit Nederlandse voorstel en beloofde na zijn bezoek aan Afrika naar Indonesië te gaan.

De Papoea kwestie en de afwijzing van een in-reis visum

De relatie Indonesië-Nederland was in een moeilijk vaarwater gekomen vanwege de kwestie Westelijk Nieuw Guinea, ook wel Papoea genaamd. De vredesconferentie die werd gehouden om deze kwestie op te lossen leverde niets op, integendeel Indonesië koos er voor om met harde hand het eiland van Nederland op te eisen. Personen met een Nederlands paspoort kregen geen inreisvisum meer, en de Nederlandse bedrijven in Indonesië werden genationaliseerd. Dit alles had tot gevolg dat de aanwezige Nederlanders in grote getale Indonesië verlieten. Alleen de missionarissen kozen ervoor om in Indonesië te blijven. In deze situatie is het begrijpelijk dat iedereen blij was met het aanbod van de Amerikaanse Montfortanen.

Volgens belofte zou generaal Heiligers een bezoek brengen aan Indonesië, maar helaas kon dat niet doorgaan omdat pater Heiligers met zijn Nederlandse nationaliteit geen in-reis-visum kon krijgen. Als vervanger ging toen zijn assistent pater Robert Lemire, een Canadees. Hij arriveerde op 22 september 1958 in Pontianak. Toevallig was op dat moment Harry van Cuijk daar om zijn re-entry permit te regelen voor zijn verlof naar Nederland samen met Toon Bernard. Harrie ontving pater Lemire en, omdat het regelen van zijn re-entry permit nog lang duurde, bracht hij de assistent-generaal naar Sintang. Drie maanden lang verbleef Lemire in het diocees Sintang. Hij bezocht alle staties en had met alle missionarissen een ontmoeting. Half januari ging hij weer terug naar Rome.

In zijn brief van februari 1959 aan de provinciaal van Nederland vertelde pater assistent zijn ervaringen op Borneo. In zijn gesprekken met de Nederlandse missionarissen was hij tot de slotsom gekomen dat zij het liefst onder Nederlands beheer wilden blijven, maar gezien de situatie en in het belang van de Kerk ermee instemden zo snel mogelijk hulp te zoeken bij welke provincie dan ook. Na het verslag van de assistent-generaal gelezen te hebben, besloot Frank Setzer, de provinciaal van Amerika, Indonesië te bezoeken om zelf de situatie in het diocees Sintang te bekijken. Dat bezoek wierp zijn vruchten af, want niet lang daarna liet pater generaal op 3 mei 1959 het decreet verschijnen dat de titel draagt: *"Transfert de la Mission de Borneo à la Province des U.S.A."*. In deze brief wordt de Missie Borneo officieel overgedragen aan de *Vice Province* Amerika. Dit decreet geeft aan de Amerikaanse provincie de verantwoordelijkheid over het Apostolisch Vicariaat Sintang wat betreft personeel, religieus gezag en financiën, en wordt Nederland gevrijwaard van een grote last. Hier volgt de oorspronkelijk tekst van dat decreet:

Rome, 3 Mai 1959
TRANSFERT de la MISSION de Borneo à la Province de U.S.A

Par la présent Décret, le Supérieur de la Compagnie de Marie, avec le consentement de son conseil, et après consultation du Supérieur Ecclésiastique de la Mission:

En raison des circonstances particulières dans lesquelles se trouve la Mission du Vicariat Apostolique de SINTANG, confiée par la S.C. de la Propaganda à la Compagnie de Marie;

Remet la charge de ce Territoire aux soins de la Vice-Province des Etats-Units, tant pour le Personnel, que pour l'autorité religieuse, et pour l'aide financière, selon les possibilités de la Procure des Missions.

En vertu de ce décret, le Supérieur Général, avec son Conseil, décharge la Province de Hollande de la responsabilité qui lui avait été confiée.

Le Vicariat de Sintang doit être considéré désormais comme Territoire de travail de la Vice-Province des Etats-Unis, bien qu'il ne fasse point partie de son territoire juridique...

Tous les Religieux Montfortains qui y travaillent, bien que demeurant rattachés à leur Province juridique respective, dépendent, pour le temps qu'ils se trouvent attachés à ce territoire de travail, de l'autorité du Vice-Provincial des Etats-Unis, selon l'article 469 des Constitutions...

Fait à Rome le 3 Mai 1959
Le Supérieur Général
C. M. Heiligers, smm

Op woensdag 9 november 1960 vertrokken de twee eerste Amerikaanse montfortanen pater John Breslin en pater Ted Murphy richting Indonesië. Via Japan en Hongkong kwamen zij op 20 november 1960 in Jakarta aan. Even later volgde pater Eugène Lynch, die werkzaam was geweest in het diocees Zomba. Eigenlijk zou een tweede missionaris, pater Crimmins, uit Zomba mee verhuizen, maar helaas kreeg hij een verkeersongeluk en overleed hij aan zijn verwondingen.

De komst van de Amerikaanse missionarissen

Heel toevallig kwamen samen met de eerste Amerikaanse montfortanen, ook de verlofgangers pater Toon Bernard en Harry van Cuyk in Jakarta aan. Toon en Harry hadden hun vakantie vroegtijdig moeten afbreken, nadat zij het bericht hadden gehoord dat de Indonesische regering een nieuwe regeling had uitgevaardigd, waarin stond dat iemand die werkte en verbleef in Indonesië Nederland niet mocht bezoeken. Hun in- en uitreisvisum hadden ze met veel moeite gekregen, zouden ze desondanks Indonesië niet meer binnen mogen? Ze vreesden het ergste, vandaar dat ze nog voor het einde van hun verlof de koffers pakten, afscheid namen van hun familie en confraters om zo snel mogelijk terug te keren naar Indonesië. Die nieuwe regeling had niet alleen het verlof van Toon en Harry in de war geschopt, maar deed dat ook voor de missionarissen die na hen op verlof gingen. Al gauw bleek dat die nieuwe regeling inhield dat de missionarissen niet meer voor verlof naar Nederland mochten gaan. Gelukkig vond men voor dit probleem een oplossing. In plaats van een adres in Nederland op te geven, gaf men een adres op van een kennis, die precies over de grens in België of Duitsland woonde. Aangekomen op dat vakantieadres ging men dan (hoewel zonder goede papieren) de grens over naar Nederland. De douaniers waren vol begrip en maakten geen problemen, zelfs niet als de

missionarissen heel hun verlof in Nederland bleven bij hun familie en/of confraters.

De Amerikanen John Breslin, Ted Murphy en Eugène Lynch begonnen hun taak in de parochie Sedjiram; daar leerden zij de beginselen van de Indonesische taal en hoe men in de binnenlanden pastoraal bedrijft. Na enige tijd werd pater John Breslin, die van professie apotheker was geweest, overgeplaatst naar Nanga Pinoh en Eugène Lynch naar Jakarta waar hij hoofd werd van de Amerikaanse hulporganisatie *Catholic Relief Service* (C.R.S.).

In februari 1961 kwam de tweede groep Amerikaanse montfortanen: pater Everett Brown, broeder Marius Panigutti Archie en op het einde van het jaar pater Bill Bennison. In 1964 kwam pater Francis Kennedy, maar die bleef slechts 1 jaar in Sedjiram. Hij kon niet wennen en ging naar Djokjakarta. Een half jaar later is hij naar Amerika teruggekeerd. In 1967 kwam de laatste Amerikaanse montfortaan pater Joseph Hassett. Hij werkte in Putussibau en Bika. De Amerikaanse vice-provincie stuurde in totaal 7 paters en 1 broeder.

Pater John Breslin was vanwege zijn kennis van medicijnen bij zieke mensen de gezochte man, maar helaas hield hij het na 5 jaar voor gezien en kwam na zijn verlof niet meer terug. Ook pater Bill Bennison hield het maar even vol. De Amerikaanse missionarissen bleken zich moeilijk te kunnen aanpassen aan het leven en het werken in de binnenlanden van Borneo.

In een brief van 11 september 1966 vraagt pater provinciaal Roger M. Charest, de opvolger van pater Frank Setzer, aan de toenmalige regionaal Lam van den Boorn, om de Amerikanen in één parochie bij elkaar te zetten. Eenheid in mentaliteit, taal en cultuur zou een hulp kunnen zijn bij hun werk in de binnenlanden. De wens van de provinciaal werd pas 2 jaar later werkelijkheid toen het hoofd van het diocees verlof gaf de Amerikaanse montfortanen bij elkaar te plaatsen in Bika. Op dat moment waren er nog 4 man over, te weten pater Joe Hassett, overste en hoofd van de parochie Bika, pater Ted Murphy, kapelaan, broeder Marius, bouwactiviteiten en pater Brown, die lid was van de communiteit Bika, maar bleef werken in het dienstreis-gebied van Putussibau.

Politiek en het Missiewerk

Overal ter wereld is de politieke sfeer mede bepalend voor het goed of niet goed functioneren van het missiewerk. Dus ook in Indonesië. De politieke sfeer van Indonesië in de zestiger jaren was chaotisch en kan vergeleken worden met de situatie in de veertiger jaren. Het chaotische was het gevolg van de aanwezigheid en de invloed zowel van de communisten als de islamitische

extremisten. Om het hoofd te bieden aan die invloeden vaardigde de regering strenge maatregelen uit. Zo werden de brieven en postpakketten gecensureerd en mocht er geen geldverkeer zijn van en naar het buitenland met alle gevolgen van dien. In deze moeilijke situatie had de missie op West-Borneo gelukkig steun aan de Dajak Partij, een lokale partij die opkwam voor het belang van de Dajaks. Deze jonge partij was opgericht door twee jonge katholieken Oevang Oeray en Pelaun Suka, beiden afkomstig uit de regio Putussibau. Oevang Oeray had het klein-seminarie af. Zoals al eerder gezegd was hij een Kayan-Dajak uit de Mendalam-rivier, die van 1967-1972 gouverneur van West-Borneo werd. De Dajak Partij (P.D.) verenigde de verschillende groepen Dajaks en werd op die manier een politieke macht. De leiders van deze partij waren overwegend katholiek en hielpen en verdedigden de Kerk. Voor de wereldoorlog was er geen enkele Dajak werkzaam geweest in administratieve bestuursfuncties, immers deze functies waren voorbehouden aan de Islamitische Maleiers. Een Dajak kon in die periode enkel onderwijzer of catechist zijn in dienst van de missie. De koloniale regering had nooit iets ondernomen om de Dajak-bevolking te betrekken in regeringsfuncties. Pas na de oorlog besefte de koloniale regering dat ze ook aan de jonge Dajaks de gelegenheid moesten bieden regeringsfuncties te betrekken en een opleiding als onderwijzer te volgen.

De mogelijkheid om regeringsambtenaar te worden opende voor de Dajaks tevens een weg om de P.D. te promoten. Het succes van de Dajak Partij werd zichtbaar bij de verkiezingen in 1955. De P.D. won in geheel West Borneo, behalve aan de kust. Tengevolge hiervan werden veel Dajaks regeringsambtenaar. Hoewel hun aantal klein was, werden de gevolgen hiervan zichtbaar. Dankzij de P.D. werden er veel scholen geopend in de binnenlanden. Een ander voordeel was dat de missie in haar werkzaamheden niet werd lastig gevallen tijdens de Papoea-crisis en in de tijd van de confrontatie van Indonesië met Maleisië. Deze confrontatie vond plaats in de jaren 1962-1966, een strijd waarbij werd gevochten over de toekomst van West Borneo. Maleisië wilde van Brunei, Sabah, Sarawak en het Indonesisch deel van West Borneo één groot Maleisië maken. President Soekarno kwam hier tegenop en begon de confrontatie.

Jammer genoeg was het bestaan van de P.D. maar van korte duur. Als kleine lokale partij voldeed de P.D. niet aan de voorwaarden gesteld voor een nationale partij. Daarom werd ze door President Soekarno ontbonden. Hoe belangrijk het is een invloedrijke persoon op je hand te hebben bleek uit een voorval bij de confrontatie met Maleisië tussen 1963 en 1965 tijdens het presidentschap van Soekarno. De regering kwam toen met het plan om alle geestelijken en kloosterlingen die werkzaam waren op West Borneo, in Pontianak samen te brengen. Gelukkig was er Bapak Kasimo, een vooraanstaand Javaanse katholiek, die van mening durfde te verschillen en er ook

vooruit kwam. Hij slaagde erin President Soekarno van bovengenoemd plan af te houden.

Mgr. Lambertus van Kessel, eerste bisschop van Sintang

Een belangrijk moment in het zelfstandig worden van de Indonesische Kerk was de oprichting van de hiërarchie op 3 januari 1961. Hierdoor kwam er voor Indonesische Kerk een einde aan de missie-status en werden alle Indonesische apostolische vicariaten verheven tot bisdom. Het apostolisch vicariaat Sintang werd bisdom Sintang. Mgr. Lambertus van Kessel, vanaf 1956 Apostolisch Administrator van het Vicariaat, werd de eerste bisschop van Sintang.

De benoeming van Mgr. van Kessel tot bisschop riep meteen de vraag op, waar hij tot bisschop gewijd zou worden. Veel mensen hoopten dat het in Sintang zou zijn, maar Sintang had tot op dat moment nog geen kerk. Zijn familie en Nederlandse confraters hoopten dat hij in Nederland gewijd zou worden, maar de slechte politieke relatie tussen Nederland en Indonesië maakten dit onmogelijk. Uiteindelijk werd besloten om de bisschopswijding plaats te doen vinden in België in de montfortaanse parochie te Leuven. Op 15 augustus 1961 werd van Kessel in Leuven tot bisschop gewijd door de montfortaan Mgr. Theunissen, aartsbisschop van Blantyre, Malawi, geassisteerd door de montfortaanse bisschoppen Mgr. Bruls (Bisschop van Villavicencio, Columbia) en Mgr. Augustin (Coadjutor van Port-de-Paix, Haïti). Het wapenschild van Mgr. van Kessel geeft iets weer van hetgeen hem dierbaar was. Hij koos in de lijn van de H. Montfort als wapenspreuk "Soli Deo", "voor God alleen". Op de onderzijde van het wapenschild stond een sago-palmboom op een lichtgoud veld, een veel voorkomende boom op Borneo. Daarboven rees een stralende zilveren ster op een azuren veld, symbool van Onze Lieve Vrouw Sterre der Zee wakend over zijn nieuwe bisdom.

Na de bisschopswijding verbleef Mgr. van Kessel nog 2 maanden bij zijn moeder en verzamelde hij geld om zijn arm bisdom te kunnen opbouwen. Eind oktober zette hij weer voet op Indonesische bodem en werd hij met alle eer ontvangen in Sintang. Door de kapucijn en aartsbisschop van Pontianak, Mgr. Herculanus van der Burgt, werd hij officieel aangesteld. Een ooggetuige vertelde dat de nieuwe bisschop twee dagen lang werd gevierd en dat veel regeringsfunctionarissen hem ontvingen met wel 50 toespraken. Nauwelijks bekomen van deze geweldige ontvangst, bracht de nieuwe herder een bezoek aan alle staties en parochies van zijn bisdom. Van deze rondreis leeft nog steeds het verhaal, dat Mgr. van Kessel in Lanjing, gelegen aan de Lebang rivier, de rivier niet durfde over te steken. Hij durfde niet over een "bruggetje" dat bestond uit één boomstam en de enige toegangsweg was tot het dorpje Lanjing.

Dat ziende haalden de bewoners een grote mand en nodigden monseigneur uit daarin plaats te nemen. Enkele stevige mannen hebben toen al zwemmend de bisschop naar de overkant van de Lebang rivier gebracht.

Tijdens zijn rondreis langs de vele staties en parochies werd monseigneur zich steeds meer bewust van het feit dat zijn bisdom officieel wel geen missiegebied meer was, maar dat het toch verre van zelfstandig was. Zonder buitenlandse hulp konden de missionarissen niet leven en werken. Maar buitenlandse hulp kreeg je niet zomaar. Van de missionarissen op verlof werd verondersteld dat ze zoveel mogelijk geld verzamelden. Hulp beloofd door de Amerikaanse provincie, was niet meer dan het mis-stipendium. Waarschijnlijk wilde zij best meer hulp bieden, maar ook zij zaten krap in de financiën.

Zelfstandig zijn wat personeel betreft, was helemaal een probleem. Er was maar één priester afkomstig van het bisdom zelf, namelijk pater Aloysius Ding. Qua personeel was het bisdom helemaal afhankelijk van buitenlandse missionarissen.

Intussen was pater Harry L'Ortye bijna 25 jaar regionale overste en werd het tijd hem wat rust te gunnen. Halverwege 1963 verving pater provinciaal Charest hem door pater Eugène Lynch. Hoewel kundig en talentvol kon Lynch niet goed functioneren als regionaal omdat hij in Jakarta woonde, bijna 2000 km. van Sintang. Na drie jaar werd hij tijdens het provinciaal kapittel 1966/1967 gekozen tot provinciaal van de Amerikaanse Provincie en verliet hij Indonesië. Lam van den Boorn werd de nieuwe regionale overste.

Nadat pater L'Ortye zijn taak als regionaal had overgedragen, verhuisde hij van Sedjiram naar Benua Martinus, waar hij pastoor werd. Hij genoot van zijn nieuwe parochie, maar de vreugde was helaas van korte duur. Nog geen 2 weken na zijn aankomst in Benua Martinus gebeurde er iets verschrikkelijks. De pas nieuw gebouwde kerk brandde af. Hoe was dat mogelijk? 's Avonds op 10 november 1963 ging Harry bij de zusters buurten. Van de kerk uit gezien lag het zusterhuis zo'n 200 meter verderop. Toen Harry tegen 10 uur naar huis ging zag hij iets branden in de kerk en ook was er iets van vuur te zien op het voorerf van de pastorie. Hij liep snel naar de pastorie om de sleutel van de kerk te halen, maar vond die niet. Toen begon hij van ellende te roepen en te schreeuwen om hulp. Al snel kwamen er mensen aangelopen, zij probeerden de brand te blussen, maar helaas was het te laat, de kerk ging in vlammen op. De toegesnelde mensen konden enkel de pastorie redden. De kerk, waarvan de bouw nauwelijks 2 jaar klaar was, ging samen met de inventaris in vlammen op. Bij het zoeken naar de oorzaak kwam men uit bij een inwoner van Martinus, hij zou de brand gesticht hebben. De man werd aan de politie overgedragen en na

een rechtszitting veroordeeld tot 5 jaar gevangenisstraf. Hij zou bezeten zijn geweest van de duivel, aldus de verklaring.

Natuurlijk was het afbranden van de kerk in Martinus een geweldige teleurstelling voor de mensen en zeker voor de missionarissen. Zo iets had men nog nooit meegemaakt. Vooral voor Harry L'Ortye was het een koude douche en dan te weten dat even later er nog een ander slecht bericht kwam. Nu betrof het pater Anton Voncken. Pas terug van zijn verlof in 1963 was hij met frisse moed gaan werken in Serawai. Maar in oktober van hetzelfde jaar werd Toon ziek, zelfs zo ziek dat men vreesde voor zijn leven. Voor behandeling werd hij naar Jakarta gebracht en op 15 oktober 1963 daar geopereerd. De dokter constateerde kanker in zijn buik en gaf de raad hem zo snel mogelijk naar Nederland over te brengen voor verdere behandeling. Toon werd naar Nederland overgevlogen en opgenomen in het Heerlens ziekenhuis. Helaas was Toon niet meer te helpen, hij overleed op 12 januari 1964. Bij zijn confraters leeft Toon voort als een geweldige vriend. Een groot verlies voor het bisdom Sintang.

In hetzelfde jaar kondigde een volgend verlies zich aan voor het bisdom. Pater Piet van Eunen, die de Chinese taal uitstekend beheerste, sukkelde dusdanig met zijn gezondheid, dat het voor hem beter was het tropisch klimaat te verlaten en terug te gaan naar het koudere Noorden. Hij werd parochiepastoor in Bonn.

Een volgende tegenvaller had plaats in 1965 toen pater Schellart vanwege angina pectoris moest opgenomen worden in het Franciscus gasthuis te Rotterdam. Ook aan Adriaan werd de raad gegeven niet meer terug te gaan naar de binnenlanden van Borneo, hij moest in de buurt wonen van een goed ziekenhuis en dat vond men niet op Borneo. Maar zijn heimwee naar Indonesië was zodanig groot dat hij in 1967 toch terugging hoewel niet naar Borneo, maar naar het bisdom Bogor. Hij verbleef in Jalan Bondongan 60, Bogor. In april 1972 keerde hij terug naar Nederland en moest meteen in het ziekenhuis te Den Haag worden opgenomen. Vrij onverwachts is hij daar veertien dagen later op 57-jarige leeftijd overleden.

Het verlies aan krachten werd nog meer voelbaar toen in hetzelfde jaar 1965 de gebroeders Sjef en Guus Wintraecken tijdens hun verlof besloten niet meer terug te gaan naar Sintang, maar voorgoed in Nederland te blijven.

Het teruglopen van het aantal missionarissen en de onmacht van de Amerikaanse Provincie om het tekort aan te vullen dreef de Amerikaanse provinciaal Charest ertoe hulp te vragen aan de Nederlandse Provincie. De politieke verhoudingen tussen Indonesië en Nederland waren intussen verbeterd zodat Nederlanders weer een in-reisvisum konden krijgen. Toch had Amerika nog een missionaris, pater Hassett, benoemd voor Indonesië, maar die kon niet meteen

vertrekken naar Indonesië omdat nu de verhouding tussen Indonesië en Amerika niet stabiel was.

De vraag om hulp aan Nederland door de Amerikanen werd door provinciaal Hermans goed ontvangen, hetgeen blijkt uit het feit dat broeder Athanasius (Adrianus Sommers) en pater Wim Johannesma gevraagd werden zich klaar te maken om naar Indonesië te vertrekken. Ook pater Joep van Lier en pater Piet Derckx, gewijd op 27 maart 1965, werden benoemd voor Indonesië. Helaas werd het vertrek van deze vier jonge krachten uitgesteld wegens de coup d'état op 30 september 1965. Door die staatsgreep was er in Indonesië een onduidelijke situatie ontstaan. Mgr. van Kessel was op dat moment in Rome voor het Tweede Vaticaans Concilie. Om de nieuw benoemden moed te geven en tevens wat duidelijkheid over de situatie in Indonesië, schreef monseigneur vanuit Rome het volgende bericht:

"Gisteren heb ik vernomen dat behalve een Amerikaanse pater ook P.Johannesma een visum voor Indonesië gekregen heeft. Br. Athanasius kreeg het al eerder. Vanwege de troebelen in Indonesië is het mogelijk dat u de raad krijgt hen nog niet te laten gaan. Toch meen ik u gerust te kunnen vragen, als er niets anders tussenkomt, hen beiden binnen niet al te lange tijd (b.v. nog dit jaar) te laten vertrekken. Hier heb ik ook inlichtingen ingewonnen en men heeft me gezegd dat het nu kan gebeuren. Gisteren zijn van hier missionarissen van de H. Familie naar O-Borneo vertrokken en op het einde van deze maand zullen vanuit Nederland Capucijnen naar W-Borneo vertrekken. Enkele weken geleden heb ik de Zrs. van Asten aangeraden nog niet te vertrekken, maar die raad berust op het verbroken zijn van verbindingen tussen Java en Borneo. Deze zijn nu echter weer hersteld. De coup d'état die 30 september jl. plaats vond, was lang verwacht. Het verloop ervan is tot nog toe gunstig. Wel is niet te zeggen, wat dit op de lange duur zal worden. Nu laat het zich echter aanzien dat het communisme een zware terugzetting krijgt. Het onderdrukken vh communisme, zoals dat nu door het leger gebeurt, is wel niet de manier om communisme overbodig te maken en het kan nog best dat vd kant van communistische kopstukken reactie komt. Toch is niet te zeggen dat het gevaarlijker is in Indonesië dan vóór de coup. Op 22 Okt. jl. ontving ik een brief op 7 Okt. in Sintang geschreven waarin gezegd werd dat in ons gebied niets was voorgevallen. Ook Fr. Lynch smm vraagt vanuit Jakarta op 18 dezer om vlugge overkomst vd Amerikaanse. pater Hassett.

Gezien we echt om hulp zitten te springen vraag ik dus niet langer uit te stellen met het vertrek van die twee dan nodig of wenselijk is....".

Nieuwe generatie missionarissen

De onzekere politieke situatie in Indonesië weerhielden broeder Ad Sommers (Athanasius) en de paters Wim Johannesma, Joep van Lier en Piet Derckx er

niet van toch te vertrekken. Zij arriveerden 15 februari 1966 op het vliegveld van Jakarta samen met pater Reinold Dijker, die gedurende twee jaar op verschillende plaatsen had geholpen en nu weer naar Sintang terugging. In 1964 had Mgr. van Kessel Reinold (ook Nol of Kees genoemd) als peritus meegenomen naar het Vaticaans Concilie voor het thema liturgie. Na Rome werd hij gevraagd om een jaar exegese te geven op het montfortaans grootseminarie in Litchfield (USA) en daarna een jaar liturgie op het groot-seminarie in Oirschot.

De pas in Jakarta aangekomen missionarissen logeerden in het broedershuis St. Aloysius gelegen op Merdeka Timur, aan de oostkant van het Merdekaplein. Na enkele dagen reisden Nol Dijker en Ad Sommers door naar hun uiteindelijk doel Sintang, terwijl Wim, Piet en Joep wachtten op een gelegenheid door te reizen naar Djokjakarta op Midden-Java. Aan de jonge paters werd de gelegenheid gegeven daar de Indonesische taal te leren en zich tevens te verdiepen in de Indonesische cultuur. Aan broeder Ad werd die gelegenheid niet geboden, omdat men zijn krachten als monteur echt nodig had. Pater Dijker ging werken op het secretariaat van het bisdom.

De politieke situatie in Jakarta en Midden-Java was dusdanig verstoord dat het niet veilig was voor de drie jonge paters om verder te reizen, zij zaten nog een volle maand in het broedershuis. Daardoor waren zij getuigen van het historische feit dat het volk met steun van de militairen protestdemonstraties hield voor het presidentiele paleis, dichtbij het broedershuis aan de andere zijde van het Merdeka plein. De demonstranten protesteerden tegen Soekarno, die volgens hen samenwerkte met de communisten. De kritische situatie in Jakarta en de onveilige weg naar Djokjakarta waren de reden, dat de regionale overste pater Lynch, die op Jalan Gunung Sahari in Jakarta woonde, het vertrek van de drie uitstelde. Pas op 12 maart 1966 kregen ze groen licht en konden ze naar Djogjakarta vertrekken, naar het Jezuïeten klooster in Kidul Loji, gelegen in het centrum van de stad. Daar maakten ze kennis met hun Amerikaanse confrater Francis Kennedy, die, zoals al eerder vermeld, een korte tijd in Sedjiram was geweest, maar door aanpassingsmoeilijkheden was vertrokken. Hij verbleef nu in Djokjakarta en hielp de drie missionarissen bij het zoeken naar een huurhuis op Jalan Bintaran Tengah. Na enkele weken samen te zijn geweest vertrok Francis Kennedy naar Jakarta om daarna door te reizen terug naar Amerika.

Tot en met augustus 1966 waren de jonge paters bezig met het leren van de Indonesische taal en cultuur. Pater Eugène Lynch haalde hen daarna af om hen via Bandung naar Jakarta te brengen. Met een oude DC-3 vlogen ze van Jakarta naar Pontianak; met de handelsboot "Piring Emas" reisden ze via de Kapuas-rivier verder naar Sintang en na vijf dagen kennismaking met de natuur van Borneo en de rust van de Kapuas-rivier kwamen ze uiteindelijk op 12 september 1966 aan in Sintang. Hun aankomst was precies op de sluitingsdag

van de jaarlijkse regionale vergadering, een mooie gelegenheid om kennis te maken met de aanwezige confraters en de leiding van het bisdom. De vergadering had bepaald dat van de drie jongeren er twee in Sintang zouden blijven met als taak de zorg voor het immens grote dienstreisgebied Lebang/Kelam/Dedai en Ketungau en de derde naar de parochie Sedjiram zou gaan. De vergadering had niet uitgemaakt wie naar waar zou gaan, omdat ze hun capaciteiten niet kenden. Één dag na aankomst werd strootje getrokken om de plaats van de drie te bepalen: Joep van Lier trok het strootje Sedjiram, Wim Johannesma en Piet Derckx Sintang. Dat was dus geregeld. Maar er dook een probleem op, pater Lor Collijn in Serawai was ziekelijk en zijn huisgenoot Huub Swerts was nog niet terug van verlof. Men vond het onverantwoord dat Lor alleen zat. Piet Derckx werd gevraagd voorlopig Lor te vergezellen. Hij pakte zijn koffers bij elkaar om naar Serawai te gaan 200 km. stroomopwaarts in de Melawi-rivier. Toevallig was meneer Antang, een vooraanstaande parochiaan van Serawai/Embaloh, in Sintang voor inkopen en ging met zijn bootje terug naar huis. Vanwege de droge tijd was het waterpeil van de Melawi-rivier erg laag hetgeen het varen moeilijk maakte. Om de 100 km. naar Nanga Pinoh af te leggen had men 2 dagen nodig. In Nanga Pinoh werd aangelegd om wat zaken te doen en had Piet de gelegenheid zijn oudere confrater Ferry Hoogland te bezoeken. Daarna ging de reis verder. Na 8 dagen begon het plots te stortregenen. Door de tropische buien steeg het water en werd de stroming van de rivier met het uur sterker, zodat de motor van het bootje niet meer bij machte was tegen de stroom op te varen. De reis van Sintang naar Serawai, die bij normaal water 4 dagen duurde, nam uiteindelijk 12 dagen in beslag. Er was een hartelijke ontvangst op de pastorie van Serawai met een groot glas jenever. De dag erop begon met een gezamenlijke eucharistieviering, een ontbijt en daarna het werk in de polikliniek. De parochie Serawai werd normaliter door 2 missionarissen verzorgd. Om beurten ging een van hen op dienstreis de dorpen en scholen bezoeken, terwijl de ander thuis de pastorale taak en de polikliniek verzorgde. Zo kreeg Piet zijn eerste ervaringen op pastoraal, medisch en onderwijs gebied. Eind 1966 kwam Huub Swerts terug van verlof en kon Piet terug naar Sintang om te beginnen aan zijn eigenlijke taak, dat dacht hij tenminste. Maar nu was in Putussibau pater Huub Reijnders alleen, zijn Amerikaanse huisgenoot Everett Brown was ziek en voor behandeling naar Amerika. Omdat Piet nog niet begonnen was met zijn eigenlijke taak werd hij gevraagd te helpen. Zes maanden lang was hij in Putussibau en verzorgde mede de staties Mendalam en Melapi.

Pas in juli 1967 kon hij zijn eigenlijke taak beginnen als dienstreispastor in de buitengebieden van de immens grote parochie Sintang. Maar alweer gebeurde er iets onverwachts. Pater Wim Johannesma, die nauwelijks een jaar had rondgereisd in de Lebang en Ketungau, besloot terug te gaan naar

Nederland. Een geweldige teleurstelling! Het plan dat twee missionarissen zouden gaan werken in een gebied met meer dan 100 Dajak-dorpjes viel in duigen. De meeste dorpjes (kampong geheten) bestonden uit zo'n 10 tot 50 gezinnen, allen wonend in één lang huis. Het leven in zo'n kampong was armoedig en zeer eenvoudig. De manier van leven, hun gebruiken, zeden en gewoonten, werden geregeld door hun op animisme steunende adatregels.

Joep van Lier was na zijn aankomst maar een korte tijd in Sintang, hij werd na de vergadering door zijn confraters meteen meegenomen naar Sedjiram, de oudste parochie van het bisdom. De parochianen en vooral de aanwezige montfortanen waren blij met zijn komst, vooral omdat de Amerikaanse confrater, pater Bill Bennison, op het punt stond op vakantie te gaan. Toch nam Bill ruim de tijd om Joep in te werken, hij ging met hem een groot gedeelte van de kampongs bezoeken en stelde Joep voor aan de bewoners. Als jongste pater was Joep de aangewezen man om aandacht te besteden aan de jeugd. Op allerlei manieren bracht hij hen bij elkaar. De advent en de kersttijd was daarvoor heel geschikt. Samen met de jongelui bereidde hij een attractie voor die met kerstmis opgevoerd zou worden. Met zijn bekend enthousiasme besteedde hij zijn krachten aan dit project. Kerstmis kwam in zicht, maar helaas verliep de uitvoering niet naar Joep's wens. Integendeel! Toen op kerstdag na het lof het moment kwam voor de jongelui om op te treden, verscheen er niemand. Hoe is zo iets mogelijk, vroeg Joep zich af? Een oude pater door ervaring wijs geworden zei: "Zo zijn de jongelui in Sedjiram!"! Een missionaris leert door ervaring!

Op 15 februari 1967 vertrok Joep met frisse moed met zijn buitenboord-boot over de Seberuang-rivier naar het stadje Semitau, een statie van Sedjiram. Nauwelijks 2 uur na zijn vertrek komt iemand naar de pastorie met de boodschap: "Joep heeft motorpech en vraagt hulp". Joep gebruikte een plastic boot. Vanwege het lage water was het geen kleinigheid om met een dergelijk bootje stroomopwaarts te peddelen. Terug in Sedjiram vertrok Joep opnieuw naar Semitau, deze keer te voet.

Provinciaal Jos Hermans op visitatie in Sintang

De Amerikaanse provincie had intussen laten doorschemeren dat zij niet meer in staat was om de terugkerende missionarissen te vervangen. Van de 8 Amerikaanse montfortanen waren er nog maar 3 paters en 1 broeder over. De overname van regio Indonesië door de Amerikanen had niet gebracht wat het diocees Sintang had gehoopt. Er moest een oplossing gezocht worden voor dit

probleem. Om alles eens goed te bekijken zond de generale raad in 1967 pater Jos Hermans naar Borneo. Nog nooit was een Nederlandse provinciaal op bezoek geweest in Indonesië. Omdat Borneo juridisch onder de Amerikaanse Provincie behoorde, kwam pater Hermans niet in de hoedanigheid van provinciaal, maar als gezondene van het generalaat. Zijn bezoek duurde van 10 oktober tot 15 december 1967.

Bij gelegenheid van deze visitatie werd het functioneren van de Amerikaanse provincie geëvalueerd. Men vroeg zich af in hoeverre de Amerikaanse provincie zich betrokken voelde bij het gebeuren op Borneo. Naar aanleiding van deze evaluatie schrijft pater Lam van den Boorn het volgende:

"Aanvankelijk bestond er in USA Provincie een zeker enthousiasme, vooral gekweekt door pater Setzer zelf. Dit enthousiasme is geleidelijk geluwd, totdat er tegen de tijd van het USA Kapittel begin 1964 vele Amerikaanse montfortanen zich rechtstreeks keerden tegen het aanhouden door USA van deze missie. Redenen: Men constateerde, dat men zelf een geweldig gebrek aan krachten had, terwijl men terzelfder tijd in eigen land moest uitbreiden, wilde men zich in de toekomst kunnen handhaven (aldus deze stemmen).

Stond men er financieel ook eerder al niet sterk voor, door uitbreiding in eigen land - en bijzonder door bouw van het nieuw Klein Seminarie van Bay Shore - had men een grote schuldenlast op zich genomen. Bij vele leden USA bestond er een grotere trek naar werk in eigen land of uitzending naar Zuid Amerika dan naar de missie van Borneo. Eenzijdige (ongunstige) voorlichting door enkele Amerikaanse missionarissen, die vroegtijdig terugkeerden, omdat zij hier niet op hun plaats waren.

Gezien de wijze, waarop de overdracht had plaatsgehad, sprak men om bovenstaande redenen openlijk deze mening uit: dit blok aan het been is niet gewild door de USA Provincie maar door pater Setzer. Inderdaad moet geconstateerd worden, dat pater Setzer zeer persoonlijk en zelfstandig te werk is gegaan bij deze overdracht."

Uitgaande van bovengenoemd schrijven is het niet verwonderlijk dat sommige missionarissen teleurgesteld waren over de rol van de Amerikaanse Provincie. De Amerikanen hadden beloofd om het diocees Sintang over te nemen en het tot hun missie te maken en nu bleek dat zij niet in staat waren om de nodige krachten te leveren.

De facto bleef het grootste deel van de missionarissen bestaan uit Nederlanders en bleef de missie van Sintang het aanzien behouden van een Nederlandse missie. Hier nog komt bij dat de kwaliteit van de Amerikaanse missionarissen niet van dien aard was, dat men hen meteen of in korte tijd leidende functies kon toevertrouwen. De bekwaamste kracht, pater E. Lynch, die vanwege zijn kwaliteiten al spoedig tot superior van de regio werd aangesteld, werd onmiddellijk teruggetrokken naar Jakarta als directeur van het Catholic Relief Service-bureau (CRS). Dit alles had tot gevolg dat er onder de

Nederlanders een anti-stemming ontstond, vooral ook omdat enkele Amerikaanse missionarissen niet samen wilden wonen met de Nederlandse missionarissen. Het verschil van taal, methode en andere verschillen waren de oorzaak dat enkele Amerikanen alleen wilden samenwerken en samenwonen met Amerikaanse confraters. Dit had weer tot gevolg dat de Amerikaanse provinciale raad erop aandrong om zo snel mogelijk aan de Amerikanen een eigen statie toe te kennen.

Na enige tijd kwam het zelfs zover dat de Amerikaanse provinciale raad met het voorstel kwam om zich terug te trekken uit het diocees Sintang en de verantwoordelijkheid voor dit gebied terug te geven aan de Nederlandse Provincie met onder andere als reden dat de politieke situatie was veranderd.

De bovengenoemde punten werden uitgebreid besproken met de visitator, zodat men na vele gesprekken tot de volgende conclusies kwam: Er moet voorkomen worden, dat de teruggave van missie Sintang door de USA aan de Nederlandse provincie een feit wordt. Een zeer voorname reden hiervoor achtte men de financiële steun, die onontbeerlijk was en wel door de Amerikanen maar niet door de Nederlandse provincie gegeven kon worden. De missionarissen waren van mening dat het voor de USA provincie niet te moeilijk was om die steun te blijven geven, immers juist vanwege de Borneo-missie hielden zij *mission appeals* en hadden zij daarvan inkomsten. Bovendien konden zij de Borneo missie voorzien van mis-stipendia zonder daar zelf enig nadeel van te ondervinden. Het zou, aldus de missionarissen, ideaal zijn indien de Amerikanen hun verplichtingen zouden blijven behouden en daarbij ondersteund worden door de toezegging van de Nederlandse provincie, dat deze met personeel zou helpen zoveel zij kon. Over het algemeen was men van mening – indien een definitieve toezegging moeilijk te verkrijgen is – dat men minstens moest proberen een voorlopig contract te verwerven, voor bijvoorbeeld vijf jaar.

Nu stond er in Amerika een keuzekapittel op het programma en de verwezenlijking van bovengenoemde wensen zou veel afhangen van de keuze van de nieuwe provinciaal. Wie wordt de nieuwe provinciaal van Amerika? Mocht Amerika niet volledig instemmen met de verlangens van de Borneo missionarissen, dan zou pater Hermans in ieder geval moeten bewerkstelligen dat Amerika regelmatig misintenties stuurde aan de Borneo missie. Pater Hermans begreep deze wensen en beloofde ze door te geven tijdens zijn ontmoeting met de provinciale raad van Amerika in februari 1968.

Inderdaad lukte het pater Hermans om tijdens die ontmoeting voor drie jaar een contract te maken tussen de Nederlandse en de Amerikaanse provincie. Het hield in dat beide provincies naar vermogen zouden helpen zowel op financieel als op personeel gebied. Beide provincies konden zich vinden in de noodzaak te zorgen voor een aanvulling van personeel gezien het feit dat vele

missionarissen op leeftijd waren en qua gezondheid niet meer konden presteren zoals van te voren. Maar, werd er aan toegevoegd, Sintang moet niet te optimistisch zijn, omdat zowel in Nederland als in Amerika het aantal kandidaten sterk terugloopt.

Het feit dat men nauwelijks meer kon rekenen op aanvulling van personeel uit Nederland en Amerika, opende de ogen van de missionarissen om - wilden zij aanvulling van personeel krijgen - te beginnen met roepingenpastoraal ter plaatse in hun eigen diocees. Tot op dat moment waren er vier Indonesische priesters afkomstig uit het diocees Sintang in functie, te weten 1 montfortaan en 3 wereldheren. Van die paar wereldheren was Jan Ngumbang al jaren ziekelijk. De statistieken eind 1969 vertellen dat er in het diocees Sintang 23 paters, 3 wereldheren, 4 broeders, en 41 zusters werkzaam waren.

Met dit klein aantal mensen een gebied zo groot als het diocees Sintang met een groeiend aantal katholieken te bewerken was onmogelijk. Daarom kwam steeds meer de gedachte op om leken meer en meer te gaan betrekken in het missiewerk en aandacht te besteden aan de opleiding van catechisten en godsdienstleraren.

Op 27 maart 1974 besloot het Amerikaans provinciaal kapittel om de Borneo missie los te laten en de verantwoordelijkheid terug te geven aan de Nederlandse provincie.

De geest van vernieuwing en het Generaal Kapittel van 1964

De missionarissen op Borneo leefden eenvoudig onder en met de plaatselijke bevolking. Ze hadden geen vervoermiddelen en tijdens hun dienstreizen langs de dorpen aten ze wat de pot schafte overeenkomstig de gewoonte van de streek. Ze verkondigden hun blijde boodschap door zieken te helpen, aandacht te besteden aan onderwijs en catechese. Ze spanden zich in om de levensstandaard van de bevolking te verhogen en menswaardiger te maken. Het samenzijn en samenwerken van de paters en broeders met de plaatselijke bevolking opende wegen voor vooruitgang en betere tijden. Helaas was het gebrek aan personeel, catechetisch materiaal, de grote afstanden tussen de dorpen, gebrek aan transportmiddelen e.d. een sta-in-de weg om inderdaad vooruitgang te boeken en om de mensen te helpen hun oude animistisch gekleurde adat en gewoontes aan te passen. Ondanks deze gebreken ging men toch door met het missiewerk.

De zestiger jaren met het Tweede Vaticaans Concilie en de politiek van dekolonisatie brachten een nieuwe sfeer, een nieuwe geest in de wereld. De

vernieuwende geest van het Concilie was in heel de congregatie en zelfs tot ver in de binnenlanden van Borneo te voelen. Het was de tijd dat er veel gesproken werd over aanpassingen in het religieuze en godsdienstig leven. Zo vroegen de missionarissen zich af wat te doen met het voorschrift dat een confrater ver in de bossen van Borneo moet leven met dezelfde regels als iemand die in een Nederlands klooster zit en daar werkt.

Eigenlijk had het provinciaal en generaal kapittel van 1958 al laten doorschemeren dat het tijd werd voor vernieuwingen, maar de tijd bleek op dat moment nog niet rijp voor daadwerkelijke aanpassingen. Pas tijdens het generaal kapittel in 1964 gebeurde dat. Men noemde dit kapittel: werkkapittel. De leden van dit kapittel gingen diverse thema's bekijken en bespreken in de geest van het Tweede Vaticaans Concilie en zij stelden commissies in om die thema's verder uit te diepen. Er werd tijdens dit kapittel, dat plaats vond van 5 mei tot 16 juni 1964, hard gewerkt, maar men kwam niet klaar en besloot opnieuw in 1969 bij elkaar te komen in een speciaal kapittel.

De commissie die de vernieuwing van de constitutie moest voorbereiden, was het belangrijkste. In de geest van het Tweede Vaticaans Concilie moest deze commissie de bronnen bestuderen van het montfortaans leven, terug grijpen naar het charisma van onze stichter en dat aanpassen aan het actuele leven op basis van de documenten Perfectae Caritatis en Ecclesiae Sanctae. Een andere commissie kreeg de taak om de uitgave voor te bereiden van de volledige werken van Montfort om die in 1966 te presenteren bij gelegenheid van de 250ste sterfdag van Montfort. Een derde commissie hield zich bezig met de montfortaanse spiritualiteit.

Dat er ook onder de missionarissen interesse was voor een geest van vernieuwing, bleek op 10 december 1967 toen ze bij elkaar kwamen in Sintang. Behalve te spreken over de missieproblemen, het kapittel en andere agendapunten, werd op een bijzondere wijze aandacht besteed aan een inleiding van pater Hermans over de "Vernieuwing in onze Congregatie". Met veel interesse luisterden de missionarissen naar zijn uiteenzetting. Met aanhaling van diverse documenten gaf pater Hermans aan dat het concilie zich intens had bezig-gehouden met de religieuze levensstaat. Het Tweede Vaticaans Concilie had duidelijk laten blijken dat het religieuze leven een "onvervangbare rijkdom van de kerk" moet overgaan tot een herbronning en hernieuwing. Pater Hermans weidde verder uit over de thema's democratisering, decentralisatie en pluriformiteit. Over deze thema's zei hij onder andere het volgende:
Ieder religieus instituut is een uitdrukking van een bepaald charisma waarin weer ieder lid uitdrukking zal geven van een bepaald charisma. De Geest Gods is gekomen over alle gedoopten, alle geprofesten en niet alleen over de

overheden. Vandaar mogen ook de niet bestuursleden van de congregatie een woordje meespreken. Zowel van bovenaf als van onderop kan Gods Geest spreken. Als men spreekt van democratisering bedoelt men daarmee medezeggenschap. Pater Hermans zei dat het een conciliaire gedachte geworden is. Mede in verband met het veranderde mensbeeld, in verband ook met het revaloriseren van het Volk Gods met betrekking tot een over-accentuering van de plaats van de hiërarchie der Kerk. Pater Hermans voegde er aan toe dat het niet voldoende is dat de overheid democratisch ingesteld is, er zijn democratische structuren nodig, zodat een normale medezeggenschap van de leden gaat functioneren. Men moet de vernieuwing dus niet verstaan als een aanval op het gezag. Men erkent het gezag. De democratisering wil een steun zijn voor het gezag.

Over decentralisatie zei pater Hermans: Terwijl de democratische tendensen meer fundamenteel van aard zijn, raakt de decentralisatie veel uitdrukkelijker de "bestaande structuren", waarin men het subsidiariteitsbeginsel wil toepassen volgens de meer democratische tendensen. Het hoger gezag zal aan een lager gezag moeten overlaten wat dat lagere gezag evengoed of misschien beter kan doen. Het Concilie heeft als hoofdtendens juist dit decentralisatieprinciep. De problemen in onze tijd zijn zo plaatselijk gebonden en landelijk zo uiteenlopend dat alleen een verdere decentralisatie tot een bevredigende oplossing kan leiden. Terwijl men van de ene kant ziet dat de bisschoppen decentralisatie verlangen, ziet men van de andere kant een centralisatie om aldus hun verantwoordelijkheid van de gehele Kerk waar te maken. Ook bij de religieuze instituten ziet men een centralisatie tendens met als voorbeeld de conferentie der hogere oversten. Men zal moeten komen tot de conclusie dat centralisatie en decentralisatie samen moeten gaan bij een juiste vernieuwing.

Terwijl democratie en decentralisatie meer fundamentele problemen zijn in het sociaal-maatschappelijk vlak van onze congregatie, raakt de pluriformiteit meer de concrete levenswijze. We vragen een gedecentraliseerd bestuur in de overtuiging dat alleen provinciaal of lokaal beleid in staat is om voor de nodige pluriformiteit te zorgen. De beleving van een spiritualiteit kan verschillend zijn. Zoals er in de katholieke kerk particuliere provincies zijn met een eigen bestuur, die het primaat van de paus erkennen, zo moeten er ook particuliere provincies kunnen zijn binnen de ene internationale congregatie. Iedere provincie moet de kans krijgen om zich aan te passen aan het ritme van het land waarin zij leeft.

De ontmoeting van de missionarissen met pater Hermans was zeer nuttig allereerst omdat zij dankzij bovengenoemde inbreng een beter inzicht kregen over hetgeen er gebeurde in de congregatie en in de Kerk. Ook begrepen zij nu

de vragen die ze hadden ontvangen van de generaal als voorbereiding op het kapittel. Aan iedere montfortaan werden ter overweging opdrachten gegeven, die ieder persoonlijk moest beantwoorden. Bovendien beïnvloedde de inbreng van pater Hermans niet alleen hun religieus leven, maar ook hun pastoraal werk. Veel missionarissen werden door deze bijeenkomst gemotiveerd om meer dan van te voren leken bij hun pastoraal werk te betrekken.

Regio Sintang aan de vooravond van het Generaal Kapittel van 1969

Om alle montfortanen zoveel mogelijk te betrekken bij het vernieuwingsproces van het religieuze leven nodigde pater generaal Heiligers alle regionale oversten uit in januari 1969 naar Rome te komen voor een bijeenkomst in verband met het komende kapittel. Pater regionaal Lam van den Boorn vertegenwoordigde Indonesië. Bij die gelegenheid gaf hij de volgende situatieschets van de regio:

Actuele Situatie:

Naam	Begin 1964	Einde 1968
Hoofdparochies	7	7
Bijstaties	64	86
Gedoopte Katholieken	10.168	13.300
Catechumenen	3.058	4.000
Wereldheren	1	3
Paters Montfortanen	20	22
Broeders Montfortanen	5	6
Franciscanessen van Asten	38	34
Onderwijzers/Catechisten	118	133
Onderwijzeressen/vr. catechisten	6	16
Fraters op het groot-seminarie	2	2

De groei sinds het laatste generaal kapittel

Het aantal katholieken laat een stijging zien. Toch mag men niet naar de statistieken kijken om te weten hoe groot de invloed van de kerk is. In feite is de invloed van de Indonesische Katholieke Kerk groter dan de statistieken doen vermoeden, aldus Lam.

Een ander punt is, dat, hoewel er sprake is van een groei, het aantal montfortanen helaas nauwelijks is gestegen met als gevolg dat het niet mogelijk is nieuwe staties en parochies te openen. Lam voegt er aan toe: missionair bezig zijn bestaat niet in het beheren van zoveel mogelijk dorpen, maar in de manier waarop de kerk het christelijk leven verspreidt en de methode om zowel de katholieken als niet-katholieken te beïnvloeden.

De relatie met de Amerikaanse provincie

Regio Sintang heeft een goede relatie met de Amerikaanse provincie, zegt Lam. Zowel de provinciaal als de provinciale raad van Amerika zijn zich bewust van hun verantwoordelijkheid voor Missie Borneo. Dit laatste bleek toen pater Jos Hermans zijn visitatierapport gaf. Zij aanvaardden dat rapport, dit helaas in tegenstelling met andere Amerikaanse confraters, die niet lang geleden wel hun steun hadden gegeven om te gaan werken in Borneo. De reden hiervan, aldus Lam, moet gezocht worden in het feit dat de Amerikaanse provincie financieel gezien in moeilijkheden was en er steeds meer stemmen opkwamen die eisten dat meer aandacht besteed moest worden aan de pastoraal in eigen land of in Latijns-Amerika.

De relatie met de Nederlandse provincie

Na de overgang naar de Amerikaanse provincie bleef het contact met Nederland bestaan, vooral met de Nederlandse missieprocure. Ze is de regio Sintang blijven steunen en heeft haar verantwoordelijkheid nooit losgelaten. Als bewijs voerde Lam aan het feit dat pater provinciaal overeenkomstig de belofte nieuwe mensen heeft gestuurd. Hiervoor zijn de missionarissen de provinciaal erg dankbaar.

Als gevolg van het bezoek van pater Hermans aan Indonesië, zijn de Amerikaanse en de Nederlandse provincie overeengekomen om regio Sintang zo mogelijk te helpen voor een periode van drie jaar (1968-1971)

De relatie met de plaatselijke kerkelijke overheid

Heel duidelijk schildert Lam de verhouding met de bisschop van Sintang, Mgr. van Kessel. Hij zegt: soms ontstaat er een onvermijdelijke spanning tussen monseigneur en enkele confraters. Deze spanning ontstaat als er een meningsverschil is over de wijze van werken en de manier om iets op te lossen.

Monseigneur houdt soms op een emotionele wijze vast aan zijn mening, verliest de controle over zichzelf en kan zijn negatieve gevoelens niet loslaten, waardoor er een verontruste sfeer ontstaat. Gelukkig is er sinds 1968 een verandering en verbetert de sfeer. Ook wij begrijpen dat monseigneur als hoofd van het bisdom te maken heeft met allerlei moeilijke gevallen. Monseigneur waardeert zeer de confraters die op hun beurt hun best doen.

De relatie met de civiele overheid

De verhouding met de civiele overheid is goed te noemen, zo gaat Lam verder. De ambtenaren zijn welwillend en heel geduldig tegenover de missionarissen. De nationale, regionale en lokale overheid toont haar interesse en dankbaarheid voor alles wat de Katholieke Kerk doet op sociaal en economisch gebied en zij toont dat door een eervolle omgang en vriendschap. Als er desondanks toch iets misloopt of er moeilijkheden ontstaan, komt dat meestal door de lagere ambtenaren, die gedreven worden door een islamitisch fanatisme met de bedoeling de missionarissen tegen te werken. Dergelijke feiten maken de kerk ervan bewust dat ze niet provocatief te werk moet gaan, want dat zou betekenen dat ze een groep mensen tegen zich krijgt die erop uit is van Indonesië een Islamstaat te maken.

De te verwachten moeilijkheden

Lam besluit zijn rapport met op te merken: Het aantal missionarissen is klein, een bezwaar dat moeilijk te overwinnen is. De slechte politieke relatie tussen Nederland en Indonesië in 1954 en 1962 heeft de komst van Nederlandse missionarissen tegengehouden. Alleen pater Swerts is Indonesië binnengekomen omdat hij de Belgische nationaliteit had. Amerika, dat in 1959 de verantwoordelijkheid overnam, heeft ook niet veel kunnen doen aan het tekort aan krachten. Dit probleem is er nog steeds en zal misschien nog erger worden, omdat de missionarissen van het eerste uur oud zijn en niet meer kunnen wat ze vroeger konden. Alle hogere oversten, die ooit een bezoek hebben gebracht aan het diocees Sintang, zeggen dat het onmogelijk is daar goed te werken met zo weinig mensen. Zowel visitator pater Charest als pater Hermans zeiden dat het bisdom Sintang op zijn minst 30 priesters nodig heeft om de momentele parochies te bewerken. Het is onmogelijk het werkgebied uit te breiden met het momentele aanwezige aantal priesters. Het kan voor een missionaris ieder moment gebeuren dat hij moet verhuizen om ergens een leemte op te vullen. Dit gebeurt telkens als een confrater op verlof gaat of ziek is. Vandaar dat het niet verwonderlijk is dat je de missionarissen hoort klagen: "Verplaats ons toch niet ieder moment, eventjes hier, eventjes daar!" Komt er nog bij dat de werk- en leefsituatie van de missionarissen zeer slecht is en niet voor te stellen voor hen die er nooit geweest zijn. De grote afstand en het ontbreken van communicatie-

middelen maakt het onmogelijk regelmatig met elkaar te communiceren. Het bisdom Sintang heeft niet alleen een gebrek aan krachten, maar ook aan geld om het pastoraal werk goed te kunnen verrichten. Zelfs de belofte van Amerika en Nederland om te doen wat in hun mogelijkheid ligt, kan dit probleem niet oplossen. Er blijft niets anders over dan zich over te geven aan de Goddelijke Voorzienigheid.

Een ander punt was de vraag van Lam hoe het zit met de status van de regio Sintang. Veel confraters in Indonesië vragen zich af: "Tot welke provincie behoren we eigenlijk?" Over de overgang door regio Sintang van de Nederlandse provincie naar de Amerikaanse staat er geschreven: "Vanaf dit moment zijn de montfortanen die in het diocees Sintang werken leden van de Amerikaanse provincie". Eerlijk gezegd brengt dit besluit de missionarissen in twijfel. Deze twijfel blijkt uit de woorden van een confrater die zegt: "Wij voelen ons als iemand die tussen twee stoelen zit". De verantwoording van de Amerikaanse provincie hoeft niet te betekenen dat je lid bent van de Amerikaanse provincie. De meeste confraters zijn van Nederlandse afkomst (8 van hen hebben de Indonesische nationaliteit, 1 confrater is Indonesiër (Alois Ding) en maar 5 montfortanen hebben de Amerikaanse nationaliteit. Hoewel de Nederlandse missionarissen als lid van de Amerikaanse provincie kiesrecht bezitten en eventueel gekozen kunnen worden voor het Amerikaans provinciaal kapittel, voelen ze zich dichter bij de provincie waar ze hun verlof doorbrengen en waarvan ze de problemen kennen. Vandaar de vraag: "Zijn de confraters van een zekere provincie die in een andere provincie werken verplicht lid te zijn van die provincie? Bestaat er voor een confrater de mogelijkheid om je eigen provincie te kiezen? Of minstens: Is er de mogelijkheid of de gelegenheid voor die confrater om gehoord te worden"?

Het bijzondere Generaal Kapittel van 1969

Na een serieuze voorbereiding werd het speciale algemene kapittel in Rome geopend op 17 februari 1969. Overeenkomstig de besluiten van het kapittel van 1964 was het doel om, uitgaande van het Tweede Vaticaans Concilie, de montfortaanse constituties te reviseren. Het verwerken van de ingebrachte stof, verzameld door de commissies en de opmerkingen van diverse confraters, bleek zoveel tijd te vragen, dat men niet in één sessie van 17 februari tot 2 april 1969 klaar kwam. Twee jaar later volgde een tweede sessie te Rotselaar van 6 tot 29 juli 1971.

De eerste sessie in Rome verliep in een tamelijk gespannen sfeer omdat een deel van de aanwezigen in deze postconciliaire tijd moeite had om

eenstemmig eenzelfde lijn te volgen. Er deden zich in de Kerk ontwikkelingen voor, die bij een deel van de aanwezige kapittelleden onrust wekten, omdat ze wilden vasthouden aan de traditie, terwijl vooral de kapittelleden afkomstig van de progressieve provincies een echte vernieuwing wilden.

Overeenkomst de tijdgeest won uiteindelijk toch het verlangen om de structuur van de congregatie, die erg centralistisch was, te veranderen en meer autonomie te geven aan de provincies. Zelfs kwam de wens naar voren om aan de provinciaals de macht te geven het generaal bestuur bij te staan in het nemen van besluiten. Na lang overleg werd dit laatste punt een feit. Het kapittel riep een nieuw orgaan in het leven dat de naam kreeg van Buitengewone Generale Raad, waarvan alle provinciaals lid zijn. Deze raad moet minimaal om de twee jaar een vergadering beleggen samen met de generale raad.

Om de gelegenheid te geven tijdens deze sessie een nieuwe algemene overste te kiezen gaf pater Heiligers zijn mandaat terug aan het kapittel hoewel zijn ambtsperiode eigenlijk pas eindigde in mei 1970. In maart 1969 koos het kapittel een nieuw generaal bestuur met de Fransman pater Marcel Gendrot als algemene overste en Frank Setzer, John Blaney, Mathieu Bertrand en Frits van der Asdonk als raadsleden.

De stof van de eerste sessie van het kapittel werd door iedere provincie, de commissieleden en de Buitengewone Generale Raad bestudeerd en het resultaat daarvan werd opnieuw besproken tijdens de tweede sessie in Rotselaar. De punten waren: het religieus en apostolisch leven, roepingen voor het religieus leven, communiteitsleven, geloften en gebed. Bovendien werd er gesproken over de mogelijkheden van samenwerking bij missionair werk, de communicatie en de Stage International Montfortain (SIM).

De vernieuwde structuur der congregatie en de functie van de generaal lokte een debat uit over hoe moet een provinciaalskeuze plaatsvinden. Het kapittel besloot uiteindelijk dat de generaal of zijn vervanger bij de keuze aanwezig moet zijn om de keuze van het provinciaal kapittel goed te keuren.

Wat de financiën betreft stichtte het kapittel een solidariteitsfonds (Sharing Fund) met de bedoeling dat de provincies en delegaties elkaar helpen. Ook werd besloten dat iedere montfortaan moet blijven bijdragen aan de gemeenschappelijke lasten door een jaarlijkse contributie voor het generalaat. Ook werd opnieuw vastgesteld voor iedere overleden montfortaan een eucharistieviering te houden en dat de eerste maandag van de maand de dag is van geestelijke inter-montfortaanse ontmoeting. Op die dag bidden leden en geassocieerden van de montfortaanse instituten voor roepingen en voor de levenden en overledenen van heel de montfortaanse familie.

Uitgaand van het bewustzijn dat de broeders in onze congregatie niet functioneren zoals gehoopt, werd tijdens de tweede sessie ook gesproken over

de mogelijkheid van een permanent diaconaat voor de broeders. Maar het kapittel zag daar niets in omdat men vond dat de integratie de goede kant op gaat en dat zij meer actief aanwezig zijn in diverse provinciale functies. Een programma voor voortdurende vorming kan daarbij een hulp zijn. Ook werd besloten dat de broeders een eigen afvaardiging zullen hebben op het komende kapittel.

De vrucht van de hernieuwing van de constituties was "Montfortaan Vandaag". Dit boek opende een weg om het religieuze leven overeenkomstig de moderne tijd te beleven. De eerste editie verscheen in 1971, de tweede met een kleine aanpassing in 1975 en daarna had er nog een kleine aanpassing plaats in 1994.

De omstandigheden waarin de montfortanen werken

De zestiger jaren hadden veel veranderingen gebracht in het kerkelijk leven. Wat betekenden nu deze veranderingen voor het bisdom Sintang met een bevolking die een heel ander levenspatroon heeft en die leeft zonder de nodige transport- en communicatiemiddelen? Wat deden de montfortanen en met welke middelen probeerden ze, gesteund door die veranderingen, de levensstandaard van de mensen aldaar op te vijzelen?

Onderwijs

Reeds vanaf het begin hadden de missionarissen veel aandacht voor het onderwijs. Het begon door de jezuïet H. Looymans, die in 1891 te Sejiram de eerste katholieke school van het diocees Sintang opende. Vóór de oorlog van 1940 verzorgde het diocees Sintang 6 driejarige scholen. Zij die op deze scholen slaagden zetten elders hun studie voort aan een zesjarige basisschool. Er waren ook kinderen die hun onderwijs voortzetten op de landbouwschool in Nyarumkop, dichtbij Singkawang.

Na de onafhankelijkheid van Indonesië groeide het aantal katholieke basisscholen snel. In 1970 verzorgde het bisdom 36 scholen met 4.336 leerlingen plus 3 scholen van voorbereidend middelbaar onderwijs, 1 huishoudschool en 1 driejarige technische school. Aanvankelijk werkte men met lokaal opgeleide onderwijzers en leraren, maar na de zeventiger jaren kwam daar verandering in. Toen waren er 152 leerkrachten, waarvan 50 afkomstig van een kweekschool op Java.

Met de groei van het aantal scholen en kwalitatief beter onderwijs groeide het verlangen van de jeugd naar een betere en comfortabelere toekomst. Om het belang van het onderwijs te onderstrepen richtte in 1948 het bisdom een stichting op genaamd Yayasan Sukma met als voorzitter Pelaun Suka. Later is

pater Ding voorzitter geweest. Bij de stichting werd voor de lopende zaken pater Lam vd Boorn aangesteld als secretaris executief. Het eerste kantoor van Sukma was een klein kamertje op de tweede verdieping van het jongens-internaat in Sedjiram. Lam schrijft hierover: *"Toen ik deze taak ontving, had ik niet eens een pen en griffel, laat staan een typemachine".* Hij moest zonder enige ervaring aan deze taak beginnen, zonder te weten wat te doen met zijn kantoor in het verafgelegen Sedjiram. Daarom verhuisde hij al snel naar Sintang waar diverse regionale kantoren waren en hij beter kon functioneren. Wat moest hij in feite doen? Hij moest de salarissen, aanstellingen en pensioenen van de onderwijzers regelen, zorgen voor lesmateriaal dat bestond uit schoolboekjes, leien en griffels, bordenverf, pennen, inkt enz.

In de vijftiger jaren opende Yayasan Sukma de eerste Katholieke SMP (VMBO) in Putussibau met als hoofd zuster Anselma, smfa die later opgevolgd werd door zuster Marietta, smfa. In de zestiger jaren opende Sukma de Katholieke VMBO "Bukit Raya" in Nanga Serawai. Deze school werd geregeld door pater Lor Collijn en Toon Bernard. Rond 1962 werd het secretariaat overgenomen door pater Servé Hamers, die rond 1963 in Sintang de VMBO "Panca Setya" opende. Mgr. van Kessel opende in 1968 te Sungai Putih zijn geliefde project, namelijk een ambachtsschool genaamd "STP Gaharu Remaja". Pas in 1973, toen monseigneur zijn taak beëindigde en naar Nederland terugging gaf hij deze school over aan Yayasan Sukma. In de zeventiger jaren werd nog een vmbo geopend in Nanga Pinoh en in Lanjing. In 1980/1981 opende Servé Hamers in Sintang de SMA (havo) Panca Setya en een jaar later de "SMEA Budhi Luhur" (hbo).

Op onderwijsgebied hebben de montfortanen, een belangrijke taak vervuld en daarmee 'de kleine man' geholpen. Ook moet vermeld worden dat de Franciscanessen van Asten vanaf de veertiger jaren veel aandacht hebben besteed aan de vooruitgang van de vrouw via hun huishoudschool. Op plaatsen hebben zij jarenlang praktische kook- en naaicursussen gegeven en meisjes voorbereid op hun leven als moeder en huisvrouw.

In 1967 begonnen de montfortanen in Sintang met het geven van cursussen voor voorgangers in de dorpen. De voorgangers leerden voor te gaan in de gebedsdiensten, de administratie bij te houden en leider te zijn van de plaatselijke katholieke gemeenschap. Al snel zag men de noodzaak van een Middelbare Catechisten School (SKMA) en nog later van de opleiding voor godsdienstleraren/leraressen (PGAK). Deze school leidde honderden catechisten en godsdienstleraren/leraressen op niet alleen voor het diocees Sintang, maar ook voor het bisdom Sanggau, Ketapang en Samarinda. Pater Reinold Dijker is de stichter en medeontwikkelaar van een school die meer dan 10 jaar in dienst heeft gestaan van het bisdom Sintang en vele andere bisdommen. De

afgestudeerden hebben meegeholpen het gebrek aan catechisten in de kampongs en godsdienstleraren/leraressen op scholen en in parochies op te lossen. Een gedeelte van hen dat een aanstelling kreeg op een school werd betaald door de Staat, de rest kwam op kosten van het bisdom. Toen het aantal steeds groter werd, werd het betalen van hun salaris een probleem, zo zelfs dat de bisdommen de geslaagden niet meer konden aannemen. Uiteindelijk werd in 1992 de school gesloten, omdat er catechisten en godsdienstleraren/leraressen met hogeschoolopleiding ter beschikking kwamen.

Onderwijs nam een groot gedeelte in beslag van de missionaire taken. In iedere parochie functioneerde de pastoor als parochieherder, maar ook als vertegenwoordiger van het schoolwezen: Yayasan Sukma. Hij betaalde de salarissen uit, hield de administratie bij en hield een oog op de gang van zaken in de school.

Doordat er in iedere parochie een of meerdere scholen waren en de schoolkinderen van heinde en verre kwamen, vervulden de internaten een belangrijke rol. Iedere pastorie en zusterhuis droeg de zorg voor een internaat. Een internaat gaf niet alleen aan kinderen van buiten een kans om school te gaan, een internaat was ook een mogelijkheid om begeleid te worden naar een betere toekomst. Doordat vele kinderen van arme komaf waren en niet in staat het kostgeld te betalen, was het houden van een internaat kostbaar. Wel of niet in staat een internaat te runnen hing vaak af van de missionaris zelf. Op hulp van het bisdom kon men niet rekenen. Bleef over je verlof te besteden aan het verzamelen van geld. Het is aan Lam van den Boorn, Servé Hamers en andere confraters te danken dat het benodigde geld verzameld werd waardoor het mogelijk was internaten te runnen en scholen te hebben tot ver in de binnenlanden, in die dorpen waar van regeringswege geen scholen waren.

Gezondheidszorg

Buiten scholen en internaten besteedden de missionarissen veel tijd aan gezondheidszorg of misschien beter gezegd medische hulp. In de binnenlanden van Borneo waren hoegenaamd geen mensen werkzaam op medisch gebied, terwijl de gezondheidsconditie van de mensen, in het bijzonder van de kinderen, slecht was. Velen waren ondervoed en stonden bloot aan tropische ziekten als malaria, dysenterie, tbc, framboesia, wormen en wat al niet meer. Bovendien waren de hygiënische omstandigheden slecht te noemen. In de dorpen kende men geen toiletten. Alles gebeurde in de rivier. Daar deed men zijn behoefte, baadde men en werd het water gehaald voor koken en drinken. Gelukkig had men over het algemeen de gewoonte water te koken.

Om iets aan de gezondheidszorg te doen, hadden de missionarissen tijdens hun dienstreizen in hun rugzak altijd een koffertje met medicijnen. Meer gespecialiseerd werk deden de zusters franciscanessen van Asten (smfa). Bij

hun komst in de dertiger jaren openden zij een klein ziekenhuis in Benua Martinus en namen zij bij het vertrek van de zusters franciscanessen van Veghel (SFIC) in Sedjiram de taak over om zieken te verzorgen. Bovendien hielpen de zusters in de regeringsziekenhuizen van Putussibau en Sintang. In Nanga Pinoh hebben zij tientallen jaren hun beste krachten gegeven aan de gezondheidszorg met hun polikliniek en hulp bij bevallingen.

In de 40-, 50-, en 60-er jaren was er geen of soms één dokter voor het grote gebied rond Sintang en Putussibau. Van regeringszijde waren er enkel een paar verplegers. Duidelijk niet voldoende om de mensen in de binnenlanden medische zorg te verschaffen. Bewust van dit tekort werd aan de missionarissen gevraagd de Memisa-cursus te volgen om beter in staat te zijn zieken te helpen. Om nog meer tegemoet te komen aan de vraag om medische hulp openden de missionarissen een polikliniek in Bika en Serawai.

De verwezenlijking van het spreekwoord "mens sana in corpore sano" behoorde tot de zorg van de missionarissen. Veel missionarissen bleken echt kundig te zijn, zo zelfs dat zij bekendheid genoten en gezochte personen waren, zoals Toon Voncken, Jan Linssen, John Breslin en Toon Bernard. De medische hulp opende een weg voor een betere hygiënische leefwijze, voor catechese en het aanvaarden van het katholiek geloof. Pater Huub Swerts vertelt zijn ervaring in het dorpje Pakak. Toen hij voor de eerste keer dat dorpje binnenkwam werd hij door het dorpshoofd ontvangen met de woorden: "Als meneer hier komt om een school te openen of om medische hulp te geven, welkom!! Maar als meneer komt voor de godsdienst, nee!!"

Medische hulp bieden aan de mensen in het binnenland en het openen van kleine ziekenhuizen of poliklinieken voldeden aan een zeer grote behoefte. De toenmalige regering had dat in haar programma staan, maar bezat niet de krachten en mogelijkheden om dat programma tot ver in de binnenlanden uit te voeren. Vandaar dat regeringsfunctionarissen blij waren met het werk van de missionarissen en niet moeilijk deden bij de aankoop van medicijnen en het binnenlaten van Amerikaanse hulp via de Catholic Relief Service. Via de CRS kwamen veel medicijnen binnen. Op deze wijze konden met name de volksziektes framboesia, tuberculose, malaria, en vele andere ziektes bestreden worden. Met voldoening kan gezegd worden dat de medische hulp door de missionarissen bijgedragen heeft aan de verlichting van veel lijden.

Personeel

Het bureau voor statistieken van Indonesië zegt dat in 1971 het bisdom Sintang in totaal 78.404 katholieken telde. Dit is een mooi gegeven. Maar dit cijfer zegt niets over de kwaliteit van de gelovigen en de groei van het kerkelijk werk. Hoe dan ook, het aantal katholieken was behoorlijk gestegen en het werd tijd na te denken hoe het verder moest en met welke methode het kerkelijk werk, dat door

buitenlandse krachten begonnen was, voortgezet moest worden. Duidelijk werd dat de stijging van het aantal katholieken vroeg om meer personeel, de plaatselijke bevolking er meer bij te betrekken en diepgang te geven aan het christelijk leven. Ondanks het groeiend aantal mensen dat zich katholiek noemde, waren er weinig mensen met echte diepgang en zuiver christelijke bezieling. Het leven in de afgelegen dorpjes en de cultuur van de Dajak werd in feite nog steeds geregeld door de oude adat die steunt op het animisme. Door het omvangrijke werkgebied en daardoor het geringe bezoek van de missionarissen aan de dorpen, ook al door het gemis aan voldoende catechisten, was de godsdienstkennis van de katholieken nog zeer gering. De Dajaks bouwden hun dorpen langs een riviertje ver de bossen in, waar ze leefden als een geïsoleerde etnische groep. De dorpjes waren klein en bestonden uit enkele tientallen gezinnen, die leefden van rijstbouw en hetgeen de natuur hen bood. Bovendien waren ze er niet op uit om hun leven veel te veranderen, ze bleven het liefst bij het oude. Hun dorpjes lagen ver van elkaar op een afstand van 1 tot 2 uur lopen. Door de grote afstanden en het vele tijdverlies met lopen en roeien, was het voor de missionaris moeilijk om regelmatig de mensen te bezoeken. Dit tot teleurstelling van de gelovigen in de dorpjes. De Dajaks zagen de missionarissen graag komen, immers van hen ontvingen ze hulp en via hen bestond de mogelijkheid om hun kinderen naar een school te sturen.

In de zeventiger jaren kregen alle Indonesiërs door de regering aangezegd dat ze een godsdienst moesten belijden. Ze kregen de keuze uit 5 godsdiensten: islam, katholiek, protestant, hindoe of boeddha. Deze policy van de regering had tot gevolg dat vele Dajakdorpen van vandaag op morgen katholiek werden. Wat moest de missionaris doen om te voorkomen dat deze mensen enkel in naam katholiek werden? Aanvulling van kerkelijk personeel, priesters, religieuzen en catechisten, werd nog urgenter. Hoe moest die toeloop van katholieken worden verwerkt? Je kon al die mensen zonder een goede begeleiding toch niet zomaar aannemen, laat staan dopen. Wegens gebrek aan krachten bleef er geen andere weg over dan de aspirant-katholieken jarenlang te laten wachten. Kinderen werden pas gedoopt als ze de school af hadden en voldoende volwassen waren om zelf de keuze te maken voor een echt christelijke leven. De oudere Dajaks, die over het algemeen niet konden lezen en schrijven, vormden een extra moeilijkheid, ook omdat zij meer dan de jongeren gehecht waren aan hun oude animistische leefwijze.

Het politieke klimaat dat de nationale opbouw predikte door te kiezen voor een meer moderne leefwijze, was voor de missie een steun in de rug om de Dajaks, die nog leefden volgens hun oude animistische adat en kozen voor het katholicisme, mentaal te veranderen en van hen volgelingen van Christus te maken, hun kinderen naar school te sturen en meer aandacht te besteden aan een beter en gezonder leven. Van de andere kant bracht dit politiek klimaat en

de grote toestroom van mensen naar het katholicisme, de Kerk ook in moeilijkheden. Waar haal je al de krachten vandaan om die mensen te begeleiden en te leren? Er bleef niets anders over dan de toestroom van aspirant katholieken te aanvaarden, maar van hen te vragen een langdurend catechumenaat te doorlopen alvorens gedoopt te worden.

Wegens het belang van een goed catechumenaat legden de missionarissen de nadruk op de noodzaak van meer catechisten. Helaas waren die er in het begin van de zeventiger jaren nog heel weinig. Er moest dus iets gebeuren. Als oplossing en voorlopige uitweg vroegen de missionarissen aan iedere dorpsgemeenschap een plaatselijke voorganger te kiezen en die op cursus te sturen in Sintang. Daar leerden zij hoe een eenvoudige gebedsdienst te leiden, hoe te handelen bij diverse gebeurtenissen en de noodzakelijke administratie bij te houden. Intussen probeerde Mgr. van Kessel een uitweg te vinden voor het tekort aan priesters en religieuzen. Hij nam contact op met de Benedictijnen van Slangenburg-Doetichem in de hoop dat zij een klooster wilden openen in zijn bisdom, maar tevergeefs. Nog meerdere pogingen zijn ondernomen om personeel te krijgen voor het bisdom. Maar allen zonder resultaat. Al deze vergeefse pogingen hadden uiteindelijk als positief resultaat de overtuiging dat het tijd werd meer aandacht te besteden aan de opleiding van een eigen Indonesische clerus. Zolang de infrastructuur geen verbetering liet zien en er geen oplossingen kwamen voor de geïsoleerde ligging van de dorpen, kon men geen vooruitgang verwachten op welk gebied dan ook, ook niet voor het verbreiden van het geloof en de geloofsbeleving. De bevolkingsdichtheid van het bisdom Sintang is te dun voor een goede en effectieve communicatie.

De volkstelling van 1971 spreekt van 208.737 inwoners in de regio Sintang en 170.000 in de regio Kapuas Hulu. Hetgeen betekent dat er op een oppervlakte van 65.000 km^2 nog geen 400.000 inwoners zijn. De regering kondigde aan dat ze "alle regio's van Indonesië zonder uitzondering zou opbouwen". Er was dus hoop op verbetering. Maar al snel liet de regering blijken dat de opbouw voor Borneo alleen mogelijk is door transmigratie van mensen van andere eilanden naar Borneo. Zo kwamen er nederzettingen voor de transmigranten, werden er in verband daarmee enkele wegen aangelegd, maar de Dajak dorpjes bleven geïsoleerd zoals ze al jaren waren.

Financiële toestand

In de 40-, 50-, en 60-er jaren was de financiële toestand van het bisdom Sintang zeer slecht. De missionarissen waren arm. Er was nauwelijks geld voorhanden voor hun onderhoud en zeker niet voor de bouw van kapellen, internaten, scholen, pastorieën, laat staan kerken. De kerken, pastorieën en internaten in Nanga Pinoh en Putussibau waren slechts eenvoudige gebouwen met muren van

boomschors. De goede en permanente gebouwen in Sedjiram, Bika en Benua Martinus waren erfenissen uit de kapucijnentijd. Deze drie plaatsen beschikten over een rubbertuin waarvan ze inkomsten hadden. In de begintijd der montfortanen kon Sedjiram opgebouwd worden dankzij de opbrengst van de rubbertuin, die gerund werd door broeder Stephan van de Berg.

Vanwege gebrek aan fondsen hadden de missionarissen geen eigen vervoer, voor hun reizen naar de dorpjes waren ze aangewezen op handelsbootjes of gingen ze met een bootje dat ze zelf of met behulp van iemand roeiden. De eerste buitenboordmotor of out-board kwam in 1961. Het was een grote vooruitgang, maar tegen de zin van Mgr. van Kessel. "Benzine slurpers", werden ze door monseigneur genoemd. De benzine was duur, bovendien vaak moeilijk te krijgen en als je er vond was ze vaak vermengd met petroleum. De kas van het bisdom was meestal leeg, soms zelfs zo leeg dat men op een zeker moment niet in staat was een strategisch gelegen stukje grond te kopen. De aangeboden grond grenzend aan het bisdom was te koop voor het kleine bedrag van 200 roepia. Men had het niet en kon ook geen geld lenen op een bank, eenvoudig omdat er in geen velden of wegen een bank te vinden was. Als ze per se geld nodig hadden was de laatste uitweg geld lenen bij de chinezen met 30% rente per maand.

Eens toen het bisdom de salarissen van de werklui op de zagerij niet kon betalen bleef er voor econoom Ferry Hoogland geen andere weg over dan geld te lenen. Hoe daarna de schuld afbetaald is vertelt de geschiedenis niet. Wel lezen we in het archief dat in diezelfde 50-er jaren het bisdom een zending kleren toegestuurd kreeg met de bedoeling ze te verdelen onder de werklui. Maar omdat het bisdom op dat moment geen rooie cent in kas had, bleef er om te overleven en aan de verplichtingen te voldoen geen andere keuze over dan die kleren te verkopen en van de opbrengst de salarissen te betalen en levensmiddelen te kopen. Het bisdom had behalve de zorg voor priesters en broeders ook de zorg over zijn werklui van de zagerij, de salarissen van de onderwijzers/onderwijzeressen en ambtenaren, twee of drie godsdienstleraren en de huishoudelijke hulp op het bisdom en de pastorieën.

Hoe kon men ondanks die armoede toch overleven, hier en daar iets bouwen, levensmiddelen en medicijnen kopen? De plaatselijke bevolking was arm, daar kon men geen cent van verwachten. Ook waren er nauwelijks instanties die een helpende hand konden of wilden bieden. In feite moesten de missionarissen leven van het geld dat ze tijdens hun verlof bij elkaar schooiden en van de kleinere acties door de missieprocure. Wel moet gezegd worden dat het bisdom jaarlijks subsidie ontving van het Vaticaan, maar die was zo klein dat enkel het tekort voor de salarissen van de catechisten en voor de benodigdheden van de missionarissen verminderde.

In die tijd was er geen hulp te verwachten van de Nederlandse provincie, omdat al het geld opging aan de opleiding in Schimmert, Oirschot en Meerssen. De latere overgang naar de Amerikaanse provincie bracht een kleine verlichting, maar ook hun geldelijke steun was niet genoeg om te voldoen aan de behoefte van de missionarissen. Bisdom Sintang leefde van de schuld. Pas in de 70-er jaren werd de situatie voor het bisdom en de montfortanen beter toen diverse instanties in binnen- en buitenland projecten begonnen te steunen. Door grote projecten als de bouw van Wisma Dharmawati (zusterhuis met internaat) in Sintang, scholen en andere gebouwen, kreeg het bisdom inkomsten, omdat men behalve de kosten voor materiaal, ook de salarissen van de bouwheer, architect en dergelijke mocht berekenen. Op die manier kon het bisdom beetje bij beetje haar lasten verlichten en een gezondere financiële basis opbouwen.

Opbouw van het bisdom

De zagerij, smederij en motorenwerkplaats in Sungai Putih, enkele kilometers stroomafwaarts van Sintang, waren jarenlang de drijfveer voor de opbouw van het bisdom. De officiële naam van dit diocesane bedrijf was "Umis" afkorting van Usaha Misi ofwel de Onderneming van de Missie. Dit bedrijf begon met het schaven van hout in Sungai Durian onder leiding van broeder Alphons van Extel. Omdat het bedrijfje geluidshinder veroorzaakte, verhuisde het in 1951 iets stroomafwaarts naar Sungai Putih. Daar was een geschikte plaats om de zaak iets ruimer op te zetten zodat ook boten konden aanleggen en houtvlotten verwerkt konden worden. Hier hebben de montfortaanse broeders met behulp van vele andere mensen tientallen jaren hard gewerkt. Umis heeft tijdens zijn bestaan altijd een zeer voorname functie gehad in de opbouw van het diocees Sintang, voor de transportatie en reparatie van allerlei spullen. De parochies en staties in het binnenland werden door Umis voorzien van benodigdheden zoals bouwmateriaal, levensmiddelen, dieselolie, benzine, petroleum enz..

Meneer Klaudius Tjawan was jarenlang manager en boekhouder van Umis. Hij regelde de bestellingen en administratie voor de smederij, zagerij, scheepswerf, reparatieplaats voor motoren enz.. Van de montfortanen werkten er broeder Bruno, bankwerker en bouwer, broeder Ad Sommers, mecanicien, broeder Alphons, bouwdeskundige, broeder Matthieu, verzorger van transporten en broeder Piet van Hoof, architect en bouwer van vele scholen, kerken en woonhuizen. Het zijn de broeders geweest die gezorgd hebben voor de fysieke opbouw van het bisdom Sintang. Broeder Piet van Hoof die 19 januari 1971 zijn eerste voeten zette op de Indonesische bodem, heeft tientallen timmerlui opgeleid die zelfs buiten het bisdom betrokken waren en zijn bij de opbouw van de hele regio. Piet was de ziel en de man achter de ambachtsschool dicht bij de zagerij. Piet leidde daar vele ambachtslui op en bracht hen tevens liefde bij voor land- en tuinbouw.

De werknemers van Umis hadden hun bezigheden niet alleen op Sungai Putih, zij waren ook de stuurlui van de diocesane boten "Harapan" en "Ferry", boten die zorgden voor de aan- en afvoer van de benodigdheden vanuit Sintang naar Pontianak en van Sintang naar de parochies en staties. In de tijd van Mgr. van Kessel waren zij tevens stuurlui van de "Rasul", de boot waarmee de bisschop zijn tochten maakte naar de parochies. Tot de jaren 80 was Umis bij al het wel en wee van bisdom Sintang betrokken. Was Umis tot dan toe praktisch het enige bedrijf in de regio, in de jaren tachtig werd dat anders. Door het kappen van het woud, door goudontginningen en de aanleg van wegen, kwamen er ondernemingen die hetzelfde werk gingen doen als Umis. Op den duur konden de smederij, zagerij en de reparatiewerkplaatsen de concurrentie niet meer aan en bleef er niets anders over dan de zaak te verkopen. De verkoop van dit complex was een tegenslag voor de werknemers die er jarenlang hun beste krachten hadden gegeven. Dankzij de goede zorgen van de broeders Ad Sommers en Piet van Hoof, die zich het lot van hun werknemers aantrokken, viel achteraf gezien het leed mee. Zij slaagden erin voor bijna alle werknemers een plaats te verkrijgen bij de nieuwe werkgever. Broeder Ad Sommers bleef zelfs nog enkele jaren als coördinator bij de nieuwe baas werken. Zoals hij al jarenlang gedaan had voor het bisdom, zo ging Ad iedere morgen in alle vroegte met een klein bootje naar Sungai Putih en zijn nieuwe baas.

Seminaristen

Vóór de onafhankelijkheid van Indonesië had het diocees Sintang jongens op het klein-seminarie in Nyarumkop, onder hen waren Aloysius Ding en Oevang Oeray. In de 50- en 60-er jaren waren dat zo'n 30 jongens. In de jaren 1962 tot 1965 werden van die vele kandidaten drie seminaristen priester gewijd, het waren de wereldheren Jan Ngumbang, Matias Lungai en Elias Kinson. Mgr. van Kessel leidde enkel wereldheren op. Bij gelegenheid van de priesterwijding van de montfortaan Ignatius Widodo zei Mgr. Isaak Doera: "Mgr. van Kessel ging er vanuit dat het bisdom Sintang voor de wereldheren was afkomstig uit dit gebied." Dit zei Mgr. Doera uitgaande van de woorden van Mgr. van Kessel: "Als wij priesters uit het Westen oud zijn en weer teruggaan naar huis, zullen de wereldheren afkomstig van hier ons werk voortzetten". Mgr. van Kessel was zeer begaan met hen die naar het kleinseminarie in Nyarumkop wilden gaan, aldus Mgr. Doera.

De locale kerk en inculturatie

Voordat je Dajak schilderingen zag in de regeringsgebouwen, zag je ze al op de voorgalerij van de pastorie in Benua Martinus. Voordat de term Indonesianisatie populair werd, vierden de katholieken van Benua Martinus reeds hun *Pamole-beo* feest op Pinksteren, had pater Alois Ding het *Dange* feest reeds op

de kalender van zijn parochie Mendalam staan en hadden de missionarissen aan veel Dajak-vieringen en zegeningen een katholiek kleurtje gegeven, zodat de mensen zich bleven herkennen in hun oude gewoonten.

Wat wordt er bedoeld met het woord Indonesianisatie? De kapucijn Huub Boelaars zegt hierover in zijn boek "Indonesianisasi": "Het gaat in wezen over een veranderingsproces, een omvormingsproces, een integratieproces van de twee elementen kerk en samenleving. Beiden zijn in ontwikkeling en beiden zijn op zoek naar een Indonesische manifestatie van zichzelf." Het *Pamole-beo* (letterlijk: de vogel mag teruggaan naar het rijstveld) was van huis uit een animistisch oogstdankfeest van de Embaloh-Dajaks. De missionarissen in Benua Martinus hebben al heel snel dit specifiek Dajakfeest opgenomen in de christelijke cultuur. Zo ook het oogstdankfeest *Dange* in de Mendalam parochie. Deze feesten zijn voorbeelden van het feit dat de montfortanen zich bewust waren van het belang van inculturatie. Ze probeerden op velerlei wijze Dajak-gewoonten en -gebruiken op te nemen in het kerkelijk gebeuren. Dit kon natuurlijk niet zonder de participatie van de mensen zelf. Gelukkig was het Tweede Vaticaanse Concilie een geweldige steun om vele veranderingen en aanpassingen door te voeren en de kerk dichter bij de mensen te brengen. Het was de tijd dat de Latijnse taal plaats maakte voor de Indonesische taal en zelfs de mogelijkheid bood om een dialect te gebruiken. De mensen konden nu iets begrijpen en door de aanpassing van de gezangen voelden ze zich steeds meer thuis in het kerkelijke gebeuren.

Helaas liep het aantal priester- en kloosterroepingen niet evenredig met de groei van het aantal katholieken. Het gebrek aan personeel had tot gevolg dat de gelovigen in de afgelegen dorpen zelden of nooit een eucharistieviering hadden op zon- en feestdagen. Dit zette de aartsbisschop van Pontianak Mgr. Herculanus van de Burgt er toe aan om in 1969 een herderlijk schrijven te doen verschijnen met de titel "Gebedsdienst zonder priester". In deze brief zegt hij: *"de groei ziende van het aantal katholieken, dat het reeds een normaal verschijnsel is dat grote groepen gelovigen zonder priester zijn en dat in een dusdanige situatie de leken zelf alles moeten kunnen regelen. De priesters kunnen enkel zo nu en dan hun mensen bezoeken om de sacramenten te vieren die enkel door een priester kunnen voorgegaan worden..."*

De visie van Mgr. Herculanus had een wezenlijk verband met de visie aangaande het sacramenteel priesterschap en hiërarchie. Het Vaticaans Concilie leert ons dat naast het sacramentele priesterschap ook sprake is van het priesterschap der gelovigen. Omdat deze nieuwe inbreng van het concilie nog niet overal geweten en verspreid was, werd het schrijven van Mgr. Herculanus met scepsis ontvangen door de priesters van het bisdom Pontianak die vasthielden aan het princiep: "waar een priester is, daar is de kerk en alles

draait om hen". Toen de missionarissen in het bisdom Sintang hoorden over het schrijven van Mgr. Herculanus, verschilde de reactie aanvankelijk niet veel van Pontianak, maar niet lang daarna begon de bedoeling van Mgr. Herculanus tot hen door te dringen, vooral toen veel dorpen in groten getale zich aanmeldden om katholiek te worden door de aansporing van de politiek, om een van de vijf godsdiensten te kiezen. Bisschop van Kessel die enkele jaren eerder zijn priesters nog verbood om hun dienstreisgebied uit te bereiden, gaf in 1969 aan Reinold Dijker de opdracht een manier uit te werken om leken op te leiden tot voorganger van gebedsdiensten in de dorpen. Niet lang daarna gaf pater Dijker met de hulp van de heer Supomo cursussen voor voorgangers van gebedsdiensten. De missionarissen waren het met elkaar eens om van de kampongs, die katholiek wilden worden, te eisen een of twee personen aan te wijzen die volgens hen geschikt waren voorganger te worden en ze op cursus te sturen naar Sintang.

Nu hadden de meeste kandidaten nauwelijks een basisschool af, eenvoudig omdat er nauwelijks scholen waren. Bij zo'n cursus hoorde dan ook lezen. Zij die deze cursussen hadden gevolgd wisten eigenlijk nog maar weinig meer dan hun dorpsgenoten, maar zij konden op een redelijke manier een woorddienst houden en de noodzakelijke aantekeningen maken, nodig voor de parochieadministratie. Na een jaar werden de voorgangers uitgenodigd voor een vervolgcursus. Vier jaar later in 1973 opende pater Dijker de catechistenschool SKMA, een ontwikkeling die met blijdschap werd ontvangen. Reeds in het eerste jaar kon men zich verheugen in een groot aanbod van jongens en meisjes die catechist of godsdienstleraar wilden worden.

Om meer leken te betrekken en tevens het werk van de voorgangers, te verlichten, werd een collectief leiderschap of een raad van ouderlingen aangesteld, zoals men dat kende in de begintijd van de kerk. Zo'n raad van ouderen kreeg de naam Bapuk. Deze raad bestond uit de voorname personen uit de gemeenschap, zoals het adathoofd, dorpshoofd, de onderwijzer en de voorganger van de geloofsgemeenschap. Op deze manier werd de kerk meer en meer gelaïciseerd. Adat-geschillen en het aanpassen van de oude adat met het katholiek geloof verliep veel beter. Bij het beoordelen van wat geoorloofd was of niet, ging men uit van het principe: wat niet in tegenspraak is met het katholiek geloof, kan gehandhaafd blijven. Het bleek al gauw dat bij een goede uitleg, uitbouw en ontwikkeling van hun zeden, gewoonten en gebruiken, de Dajaks groeiden in het beleven van het katholiek geloof. Met deze manier van werken, herkende en erkende men een vorm van Indonesianisatie. Hoewel dit allemaal positief klinkt, betekende dit nog niet dat men er was. Er was nog veel werk aan de winkel.

Mgr. van Kessel trekt zich terug als bisschop van Sintang

Overeenkomstig de afspraak, stuurde de Nederlandse provincie regelmatig nieuwe krachten naar Indonesië. In 1967 werd Jacques Maessen uitgezonden, zijn eerste standplaats was Sedjiram; daarna kwam in 1968 Nico Schneiders, hij ging werken in Serawai. Een jaar later kwam Kees Smit, die een groot gedeelte van het dienstreisgebied rond Sintang kreeg te verzorgen. In 1970 versterkte Peter Hoogland de gelederen in Benua Martinus en weer een jaar later kwam Frans Luiten, die ging werken in Sedjiram. In hetzelfde jaar 1971 kwam bouwmeester broeder Piet van Hoof, hij nam de bouwafdeling over in het bisdom Sintang. Dit leek een flinke aanvulling, maar in feite was het een afwisseling van de wacht. Zij waren de vervangers van de oude garde missionarissen die vanwege leeftijd of ziekte niet meer in staat waren te werken. Zo verliet in 1968 pater Laurentius Collijn Borneo, gevolgd door broeder Alphons (Johannes van Extel). Pater Lor had behalve slechte longen en een hartkwaal last van scherp licht, hij moest zijn ogen afschermen met donkere glazen. Broeder Alphons had zware suikerziekte. Pater Harry L'Ortye zag slecht en moest voor een behandeling naar Nederland. Gelukkig kwam hij na de behandeling weer terug en verbleef tot 1982 in Sedjiram. Met pater Ferry Hoogland, de oom van Peter Hoogland, was het weer anders. Nauwelijks terug van zijn verlof uit Nederland kreeg hij buikklachten. Omdat de behandeling door de zusters in Sedjiram en ook in het ziekenhuis van Sintang geen verandering van betekenis bracht, ging hij uiteindelijk naar Nederland voor een behandeling in het Johannes de Deo ziekenhuis in Haarlem. Daar ontdekte de dokter een tumor in zijn buik. Hij werd geopereerd en nam daarna de nodige tijd voor revalidatie. Als tijdvulling vroeg pater provinciaal Huub Somers hem om de geschiedenis van de montfortaanse missie in Indonesië te schrijven. Men ried hem aan daarvoor naar Rome te gaan om gegevens te putten uit het archief in het generalaat. Helaas stond zijn ziekte hem niet toe naar Rome te reizen. Pater Ferdinand Hoogland overleed nauwelijks 62 jaar oud op 23 juli 1971 te Haarlem.

Op deze wijze verloor het bisdom Sintang in korte tijd kostbare krachten met veel ervaring. Het verlies werd nog groter toen in de *L'Osservatore Romano* van 15 augustus 1973 te lezen stond dat de H. Stoel aan Mgr. Lambertus van Kessel verlof gaf zich terug te trekken als bisschop van Sintang. Eerlijk gezegd was het terugtrekken van de ziekelijke Mgr. van Kessel geen verrassing. Zijn plan was al uitgelekt toen hij in mei 1973 zijn laatste rondreis door het boven Kapuas gebied maakte. Monseigneur bezocht toen Benua Martinus om kleur te geven aan het 60-jarig bestaan van de parochie. Bij die gelegenheid werd het nieuwe ziekenhuis ingezegend. Daarna was de

bisschop in Bika geweest om de kerk, getekend en gebouwd door broeder Bruno, in te zegenen. De situatie van Bika was, na het vertrek van de Amerikaanse montfortanen, triest te noemen. De grote parochie werd op dat moment bediend door de zieke wereldheer Jan Ngumbang. Monseigneur voelde zijn machteloosheid om daar iets aan te doen, aldus vertelde hij aan zijn confraters in Sedjiram. Hij voegde er aan toe geen kracht meer te hebben om verder te gaan. Hij zou zich terugtrekken. Toch werd zijn terugtrekking gevoeld als een groot verlies, vooral omdat monseigneur behoorde tot de pioniers van missie op Borneo waarvan hij bovendien jarenlang hoofd was geweest. Op 18 augustus 1973 werd pater Lam van den Boorn door Rome aangewezen als apostolisch administrator van het bisdom Sintang.

Terugziend op de persoon Lambertus van Kessel mogen we zeggen dat hij een eenvoudige mens was, die er niet van hield op de voorgrond te treden. Leider te zijn was voor hem een last. Hij had last van reumatiek en kon daardoor niet lang zitten. Om zich te ontspannen en te ontdoen van stress ten gevolge van zijn zware taak had hij de gewoonte om 's zaterdags te tuinieren in Sungai Putih. Als hobby verdiepte hij zich in de Indonesische taal en het dialekt van de Embaloh-stam. Hij verzamelde oude verhalen van de Embaloh-Dajaks en was bezig met het verzamelen van Embaloh-woorden met de bedoeling een woordenboek samen te stellen.

Na op 1 oktober 1973 zijn taak overgedragen te hebben aan Lam van den Boorn, verliet Mgr. van Kessel op 8 oktober de stad Sintang en ging voorgoed terug naar Nederland.

De Amerikaanse Provincie laat Indonesië los en de visitatie van pater generaal Marcel Gendrot

Het contract van het bisdom Sintang in 1968 met de Amerikaanse provincie was veelbelovend. Jaarlijks zou het bisdom 10.000 dollar ontvangen en de montfortaanse regionale kas 5.000 dollar. Maar de verwezenlijking is tegen-gevallen zodat twee jaar na de ondertekening van het contract pater Huub Somers, die intussen Jozef Hermans was opgevolgd als provinciaal, aan de regionale raad vroeg of het nodig was het contract met de Amerikaanse provincie te verlengen. Op 31 december 1970 antwoordde Lam van den Boorn aldus:

"Ofschoon niet alles verlopen is volgens afspraak met de Amerikaanse provincie, ben ik er toch sterk voor en de andere confraters met mij, om de contacten en verhoudingen zo goed mogelijk te houden; en ook om het in 1968 gemaakt contract te verlengen. We hebben begrip voor de buitengewone

moeilijkheden waarmee de Amerikaanse provincie de laatste jaren te kampen had en hopen, dat een en ander kan verbeteren."

Eind 1970 koos het Amerikaans provinciaal kapittel een nieuw provinciale raad. Pater Eugène Lynch werd herkozen als provinciaal en raadsleden werden de paters Leo Blais, Raymond Drohan, William Farrell en Antony Tambasco. Sprekende over hun verantwoording voor regio-SMM Sintang, beloofde de provincie te blijven helpen en de schuld te betalen overeenkomstig het contract van 1968.

De moeilijkheden van de Amerikaanse provincie en de gevolgen daarvan voor de missionarissen op Borneo kwamen Generaal Gendrot ter ore. Om die reden maakte hij, bij een visitatie aan Papua-New-Guinea, van de gelegenheid gebruik om door te reizen naar Indonesië. Op 22 januari 1972 arriveerde hij in Sintang en nam tot 10 maart 1972 de tijd de hoofdparochies van het bisdom te bezoeken en een ontmoeting te hebben met iedere missionaris afzonderlijk. Hij begon in Sintang, reisde naar Sedjiram, Bika, Putussibau, Benua Martinus en daarna naar Nanga Pinoh en Serawai.

Het bezoek van pater generaal werd zeer op prijs gesteld door de missionarissen. Zij voelden zich gesteund in hun werk omdat hij het leven van een missionaris ter plaatse wilde ervaren. Vooral voelden ze zich bevestigd, toen de generaal zijn waardering uitsprak voor hun werk. Hij had met eigen ogen gezien wat het betekende ver in de binnenlanden te leven zonder communicatiemiddelen, hij had ook ervaren wat het betekende vanwege de geweldige afstanden geen of weinig contact te hebben met je confraters. Deze ervaring leidde tot zijn voorstel om zo snel mogelijk een radiocommunicatiesysteem aan te leggen tussen de parochies.

Op 2 november 1972 kwamen alle montfortanen in Sintang bij elkaar om hun missiewerk te evalueren en een nieuwe regionale raad te kiezen. Lam van den Boorn werd herkozen als regionaal met als raadsleden de paters Joe Hassett en Piet Derckx. Nauwelijks een half jaar na het keuzekapittel nam Joe Hassett afscheid van Indonesië, hij ging terug naar Amerika. Piet Derckx nam zijn taak als vicaris over en Harry van Cuyk werd de nieuwe assistent. Deze regionale raad ging een zware taak tegemoet. Tijdens hun mandaat hadden er 2 cruciale feiten plaats: de regio veranderde van status, ze ging over van de Amerikaanse provincie naar de Nederlandse provincie, en de wisseling van het bisdomhoofd.

Tijdens het provinciaal kapittel in Bay Shore van 6-9 augustus 1973, waarbij ook pater generaal Gendrot aanwezig was, werd besloten om de Amerikaanse verplichtingen tegenover regio Sintang te beëindigen. Deze beslissing

werd als volgt verwoord in een officieel schrijven van de provinciaal aan pater generaal:

August 10,1973

Very Rev. Gendrot, SG, SMM
Viale dei Monfortani 41
Roma, Italy

Dear Father General:

I wish to communicate to you the results of our Provincial Chapter hold at Bay Shore, N.Y, August 6-9, 1973 for immediate consideration regarding the commitment of the American Province to the Diocese of Sintang, Indonesia.

In view of our situation, it was decided that the American commitment should be terminated in view of undertaking a missionary enterprise which accords more realistically with our capacity for furnishing personnel.

In 1959 an agreement was entered into between the Province of the Netherlands and the American Province, transfering to the American Province the responsibility toward the then Vicariate Apostolic of Sintang, entrusted by the Generalate of the Company of Mary to the Province of the Netherlands. One of the principal reasons for the transfer was the political situation in Indonesia which prevented the Province of the Netherlands from providing additional personnel.

After 15 years, the situation has again substantially changed: the American Province finds itself unable to meet the needs of the Diocese of Sintang.

Since the original responsibility toward the mission territories devolves upon the Congregation which entrusts individual Provinces with the responsibility of aiding said territories, we address this request to you: that the American Province be relieved of this responsibility as soon as feasible. We suggest that another Montfortian Province be offered the possibility of working in Sintang Province; failing that, another religious congregation or society should assume the responsibility which exceeds our capacity.
With filial best wishes and an assurance of a union in prayer,

In Christ, Mary & Montfort

Eugène M. Lynch, S.M.M, Provincial

Dit kapittelbesluit van de Amerikaanse provincie lag in de verwachting, vandaar dat er geen afwijzende reacties kwamen. Pater generaal Gendrot, die de situatie op Borneo kende, reageerde met onmiddellijk de Nederlandse provincie te vragen de taak van Amerika over te nemen. Pater provinciaal Huub Somers reageerde positief en liet weten dat Nederland

bereid was regio Sintang over te nemen als de generale raad dat vraagt en na consultatie met de betreffende regio. Wel vroeg de Nederlandse Provincie aan de generale raad om Amerika te vragen het financieel verslag te overhandigen vanaf het begin van hun verantwoordelijkheid tot 1973 om te weten hoe groot de schuld was van de Amerikaanse provincie aan bisdom Sintang en aan de regionale kas van Sintang. Tegelijkertijd vroeg pater Huub Somers aan pater generaal om de Amerikaanse missionarissen in Indonesië te laten weten dat ze na hun verlof in Amerika altijd van harte welkom zijn in het diocees Sintang, ook al valt de regio nu onder het beleid van Nederland.

Rond de gezagswisseling van de Amerikaanse naar de Nederlandse provincie zijn er drie brieven, die aandacht vragen. Allereerst de brief van 13 oktober 1973 van pater generaal-assistent G. van der Asdonk gericht aan Amerika, aan de superior regionaal en de Apostolische Administrator Lam van den Boorn. In een informele brief gericht aan Lam stelde G. van der Asdonk voor om een alternatief te overwegen voor de status van regio Sintang:

"Zoals u wel weet is de Nederlandse Provincie bereid verantwoordelijkheid voor Sintang terug te nemen en dan zou Sintang waarschijnlijk weer een regio of missie van Nederland worden. Er is echter een andere mogelijkheid die beter aan de tegenwoordige status beantwoordt en die misschien meer sympathiek voor de Amerikaanse provincie zou zijn, namelijk de status van Vicariaat, Provinciaal Vicariaat, zoals bijvoorbeeld Isangi en Tamatave; de beschrijving van zulk een vicariaat provinciaal vindt u beschreven in Actes du Chapitre Géneral (Rotselaar) blz. 37-38. De verheffing van uw missie in vicariaat zou een normale ontwikkeling betekenen en niet een stap terug zoals terugname door Nederland zou kunnen worden opgevat."

De tweede brief is die van 8 december, geschreven door Piet Derckx aan pater Frits van der Asdonk. Hij schreef hem omdat Lam van den Boorn intussen zijn taak als regionaal had overgedragen aan zijn vicaris Piet Derckx, dit om een dubbele functie van regionaal en apostolisch vicaris te vermijden. Bij gelegenheid van deze overdracht op de regionale bijeenkomst van 4-7 december 1973 was het voorstel van Frits van der Asdonk om de status van vicariaat te kiezen met de confraters besproken. Het resultaat van dat gesprek heeft Piet aan Frits doorgegeven met de volgende woorden:

"Wat betreft de overdracht naar de Nederlandse provincie zijn we allen zeer verheugd en men noemt het een normalisering van de toestand. Wat betreft de status: om bij de overgang naar Nederland de status van vicariaat aan te nemen, daarvoor ziet men geen reden, omdat er voor de montfortanen hier geen toekomst is. Men verkiest regio te blijven".

In diezelfde brief uitte Piet zijn teleurstelling over de manier waarop sommige Amerikaanse confraters handelden:

"Wat de groep Bika betreft: Het is enigszins vreemd, dat zij die op verlof gingen met de bedoeling hier terug te keren, nu zonder enig bericht niet meer terugkeren, terwijl we weten dat er enkele onder hen waren die zeker graag zouden terugkomen....". Volgens de gangbare gewoonte gingen die Amerikaanse confraters op termijn op verlof en men wist niet anders dan dat ze weer zouden terugkeren op hun plaats in Bika. Eenmaal in Amerika kwam het bericht dat het vertrek van de Amerikaanse confraters in maart de bedoeling had hen voor te bereiden op een nieuwe pastorale taak in Zuid-Amerika.

Hoe dan ook, het bisdom Sintang was in één klap drie Amerikaanse montfortanen kwijt. Daar kwam nog bij dat twee wereldheren, Elias Kinson en Matias Lunggai dispensatie hadden aangevraagd van hun priesterschap. Met andere woorden het bisdom Sintang was vijf priesters kwijt. Door het vertrek van de Amerikanen kwam de parochie Bika met zijn vele staties leeg te liggen en moest men uit nood de ziekelijke wereldheer Jan Ngumbang van Putussibau overplaatsen om die leegte voor even op te lossen. Je kunt je voorstellen wat dat betekende voor Bika waar tot op dat moment drie en soms vier montfortanen werkzaam waren geweest. Op 1 januari 1974 kwam Piet Derckx de taak van Jan Ngumbang overnemen en ging Jan werken in het dienstreis gebied Lebang en Ketungau.

De derde brief was van pater generaal Marcel Gendrot die in zijn schrijven van 27 maart 1974 officieel meedeelde aan pater provinciaal Huub Somers dat regio Sintang vanaf deze datum een deel is van de Nederlandse provincie en dat hierdoor een einde komt aan de verantwoordelijkheid van de Amerikaanse provincie der montfortanen.





Eugène Lynch

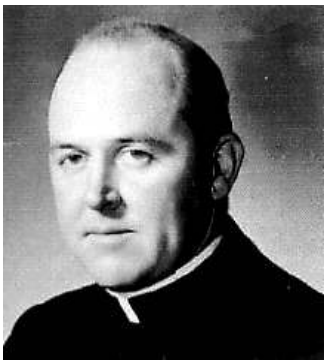

Everett Brown



John Breslin



Ted Murphy

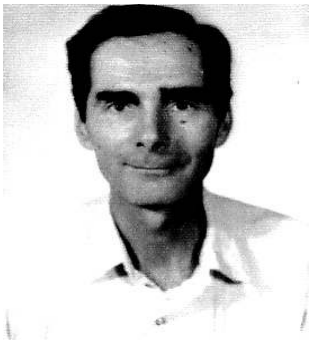

Br. Marius Panigutti



Francis Kennedy



Joe Hassett



Bill Bennison



Mgr. L. v. Kessel

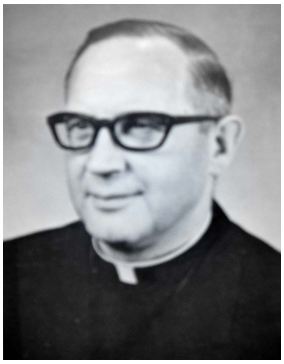

Provinciaal J. Hermans
1964-1970



Hub Swerts

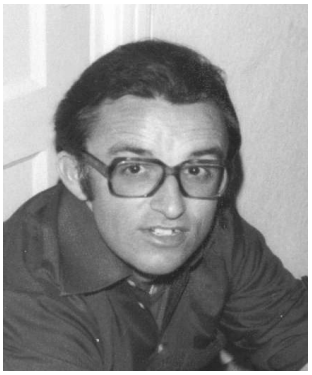

Piet Derckx

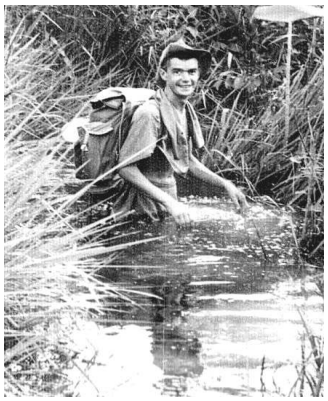

Wim Johannesma

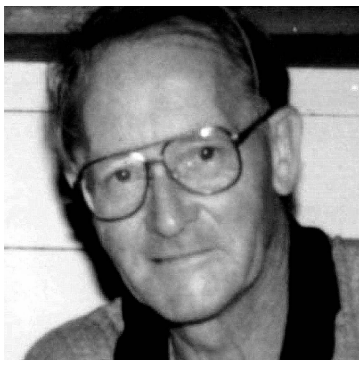

Br. Ad Sommers

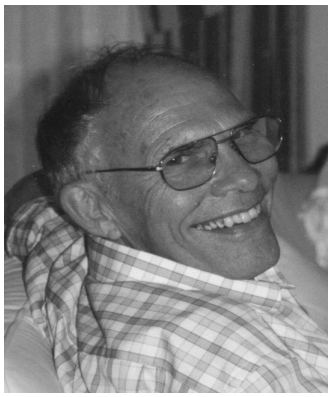

Joep v. Lier

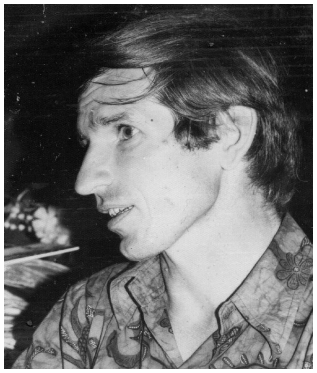

Jacques Maessen

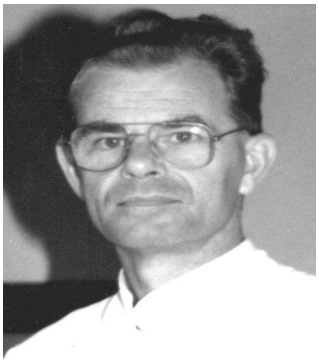

Nico Schneiders



Br. Piet v. Hoof



Peter Hoogland



Frans Luiten

HOOFDSTUK 4

LAMBERTUS VAN DEN BOORN
APOSTOLISCH ADMINISTRATOR BISDOM SINTANG

1973 - 1977

Pater Huub Swerts, Regionale Overste Indonesië 1974-1977
Pater Huub Somers, Provinciaal van Nederland 1970-1983
Pater Marcel Gendrot, Algemene Overste 1969-1981

De ambtsperiode van Mgr. Lambertus van den Boorn werd getekend door de komst van nieuwe congregaties en de nodige administratieve en financiële hervormingen. Het bisdom Sintang, dat tot op dat moment geleid en opgebouwd was door de montfortanen, werd verrijkt met de komst van paters Lazaristen en Oblaten. De aanwezigheid van niet-montfortanen eiste de nodige veranderingen en aanpassingen. Tot op dat moment liepen alle zaken van het bisdom en van de montfortanen over dezelfde schijf. Men maakte geen verschil tussen de belangen van het bisdom en die van de montfortanen. Het eerste wat daarom gedaan moest worden, was een scheiding aan te brengen op financieel en administratief gebied tussen bisdommelijke en montfortaanse zaken. Ook werd bepaald dat de stichting Yayasan Sukma met al zijn scholen, de Technische school "Gaharu Remaja" en de zagerij "Umis", vielen onder de verantwoordelijkheid van het bisdom, en niet van de montfortanen.

Het bestuur van de montfortaanse regio Sintang

Lambertus van den Boorn was de tweede Apostolische Administrator van het diocees Sintang. Hij bestuurde het bisdom van 1973 tot 1977. Zijn ambtsperiode kan een overgangsperiode genoemd worden. Wie was Lam van den Boorn en wat waren zijn achtergronden? Hij werd geboren op 7 maart 1917 in Maastricht uit een eenvoudig gezin. Het voorbeeld van zijn oudere broer Sjef volgend, ging Lam studeren op het kleinseminarie St. Marie te Schimmert. Na met succes zijn studie volbracht te hebben, maakte hij zijn noviciaat in Meerssen. Op 8 september 1936 deed hij zijn eerste professie. Hij studeerde filosofie en theologie op het grootseminarie in Oirschot en werd op 19 maart 1942 priester gewijd door Mgr. Roosmalen, bisschop van Suriname. Na de wijding kreeg hij de opdracht zich klaar te maken om als missionaris te gaan werken op Borneo.

Helaas weerhield de wereldoorlog hem om meteen te vertrekken. Als voorbereiding op zijn nieuwe taak heeft hij toen een cursus missiologie in Nijmegen gevolgd en in verschillende parochies assistentie verleend. Pas in 1946 vertrok hij naar het verre Indonesië. Op Borneo kreeg hij de statie Sedjiram aangewezen als werkterrein. Lam was een harde werker, accuraat, vol discipline en verantwoordelijkheid. Deze eigenschappen maakte hem geschikt voor het vervullen van de achtereenvolgende taken als secretaris executief van Yayasan Sukma, vicaris-generaal van het bisdom en superior regionaal van de montfortanen. De twee laatste functies vervulde hij op het moment dat het Vaticaan hem aanstelde tot apostolisch administrator van het bisdom Sintang. Iedereen kon zich vinden in deze benoeming. Lam was de juiste man voor die taak.

Doordat Lam de taak van Apostolisch Administrator aanvaardde, moesten de montfortanen een nieuwe regionaal zoeken. Bij gelegenheid van de visitatie van pater provinciaal Huub Somers – van 11 april tot 30 mei 1974 – werd op 24 mei 1974 een vergadering belegd voor de keuze van een nieuw regionaal bestuur. Tot regionaal werd pater Huub Swerts gekozen, terwijl Kees Smit en Piet Derckx werden gekozen als zijn raadsleden. Bij deze gelegenheid werd besloten dat de nieuwe regionaal als afgevaardigde van Indonesië aanwezig zou zijn bij het provinciaal kapittel in Nederland en dat Jacques Maessen zou beginnen met de aanleg van een telecommunicatiesysteem tussen de parochies. Anticiperend op de mogelijkheid dat straks een niet-montfortaan bisschop zou worden, drong de vergadering erop aan tijdig een contract te sluiten tussen het bisdom en de montfortanen. Lam van den Boorn en de secretaris van het bisdom, Reinold Dijker, werden gevraagd namens het bisdom een contract op te stellen en Huub Swerts en Harry van Cuijk werden gevraagd hen bij te staan om de belangen van de montfortanen te behartigen.

Verder kwamen de financiën en het gebruik er van ter sprake. Het bleek dat niet alle confraters op dezelfde wijze met geld omgingen en dat daarom voorschriften nodig waren. Aan Lam als hoofd van het bisdom werd gevraagd richtlijnen op te stellen. Lam deed dat met als resultaat een brief gedateerd 25 mei 1974 met de volgende inhoud:

"Alvorens op de statie iets te ondernemen, waarbij nieuwe uitgaven gemoeid zijn, dient daarover eerst contact opgenomen te worden met het bisdom of regionaal. Dit geldt ook voor aanschaf van materialen.

Het is niet uitgesloten, dat materialen, die meer dan voldoende aanwezig zijn op een statie of niet meer nodig, overgaan naar een andere statie, die daar behoefte aan heeft. In bepaalde gevallen zou dan zelfs nog van verkoop sprake kunnen zijn. Doch het is niet voor de hand liggend, dat confraters onder elkaar kopen en verkopen, omdat het "mijn" materiaal en "mijn geld" is.

Om in een bepaalde behoefte op een statie of in een bepaald werk te voorzien, kan verlof gegeven worden om bijvoorbeeld. tijdens de vakantie geld in te zamelen. Dit verlof dient dan vanzelfsprekend eerst gevraagd te worden. Doch daarbuiten dienen giften en dgl. zoveel mogelijk beschouwd en gebruikt te worden ten bate van het algemeen. En zeker is het nodig de kaarten open te leggen betreffende ontvangen giften en aanwezige gelden.

Om een beter overzicht te krijgen van het geheel en ook om beter de mogelijkheden in een bepaalde periode te overzien, zal er voortaan ieder jaar een begroting gemaakt worden. De econoom verstrekt daarover richtlijnen.

Het halfjaarlijks verslag, dat einde Juni wordt opgemaakt, biedt de gelegenheid om alles te melden, wat op iedere statie aanwezig is.

Het voornaamste, waar alles op neerkomt, is openheid in alle financiële aangelegenheden."

Het bisdom noch de regio had de gewoonte een begroting te maken. Dat vond zijn oorzaak in het feit dat de waarde van de nationale munt roepia onstabiel was; om die reden was een begroting binnen de kortste tijd niet meer te gebruiken. Bovendien had het bisdom en ook de regio nauwelijks vaste inkomsten, men moest leven van giften.

Het economaat zowel van het bisdom als van de regio werd beheerd door één persoon, pater Leo Rutten. Hij vervulde zijn taak als econoom in opdracht van het hoofd van 't bisdom en van de regionaal. Geen wonder dat de missionarissen geen verschil maakten tussen gelden van het bisdom en gelden van de montfortaanse regio. Voor hen was het allemaal hetzelfde. Vandaar dat, als voorbereiding op een andere toekomst met een niet-montfortaan als bisschop, daarin verandering moest komen. Zodoende bepaalde de vergadering dat in het vervolg het econoomschap van het bisdom en regio niet in één hand mocht zijn. Dat econoom-zijn van het bisdom/regio dus een belangrijke functie was. Immers wat voor taken had hij? Wat waren zijn verantwoordelijkheden?

Behalve de zorg voor de boekhouding, had hij de zorgen voor alle basisbehoeften, zoals kleding, voedsel, brandstof, bouwmateriaal, medicijnen, ook had hij samen met de secretaris van het bisdom de verantwoordelijkheid voor het welzijn van het personeel. Praktisch iedere maand moest hij voor inkopen met de boot naar Pontianak en moest hij bij thuiskomst zorgen voor de distributie naar de staties. Hij was de contactpersoon met de missieprocuur in Nederland. Jarenlang werden op de missieprocuur alle inkomsten en uitgaven voor het bisdom en de montfortaanse regio op een en dezelfde rekening geschreven. De econoom moest bij het ontvangen van de afrekeningen de gegevens boeken op de juiste posten. Gelden verzameld voor een goedgekeurd project gingen rechtstreeks naar dat project, maar de andere gelden verzameld door de missionarissen tijdens hun verlof werden in zijn algemeenheid fifty-fifty verdeeld tussen de kas van het bisdom en de kas van de regio. Dit systeem was niet altijd tot ieders tevredenheid. Vandaar de wens van vele

missionarissen om daar verandering in te brengen met als eerste stap: de scheiding tussen het economaat van het bisdom en het economaat van de regio met ieder een eigen econoom.

Tijdens de vergadering en het bespreken van bovengenoemde zaken, kwamen tot ieders genoegen de nieuwelingen Henk Kalter en Wim Peeters binnenvallen. Ze hadden een half jaar Djokjakarta erop zitten en kwamen met frisse moed de slinkende groep montfortanen versterken. Hun komst gaf weer even het gevoel dat men het werk beter aankon. Maar dat gevoel was weer zo verdwenen toen gekeken werd naar hetgeen er nog allemaal diende te gebeuren in het bisdom. De komst van Henk en Wim konden het tekort aan krachten niet wegwerken. De Nederlandse provincie was aan het einde van zijn krachten, ze hadden niemand meer om als missionaris uit te zenden. Wat nu? Als hoofd van het bisdom moest Lam van den Boorn naar een oplossing zoeken. Geen gemakkelijke taak. Waar moest hij aankloppen voor hulp? Na veel zoeken en na veel afwijzingen geïncasseerd te hebben bleef er maar één weg over: het probleem overgeven aan de Voorzienigheid.

Gestaag werkten de missionarissen verder met in het achterhoofd de stille hoop dat er ondanks alles toch een oplossing zou komen. Zo gebeurde het dat op een zeker moment bij Lam een brief binnenkwam van het secretariaat van de Indonesische Bisschoppen Conferentie met het aanbod van een groep lazaristen, die uit Vietnam waren verdreven en nu werk zochten in Indonesië. Deze groep had laten weten dat ze het liefst zouden werken in een gebied dat leek op het gebied dat zij verlaten hadden. Zo'n gebied bleek Sintang te zijn.

Even later kwam nog een aanbod, deze keer van de Oblaten (Oblati Maria Immaculata). Deze groep had jaren gewerkt in Laos, maar had moeten vluchten voor de communisten en zocht nu werk in Indonesië. Begrijpelijk, dat Lam niet lang hoefde na te denken, hij ging onmiddellijk in op het aanbod zowel van de lazaristen als van de oblaten. Beide groepen werden met blijdschap ontvangen in het bisdom.

De komst van de lazaristen en de oblaten gaven aan het personeelsbestand van het bisdom Sintang een heel bijzondere kleur, hun aanwezigheid beïnvloedde duidelijk de manier van leven en werken aldaar. De nieuwkomers waren mensen op leeftijd met veel ervaring. De montfortanen konden meteen diverse functies en taken aan hen overgeven. In de beginperiode leefden en werkten de oblaten samen met de montfortanen in Bika, Sedjiram, Putussibau en Benua Martinus. De samenwerking was prettig, ondanks of misschien dankzij het verschil van werken. Zoals de montfortanen legden de paters oblaten bij hun apostolaat de nadruk op het activeren van de leek in de kerk, maar daarbuiten legden ze ook de nadruk op decentralisatie. Waar de montfortanen werkten vanuit de hoofdstatie, waar de pastorie was met een kerk, scholen, internaten e.d., besteedden de oblaten minder tijd aan de hoofdstatie,

maar meer aan de bijstaties. De lazaristen hadden een andere inbreng. Zij werkten minder als groep, zij hadden ieder hun eigen manier van werken. Aangevuld met twee priesters uit het bisdom Soerabaja, begonnen de lazaristen in het Melawi-gebied te werken.

Na verloop van tijd wees Kees Smit bij een bepaalde gelegenheid de confraters montfortanen op de gevolgen van de komst van andere congregaties. Hij merkte op dat door de komst van een ander soort missionarissen, de montfortanen zich pas bewust zijn geworden van hun eigen kleur en rijkdom als volgelingen van de H. Montfort.

Door de komst van de lazaristen en oblaten waren er ook aanpassingen nodig op materieel gebied. Doordat nu meer dorpen bezocht werden en er meerdere centra kwamen, moesten er meer kerken, scholen, internaten en huizen gebouwd worden. Broeder Piet van Hoof werd overstroomd met vragen voor tekeningen en aanwijzingen voor nieuwe gebouwen.

Apostolaatswerk

Het apostolaat, dat de montfortanen in het bisdom Sintang uitoefenden en nog lange tijd blijven uitoefenen, was qua aanpak en methode in grote lijnen op alle staties hetzelfde. Hun hoofdtaak was, vertrekkende vanuit de hoofdstatie, rondtrekken van dorp tot dorp: dienstreizen maken. Sintang had het grootste dienstreisgebied en had minstens twee confraters speciaal belast met dienstreizen. Op de gevestigde hoofdparochies – vooral de steden Sintang, Putussibau en Nanga Pinoh met vele chinezen – was er sprake van een "normaal" parochieleven: regelmatige diensten in de kerk met actieve deelname van de gelovigen, godsdienstonderricht, onderricht voor de catechumenen, zelfs huisbezoek, al had dit laatste een andere, maar daarom niet minder zinvolle vorm als in Nederland. Op de hoofdparochies/staties woonden twee of meer missionarissen. Meestal deed op tourbeurt de ene missionaris het parochiewerk en de andere het dienstreiswerk. Zoals reeds gezegd, waren er enkele confraters speciaal belast met het dienstreiswerk, die ondanks hun vermoeiende tochten bij terugkomst altijd beschikbaar waren voor het werk op de hoofdparochie. In de kampongs (dorpjes) heerste een heel eigen sfeer en dat vroeg van de missionaris veel aanpassing vooral bij een lang verblijf. Denk maar aan eten, slapen, hygiënische verzorging enz. In veel kampongs werd de eucharistie gevierd, gedoopt, onderricht gegeven en huwelijken gesloten op de galerij van het langhuis, in een klaslokaal of huiskamer, zo mogelijk in een kapel. Ontwikkelingswerk en pastoraal werk lagen op Borneo vaak in één lijn. Ze waren niet te scheiden. Zo namen de confraters op dienstreis de nodige

medicijnen mee om de mensen van dienst te zijn, hielpen ze bij de bouw van een school of onderwijzerswoning enz.

Hoe zag een hoofdparochie of hoofdstatie eruit? Er stond een pastorie met kerk, een zusterhuis, soms een klein ziekenhuis, een basisschool, voortgezet onderwijs en een meisjes-/jongensinternaat (asrama). De internaten voor meisjes werden geleid door de zusters – in het bisdom Sintang waren dat de zuster franciscanessen van Asten – die voor de jongens werden tussen de bedrijven door gerund door de missionarissen zelf. Over het algemeen zagen de meisjes internaten er beter verzorgd uit dan die van de jongens. De reden was dat het de missionarissen ontbrak aan de nodige tijd. Maar een internaat was zo belangrijk voor de ontwikkeling van de Dajaks, dat ondanks vele moeilijkheden de missionarissen de jongensinternaten op hun manier bleven verzorgen. Deze internaten boden aan jongelui op de eerste plaats de mogelijkheid naar school te gaan, immers niet in alle kampongs was een school, zeker geen middelbare school. Daarbij boden de internaten ook een gelegenheid tot extra vorming. Opgemerkt dient te worden, dat bij de aanname van jeugdigen voor het internaat geen onderscheid gemaakt werd qua afkomst of godsdienst.

De Nederlandse provinciaal Huub Somers beschreef na zijn visitatie aan Borneo het leven van de Borneomissionaris als volgt:

"Nu ik door het bezoek aan Kalimantan alle missie-regio's van onze werkprovincie heb bezocht en daardoor een zekere vergelijking kan trekken tussen het ene gebied en het andere, meen ik te mogen zeggen, dat Borneo toch wel iets heel speciaals is. Wat mij in vergelijking met andere gebieden het meest is opgevallen is, zijn de grote afstanden.

Met het meest gunstige vervoer reist men bijvoorbeeld, twee dagen en twee nachten (mits men 's nachts kan doorvaren) voordat dat men van Pontianak in Sintang is. Het is een afstand van 430 km. Pontianak - Putussibau is 800 km. Andere getallen zal ik u besparen. De laatste jaren zijn de vervoersmogelijkheden ontzettend verbeterd in vergelijking met vroeger, maar je kunt je voorstellen hoeveel tijd confraters een aantal jaren geleden "verreisd" hebben. Praktisch alle vervoer moet over de rivieren, die sommige maanden moeilijk bevaarbaar zijn. Ook nu nog doet het zich voor dat confraters dagen nodig hebben om vanuit Sintang naar de verste buitenstaties te reizen. Dit is b.v. het geval als men per Harapan (vrachtboot van het bisdom) gaat.

Verder is me opgevallen het geïsoleerd-zijn. Met het probleem van de grote afstanden hangt vanzelfsprekend samen het geïsoleerd-zijn, zeker op bepaalde staties, met name Benua Martinus en Serawai. Als je daar voor de eerste keer komt, waan je je aan het eind van de wereld.

Een ander punt is het ontbreken van elke ontspanning. Sterk is me opgevallen het afwezig zijn van ontspanningsmogelijkheden. In andere gebieden kan men b.v. nog eens naar een stad gaan, een filmpje pikken of ergens in een

restaurant gaan eten. Bioscopen zijn er echter niet. Een stad in Kalimantan is iets heel anders dan een stad in Europa, Brazilië, enz., en wat eten betreft kan men beter op de pastorie blijven. De confraters zijn aan deze beperktheden wat gewoon geraakt, maar als je de eerste keer in Kalimantan komt valt je dit sterk op. Nu nog doet het zich voor, dat iemand 2 jaar in Borneo is en een bepaalde confrater, die op een andere statie zit, nog niet heeft ontmoet. Ook zijn er enkelen, die nog niet alle 7 staties gezien hebben.

In verband met het voorafgaande is het toch opvallend, dat jongere confraters, die de voorafgaande jaren in Nederland toch allerlei comfort en ontspanningsmogelijkheden hebben gekend, zo goed in Kalimantan aarden. Men moet kunnen opgaan in zijn werk en in het contact met de mensen. Men zou bijna kunnen zeggen dat dit de ontspanningsmogelijkheden zijn."

Sprekende over de groep montfortanen schrijft Huub:

"De groep confraters in Borneo vertoont een goede onderlinge band. Misschien dat dit mede in de hand wordt gewerkt, omdat men zo ver van elkaar af zit. Men is dan blij als men weer eens bij elkaar is. Pater Generaal heeft zich tijdens zijn bezoek in 1972 laten ontvallen: "Geen wonder dat jullie het goed met elkaar kunnen vinden. Je zit ver genoeg van elkaar, en als je bij elkaar komt, maak je vanzelfsprekend niet direct ruzie. Daarbij zou men kunnen zeggen, dat ieder op zijn statie pastoor en bisschop tegelijk is". Hier zit veel in. Maar er zullen toch ook wel diepere dingen zijn, die de confraters met elkaar verbinden. Het komt mij voor, dat de meesten zich ook verbonden voelen met het geheel van de provincie, hoewel dit punt bij ieder afzonderlijk toch wel genuanceerd ligt.

Wel is mij opgevallen, dat men wat sceptisch staat t.o. de Nederlandse montfortaanse situatie. Inderdaad, wij zijn in Nederland waarschijnlijk al te problematisch, we vergaderen waarschijnlijk teveel en missen soms de nodige relativiteitszin. Het soms vreemd-staan t.o. de Nederlandse situatie zal ook wel samenhangen met het feit dat men er in Borneo ver vanaf zit, en de ontwikkelingen van de laatste jaren niet op de voet heeft kunnen volgen. In late avonden is de situatie van de SMM, met name in Nederland vaker ter sprake gekomen. Sommige ontwikkelingen (uittredingen, het groeiend aantal-alleenwonenden, het anders-zijn van de Nederlandse communiteiten in vergelijking met vroeger) heb ik soms trachten te verduidelijken. Gevoelsmatig komt men met bepaalde ontwikkelingen niet zo gemakkelijk klaar. Sommigen menen ook, dat de overheid meer eisen zou moeten stellen.

De groep in Borneo vertoont een zekere gemoedelijkheid met zin voor humor. Dit is iets weldadigs. Toch heb ik confraters nu en dan wel eens gezegd, dat zij bewust moeten bezig blijven met hun toekomst. Dit is iets anders als "problematisch-doen". Sommige ontwikkelingen binnen het diocees ambtsverlatingen, uittredingen) duiden er immers op, dat ook Kalimantan niet onberoerd blijft onder een algemene problematiek, die men overal in de Kerk aantreft.

Bovenstaande indrukken gelden trouwens niet alleen voor Kalimantan. Ik heb ze geconstateerd in meerdere van onze missie-gebieden. Het blijft

moeilijk om de Nederlandse situatie wat begrijpelijker en inzichtelijker te maken, wat niet hetzelfde is als ze door dik en dun verdedigen."

Na het bezoek van pater Somers benoemde de Apostolisch Administrator Huub Swerts tot vicaris-generaal van het bisdom en pater Servé Hamers, Leo Rutten en Nol Dijker tot zijn raadsheren. Het opvallende was dat allen woonden en werkten in Sintang. Eigenlijk wilde Lam ook iemand uit het Boven-Kapuas gebied benoemen, maar zag daar vanaf omdat de afstanden zo groot waren en de verbindingen zeer moeilijk. Hij wilde raadsheren hebben die hij ieder moment kon oproepen om te vergaderen en te raadplegen. Op dat moment had men nog geen radioverbinding met de parochies buiten Sintang. Pas in mei 1975 werd de radio-telecommunicatie, aangelegd door Jacques Maessen, een feit. Door deze radioverbinding kon iedere parochie tweemaal daags contact opnemen met Sintang en volgens afspraak ook met een andere parochie. Dit radiocontact was een geweldige vooruitgang, hoewel niet altijd zonder storingen, voelden de confraters zich minder geïsoleerd.

Provinciaal kapittel januari/februari 1975

Lam van den Boorn en regionaal Huub Swerts waren de Indonesische afgevaardigden op het provinciaal kapittel in Oirschot, een kapittel dat twee sessies in beslag nam. De eerste sessie duurde van 2-5 januari 1975. Tijdens deze sessie werden de thema's montfortaanse leefwijze, activiteiten, bestuur en structuur, financiën en vorming, in groepen en pleno besproken en rijp gemaakt om deze thema's tijdens een tweede sessie van 8-11 februari 1975 te concretiseren. Behalve het uitwerken en definiëren van de besproken thema's werd in de tweede sessie, alvorens een nieuw bestuur te kiezen, besloten het provinciaal bestuur uit te breiden van vijf tot zeven leden. Het nieuw gekozen bestuur bestond grotendeels uit leden van het oude bestuur: pater Huub Somers provinciaal, Jo van Osch vicaris, Op 't Veld en Voncken, aangevuld met de verse krachten van Wiel Logister, Jan Beijers en Jos Arets.

Kort samengevat was dit kapittel een basis-kapittel, dat overeenkomstig de tijdgeest niets van boven wilde opleggen en decreteren. Het kapittel heeft geprobeerd uit te werken hetgeen was begonnen aan de basis, gegroeid vanuit de communiteiten en alleenwonenden. De kapittelleden werden na de tweede sessie teruggezonden naar hun regio en communiteit met de opdracht het besprokene door te geven aan de basis, regio's en communiteiten en het daar te concretiseren overeenkomstig hun situatie.

Er moet opgemerkt worden dat de afgevaardigden van de Indonesische regio zonder voorbereiding naar het provinciaal kapittel 1975 waren gekomen,

maar dat zij later bij de jaarlijkse bijeenkomst alles lichtjes hebben overgedaan, waarover later meer.

Lege plaatsen door ziekte

Juli 1975 moest pater Frans Luiten plotseling vanuit Benua Martinus naar Pontianak gebracht worden. Een lever-abces t.g.v. amoebe-dysenterie was de boosdoener. Aangekomen in Pontianak gaf de dokter hem medicijnen voor onderweg met de opdracht rechtstreeks naar Nederland te vliegen om zich daar te laten behandelen. Bij aankomst meldde Frans zich in het ziekenhuis van Heerlen, waar hij even later werd geopereerd. Het genezingsproces nam de nodige tijd in beslag, maar uiteindelijk kon hij weer terug naar Indonesië. Terzelfder tijd gebeurde er ook iets met pater Jan Linssen, hij kreeg angina pectoris en moest begeleid door Huub Swerts in allerijl vanuit Nanga Pinoh naar Pontianak gevlogen worden. Helaas kon hij daar niet geholpen worden. Hij werd daarom doorgebracht naar Jakarta. Toen ook daar de dokter geen succes boekte, werd hij uiteindelijk op 13 augustus 1975 naar Nederland gebracht. Dit was zijn laatste vliegreis vanuit Indonesië en tevens het einde van een lang missionarisleven op Borneo. Toch knapte pionier Jan na een goede behandeling weer op, al was hij niet fit genoeg meer om terug te keren naar zijn mensen op Borneo. Hij werd rector in een bejaardenhuis te Waubach. In 1986 begon zijn hoge leeftijd mee te spreken en werd ook deze taak te zwaar voor hem, hij ging in Vroenhof wonen bij zijn confraters. Op 10 juni 1990, 90 jaar oud, overleed Jan aldaar.

Niet alleen Frans Luiten en Jan Linssen werden ziek en lieten een lege plaats achter, ook Leo Rutten de econoom van het bisdom, had moeilijkheden met zijn gezondheid. Op zeker moment was Leo zo beroerd dat hij de raad kreeg op verlof te gaan naar Nederland om zich eens degelijk te laten onderzoeken. Het wegvallen van Leo betekende opnieuw een lege plaats, een plaats die niet leeg mocht blijven. Wie zou hem vervangen op het economaat? Na overleg met zijn raadgevers reisde Lam naar Bika om Piet Derckx te vragen de taak van Leo over te nemen, maar het vertrek van Piet uit Bika betekende dat Bika leeg zou komen te liggen, tenzij er iemand gevonden zou worden hem te vervangen. We lazen hierboven al dat de paters Wim Peeters en Henk Kalter de gelederen waren komen versterken, maar dat ondanks deze versterking het tekort aan krachten niet werd opgelost. Wel betekende hun komst dat er geschoven kon worden. Zo gebeurde het dat Huub Reijnders samen met Wim Peeters de plaats van Piet innamen en dat Joep van Lier van Sedjiram naar Putussibau verhuisde. Joep nam daar de taak van Huub Reijnders over als parochiepastoor. Henk Kalter ging naar Benua Martinus.

De vele verhuizingen wijzen telkens weer op het feit dat montfortaan-zijn op Borneo betekende bereid zijn, overeenkomstig het motto van Montfort *instabiles sumus*, waar dan ook te werken. Er werd niet gevraagd of het vervullen van deze bereidheid zwaar of licht was.

Alsof er tengevolge van het vertrek van de zieke confraters nog niet voldoende lege plaatsen waren ontstaan, vertrok onverwacht ook nog Reinold Dijker. Nol had al eens laten doorschemeren dat hij terug wilde naar Nederland. "Mooi geweest", had hij gezegd. Maar ja, hij bleef doorwerken totdat op een zeker moment hij werd gevraagd Bijbel te doceren op de Hogeschool voor Filosofie en Theologie in Bandung, een aanbod waar hij wel oren naar had. Bovendien was dit aanbod een goed alternatief voor zijn gedachte terug te gaan naar Nederland. Na overleg met provinciaal Somers en regionaal Huub Swerts, gaf Mgr. Lam vd Boorn op 18 december 1975 aan Nol toestemming te verhuizen naar Bandung. Hij doceerde er het Oude Testament tot 1979. Daarna is hij teruggekeerd naar Nederland en lid geworden van de montfortaanse communiteit op de H.-Landstichting.

Het Generaal Kapittel van 1 – 26 september 1975

Dit algemeen kapittel heeft niet veel nieuws gebracht. Het beperkte zich tot het bespreken van de thema's, die door het vorige generaal kapittel vastgelegd waren in "Montfortaan Vandaag". De kapittelleden werden gevraagd een antwoord te geven op de kwestie: "Wat is het bijzondere in ons leven en waar is onze plaats in Kerk en Wereld"? Zij gaven bij het beantwoorden van deze vraag uiting van hun verlangens en angsten bij hun leven en werk in deze moderne wereld. De gesprekken waren open en gaven blijk van broederlijkheid en verbondenheid. Men was het met elkaar eens dat iedere provincie moet proberen de grondprinciepen voortkomende uit "Montfortaan Vandaag" met elkaar te delen en te doen groeien.

De sfeer van het kapittel werd verstoord door de plotselinge ziekte en dood van de aanwezige oud-generaal en Nederlander pater Cornelis Heiligers. Een feit dat voor altijd zal verbonden blijven aan dit kapittel. Hij werd naar het ziekenhuis gebracht en stierf daar na enkele dagen verzorgd te zijn op 20 september. Op 23 september werd hij in Rome begraven in aanwezigheid van alle kapittelleden.

Na de begrafenis moest nog een nieuwe generale raad worden gekozen. Algemene overste werd de fransman Michel Gendrot en de assistenten werden de Canadees Irvine Leclerc, de Nederlander Frits Tesser, de Italiaan Gaetano Barbera en de Columbiaan José Aurelio Rozo.

Thema's van het kapittel en de terna voor een bisschopskeuze

Op 23 januari 1976 begonnen de montfortanen van de Indonesische regio het resultaat van het algemeen kapittel met elkaar te delen en de diverse thema's, aangegeven door het provinciaal kapittel, te bespreken. Ook werd tijdens deze ontmoeting gebruik gemaakt van het door het provinciaal kapittel gegeven recht om vóór Pasen 1976 eigen statuten samen te stellen voor de Indonesische regio.
Het thema "communiteit" kreeg veel aandacht van de aanwezige missionarissen Al discussiërend waren ze het met elkaar eens dat voor de ondersteuning van het missionair werk op Borneo het communiteitsleven van groot belang is. Deze vorm van samenleven is een ware hulp voor de groei en het onderhoud van het geestelijk leven, was de algemene conclusie. Op de vraag: "Wat is nu precies communiteitsleven/religieus leven", werd lang naar een antwoord gezocht. Men was het snel eens dat het meer is dan "onder één dak wonen". Maar wat is de meerwaarde? Uiteindelijk werd het antwoord gevonden in de volgende omschrijving: "het is een zich één voelen, zich inzetten, samenwerken aan een gemeenschappelijk ideaal door grotere broederlijkheid, door van tijd tot tijd een communiteitsgesprek te houden, door zich meer gemeenschappelijk verantwoordelijk te voelen voor een gemeenschappelijk geestelijk ideaal en werk, door gemeenschappelijk gebed in een of andere vorm".

Een ander thema was de toekomst van het bisdom Sintang. Er moest nog een opvolger komen voor bisschop Lambertus van Kessel. Wie is een geschikte kandidaat? Rome had aan de apostolische administrator Lam van den Boorn gevraagd om met zijn raad een terna (een lijst van 3 kandidaten) samen te stellen. Lam kwam met het voorstel Isaac Doera en Aloysius Ding als kandidaten naar voren te schuiven. Een derde naam had hij niet. De vergadering was het eens met het voorstel om pastoor Doera als eerste op de lijst te zetten, maar had moeite met de naam van pater Alois Ding. Stel dat Rome kiest voor de tweede op de lijst! Men zag niet dat Alois een bisdom kon leiden. Is het niet beter en veiliger dat Lam zich kandidaat stelt, aldus het voorstel van de aanwezige missionarissen? Lam wees dit voorstel af. Hij wilde zich niet kandidaat stellen. Hij zei de weg te willen openen voor een wereldheer, immers wij montfortanen zijn naar Indonesië gekomen om het geloof te zaaien. Laat voor de verdere groei van het geloof een Indonesiër Mgr. van Kessel opvolgen. De vergadering kwam niet tot een bevredigende oplossing. Uiteindelijk stelde de aanwezigen Lam voor een brief te schrijven aan de nuntius en aan kardinaal Darmoyowono in Semarang. In die brief moest hij raad vragen, hoe, na allen gehoord te hebben, de terna in te vullen. Zo gebeurde het ook. Uiteindelijk stonden de volgende drie namen op de terna: pastor Isaac Doera, pater Lam van den Boorn en pater Piet Derckx.

De naam van Doera was niet zomaar op de lijst gekomen. Reeds in een eerder stadium had Lam van den Boorn een gesprek gehad met Mgr. Herculanus van de Burgt, de aartsbisschop van Pontianak. Als gevolg van dat gesprek verhuisde in 1976 Doera van Pontianak naar Sintang, waar hij hoofdpastoor van de Katedraal werd. Isaac was in 1931 geboren in Jopu, Flores, opgeleid als priester in Ritapiret, en jarenlang werkzaam als legeraalmoezenier in Pontianak. Nauwelijks een jaar werkzaam in Sintang werd hij door Rome benoemd tot bischop van het diocees Sintang. Hij is op 19 mei 1977 door kardinaal Justinus Darmoyowono bisschop gewijd in de kathedraal van Sintang.

De vervoermiddelen

Tengevolge van zijn ligging ver in de binnenlanden, bezat de streek van het diocees Sintang een slechte infrastructuur. Rivieren waren, als enige verbindingswegen, niet altijd even goed te bevaren. Er zijn brede en diepe rivieren, maar ook smalle en ondiepe rivieren. Er zijn rustige rivieren, maar ook rivieren met stroomversnellingen en lastig te passeren rotsen en stronken. Het was dus nodig dat de missionarissen naar gelang de omstandigheden zich goed prepareerden als ze op reis gingen. Iedere parochie had een prauw, een roeiboot met een lengte van zo'n 8 meter en een breedte van 1 tot 1,5 m. De missionaris ging op dienstreis met zo'n prauw met daarop een buitenboordmotor van het merk Johnson. Naar gelang de omstandigheden was het een 6, $9^{1/2}$, 18 of 25 HP buitenboordmotor, bestuurd door de missionaris zelf. Zo zag je 's morgens voor dag en dauw de missionaris van huis vertrekken met de nodige jerrycans benzine, een rugzak met daarin de dagelijkse benodigdheden, een slaapmatje, medicijnen en de meest noodzakelijke spullen om de eucharistie te vieren. Meestal waren er wel enkele mensen, die bij het horen dat de missionaris naar hun dorp reisde, van de gelegenheid gebruik maakten om mee te reizen. Op een lastige rivier nam de missionaris altijd iemand mee als hulp. De prauw werd ook gebruikt voor het opvoeren van bouwmateriaal of spullen voor een of andere school. Naargelang de stand van het water en de toestand van de rivier was de missionaris meer of minder uren onderweg. Hij legde aan bij de kampongs langs de rivier en indien nodig liet hij de prauw achter om te voet verder te gaan naar die plaatsen die niet via een rivier te bereiken waren.

Het vervoer van grotere vrachten kon alleen over de Kapuas en Melawi-rivier, daarvoor maakte het bisdom gebruik van de "Harapan" boot. Deze boot duwde een aak met een lading van 20 ton. Jarenlang was dit de enige vrachtboot van het bisdom. Pas in de zeventiger jaren werd de Harapan voor de vrachten van en naar Pontianak vervangen door een grotere boot. Ter

nagedachtenis aan pater Ferry Hoogland kreeg deze boot de naam Ferry. De Harapan bleef in gebruik voor de aan- en afvoer naar de staties.

Tot en met de tachtiger jaren heeft het bisdom zelf gezorgd voor de aanvoer van alles wat nodig was, zoals levensmiddelen, bouwmaterialen, brandstof voor de zagerij, agregaten op de staties, enz... Iedere maand moesten tientallen drums benzine, petroleum en dieselolie, cement en andere spullen in Pontianak gehaald en vervolgens doorgebracht worden naar de binnenlanden. Inkopen doen en transport vielen onder de verantwoordelijkheid van de econoom van het bisdom in samenwerking met de mensen van de zagerij. Als een statie bepaalde spullen dringend nodig had of de stand van het water te klein voor de motor, moesten de missionarissen zelf hun spullen komen ophalen in Sintang. Zo had voor dergelijke eventualiteiten de parochie Putussibau de boot "Sinar", Sedjiram de "Mawar", die jarenlang gevaren werd door de heer Mundus en Bika de boot "Damai". Het waren kleine bootjes, die rond de 3 ton konden vervoeren. Het bisdom had ook nog een boot "Rasul" voor personenvervoer. Deze is veel gebruikt door Mgr. van Kessel tijdens zijn tochten langs de parochies.

Reizen met een prauw of boot nam veel tijd in beslag, was vermoeiend, kostbaar vanwege het energieverbruik en vaak niet ontbloot van gevaar. Bovenstrooms heeft men te maken met stroomversnellingen, omgevallen bomen, rotsen en dergelijke. Het is nogal eens voorgekomen dat een boot omsloeg en de missionaris al zijn spullen verloor. Reizen tijdens de droge moesson was helemaal moeilijk omdat dan alleen de grote rivieren nog min of meer bevaarbaar zijn. Tijdens de droge tijd waren de hoofdstaties Benua Martinus, Serawai en zelfs Putussibau voor een langere tijd onbereikbaar. Om niet zonder levensmiddelen te komen zitten, moesten de missionarissen zorgen voor voldoende voorraad. Ook brandstof moest voldoende ingeslagen worden voor de elektriciteitsvoorziening.

Het onderhoud van de vervoermiddelen, agregaten en andere voorzieningen behoorden tot de taak van de missionaris. Er was toen niemand anders die verstand van motoren had. De dorpsmensen verlichtten hun hutje met een oliepitje. Hoogstens een handelaar had een motorbootje. De pastoor zorgde voor elektriciteit in het internaat, school, kerk en zusterhuis. Vandaar dat een missionaris met twee linkse handen snel in moeilijkheden kwam.

Tot de tachtiger jaren waren er geen wegen in het bisdom Sintang, enkel voetpaadjes. Pas nadat op grote schaal bomen werden gekapt en men met groot materieel de binnenlanden ging ontbossen, kwamen er hier en daar landwegen en deed de motorfiets of brommer zijn intocht. Motoren van de merken Honda, Yamaha en Suzuki gingen de taken overnemen van de buitenboordmotoren.

Werksituatie van een Borneomissionaris

Reeds voordat hij provinciaal werd (1993-2002) heeft pater Charles Voncken Borneo bezocht. Na een retraite aan de montfortanen gegeven te hebben, ging hij met een confrater op dienstreis in de Lebang. Over zijn ervaringen schrijft hij:

"Zonder het werk van de anderen daardoor te kort te willen doen heb ik bijzondere waardering voor de confraters die trouw de kampongs afgaan. Ik heb het 5 dagen in gunstige omstandigheden meegemaakt. Enerzijds geeft het de vreugde van het echte, nabije pastorale contact, anderzijds vergt het toch steeds weer aanpassing en het accepteren van primitieve levensomstandigheden dwz. voortdurend min of meer (on)comfortabel kamperen. Toch geschiedt daar "het" missiewerk. Hiervoor zijn mijns inziens nog steeds te weinig mensen. Tientallen kampongs vragen of er een pater komt en ze wachten soms "jaren". Het klimaat is enerzijds erg gunstig: bij de volkstelling hebben zich veel meer mensen als katholiek opgegeven dan in de doopboeken staan. Het aantal zou gemakkelijk in een paar jaar kunnen verdubbelen. Dit komt door het feit dat de regering niet langer het animisme toestaat: je moet een godsdienst hebben, dat is ook progressief en modern. Dit is dus anderzijds een nadeel, omdat nu politiek-maatschappelijke motieven een te grote rol kunnen spelen bij de "bekeringen". Ik kan verder alleen maar zeggen dat naar mijn overtuiging de confraters zich naar vermogen inzetten: dit vermogen verschilt echter nogal, maar wie kan daar dan verder over oordelen?"

De werksituatie van de missionarissen in de zeventiger jaren verschilde nog maar weinig van de situatie in de jaren daarvoor. Ook toen woonden de Dajaks nog steeds in langhuizen. Vroeger, toen er nog regelmatig twisten waren tussen de verschillende Dajak-stammen en het koppensnellen nog voor kwam, was het leven en wonen in het regenwoud van Borneo beslist niet ongevaarlijk. Ergens met vrouw en kinderen alleen in een vrijstaand huisje wonen aan de rand van een dorp kwam niet voor. Eeuwenlang woonden alle dorpsbewoners in één lang huis bij elkaar. Zo'n dorpshuis was gebouwd op palen van meer dan drie meter hoog. Een dergelijk huis had twee ingangen met een smalle trap gemaakt van een boomstam met daarin treden gekapt. 's Avonds werd die trap binnengehaald om ongewenste indringers buiten de 'deur' te houden. De Dajaks bouwden hun langhuis bijna altijd aan de oever van een rivier(tje). Ook daarom al waren die huizen op palen veilig, want na een hevige regenbui willen de rivieren nogal eens buiten hun oevers treden. Hoewel elke Dajakstam zijn eigen type huis bouwt, komen ze min of meer met elkaar overeen. Elke familie - vader, moeder, kinderen en ook vaak opa en oma - heeft een privé vertrek in dat lang uitgerekt huis. Al die familievertrekken met ieder een eigen deur liggen op één rij. Vaak wonen 30 à 40 families in zo'n langhuis, dat een lengte kan hebben van 150 tot 200 meter! Aan de voorzijde van de aan elkaar gebouwde

familievertrekken, onder hetzelfde grote dak, is over de hele lengte een 6 meter brede galerij, die gebruikt wordt voor het ontvangen van gasten, zoals de missionaris. Elke familie heeft precies tegenover zijn woning een eigen stukje galerij. Vrouwen vlechten er matjes of weven er doeken. Opa's en oma's doen er kleinere huishoudelijke klusjes of passen op de kleinkinderen. Mannen maken er gereedschap. Op deze galerij heeft het sociaal leven plaats. Daar zit ook de missionaris op een matje om met de mensen te praten. Op deze plaats verzorgt hij de zieken, geeft hij catecheselessen, bidt hij met de mensen, viert hij de eucharistie en spant er zijn klamboe om te slapen. Voor de maaltijd wordt hij uitgenodigd in een familievertrek. De maaltijd bestaat uit rijst, gekookte groente met soms een stukje kip of vis. Na zijn taak volbracht te hebben gaat de missionaris naar een volgende plaats. Hij heeft zoveel kampongs te verzorgen dat hij enkel drie of vier keer per jaar zo'n kampong kan bezoeken.

Eind zeventiger jaren komen er veranderingen op velerlei gebied. Hierboven sprak ik al over de ontbossing en de aanleg van wegen. Met groot materieel worden bomen gerooid met alle gevolgen van dien. De stand van het rivierwater verandert, door de ontbossing stijgt en zakt bij regen heel snel het rivierwater. Het verdwijnen van de wouden houdt in dat ook veel rijkdom verdwijnt. Er ontstaan steeds vaker bosbranden en er is geen hout meer om huizen te bouwen.

Door scholing kwam de Dajakbevolking meer en meer in aanraking met de moderne wereld en verdwenen beetje bij beetje hun langhuizen, die plaats maakten voor gewone huizen. Daarmee kwam er ook een einde aan hun leef- en werkgewoonten. Hun adatgewoontes die generaties lang hun leven hadden bepaald, verloren hun zeggingskracht.

In dezelfde tijd zien we dat ook van regeringswege steeds minder rekening gehouden werd met het adatrecht en de oude gewoontes, waarop het sociale leven eeuwenlang had gesteund. Was tot dan toe alles duidelijk voor de Dajaks, was recht en onrecht goed geregeld, nu kwam er veel onzekerheid. Van hogerhand werd hier misbruik van gemaakt. Vanuit Jakarta werd bepaald wie recht had op bepaalde gronden; grond werd onteigend of in beslag genomen.

Toen in 1966 president Soeharto de macht overnam, werd de politiek van de Nieuwe Orde (Orde Baru) ingevoerd. Deze steunde op twee pijlers: politieke volgzaamheid en economische ontwikkeling. In de zeventiger jaren begon men tot ver in de binnenlanden de gevolgen hiervan te voelen.

Mgr. Doera en de missionarissen probeerden deze politiek scherp in de gaten te houden, vooral daar waar onrechtvaardigheid werd bedreven door onteigening van gronden, door corruptie en het onrechtvaardig behandelen van politieke gevangenen. De bisschop liet duidelijke geluiden horen, de missionarissen minder. Immers, zij liepen het gevaar weggestuurd te worden of tegengewerkt te worden bij hun missionaire taken. Zij gebruikten daarom hun

preek, hun catecheselessen om te protesteren tegen corruptie en onrecht. Voor de slachtoffers van onrechtvaardige behandelingen zochten zij hulp bij instanties en invloedrijke personen. Het was geen gemakkelijke tijd. De herinneringen aan de gebeurtenissen eind zestiger en begin zeventiger jaren kwamen weer naar boven. Maar hopelijk niet zo erg als toen. Wat gebeurde er toen? Heel West-Borneo was onder militaire macht. Op iedere plek vond je toen een wachtpost en voor de bewoners was er een meldplicht. Na de coup van Soeharto in 1965 – bekend als Gerakan 30 september (30-Septemberbeweging) gingen de Indonesische militairen op zoek naar een resterende groep guerrillastrijders uit de tijd van Soekarno, de groep met de naam PGRS/Peraku. Deze guerrillastrijders hadden zich verborgen op het grensgebied van Indonesië met Serawak. Een groot deel van dat gebied lag in het bisdom Sintang. De komst van de militairen was een crime voor de aldaar wonende Dajaks. Zij werden niet alleen verplicht om de militairen te helpen bij het uitkammen van de wouden, zij mochten zelfs niet op hun rijstveld verblijven, laat staan overnachten met als gevolg dat de rijstoogst een prooi werd voor de vogels en apen. Mensen van buiten dat gebied mochten niet binnen. Het leven van de Dajak-bevolking werd nog meer geïsoleerd. De Chinezen, die tot in de verste binnenlanden woonden met hun winkeltje dat voorzag in de belangrijkste levensbehoeften, werden verdreven. Zij kregen de keuze tussen Sintang en Pontianak als woonplaats. Je kunt begrijpen wat dat voor de Dajakbevolking betekende. Kwamen er van te voren nog handelsbootjes met waren en kon er handel bedreven worden, nu was dat allemaal niet meer mogelijk. De handel was kapot en er was niets meer te koop, zelfs niet de hoogst noodzakelijke levensmiddelen.

De afsluiting van dat gebied, waaronder de staties Ketungau, Badau en Benua Martinus, had ook grote gevolgen voor de missionarissen, die enkel met een speciaal verlof van de militairen hun mensen in kampongs mochten bezoeken. Tien jaar heeft de bevolking geleden onder de onderdrukking van de militairen. Pas nadat zij zich terugtrokken kwam het gewone leven weer op gang en konden de missionarissen weer in vrijheid hun werk doen.



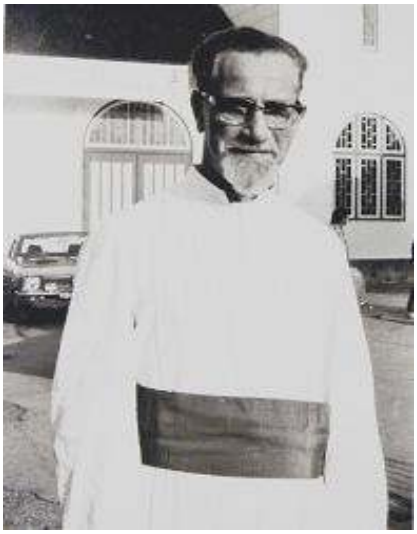

Apostolisch Administrator
Lam v. d. Boorn



Generaal C. Heiligers



De gebroeders Wintraecken op de boot “Rasul”

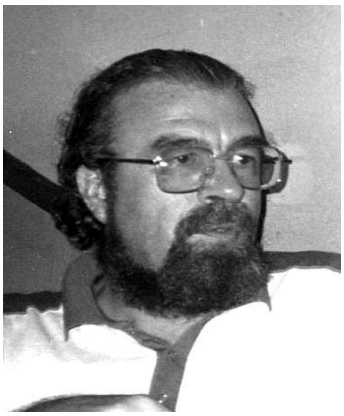

Henk Kalter



Wim Peeters



Duwboot “Harapan”



...klein begonnen...



Langhuis van de Dayaks



Pastorie en kerk in Bika



Pastorie in Benua Martinus



Jongensinternaat van Sejiram

HOOFDSTUK 5

NAAR EEN ZELFSTANDIGE INDONESISCHE KERK

1977 - 1984

Pater Lam van den Boorn, Regionale Overste Indonesië 1977 - 1983
Pater Kees Smit, Regionale Overste Indonesië 1983 - 1993
Pater Huub Somers, Provinciaal Nederland 1972 - 1984
Pater Marcel Gendrot, Algemene Overste 1969 - 1981
Pater Gérard Lemire, Algemene Overste 1981 - 1993

Zoals de proclamatie van een vrij Indonesië in 1945 niet onmiddellijk leidde tot één land, één volk en één taal, zo ook leidde de instelling van de hiërarchie in 1961 niet onmiddellijk tot een zelfstandig Indonesische kerk. Het oprichten van de Indonesische hiërarchie door Rome was een erkenning van de stabiliteit van de kerkelijke overheid in Indonesië. "De gelovigen worden meer één als er een hiërarchie is, namelijk bisschoppen", aldus Mgr. Tarcisius van Valenberg, het toenmalige hoofd van het Apostolisch Vicariaat Pontianak. De benoeming van Mgr. Doera tot bisschop van Sintang was een nieuwe stap voorwaarts naar zelfstandig Indonesische Kerk. Wat was het aandeel van de montfortanen in die verzelfstandiging?

Overgangstijd

Alvorens Mgr. Isaac Doera het bisdom ging leiden, was Mgr. Lambertus van Kessel 30 jaar en Mgr. Lam van de Boorn 4 jaar hoofd geweest van het bisdom. Tijdens het leiderschap van deze twee montfortanen bestond het diocesane bestuur enkel uit leden van de montfortaanse gemeenschap en was het beleid van het bisdom het beleid van de montfortanen en omgekeerd. De overgang naar een Indonesische wereldheer als bisschop betekende voor de montfortanen dat ze zich op diverse punten moesten aanpassen. Eind zestiger jaren en begin zeventiger jaren was het bisdom Sintang 4 wereldheren rijk, Matias Lunggai, Jan Ngumbang, Elias Kinson en Mateus Rampai. Geen van hen was ooit betrokken geweest bij het besturen van het bisdom. Bovendien verlieten in de jaren 1973/1974 Elias Kinson en Matias Lunggai hun ambt. In de periode van bisschop Doera, nadat op 13 april 1980 de wereldheer Vedastus Riky priester

gewijd werd, kwam daar verandering in. Twee belangrijke posten kwamen in handen van wereldheren. Mateus Rampai verving Lam van den Boorn als secretaris van het bisdom en Vedastus Riky nam de plaats van Servé Hamers over op de post van het schoolwezen. Van de montfortanen bleef Joep van Lier over als delegatus socialis en Piet Derckx als econoom. Zowel de oblaten als de lazaristen hielden zich afzijdig. Zij wilden nog geen bestuursfunctie bekleden in het bisdom.

Dat er een andere wind waaide in het bisdom, merkte men ook bij de benoeming van Joep van Lier tot vicaris generaal van het bisdom. Een grote groep montfortanen was over die benoeming verbaasd, niet omdat Joep onbekwaam was, maar omdat de montfortanen deze post hadden toebedacht aan Lam van den Boorn. Immers hij was de man met ervaring en had jarenlang een hoge functie bekleed.

Een andere verandering was te zien in de snelheid waarop het proces van de Indonesianisatie vorderde. Het nationaal karakter en de opbouw van de locale kerk stond duidelijk op de voorgrond bij de nieuwe bisschop. In een brief van 10 maart 1977 aan Joep van Lier schrijft Mgr. Doera: *"Mijn devies luidt: Deus Caritas est. Wat houdt dit allemaal in? ... De nadruk wordt gelegd op de eigen aard van de Indonesische Kerk ... De Indonesische Kerk moet een geïntegreerd deel worden van de Indonesische maatschappij met eigen inbreng: een Christelijke inhoud geven aan Pancasila ..."* .

Behalve vanwege bovengenoemde aspecten, vroegen ook andere dingen om de nodige aanpassingen. Tot op dat moment hadden de montfortanen geen eigen huis. Alles wat ze opgebouwd hadden, stond in dienst van het bisdom en was eigendom van het bisdom. In de tijd dat enkel montfortanen in het bisdom Sintang waren, was dat geen probleem. Maar nu er andere groepen priesters bijgekomen waren, lag dat anders. Zo woonden in het bisschophuis, nu ook wereldheren, oblaten en lazaristen. Een ander voorbeeld is de policy van het bisdom. Hoe goed de onderlinge relatie ook was, de vraag van sommige montfortanen om een eigen huis was voelbaar, als ook de vraag: hoe zit het met het montfortaans erfgoed? Door de nodige veranderingen vreesden sommige missionarissen dat veel verloren zou gaan van wat jarenlang was opgebouwd. Was het niet zo, dat de activiteiten van de montfortanen vruchten afwierpen en een afspiegeling waren van het montfortaans charisma? De leiding had tot dan toe steeds de vrijheid gegeven op een creatieve manier bezig te zijn en initiatieven te creëren. De montfortanen hebben vele jaren vol ijver en liefde van de ene afgelegen kampong naar de andere gereisd en in het spoor van Montfort gewerkt voor de arme en achtergebleven mensen. Natuurlijk zijn er ook negatieve kanten zoals het feit dat het bisdom geen duidelijk pastoraal beleid had en iedere missionaris werkte op zijn manier. Ook het feit dat een

oecumenische samenwerking met andere christelijke groepen nihil was, waarvoor als excuus genoemd zou kunnen worden dat bepaalde christelijke groepen (uit Amerika) zich nogal fanatiek en soms zelfs vijandig opstelden tegenover de katholieke Kerk. Sintang was de enige plaats waar rond kerstmis en nieuwjaar een oecumenische viering was.

Uitbreiding van het aantal parochies

Ofschoon het aantal katholieken nog steeds groeide, bleef het aantal parochies constant zeven. Dit kleine aantal parochies had de zorg over 35 onderdistricten, kecamatan genaamd, 18 in de regio Sintang en 17 in de regio Kapuas Hulu. Om de mogelijkheid te hebben zich meer te betrekken bij het openbare leven, breidde Mgr. Doera het aantal parochies uit tot 34. Waarom ineens zoveel parochies? Volgens de politiek en de locale regeringsfunctionarissen gaven de katholieken de indruk hen niet nodig te hebben. Ze zien hoegenaamd nooit een katholieke afvaardiging bij een belangrijke gebeurtenis van het onderdistrict. Door het aantal parochies te vermeerderen wilde de bisschop die negatieve indruk wegwerken en de mogelijkheid scheppen dat de kerk meer aanwezig was. De grenzen van de parochies vielen zoveel mogelijk samen met die van de onderdistricten. Alleen daar waar geen of minder katholieken woonden kreeg een parochie de zorg over meerdere onderdistricten, en omgekeerd zijn er in sommige onderdistricten meerdere parochies.

Om het functioneren van zoveel parochies mogelijk te maken werden speciale parochieraden ingesteld, BAPUK (Badan Pimpinan Umat Katolik) genaamd. De leden van deze raad waren vooraanstaande leken uit de parochie, die door het aannemen van deze functie gemachtigd waren de locale kerk officieel te vertegenwoordigen. Deze manier van lekenparticipatie helpt de kerk om steeds beter te integreren in de gemeenschap. De leken voelden dat zij de kerk zijn, kerkaangelegenheden zijn een zaak van hen. Zij wilden medeverantwoordelijk zijn voor het reilen en zeilen van de kerk.

Veranderingen en de verhouding tussen oud en jong

De overgang van Missie Borneo naar de Kerk van Indonesië heeft invloed op de sfeer onder de montfortanen. Tijdens de pastorale adviesraad van december 1977 te Oirschot is gesproken over het welzijn van de confraters. Bij die gelegenheid zei regionaal Huub Swerts het volgende:

"De onderlinge verhoudingen zijn niet altijd even gunstig, blijft oppervlakkig en heeft de schijn van amicaal te zijn t.o.v. elkaar. Elk van de

confraters bedoelt het goed, maar men leeft naast elkaar of men gaat zijn eigen weg. Men vermijdt nu eenmaal lange tenen. De tegenstelling jong-oud loopt niet soepel, wat wederzijds veel verdriet kan veroorzaken. Men praat de zaken niet uit of durft het niet, denkend, dat het toch niets uithaalt, ofwel om ruzie en kortsluiting te voorkomen. Samenwerking en saamhorigheid lijden daardoor schade. Sommige jongeren hoor je tegen de ouderen zeggen: Die zijn vastgeroest, hebben te weinig inspiratie, gaan te moeilijk mee met de vernieuwingen. Zo ook de houding van sommige ouderen t.o.v. bepaalde jongeren: Hun moderne kijk op vernieuwing zijn vaak maar mooie woorden; zeggen wel respect te hebben voor wat vroeger met veel moeite is opgebouwd en dat zij rekening willen houden met de minder goede gezondheid of fysieke kracht van de ouderen, maar aan die woorden beantwoordt geen realiteit. In feite is er dus een zekere kloof tussen jong en oud te constateren, waarbij een stuk wederzijds wantrouwen naar voren komt. Er doen zich wel eens moeilijkheden voor bij benoemingen. Bij een groepje ouderen heeft dit de indruk gewekt, dat jongeren onder het mom van inspraak en persoonlijk gekend te willen zijn in hun benoemingen, hun eigen wil menen te mogen doordrijven en alleen maar doen wat ze graag willen."

De kloof zoals beschreven door Huub, werd door jong en oud niet op eenzelfde wijze ervaren. De ouderen ervoeren ze mijns inziens sterker dan de jongeren. Anderzijds hebben de jongeren gelijk als ze "de kloof" een generalisering noemen, want zij ervaren een karakterverschil tussen oud en jong. Er is een globale mentale tegenstelling tussen oud en jong. De ouderen zijn om zo te zeggen meer traditioneel. Ze hebben ook een aantal vooroordelen tegen de Nederlandse kerk en de nieuwere theologie en pastoraal. Dat ligt voor de hand als je jarenlang in het binnenland tussen de rivieren van Borneo gevangen zit en weinig of geen literatuur doorneemt over de ontwikkelingen die zijn ontstaan door het Tweede Vaticaans Concilie. Gezien de materiële en andere beslommeringen mag je wellicht ook niet al te veel verwachten en ontstaat er zodoende een dubbel probleem: doordat de jongeren in het algemeen zijn opgevoed in de lijn van het Tweede Vaticaans Concilie, spreken ze een andere taal en kan men elkaar in het theologische spreken moeilijk of niet verstaan en vinden, zelfs als in wezen de standpunten niet zover van elkaar af liggen. De wederzijdse gelovige bedoelingen komen maar moeilijk over. Daardoor weet men elkaar niet zo goed te waarderen en respecteren. En kwetst men elkaar heel vlug. Daardoor is een pastoraal gesprek dat niet aan de praktische kant blijft, erg moeilijk. Ook samen bidden stoot steeds weer op theologische tegenstellingen.

Men kan zeggen dat de missionarissen van na het Tweede Vaticaans Concilie komen met nieuwe ideeën, maar dat dit niet betekent dat hetgeen de oudere generatie gepresteerd heeft zomaar aan de kant kan gezet worden. De oude missionarissen hebben veel ervaring en kennen en begrijpen de adat en

gewoonte van de Dajaks, immers zij hebben jarenlang tussen hen geleefd en gewerkt. Hun voorbeeld en hun woorden zijn zeer belangrijk voor de jongeren. Zo herinner ik me de woorden van Jan Linssen, tijdens een gesprek over het gebruik van buitenboord motoren en het gaan naar de kampongs: "Jullie gaan niet meer om met de Dajaks, jullie met je snelle buitenboordmotoren varen rechtstreeks naar het dorp waar je moet zijn en jullie leggen niet meer aan bij de kampongs die jullie onderweg passeren, zoals wij vroeger deden toen we al roeiende op dienstreis gingen." De nieuwe tijd met zijn betere faciliteiten heeft het voordeel dat je tijd uitspaart, maar van de andere kant wordt het contact met de mensen minder.

Een ander punt is de wijze van pastoraal handelen. Enkele confraters vroegen zich af of men geen kritischer houding moet aannemen t.o.v. het apostolaat en de missionaire activiteiten? Is de manier, waarop men vroeger en grotendeels ook nu nog werkt, de alleenzaligmakende? Kan het niet anders of beter? Moet men met het oog op een toekomst zonder nieuwe buitenlandse krachten, niet meer aandacht besteden aan Indonesianisatie, meer overdragen aan anderen? Overigens mag opgemerkt worden, dat ondanks allerlei kritiek, aan iedere confrater de vrijheid werd gegeven om nieuwe ideeën en initiatieven te ontplooien. De missionaire activiteiten in welke vorm dan ook, waren zinvol en beantwoordden aan het montfortaans charisma. Misschien zou alles nog effectiever kunnen zijn indien er een beter pastoraal beleid en meer samenwerking zou zijn.

Hoewel de landelijke politiek niet alle lof verdiende, was hij niet nadelig voor het apostolaatswerk. De kerk en de andere erkende godsdiensten hadden vrijheid van werken op godsdienstig gebied. Toch keken de missionarissen bevreesd naar de toekomst vanwege het feit, dat hier en daar sommige islamieten zich steeds fanatieker opstelden. Zou de regering die vrijheid van godsdienst blijven garanderen? Om haar macht niet te verliezen probeerde de regering, die enkel steunde op de Golkarpartij, zelfs via manipulaties of dwang de vorming van een islam-staat te voorkomen. Algemene verkiezingen stonden voor de deur en het was de vraag of de regeringspartij op den duur in haar politiek zou slagen. Het was een gegeven dat de populariteit van de regeringspartij achteruitliep, en die van de islampartij vooruit. Corruptie, wanbeheer en verkwistingen door de regering zetten veel kwaad bloed, vooral bij de arme en zeer arme bevolkingsgroep, de islamieten. Verreweg het grootste deel van de Indonesiërs is islamiet, maar in West-Borneo vormen de kristenen (protestanten en katholieken samen) met de animisten erbij, waarvan een grote groep zich sympathisant katholiek-protestant noemt, de grote meerderheid.

Tijdens de regering van Soeharto was het communisme zwaar verboden en strafbaar. Om het latente gevaar van het communisme de kop in te drukken werd iedere Indonesiër verplicht lid te zijn van een door de regering erkende godsdienst. Mensen die niet islamiet, boeddhist, hindoeist, katholiek of protestant zijn, kunnen beschuldigd worden van communisme. De regering probeerde door deze regeling de erkende godsdiensten te manipuleren. Het departement van godsdienstzaken kreeg een steeds grotere functie. Voor het minste was toestemming nodig van dat departement. Om niet hieronder door te gaan moest de Kerk meer dan ooit de durf tonen om haar bezorgdheid uit te drukken over gewetensvrijheid, ingaan tegen corruptie, de armoede verlichten en zoveel mogelijk de mensenrechten doen eerbiedigen.

Hoe bleven de missionarissen op de hoogte van het reilen en zeilen van wereld en kerk in hun vaak afgezonderd bestaan? Over het algemeen was de radio het meest voor de hand liggend middel. Op de pastorie werd geluisterd naar wereldomroep Nederland of BBC, die op vastgestelde tijden hun nieuwsuitzendingen hadden. Naar de Indonesische radio werd minder geluisterd, hun berichten waren meestal zwaar gekleurd. Gelezen werd er tijdens de lange avonden bij een Aladdin-lamp. Kranten of tijdschriften in het Indonesisch waren er nauwelijks, wel hadden ze Nederlandse tijdschriften en boeken, die toegezonden werden of meegebracht na een verlof in Nederland. Een goede aanvulling en tevens afwisseling was de jaarlijkse bijeenkomst en retraite. Bij deze gelegenheden kon men van gedachten wisselen en praten over de ontwikkelingen in kerk en wereld. Van regelmatig samenkomen op de staties voor bezinningsdagen was geen sprake, noch onder de montfortanen, noch samen met anderen. Er was ook geen sprake van aanvullende vorming, zoals het volgen van cursussen e.d. Dat gebeurde enkel tijdens het verlof in Nederland, als de meeste missionarissen een theologische, bijbelse, pastorale of persoonvormende cursus volgen.

Nieuw regionaal bestuur en het loslaten van Bika

Zoals het al jaren de gewoonte was, kwam ieder jaar een Nederlandse confrater de retraite leiden. Zo arriveerde eind 1977 pater Charles Voncken, lid van het provinciale bestuur en kenner van het kerkelijk recht. Zijn aanwezigheid werd gebruikt om bij te praten en huwelijksproblemen op te lossen. Als vervanger van pater provinciaal op 29 november 1977 was hij aanwezig bij de keuze van een nieuw regionaal bestuur. Drie jaar lang had Huub Swerts met volle inzet de regio geleid. Nu was een ander aan de beurt. Gekozen werd Lam van den Boorn, met Joep van Lier en Huub Reijnders als raadsleden. Piet Derckx werd

aangewezen als econoom ter vervanging van de zieke Leo Rutten, die na 30 jaar afscheid nam van zijn confraters om samen met Charles Voncken voorgoed naar Nederland terug te gaan.

Na het vertrek van Charles gingen de missionarissen terug naar hun plaats om met hun parochianen kerst en nieuwjaar te vieren. Het nieuwe jaar was nauwelijks een maand oud of Wim Peeters werd ziek. Op 28 januari 1978 kwam vanuit Kapuas Hulu Frans Luiten in Sintang aan met de zieke Wim. Omdat in Sintang geen dokter was, werd Wim door de pas gekozen regionaal doorgebracht naar Pontianak. Na een onderzoek in het ziekenhuis hoorde Wim van de dokter dat hij tbc had. Onder de indruk van die diagnose werd hem door zijn confraters aangeraden onmiddellijk naar Nederland te gaan voor een verdere behandeling. Maar alvorens het vliegtuig in Jakarta te pakken, ging Wim naar Bandung om Nol Dijker te begroeten. Toen Nol van Wim hoorde dat hij volgens de diagnose van de dokter in Pontianak tbc had, regelde hij een nieuw onderzoek in het Borromeus ziekenhuis aldaar. Wim werd opnieuw onderzocht en doorgelicht met als resultaat: de longen van Wim zijn zuiver, hij heeft geen tbc. Een hele opluchting! Toch ging Wim voor enkele maanden naar Nederland voor wat rust.

Het plotselinge vertrek van Wim en het feit dat enkele confraters op verlof waren, had tot gevolg dat de overgebleven confraters in Kapuas Hulu het werk niet meer aankonden. Om toch zoveel mogelijk het werk door te laten gaan, stelde regionaal Lam vd Boorn voor dat de parochies Bika, Putussibau en Benua Martinus elkaar zouden helpen. Maar hoe? Ze voelden aan de lijve het tekort aan krachten en waren het met elkaar eens dat er iets moest gebeuren. Toen ze juli 1978 voor vergadering en retraite, gegeven door de franciscaan Martin Olsthoorn, bij elkaar waren in Sintang werd het probleem van de confraters in Kapuas Hulu besproken. Na alle kanten bekeken te hebben zagen de vergaderde missionarissen maar één oplossing: de parochie Bika loslaten en overgeven aan de oblaten. Een zware beslissing, omdat Bika historisch gezien veel betekende voor de montfortanen. Was Bika niet de plaats waar de montfortaanse pioniers waren begonnen?!

Leerkrachten uit Flores en de rol van leken

Het aantal scholen van de stichting Yayasan Sukma groeide gestaag, maar niet het aantal leerkrachten. Pater Servé Hamers had al vaak laten merken dat het tekort aan onderwijzend personeel een steeds groter probleem werd. Hij had een behoorlijke groep onderwijzers en onderwijzeressen uit Midden-Java laten overkomen, maar dat was niet voldoende. Bij gelegenheid van de bisschops-

wijding van Mgr. Doera was de Florinese bisschop Mgr. Vitalis Jebarus aanwezig, die liet weten dat er op Flores een overschot was aan onderwijzend personeel. Hun overkomst zou een oplossing kunnen brengen. Maar wie garandeerde hun salaris? Na de bisschopswijding gingen beide bisschoppen voor overleg naar Pontianak. Ze ontmoetten gouverneur Kadarusno en enkele belangrijke personen van het onderwijsdepartement. Zij vroegen of leerkrachten uit Flores konden overkomen om, op kosten van de regering, op West-Borneo en speciaal in het bisdom Sintang te werk gesteld worden. De wens van beide bisschoppen werd verhoord, zo konden honderden leerkrachten vanuit Flores overkomen naar Borneo. Een gedeelte van hen werd te werk gesteld op scholen van het bisdom, een ander gedeelte op openbare scholen en weer een ander gedeelte op Inpresscholen (scholen die door een instructie van de president geopend werden op afgelegen plaatsen). De komst van deze grote groep katholieke leerkrachten uit Flores gaf een aparte kleur aan de katholieke gemeenschap van het bisdom Sintang. Mgr. Doera, zelf afkomstig van Flores, was zeer gelukkig met deze ontwikkeling. Een pater uit Pontianak gaf hierop als commentaar: "Het floresterolgehalte in Sintang blijft stijgen".

De komst van het groot aantal Florinezen naar West-Borneo had plaats tijdens het transmigratieproject van de regering, waarbij grote groepen Javanen werden overgeplaatst naar Borneo. Het land van Dajaks, Maleiers en een enkele Chinees onderging in betrekkelijk korte tijd een grote verandering. Grote streken werden bevolkt door Javanen, die ijverig groenten kweekten en werk zochten op plantages. In de dorpjes zag je onderwijzers of onderwijzeressen van Javaanse of Florinese afkomst. Het aantal lokale leerkrachten was nog maar gering.

Voor een ander soort verandering zorgde de komst van de radio in de kampongs en de televisie in de steden. Over de komst van de televisie lezen we in het dagboek van pater Lam van den Boorn op 25 juni 1978:

"Iets heel nieuws. We hebben vannacht de finale van de world-cup voetballen in Argentinië op de televisie (wij zelf hebben er nog geen) kunnen volgen: Argentinië - Nederland: 3 – 1 in de verlenging".

De montfortanen hadden geen televisie, zij hadden enkel een radio. Ze vonden het niet juist, te midden van arme mensen, een televisie te hebben. Laat ons tijdens de recreatie maar buurten of een kaartje leggen, was hun filosofie. Pas nadat veel gezinnen een televisie hadden, schafte ook de communiteit van Sintang een TV aan en veranderde de recreatie van een gezellig samenzijn tot samen kastje kijken. Toch is er iets positiefs in het hebben van een TV: het wereldnieuws komt sneller binnen. Zo kon men de gebeurtenissen meemaken rond de dood van Paus Paulus VI, het korte leven van Paus Johannes Paulus I

en de keuze van Johannes Paulus II. Buiten Sintang kwam enkele jaren later de TV.

In de tijd van deze pauswisselingen waren in het diocees Sintang 39 priesters werkzaam, 18 montfortanen, 7 lazaristen, 6 oblaten en 8 wereldheren afkomstig van Borneo en Flores. Nooit waren er zoveel priesters werkzaam geweest in het diocees, maar desondanks was dat nog steeds niet voldoende om de 34 parochies te bevolken. Integendeel, de rol van de leek werd steeds belangrijker in het diocees Sintang. Dankzij veel enthousiaste leken was er ondanks het tekort aan priesters en catechisten toch in bijna alle dorpen 's zondags een gebedsdienst.

Het bisdom zag het belang in van goede en bekwame leken als voorgangers. Om die reden werd op 23 oktober 1978 in Sintang een studiebijeenkomst gehouden voor leden van de parochieraden. Een grote groep leken nam hieraan deel. Een succes, een gevolg van een geweldige inzet van vele mensen. Achteraf gezien bleek de komst van zoveel mensen iets te veel te zijn geweest voor econoom Piet Derckx. Op de laatste dag van deze bijeenkomst was hij vermoeid van al het werk een bad gaan nemen, maar in plaats van fit uit het bad te komen zakte hij tijdens het baden in elkaar. De dokter werd erbij gehaald en constateerde een hartaanval. Hij schreef Piet totale rust voor. Op de derde dag was zijn toestand zo slecht dat Lam van den Boorn zich genoodzaakt zag Piet het sacrament der zieken toe te dienen. Gelukkig werd het daarna iets beter en kon hij na een week naar Pontianak gevlogen worden. Na een kort onderzoek werden de medicijnen gewisseld en liet men Piet doorvliegen naar het Carolus Borromeus ziekenhuis in Jakarta. Gedurende 5 dagen werd hij daar geobserveerd door een hartspecialist. Hij knapte op en kreeg te horen dat zijn hart goed was, maar dat hij het rustig aan moest doen. Op 24 november ging hij terug naar Sintang.

Decreet 70 en 77

Het leven en werken van de missionarissen komt in gevaar door decreet 70 en 77, in 1978 uitgevaardigd door de minister van godsdienstzaken. Deze decreten bepalen dat alle functies, ook op het gebied van godsdienst, alleen verricht mogen worden door mensen die het Indonesisch staatsburgerschap hebben. De regering probeerde met deze decreten instanties gedomineerd door buitenlanders te verplichten te Indonesianiseren en met name de missionarissen te verplichten het Indonesisch staatsburgerschap aan te nemen of naar huis te gaan. Hoewel met pijn in het hart kiezen oude en zieke missionarissen er voor

naar huis te gaan en zij die nog jong en krachtig zijn, kiezen graag of niet graag voor het staatsburgerschap van Indonesië.

De decreten hadden niet alleen betrekking op het staatsburgerschap maar ook op de verblijfsvergunning van de missionarissen. Er waren missionarissen met een verblijfsvergunning voor 1 jaar, anderen voor 2 jaar en weer anderen voor altijd, zoals Toon Bernard en Huub Reijnders. Tot aan deze decreten was het verlengen van een verblijfsvergunning geen probleem. Het was voldoende een aanbevelingsbrief te hebben van het provinciale departement van godsdienstzaken in Pontianak. Daar kwam verandering in. Toen in augustus veel missionarissen hun verblijfsvergunning moesten verlengen werd niet alleen een aanbevelingsbrief vereist van het provinciale departement van godsdienstzaken, maar ook van het centrale departement in Jakarta. Eigenlijk werd dit al vanaf 1977 geëist, maar tot dan toe kreeg men dat automatisch. In juli-augustus 1979 lieten de ambtenaren van het departement in Jakarta weten dat ze geen aanbevelingsbrief meer uitgaven. Je kunt je de reactie van de betrokken missionarissen voorstellen en ook van de beminde gelovigen. Vele paters, zusters en broeders, waaronder de vele montfortanen, zouden niet meer in Indonesië mogen blijven.

De moeilijkheden als gevolg van decreet 70/77 waren intussen bekend geworden in Nederland. Pater provinciaal Huub Somers liet in een brief aan de confraters zijn medeleven horen. Hij sprak zijn steun uit voor degenen die zouden aanvragen voor het Indonesisch staatsburgerschap al betekende dat het verlies van hun AOW. De provinciaal zei: vrees niet wij zorgen voor jullie oude dag.

Hoe dan ook pater provinciaal gaf aan iedere missionaris de vrijheid wel of niet te kiezen voor het Indonesisch burgerschap. Lange tijd was het onduidelijk of de missionarissen wel of niet in Indonesië konden blijven. Pater Somers wilde hen ondersteunen met zijn brief van 23 september 1979. Hij schrijft daarin: *"Waarschijnlijk is de zaak voor Toon Bernard, Stef en Huub Reijnders niet ernstig, d.w.z. voor hen persoonlijk, want zij hebben een vaste verblijfsvergunning. Voor degenen die de Indonesische nationaliteit bezitten, zal er zeker geen moeilijkheid zijn. Maar voor de anderen?*

In de provinciale raad hebben we er even over gesproken. We moeten natuurlijk niet in paniek raken, maar het zou wel eens kunnen zijn dat er binnenkort een aantal, confraters ineens of geleidelijk terug komen. We moeten er als bestuur minstens rekening mee houden. Je kunt je er toch niet helemaal op "voorbereiden': Dat het echter heel wat trubbels met zich mee kan brengen voor de confraters in kwestie, voor het bisdom en ook voor het bestuur van de SMM, die hen in Nederland zal moeten opvangen, is wel zeker. De uittocht uit Congo en Mozambique ligt nog vers in ons geheugen, en werkt nog na. Daarom willen we jullie graag zeggen dat we samen met jullie willen nadenken over

mogelijkheden voor het geval er nogal wat confraters zouden terugkomen, hetzij afzonderlijk hetzij samen, hetzij geleidelijk, hetzij in dezelfde fase.

In dit verband zou het nu reeds te overwegen zijn of er nog confraters zijn die bereid zijn de Indonesische nationaliteit aan te nemen mits dat mogelijk is en een waarborg dat men er nog een aantal jaren kan blijven werken. Misschien dat dit gewoon een slag in de lucht is, maar in onze bespreking kwam dit als mogelijkheid naar voren. Mocht dat bij jullie overwogen worden, dan blijf ik daar graag van op de hoogte. Onze vraag is ook: moet er iets gepland worden in fasen, uitgaande van de mogelijkheid van individuele terugkeer of van een gezamenlijke en definitieve terugkeer van meerderen in dezelfde fase?

Voorop staat dat wij niet op de tijd willen vooruitlopen. Wij hopen dat alles zal meevallen, dat langs diplomatieke en verstandige wegen voorkomen kan worden wat gevreesd wordt. Het is ook niet de bedoeling dat we de buit al gaan verdelen voordat de beer geschoten is. Wat ons bezig houdt: voorbereid te zijn op wat er misschien gebeuren gaat."

Gelukkig werd het gevreesde geen werkelijkheid. Het overleg tussen de regering met de katholieken en protestanten had succes. Er werd afgesproken dat de regering de verblijfsvergunning zou verlengen van de missionarissen die een aanvraag indienen om Indonesisch staatsburger te worden. Inderdaad, nadat de lijst van de aanvragers was ingediend, werden de verblijfsvergunningen van onze missionarissen verlengd.

Provinciaal Huub Somers en het regionale kapittel

Provinciaal Huub Somers bezocht Indonesië om voor de confraters een retraite te preken en tevens beter zicht te krijgen op de crisis rond de verblijfsvergunning. De retraite werd in Serawai gehouden in de pastorie van Toon Bernard en Nico Schneiders. Hoewel het huis slechts berekend is op 2-3 bewoners waren de twee confraters erin geslaagd er mooie dagen van te maken. De retraite-predikant beschikte over een "eigen kamer", de anderen logeerden in het oude kerkje dat tevens dienst deed als conferentiezaal. Nico Schneiders had een maand te voren zijn been gebroken en daar zat hij nog mee. Bij het schilderen van de nieuwe kerk was hij van een ladder gevallen. Ondanks die handicap heeft hij met behulp van enkele confraters de retraite meegemaakt. De pastorie in Serawai ligt boven op een heuvel en de andere gebouwen iets lager, vandaar dat Nico van de ene lokaliteit naar de andere gedragen moest worden. In totaal waren er 11 confraters aanwezig, waaronder de nestor van de groep, pater Harry L'Ortye, die enkele maanden daarvoor ook een val gemaakt had. Hij was in Sedjiram op weg naar het zusterhuis van een 8 meter hoge loopbrug gevallen, wonder boven wonder zonder enig letsel op te lopen.

Na de retraite reisden ze allen naar Sintang om daar als voorbereiding op het provinciaal kapittel een regionaal kapittel te houden. Onderwerpen van gesprek waren de verhoudingen tussen de confraters onderling, de verhoudingen met de bisschop en de andere priesters die in het diocees werkten. Vóór het kapittel had pater provinciaal een gesprek gehad met Mgr. Doera. Van dat gesprek rapporteerde hij bij het begin van het kapittel het volgende: de bisschop liet weten geen klachten te hebben over de montfortanen, integendeel, hij sprak waarderend over hun werk. Wel zou hij graag zien dat er meer gedaan werd aan roepingenpastoraat. Misschien, aldus monseigneur, was daar in het verleden te weinig aan gedaan. Op de vraag van provinciaal: "hoe lang zijn de montfortanen nog nodig in het bisdom"? antwoordde monseigneur graag te zien, dat iedereen die kan en wil werken, zou blijven. Het probleem van de verblijfsvergunning zou wel meevallen. Op de vraag hoe de provinciaal het beste de confraters kan adviseren in verband met het Indonesiër worden, liet monseigneur weten, dat hij iedereen zoveel mogelijk wil vrijlaten in zijn keuze. Maar hij voegde er aan toe dat Indonesiër worden geen papieren zaak is, maar dat iemand dit van binnenuit gemotiveerd dient te doen.

Het korte verslag van de provinciaal was een goede inleiding voor de evaluatie aangaande het werk in bisdom Sintang en de relatie met alle betrokkenen. Over de verhouding met de bisschop werd van de groep die buiten Sintang werkzaam was weinig of geen kritiek gehoord. Volgens hen gaf monseigneur hen ruim de kans op eigen manier te werken, de vragen van de mensen speelde hij terug naar de pastor ter plaatse. Wel werd opgemerkt dat hij zich soms niet hield aan afspraken of beloftes. Het contact van de bisschop met de statiemensen werd gering genoemd. Een ander geluid werd gehoord van de montfortanen die in Sintang woonden en zitting hebben in het bestuur van het bisdom. Volgens hen was de bisschop weinig mededeelzaam, waardoor nog al eens misverstanden ontstaan zijn. Van de andere kant moet gezegd worden, dat hij als je rechtstreeks iets vraagt, antwoord geeft. Bij het zoeken naar krachten (vooral op Flores) pleegt hij wat weinig vooroverleg. Een ander punt is, aldus de bestuursleden, dat zaken die in een vergadering besproken gaan worden van te voren al vast staan voor monseigneur en dat hij bij de afwikkeling van sommige zaken vaker een andere kant opgaat dan afgesproken.

Als resultaat van deze evaluatie kwam men tot de conclusie, dat ook al was er wat kritiek of verschil van mening, in het algemeen geen spanning was tussen de bisschop en de confraters. "Laat de positieve kant van monseigneur wat beter uitkomen", zei provinciaal, en een confrater voegde er aan toe: "ik denk dat wij monseigneur en hij ons wat meer moeten bevestigen".

Over de verhouding met de andere congregaties in het bisdom werd gezegd: Het contact met de Oblaten (O.M.I.) is goed te noemen, ofschoon zij een andere manier van werken hebben. Zij zijn goede missionarissen, soms wat

te fanatiek; zij hebben vergeleken met de montfortanen minder interesse voor centra en zijn minder bezig op sociaal gebied; zij werken uitsluitend op pastoraal gebied en vormen daarbij een team. De groep Lazaristen, die in de Melawi-rivier werkt, is minder homogeen, maar de verhouding met hen is goed te noemen. Zij zijn hun weg nog aan het zoeken.

Verder werd er even gesproken over het contract van de montfortanen met bisdom Sintang. Er werd opgemerkt dat het contract goed functioneerde. Indien noodzakelijk was het mogelijk veranderingen daarin aan te brengen in april 1980, wanneer drie jaar van het contract verstreken zijn. Daarna wees pater regionaal op enkele punten uit het contract, die door de confraters beter behartigd dienen te worden. Zo herinnerde hij eraan, dat kosten gemaakt voor huizen en vervoermiddelen ten laste komen van het bisdom, maar inboedel en boeken op kosten van de montfortaanse kas; dat inkomsten of giften met een bepaalde bestemming voor dat doel gebruikt moeten worden; dat de opbrengst van de jura stolae voor de montfortaanse kas is en dat alle ziektekosten, inclusief de reiskosten, ten laste zijn van het bisdom.

Over spreiding van krachten meende men dat er nieuwe mogelijkheden moesten komen voor de eenling. In het verleden heeft men bepaald dat iemand nooit alleen op een post mag zitten met als argument: het communiteitsleven, het gevaar van eenling te worden en de moeilijke vervanging tijdens een verlof. Tijdens de discussie over dit punt bleek uit de reacties dat men over het algemeen geen voorstander was van een "eenmanspost". Men bleek er niet voor te zijn, dat iemand alleen gaat zitten als "sprong of vlucht", maar men kon wel begrijpen, dat een eigen "pied à terre" voor iemand op reis een rustpunt kan betekenen, een plaats waar hij enige tijd op zichzelf kan zijn. Het mag dus geen nieuwe statie zijn met alles erop en eraan, maar een huis om praktischer zijn pastorale werk te doen. Indien een confrater een dergelijk huis gaat bouwen, zal de opzet goed doorgesproken moeten worden. Onder andere moet geëist worden dat die confrater een nauwe band blijft houden met de hoofdparochie van waaruit hij werkt en dat hij zich niet van de groep, waartoe hij behoort, moet isoleren.

Over de groep en de verhoudingen onder elkaar werd gesteld, dat de verhoudingen onderling niet slecht zijn, maar dat er enkele punten aandacht vragen. Vaak wil men zijn werk of zijn manier van werken niet prijsgeven als dat door de overheid gevraagd wordt ten gunste van het algemeen belang. Ook is er soms minder bereidheid en openheid voor elkaar. Duidelijk is dat de missionarissen het momenteel allemaal veel drukker hebben (o.a. met het uitvoeren van bepaalde projecten), dat ze het materieel gezien beter hebben dan vroeger en ook meer comfort willen.

De samenstelling van de groep is veranderd. De groep was vroeger homogener en ongeveer van gelijke leeftijd. Nu bestaat de groep uit mensen van verschillende leeftijd, gedifferentieerde opvattingen, met een niet-montfortaan als bisschop en met andere congregaties. Een specifiek montfortaanse groep kom je nauwelijks tegen. Er is een accidentele band, maar niet een band van eenzelfde geest. Deze aandachtspunten overwegend kwamen de confraters tot de slotsom dat er iets gedaan moet worden aan verdieping of warming-up van het montfortaan-zijn, bijvoorbeeld door meer bekendheid te geven aan Montfort, door montfortaanse geschriften in het Indonesisch te verspreiden, gebedsdiensten te houden bij gelegenheid van Mariafeesten en in de geest van Montfort dienstbaar te zijn aan de Kerk. Werken is belangrijk, maar het leven is nog belangrijker!

Over het Indonesisch staatsburgerschap en wat daarmee samenhangt werd gezegd, dat er reeds enkele missionarissen een aanvraag ingediend hebben en dat volgens de berichten de administratieve molen begint te draaien. Dus voor hen die het willen: Het is nu de gunstige tijd een aanvraag in te dienen. Hoe vervelend de gevolgen van decreet 70/77 ook zijn geweest, toch mogen we niet vergeten ook de positieve kant ervan te belichten. Immers dankzij deze decreten groeide het besef om roepingen ter plaatse te gaan promoten. Bij de montfortanen kwam zelfs de gedachte op om een eigen opleiding te beginnen voor jongens die montfortaan wilden worden. Een heel andere reactie dan vroeger toen men bij een dergelijke aanmelding reageerde met te zeggen: wat moet daarmee? laat ze eerst maar priester worden; dan kunnen we later nog bekijken wat we doen. Nu vroeg men zich af: zou het zin hebben een convict te openen in Bandung, eventueel samen met de priesterkandidaten van het bisdom Sintang? Zou iemand van ons dat kunnen leiden? Uiteindelijk werd voorgesteld om mensen die zich melden stage te laten lopen in een montfortaanse communiteit. Eerst met elkaar kennis maken en pas daarna kiezen (van weerszijde). Een mogelijk convict dient in gedachte gehouden te worden.

Er stond een bijeenkomst van regionaals en enkele provinciaals voor de deur in Bangalore, India. Om daar verantwoord in naam van allen te kunnen spreken wilde pater regionaal de mening horen van de aanwezige confraters over een eventuele samenwerking van de montfortanen werkzaam in Azië. Als antwoord kreeg regionaal Lam, dat Azië erg groot is en de gebieden waar wij werken, erg verschillend zijn. Men is van mening dat een gezamenlijke montfortaanse opleiding niet wenselijk is. Overigens ziet men wel het nut van een uitwisseling van gedachten en ideeën.

Tot slot van het regionaal kapittel koos men een nieuw regionaal bestuur en de vertegenwoordigers van Indonesië bij het provinciaal kapittel. De oriëntatiestemming gaf de voorkeur aan voor een herverkiezing van Lam v.d.

Boorn. Inderdaad werd Lam reeds bij de eerste stemming met 11 van de 14 stemmen gekozen als regionaal. Vervolgens werd Kees Smit gekozen als vice-regionaal en Wim Peeters als tweede raadslid. Lam van de Boorn zou als regionaal naar het provinciaal kapittel gaan en Frans Luiten als tweede man.

Opening montfortaans noviciaat

De feiten lieten zien dat in de jaren 1965-1975 vanuit het buitenland 12 jonge montfortanen, 10 paters en 2 broeders, naar Indonesië waren gekomen en dat in dezelfde tijd wegens leeftijd of ziekte bijna evenveel montfortanen terug waren gegaan naar het land van afkomst, Nederland en Amerika. Niet verwonderlijk dus dat de missionarissen zich afvroegen: wordt het niet tijd met een eigen opleiding in Indonesië te beginnen? Tot op dat moment was er nog niet veel ondernomen om kandidaten te krijgen, zelfs het tegenovergestelde was gebeurd. Tot 1978 had men geweigerd kandidaten te zoeken en aan te nemen met als reden: wij zijn niet naar Indonesië gekomen om kandidaten te zoeken, maar om te helpen een locale kerk op te bouwen. Indien iemand per se montfortaan wil worden, moet hij maar eerst wereldheer worden en zoals Alois Ding daarna montfortaan. Een groep missionarissen zag het toen niet zitten om een eigen opleiding te beginnen omdat het toch maar een klein groepje zou zijn, dat na verloop van tijd zonder steun zou komen te zitten. Deze gedachte was op dat moment niet vreemd te noemen, omdat vanaf het begin de montfortanen altijd gewerkt hebben met een tekort aan krachten in een veel te groot gebied zonder mee te maken dat er roepingen waren.

In 1978 kwamen er serieuze kandidaten, die volgens enkelen aangenomen moesten worden, maar volgens anderen weer niet. Er waren confraters die zich afvroegen: wat moeten die Indonesiërs te midden van Europese mensen: laat ze toch wereldheer worden! De twijfel bleek uit de reactie op de officiële aanvraag van Alois Djamal om broeder montfortaan te worden. Hij werd naar een ambachtsschool van kapucijnen in Singkawang gestuurd en daarna ook nog een vol jaar naar het noviciaat van de kapucijnen. Was dat in de hoop dat hij zou afzien om montfortaan te worden? Maar Djamal liet weten, dat hij koos om montfortaan te worden. Uiteindelijk werd men zich ervan bewust dat iemand die per se montfortaan wil worden niet mocht worden afgewezen, maar van de andere kant dat een kandidaat eerst stage moest lopen in een montfortaanse communiteit. De aanname van Alois Djamal betekende dat begonnen moest worden met een eigen noviciaat en dat men overeenkomstig de constituties daarvoor verlof diende te vragen aan pater generaal. Bovendien moest bekeken worden wie kandidaat te stellen voor

novicemeester, die met toestemming van de generale raad door provinciaal Huub Somers benoemd diende te worden. Uiteindelijk, toen Aloisius Djamal geschikt bevonden werd om het noviciaat te beginnen, schreef pater regionaal Lam vd Boorn op 14 november 1979 een brief naar pater provinciaal en aan pater generaal met de vraag verlof te geven in Putussibau een noviciaat te openen en Wim Peeters te benoemen als novicemeester. Op 26 november 1979 gaf generaal Gendrot verlof om op 8 december 1979 in de pastorie van Putussibau het noviciaat te openen. Op 28 november kwam de brief van provinciaal Huub Somers met de benoeming van Wim Peeters als novicemeester en Janus van der Vleuten als socius, het eerste montfortaans opleidingsteam in Indonesië.

Op het feest van Maria Onbevlekte Ontvangenis, 8 december 1979, werd het noviciaat officieel geopend en op 2 februari 1980 ontving Aloisius Djamal het kloosterkleed, de toog en koord, als teken van het begin van zijn noviciaatsjaar. Na ruim een jaar, op 25 maart 1981, legde hij zijn kloostergelofte af en werd daardoor officieel lid van de congregatie. Djamal is de eerste en enige die zijn noviciaat gemaakt heeft in Putussibau. Behalve magister en socius waren Janus en Wim pastor in de parochie Putussibau. De taak van novicemeester werd pas een volle taak, toen er in 1983 meer postulanten en novicen kwamen. Toen werd het noviciaat verplaatst naar Sungai Durian in Sintang.

Ook in Sintang bleef het noviciaat maar een korte tijd. In 1985 verhuisde het van Sintang naar Bandung. Even heeft men overwogen naar Malang te verhuizen, waar uitgaande van de gedachte "eendracht maakt macht", een gezamenlijk noviciaat was van verschillende orden/congregaties. Maar omdat het bisdom Sintang voor zijn priesterkandidaten een convict had geopend in Bandung, heeft men ervoor gekozen Bandung te kiezen als plaats voor de montfortaanse opleiding.

De ontmoeting in Bangalore van 6 – 15 juni 1980

In het land vol tegenstellingen, India, begonnen op verzoek van het generaal bestuur in 1973 twee Italiaanse confraters, Attilio en Michelangelo Corna,, een nieuwe stichting. Ze bouwden in Bangalore een vrij groot huis "Maria Bhavan", waarin naast de bovengenoemde twee confraters ook nog de Italiaanse pater Mario Belotti woonde en de Engelse magister van 4 novicen pater Donald McDonald. Vanaf het begin hebben de Italiaanse confraters hun aandacht niet alleen op de rekrutering gericht, maar ook op de verzorging van melaatsen en

paria's in de slums van Bangalore. Zij hadden geen officiële verblijfsvergunning, zij leefden er als toerist en student. De totale groep in "Maria Bhavan" te Bangalore bestond behalve uit de bovengenoemde personen uit 5 Indiase priester-montfortanen waarvan vier met eeuwige geloften, 11 scholastieken, 4 novicen en een groep van 23 studenten of aspiranten die voornamelijk uit de provincies Goa en Kerala kwamen. Het klooster werd te klein, waardoor ze verplicht werden een huis te zoeken dat zou kunnen dienen als noviciaat en een gastenverblijf voor hun aspiranten. Zij vonden die huizen in Mysore (180 km. ten zuid-westen van Bangalore). "Maria Bhavan" in Bangalore bleef in de jaren erna gereserveerd voor de scholastieken..

In dit huis te Bangalore belegde het generaal bestuur een bijeenkomst met enkele provinciaals en de regionaals werkzaam in Azië. Wie waren er aanwezig? Pater generaal *Marcel Gendrot*, zijn eerste assistent I. Leclerc, de regionaals van India (Attilio Corna), Indonesië (L.v.d.Boorn), Papoea-Nieuw Guinea (C.Ségouin) en de provinciaals Matthews van Engeland (i.v.m. Australië), Lemire van Canada en Huub Somers van Nederland. De vergadering had vooral een informatief karakter, maar was ook bedoeld als voorbereiding op het generaal kapittel van 1981. De regionaals gaven een situatieoverzicht van hun gebied, rapporteerden wat er zoal werd geprobeerd i.v.m. de roepingenpastoraal en lieten weten wat ze dachten over een eventuele samenwerking tussen de Aziatische Montfortaanse groeperingen. De vergadering zocht naar overeenkomsten en verschillen in de verschillende regio's.

De ontmoeting in Bangalore was een succes, vooral omdat de bijeenkomst meehielp aan een betere beeldvorming van het montfortaanse werk in Azië. Waren de Nederlandse montfortanen al sinds 1939 werkzaam in Indonesië, de Canadesen waren dat in het Australisch Papoea Nieuw Guinea vanaf 1958, de Italianen in India vanaf 1971 en de Engelsen sinds kort in Australië. In verband met de jonge stichting in Australië werd uit de gegeven informatie de conclusie getrokken dat het pas begonnen werk in Brisbane goed verliep en indien mogelijk uitgebreid diende te worden. Als reactie hierop beloofden de Canadese en de Nederlandse provincies aanvullend personeel te sturen.

Behalve vergaderen kregen de aanwezigen ruim de gelegenheid in contact te komen met de jongeren in "Maria Bhavan" en mochten zij getuigen zijn van een priesterwijding van twee jonge Indiase montfortanen. Ook kregen ze de gelegenheid om met een volkswagenbusje naar Mysore te gaan, daar bezochten ze het nieuw noviciaat en het internaat voor kandidaten.

Een jaar vol ongevallen

Goedheid en dienstbaarheid kan soms leiden tot iets fataals, zoals gebeurde bij broeder Ad Sommers. Op 12 augustus 1980, het islamitisch suikerfeest, wilden Joep van Lier en Piet Derckx, deze vrije dag gebruiken om hun confraters in Nanga Pinoh te bezoeken. Ze maakten daarvoor de speedboot die gemeerd lag tussen vele vrachtboten aan de oever van de Kapuas rivier in orde. Maar toen zij de buitenboordmotor wilden startten, kregen ze hem niet aan de praat, hoe en wat ze ook probeerden. Er bleef niets anders over dan de hulp van broeder Ad in te roepen. Broeder Ad had de buitenboord motor binnen de kortste keren aan de praat, maar om zeker te zijn dat alles in orde was, ging hij een proefrondje varen. Na de motor opnieuw gestart te hebben voer hij full speed weg en verdween achter de vele vrachtboten. Nauwelijks uit het zicht hoorden zij een dreun. Benieuwd wat er gebeurd was klommen Piet en Joep op de naastliggende boot en zagen tot hun verbazing de speedboot ondersteboven liggen met Ad er hulpeloos langs. Piet sprong in het water om hulp te bieden, ook kwam al snel een onbekende man helpen met zijn prauw en kon Ad in die prauw geladen worden. Blijkbaar had Ad in zijn ijver de kant van een vrachtboot geraakt en was toen omgeslagen. De schroef van de nog draaiende motor raakte hem, met als gevolg een gebroken linker been en een grote open wond aan zijn rechterbeen. Gelukkig was er dichtbij een ziekenhuisje, waar Ad de eerste verzorging kreeg. Voor verdere verzorging moest hij naar Pontianak gevlogen worden met het vliegtuig van de dominee in Kelansam. In het Sint Antonius ziekenhuis aangekomen, bleek hij ook daar niet geholpen te kunnen worden. De chirurg was naar Java om met zijn familie het suikerfeest te vieren. Dus bleef er niets anders over dan door te vliegen naar het Carolus-ziekenhuis in Jakarta. Daar is Ad uiteindelijk behandeld. Na enkele weken kon hij weer lopen, maar alsof den duvel ermee speelde, stootte hij zijn voet aan een waterleidingspijp. De gevolgen daarvan zijn heel zijn verdere leven te zien geweest, zijn linkerbeen was korter geworden waardoor hij een beetje mank liep.

Het fatale ongeluk van Ad had ook een positieve kant, want tijdens zijn behandeling in Jakarta ontmoette hij een zekere Godefridus de Korte, lid van de broeders van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten. Broeder Bart, zo was zijn roepnaam, had als onderwijzer jarenlang in Merauke gewerkt en was onderweg naar Nederland om daar van zijn pensioen te genieten. Aangekomen in Jakarta bezocht hij een oude bekende in het Carolus-ziekenhuis en ontmoette bij die gelegenheid broeder Ad Sommers. Ad vertelde Bart over zijn werk op Borneo en het varen met boten op de Kapuas-rivier. Afkomstig uit een schippersfamilie begon het schippershart van Bart te spreken. Geboren in Vreeswijk op 4 januari 1923, had hij zijn jonge jaren doorgebracht op een boot. Terugdenkend aan zijn

jeugd kreeg Bart heimwee naar het schippersleven. Hij veranderde van gedachte. In plaats van naar Nederland te gaan, reisde hij naar Sintang en bood daar zijn hulp aan. Zijn achtergrond horende nam econoom Piet Derckx hem meteen aan. Tot 1987 heeft Bart inkopen voor het bisdom gedaan in Pontianak en alle transporten verzorgd naar de binnenlanden. Bart leefde in de montfortaanse communiteit van Sintang.

Het ongeval van Ad was niet het enige in 1980. Eerder al duikelde Nico Schneiders, die op 2 augustus 1968 in Indonesië was aangekomen, bij het schilderen in de kerk van een ladder, brak zijn been en kon wekenlang niets doen in de parochie Serawai. Ook een van de Franse Oblaten was gevallen en moest met zwaar gekneusde ribben naar Pontianak gebracht worden.

En dan de zieken. Broeder Stefanus van de Berg had hartklachten en kreeg de raad voor behandeling naar Nederland te gaan. Na een lang verlof kwam Stef weer terug naar Sintang en nam bij Huub Reijnders zijn intrek op de pastorie van Sungai Durian. In dezelfde tijd begon de gezondheid van pater Servé Hamers sterk te verslechteren. De tropische hitte van Sintang kon hij niet meer verdragen en keerde terug naar Nederland. Alsof dat allemaal niet genoeg was, kreeg een van de Franse Oblaten last van geelzucht en moest voor behandeling het ziekenhuis in.

1980 was een jaar van ziekten en ongevallen niet alleen in het bisdom Sintang maar ook daarbuiten gebeurde het een en ander. Zo overleed op 7 november 1980 in Nederland de oud-bisschop van Sintang Mgr. Lambertus van Kessel. Sinds zijn vertrek in 1973 uit Sintang, was zijn gezondheid nooit meer goed geworden. Hij leed aan kanker in de mond. In de eerste jaren na zijn terugkeer had hij nog als "kapelaan van Kessel" in de parochie Waalwijk-Oost gewerkt, maar toen zijn verborgen ziekte hem doemde tot niets doen, werd afwisselend het montfortaans klooster te Oirschot en het huis van zijn zus in Vlijmen zijn thuis. Na enkele keren geopereerd te zijn, kon hij, alle medische zorg ten spijt, niet meer spreken. Bij het ontvangen van het sacrament der zieken wilde hij graag iets zeggen, maar het kon niet. Hij heeft toen hetgeen hij wilde zeggen op papier gezet en overhandigd aan pater provinciaal met het verzoek de inhoud van zijn schrijven bij zijn dood openbaar te maken. Zo is het ook gebeurd. Bij zijn begrafenis las pater provinciaal de woorden van Mgr. van Kessel voor. Monseigneur maakte kenbaar, dat hij heel dankbaar was voor al hetgeen de congregatie hem gegeven had, maar tevens vroeg hij vergiffenis voor de fouten die hij t.a.v. bepaalde confraters-missionarissen in Borneo had begaan.

Deze woorden hebben de aanwezigen zeer ontroerd. Pater provinciaal typeerde bisschop Lambert van Kessel als een eenvoudig, zeer sober levende

montfortaan, die niet graag over zichzelf sprak en weerzin had van uiterlijk vertoon. Op verzoek van monseigneur werd hij begraven te midden van zijn confraters op het kloosterkerkhof te Oirschot.

Provinciaal Kapittel van 1980/1981

Het provinciaal kapittel in Oirschot, van 28 december 1980 tot 4 januari 1981, was behalve een keuzekapittel ook een voorbereiding op het komende generale kapittel in Rome. Lam van den Boorn en Frans Luiten waren aanwezig namens de Indonesische regio. De te bespreken thema's waren: het functioneren van het algemeen bestuur, besturen in het algemeen, de vorming, nieuwe stichtingen, de geassocieerden en de integratie van de broeders binnen de congregatie. Na al deze thema's besproken te hebben formuleerden de kapittelleden hun conclusies. Het generaal kapittel en het generaal bestuur zullen de initiatieven van de provincies en regio's, om te komen tot nieuwe religieuze leef- en werkgroepen stimuleren en ondersteunen. Ze zullen ook de verantwoordelijkheid voor de concrete spirituele en pastoraal-theologische vorming in handen geven van de provincies of regio's, daar deze het beste op de hoogte zijn van de noden en mogelijkheden van de plaatselijke kerk. Een en ander moet voorbereid en opgezet worden in overleg met alle betrokkenen: plaatselijke bisschop, regio, provinciaal en generaal bestuur en de eventuele kandidaten.

Over de structuur van het provinciaal bestuur stelde het kapittel voor dat het bestuur commissies of werkgroepjes benoemt voor bejaardenzorg, voor missionaire bewustwording, de mariale opdracht en het roepingenvraagstuk. Bovendien dringt het provinciaal kapittel erop aan, dat de regio's van Nederlandse provincie initiatieven ontplooien of voortzetten die gericht zijn op het tot stand komen of in stand houden van religieus leven in de breedste zin, al of niet montfortaans, al of niet vanuit de inspiratie van de H. Montfort. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan priester-religieuzen, maar evenzeer aan zusters, broeders, aan de montfortanen of geassocieerden, religieuze leefgemeenschappen van gehuwden e.d. De regio zelf is de eerst verantwoordelijke voor de concrete spirituele en/of pastoraal-theologische vorming, omdat zij het beste op de hoogte is van de noden en mogelijkheden ter plaatse. De regio zal dit doen in overleg met de bevoegde overheden, d.w.z. plaatselijke bisschop, provinciaal en generaal bestuur, en de kandidaten zelf. Het provinciaal kapittel meent, dat er zo vruchtbaar gewerkt kan worden aan de totstandkoming van religieus leven overeenkomstig de situatie van de plaatselijke kerk.

Tengevolge van het gesprek over "voortdurende vorming" beveelt het kapittel in aansluiting op "Montfortaan vandaag" no 187, ten sterkste aan dat de

confraters buiten hun vakantie de gelegenheid krijgen om enige tijd afstand te nemen van hun werk en aandacht besteden aan studie, vorming en bezinning.

Ofschoon overtuigd van alle concrete moeilijkheden inzake gemeenschappelijk bidden doet het provinciaal kapittel op alle confraters die op enigerlei wijze samenwonen of samenkomen, een dringend beroep om zich opnieuw en creatief te bezinnen op het gemeenschappelijk gebed. Daarbij zal gezocht moeten worden naar een vormgeving die voor de betrokkenen aanvaardbaar is. Evenals "Montfortaan Vandaag" (146-162) wil het kapittel hiervoor geen concrete richtlijnen voorschrijven. Wel vraagt het kapittel aan de confraters die in communiteit wonen, minstens een keer per dag samen te komen voor gebed.

Missionair bezig zijn van de kerk in de wereld is het brengen van de Blijde Boodschap in milieus waar zij nog niet gebracht is of opnieuw gebracht moet worden. Dit eist dat missieopdracht als montfortanen inhoudelijk steeds wordt opnieuw geformuleerd en verdiept. Missie naar buiten is niet mogelijk zonder missie naar binnen. De verdieping van de missieopdracht moet als startpunt hebben een analyse van de onheilssituaties van de actuele wereld en uiteraard meer concreet van de eigen samenleving. Het kapittel dringt erop aan, zich bij deze verdieping mede te laten leiden door ontdekkingen en opstellingen van missionaire bewegingen en instanties en dat nauw met hen wordt samengewerkt.

De analyse van onze wereld en haar actuele situatie heeft doen ontdekken, dat er naast de "Derde" een "Vierde Wereld" aan het groeien is van kansarme groeperingen, die overal ter wereld het slachtoffer dreigen te worden van maatschappelijke ontwikkelingen. Het zijn vooral mensen uit de Derde Wereld geweest die ons het eerst deze analyse hebben aangereikt; waarschijnlijk omdat bij hen de feiten op de meest brute manier naar buiten traden. Ze wezen erop dat de "machtigen" van het noordelijk halfrond de hand grepen van de "machtigen" van het zuidelijk halfrond en dat het door hen gehanteerde economisch-technocratisch systeem steeds sterker is gaan werken ten nadele van de grote volksmassa's. Zo groeit het ontwikkelingsprobleem van een regionaal naar een mondiaal probleem. Concreet wordt bedoeld, dat men zich wil inzetten voor een rechtvaardige wereld, dat men naast de armen en verdrukten wil gaan staan om samen met hen te strijden voor een rechtvaardige samenleving en voor bevrijding uit alle vormen van verdrukking. Men wil die strijd niet alleen gaan uitvechten in de Derde Wereld, maar ook in de westerse wereld, naar het voorbeeld van en in solidariteit met de verdrukten daar.

Confraters die nu reeds hun missieroeping zo vorm trachten te geven verdienen expliciete steun. Het provinciaal bestuur moet confraters aanmoedigen en stimuleren om zich daadwerkelijk en realistisch in te zetten voor deze nieuwe missionaire visie. Er moet ondermeer gewerkt worden aan

bewustwording in de pastorale arbeid, op het vormen van groepen die zich speciaal voor deze taken inzetten. Uitgangspunt van deze missie naar binnen is de uitgesproken voorkeur in denken en handelen voor de onderkant van de maatschappij.

Na dit allemaal besproken te hebben kwam het kapittel tot enkele beleidssuggesties. Nieuwe tijd vraagt nieuw evangelisch leven, vraagt een nieuwe levensstijl. Religieus leven krijgt steeds een andere gestalte naar gelang de vragen en de noden van de tijd. Men loopt anders, als religieus, het risico niet meer religieus te zijn: het evangelie moet concreet worden in de tijd. Dit vergt bezinning, creativiteit, trouw aan het evangelie en durf om in te spelen op de werkelijke vragen van onze tijd. Aan ons doen en laten moet te zien zijn dat het evangelie ons inspireert. Evangelische levensstijl nu is 2 x anders in het leven staan: anders dan vroeger en anders dan velen. Dit vergt een bezinning op het evangelie en een kritische analyse van de situatie waarin wij leven. Dit heet: de tegenbeweging. "Anders" is anders omgaan met mensen met wie wij leven: confraters. Anders zijn met wie en voor wie wij werken en met hen die voor ons werken: Gewoon mens zijn met mensen. "Anders" is anders omgaan met de schepping: eerbiedig, dankbaar, behoedzaam, respectvol, zorgzaam, verantwoordelijk omgaan met de aarde, met al wat erop leeft, met al wat ze geeft.

Het kapittel is van oordeel dat het levend houden van Maria's plaats en taak in het leven van de kerk en van de gelovigen een blijvend en belangrijk deel is van het apostolisch werk.

Het kapittel nam ook de tijd om te spreken over de zorg voor de oudere confraters. De provincie heeft een fonds afgezonderd voor de oudedagsvoorziening van de montfortanen, die tot de Nederlandse provincie behoren, als aanvulling op of ter vervanging van hun AOW. De uitkering uit dit solidariteitsfonds aan confraters die 65 jaar zijn geworden zou voldoende zijn om de congregatiebijdrage in een erkend bejaardentehuis te betalen en om als aanvulling te dienen in het levensonderhoud, indien dit gevraagd wordt.

Als verzorgingstehuis in montfortaans verband heeft de provincie het huis Vroenhof opgericht. Dit huis staat gedeeltelijk ter beschikking van de montfortanen, die verzorging behoeven en daarvoor medisch geïndiceerd zijn. Het kapittel vraagt de bestaande communiteiten de oudere confraters zo goed mogelijk op te vangen en voorzieningen te treffen om die opvang zo goed mogelijk te doen verlopen. Het kapittel is er zich van bewust dat in verband met de vergrijzing de service in de communiteiten moet worden opgevoerd en adviseert daarom het provinciaal bestuur in de reservering van gelden daarmee rekening te houden.

Uitgaande van het evaluatierapport van pater provinciaal "Opvang van teruggekeerde of terugkerende missionarissen" stelt het kapittel voor, dat een

missionaris om de vier jaar een schriftelijke evaluatie schrijft van zijn situatie aan de hand van enkele door het provinciaal bestuur aan de regionaals op te sturen vragen. Voordat hij op verlof naar Nederland komt, bespreekt de missionaris dit rapport met zijn regionale overste en stuurt hij een kopie van zijn bevindingen aan de provinciaal. Aan de hand van dit rapport heeft de missionaris een gesprek met de provinciaal. Het gaat hier niet alleen over missionarissen die van plan zijn definitief naar Nederland terug te keren.

Op de sluitingsdag van het kapittel had de keuze plaats van het nieuwe provinciaal bestuur. Pater Huub Somers werd herkozen als provinciaal voor een tweede periode. Pater Theo Hustin werd zijn vicaris en Jan Beijers de provinciale econoom, de andere leden van het bestuur zijn Charles Voncken, Ger Cuppen, Frans Diederen en Gir Op 't Veld.

Het Noviciaat levert zijn eerste vrucht af

Het regionaal bestuur gaf aan Aloisius Djamal verlof zijn eerste gelofte uit te spreken op 25 maart 1981. Eigenlijk was het de bedoeling dit te doen op 2 februari, maar wegens ziekte van Djamal werd dit uitgesteld. Op de dag van deze eerste professie werd ook het 40-jarig priesterfeest van Huub Reijnders en het zilveren professiefeest van broeder Ad Sommers gevierd. Om met zoveel mogelijk confraters aanwezig te zijn in Putussibau werd de grote boot "Ferry" ingezet. Op 24 maart legde in alle vroegte de Ferry aan in Putussibau en werden de genodigden ontvangen met een fikse regenbui. De viering van de drie feestelingen begon 's avonds in de parochiekerk met de montfortaanse toewijding. Daags erna sprak de jeugdige broeder Djamal zijn eerste gelofte als lid van de montfortaanse gemeenschap uit. Deze viering maakte zoveel indruk op de aanwezigen, dat de wens gehoord werd: "Moge deze viering het begin zijn van een schitterende toekomst voor de montfortanen".

De feestelijke bijeenkomst werd door pater regionaal benut om aan de vele aanwezige confraters de resultaten van het provinciaal kapittel bekend te maken. Zo werd het besluit medegedeeld dat iedere missionaris alvorens op verlof te gaan een evaluatie-rapport dient te maken. Pater regionaal liet ter verduidelijking weten wat zo'n rapport inhield: dat de missionaris een beeld geeft van zijn werksfeer, hoe lang hij meent op verlof te gaan en wat zijn verdere plannen zijn. Het rapport dient overhandigd te worden aan de regionaal, die het na bestudering doorstuurt naar pater provinciaal. Het doel van zo'n rapport is dat de confrater in kwestie, de regionaal en de provinciaal samen op

de hoogte zijn van de situatie en dat zij hierover samen geïnformeerd blijven. Dit voorkomt o.a. een eventueel plotselinge terugkeer.

Na het feest en de bijeenkomst in Putussibau gingen allen weer terug naar hun werkplaats met de wetenschap dat ze juni 1981 weer bij elkaar zouden komen voor een gezamenlijke retraite onder leiding van de jezuïet Pater Kieser en dat na deze retraite Lam van den Boorn zou vertrekken naar het generaal kapittel in Rome.

Generaal kapittel van 17 augustus tot 12 september 1981

Voor dit algemeen kapittel kwamen ook deze keer de montfortanen van overal ter wereld bij elkaar om vanuit een gelovig standpunt de wereld waarin ze leven onder ogen te zien en Gods wil te onderkennen betreffende de roeping en de apostolische opdracht van de montfortaanse missionaris. Het kapittel wilde niet zozeer een bepaalde inhoud voorstellen, maar eerder elke communiteit uitnodigen om eenzelfde proces door te maken zoals zij, uitgaande van de vragen: hoe ziet onze huidige wereld er uit? welke rol vervullen wij daarin? welke rol zouden we daarin moeten vervullen, als we onze montfortaanse erfenis serieus nemen?

Tijdens het generaal kapittel van 1964 was dit ook al besproken. De vernieuwingsgeest van het Tweede Vaticaans Concilie had toen grote veranderingen ingeluid, zoals we hebben gezien in de kapittels die daarop volgden. In dit kapittel wilde men weer iets dergelijks brengen.

Over de rol van de montfortanen in de wereld concludeerden de aanwezigen dat we deel hebben aan de rijkdom en aan de armoede van de wereld. Bij een eerlijke beschouwing van onze congregatie blijkt, dat de spanningen, de beperktheden, de problemen en het lijden van onze wereld ook te vinden zijn in onze gemeenschap. Ze is een weerspiegeling van wat zich afspeelt op maatschappelijk vlak, zowel in het goede als in het kwade. De opbouw van een nieuwe wereld, waar de mensen nu intens naar uitzien, zal tevens het werk zijn van de God die zich ertoe verbindt "alles nieuw te maken" (Openb. 21,5). In dat licht komt het de montfortanen voor, dat de wijze waarop Montfort het evangelie gelezen heeft in verband met de noden van zijn tijd, opnieuw aan belang wint en een stevige bijdrage kan leveren aan ons antwoord op de noden van onze tijd.

Andere thema's waarover de kapittelleden van gedachte wisselden gingen over de constitutie, de montfortaanse roepingenpastoraal, de montfortaanse vorming, de associées en de integratie van de broeders in de montfortaanse gemeenschap.

Het kapittel eindigde met de keuze van een nieuw algemeen bestuur. De Canadees Gerard Lemire werd gekozen als algemene overste en Pater Pablo Garcia (Columbia), Cor van Eck (Nederland), Calo Berton (Italië) en René Paul (Frankrijk) als zijn assistenten

Het overlijden van pater Harry van Cuijk

Harry van Cuijk was een zeer geliefde missionaris zowel bij zijn confraters als bij de Chinese en Dajak bevolking. Na zich goed voorbereid te hebben voor zijn werk, kwam hij met Toon Bernard in januari 1951 naar Indonesië. Harry had 4 jaar aan de universiteit van Leiden de Chinese taal, het Mandarijns, gestudeerd. Helaas bleek dat de Chinezen in Sintang en Nanga Pinoh het Haka dialect spraken, een tegenvaller, maar een probleem dat Harry snel wist op te lossen. Hij werkte met plezier onder de Chinezen, maar misschien met nog meer plezier onder de Dajaks. De langste tijd heeft hij geleefd en gewerkt in Nanga Pinoh en omstreken. Op 8 september 1981 vierde Harry zijn 40-jarig professiefeest, maar nauwelijks 2 maanden later hoorden de confraters in Sintang dat Harry ziek was. Lam vd Boorn en Piet Derckx, op weg naar Serawai, maakten een tussenstop in Nanga Pinoh om te kijken hoe het met hem was. In de veronderstelling dat hij last had van malaria, hadden ze zich geen zorgen gemaakt. Doch aangekomen in Pinoh schrokken ze, hij zag er slecht uit en zijn ogen stonden zwak en dof. Hij zelf zei: "van tijd tot tijd heb ik hoofdpijn en voel me duizelig en heb wat pijn aan mijn botten, doch dat zal wel van die val komen". Naderhand vertelde Huub Swerts wat dat voor een val was geweest. Huub en Harry woonden in dezelfde pastorie, Harry had zijn kamer beneden en Huub boven. In de nacht van 6 op 7 november was Huub wakker geworden van een hevig bons in de kamer van Harry. Hij was gaan kijken en vond Harry buiten zijn bed op de vloer liggen. Hij riep hem enkele keren bij zijn naam, doch hij kwam niet bij. Daarna heeft hij water gehaald om zijn gezicht te betten. Toen kwam Harry langzaam bij. Hij wist echter niet, wat er met hem gebeurd was.

Terwijl Lam en Piet er waren, zei Harry van plan te zijn een paar dagen later op dienstreis te gaan naar de Dajak kampongs behorende bij de parochie Nanga Pinoh. Zijn toestand ziende probeerden de twee gasten hem daarvan af te houden. "Eenmaal in de kampong wordt ik wel beter", was zijn reactie, "ik heb afgesproken een cursus voor voorgangers te geven". Op 15 november (zondag) ging Harry voor in de eucharistieviering. Enkele zusters vertelden later "hij preekte minstens 20 minuten, terwijl wij vol angst toekeken en ons afvroegen, zal hij de mis kunnen beëindigden?" Die zondag en ook de volgende maandag verergerde zijn situatie. Hij stemde ermee in niet naar de kampong te

gaan, maar met Lam en Piet mee naar Sintang te gaan voor onderzoek. Maandagnamiddag besliste Huub Swerts samen met zuster Christine, dat ze zouden proberen Harry naar Pontianak te brengen. Zonder Harry nog verder te vragen ging Huub twee tickets kopen voor het vliegtuigje van de volgende dag. Op de dag van vertrek werd de toestand van Harry op een gegeven moment kritisch. De dokter moest erbij komen. Alvorens hem naar het vliegveld te brengen, heeft Huub hem nog het sacrament der zieken toegediend. Daarna begeleidde de dokter Harry naar het vliegveld en zuster Christine vloog met Harry mee naar Pontianak. Hij werd meteen opgenomen in het ziekenhuis. De toestand was tijdens de eerste dagen nogal wisselend. Op goede momenten praatte hij en at hij ook iets. Maar daar tussendoor kreeg hij hevige hoofd-pijnaanvallen. Zuster Christine durfde hem niet alleen te laten. Op vrijdagavond 20 november werd besloten hem over te brengen naar de "special care-afdeling, waar voortdurend bewaking is. Voordat hij overgebracht werd, heeft Christine nog met hem zitten praten; ze had toen de indruk, dat hij verward was in zijn spreken. Aangekomen op de special care, ging Christine terug om zijn spullen te gaan halen. In die korte tussentijd werd zij plotseling teruggeroepen, omdat Harry in coma was geraakt. Hij is niet meer bijgekomen en overleed even later op 27 november 1981 in aanwezigheid van pater regionaal Lam vd Boorn. Op speciaal verzoek van de parochianen van Nanga Pinoh werd hij overgevlogen naar Pinoh om daar begraven te worden. Harry is de tweede montfortaan die gestorven en begraven is in Indonesië. De eerste was Pater Jan Cloots die op 8 april 1957 was gestorven en begraven in Putussibau op het kerkhof naast de missieschool. Op 28 april 1998 is Jan herbegraven en ligt nu dichtbij de pastorie op het katholieke kerkhof in Putussibau. Harry ligt begraven op het katholieke kerkhof in Nanga Pinoh.

De bisschop en zijn priesters

Het aantal katholieken in het bisdom Sintang bleef groeien. Van de bisschop werd gevraagd op veel plaatsen het vormsel toe te dienen en bij dergelijke en andere momenten de gelovigen te ontmoeten. Helaas kwam het wel eens voor dat om een of andere reden een afspraak om te vormen niet doorging. Zo liet Mgr. Doera begin 1982 in Martinus zonder enige uitleg met een kort berichtje enkele dagen van te voren weten dat hij niet kon komen om het vormsel toe te dienen, terwijl vele kinderen en volwassenen uit verschillende kampongs speciaal daarvoor in Martinus waren voor de voorbereiding. Grote teleur-stelling! De pastores waren zelfs zo teleurgesteld dat ze een brief stuurden aan de bisschop, waarin ze hun ongenoegen te kennen gaven. Dit was overigens niet de eerste keer dat ze overhoop lagen met de bisschop. Wegens het afwijzen van

een verplaatsing was de relatie tussen hen al eerder verstoord. Bij het ontvangen van de brief uit Martinus liet de bisschop zijn ongenoegen blijken aan regionaal Lam vd Boorn, die beloofde met de confraters te gaan praten. Toevallig moest op dat moment Piet van Hoof naar Martinus voor herstelwerkzaamheden aan de kerk, een boottocht van enkele dagen. Lam maakte gebruik van die gelegenheid. Na een goed gesprek met de drie confraters kon hij opgelucht naar huis terugkeren.

Op 19 maart 1982 kwamen van alle kanten de confraters naar Sintang om het 40-jarig priesterfeest van Lam te vieren. Zoals altijd was het een gezellig samenzijn. Omdat bijna alle montfortanen aanwezig waren werd van de gelegenheid gebruik gemaakt een vergadering te beleggen om het een en ander te evalueren. Zo kwam de stroeve verhouding van enkele confraters met de bisschop ter sprake, de wijze van pastoraal bedrijven en eventuele verplaatsingen. Over het resultaat van deze vergadering lezen we in een brief van Lam aan provinciaal Huub Somers:

"Wat de moeilijkheden betreft van de laatste jaren, heb ik de indruk dat zij (de paters van Benua Martinus) zichzelf opjutten, wanneer er zoiets gaande is. Zij zeggen steeds: 'wanneer het duidelijk is dat zo'n verplaatsing nodig is, dan zullen wij ons niet verzetten'. Ik heb hun wel gezegd dat dit jaar zeker één van hen verplaatst zal worden. Zij hebben hun eigen werkmethoden, maar zitten niet stil. De meeste dienstreizen (zware trippen te voet) worden gemaakt door P. Hoogland en F. Luiten. Henk Kalter kan die langere reizen niet zo goed aan. Zodoende is hij het meeste thuis. Hij beweegt zich veel op sociaal terrein: scholen - internaten - uitleenbibliotheek etc." .

Op het eind van de vergadering stelden de confraters een statement samen dat werd overhandigd aan Mgr. Doera. Het luidde:

"In de SMM vergadering - gehouden te Sintang op 20 Maart 1982 - hebben de confraters o.a. gesproken over de situatie van de montfortanen in het bisdom Sintang. In verband daarmee, brengen wij hierbij enkele zaken ter kennis van U als bisschop van Sintang.

In de laatste jaren is het werk van de missionarissen in het bisdom Sintang sterk gericht geweest op expansie/uitbreiding. Het is onze mening, dat wij deze werkwijze niet kunnen voortzetten met de krachten, die er nu zijn.

Niet alleen wordt de taak van ieder steeds zwaarder, doch tevens groeit er een situatie, waarin het contact van de missionarissen onderling vermindert. Concreet gezegd, voelen de SMM confraters zich niet voldoende verbonden. We zouden wensen meer als groep, als communiteit te kunnen werken. Wij begrijpen echter wel, dat zoiets niet zomaar ineens te verwezenlijken is. Doch gezien het in de bedoeling ligt, dat er medio dit jaar verschuivingen zullen plaatsvinden, willen we in dit verband alvast enkele voorstellen doen in de richting van de door ons gewenste situatie

Deze voorstellen zijn de volgende: Dat J. Maessen na zijn verlof verhuist naar Nanga Pinoh. Dat Nic. Schneiders van Nanga Serawai verhuist

naar Nanga Pinoh. Dat P. Hoogland van Benua Martinus verhuist naar Putussibau. Dat J. Gros (Lazarist) van Nanga Pinoh verhuist naar Nanga Serawai om daar de plaats in te nemen van N. Schneiders.

Aldus enkele wensen van onze kant. Voor Uw behartiging zeggen we U bij voorbaat hartelijk dank."

Het statement werd door de bisschop vol begrip ontvangen, in acht genomen en uitgevoerd. Tot op dat moment zaten de montfortanen verspreid over het hele bisdom en daar wilden ze verandering in brengen. Natuurlijk konden ze niet in een twee drie echt als groep bij elkaar zitten. Door een tekort aan krachten moest nog steeds het ene gat met het andere gevuld worden. De voorgestelde verhuizingen moesten een begin maken, het was een eerste stap. De verhuizing van Peter Hoogland naar Putussibau bijvoorbeeld opende de mogelijkheid voor Wim Peeters om een opleidingscursus van drie maanden te volgen in Salatiga als voorbereiding op zijn taak als novicemeester. Helaas waren de andere verhuizingen maar voor korte duur, omdat Jacques Maessen al snel verlof vroeg een sabbatjaar te mogen nemen. Hij wilde een cursus missiologie volgen op het Albertinum in Nijmegen.

Het gebrek aan krachten werd nog nijpender toen op een zeker moment Kees Smit enkele keren plotseling van zijn stokje ging en op ziekteverlof werd gestuurd naar Nederland. Gelukkig vond de dokter niets ernstigs en kon hij na enige tijd terugkomen. Dit in tegenstelling met Servé Hamers die terzelfder tijd in Nederland te horen kreeg dat hij onder dokterscontrole moest blijven. Toch is Servé nog even terug geweest in Sintang om zijn functie als secretaris van de stichting Yayasan Sukma over te dragen.

Op een zekere dag kregen alle communiteiten en priesters een rondzendbrief van Mgr. Doera, waarin werd medegedeeld dat Josef Supit priester gewijd zou worden. Josef was een gewezen broeder SVD, die enkele jaren had gestudeerd op het kleinseminarie in Flores en op dat moment functionaris was op een soort coöperatie, genaamd Yayasan Daya Dharma. Die brief wekte de nodige verwondering bij de missionarissen. Josef had ooit aan monseigneur laten weten dat hij meer wilde dan enkel bezig zijn op sociaal gebied, hij zou graag als diaken werken in een parochie. Maar monseigneur had laten blijken dat hij hem liever wilde wijden als priester speciaal voor de eredienst. In zijn rondschrijven verklaarde Mgr. Doera zijn wens als volgt:

"...hem diaken wijden heeft niet veel nut, want wat een diaken kan doen, kan ook gedaan worden door een catechist. Dit is de reden dat ik hem de raad heb gegeven te kiezen om priester gewijd te worden. Ik heb hem deze raad gegeven steunende op de gedachten dat een priester een dubbele functie heeft: namelijk de functie van herder en de functie van voorganger in de eredienst. In feite vervult een parochiepastoor deze dubbele functie. Voor een priester, die

herder is van een parochie, blijf ik eisen dat hij een volledige theologische opleiding heeft, maar voor een priester, die enkel functioneert als voorganger in de eredienst en in het toedienen van de sacramenten, die dus geen parochie leidt, maar enkel lid is van een pastoraal parochie team dat bestaat uit verschillende leden, leken en religieuzen, verlang ik een voorbereiding overeenkomstig deze taak, maar geen volledige theologische opleiding op het seminarie..."

De leden van de diocesane raad, allen montfortaan, stonden niet achter dit besluit omdat een priesterlijke taak meer is dan enkel het toedienen van sacramenten. Desondanks werd Josef Supit toch priester gewijd en bovendien benoemd als pastoor van de parochie Nobal.

Het noviciaat en de begeleiding van nieuwe kandidaten

De noodzaak om in 1983 het noviciaat van Putussibau naar Sintang te verhuizen, was gelegen in het feit dat het aantal kandidaten groeide. Onder de kandidaten waren 3 onderwijzers en een wereldheer Matheus Rampai, die op dat moment in Rome liturgie studeerde. De regionale raad kwam op 1 november 1982 bij elkaar in Sintang om te spreken over de koop van een huis achter de pastorie Sungai Durian dat zou kunnen dienen als noviciaat. De koop ging door en met enige aanpassingen kon de novicemeester met zijn 2 novicen daar zijn intrek nemen. Zou het aantal kandidaten sterk groeien, aldus de afspraak, dan zou bekeken worden of er een ander huis gekocht of gebouwd moet worden. De stad Sintang is inderdaad veel geschikter dan Putussibau voor het noviciaat, omdat in Sintang een catechistenschool is en ook omdat het aantal montfortanen er aanzienlijk groter is. Een opleidingshuis in Sintang stelt meerdere kandidaten in de gelegenheid kennis te maken met de montfortanen. Toch kwamen er bij de confraters de nodige vragen naar voren die om antwoord vroegen. Zoals het feit dat onder de kandidaten onderwijzers zijn. Een van hen werkte in Nanga Pinoh en een ander op een basisschool in Semitau. Kunnen zij zomaar hun werk op school verlaten? En wat gebeurt er als zo'n onderwijzer na een jaar postulaat/noviciaat zich terugtrekt of afgewezen wordt? Uiteindelijk werd beslist dat twee kandidaten voorlopig op de pastorie in Sungai Durian gingen wonen en een andere onder leiding van Huub Swerts in Nanga Pinoh. Wel moet vóór het postulaat aan de kandidaten uitgelegd worden wat de consequenties waren van het loslaten van hun taak als onderwijzer en hun verhuizen naar Sintang.

Het kloosterleven heeft in deze moderne tijd nogal wat veranderingen ondergaan. Voor missionarissen, aldus de raadsleden, is het nodig cursussen of

verdiepingsdagen te volgen. In Girisonta op Midden Java zijn regelmatig cursussen voor religieuzen: laten we de confraters aansporen een dergelijke cursus te volgen. De eerste die hiervan gebruik maakte was pater Nico Schneiders. Hij volgde de cursus spiritualiteit. Ook Wim Peeters liet horen graag een cursus te volgen speciaal voor novicen-meesters. Zo'n cursus wordt gegeven in Manilla op de Filipijnen. Maar helaas, omdat het een cursus was van 8 maanden en er niemand was om hem te vervangen, ging dat niet door. Het zou gelukt zijn om Wim naar Manilla te laten gaan, indien die cursus na het verlof van Janus plaats gevonden zou hebben. Helaas had die plaats tijdens het verlof van Janus. Om toch iets op te doen voor zijn taak als novicemeester is Wim toen enige tijd op Java geweest om daar zijn licht op te steken bij mensen met ervaring. Van die rondreis op Java vertelde hij later dat hij van vele kanten de raad gekregen had om het noviciaat niet te beginnen in Sintang, maar ergens op Java, liefst in de buurt van een grootseminarie. Er kwamen twee plaatsen in aanmerking: Bandung, waar de seminaristen van het bisdom Sintang waren, of Malang, waar een gezamenlijk noviciaat was van verschillende congregaties en tevens een voorbereidingsjaar (een soort postulaat) voor hen die de middelbare school of het klein seminarie af hebben.

Omdat het voor de raad te complex en tevens toekomstbepalend was, werd de beslissing overgelaten aan het regionaal kapittel. Wel werd er overleg gepleegd met Mgr. Doera, die met het plan rondliep in Bandung een convict voor seminaristen van zijn bisdom te openen. De regionale raad nam het volgende besluit: de twee novicen moeten een tweejarig noviciaat doorlopen in Sintang en omdat zij onderwijzers zijn, moeten zij schriftelijk verlof hebben van hun overheid om te mogen verhuizen naar Sintang. Zo verhuisde het noviciaat samen met de magister van Putussibau naar Sintang met verlof van provinciaal Huub Somers en nadat regionaal Lam vd Boorn officieel daarvoor via de provinciaal een aanvraag had ingediend aan Rome.

Een nieuwe regionaal en de vele problemen

Op 14 januari 1983 kozen tijdens het regionaal kapittel de aanwezige confraters Kees Smit tot regionaal van Indonesië, Peter Hoogland werd vicaris en Piet van Hoof raadslid. De eerste zaak die zij moesten bespreken was het geval van meneer Siudji. Wie is meneer Siudji? Om de mensen in en rond Bika te helpen hadden de Amerikaanse confraters een coöperatie opgericht. De spullen van deze coöperatie werden verhandeld in een winkel, die dicht bij de pastorie lag. Een vroegere catechist, meneer Roman, leidde deze winkel. Om de coöperatie en winkel goed te laten functioneren hadden de Amerikanen voor de aan- en afvoer de boot "Marley" aangeschaft. De kapitein van deze boot was meneer

Siudji. Hij was een zelfstandig iemand, die op zijn manier heel toegewijd zijn werk deed. Toen door de komst van de oblaten in Bika er veranderingen aangebracht werden, bleken die de verhouding tussen de pastores en Siudji geen goed te doen. Op zeker moment wilden ze hem zelfs ontslaan. Maar dat kon zomaar niet, want behalve voor Bika zorgde Siudji ook voor de aan- en afvoer van de parochie Benua Martinus en Putussibau. Daarom hadden de oblaten de steun nodig van de montfortanen om meneer Siudji naar huis te sturen. Toen de nieuwe raad zich over deze zaak boog, ontdekte men al snel, dat het niet hun taak was dit probleem op te lossen, maar de taak van het bisdom. Toevalligerwijze stond de bisschop op het punt naar Bika te gaan, een gelegenheid dus om de kwestie Siudji over te dragen aan de bisschop. De bisschop heeft de zaak besproken met desbetreffende personen, waarna uiteindelijk werd besloten dat het bisdom de taak van Siudji zal overnemen. Meneer Siudji trok zich terug en mocht als vergoeding de boot "Marley" meenemen naar zijn geboortestreek Ketungau.

Veel montfortanen hadden na tientallen jaren in het diocees Sintang gewerkt te hebben, reeds de gezegende leeftijd van 60 tot 70 jaar bereikt en niet allen waren nog in staat hun werk voor 100% te doen. De gezondheid van pater Huub Reijnders, de pastoor van parochie Sungai Durian, en die van zijn huisgenoot broeder Stephan van de Berg liet te wensen over. Pater Lam van den Boorn, die reeds 37 jaar hard gewerkt had als schoolopziener, parochiepastoor, vicaris generaal, apostolisch administrator, regionaal en secretaris van het bisdom, voelde de tijd gekomen om terug te gaan naar Nederland. Even na Lam vertrok ook Servé Hamers. Hij trok zich terug op dokters-advies, na zijn taak als secretaris van de Yayasan Sukma te hebben overgedragen aan de wereldheer Vedastus Riky.

In september 1983, 8 maanden na het regionaal kapittel, kwamen de montfortanen opnieuw bij elkaar voor hun jaarlijkse retraite. Op hetzelfde moment kwam ook assistent-generaal pater René Paul in Sintang aan voor visitatie. Hij kwam kijken hoe het zicht was op de toekomst in Indonesië.

Het feit dat het aantal montfortanen, verspreid over de hele wereld, afnam en dat 69% van het aantal kandidaten afkomstig was uit de derde wereld, bracht het generaal bestuur op het idee de mogelijkheden te bekijken in Afrika en Azië voor de toekomst van de congregatie. Toen in november 1983 de Buitengewone Generale Raad (CGE) bij elkaar kwam in Drummondville in Canada werd de montfortaanse opleiding en de voortdurende vorming een punt van bespreking. Bij die gelegenheid werd meegedeeld dat de montfortanen een uitnodiging hadden ontvangen van Kardinaal Sin, aartsbisschop van Manilla, om in 1984 een nieuwe stichting te beginnen op de Filipijnen.

De wereldwijde mentaliteitsverandering en de steeds kleiner wordende hoop op hulp vanuit het westen openden de weg om in Indonesië zelf te rekruteren voor het religieuze leven. Een weg, die veel zou vragen van de groep missionarissen. Ze waren zich bewust dat het openen van de deur voor Indonesische kandidaten inhoudt, dat hun manier van leven zou moeten veranderen. De aanwezigheid van kandidaten die willen zien hoe geleefd en gewerkt wordt, vraagt van de leden van een communiteit om een duidelijke vorm te geven aan het communiteitsleven. Aspecten als het gezamenlijk gebed en het beleven van de montfortaanse spiritualiteit zullen meer zichtbaar moeten worden. Om literatuur voor handen te hebben zullen de werken van Montfort in het Indonesisch vertaald moeten worden. Maar wie gaat dat doen?

Om meer aandacht te kunnen besteden aan het communiteitsleven, om de mogelijkheid te scheppen iets montfortaans te doen en vernieuwend bezig te zijn, bovendien om een eigen opleiding te kunnen beginnen, werd besloten de krachten te bundelen op twee plaatsen. Putussibau en Sintang. Om dit doel te bereiken zouden de andere plaatsen, waar montfortanen werkzaam zijn, beetje bij beetje losgelaten moeten worden. De motivatie van dit besluit was dat na vele jaren mensen gedoopt te hebben, het nu goed zou zijn iets te doen aan geloofsverdieping. Men koos ervoor zowel in Sintang als in Putussibau een centrum te openen voor geloofsverdieping en begeleiding van jongerengroepen. Helaas heeft de verwezenlijking van dit plan veel jaren in beslag genomen, immers het kon pas uitgevoerd worden nadat het aantal wereldheren vermeerderde en andere congregaties krachten aanboden aan het bisdom Sintang.

Het provinciaal kapittel van 27 tot 30 december 1983

Dit kapittel begon met de thema's van het generaal kapittel te bespreken, zoals bestuur, roepingenpastoraal, voortdurende vorming, gezamenlijk gebed, levensstijl etc. Alle regio's van de Nederlandse provincie deden hun zegje, ook regionaal Kees Smit. Hij gaf een rapport over de situatie van de montfortanen in Indonesië. Hierbij de belangrijkste punten uit dat rapport:

"De laatste jaren zijn we meer uitdrukkelijk bezig geweest door predikatie, roepingendagen en persoonlijke benadering, jonge mensen en ouders bewust te maken van hun verantwoordelijkheid voor de toekomst als gelovig volk en de bedienaren, die daartoe nodig zijn. Werd in het verleden grote nadruk gelegd op catechisten (bij gebrek aan priesters), de laatste tijd is duidelijk de klemtoon meer uitdrukkelijk komen te liggen op het geroepen-zijn tot priester en /of religieus. De onverwachte beslissing van de regering om de buitenlandse krachten zo vlug mogelijk te laten afvloeien, heeft daar zeker een rol bij gespeeld. In de laatste jaren is het toch bijzonder te ervaren, dat nogal

wat jonge mensen bezig zijn met de roepingengedachte en komen informeren. Mede in verband daarmee of juist daarom hebben we een oud huis in Sintang omgebouwd tot noviciaat dat tevens dienst doet als informatiecentrum. Jongelui, die nu nog op de vervolgschool zitten en te kennen gegeven hebben priester of broeder te willen worden, komen hier een of tweemaal in de maand bijeen, voor wederzijdse kennismaking en verdieping. Ook zijn we bezig met het klaarmaken van een levensbeschrijving en geschriften van Montfort in de Indonesische taal. Een paar mensen van ons zijn bezig met het samenstellen van een brochure over Montfort en de montfortanen. In Bandung op Java zal volgens de plannen van Mgr. Doera nog dit jaar vóór juli 1984 een convict gebouwd worden voor de priesterstudenten van Sintang. Aan dat convict zal waarschijnlijk iemand van ons verbonden moeten worden voor de geestelijke begeleiding. Als dat gebeurt opent zich de mogelijkheid voor de vorming van montfortaanse kandidaten.

Sprekende over voortdurende vorming kan gezegd worden dat bijna de helft van de confraters wel eens een of andere cursus heeft gevolgd, maar daarvoor de tijd genomen heeft tijdens het verlof in Nederland.

Omdat de confraters ervan overtuigd zijn dat samen bidden een bindend element is en van wezenlijk belang, mag gesteld worden dat de aandacht daarvoor groeiende is, maar de praktijk nog sobertjes. Waar confraters alleen zitten, wordt zoals in Putussibau, Pinoh en Sedjiram vaak gebeden samen met de zusters. Waar een grotere groep bijeen zit, worden meestal de vespers gebeden of de completen gezongen, in mei en oktober afgewisseld door het rozenhoedje. De bewustwording is groeiende, dat door samen te bidden, we voor de mensen niet alleen een teken zijn van samen (hard) werken en wonen, er is meer. Jaarlijks komen we bijeen voor de retraite. Aan de vorm van de retraite is in gezamenlijk overleg de laatste jaren veel verbeterd: meer stilte, een rustiger plaats en meer samen bidden. Behalve samen bidden hebben we de laatste jaren meermalen gesproken over de belangstelling voor elkaar en de behartiging van elkaar: elkaar bevestigen, het schouderklopje, elkaar stimuleren, de kritiek ten opzichte van elkaar nog eens te bevragen, één zijn in samen bidden en werken. Pas nadat aan deze kleine opgave voldaan is, kunnen we als groep religieuzen een teken zijn voor de mensen en intenser functioneren voor de mensen. Als geld en rijkdom op de achtergrond liggen, kunnen we pas echt opkomen voor sociale rechtvaardigheid, voor medemenselijkheid en voor de rechten van de mens, wat steeds meer nodig blijkt bij de grote projecten van de regering als transmigratie en uitgebreide rubberaanplant.

Als groep maken we nog niet veel van onze Mariale opdracht, maar afzonderlijk door ons werk zijn we daar toch mee bezig. Op de dienstreizen wordt 's avonds in de dorpjes trouw de rozenkrans gebeden afgewisseld met overwegingen uit de bijbel. We maken daarbij veel gebruik van de in het Indonesisch verschenen boekjes: "30 woorddiensten voor het rozenhoedje" en "10 manieren om de rozenkrans te bidden met overwegingen uit het evangelie". Nico Schneiders heeft "De Eucharistievieringen voor eigen feesten van de Montfortaanse Congregaties" vertaald en Wim Peeters het "Kroontje" voor gebruik in het noviciaat.

Een grote groep van de montfortaanse missionarissen is al pensioen-gerechtigd. We zijn het erover eens dat we daadwerkelijk waardering moeten opbrengen voor onze bejaarde confraters, die zoveel gegeven hebben voor de mensen hier in Indonesië. We begrijpen heel goed dat een terugkeer naar Nederland voor hen zeer zwaar is. Daarom voelen we ons verplicht tegenover hen om hen in ons midden te houden zolang als dat mogelijk is. Noodgedwongen evenwel hebben we met elkaar het volgende vastgesteld: Iedere confrater mag hier blijven zolang zijn gezondheid dat redelijk verantwoord maakt. Maar indien de gezondheid dermate achteruit gaat, dat hij voortdurend verzorging behoeft, dan moet besloten worden tot terugkeer naar Nederland. In de mate van het mogelijke zal de bejaarde confrater gevraagd worden een helpende hand te bieden. Van hem wordt evenwel verwacht dat hij inderdaad zijn pensioen viert dwz rust en leeft van zijn hobby's, en zich afzijdig kan houden van directe bemoeienissen rond bestuurlijke en pastorale taken op de pastorie, in de parochie en het bisdom. De regionaal zal voortdurend met de bejaarde confrater moeten overleggen n.a.v. gezondheid, hun zich-wel-voelen, hun plaats in de groep zoals zij die zelf ervaren en zoals die door de groep ervaren wordt."

Als slot zei Kees over ethisch omgaan met geld nog dit:

"Tot nu toe hebben we in gezamenlijk overleg het gelukkige besluit kunnen vasthouden: alles in één pot, we werken samen voor één doel. In overleg met de econoom kan iemand toch wel iets bijzonders doen in zijn parochie. Dankzij de goede zorg van pater Lam vd Boorn is er een pensioenfonds opgezet voor het personeel van de montfortanen. Bisdom Sintang heeft voor haar personeel ook een eigen fonds. Pater Hamers heeft deze zaak lange tijd zeer goed behartigd."

Op de laatste dag van het kapittel kozen de aanwezige leden Theo Hustin als provinciaal en Gir Cuppen als vicaris. De verdere raadsleden waren Frans Stams, Peter Denneman, Frans Diederen en Jan Beijers werd benoemd tot econoom.

Montfortanen naar Bandung

Het plan van Mgr. Doera om in Bandung een convict te openen voor zijn priesterkandidaten kreeg steeds meer vorm. Al enkele jaren waren er diocesane priesterkandidaten in Bandung. Omdat behalve de 7 fraters, die logeerden in het convict van het bisdom Bogor te Bandung, nu 8 nieuwe kandidaten zich hebben aangemeld moest gezocht worden naar een eigen onderkomen. Met de hulp van de Universiteit Parahyangan, die voor bouwgrond zorgde en mevrouw Rini aanwees als architect, werd de aannemer Slamet gekozen om een convict te bouwen voor de priesterkandidaten van het diocees Sintang. Maar wie moet dat convict of het grootseminarie gaan leiden? Mgr. Doera stelde de wereldheer

Victor Pareira voor, maar deze werd afgewezen door de raad van het bisdom. Nadat een andere wereldheer Matheus Rampai liet blijken niets voor deze taak te voelen, werd Piet Derckx gevraagd. In juni 1984 vertrok Piet naar Bandung, terwijl Wim Peeters in Sintang bleef met 1 postulant en 4 kandidaat-wereldheren. Zo werd Piet Derckx de eerste rector van het diocesaan grootseminarie met de naam "Betang Batara". Het feit dat een montfortaan rector van Betang Batara werd, opende de mogelijkheid om er twee kandidaat-montfortanen te plaatsen, namelijk Stepanus Maryos en Stephanus Ain. Zij maakten daar onder leiding van Piet hun postulaat.

Nu Piet in Bandung zat, kwam steeds vaker de vraag naar voren, wat te doen met het noviciaat? Verplaatsen we het naar Bandung en hoe doen we dat? Piet werd door de regionale raad gevraagd een half jaar goed te kijken wat het beste is: samenwerken met de wereldheren of onafhankelijk een eigen noviciaat beginnen. Zouden we kiezen om onafhankelijk verder te gaan dan moet er een geschikt huis gezocht worden.

In de tijd dat het plan van Mgr. Doera om een convict te openen in Bandung werd verwezenlijkt, werd ook een ander plan van de bisschop verwezenlijkt namelijk het oprichten van een commissie voor het behartigen van de sociale communicatie. Jacques Maessen werd aangezocht om deze commissie te leiden. Het doel was een betere communicatie mogelijk maken door verschillende activiteiten te coördineren. Er zou een tijdschrift, krant en zelfs een radio nodig zijn. De bisschop wilde via deze commissie de communicatie tussen de bisdommen en verschillende regio's verbeteren.

Regionaals en de CGE in Rome

Eind 1984 ging Kees Smit naar Rome voor een vergadering van de regionaals samen met de leden van de CGE met als onderwerp "Roepingen en Vorming". Uitgaande van het gegeven dat er een verschuiving plaats vindt van het Westen naar de Derde Wereld wat betreft de montfortaanse kandidaten, vond de generale raad het belangrijk dit thema te bespreken. De statistieken laten zien dat tussen de jaren 1973 en 1978 in het Westen nog 45 kandidaten hun professie deden, terwijl er in de Derde Wereld 10 kandidaten waren. Tussen 1978 en 1983 waren dat in het Westen 30 personen die hun eerste geloften deden en in de Derde Wereld 45 personen. Deze verandering riep heel wat vragen op. Hoe moeten we staan tegenover hen die montfortaan willen worden? Hoe zie je de toekomst van de SMM? Hoe kunnen we die gebieden helpen die nog geen gekwalificeerde formatoren hebben? enz..

Bij het bespreken van al die vragen, kwam men uiteindelijk tot de conclusie dat men een *Ratio Institutionis* nodig had, dat er samenwerking moet komen tussen de verschillende gebieden, zelfs tussen diverse provincies. Om problemen in verband met de vorming op te lossen in een steeds veranderende wereld, was samenwerking de enige oplossing. Terug van deze bijeenkomst in Rome, voelde Kees zich gesterkt in de overtuiging dat Indonesië met het openen van een eigen opleiding op het goede spoor zat en dat er toekomst was voor de montfortanen in Indonesië.

Eed van trouw als Indonesiër

Hoewel de meeste montfortanen al jaren geleden aangevraagd hadden om Indonesisch staatsburger te worden, had pas een enkeling dat ontvangen. Vandaar de blijdschap toen een behoorlijke groep de oproep kregen de eed van trouw af te leggen. Wim Peeters kreeg op 19 oktober zijn staatsburgerschap, een maand later Nico Schneiders en daarna veel anderen. Nico had pech vanwege het feit dat hij enige tijd na het ontvangen van zijn Indonesisch burgerschap bij het regelen van zijn paspoort al zijn officiële papieren kwijtraakte. Gelukkig is alles later toch weer in orde gekomen.





Mgr. Isak Doera

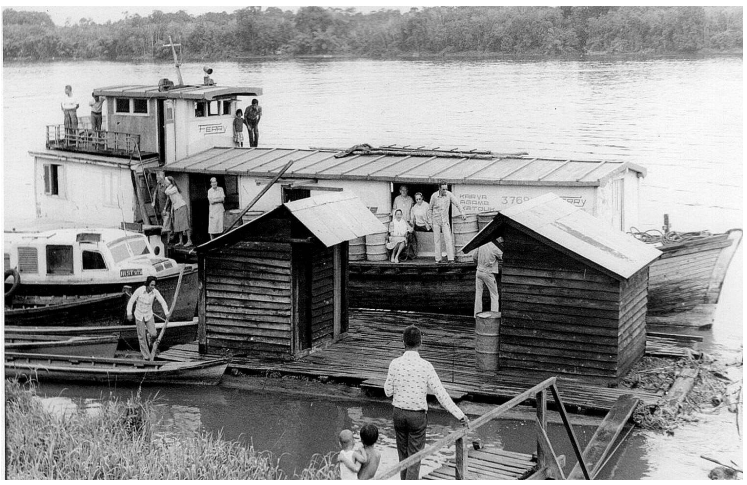

De vrachtboot “Ferry” legt aan in Sungai Putih



Parochiekerk Padua Mendalam



Noviciaat in Sintang



Montfortaans klooster Menyurai in Sintang



Het nieuwe jongensinternaat van Serawai



Pastorale werkers diocees Sintang 1983-1984



Diocesane Seminarie Sintang in Bandung

HOOFDSTUK 6

NIEUWE FASE VAN DE MONTFORTANEN IN INDONESIË

1984 - 1988

Pater Kees Smit, Regionale Overste Indonesië 1983 - 1993
Pater Theo Hustin, Provinciaal Nederland 1983 - 1993
Pater Gérard Lemire, Algemene Overste 1981 - 1993

Het begon in 1980 met het openen van een postulaat/noviciaat in Putussibau. Toen werd het eerste zaad gestrooid voor een nieuwe fase in de geschiedenis van de montfortanen in Indonesië. Het was allemaal nog warrig, maar toch werd hiermee een pril begin gemaakt van de opleiding van jongelui, die op den duur het werk zouden voortzetten van de kleiner wordende groep missionarissen. Er werd op een simpele manier begonnen met een werk, dat de oude montfortaanse Missie Borneo liet overgaan naar de jonge montfortaanse entiteit Indonesië.

Commissie vorming en opleiding

De verhuizing van het noviciaat van Putussibau naar Sintang, de taak in Bandung, die Piet Derckx op zich nam als begeleider van de fraters wereldheren en montfortaanse postulanten, verbreedde en verruimde het werkgebied van de montfortanen in Indonesië. Na enkel werkzaam te zijn geweest in het bisdom Sintang behoorde nu ook het bisdom Bandung tot hun werkgebied. Die uitbreiding vroeg om enkele aanpassingen in de werkwijze van het regionaal bestuur. Een van de aanpassingen was het instellen van de commissie vorming en opleiding met regionaal Kees Smit als voorzitter en de leden Piet van Hoof, Wim Peeters en Piet Derckx. Deze commissie vergaderde voor het eerst in Sintang op 24 mei 1984 in aanwezigheid van generaal assistent Cor van Eck, die voor visitatie in Indonesië was. De eerste taak van de commissie was een antwoord vinden op de vraag: wat houdt een montfortaanse opleiding in en welke zijn de criteria om verantwoord te beginnen? De commissie formuleerde het volgende antwoord:

"De bedoeling van de opleiding is: de kandidaat helpen zichzelf bewust te zijn/worden van Gods bedoeling met hem, hem leren bidden, leren leven in een communiteit, hem helpen zichzelf te kennen, de betekenis van kloostergeloften en montfortaanse spiritualiteit." Vervolgens concludeerde de commissie: *"Om de montfortaanse vorming goed te laten verlopen is het nodig dat het regionaal bestuur begeleiders klaar maakt met kwaliteit en vorming en een eigen huis. Er moet meer dan één kandidaat zijn en voldoende financiën. Ook moet het program dat gevolgd wordt regelmatig geëvalueerd worden."*

Buiten bovengenoemde criteria en conclusies stelde de commissie een werkschema samen voor Piet, die in juni 1984 Sintang zou verlaten om te verhuizen naar Bandung. Dat werkschema zag er als volgt uit: In Bandung moet Piet zich allereerst voorbereiden op zijn taak als begeleider van de kandidaat-wereldheren en de 2 montfortaanse postulanten, die eind juli in Bandung zullen aankomen. Piet werd aangeraden een werkbezoek te brengen aan Jogjakarta en Malang. Daar moet hij verschillende grootseminaries bezoeken en spreken met begeleiders die de nodige ervaring hebben. Hij moet tegelijkertijd een oogje houden op de bouw van het diocesane seminarie in Bandung, hij moet zorgen dat de bouw volgens plan verloopt. De bouw was pas in maart 1984 begonnen en zou volgens plan in september klaar komen, d.w.z. drie maanden te laat, immers in juli zouden de kandidaten arriveren in Bandung. De vraag kwam nu: Waar moeten die jongens tijdens die drie maanden verblijven? Mgr. Doera had gesproken met de rector van het seminarie Bogor, die bereid was de kandidaten van Sintang drie maanden onderdak te geven. Piet zou onderdak krijgen op de pastorie van Buah Batu gelegen langs het seminarie Bogor. Alles was keurig geregeld.

Toch bleef voor de commissie nog een moeilijkheid over. Volgens de geldende principen mocht een montfortaan niet voor lange tijd alleen zijn. Er zou dus een tweede man naar Bandung moeten verhuizen. Maar wie? Omdat men niet zag wie hem zou kunnen vergezellen werd besloten: Piet dient regelmatig bezocht te worden. Aan iedere vakantieganger zou gevraagd worden zowel bij het op-verlof-gaan als bij het terugkeren een paar dagen bij Piet door te brengen. Om het gat op te vullen van de eerste maanden zou regionaal Kees de eerste 2 weken in november bij Piet zijn.

De commissieleden herinnerden pater regionaal eraan tegen bisschop Doera te zeggen dat, wanneer de montfortanen een eigen huis gaan betrekken, een wereldheer ter beschikking dient te zijn om de taak van Piet in Betang Betara over te nemen. Piet werd gevraagd eind december een evaluatierapport te maken om in Sintang te bespreken met de commissie vorming en opleiding. Aangaande de twee kandidaat-montfortanen in Bandung werd opgemerkt dat zij

de status postulant hebben en zich voorbereiden op het noviciaat. Wat betreft de kandidaten in Sintang twijfelde men nog, het was nog niet duidelijk waar en wanneer zij het noviciaat maken. Hoe hun vorming zal geschieden was ook nog niet duidelijk. Om duidelijkheid daarin te krijgen moest de commissie zich uitspreken over de 4 volgende alternatieven:

1.- Eerst een jaar postulaat maken in Sintang bij Wim Peeters en daarna het geestelijk vormingsjaar beschouwen als noviciaat. Dit is bedoeld voor het jaar 1984/1985.

2.- Direct de kandidaten naar Bandung laten gaan voor het geestelijk vormingsjaar en dat beschouwen als noviciaat.

3.- Het geestelijk vormingsjaar beschouwen als postulaat en daarna noviciaat maken. Daarna pas 1ste studiejaar.

4.- Het geestelijk vormingsjaar + de eerste 2 studiejaren beschouwen als postulaatsjaren, daarna het noviciaat (vóór of ná het pastoraal/praktijk jaar).

Na lang beraad koos de commissie voor no. 4 met de redenen: Piet is nog niet "klaar" om een echt goede begeleiding te geven. Hij is nog alleen en wacht op een tweede "bekwame" man. Het convict "Betang Betara" is niet ideaal, de keuze van enkele kandidaten is onzeker, er is niet voldoende montfortaanse lectuur in het Indonesisch en er is meer tijd nodig om te zien of Bandung de ideale plaats is ofwel Malang of misschien zelfs Manilla.

Voordat de missionarissen op 18 juni 1984 samenkwamen voor hun jaarlijkse vergadering, kwamen de leden van de commissie vorming en opleiding samen op 7 juni met de nog steeds aanwezige visitator pater Cor van Eck. Deze keer werd er gesproken over het postulaat. Wim Peeters opende met te zeggen dat hij moeilijkheden ondervond, indien hij enkel 1 of 2 kandidaten had te begeleiden. Als reactie hierop werd de vraag gesteld: Wat is het doel van een postulaat? Is het een periode van oriëntatie, van kennismaking met de gewone dagelijkse gebeden en persoonsvorming? Wim gaf als antwoord dat het postulaat een periode is waarbij de kandidaat leert in een communiteit te leven, kennis maakt met het leven van Montfort, zijn godsdienstkennis vergroot enz.

De commissieleden konden instemmen met de uitleg van Wim, maar voegden er aan toe dat het leren van dat alles niet beperkt zou mogen blijven tot de postulaatperiode, maar dat het bovengenoemde doorgezet moest worden tijdens het noviciaat en zelfs in de jaren daarna. Omdat er veel stof te geven was aan de postulanten (Hilarius en Ajak) werd Wim gevraagd zich te beperken in het aannemen van andere taken, ook al omdat vanaf augustus 1984 het aantal postulanten zou aangevuld worden met Iten en Frans Ngadilan.

Op voorstel van pater van Eck besprak de commissie de questionnaire, uitgegeven door het generalaat: "Formatie en het doel ervan, gezien vanuit het spiritueel, religieus, apostolisch, priesterlijk, professioneel en menselijk aspect". Het beantwoorden van de questionnaire was een goede hulp bij het vaststellen van voorwaarden waaraan een kandidaat moet voldoen. Ze stelden vast dat een kandidaat broeder-novice een vervolgschool en een priesterkandidaat de middelbare school gehad moet hebben. Van de andere kant moeten de montfortanen op de hoogte zijn van de hele achtergrond van de kandidaat, of hij mentaal gezond is, hoe zijn omgang is, zijn verantwoordelijkheid, openheid, werkdiscipline, seksualiteit, welke zijn motivatie is en hoe hij zijn geloof beleeft.

Op de jaarvergadering van de missionarissen in Sintang op 18 juni werd het besprokene van de commissie vorming en opleiding ter goedkeuring voorgelegd aan de aanwezige confraters. Zonder een enkel bezwaar werden de voorstellen goedgekeurd waardoor Piet en Wim richtlijnen in de hand kregen waarmee ze aan de slag konden gaan.

Door de komst van andere congregaties naar het bisdom Sintang diende het contract van de montfortanen met het bisdom aangepast te worden. Het bisdom steunde nog te veel op de montfortanen. Een commissie van vijf had de contracten van de Lazaristen, Oblaten en Ursulinen bestudeerd en kwam met een montfortaans concept-contract, waarin stond te lezen dat de montfortanen, zoals de andere congregaties, in dienst zijn van het bisdom en door het bisdom onderhouden worden. Evenals de Oblaten zullen ook de montfortanen geregeld een bijdrage in de kas van het bisdom storten. Dit laatste komt niet in het contract. De vergaderde confraters konden zich vinden in het concept en gaven aan pater regionaal de opdracht te onderhandelen met het bisdom.

Om het gevaar van onderhandse transacties te vermijden, besloten de confraters dat de functie econoom van het bisdom vervuld moet worden door een andere persoon dan de econoom van de regio SMM, alhoewel het best alle twee montfortanen mogen zijn.

Omdat het bisdomhuis niet meer als centrum voor de montfortanen gebruikt kon worden na de benoeming van een niet-montfortaan tot bisschop, wilden de montfortanen zoals de paters Oblaten in Bika en de Lazaristen in Bondau, een eigen huis hebben. Welk huis zou daarvoor kunnen dienen? De regionale raad kwam met het voorstel "Nanga Pinoh". Maar de aanwezige confraters zagen dat niet zitten, immers Pinoh lag niet centraal en werd veel geplaagd door overstromingen. Zij stelden voor in Sintang een klooster te bouwen, dat niet gebonden zou zijn aan een parochie, waar confraters na hun werk (buiten-

parochies, bisdom, zagerij) een thuis zouden vinden. Het klooster zou ruimte moeten bieden voor regionale bijeenkomsten (vergaderingen en retraites) en tevens geschikt moeten zijn om kandidaten, die zich willen oriënteren, te ontvangen. Menyurai werd met name genoemd als een geschikte locatie. De vergadering kon zich vinden in dit voorstel. En ter onderstreping dat de vergadering het hiermee eens was, werd aan de ontwerptekst voor het contract toegevoegd: De montfortanen hebben het recht in Sintang een eigen huis te bezitten".

Start van de opleiding in Bandung

Op 24 juni 1984 arriveerde Piet Derckx in Bandung. Hij werd vriendelijk ontvangen door de Kruisheer pastoor Lubbers op de pastorie Buah Batu. Zijn eerste activiteit was een bezoek brengen aan Terusan Cikutra Baru IV/8, de locatie van het te bouwen diocesane seminarie "Betang Betara". De aannemer Slamet toonde de fundering, die nog maar pas gestort was. Hij kon niet verzekeren, wanneer de bouw klaar zou zijn. Maar het was duidelijk dat dit niet af was bij het begin van het schooljaar. Om zeker te zijn dat, zoals afgesproken, er plaats zou zijn in het convict van het grootseminarie "Santo Paulus", Bogor, maakte Piet een afspraak met rector Mgr. Geise. Uit dat gesprek bleek al snel dat daar geen plaats was voor de 18 fraters van Sintang. Bogor had onverwacht zoveel nieuwe kandidaten, dat het huis vol was. Wat nu? Over een maand zouden 16 kandidaat-wereldheren plus 2 postulanten aankomen in Bandung. De nieuwbouw was op lange na niet klaar, waar zoek je in korte tijd een onderkomen?

Gelukkig hielp de Voorzienigheid een handje! Bisdom Bandung dat zijn kleinseminaristen onderdak gaf in een huurhuis op Jalan Windu nr.3, opende een convict op Pasir Kaliki en verliet het huurhuis, dat nog onder contract stond tot eind september. Toen Piet dit hoorde stapte hij onmiddellijk naar het bisdom en naar de verhuurster van dat huis. Beiden hadden geen bezwaar. Het was een relatief klein huis dat er verlaten bij lag. Er stond geen stoel in, geen keteltje of vuur in de keuken, laat staan bedden en verdere benodigdheden. Gelukkig bood pastoor Lubbers zijn hulp aan. Piet was immers totaal onbekend in Bandung. Hij werd in contact gebracht met een zekere meneer Hadisantoso (een latere associé van de montfortanen). Zonder hem en zijn kennissenkring zou Piet niet geweten hebben hoe alles op te lossen. Zij hielpen hem bij de aanschaf van alle benodigdheden, zelfs met het zoeken van een kokkin. Tegen de tijd dat de jongens kwamen was alles klaar en konden zij meteen intrek nemen in het huurhuis.

Eigenlijk was het huurhuis op de Windustraat met vier kamers en enkele grotere ruimtes te klein voor 18 fraters en de rector. Behalve gebrek aan ruimte was water het grootste probleem, er was maar één badkamer. Maar ja, beter dit dat niets. In een kamer van 4 bij 4 meter verbleven 6 fraters. De vloer van de 3 frater-kamers was vol gelegd met matrassen, waarop zij sliepen en tevens zittende studeerden. De eetruimte was les en studielokaal, de gastenkamer diende als recreatie ruimte en de veranda als gebedsruimte. De rector woonde in de vierde kamer, een donker kamertje zonder raam en ventilatie. Dan was er een garage, groot genoeg om de fietsen te bergen die de fraters nodig hadden om naar de universiteit te gaan op Jalan Nias.

Zo begon Piet zijn taak als rector en begeleider van de kandidaat-wereldheren en de 2 postulant montfortanen. De eerste les die hij gaf was: hoe leer je fietsen en wat zijn de verkeersregels! De meesten konden nauwelijks of niet fietsen en waren voor het eerst in een grote stad met druk verkeer.

Tussen al de drukte en het benepen wonen door, vierde Piet op 8 september 1984 zijn zilveren professiefeest. Het was eigenlijk niet de bedoeling dat heuglijke feit te vieren, maar omdat daags voor de gedenkwaardige dag Joep van Lier, zijn klasgenoot, op bezoek kwam, werd het kloosterfeest alsnog gevierd. Bij die gelegenheid vertelde Piet over zijn eerste ervaringen het volgende: "veel katholieken op Java kennen de H. Montfort en zijn Maria-devotie, maar niemand weet, dat in Indonesië volgelingen van Montfort zijn. Nu men weet dat er in Bandung een montfortaan is, komen vooral de leden van het Maria Legioen, die Montfort vieren als hun patroonheilige, op hem af voor begeleiding en hulp".

Het leven en wonen met zoveel mensen in het te kleine huurhuis viel niet mee. Het was een hele opluchting toen precies op de dag van het verstrijken van de huur op 30 september de hele inventaris verhuisd kon worden naar het nieuwe "Betang Betara". Eindelijk eens ruimte, eindelijk voldoende water en badkamers, eindelijk een eigen kamer, eindelijk ruimte om te slapen, te eten, te recreëren, te studeren en te bidden.

In dezelfde tijd dat Piet in Bandung zijn 18 jongens begeleidde, had Wim Peeters in Sintang de zorg over 3 broederpostulanten. Of Betang Betara voor deze drie een geschikte plaats zou zijn, hing af van de ervaringen van Piet tijdens de eerste 6 maanden. Overeenkomstig een eerdere afspraak zou zijn evaluatierapport in Sintang besproken worden met de commissie vorming en opleiding. Op 11 januari 1985 kwam de commissie bij elkaar en werd het evaluatierapport besproken. In dat rapport staat het volgende te lezen:

"Omdat onze twee montfortaantjes praktisch in de groep opgaan, is hetgeen ik hier schrijf een algemeen overzicht van de hele groep."

Vervolgens werd uitgelegd hoe de groep was samengesteld:

"De groep bestaat uit kandidaat-wereldheren en montfortanen, die een voorbereidend geestelijk jaar maken, genaamd Tahun Rohani. Vervolgens zijn er fraters-wereldheren afkomstig van Flores, die hun eerste jaar filosofie maken en tenslotte een groep fraters-wereldheren die meerdere jaren studie achter de rug hebben en tot voor kort in Buah Batu woonde."

Het rapport vertelde over de gevolgen van de overkomst uit Borneo en de reis naar Bandung:

"Het blijkt al gauw dat een verhuizing van Borneo naar Bandung meer betekent dan je op het eerste gezicht denkt. Het brengt een soort cultuurschok teweeg. De ervaringen zijn overdonderend voor jongens, die nog nooit verder zijn geweest dan Sintang. Ze hebben echt een lange tijd nodig om alle ervaringen te verwerken en op een rijtje te zetten. Allereerst de ervaringen van de reis Sintang – Pontianak, daarna de vlucht per vliegtuig naar Jakarta en de reis met een bus/trein naar Bandung. Dan is er de klimaatverandering: Bandung is koeler dan Borneo. Ze ontdekken dat ze geen aangepaste kleren hebben zoals een trui of jacket. Een ander opmerkelijk iets is, dat ze allemaal in de eerste maanden ziek zijn geweest. Een ziekte die te maken had met aanpassingsmoeilijkheden, heimwee, groepsleven, en niet te vergeten het feit dat we tijdens de eerste maanden in Jalan Windu heel kort op elkaar hebben geleefd. Door het te kleine huis heeft een stel zich opgesloten gevoeld. Komt daarbij het feit dat vele jongens elkaar niet kenden. De beginperiode was een tijd van kennismaking, maanden van aftasten en onzekerheid. Velen hadden in hun leven nog geen auto of fiets gezien. Niet vreemd dus dat enkelen nog moesten leren fietsen. Buiten dat ze zo-wie-zo schrik hadden voor het drukke stadsverkeer, moesten ze ook nog met een fiets er doorheen.

Een ander punt is het leven in een groep/communiteit. Buiten hen die ooit in een internaat of klein seminarie waren geweest, wisten de meesten nog niet wat het betekent in een groep te leven, te bidden en te studeren. Wat is recreatie houden? Wat is netheid? Hoe gebruik je een WC en badkamer? Dat je zeep moet gebruiken als je je wast en geen stinkende kleren moet dragen, voor velen was dat allemaal nieuw. Daarbij hadden we op Jalan Windu gebrek aan water, er was maar één kraan voor keuken, bad en wasserij. In een communiteit heb je te doen met tijden, je hebt tijden dat het stil moet zijn of indien je per se iets moet zeggen dat te doen op een fluistertoon. Maar wat je meemaakt: op de ongelukkigste momenten begint iemand te fluiten of te zingen of hard te spreken. Allemaal dingen die nieuw zijn voor een jongen die pas uit de kampong komt. Je begrijpt dat ik het tot nu toe heb gehad over de jongens die pas van

Sintang hier zijn. De jongens van Tahun Rohani hebben vanaf het begin een prettige indruk gegeven buiten enkele aanpassingsmoeilijkheden. Misschien omdat ik ook nieuw was en inderdaad ook het meest met hen bezig was. De eerste maanden hebben de twee postulant-montfortanen volledig met de anderen meegedraaid en praktisch geen speciale les of aandacht gekregen van mij. Omdat in het kleine huis geen mogelijkheid was serieus met lessen te beginnen, hebben ze het heel rustig gehad en dat is achteraf gezien misschien niet verkeerd geweest. Ze zijn nog niet echt serieus bezig geweest met studie, bijbellezing of geestelijke lezing.

De groep Florinezen was al een maand eerder in Bandung. Zij waren dus al wat ingelopen, maar ook zij hadden duidelijk nog last van overgangs-verschijnselen. De oude hap van Buah Batu vond ik wel de moeilijkste groep in de beginperiode.

Sinds we in Betang Betara wonen is de groep veel prettiger. Ik mag daarom zeggen dat Jalan Windu een tijd is geweest rijk aan ervaringen, maar door het te kort op elkaar zitten ook een tijd van heel veel ongemakken.

Ten voordele van de twee postulanten kan ik zeggen dat zeker de eerste maanden niets te merken is geweest van een verschil tussen de twee montfortanen en de anderen. Op een zeker moment vroegen Step Maryos en Steph Ain om meer aandacht, ze wilden iets speciaal montfortaans horen en doen. De twee postulanten zijn totaal verschillende typen. Maryos is een onrustig type, die zich moeilijk kan concentreren, maar heel ijverig is en van goede wil. Soms handelt hij alvorens na te denken. Steph Ain daarentegen denkt eerst na, hij is een heel rustig type en neemt het nogal gemakkelijk, hij heeft altijd goeie zin, maar is heel gevoelig, wat hem sprakeloos maakt als hij een opmerking krijgt."

Het evaluatierapport sprak vervolgens over de persoonlijke ervaringen van Piet. Over zijn eerste moeilijkheden schreef hij het volgende:

"We dachten dat, overeenkomstig de afspraak, mijn jongens tijdens de eerste maanden in het convent van Buah Batu zouden logeren en ik enkele maanden de tijd zou hebben mijn licht op te steken in diverse seminaries. Helaas is het allemaal helemaal anders gelopen doordat, op het laatste moment in het convent te Buah Batu geen plaats bleek te zijn en we genoodzaakt waren op Jalan Windu te gaan wonen. Na mijn aankomst in Bandung moest ik meteen aan de slag, zonder van te voren enige ervaring op te kunnen doen in andere seminaries. Ik heb de eerste maanden als behoorlijk zwaar ervaren. Ik ben er echt ingegooid. Wat ik als echt zwaar ervaren heb is te leven met zoveel mensen in een klein huis, zonder enige privacy, waar alles maar dan ook alles samen gebeurde. Een ander ding waar ik behoorlijk aan wennen moet is de taal en humor van de jongens, je merkt dat je heel wat ouder bent dan zij. Door de nauwe omgang met de jongens kwam ik er achter dat ik ze de tijd moet gunnen om te groeien naar een verantwoord leven. Dingen die ik van kindsbeen af weet

uit ervaring en via mijn christelijke opvoeding, zijn voor hen vaak nog vreemd, zodat in plaats van een opmerking ik hen juist uitleg moet geven. Als eenling leef ik met de fraters, wat ik daardoor echt ontbeer is het ontspannende van een recreatie, hetgeen ik jarenlang had ondervonden in de communiteit van Sintang. Daar kon ik me uitpraten. In een groep als deze opgaan wil zeggen je eigen leven, je afkomst en achtergrond, je Nederlander-zijn vergeten. Nu ik enkele maanden geprobeerd heb dit te verwezenlijken, doe ik de pijnlijke ontdekking dat ik in mijn doen en laten toch nog steeds denk en handel als Nederlander.

Hoeveel tijd besteed ik aan de begeleiding van de jongens? Op papier gezien heb ik heel wat uren ter beschikking, maar in de praktijk ligt dat anders. Doordat we aan de rand van de stad wonen, verlies ik veel tijd met onderweg-zijn. Gauw-iets-halen kost minstens een uur, zo niet 2 uur. Je moet ervoor zorgen dat het huis draait, dat de keuken draait dat alles in orde is. Een kapotte fiets, een verstopte afvoer, kost gauw de nodige tijd, om niet te spreken over het voorbereiden van mijn lessen – iets heel nieuws in mijn leven."

Als slotconclusie van zijn rapport schreef Piet:

"Het geestelijk vormingsjaar functioneert goed en kan best dienen als aanvulling voor het noviciaat. Willen we toekomst zien in de montfortaanse opleiding, dan zullen we apart moeten gaan wonen.. De jongens die naar Bandung komen moeten beter voorbereid worden. Begeleider zijn is een zwaar maar mooi werk."

Piet eindigt zijn rapport met nog twee belangrijke opmerkingen. Allereerst dat een goede opleiding grote kosten met zich meebrengt en dat daarom gedacht moet worden aan een, met hulp van de Nederlandse provincie , op te richten speciaal fonds. Vervolgens zegt hij te ervaren dat het moeilijk is als eenling de geschiktheid van een kandidaat te bepalen en te selecteren. Om het gevaar van subjectiviteit te vermijden zou het goed zijn een tweede begeleider erbij te halen.

Een lang rapport dat de commissie vorming en opleiding aan het denken zette. Uiteindelijk besloot de commissie aan het regionaal bestuur het voorstel te doen een eigen montfortaans opleidingshuis te beginnen, vervolgens het belang onderstrepen van een tweede formateur. Zou het bestuur aan dit laatste niet kunnen voldoen, dan moest, wachtende op de verwezenlijking hiervan, voorlopig een extraordinarius worden benoemd, die hielp bij het bepalen van de geschiktheid van een kandidaat. Een ander punt dat de commissie wilde benadrukken was het feit dat er een betere relatie moest komen tussen de kandidaten en de montfortanen in het veld. Ook moest er een uitwisseling van berichten komen tussen de kandidaten in Sintang, Bandung en de montfortanen, via een te beginnen tijdschrift met de naam InterNos. Dit laatste voorstel werd

een feit toen de montfortanen in Bandung de eerste editie van InterNos lieten verschijnen op 27 november 1984 bij gelegenheid van de inkleding van de 2 postulanten Stepanus Maryos en Stephanus Ain. De eerste editie werd in veelvoud getypt en naar de postulanten en montfortaanse communiteiten gestuurd op Borneo. Het duurde echter 4 jaar eer in 1988 de tweede editie verscheen.

De opmerking in het rapport aangaande de financiën leidde er toe dat het verslag van de commissie naar provinciaal Theo Hustin werd gestuurd. Op 14 januari 1985 antwoordde de provinciaal met te zeggen dat de provincie een bepaald bedrag aan de kant zal zetten voor het vormen van een fonds ter ondersteuning van de opleiding van montfortanen. Verheugend nieuws dat enkele dagen voor de opening van het regionaal beraad op 17 januari 1985 binnenkwam. Een goed begin van een beraad dat zou spreken over de mogelijkheid van het montfortaans noviciaat/seminarie in Bandung en de bouw van een montfortaans klooster in Menyurai, Sintang.

Regionaal Beraad van 17 januari 1985

De montfortanen werden geconfronteerd met het probleem van het noviciaat. Ze moesten een beslissing nemen wat te doen met de kandidaten: ze naar Bandung sturen of niet? Op dat moment was het noviciaat in Sintang met Wim Peeters en 3 kandidaten, terwijl in Bandung een diocesaan huis was voor de opleiding van seculiere priester-kandidaten en twee postulanten met Piet Derckx als begeleider. Was er plaats voor nog meer kandidaat-montfortanen bij Piet? Zo niet, wat moest er dan gebeuren met de broeder-kandidaten en de acht jongens die zich hadden aangemeld voor het noviciaat? Betang Betara telde 28 kamers, waarvan er 18 bezet waren. Het komende jaar zou het bisdom 10 of meer nieuwe kandidaten hebben voor Bandung. Dat zou betekenen dat het huis vol was en er geen plaats was voor montfortaanse kandidaten. De regio zat voor een onverwachte situatie, waarvoor snel een oplossing diende gevonden te worden.

In een brief van 18 januari 1985, gericht aan pater provinciaal en ondertekend door alle aanwezigen van het regionaal beraad, werden vier opties gegeven om het probleem op te lossen:

1. Geen kandidaten meer aannemen;
2. Een huis kopen met een stuk grond, zodat de mogelijkheid bestaat bij te bouwen;
3. Een leeg stuk grond kopen en er een nieuw huis op bouwen;
4. Een huis huren.

De brief gaf het volgende commentaar bij deze oplossingen:

"Om een stap terug te zetten en geen kandidaten meer aan te nemen, terwijl zoveel jongens zich aanmelden, betekent, dat we een eerder genomen besluit terugdraaien en een proces dat al op gang is stopzetten. Als beste oplossing zien we de 2de en 3de optie. De 4de optie wijzen we af, omdat een huis huren maar een voorlopige oplossing is. Een huurhuis kunnen we niet verbouwen of aanpassen; bovendien zijn de huurprijzen relatief hoog. Wordt gekozen voor optie 2 en 3 dan hebben we zo'n 600 duizend gulden nodig. De regio heeft nauwelijks de helft van dat bedrag voorhanden."

De brief aan pater provinciaal eindigde aldus: *"Vooreerst vragen we verlof voor de verwezenlijking van oplossing 2 of 3. Daarmee verbonden zijn we gedwongen om financiële steun te vragen aan de congregatie. Of zijn er andere instanties die een dergelijk project willen financieren?"*

Het tweede probleem, dat tijdens deze vergadering besproken moest worden, stond in dezelfde brief als volgt beschreven:

"Het tweede geval betreft een eigen montfortaans huis in Sintang. Op de vergadering van 18-6-1984 is in het bijzijn van pater C. van Eck tot de bouw van een eigen huis besloten. Ook hiervoor zou geld gezocht moeten worden. De kosten hiervan worden nu ruwweg geschat op 220.000 gulden. Hoewel dit project door het eerste probleem naar de tweede plaats op de prioriteitenlijst is verschoven, willen we het alvast onder uw aandacht brengen."

Uit de brief aan de provinciaal bleek heel duidelijk dat de regionale raad instemde om te beginnen met een noviciaat/seminarie in Bandung en de bouw van een klooster in Menyurai, Sintang. In een bijlage, gemaakt door de paters Huub Swerts en Piet Derckx, werd inzicht gegeven in de financiële situatie van de regio en de kosten van de opleiding:

"de jongens in Bandung kosten gemiddeld 3½ US dollar per dag. Dus als we het komende jaar 10 kandidaat-montfortanen onderhouden, moeten we alleen daarvoor al een behoorlijk kapitaal gereed houden".

Het montfortaans noviciaat in Bandung

De provinciale raad in Nederland reageerde positief op de aanvragen van Indonesië. Juli 1985 kon begonnen worden met het noviciaat in Bandung. Overeenkomstig de constituties stuurde regionaal Kees Smit op 2 maart 1985 een brief naar generaal Gerard Lemire met het verzoek toe te staan het noviciaat te verhuizen van Sintang naar Bandung. In een antwoord van 11 april

1985 gaf pater generaal het verlof. Intussen had Kees aan Piet de opdracht gegeven uit te kijken naar een geschikt huis.

Wekenlang zocht Piet tevergeefs, hij vond niets dat kon dienen als noviciaat. Op het moment dat de moed hem in de schoenen schoot werd plotseling een huis aangeboden in Gunung Kencana, Ciumbeleuit. Het was een woonhuis met erlangs studentenkamers. Piet was meteen enthousiast en liet aan de eigenaresse weten, dat hij contact ging opnemen met regionaal Kees Smit in Sintang en provinciaal Theo Hustin in Nederland. De eigenaresse liet daarop weten: "O.k. maar ik wil over 4 dagen een beslissing". Er was nog geen telefonische verbinding met Sintang en de snelste verbinding met Nederland was een telegram. Onmogelijk dus om binnen 4 dagen Kees en de provinciaal te consulteren.

In zijn brief van 12 februari 1985 aan de provinciaal schreef Piet hierover het volgende:

"Na de vergadering in Sintang, begin januari, ben ik naar Bandung terug gegaan met de opdracht al vast diverse mogelijkheden te bekijken in verband met het huis dat we in juli nodig hebben. Onze postulant Stef Ain was al maandenlang advertenties aan het sparen van huizen die aangeboden werden. Ook diverse pastors en leken hielpen me met zoeken, zodat ik in korte tijd een heel stel huizen heb bekeken. Maar de prijzen zijn verschrikkelijk hoog en van al die huizen was er geen enkel waar we zo konden intrekken, tot ik een aanbod kreeg van een huis, waar plaats is voor 2 paters en 9 kamertjes voor fraters, maar ik moest binnen 4 dagen beslissen en het kon alleen gekocht worden. Ik heb enkele mensen van hier om raad gevraagd en ben tevens met enkele mensen ernaartoe gegaan om de zaak te bekijken en iedereen gaf me de raad om het te doen. Het was onmogelijk om Kees Smit te bereiken in die korte tijd. Ze zeiden allemaal: Als je straks iets beters vindt, kun je dit best weer verkopen en dan heb je zeker geen verlies, want het huis is in prima staat en is gelegen dicht bij de universiteit Parahyangan. Het huis ligt heel rustig, ik bedoel in een rustige buurt en ik kan nog een klein stukje grond kopen, zodat we buiten het huis ook een sportveldje hebben met een beetje tuin. Het huis kan uitgebreid worden door er een verdieping op te zetten. Kan dus geschikt gemaakt worden voor 18 tot 20 mensen. Nu kunnen er zo 10 mensen in trekken.

Ik heb dus maar besloten om het te kopen. Het totaal komt op 260.000 gulden en de grond die ik nog kan kopen 215 m² kost 39.000 gulden. Het zijn flinke prijzen. En dan te weten dat ik dan in de buurt zit waar de prijzen maar de helft zijn van de prijzen verder de stad in. We liggen nu aan de rand van de stad. Ik heb dus een beslissing genomen, zonder eerst van jullie een beslissing te horen.

Daarom ben ik erg blij dat ik nu van Joep bericht krijg dat jullie ons niet alleen moreel maar ook financieel steunen. Ik ben er vanuit gegaan dat we als

regio 3 ton hebben en als ik wacht tot we een ander huis vinden of grond kopen en zelf bouwen (wat hier iedereen afraadt) komen we zeker veel en veel duurder uit. Nu hebben we een huis en kunnen we even rustig bekijken wat we verder gaan doen...

Dus al met al moet ik eigenlijk mijn excuses aanbieden, dat ik gehandeld heb zonder af te wachten op een bericht van u. Maar ik meen al met al toch juist gehandeld te hebben, omdat het huis een eenmalig aanbod was en erg geschikt voor ons doel en ik toch wel het vertrouwen in de Nederlandse provincie heb nl. dat ze ons niet in de kou zullen laten staan...".

De Nederlandse provincie maakte het benodigde bedrag over om het huis en het stukje grond te kopen. Het perceel aan de zuidkant van het huis was een stortplaats en sportveldje. Om moeilijkheden met de buurt te voorkomen werd met de eigenaar van dat perceel afgesproken dat hij de grond zou zuiver maken en ommuren. Alles was in orde toen Wim kwam. Het noviciaat kon starten.

Montfortanen dicht bij de Dajaks

Mei 1984, een jaar vóór de koop van het noviciaathuis in Gunung Kencana, gebeurde er iets dat naderhand het begin bleek te zijn van een ernstige crisis in het bisdom Sintang. Nadat pater Huub Swerts vanuit Nanga Pinoh in Sintang was aangekomen om Piet Derckx als econoom van het bisdom te vervangen, werd een diocesane raadsvergadering gehouden. Aanwezig waren bisschop Doera, vicaris-generaal tevens verantwoordelijke voor het diocesane schoolwezen Vedastus Riky, secretaris Mateus Rampai, econoom Huub Swerts, oud-econoom Piet Derckx, delegatus socialis Joep van Lier en Huub Reijnders. Er werd gesproken over de aanstelling van een nieuw hoofd voor de Diocesane Middelbare School Panca Setya. Mgr. Doera stelde Lukman Riberu voor, die op dat moment vervangend hoofd was, maar de Dajak-priester Vedastus Riky (aangesproken met de naam Das) was het niet eens met de bisschop. Das liet weten dat er klachten waren over zijn omgang met leerlingen en voegde er aan toe dat hij zuster Trisnawati, ursulin, had gevraagd hoofd te worden van de school. Bij het horen van dit laatste werd monseigneur zichtbaar boos en zei dat een pastor niet het recht had zonder medeweten van de bisschop een zuster te laten overkomen naar het bisdom. Tussen de bisschop en pastor Das ontstond een woordenwisseling, die niet prettig was aan te horen. Das verdedigde zich met te zeggen, dat de ursulinen reeds jarenlang werkzaam waren in het diocees, in de parochie Nobal. Hoe dan ook, de bisschop was het er niet mee eens. Vijf lange minuten bleef het stil. De andere leden stonden achter het standpunt van Das, maar zwegen als een graf totdat uiteindelijk monseigneur zelf begon te

spreken. Hij kon niets anders doen dan toe te geven. Maar hij gaf toe met de toevoeging: "Ik zal dit voorval nooit vergeten".

Dit kleine voorval vertroebelde de relatie van de bisschop met een aantal personen. Dat aantal groeide toen de bisschop zijn steun gaf aan een nieuwe stichting van de school "Nusantara Indah" met als hoofd de zo juist afgewezen Lukman Riberu. Het werd nog erger, toen monseigneur zonder te overleggen met de man die daarover gaat, de delegatus socialis Joep van Lier, voor die stichting een aanbevelingsbrief gaf om subsidie te vragen aan de Duitse hulporganisatie Misereor. Het gevoel ontstond dat de bisschop een bepaalde groep voortrok en zich verwijderde van de Dajaks. De geruchten deden de ronde dat de bisschop partijdig was. Als antwoord hierop liet de bisschop zich spottend ontvallen: "De montfortanen zijn het meest nabij de Dajaks". Hierdoor werden de montfortanen betrokken bij dit conflict. Hoewel spottend gezegd, aanvaardden de montfortanen de woorden van de bisschop als een lofprijzing en waardering.

Wat hebben de montfortanen voor de Dajaks gedaan?

De montfortanen werkten met het princiep "zonder school is geen vooruitgang mogelijk". Ze begonnen hun missionering met ouders aan te sporen hun kinderen naar school te sturen en met het bouwen van basisscholen en vervolgscholen. Kinderen die te ver van de school woonden, konden verblijven in een asrama (internaat). Later, toen veel Dajaks katholiek waren, werd bovendien aandacht besteed aan kadervorming, om ze klaar te maken voor een functie in de maatschappij. Na Lam van de Boorn was Servé Hamers de man van het diocesane onderwijsbestel. Als bestuurder van Yayasan Sukma was Servé de stichter van de vervolgschool (SMP) en middelbare school (SMA) Panca Setya in Sintang. De lokalen van de school werden 's morgens gebruikt door leerlingen van de SMP en 's middags door de leerlingen van de SMA. Het gebouw van de kwalitatief redelijk goede school werd al gauw te klein, er kwam een gebrek aan lokalen. Er moest een SMA-gebouw komen. De meeste leerlingen waren Dajaks die geen dure school konden betalen, dus van hen was geen financiële steun te verwachten voor de bouw van meer lokalen. Het bisdom zat eveneens krap in de financiën. Toch moest er gebouwd worden en moesten de leraren een salaris krijgen. Servé slaagde erin via regeringskantoren geld los te peuteren voor de salarissen. Geld voor de bouw van nieuwe lokalen moest ergens anders worden gezocht. Een nieuw SMA-gebouw kost 225.000

gulden. De Nederlandse Provincie gaf 100.000 gulden en de rest van het geld haalde hij bij elkaar via diverse instanties.

Toen de parochianen in Putussibau hoorden over de bouw van een SMA in Sintang, wilden zij niet achterblijven. In 1984/1985 vroegen zij Peter Hoogland SMA "Karya Budi" te openen. Ook hier dezelfde moeilijkheid: waar haalden ze het geld vandaan? Het bisdom kon niet helpen noch met de bouw noch met het betalen van de salarissen. Hier bracht Peter Hoogland uitkomst! Hij had goede relaties met regeringsinstanties en slaagde erin subsidie los te krijgen voor de bouw van lokalen op voorwaarde dat het gebouw enkel en alleen gebruikt zou worden voor onderwijs. Om het tekort aan geld aan te vullen deed hij een beroep op zijn kennissenkring. Als hoofd van de school moest hij iemand hebben met de titel doctorandus. Ook dat lukte hem door Pastor Drs. Mateus Rampai tot hoofd van SMA Karya Budi te maken.

Met de bedoeling de Dajaks te verlossen van hun achterstand hebben de montfortanen veel scholen opgericht. Toon Bernard begon de SMP Serawai, Huub Swerts was in Nanga Pinoh de grote kracht achter de oprichting van de SMP "Setya Budi", Kees Smit opende de SMP Lanjing, de pastores van Benua Martinus zorgden voor een eigen SMP/SMA ter plaatse. Om de scholen echt hun scholen te doen zijn, werden de Dajaks altijd betrokken bij de bouw ervan waardoor zij met trots spraken over onze school.

De aantrekkingskracht van onze congregatie?

Op 3 juli 1985 hielden de montfortanen na een vierdaagse retraite hun jaarlijkse vergadering. Tijdens deze bijeenkomst wilde men antwoorden vinden op de vragen: Wat gaan we doen om het voor jongens aantrekkelijk te maken montfortaan te worden? Wat is de aantrekkingskracht van onze congregatie? Welke kant van ons leven en welk werk moeten we laten uitkomen? Na een serieuze evaluatie werden deze kritische kanttekeningen gemaakt: de montfortanen onderscheidden zich nauwelijks van de wereldheren en leden van andere congregaties, daarom dient aandacht besteed te worden aan het communiteitleven, aan categoriale zielzorg en het vormen van een equipe mobile.

Overeenkomstig het besluit van het regionaal beraad verhuisde het noviciaat in juli naar Bandung en werd het achtergelaten noviciaatsgebouw van Sintang verhuurd aan meneer Kadir, hoofd van de Technische School op Sungai Putih. Piet Derckx, die in Sintang de retraite en jaarvergadering had

bijgewoond, begeleidde de kandidaat-novicen Frans Ngadilan, Antonius Ajad, Agustinus Asui, Vincentius Riyanto en Malakias Baso naar Bandung. Samen met de postulanten Steph Ain en Step Maryos zouden zij de eerste groep novicen vormen, 6 kandidaat-paters en 1 kandidaat-broeder. Bij aankomst in Bandung werden zij ontvangen door de novicemeester Wim Peeters, pas terug van verlof uit Nederland. Piet ging naar Betang Betara om daar zijn taak als rector van diocesane seminarie voort te zetten.

Wim en het noviciaat in Bandung

Eind juli 1985 begon Wim de montfortaanse opleiding. Een volle taak van 's morgens tot 's avonds. Vijf van zijn novicen volgden op maandag- en dinsdag-morgen samen met kandidaat-wereldheren en kruisheren op Jalan Nias lessen van het geestelijk jaar; de verdere opleiding was thuis. De novicen Maryos en Ain hadden die lessen reeds gevolgd, in plaats daarvan liepen zij nu college filosofie op de katholieke universiteit Parahyangan eveneens op Jalan Nias. Het drukke programma van Maryos en Ain riep bij Wim en Piet de vraag op of het niet beter zou zijn twee jaar uit te trekken voor het noviciaat. Volgens hen was één jaar niet voldoende, ook al omdat de jongens van Borneo meer tijd nodig hadden om zich aan te passen en zij als begeleiders aan één jaar niet voldoende hadden om de motivatie en geest van de novice te leren kennen. Het probleem werd met regionaal Kees besproken en doorgegeven aan provinciaal Theo Hustin.

Theo antwoordde hierop met een verwijzing naar "Montfortaan Vandaag". De tijd van het postulaat mag altijd verlengd worden, maar over de tijd van het noviciaat zegt no.146b van de constituties: "de totale noviciaattijd mag de twee jaar niet te boven gaan". Uitgaande van dit gegeven werd het noviciaatjaar als volgt ingedeeld: De kandidaten die eind juli het noviciaat binnenkomen zullen eerst een inloopperiode hebben; op 8 september beginnen zij officieel hun noviciaatsjaar; twee jaar later op 15 augustus sluiten ze hun noviciaatsjaar af met de professie. Aldus wordt de periode van 2 jaar niet overschreden.

Nadat de moeilijkheden rond de start van het noviciaat in Bandung waren opgelost, kon begonnen worden met de uitwerking van de bouw van het montfortaans klooster in Sintang. Aan de rand van Sintang op Menyurai dichtbij het "Youth Centre" was 1½ ha grond aangekocht voor de prijs van 37.000.000,- roepia. Piet van Hoof had de tekening met bestek reeds klaar, maar de bouw moest wachten totdat de bouw van SMA Panca Setya was opgeleverd.

Kritiek van de Generale Raad

Tijdens de vergadering van de Buitengewone Generale Raad van oktober 1985 in Rome was er gesproken over 'Zending in de Kerk en Vorming'. Terug van die bijeenkomst rapporteerde Theo Hustin in een brief van 21 november 1985 het volgende aan regionaal Kees Smit:

"In Rome is men niet zo gelukkig dat verschillende regio's begonnen zijn met vormingshuizen los van de internationale planning. In de Italiaanse kant van Malawi is men begonnen met een maison d'accueil, in Madagaskar met een noviciaat, in de Filipijnen met een studiehuis. Men zag liever een concentratie per continent of per enkele provincies. We hebben te weinig gevormde formateurs en het wordt op de duur onbetaalbaar. Andere provincies zijn jaloers op Indonesië dat financiële background van Nederland heeft, de rijke suikertante. Wij zullen, als bij jullie de tweede vorming ter sprake komt, goed moeten plannen: waar, wie, welk programma etc."

Provinciaal Hustin beloofde dit probleem te bespreken bij zijn bezoek later in Indonesië.

Het besprokene in de CGE gaf te kennen dat niet allen enthousiast waren over de opleiding van Indonesiërs tot montfortaan. Het generaal bestuur had verlof gegeven een noviciaat te beginnen in Putussibau, in Sintang en nog later in Bandung, maar stond kritisch tegenover het openen van een eigen scholasticaat.

Eerste commotie

Het verschijnen van de "Petunjuk Gereja Katolik Indonesia" (een soort Indonesische Pius Almanak) veroorzaakte in bisdom Sintang de nodige commotie. Zoals altijd stonden in dat boek behalve de namen van hen die werkten in een bisdom ook hun taak aangegeven. Zo stond bij de naam van de wereldheer Victor Pareira aangegeven: secretaris van het bisdom Sintang. De priesters, zusters en broeders, die dat lazen waren verrast en onthutst. Zij bekritiseerden het benoemingsbeleid van bisschop Doera. Dit feit kreeg later de naam 'eerste commotie'! Een brief ondertekend door wereldheren, montfortanen, oblaten, zusters ursulinen en franciscanessen noemde 6 punten van kritiek op de bisschop. Allereerst de benoeming van Victor Pareira tot secretaris van het bisdom; het beleid van Mgr. Doera aangaande de scholengemeenschap Nusantara Indah; zijn actieve betrokkenheid bij politiek; de kwestie pastor "Inpres" (het laten komen en op studie sturen van mensen van binnen en buiten

het bisdom zonder overleg te plegen); zijn herderlijke taak als bisschop van Sintang en ten slotte zijn wijze van besturen.

Kees Smit schreef over de achtergronden van deze commotie in een brief van 7 december 1985 aan pater provinciaal:

"Eigenlijk is het allemaal een oud zeer, dat al kort na de wijding van de bisschop duidelijk werd. Daar zijn Lam en Serf en gedeeltelijk ook Piet "slachtoffer" van geworden: gebrek aan overleg, harde houding tegenover de regering, een 6 jaar durend proces voor een krantje, actieve politiek, het wijden van (onvoldoend geschikte, elders geweigerde) mensen, waardoor monseigneur zijn eigen priesters, de regeringsmensen en zijn gelovige volk tegen zich inneemt. Alles cumuleert nu in de benoeming van Victor Pareira tot secretaris, waarin ook alles uitkomt".

In een sfeer vol kritiek en afwijzing vond eind 1985 een ontmoeting plaats van Mgr. Doera met de priesters, zusters en een aantal leken in de aula Panca Setya, Sintang. De bisschop zelf leidde de vergadering. De meest scherpe vragen werden gesteld, zoals bijvoorbeeld de vraag van de lazarist Jacques Gros: "Indien monseigneur vasthoudt aan de leer van het Tweede Vaticaans Concilie over kerk en hiërarchie, wat betekent dan nog het princiep collegialiteit?" De bisschop beantwoordde die vraag niet, maar deed zijn beklag dat de pastores, geïnfecteerd waren door de ziekte hollanditis. De aanwezigen zwegen, zij begrepen niet wat hij bedoelde met het woord hollanditis. Later in een schrijven van 30 november 1985 gebruikte Mgr. Doera dezelfde term en legde die uit als volgt: hollanditis is een progressieve beweging in de kerk geleid door de progressieve katholieken in Nederland (Holland). Volgens de bisschop was het bisdom Sintang besmet met deze ziekte.

Omdat deze bijeenkomst hen niet dichter bij elkaar had gebracht, vond later in het bisschopshuis opnieuw een ontmoeting plaats, nu onder leiding van de aartsbisschop van Pontianak Mgr. Bumbun en de kapucijn pater Secundus. Deze bijeenkomst nam de aanleiding van het conflict weg: in plaats van Victor Pareira werd de wereldheer Mateus Rampai secretaris van het bisdom. De diepere reden van de commotie bleef onbesproken.

Visitatie van provinciaal Theo Hustin

In de vastentijd 1986 kwam de Nederlandse provinciaal voor visitatie naar Indonesië. Hij nam ruim de tijd om alle confraters te bezoeken en hun werkterrein te bekijken. In Nanga Pinoh vierde hij Pasen met Nico Schneiders en op

8 april hield hij in Sintang een bijeenkomst met alle confraters behalve Janus van der Vleuten, Alois Ding en broeder Djamal.

Alvorens te beginnen met het bespreken van de agendapunten, vertelde iedere confrater iets over zijn werk. De notulist maakte de volgende aantekeningen:

"Huub Reijnders noemt zich "parttime pastor". Hij is pastoor van de parochie Sungai Durian aan de overkant in Sintang, en fungeert als econoom van de catechistenschool (PGAK). Joep van Lier weet niet of nu het werk als pastoor van de kathedrale parochie of als bisschoppelijk gedelegeerde voor sociale zaken ("Delsos") op de eerste plaats staat. In het parochiewerk wordt hij bijgestaan door zes catechisten. Het Delsos-werk is meer gericht naar andere parochies. Hij is voorzitter van de interdiocesane Delsos-vergadering van West-Borneo, vervolgens ook van heel Borneo, en vertegenwoordiger van Borneo op nationaal niveau. Hij regelt in het bisdom de studiebeurzen, en is econoom van de montfortaanse regio.

Huub Swerts is naast het werk als econoom van het bisdom ook de leider van het jongensinternaat, huisoverste en tevens assistent in de kathedraal.

Jacques Maessen heeft als hoofdtaak: bisschoppelijk gedelegeerde voor Sociale Communicatie (Komsos). Hij heeft van de bisschop de opdracht gekregen audiovisueel bezig te zijn, een radiostation op te richten, radio en videoprogramma's samen te stellen op pastoraal en catechese gebied, en een krant op te richten van christelijk-kritische signatuur. Hij heeft ook de opdracht zich te buigen over de problematiek van de transmigratie.

Kees Smit is superior regionaal van de montfortanen. Omdat het takenpakket van de regionale overste nog ter sprake zou komen, noemde Kees heel in het kort zijn taken: regionaal-zijn met alles wat dat inhoudt; aandacht voor de opleiding in Bandung; roepingenpastoraal; pastoraal werk en dienstreizen in drie parochies in de Lebang en ook nog bisschoppelijk gedelegeerde voor catechese.

Wim Peeters is novicemeester van vier novicen in Bandung op Java, en draait ook regelmatig mee in het grootseminarie van Sintang. Is mariaal bezig in een drukbezochte noveen tot O.L.V. van Altijddurende Bijstand in de Karmel van Lembang, en in het Maria-Legioen.

Piet Derckx werkt in Bandung als rector van het diocesaan grootseminarie van Sintang. Hij geeft vooral veel aandacht en lessen aan de eerstejaars-seminaristen van het zgn. "geestelijk jaar". Hij is ook betrokken bij het noviciaat, waar hij regelmatig komt, en waarvan hij econoom is. Daarbuiten is hij actief in het Maria-Legioen en Marriage Encounter.

Nico Schneiders werkt in Nanga Pinoh en geeft godsdienstlessen aan de SMP en aan de catechumenen. Het parochiewerk vraagt veel tijd, zodat hij niet toekomt aan dienstreizen. Via de telekom fungeert hij als procure voor de staties in de Melawi-rivier (inkopen, geld- en bankzaken).

Toon Bernard zegt dat hij beter kan noemen wat hij niet doet. Hij is pastoor in de parochie Nanga Embalau, doet veel dienstreizen, maar is toch voor 50 % in de parochie Serawai, waar het momenteel niet zo best loopt. Hij doet veel materieel werk, omdat het gebied achterloopt op de ontwikkelingen elders. Een belangrijk deel van zijn dag besteedt hij aan gezondheidszorg. Hij helpt vooral vrouwen bij de bevalling. Dat hij op dit gebied een specialist is blijkt wel uit het feit dat hij in 1985 78 keer bij een bevalling had geholpen.

Peter Hoogland heeft buiten zijn taak als pastoor in de parochie Putussibau nog vele andere dingen te doen, o.a. het regelen van het salaris van 30 onderwijzers, lesgeven aan scholen, het bedienen van de telekom met alle administratieve beslommeringen die daarbij komen; bankzaken regelen ook voor andere staties.

Henk Kalter probeert in Benua Martinus pastoraal bezig te zijn in een uitgestrekt gebied, hetgeen betekent bezig zijn met van alles en nog wat, maar vooral met de begeleiding van jongens in het internaat gelegen dicht bij de pastorie.

Frans Luiten heeft als pastoor in Benua Martinus hetzelfde werk als Henk en zegt soms blij te zijn weer op dienstreis te gaan, vanwege te veel werk en taken thuis.

Broeder Piet van Hoof werkt op de zagerij in Sungai Putih om de parochies van dienst te zijn als timmerman, architect en bouwheer. Hij geeft les aan de ambachtsschool en heeft mede de leiding van het internaat daarvan. Piet is bovendien bezig met informeel onderwijs op agrarisch gebied en zou dat graag uitbreiden, maar gebrek aan tijd verhindert hem dat te doen.

Ad Sommers is d.m.v. reparatie van buitenboordmotoren, dieselmotoren en allerlei ijzerwerk dienstbaar aan het bisdom. Hij houdt het vervoer draaiende.

Na die lange inleiding gaf pater Hustin enige vragen ter reflectie zoals:

"Geloven we nog dat we toekomst hebben? Welke consequenties heeft dat? Het feit dat we bezig zijn in Bandung is resultaat van jarenlang overleg in onze regio. Er is al veel gesproken over een eigen montfortaans gezicht, over de noodzaak van een eigen huis in Sintang. Vorig jaar is de beslissing genomen: "dat moeten we doen", staan we hier nog steeds achter?"

Geloof in je eigen werk en in de toekomst hangen nauw samen. Als je vindt dat je goed werkt, wil je ook dat zo'n werk door moet gaan. Deze stelling

nodigde de aanwezigen uit iets concreter te worden in het gesprek. Zij kwamen uit bij het bespreken van de opleiding in Bandung. Pater provinciaal vertelde dat met de verantwoordelijken voor de opleiding (Kees, Piet en Wim) een evaluatie was gehouden met het volgende resultaat:

"Er zijn nog 4 novicen over nadat er 3 zijn opgehouden. Momenteel zijn er nogal wat spanningen tussen de novicemeester en novicen, waarbij hulp van een derde nodig is. De moeilijkheden liggen niet alleen in de geaardheid, in de kritische geest van de jongens, in het gebrek aan een duidelijke motivatie of voorbegeleiding, maar ook in het feit één man alleen voor zo'n groep staat. In de vergadering van 24 mei 1984 was afgesproken, dat er in het noviciaat meer dan één pater en meer dan één novice zou moeten zijn. We worden nu geconfronteerd met moeilijkheden die het gevolg zijn van één man voor een groep. De situatie van nu is mede ontstaan uit een hele samenloop van omstandigheden. Kees heeft vanwege de commotie in het bisdom Sintang te weinig aandacht aan Bandung kunnen geven. Piet Derckx heeft zelf een moeilijke tijd gehad in het grootseminarie, en is vervolgens een half jaar afwezig geweest i.v.m. verlof en naturalisatie. Janus, die tijdens het verlof Piet heeft vervangen, heeft het goed gedaan in het seminarie, maar speelde geen rol in het noviciaat. Indertijd is besloten, dat, zo gauw we met een noviciaat in Bandung zouden beginnen, aan Mgr. gezegd zou worden uit te zien naar een diocesaan priester ter vervanging van Piet, zodat deze naar het noviciaat zou kunnen verhuizen. Wordt het niet tijd dat te doen? In feite is er een stilzwijgende afspraak, dat Piet minstens voor een periode van drie jaar het seminarie zou leiden. Daarvan zijn nu ruim 1½ jaar om. Maar Mgr. heeft concreet nog niemand die Piet kan vervangen. Voorgesteld wordt dat Piet nu een deelopdracht krijgt in het noviciaat en Wim in het seminarie, zodat regelmatig overleg mogelijk is en de jongens niet gebonden zijn aan één persoon. Er zullen zeer duidelijke afspraken gemaakt moeten worden. Kees zal met grote regelmaat in Bandung moeten zijn om de zaak te volgen. Gedacht moet worden aan een besnoeiing van zijn huidige activiteiten; anders blijft dit een utopie en zal hij er zelf onderdoor gaan."

Het beraad was het erover eens dat de voorbereiding van de kandidaten op Borneo degelijker zou moeten zijn. De kandidaten zouden kennis moeten krijgen van het werk en van de concrete montfortanen. Het "Topang"-jaar (Oriëntatie-jaar voor roepingen) in Nyarumkop, dat duurt van augustus tot mei, zou een goede voorbereiding zijn, aldus de aanwezigen. Vandaar het besluit dat kandidaten afkomstig van Borneo naar Nyarumkop gestuurd zullen worden. Na een half jaar krijg je van de leiding een evaluatierapport over de geschiktheid van de kandidaat. In de maanden voor en na het oriëntatie-jaar zouden de kandidaten in montfortaanse communiteiten kunnen doorbrengen. Maar hoe te handelen met kandidaten van buiten Borneo? Er werd besloten dat degenen die tijdens het klein-seminarie contact hebben met de montfortanen, rechtstreeks

naar Bandung kunnen gaan. Anderen moeten eerst een oriëntatiejaar maken in Bogor of Malang.

De vraag of van kandidaatbroeders geëist moet worden een middelbaar onderwijsniveau te hebben, werd doorgespeeld naar de commissie vorming en opleiding. De vraag of er voor het komende jaar al serieuze kandidaten waren, werd beantwoord met woorden: Een serieuze kandidaat uit midden-Java was afgewezen vanwege een handicap aan zijn been; Kees had driemaal een roepingen-recollectie gehouden, waarna enkele aanmeldingen uit Sekadau. Met andere woorden het aantal kandidaten was gering. Naar aanleiding van de aanmelding van een kandidaat die overkwam van een andere congregatie werd het volgende bepaald: Wanneer kandidaten zich aanmelden, die vanwege een numerus clausus door andere noviciaten zijn afgewezen, zal de reden van afwijzing nagevraagd moeten worden.

Hierna ging het regionaal beraad over tot het doorlichten van de functie van de regionale overste. Omdat men algemeen van mening was dat het takenpakket van Kees te veel omvatte, begon de vergadering zijn taken de inventariseren. Als regionale overste was zijn taak het besturen van de regio d.m.v. stimuleren, activeren, coördineren. Daartoe is regelmatig contact nodig met de confraters. Hij moet minstens eenmaal per jaar alle confraters op de staties bezoeken, een alleenzittende frequenter. Het is zijn taak contact te onderhouden met de provincie en het generalaat, het bijwonen van kapittels, vergaderingen, correspondentie, begeleiden van visitatoren. Contact onderhouden met het bisdom met bijzondere aandacht voor het personeelsbeleid. Hij is lid van de Conferentie van Religieuzen. Zijn contact met het noviciaat en de opleiding in Bandung vraagt minstens driemaal per jaar gedurende tien dagen daar aanwezig zijn.

Buiten de taken als regionaal was Kees tevens pastoor van drie parochies met dienstreizen naar 109 kampongs en bisschoppelijk gedelegeerde voor catechese.

Het beraad kwam tot de conclusie dat, indien Kees als regionaal herkozen zou worden, zijn taken ingekrompen dienden te worden. Om helemaal niet meer naar de kampongs te gaan, zou voor Kees een te groot offer zijn. De provinciaal concludeerde, dat na een eventuele herverkiezing Kees de concrete vermindering zelf moest invullen.

Wat de vorm van het nieuwe klooster in Sintang betreft koos het beraad voor een combinatie van paviljoens. Het zou een eenvoudige bouw worden, rechttoe rechtaan, gemakkelijk te onderhouden. De grond die ervoor

beschikbaar was, is bijna 1 ha. De kosten werden geraamd op ongeveer 200.000,- gulden. Het beraad nam het besluit om in juli-augustus 1986 met de bouw te beginnen. Een globale begroting zou opgestuurd worden naar het provincialaat.

Van 4-11 januari 1987 was in Oirschot een kapittel, tot dan toe was het de gewoonte diegene af te vaardigen die toevallig op verlof was. Maar nu bleek dat er in januari niemand op verlof was, dus diende iemand aangewezen te worden. Joep deelde mee verhinderd te zijn vanwege een nationale Delsos-vergadering. Bij acclamatie werd toen Piet Derckx aangewezen de Indonesische regio te vertegenwoordigen. Vanuit Bandung kan hij in 2 weken op en neer.

Op het einde van het beraad werd op 8 april Kees Smit herkozen als regionaal, Joep van Lier als vicaris tevens econoom en Piet van Hoof als lid van de regionale raad.

Huub Reijnders verlaat Indonesië

Zoals afgesproken streepte Kees Smit enkele van zijn taken door en maakte een nieuw werkschema, dat al meteen in de war werd gestuurd door het bericht dat Wim Peeters in het St. Antonius ziekenhuis te Pontianak was opgenomen. Tien uur lang reizen met de bus van Sintang naar Pontianak had Wim zo door elkaar geschut dat er van zijn toch al zwakke rug niets overbleef. Hij had de bedoeling te overnachten bij de broeders van Huybergen, maar omdat hij, aangekomen in Pontianak, zich nauwelijks meer kon bewegen, zette de chauffeur van de bus hem af bij het ziekenhuis. Kees, die dat bericht hoorde reisde meteen af naar Pontianak om Wim bij te staan. Na enkele fysiotherapeutische behandelingen knapte Wim weer op en kon uiteindelijk zijn reis naar Bandung voortzetten. Kees was opgelucht, hij kon nu overeenkomstig zijn werkschema naar Nyarumkop reizen om de kandidaten te bezoeken die het oriëntatiejaar begonnen. In Sintang was een kandidaat, leraar op de SMA Panca Setya, Ignatius Widodo. Hij werd geschikt geacht rechtstreeks naar het noviciaat in Bandung te gaan. Na de ontmoeting met de kandidaten, bezocht Kees bisschop Doera om te spreken over enkele verplaatsingen. Als gevolg van dat gesprek ging Nico Schneiders verhuizen van Nanga Pinoh naar Serawai en werd Jacques Maessen gevraagd naast zijn gewone taak de parochie Nobal onder zijn hoede te nemen.

Op 7 juni 1986 kreeg Huub Reijnders een hartaanval en werd overgebracht naar het ziekenhuis in Pontianak. Door het uitvallen van Huub als

pastoor van de parochie Sungai Durian werd Kees verplicht met zijn raad te bekijken hoe het verder moest met die parochie. Omdat geen montfortaan gevonden werd om de plaats van Huub in te nemen, besloot de raad om de parochie terug te geven aan de bisschop.

Telkens wanneer een confrater ernstig ziek werd, moest een confrater meegaan naar Pontianak, Jakarta of zelfs naar Nederland. Omdat zo gauw niemand ter beschikking was, ging Kees met Huub mee naar Pontianak. Hij bleef daar tot een andere confrater hem kwam aflossen. Voor een intensievere behandeling zou het beter zijn dat Huub overgebracht werd naar een ziekenhuis in Jakarta, maar zijn toestand was zo slecht dat het onmogelijk was. Tijdens deze toch al moeilijke situatie, kwam plotseling ook nog Alois Ding aan in Pontianak. Hij was doorgestuurd wegens veel te hoge bloeddruk en werd opgenomen in het ziekenhuis. Gelukkig kon Alois na 5 dagen weer naar huis. Intussen had broeder Ad Sommers zich bereid verklaard indien nodig met Huub door te reizen naar Jakarta en daarna naar Nederland, maar de toestand van Huub maakte dat nog niet mogelijk. Het duurde tot 18 juli eer Huub, begeleid door een verpleegster en dokter, met een vliegtuig kon overgebracht worden naar het St. Carolus ziekenhuis in Jakarta. Wekenlang werd hij daar verzorgd onder het wakend oog van zijn confraters Ad en Kees, die op hun beurt werden afgewisseld door Piet en Wim uit Bandung. Pas eind augustus was de conditie van Huub voldoende stabiel en kon hij, begeleid door een zuster, overgebracht worden naar Nederland. Zittende in een invalidenwagentje heeft Huub nog ruim een jaar kunnen genieten van het samenzijn met zijn confraters in Vroenhof. Hij stierf op 28 maart 1988 en werd begraven in Schimmert. Veertig jaar had Huub in het bisdom Sintang gewerkt. Geboren in Gulpen op 4 juli 1914, deed hij in Meerssen zijn eerste gelofte op 8 september 1935. Op 23 maart 1941 werd hij in Oirschot priester gewijd. Als voorbereiding op zijn werk in Indonesië werkte hij enkele jaren in een parochie en volgde een cursus. In 1946 vertrok hij naar Indonesië. Hij begon zijn missiewerk in Bika, was veel jaren in Putussibau en na verschillende keren verhuisd te zijn kreeg hij zijn laatste plaats in de parochie Sungai Durian, Sintang.

Roepingen Pastoraal

Er was geen confrater aangesteld voor roepingen-pastoraal. Zo nu en dan reisde Kees naar Nyarumkop om de montfortanen te promoten, ook was hij een keer naar Java geweest. Zou iemand dat werk fulltime moeten doen? Zou iemand kandidaten moeten gaan zoeken op Flores en andere eilanden? De algemene mening was dat een fulltime job een beetje overdreven was. Iedere confrater die

op Borneo werkte werd verondersteld propaganda te maken. De promotie op andere eilanden werd overgedragen aan de paters in Bandung in samenwerking met Kees Smit.

Om de montfortanen te promoten ging in november 1986 Wim Peeters voor de eerste keer naar Flores. Zoals bekend had Wim een slechte rug, die niet toeliet de hele reis vanuit Bandung naar Flores met de bus te maken (4 dagen reizen), daarom nam Wim het vliegtuig. Wim schreef hierover in een brief aan Kees:

"Jammer genoeg gaat er geen vliegtuig rechtstreeks naar Ruteng. Het moet nu in drie etappes: Bandung-Surabaya, Surabaya -Bima op Sumbawa en Bima-Ruteng. Het ellendige is dat die vliegtuigen 's morgens vertrekken zodat je nergens aansluiting hebt en je steeds tot de volgende morgen moet wachten. Vanuit Bandung is er wel een rechtstreekse vlucht naar Maumere, maar volgens de informatie is het van daaruit nog twee dagen met de bus naar Ruteng over niet al te beste wegen. Dus niet al te gunstig voor mij".

Toch koos Wim voor deze laatste optie. Hier het verslag van zijn reis:

"Op 13 november ben ik 's morgens met de Merpati naar Maumere vertrokken vanuit Bandung via Surabaya en Denpassar. Om 15.30 uur vertrok ik naar Ritapiret, 16 km van Maumere, om de fraters van Sintang te bezoeken. Ik heb ook een bezoek gebracht aan het grootseminarie van de SVD. Op 15 november ben ik met de bus naar Ende vertrokken, 125 km waar je de hele dag over deed. Een prachtig landschap met weidse vallei-gezichten. Pas op maandag de 17e met de bus naar het kleinseminarie Kisol. Ook weer een weg vol kuilen en kapotte bruggen, maar hier en daar asfalt. Veel stenen en rotsen, erg onvruchtbaar het eerste stuk. Daarna veel vruchtbaarder. In Kisol ben ik zeer sympathiek ontvangen vooral door John Nurung. Drie 3de klassers van de SMA bleken vast de bedoeling te hebben zich bij de montfortanen aan te melden, Joseph Sun Hardy, Konradus Hancu en Mateus Juang. In januari mogen ze officieel zich aanmelden, en dat gaat dan vergezeld van een beoordelingsrapport van de staf van het seminarie. Op de terugweg ben ik met het busje van het seminarie op 20 november naar Ruteng gebracht. Eigenlijk zou ik de 19de al vertrokken zijn, maar per telekom was al doorgegeven dat alle bestelde tickets gecanceld waren, omdat de minister van Verkeer met zijn gezelschap het vliegtuig voor twee dagen gecharterd had. Ik werd dus opgeschoven en kon uiteindelijk op zondag vertrekken. In etappes ben ik toen via Lombok naar Jogjakarta gevlogen en naar de uitgeverij Kanisius geweest om over de uitgave van het boek "Grignion de Montfort" te praten. Dit boek is een vertaling van "Grignion de Montfort, The Gospel Pilgrim" geschreven door Br. Gabriel-Marie, SG. Na een bezoek gebracht te hebben aan de zusters franciscanessen van Asten, die pas een studiehuis hebben geopend in Jogjakarta en de broeders van Huybergen, ben ik op 25 november met de trein teruggegaan naar Bandung".

De reis van Wim was het begin van een serie reizen later gedaan door Kees Smit en Piet Derckx. Wim had succes gehad, de drie kandidaten van Kisol meldden zich aan voor het noviciaat tegelijkertijd met nog twee anderen uit Pemantang Siantar, Sumatra. Beetje bij beetje werden de montfortanen bekend en begonnen van alle kanten aanvragen binnen te komen.

Om de montfortanen nog meer bekend te maken, stelde de regionale raad voor categoriaal werk of een parochie te beginnen in Bandung. Kees zou dat gaan doen, die dan tevens hulp zou bieden aan de formatie. Welk pastoraal werk het zou worden, daarvoor werd aan Piet gevraagd overleg te plegen met de bisschop van Bandung, Mgr. Djajasiswaja. De bisschop bood aan om onder de studenten te gaan werken. Om breed genoeg georiënteerd te zijn besprak Piet het aanbod van de bisschop met de kruisheer Jan Sunyata. Door dat oriënterend gesprek werd duidelijk dat, bij het aanvaarden van dat aanbod, de montfortanen in een moeilijk parket zouden komen en zelfs bekneld zouden raken tussen de belangen van de bisschop en de studentenpastores van de kruisheren.

Provinciaal kapittel

Vanuit Sintang op weg naar Bandung bracht Kees een bezoek aan de montfortaanse kandidaten in Nyarumkop. Met de kapucijn pater Amantius had Kees gesproken over zijn plan naar Bandung te verhuizen, waarop Amantius hem aanbood te komen werken in Nyarumkop. Kees kon alleen antwoorden dat hij onderweg was naar het provinciaal kapittel in Nederland en nu doorreisde naar Bandung.

Op 22 december 1986 kwam Kees Smit in Bandung aan. Hij zou op de tweede kerstdag samen met Piet Derckx voor het kapittel doorreizen naar Nederland. Maar dat ging niet door. Piet was ziek en lag in het St. Borromeus ziekenhuis met diarree en zijn mond vol blaasjes. Toen na 5 dagen geen verandering in het ziektebeeld kwam, vroeg Piet het ziekenhuis te mogen verlaten om naar Nederland te gaan. Bij aankomst in Nederland bleek Piet weer in orde te zijn, maar bij terugkomst in Indonesië enkele weken later, kwam dezelfde kwaal weer terug, waardoor men zich afvroeg: is dat stress of psychisch? Bij nader onderzoek bleek later dat Piet leed aan een ziekte genaamd tropische spruw.

Kees en Piet waren op tijd in Oirschot voor de opening van het kapittel. Na diverse inleidingen kreeg iedere regio de beurt rapport uit te brengen over de situatie in zijn regio. Kees rapporteerde het volgende:

"We zijn in het bisdom Sintang nu met elf paters en drie broeders. Twee paters zitten in Bandung. Huub Reijnders is ziek terug in Nederland. Een totaal van 17 montfortanen dus. Het ligt in de bedoeling ons zoveel mogelijk terug te trekken uit de directe functies in het bisdom en een oud plan van het bisdom (een flying team) handen en voeten te geven tot verdieping van geestelijk leven en het vormen van kader. Een eigen SMM-huis wordt nodig geacht in verband met de kennismakingsperiode van kandidaten, als praktijkgelegenheid voor de jongelui van Bandung en als een eigen tehuis voor oudere en zieke montfortanen. De groep is het eens met de opzet van het SMM-huis in Sintang, en met de opleiding van jonge montfortanen, maar voor sommigen blijft het toch ook iets 'ver-van-het-bed', en zij vertrouwen alles toe aan enkele voorlopers. Om alles meer een zaak van allen te laten zijn is het volgende gepland: een Pro Nostris in het klein als communicatiemiddel tussen Bandung - Sintang - staties; deelname aan het vertaalwerk vanuit het Nederlands naar het Indonesisch (montfortaans brevier, de boekjes "Montfort Apostolisch Missionaris" en "Bidden met Montfort"); bezoek aan Bandung verplicht op heen- of terugweg bij verlof naar Nederland.

Sprekende over de toekomst van de montfortanen in Indonesië moet in alle bescheidenheid gezegd worden dat we steeds weer en steeds meer ervaring opdoen met ons vallen en opstaan; ondanks de vele tegenvallers hebben we toch hoop dat er iets goeds zal groeien. De vorming en opleiding hebben de grootste aandacht. Tot nu toe hebben we niet zo'n goede ervaring met kandidaten van Kalimantan. De overgang naar Java is groot, en mentaal zijn het geen vechtjassen. Het peil van onderwijs ligt erg laag. Een grote moeilijkheid vormt de selectie van kandidaten. Gelukkig is er nu op Kalimantan in Nyarumkop een oriëntatiejaar voor hen die zeggen dat ze priester willen worden: een vol programma waar bijzonder op de discipline en het doorzettingsvermogen gelet wordt. Daardoor krijgen we een beter beeld van de kandidaat.

Steeds meer echter groeit het idee dat we buiten Kalimantan meer bekendheid moeten gaan geven aan de montfortanen, zonder Kalimantan evenwel los te laten. Als mogelijkheid wordt overwogen om nog een man naar Java te trekken en Piet Derckx los te maken van zijn taak als convict-leider van de wereldheren. Met drie man zal dan aan de toekomst gewerkt gaan worden. Gedacht wordt aan Kees Smit.

Zorg voor de bejaarde confraters:

We zijn het erover eens dat we daadwerkelijke waardering moeten opbrengen voor onze bejaarde confraters, die zoveel van hun leven gegeven hebben voor de mensen hier. We begrijpen zeer goed dat een terugkeer naar Nederland voor hen zwaar is. Daarom voelen we ons verplicht hen in ons midden te houden zolang als dat mogelijk is. Noodgedwongen moeten we een paar punten vaststellen: Iedere confrater mag hier blijven, zolang zijn gezondheid dat redelijk verantwoord maakt. Indien de gezondheid van een

confrater voortdurende verzorging behoeft, moet besloten worden tot terugkeer naar Nederland. In de mate van het mogelijke zal de bejaarde confrater gevraagd worden een helpende hand te bieden."

Het kapittel steunde de plannen voor categoriale pastoraal à la Montfort alsook de plannen aangaande de opleiding en het nieuwe klooster in Menyurai Sintang. Maar om een nieuw categoriaal werk in Bandung te beginnen werd afgewezen. Men vond het nodig volle aandacht te besteden aan het begeleiden van de montfortaanse kandidaten en het scholasticaat.

Na het kapittel nam Kees enkele maanden verlof. Piet ging terug naar Bandung met de opdracht aan de bisschop van Bandung te laten weten dat een eerder gedane belofte om te gaan werken onder de studenten niet doorging.

Kees vond bij terugkomst een brief van pater Amantius met een officiële uitnodiging aan Kees om te komen wonen en werken in Nyarumkop. Als antwoord op die uitnodiging schreef Kees op 29 mei 1987:

"bij mijn vertrek naar Nederland voor het kapittel en voor verlof was ik vermoeid en vroeg me af of het goed was in Sintang te blijven. Maar nu, na een rustperiode heb ik besloten naar Sintang terug te gaan. Als ik niet terugga, ontwijk ik de moeilijkheden en mijn verantwoordelijkheid t.o.v mijn vrienden en parochianen. Bovendien vind ik nog nodig te zijn bij de opzet van een montfortaans klooster. Om deze redenen kan ik niet voldoen aan de uitnodiging te komen wonen en werken in Nyarumkop."

Uit dit schrijven van Kees bleek, dat niet alleen het verhuizen naar Nyarumkop niet doorging, maar ook het verhuizen naar Bandung.

Het noviciaathuis is te klein en de eerste professie

Het aantal jongens dat solliciteerde voor het noviciaat groeide dusdanig, dat Wim Peeters alarm sloeg en liet weten dat er een gebrek aan kamers zou zijn indien allen aanvragers inderdaad novice zouden worden. Deze noodroep resulteerde in het bouwen van een verdieping bovenop het bestaande noviciaatsgebouw, daardoor werd het aantal beschikbare kamers 13 plus een leslokaal. Tussen mei en september 1987 werd dit werk uitgevoerd.

Op 15 augustus 1987 deden Stepanus Maryos, Vincentius Riyanto en Fransiskus Ngadilan hun eerste professie. Dit historisch feit werd in aanwezigheid van de katholieke gemeenschap van Ciumbuleuit groots gevierd in de zaal van de sociale dienst. Even daarna op 8 september, het feest van Maria's geboorte, ontvingen uit de hand van regionaal Kees Smit 5 kandidaat novicen de toog als officieel beginteken van hun noviciaatsjaar. Het noviciaat

op Gunung Kencana werd bewoond door Wim Peeters en 10 jongens, waarvan 3 afkomstig van Borneo, 3 van Java, 3 van Flores en 1 van Sumatra.

De montfortanen en de sociaal-politieke situatie in Indonesië

In het februarinummer 1987 van Pro Nostris schreef Kees een artikel over de ontwikkelingen in het leven en de werken van de montfortanen. Hij memoreerde, dat door te kiezen voor de opleiding van Indonesische montfortanen vooral op pastoraal en communautair gebied belangrijke ontwikkelingen gaande waren. Vervolgens liet hij weten:

"Er is veel werk verzet en er valt nog veel te doen en te overwegen. De houding van Mgr. Doera ten opzichte van buitenlanders is duidelijk geworden: we mogen er zijn, maar hij bereidt een vijftiental kandidaten van Flores voor die binnen zes jaar aan het werk zullen gaan in Sintang. Dat geeft de kans om te denken over een nieuw montfortaans werk in het bisdom Sintang. De afstanden tussen de groep die in Sintang woont en de groep montfortanen ver in de binnenlanden; het feit dat verschillenden van hen vaak alleen zijn omdat hun confrater op dienstreis is en er daardoor weinig communiteitsleven is, zijn er debet aan dat velen van ons inhoudelijk, als religieus, op een laag pitje zijn komen te staan. Bisschop Doera ondersteunt het plan van het regionaal bestuur om een werk te beginnen dat de mogelijkheden schept bovengenoemde moeilijkheden te boven te komen. Het scheppen van een werk dat helpt om meer in communiteitsverband als montfortaanse religieus te leven en te werken. Dat werk zou zijn: te werken aan geloofsverdieping onder de mensen."

De sociaal-politieke situatie in Indonesië riep vragen op. In een land met het grootste aantal moslims, maar geen moslim-staat, werd de druk van de moslims steeds groter, nu niet meer door opstandjes en bom-aanslagen, maar door beïnvloeding via de bestaande politieke kanalen. De regering voelde deze druk. Om te voorkomen dat die druk te sterk zou worden vaardigde ze het besluit uit dat de volksorganisaties, waaronder de godsdiensten, de 'Panca Sila' (vijf zuilen als grondprincipes van de staat) zouden erkennen als de enige basis. Alle godsdiensten behalve de R.K. Kerk aanvaardden dit besluit. De katholieken zagen zich niet als volksorganisatie. Zouden ze het besluit van de regering aanvaarden dan vreesden ze inmenging van de staat (moslims!) in kerkelijke zaken. De regering trok steeds meer macht naar zich toe en regelde alles van bovenaf. Hierdoor ontstond bij het volk steeds meer onvrede. De kleine man kreeg het steeds moeilijker. Zij zagen hun bos en grond verdwijnen door houtconcessies en ontginningen die in handen kwamen van hoge heren. Er werd steeds minder rekening gehouden met de rechten van de kleine man in de kampongs. Dit was duidelijk te zien in de manier waarop gronden onteigend werden voor de aanleg

van grote rubber- en kokospalmplantages (per project 13.000 tot 15.000 hectares!). De buiteneilanden werden leeggeroofd. Ook de afwikkeling van het transmigratieproject ging vaak ten koste van een menswaardig bestaan. Dit alles kweekte ontevredenheid bij het gewone volk. Er werd gesproken van Javanisatie en islamisering van de buitengewesten. De ontstane sociaal-politieke situatie was voor de Kerk en speciaal voor de montfortanen een aansporing iets te ondernemen.

Spiritualiteit van dienstbaarheid

De vernieuwingen van het religieuze leven, in gang gezet door het Tweede Vaticaans Concilie en de sociale politiek in Indonesië, zetten de religieuze congregaties er toe aan op serieuze wijze de spiritualiteit van dienstbaarheid uit te bouwen. De leefsituatie van de mensen rondom dwongen de religieuzen iets te doen met de spiritualiteit van dienstbaarheid uitgewerkt door Koptari (conferentie van de oversten van de Indonesische congregaties en orden) tijdens een bijeenkomst van 24 augustus tot 5 september 1987 in Jakarta.

Het idee van deze spiritualiteit vond zijn oorsprong tijdens een bijeenkomst van de religieuze oversten in 1978 toen het probleem inculturatie besproken werd. Zij zochten een antwoord op het probleem hoe religieus leven in de Indonesische cultuur te beleven, zodat de Blijde Boodschap van Christus begrepen en ontvangen kon worden door de Indonesische gemeenschap en cultuur. Immers dan pas zou de boodschap van Christus een integraal en wezenlijk deel uitmaken van de opbouw en omvorming van het Indonesische volk. Door eenwording van de religieuzen met de wereld rondom zouden de religieuzen bijdragen aan het integratieproces van het christelijk geloof in de Indonesische maatschappij. Het religieus leven zou op die manier onafscheidelijk verbonden worden met de maatschappij. Gedreven door de sociaal-politieke situatie van de tachtiger jaren kozen de religieuzen bij hun poging dichter bij het volk te staan uitdrukkelijk ervoor hun diensten aan te bieden aan de allerarmsten in de maatschappij, vooral omdat de armen het grootste deel uitmaakten van de maatschappij. Helaas lieten de cijfers zien dat de religieuzen nog niet genoeg deden voor de armen.

De spiritualiteit van dienstbaarheid, ingezet door Koptari, bleek een ware steun te zijn voor de missionarissen en bracht met name de montfortanen terug naar de bron van het religieus leven á la Montfort, wiens hele leven in dienst van de armen stond. De mensen in de kampongs die onrechtvaardig behandeld werden, konden in hun strijd steunen op de hulp van de missionarissen.

Het montfortaans klooster in Menyurai

Bij het klaarkomen van de bouw betrokken broeder Piet van Hoof en Aloisius Djamal als eersten het klooster in Menyurai. In december 1987 volgde Ad Sommers en even later in januari 1988 Kees Smit en Huub Swerts. Joep van Lier bleef op het bisdom wonen in verband met zijn nieuwe taak als econoom. Huub Swerts werd de eerste overste van Huize Menyurai. Nadat allen het nieuwe klooster hadden betrokken, riep regionaal Kees Smit ze bij elkaar om een leefschema samen te stellen. Kees herinnerde de confraters eraan dat het klooster een plaats is waar de bewoners leven in een communiteit en samen leven, bidden en werken overeenkomstig de montfortaanse spiritualiteit. Het klooster is geen hotel of overnachtingsgelegenheid, waar men 3 maal daags eet. Kees slaagde erin samen met de medebewoners een leefschema op te stellen, dat van de communiteit Menyurai een leefgemeenschap maakte belangrijk voor hun omgeving en voor hun confraters van elders.

Jacques Maessen verhuisde niet naar het nieuwe klooster. Hij bleef wonen in Sungai Durian, in het huis van de Komsos (sociale communicatie). Jacques verraste zijn superior en confraters met het bericht dat hij, met verlof van de bisschop, een bezoek zou brengen aan Papoea. Wegens een mogelijke aanschaf van een vliegtuig voor het bisdom Sintang zou hij informaties gaan inwinnen. Het was bekend dat Jacques, die een vliegbrevet had, ervan droomde te kunnen vliegen zoals de protestanten dat deden. De leden van het regionale bestuur vonden een dergelijke aanschaf vreemd en schreven een brief naar een instantie in Papoea voor informatie. Ook vroegen ze de mening van de montfortaanse Canadezen in Papua New Guinea, die ervaring hadden met het gebruik van een vliegtuig. Hun antwoord was: *"zolang je met een prauw of boot een plaats kunt bereiken, moet je geen vliegtuig aanschaffen"*. Dit antwoord zette een streep door de droom van Jacques. Er kwam geen vliegtuig.

Montfort seminarie in Sukasenang

Wim Peeters was drie jaar in het noviciaat en een tweede groep novicen zou de geloften uitspreken. Het groeiende aantal scholastieken, dat onder één dak woonde met de novicen, vroeg om een scholasticaat of montfortaans grootseminarie te openen. Novicen en scholastieken onder één dak was niet ideaal. Ook werd het voor Wim te zwaar twee verschillende groepen te begeleiden. Dus werd er uitgekeken naar een geschikt onderkomen voor de scholastieken.

Eind 1987 werd een hoekhuis aangeboden op de Sukasenangstraat. Groot 470 m^2, gelegen in Bandung Oost, in de parochie Sint Odilia op een stuk grond van 580$m^{2,}$ was dit huis geschikt als scholasticaat. Met hulp van de Nederlandse provincie werd het gekocht. In een brief van 9 oktober 1987 aan de provinciaal schreef Piet:

"Ik ben begonnen met de voorbereidingen voor het scholasticaat. Al verschillende weken ben ik bezig informatie in te winnen voor een huis dat geschikt is voor ons doel. Ik heb nu een huis op het oog. Samen met Wim ben ik er geweest. Het is een groot en stevig huis, waar met enkele kleine ingrepen plaats is voor 8 jongens, daarbuiten zijn er nog twee grote kamers eventueel één voor mij en één voor Kees. De mogelijkheid bestaat een verdieping erop te zetten en 4 of 5 kamertjes erbij te maken. Een gedeelte van het huis heeft een betonnen vloer als dak, dus daar kunnen zo enkele kamertjes opgezet worden zonder iets af te breken. De papieren zijn helemaal in orde. Het huis is niet te huur, alleen te koop en volgens mij voor een lage prijs. De vraagprijs is 75 miljoen roepia dwz 94.000,- gulden, de helft van de prijs van Wim zijn huis. Om het huis in orde te brengen en te voorzien van inventaris zal er nog zo'n 10.000 gulden bijkomen. Maar ik vermoed dat we nog iets van de prijs kunnen afdingen. Het huis ligt 8 km van Wim vandaan en maar een 15 minuten fietsen van Jalan Nias waar ze college lopen. Mijn vraag is, kan ik kopen, met andere woorden kunnen we rekenen op geldelijke steun voor dit project? Of moeten we vasthouden aan een huurhuis? Als ik een huis als dit te huur zou kunnen krijgen, moeten we rekening houden met een huurprijs van 5 tot 6 duizend gulden per jaar."

In een brief van 14 oktober 1987 schreef provinciaal Hustin:

"alle leden van het bestuur zijn ermee akkoord gegaan dat het huis gekocht wordt en niet gehuurd. Koop het huis en laat ons dan weten hoe we financieel de zaak moeten regelen. Op kosten van de provincie kan het huis gekocht en hersteld worden waar nodig."

Het huis werd gekocht en opgeknapt. In een brief van 19 januari 1988 schreef Piet:

"Ik ben nu begonnen met het een en ander op te knappen. De badkamers geef ik een nieuwe vloer. Het hekwerk geven we een beurt. Ook proberen we verlof te krijgen om aan de achterkant een verdieping erop te zetten met 6 kamertjes. In het doodlopende straatje woont een katholieke ingenieur, die voor mij een tekeningetje maakt en de nodige vergunningen regelt. Hij is manager van een bouwonderneming, dus hij weet hoe het moet. In eerste instantie hadden we wat moeite met de nieuwe buurman. Onze achterkant ligt vastgebouwd aan zijn huis. Hij had bezwaren dat we er een verdieping bovenop zetten. Zijn bezwaar is een beetje vreemd voor onze begrippen. Toen ik met hem ging praten vroeg hij een week om na te denken. In die week was hij naar Midden-Java geweest en heeft daar een dukun (een soort waarzegger) geraadpleegd. En die had gezegd, dat door de bouw van een verdieping, het gevaar bestaat dat door de muur die we optrekken zijn stroom van

inkomsten afgesloten wordt. Vandaar dat onze buurman enkel toestaat de helft te bebouwen. Dus we kunnen nu niet tegen hem aanbouwen, maar nemen een meter afstand en maken een veranda. Volgens de wet is er geen moeilijkheid, maar ik wil toch ook wel een goeie buur zijn."

Toen de verbouwing klaar was had het nieuwe scholasticaat een gastenkamer, een kapel, bibliotheek, eet- en recreatieruimte, 9 kamers en een ruime garage. In augustus 1988 werd het huis betrokken door Piet Derckx en 6 fraters: Stepanus Maryos (7de semester) die op dat moment naar Sintang was voor pastorale oriëntatie, twee fraters van het 5de semester Frans Ngadilan en Vincentius Riyanto (ooit catechist in bisdom Sintang), Ignatius Widodo (gewezen leraar van SMA Panca Setya, Sintang) en Vincentius Haryanto.

Inzegening van het Montfort Seminarie en de Eerste Professie

Op 15 augustus 1988 het feest van Maria's Tenhemelopneming werd het Montfort Seminarie officieel geopend met een huiszegening en het uitspreken van de eerste geloften door Ignatius Widodo en Vincent Haryanto. Ook hernieuwden bij die gelegenheid de overige fraters hun geloften. Step Maryos hernieuwde zijn geloften in Sintang. Tengevolge van dit historisch gebeuren verscheen voor de tweede maal het regionale tijdschrift InterNos. Daarin staat het volgende te lezen over deze gebeurtenis:

"De ingebruikname van het seminarie en het uitspreken van de geloften kregen de aandacht van veel instanties. Ongeveer 160 gasten waren erbij aanwezig. De kapel, recreatieruimte, gastenkamer en bibliotheek zaten vol. Er was niet genoeg plaats om ieder een stoel te geven. Ondanks dat bisschop Alexander Djajasiswaja op dezelfde dag een priesterwijding had, weerhield dat hem niet toch bij de huiszegening en professie aanwezig te zijn. Zusters van verschillende congregaties en orden woonachtig in Bandung en katholieken uit de buurt en zelfs uit de buurt van het noviciaat waren aanwezig. Dan waren aanwezig de ouders en familie van de twee fraters die hun eerste geloften deden...".

Als buitengewone gast was aanwezig de montfortaan Bas van Iersel. Hij was overgekomen van Jakarta, waar hij als rector van de Katholieke Universiteit van Nijmegen een congres bijgewoonde.

Het diocesane seminarie Betang Betara

De opening van het Montfort Seminarie hield in dat Piet Derckx zich terugtrok als rector van het diocesane seminarie, immers leiding geven aan twee

seminaries was te veel. Maar tot het moment van de inzegening had Mgr. Doera nog niemand gevonden om Piet te vervangen. In Betang Betara woonden aan het begin van het collegejaar 1988/1989 26 grootseminaristen. Twee fraters gingen voor een pastorale oriëntatie 6 maanden naar Sintang. Piet pendelde tussen de twee seminaries tot eind september, toen de lazarist Paulus Aryono hem kwam vervangen. Op 25 september had de overdracht plaats in een plechtige viering, geleid door Mgr. Doera, waarbij ook Wim Peeters aanwezig was. In zijn dankwoord aan Piet en Wim memoreerde de bisschop dat de taak van een rector zwaar was en dat hij daarom de bereidheid van Piet en Wim vroeg om te blijven helpen bij de begeleiding van de kandidaat wereldheren. Aan Wim vroeg hij om Sadhana te blijven geven en aan Piet de jongste fraters persoonsvorming te geven.

Diefstal en oplichterij

Op donderdag 22 september 1988, drie dagen voor de overdracht van het rectorschap van Betang Betara, ging frater Widodo met zijn roodgekleurde fiets naar de universiteit. Het was zijn gewoonte zijn fiets te poetsen met het wasmiddel Rinso tot blinkens toe. Toen de fiets droog was, ging hij naar de universiteit voor het college Esthetica. Op de campus stonden de fietsen netjes op een rij geparkeerd. Omdat door de rinso de fiets er glanzend uitzag was het niet te verwonderen dat de dief juist zijn fiets aantrekkelijk vond. Na het esthetica college stapten de studenten op hun fiets en gingen huiswaarts, maar Widodo bleef onthutst achter zonder fiets. Rondstarend en zoekend naar zijn fiets, moest hij uiteindelijk concluderen dat zijn fiets zonder verlof te vragen van eigenaar was gewisseld. Er bleef hem niets anders over dan naar de politie te gaan om het feit te melden. De politie vroeg wat de fiets waard was. Hij zei 115.000 roepia. Even later kwam hij thuis met een brief van de politie, dat de heer Widodo een fiets was ontstolen ter waarde van 115.000.– roepia.

Enkele weken later, op maandag 1 november 1988, belde een man met blauwe schoenen, lange broek, hemd met lange mouwen, een vuil petje op de kop en met twee voortanden uit, aan bij de voordeur van het seminarie. Frater Widodo opende de deur en ontving de gast allerhartelijkst. De gast kwam heel onzeker over en liet voorkomen alsof hij iemand zocht, die werkzaam was in het seminarie. Zonder na te denken noemde Widodo de naam Danu (de werkman die behalve in het Montfort Seminarie ook werkte in Betang Betara). Omdat hij het adres van Danu niet wist riep hij Piet Derckx. Terwijl Piet probeerde duidelijk te maken waar precies het huis van Danu lag, deelde de gast op een heel beleefde en rustige manier mede, dat Danu was overleden door

vergiftiging. Hij moest overgeven en had diarree. De aanwezige fraters wisten niet wat ze hoorden! Piet reageerde: "dan heeft Danu gisteren niet gewerkt in het noviciaat te Ciumbuleuit". De gast verklaarde dat tegen de avond, terugkomende van Ciumbuleuit, Danu onderweg bami had gegeten en bij thuiskomst bloed ging overgeven en niet lang daarna was overleden. De gast zei, dat hij namens de familie Danu kwam, om geld te vragen voor een lijkkleed. Piet overhandigde 12.000 roepia. Nadat de gast was vertrokken ging Piet met een frater naar Betang Betara om daar het droevige nieuws te vertellen. Aangekomen op het diocesane seminarie zei frater Tony dat hij betwijfelde wat er verteld werd. Er bleef niets anders over dan naar het huis van Danu te gaan. Toen zij daar de vrouw van Danu ontmoetten, begreep Piet dat hij was bedrogen. Pak Danu was springlevend en had die dag in het noviciaat op Ciumbuleuit gewerkt.

Henk Kalter ziek en het 75-jarig jubileum van Benua Martinus

Maart 1988 kwam Henk Kalter van verlof terug uit Nederland. Nauwelijks in Pontianak, werd hij opgenomen in het ziekenhuis Sungai Jawi met een bloeddruk van 220/120. Zoals gewoonlijk werd meteen doorgegeven aan Sintang wat er loos was met Henk. Huub Swerts nam meteen de bus naar Pontianak om bij Henk te zijn. Ook Frans Luiten kwam Henk bezoeken. Pas na twee weken was vooruitgang te bespeuren, toch duurde het tot de 4de week eer Henk mocht zitten, de doktoren hadden hersenvliesontsteking geconstateerd. In de 5de week kon hij het ziekenhuis verlaten. Na een tijdje rust bij de Broeders van Huijbergen reisde hij uiteindelijk door naar zijn geliefde Benua Martinus met een tussenpauze in Sintang. Daar hoorde Henk dat Piet van Hoof Indonesisch staatsburger was geworden.

In zijn brief van 16 juni 1988 schreef Henk dat zijn gezondheid nog te wensen overliet, maar dat dankzij het gebed van veel mensen zijn conditie beetje bij beetje was verbeterd. Samen met Frans Luiten bereidde Henk het 75-jarig jubileum van de parochie voor. Om geld te verzamelen voor dat feest schreef Henk 107 brieven naar parochies, scholen en andere instanties die de naam Martinus droegen. Hij nodigde de mensen uit bij het feest aanwezig te zijn met onder de brief het banknummer van de missieprocure. In verband met het jubileum schreef Henk voor het 'Montfortaans Contactblad' een artikel, waarin de aankondiging:

"De feestelijkheden hier beginnen met volksspelen op 1 juli en het hoogtepunt is 3 juli met een H. Mis met 2 bisschoppen, zo'n 10 priesters, dansers, danseressen en een stel misdienaars. Op maandag is er dan nog een soort evaluatie van 75 jaar missie".

Henk beschreef verder hoe de reis van Martinus naar de kust was en wie zijn parochianen waren:

"Naar de hoofdpost Sintang is het een hele reis: eerst in een prauw 4 à 5 uur 90 km stroomafwaarts op de Embaloh-rivier tot aan de Kapuas-rivier. Hier wordt dan overgestapt op een rivierboot die je bij gunstig weer in één dag en nacht in Sintang brengt. Dan kun je in nog een dag en nacht met de boot naar Pontianak of per bus in 9 uur (als de weg doorgang geeft). Dan is zo'n 900 km afgelegd! De parochie Martinus telt nu 3925 mensen, en dan nog eens 2000 en 1500 van, nu zelfstandig geworden, buurtparochies, maar die vanuit Benua Martinus bediend worden.

De parochianen behoren tot 2 stammen: de Embalohers en de Ibans. Beiden leven van de landbouw en de rubber. De eerste wordt erg beïnvloed door het weer, de tweede door de prijs op de wereldmarkt. Ze leven dus op de armoedegrens en velen gaan dan ook naar Serawak om wat bij te verdienen en sommigen komen dan nooit meer terug! De prijzen hier zijn vrij hoog omdat alles van ver moet worden aangevoerd. Het meeste geld wordt echter besteed aan het schoolgaan van de kinderen want zelfvertrouwen groeit door een goede opleiding. Vanwege de uitgestrektheid van het gebied kunnen we alle dorpen maar 3 á 4 keer per jaar bezoeken. Daarom zijn in alle dorpen mensen gekozen die alles regelen namens ons: woorddiensten, begrafenissen en huwelijken. De missie heeft een ziekenhuisje, twee internaten en, als verbinding met de buitenwereld, een telekom."

Het Mariajaar en roepingen pastoraal

Het Mariajaar 1988 werd op velerlei wijze door de montfortanen benut. Piet Derckx stelde een boekje "Bunda Maria" samen met gebeden en gezangen ter ere van Maria voor gebedsdiensten. Kees Smit ging naar Maumere op Flores om aanwezig te zijn bij de plechtige sluiting van het Mariajaar en promotie te maken voor de montfortanen. Kees bezocht ook Nyarumkop, waar hij twee kandidaat montfortanen bezocht, Kasimirus Jumat en Rupinus Iwan. Kasmir is een Florinees, afkomstig van het kleinseminarie Kisol en SMA Negeri II in Ruteng. Bij zijn overkomst van Flores bracht hij 2 weken door in het noviciaat te Bandung daarna ging hij met frater Step Maryos, die voor een pastorale stage naar Sintang ging, naar Borneo. Na een week Sintang reisde Kasmir naar Nyarumkop om daar het voorbereidingsjaar voor het noviciaat te maken. De andere kandidaat Iwan was afkomstig van Serawai. Hij kwam van de SMA Panca Setya in Sintang. Iwan had een kennismakingsperiode gemaakt in de communiteit van Menyurai.

Terug van zijn lange reis ging Kees met enkele confraters per boot van Sintang via Putussibau, waar ze Peter Hoogland ophaalden, naar Benua Martinus om op 8 september het zilveren professiefeest van Peter te vieren.

Provinciale raad en vragen over de opleiding

De montfortaanse opleiding in Bandung was het onderwerp van gesprek tijdens de provinciale raadsvergadering van september 1988. De toename van het aantal novicen met de begeleiding daarvan en de opening van het montfortaans grootseminarie baarden hen zorgen. Met enkel twee mensen, Wim Peeters en Piet Derckx, zag men dat de opleiding op een smalle basis zat. De raadsleden vroegen zich af: met twee man, kan dat? Stel dat een van hen ziek wordt? Nu niemand van de regio klaar schijnt te zijn om naar Bandung te verhuizen en formateur te worden, hoe kunnen wij hen helpen?

De provinciale raad vond geen oplossing, maar besloot om in samenspraak met het generaal bestuur deze kwestie aan te pakken. Toevallig was het de bedoeling van assistent generaal Arie van der Hulst en provinciaal Hustin in 1989 Indonesië te bezoeken bij gelegenheid van het 50-jarig jubileum van de montfortaanse aanwezigheid. Een goede gelegenheid om ter plaatse dit probleem te bespreken. Het enige dat de raad kon aanbieden was confrater Cor van Eck, die bereid was enkele maanden per jaar naar Bandung te gaan om de twee confraters ten dienste te zijn. Ook dachten ze erover Nol Dijker te vragen terug te gaan naar Indonesië.

Een ander punt dat besproken werd was hoe kunnen we Indonesië helpen self-supporting te zijn? De raad was van mening dat regio Indonesië zoveel mogelijk zelf daarvoor moest zorgen.

Als reactie op de bezorgdheid van de raad schreef Kees 15 november 1988 aan de provinciaal:

"Jullie maken je daarover veel zorgen, zoals bleek uit de vorige brief. Ik dacht toen bij mezelf, wie heeft er toch zo'n somber beeld geschapen over ons werk en opleiding, dat men zich in Nederland zoveel zorgen maakt? Het blijkt dat Piet en Wim het nu goed maken, zich lekker voelen, Wim nog fris, Piet bevrijdt van de wereldheren. Als ze nu te veel werk hebben, komt dat door henzelf, nl. dat ze teveel aannemen, want we hebben duidelijk afgesproken, wat hun hoofdtaak is. Het smalle van onze basis is inderdaad misschien het aantal van ons dat in de opleiding zit. De algemene opleiding krijgen onze jongens elders, de interne opleiding in huis waarbij de persoonlijke begeleiding.

Over het voorstel Cor van Eck en Nol hebben we het gehad en voelen er niet zoveel voor. Het is vervelend om te zeggen, maar de aanwezigheid bv van Cor zal een duidelijke rem worden op de communiteit waar hij is, niet als persoon, maar vanwege de taal. Hij zal niet echt kunnen communiceren en wij zullen altijd moeten blijven vertalen. Zijn bijdrage zou kunnen zijn materiaal aan te bieden over het leven en werken van Montfort. Nol Dijker kent best nog wel goed Indonesisch, maar als type en om hier met jongelui van deze tijd nog samen te leven, zien we niet zitten."

De computer doet zijn intrede in seminarie Montfort

We lezen in InterNos van november 1988 dat pater rector met zijn fraters een computercursus volgen op de SMA Santa Maria. InterNos schreef het volgende: "Seminarie Montfort sluit haar ogen niet voor de ontwikkelingen van deze tijd. Momenteel is de computer nog niet belangrijk voor de verkondiging, maar in de toekomst zal dat zeker anders zijn, het zal een grote rol spelen. Dit modern aanbod wordt niet veronachtzaamd door de mensen van seminarie Montfort". Toen de confraters in Sintang dit artikel lazen, wilden ook zij niet achterblijven, zij gingen een cursus volgen en kochten een computer.

Vertaalwerk

Niet alleen de werken van Montfort moesten vertaald worden, ook de boeken over het leven en de werken van Montfort, de constituties, de liturgische teksten enz. enz. Wim was bezig met de vertaling van het montfortaans uurgebed, Nico Schneiders met de eucharistievieringen, de Karmelietessen van Lembang met de vertaling van de 'Ware Godsvrucht', die mede door het hard werken van Wim en Kees uitgegeven kon worden. Na tien jaar werd deze eerste vertaling gecorrigeerd door Wim en Piet en opnieuw uitgegeven onder de naam 'Bakti Sejati'. Alois Ding vertaalde 'Bidden met Montfort' en Mgr. Doera een groot deel van 'Montfortaan Vandaag' en het boekje 'Light Wind and Water' geschreven door de Patrick Gaffney. Dit boekje met de titel 'Spiritualitas Santo Louis Marie Montfort' was geschikt als promotiemateriaal. Het werd gedrukt en verspreid over heel Indonesië. De Karmelitessen van Lembang vertaalden ook het boek van Br. Gabriel-Marie, 'Grignion de Montfort, The Gospel Pilgrim'. Een ingekorte versie hiervan werd uitgegeven door de katholieke uitgeverij Kanisius. Wim Peeters was constant bezig met vertalen, een hels werk dat geschiedde tussen de bedrijven door. Vanaf 1990 tot 2000 kwamen Wim en Piet iedere maandagmorgen samen om vertaalwerk te doen. In die jaren zijn de meeste werken van Montfort en de belangrijkste montfortaanse geschriften vertaald.

❒❒❒❒❒❒



P. C. v. Eck



Provinciaal Th. Hustin

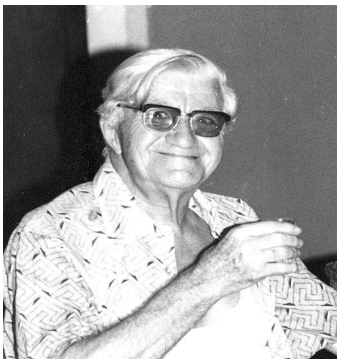

Pater Harry L'Ortye
Regionaal 1939-1963



Eerste professie van
Widodo en Vinsen



Bezoek in het noviciaat



Het noviciaat in Bandung



Nieuwe kerk van Serawai



Seminarie Suka Senang, Bandung



Meisjesinternaat van Serawai



Het woonhuis van Br. Piet in Jemelak



Bisschophuis in Sintang



Huize Bina Remaja, Sintang

HOOFDSTUK 7

EEN BIJZONDERE PERIODE

1989 - 1993

Pater Kees Smit, Regionale Overste Indonesië 1983-1993
Pater Theo Hustin, Provinciaal Nederland 1983-1993
Pater Gérard Lemire, Algemene Overste 1981-1993

Het jaar 1989 begon slecht. Bij een onderzoek in het Sint Antonius ziekenhuis in Pontianak kreeg broeder Ad Sommers te horen dat hij tbc had of longkanker. Voor verdere behandeling werd hij verwezen naar het Sint Carolus ziekenhuis in Jakarta of indien mogelijk naar Nederland. Ad wachtte niet, hij nam meteen een ticket en reisde af naar Nederland. Hij liet zich opnieuw onderzoeken met als uitslag: amoebe-dysenterie. Dus niets van tbc of kanker. Na een gedegen behandeling kon hij na enkele maanden weer terug naar Sintang. Met frisse moed hervatte hij zijn werk als monteur op Sungai Putih.

Een ander slecht bericht was het besluit van de eerste Indonesische broeder montfortaan, Aloisius Djamal, om de congregatie te verlaten. Hij deed geen aanvraag om de eeuwige geloften te mogen afleggen. Op het patroonsfeest van de congregatie 25 maart nam hij afscheid.

De montfortanen 50 jaar in Indonesië

Op 7 april 1989 was het 50 jaar geleden dat de montfortaanse pioniers pater Harry L'Ortye, pater Jan Linssen en broeder Bruno voet aan wal zetten in Pontianak op Borneo. Een reden om iets bijzonders te doen. Als voorbereiding op die gedenkwaardige dag openden de confraters een noveen ter ere van de H. Montfort. Gedurende negen maanden, in negen vieringen, werden de montfortanen en geïnteresseerden door teksten en gebeurtenissen uit het leven van Montfort begeleid om hun leven en werk te evalueren. Allerlei plannen kwamen ter sprake: enkele confraters dachten een gedenkboek en video samen te stellen over het werk van de missionarissen; anderen wilden aandacht trekken met het opvoeren van een toneelstuk en weer anderen wilden de jeugd betrekken door sportactiviteiten. Hoe dan ook, het werd een groot feest, een

evenement dat veel jongeren heeft aangezet pater of broeder montfortaan te worden. Het nationale katholieke weekblad "Hidup" bood aan een speciaal nummer te verzorgen over het leven en werken van de montfortanen. Hoofdredacteur Edmond Monteiro bezocht daarvoor alle montfortanen werkzaam in Indonesië.

Zoals gezegd 7 april was dé dag, maar uiteindelijk werd ervoor gekozen het feest in Sintang te vieren op het Montfortfeest, 28 april 1989. Van alle kanten kwamen voor die gelegenheid gasten naar Sintang. Uit Nederland kwamen provinciaal Thei Hustin, econoom Jan Beijers, oud-missionaris Reinold Dijker en Frans Swerts, broer van Huub Swerts. Van het generalaat was aanwezig assistent Arie van der Hulst. Pater Hustin, Beijers en van der Hulst waren reeds op 15 april 1989 in Bandung. Zij maakten van de gelegenheid gebruik om in Bandung het noviciaat en scholasticaat te bezoeken. Pas daarna reisden ze door naar Borneo.

De dag van het 50-jarig jubileum werd geopend met een plechtige eucharistieviering in de kloosterkapel van Biara Montfort, Menyurai, voorgegaan door pater provinciaal met aansluitend een gezellig samenzijn. 's Avonds werd op het erf van het klooster een tuinfeest gehouden voor genodigden. Mgr. Doera hield een sympathieke toespraak. Hij zei onder andere: *"Volgens de moslims bezit de katholieke Kerk drie krachten: het monogame huwelijk, de celibataire priester en de Mariadevotie. De belangrijke rol van de montfortaanse spiritualiteit is door de Mariadevotie het geloof van de katholieken verstevigen"*. Hij prees de montfortanen, die 50 jaar lang in zijn bisdom hadden gewerkt en onderstreepte zijn lofprijzing door bijzondere kenmerken te noemen van elke montfortaan afzonderlijk.

Op de tweede dag van het feest ging de groep montfortanen naar het dorpje Djerora, waar provinciaal Theo Hustin een kerkje, toegewijd aan de H. Montfort, inzegende. Op zondag na de gedenkwaardige dag was er een plechtige hoogmis in de kathedraal, voorgegaan door bisschop Doera met een homilie van Arie van der Hulst.

Regionaal beraad op 29 april 1989

Daags na het feest werd in Sintang een regionaal beraad gehouden, waarbij alle confraters aanwezig waren, behalve Henk Kalter, die ziek was en Jacques Maessen, die als gedelegeerde van het bisdom, op de Filipijnen een symposium bijwoonde over een communicatiesysteem. Arie van der Hulst leidde het regionaal beraad. In het openingswoord herinnerde pater provinciaal de confraters aan de montfortaanse zending binnen de zending van de kerk. Ter

ondersteuning van zijn woorden las hij uit 'Montfortaan Vandaag' de nummers 44, 51, 56 voor. Ook de bisschop van Sintang heeft gevraagd te werken volgens onze eigen spiritualiteit, voegde hij eraan toe.

Arie van der Hulst nodigde de aanwezige confraters uit zich te bezinnen op de vier kenmerken van de montfortanen, zoals die in het praatpapier voor dit regionaal beraad staan aangegeven: evangelisatie, Maria, beschikbaarheid en samen doen. Hierin heeft de vorming een belangrijke plaats, aldus zijn conclusie. Vervolgens zei Arie aanwezig te zijn als gast met open oog en oor en niet als visitator. Hij vroeg niet te praten over persoonlijke of plaatselijke problemen, maar om lijnen uit te zetten naar de toekomst.

Om de discussie op gang te brengen stelde hij de vraag: ligt in Indonesië een kans in de thematiek doopsel-toewijding? Wat te doen met de montfortaanse toewijdingsgedachte en in hoeverre heeft het apostolaat een "Montfortaans gezicht"?

Tijdens de gedachtewisseling kwam naar voren dat het mariaal aspect van de montfortaanse zending nooit op bijzondere wijze in praktijk was gebracht bij de evangelisatie. We waren er niet op getraind, werd gezegd. Bij de missionering waren de missionarissen mobiel, zij reisden van het ene dorp naar het andere om de blijde boodschap te verkondigen, maar nu werden ze zich bewust dat aan de geloofsverkondiging ook het mariaal aspect en de toewijdingsgedachte van Montfort toegevoegd moesten worden. Immers het was niet een bepaalde devotie verkondigen, maar diepgang zoeken samen met Maria onderweg in de kerk. Bleef de vraag, hoe dat te praktiseren als je bijvoorbeeld werkzaam bent in de sociaal-economische sector?

Pater provinciaal wees erop dat het brengen van het Mariaal aspect niet direct met preken hoefde te gebeuren. De bevrijdingstheologie bijvoorbeeld vond in het Magnificat veel gedachten, die een bepaalde beleving en praxis ondersteunden. Gespreksleider Arie concludeerde, dat het probleem lag in het niet voldoende vertrouwd zijn van de confraters met het Mariaal aspect van de montfortaanse zending. Er zou meer bezinning nodig zijn. Permanente vorming! Om als montfortaan iets te kunnen geven, moet je het eerst hebben ervaren. Er is een overtuiging nodig voordat je anderen kunt overtuigen. Hij spoorde de confraters aan meer aandacht te besteden aan recollecties en retraites. Al twee jaar achter elkaar was de retraite niet doorgegaan bij gebrek aan deelnemers. Montfortanen zijn werkpaarden, ze nemen geen tijd voor bezinning, omdat ze denken onmisbaar te zijn. Arie bracht enige mogelijkheden naar voren om de montfortaanse accu op te laden en iets van de rijkdom te ervaren, die Montfort had in zijn verkondiging. Zo noemde hij het plan om vanaf 1990 in Frankrijk een cursus montfortaanse spiritualiteit te organiseren met excursies ter plaatse. Deze cursus zou twee maanden duren.

Een zekere aandrang door het bestuur om op cursus te gaan, kan helpen over de drempel te komen, vertelde Nico Schneiders, die er geen spijt van had dat hij een paar jaar geleden een overheidsduwtje kreeg om op Java een cursus spiritualiteit voor priesters te volgen met een goede retraite.

Hierna kwam het thema onderlinge contacten ter sprake. Al pratende bleek dat confraters niet op de hoogte waren van hetgeen er gebeurde in de regio. Het feit dat berichten vaak niet doorgegeven worden, zoals de ziekte van Kees Smit, de verhuizing van het bisdom naar het nieuwe klooster in Menyurai, waar geen toestel stond van de diocesane telecommunicatie, en dat een buitenstaander de telekom op het bisdom bediende, bleek de communicatie tussen de confraters verslapt te hebben. Daarom werd voorgesteld in het klooster Menyurai alsnog een toestel te plaatsen en een montfortaans telekom-uurtje te beginnen. Besloten werd dat iedere zondag om 10.00 uur broeder Ad montfortaanse berichten zou doorgeven, waaronder doodsberichten die per post in Sintang aankwamen, immers brieven vanuit Sintang naar de andere posten waren soms weken onderweg.

Het regionaal bulletin InterNos, uitgegeven door Bandung, bleek tot op dat moment te lijden aan éénrichtingsverkeer van Bandung naar West-Borneo. Communicatie van Borneo naar Bandung was ook nodig, de jongeren wilden ook berichten over Sintang horen. Ter bevordering van betrokkenheid met confraters-in-het-veld en samenhorigheid was het goed te weten wie wat doet. Broeder Ad was bereid de montfortaanse berichten, die via de radiocommunicatie binnenkwamen, te verzamelen en samengevat eens per maand voor publicatie in InterNos naar Bandung door te sturen.

De confraters voelden het belang met elkaar te communiceren en elkaar te ontmoeten. Dit bleek uit de opmerking: "Indertijd was afgesproken dat we minstens twee keer per jaar elkaar zouden treffen: bij gelegenheid van het pastoraal beraad en bij de jaarlijkse retraite met aansluitend het regionaal beraad, maar hoe vaak lukt dat?" Inderdaad was het voor veel confraters vaak moeilijk aanwezig te zijn eenvoudig omdat de data van die ontmoetingen vaak te laat bekend werden en een belangrijke afspraak niet meer af te zeggen was. Besloten werd aan het bisdom voor te stellen een vaste datum af te spreken voor het pastoraal beraad, bijvoorbeeld in de tweede helft van januari. Daarbuiten werd besloten de montfortaanse zevendaagse jaarlijks in oktober te houden in het klooster van Menyurai, met de aantekening dat er maar één zondag in deze periode mocht vallen, zodat de parochies niet te lang zonder herder zouden zijn. De zevendaagse zou bestaan uit een retraite met een montfortaans thema en het regionaal beraad. Zolang de aanwezige groep Nederlandssprekend was, kon de retraite in het Nederlands zijn.

Tijdens het beraad kwam ook het bezoek aan Bandung ter sprake. Opnieuw werd het belang hiervan onderstreept voor het contact met Piet en Wim, maar ook voor de missionaire betrokkenheid van de jonge fraters en broeders. Een bezoek mocht gezien worden als uiting van de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de opleiding. Aanbevolen werd iets meer tijd te nemen vóór het vertrek naar Europa, omdat de ervaring leerde dat de missionaris vóór het verlof enthousiaster vertelde over het werk op Kalimantan dan erna. Op zijn terugreis vertelde hij meer over Nederland en materiele zaken.

Pater provinciaal sprak zijn verwondering uit dat niemand van de confraters een videorecorder had. Zou het niet in het belang zijn van een goede communicatie zowel met Nederland als Borneo om over te gaan naar de aanschaf ervan? Hij pleitte voor een videorecorder met het VHS systeem.

Een volgend thema was de mobiliteit of beschikbaarheid. Aan de vergadering werd de volgende vraag voorgelegd: "Geeft de veranderde situatie in het diocees Sintang, door de aanwezigheid van seculieren en andere congregaties, de mogelijkheid het huidige werk los te laten en naar een nieuw arbeidsveld te zoeken?"

Het bisdom Sintang had een groeiend aantal priesterkandidaten waarvan verwacht kon worden dat zij binnen niet al te lange tijd de parochies zouden overnemen. Waarschijnlijk zouden de smm-kandidaten niet allemaal parochiewerk gaan doen, maar meer in de categoriale zielzorg duiken. Zou het niet goed zijn de bisschop een team aan te bieden om voor bepaalde groepen recollecties, retraites e.d. te geven?

Volgens de verwachtingen zou over vier jaar de eerste montfortaan afstuderen en was het nodig nu al een beeld te geven aan de jongeren voor welk soort werk ze zich klaarmaken. Bij het discussieren over de toekomstvisies, kwam de vraag op: hebben de Indonesische kandidaten dezelfde pioniersgeest als de missionarissen? Zijn ze bereid maandenlang alleen te zitten en onderweg te zijn? Bij het beantwoorden van deze vraag kwamen de missionarissen tot de conclusie dat ze in het verleden te veel alleen-zittende seculieren geweest waren en dat het naar de toekomst goed zou zijn meer confraters op één plaats te concentreren. Het plan groeide twee centra op te richten van waaruit het montfortaanse werk zou kunnen gebeuren. Grotere groepen bij elkaar brengen schept meer mogelijkheden tot communiteitsleven en samen bidden. Bovendien zouden dergelijke centra positief zijn voor de opvang van de jongeren op stage. Ook zouden de montfortanen als groep een eigen gezicht krijgen, dat ook goed zou zijn voor de promotie.

Voor de uitwerking van deze toekomstvisie zagen de confraters het bisschoppelijk schrijven van 17 april 1989 als providentieel. In een brief gericht aan de regionaals spreekt de bisschop over het benoemingenbeleid en de

ambtsduur van de pastores; hij vraagt hen uitdrukkelijk dit met hun achterban te bespreken. Om tot een goed beleid te komen vraagt de bisschop om met voorstellen te komen. Een mooie gelegenheid dus om hier gebruik van te maken.

Enkele confraters kwamen met het voorstel dat in een gesprek met de bisschop gezegd zou moeten worden dat de montfortanen bepaalde taken niet meer aannemen, omdat gekozen wordt voor groepswerk. De huidige manier van werken laat geen samen-zijn toe. Maar niet alle confraters konden zich achter dat standpunt plaatsen. Sommigen voelden de angst: als dit mij maar niet overkomt. Zij zien het plan twee centra voor de verre toekomst en niet iets voor nu.

Uiteindelijk werd besloten dat iedereen zijn werk mag afbouwen maar op het moment dat een confrater vrijkomt, hij naar één van de SMM-centra, naar Sintang of Putussibau, moet gaan. Bovendien was men van mening dat deze twee plaatsen in een contract vastgelegd moeten worden, alsook een bepaalde tijdslimiet, waarbinnen het verwezenlijkt moet zijn. Een periode van 3 jaar werd te kort geacht. Men dacht eerder aan 10 jaar. Er zou bovendien een clausule in het contract moeten komen dat wanneer mocht blijken dat onverhoopt de aanwas van kandidaten minder werd of paters zouden uitvallen, er opnieuw met de bisschop gepraat kan worden. De suggestie werd geopperd om nu al in het huidige werk een meer specifiek montfortaanse aanpak te verwezenlijken.

Het vierde kenmerk van de congregatie sprak over 'samen doen'. De missionarissen waren het er over eens dat samen ergens aan gaan staan, samenwerken, niet wil zeggen: allemaal precies hetzelfde werk doen, maar... gezamenlijk achter de montfortaanse zending staan. Uitgaande van deze betekenis eisten de volgende vragen een antwoord: Geeft de veranderde situatie daar mogelijkheden toe? Wat zouden we kunnen doen ter ondersteuning van elkaars werken? Is een vitale communicatie met elkaar steeds mogelijk? Als dit niet zo is, hoe dit te verbeteren? Waaruit zou in de praktijk kunnen blijken dat we verantwoordelijkheden samen dragen?

Samenwerken betekent achter de montfortaanse zending staan als een hechte groep ook als dat offers vraagt. Belangrijk is elkaar te ontmoeten en te bevragen, elkaar te helpen en te ondersteunen en zo een getuigenis van op elkaar betrokken-zijn aan de jongeren te geven. Vooral belangrijk is de vitale communicatie. Niet het "buurten", maar een gesprek waarin de levensvragen naar voren komen, waarin je met elkaar over eigen geloven durft te praten: sharing. Ook op gebied van financiën was het nodig zich medeverantwoordelijk te voelen voor de gezamenlijke opdracht. Geconstateerd werd dat de laatste jaren een individualisering plaatsvond. Er was nog steeds een gezamenlijke

rekening, maar toch kwamen er steeds meer eigen potjes waarover geen verantwoording werd afgelegd aan de econoom van de regio.

Aandacht werd gevraagd voor de gezamenlijke verantwoordelijkheid: het montfortaans klooster Biara Montfort in Menyurai en de opleidingshuizen in Bandung. Giften zonder doel en "voor je-zelf", geef die aan de regionale kas. Geconstateerd werd, dat het met de gelden van de regio op zijn boerenfluitjes ging. Het was nodig dat het regionaal bestuur een financiële commissie van drie personen zou aanwijzen, die een begroting samenstelt en een verslag over de bestede gelden uitbrengt bij het komende regionaal beraad in oktober. Bovendien werd van alle communiteiten verwacht bij die gelegenheid een financieel verslag te geven.

Wat betreft het afdragen van gelden aan het bisdom werd gezegd dat volgens de policy van de bisschop iedereen die geld heeft, dat mag gebruiken voor parochiedoeleinden of instanties. Om te voorkomen dat het in de grote zak verdwijnt, gaf het regioberaad de aanbeveling om voortaan het geld met een bepaald doel meteen aan het bisdom te overhandigen. Ook dit zou in het contract met het bisdom moeten staan. Omdat er nog veel haken en ogen zaten aan het financieel beleid werd uiteindelijk besloten in oktober nogmaals hierover te spreken eventueel met aantrekking van een adviseur.

Voorafgaand aan het regionaal beraad was in Bandung vergaderd met A.van der Hulst, Th. Hustin, J, Beijers, K, Smit, P. Derckx en W. Peeters over de montfortaanse opleiding. Verwijzend naar die bijeenkomst gaf Piet Derckx een overzicht van de opleiding in het noviciaat en scholasticaat. In de notulen staat hierover het volgende te lezen:

"Er zijn momenteel vier novicen en vijf scholastieken. Het noviciaat duurt twee jaar. Het eerste jaar is het canonieke jaar. Gedurende dit jaar volgen zij het gezamenlijk noviciaatsprogramma samen met de kruisheren en andere groepen, daarbuiten volgen zij de lessen thuis. We hebben momenteel geen eerste-jaar novicen. Na de professie verhuizen de fraters naar het Montfort Seminarie van waaruit ze colleges volgen aan de katholieke universiteit. Thuis krijgen ze lessen in de montfortaanse spiritualiteit en mariologie. De eerste groep fraters zijn geen bollebozen, allemaal liggen ze iets achter met de studie, maar het gaat de goede kant op.

Ofschoon Wim voor het noviciaat staat en Piet voor de scholastieken, functioneren ze elk in beide huizen en bespreken ze alles samen.

Vooral als Kees komt - 3 of 4 keer per jaar - wordt alles stevig doorgenomen. Kees vervangt Piet en Wim als ze op verlof gaan. Toch zit de leiding van de vorming op een smal spoor. Als er iemand uitvalt wordt het moeilijk. "

Over de vooropleiding van de kandidaten zeggen de notulen het volgende: "Het meest gunstige is als de kandidaten via een klein-seminarie komen. Komen ze van een gewone middelbare school, dan zullen ze eerst een oriëntatiejaar moeten volgen. Dit jaar sturen we 11 kandidaten van Flores naar

de tweejarige vooropleiding in Mataloko, opgericht door Mgr. Doera. Van het klein-seminarie van Bogor krijgen we dit jaar 5 kandidaten voor het noviciaat, één via Nyarumkop en nog eens 5 van het seminarie Kisol op Flores."

Er werd ook aandacht besteed aan de rekrutering. Het was algemeen bekend dat het aprilnummer 1989 van het katholieke weekblad "Hidup" met 16 bladzijden informatie over de montfortanen landelijk bekendheid had gegeven aan de montfortanen en veel reacties had opgeleverd. Ook het bezoek aan seminaries en katholieke middelbare scholen plus roepingenrecollecties hadden gezorgd voor een drukke correspondentie en veel aanvragen. Stimulerend voor de rekrutering was ook het feit dat jonge montfortanen hun pastoraal oriëntatiejaar maakten in montfortaanse parochies. Allemaal positieve berichten.

Naar aanleiding van dit laatste kwam de begeleiding ter sprake tijdens het pastorale jaar? Niet iedere missionaris bleek daarvoor geschikt te zijn. Het zou misdadig zijn, aldus de mening van de vergadering, iemand voor de leeuwen te gooien zonder begeleiding, zoals ze soms zagen bij jonge seculieren. Plaats de jonge montfortanen daar, waar een priester is met wie zij kunnen praten en evalueren. Stop ze niet meteen in de categoriale zielzorg, maar laat ze eerst ervaring opdoen in het basispastoraat.

Het aannemen van kandidaten was in het verleden te vaak een zaak geweest van de regionale overste en de paters in Bandung. Het zou beter zijn als er meer mensen bij betrokken worden, met name de regionale raad. Het voordeel hiervan is dat door middel van regelmatige rapporten en bezoek de leden van de regionale raad beter in staat zijn een oordeel te vellen. Naar aanleiding van het bericht dat zich in Bandung en Kapuas Hulu enkele broederkandidaten hebben aangemeld, werd opgemerkt, dat sinds de ervaring met A. Djamal met een gebrekkige opleiding, de commissie opleiding en vorming heeft bepaald dat een broeder-kandidaat als minimum opleiding het diploma van de hogere middelbare school dient te hebben. De huidige kandidaten voldoen niet aan dit vereiste. Maar door het beraad werd erop gewezen een deur open te laten voor mensen met een lagere opleiding, die gezien hun speciale capaciteiten waardevol zijn voor de groep. Ook werd bepaald dat broeder-kandidaten na de postulaatperiode twee jaar noviciaat maken. Het eerste jaar samen met de priesterkandidaten, het tweede jaar met periodes van oriëntaties of cursussen waar dan ook, met als slot de voorbereiding op de eerste gelofte weer in Bandung.

Het beraad wees erop de jonge broeders niet in het werk te laten verzwelgen, maar ze in de periode van de tijdelijke gelofte gelegenheid te geven zich te ontwikkelen op geestelijk vlak en vakgebied.

Tenslotte werd opgemerkt dat het klooster Montfort in Sintang bedoeld is als opvang van kandidaten. In hoeverre is deze communiteit in staat en bereid een vormingscommuniteit te zijn en zonder van de kandidaten monnikjes te maken, een sfeer schept waarin ze religieus begeleid worden?

Hoe dan ook, het uitvoeren van deze eisen vraagt de nodige opoffering van de hele groep. Zoals de komst van een baby een gezin ontregelt en verandert, zo ook de komst van kandidaten, aldus de woorden van pater generaal in zijn brief over opleiding. De aanwezige confraters concludeerden dat vorming voor de vormingsleiders in Sintang nodig is.

De bekostiging van de opleiding.
Een student kost per jaar minstens ƒ 2.050,--. Zou het noviciaat een tiental novicen erbij krijgen, dan zou het totaal bedrag hoog oplopen. Piet vertelde dat de rente van het uitstaande geld plus de vaste giften niet kostendekkend zouden zijn omdat de kosten voor reizen, rekrutering en het geestelijk vormingsjaar steeds groter werden. Pater provinciaal reageerde hierop met te wijzen op de noodzaak van een studiefonds. Hij achtte het goed een dergelijk fonds op te richten om Indonesië self-supporting te maken.

Om rechtspersoon te zijn in Indonesië had de SMM in Bandung een Montfortstichting opgericht, waarvan de leden benoemd werden door de regionale overste. Kees Smit was voorzitter, Wim Peeters penningmeester en Frans Ngadilan secretaris. Het werk van Frans werd in feite gedaan door Piet Derckx. Een dergelijke stichting was noodzakelijk omdat de Indonesische wet een congregatie niet erkent als rechtspersoon en dus geen bezit kan hebben. De opleidingshuizen in Bandung zijn nu bezit van de stichting en het is de bedoeling dat ook grond en klooster in Sintang via een notariële acte op naam van deze stichting komt. Tot op dat moment stonden de montfortaanse bezittingen in Borneo op naam van het bisdom Sintang.

Als afsluiting van het beraad had de keuze plaats van een nieuw regionaal bestuur. De voorverkiezing wees op twee kandidaten nl. Kees Smit en Piet Derckx. Na een eerste stemming, die geen uitzicht gaf op een keuze, werden de twee kandidaten naar buiten gestuurd om het kiescollege de mogelijkheid te geven de voors en tegens te bespreken. Bij de tweede ronde werd Kees Smit gekozen tot regionaal met de raad, dat hij zich moest beperken in het aanvaarden van taken. Daarmee werd de zorg van de confraters verwoord aangaande de gezondheid van Kees. Piet Derckx werd vice- regionaal en Huub Swerts raadslid.

Als afgevaardigde voor het provinciaal kapittel januari 1990 werd Piet Derckx gekozen. Kees ging rechtens naar het kapittel. Joep van Lier werd gekozen als reserve, in geval Kees of Piet zou uitvallen.

De Manilla-reis

Provinciaal Theo Hustin en econoom Jan Beijers beëindigden hun visitatie in Indonesië en reisden via Manilla terug naar Nederland. Piet Derckx, die op verlof ging, reisde met hen mee, het was een kans kennis te maken met de montfortaanse opleiding in de Filipijnen. In Manilla kregen ze onderdak in het montfortaans groot-seminarie waar ze besprekingen hadden met het opleidingsteam Claude Sigouin, Mario Belotti en José Luiz. Zes dagen namen ze de tijd om behalve het noviciaat en de montfortparochie ook de grootstad Manilla te bezoeken. De reis terug naar Amsterdam, gepland op 22 mei, liep anders dan gedacht. Klaar voor de take-off, reeds zittend in het KLM-vliegtuig, Boeing 747, bleek één van de motoren te weigeren en in plaats van te vertrekken werden ze om 11.30 uur naar een hotel gebracht om te overnachten. 's Morgens in alle vroegte werden ze opgehaald en kregen plaats in een vliegtuig van de Pakistan Air, waarmee ze naar Tokio vlogen. Zeven uur later bestegen ze een KLM-vliegtuig dat hen, met een tussenlanding in Anchorage op Alaska, via de noordpool naar Amsterdam vloog. Op 23 mei arriveerden de poolreizigers op Schiphol.

Gedurende de verlofperiode nam Kees Smit de taak van Piet op het Montfort Seminarie over. Voor hem een dubbel gebruikte tijd omdat, tussen de bedrijven door, zijn tanden in orde werden gebracht. Toen Piet op 12 augustus 1989 terugkwam, moest Kees nog een kaakoperatie ondergaan. Piet zou eerder terug zijn geweest in Bandung, als hij niet naar Sintang had moeten gaan voor de eed van trouw voor het verkrijgen van zijn Indonesisch staatsburgerschap.

Zieke confraters en de aanstelling tot acoliet en lector

Het leek alsof broeder Ad voor het ongeluk geboren was. Op een zekere dag kwam hij in botsing met een hond en hield daaraan kneuzingen over en moest rust nemen. Janus vd Vleuten leed aan allerlei ouderdomskwalen, hoge bloeddruk en ademnood, zelfs zo erg dat hij van Putussibau naar Sintang gebracht moest worden. Om Janus wat meer adem te geven verbood de dokter hem te roken en koffie te drinken, twee dingen die bij hem hoorden. Vanuit Benua Martinus kwam gelukkig beter nieuws. Henk Kalter, die tot op dat moment

praktisch nog niets had kunnen doen, was beetje bij beetje weer inzetbaar. Een ander goed bericht kwam uit Bandung, waar op 28 juni 1989 frater Stepanus Maryos, Frans Ngadilan en Vincent Riyanto aangesteld waren tot acoliet en lector door de bisschop van Bandung. Frater Riyanto en Frans Ngadilan waren zelfs zover met hun opleiding dat zij voor een jaar pastorale oriëntatie naar Kapuas Hulu en Sintang gezonden konden worden.

Het adres van het Montfort Seminarie: Jalan Sukasenang I/7, Bandung, werd via een rondzendbrief van het blokhoofd veranderd in Jalan Sukasenang no. 22.

Een aanbod in Bandung

Pater Theo Hustin en Jan Beijers hadden tijdens hun bezoek aan Bandung toestemming gegeven het noviciaat te verbouwen. Met de komst van 11 nieuwe novicen was er een tekort aan kamers, bovendien was de kapel en de recreatieruimte te klein. De komst van zoveel novicen zou straks ook voor een tekort aan ruimte zorgen in het scholasticaat. In verband daarmee hadden pater provinciaal en de econoom laten weten er geen bezwaar tegen te hebben uit te kijken naar een ruimer huis.

Op 17 augustus 1989, de nationale bevrijdingsdag van Indonesië, werd Piet een huis in de Surya Sumantristraat aangeboden met 35 kamers, die in gebruik waren van studenten van de Maranatha Universiteit. Regionaal Kees was nog in Bandung, zodoende kon Piet samen met hem het huis bekijken. Het gebouw was enige tijd gebruikt als restaurant, maar toen het niet rendabel bleek te zijn, werd het verkocht. De oppervlakte van 1030 m^2 gebruikte de nieuwe eigenaar om aan het restaurant studentenkamers te bouwen. Nauwelijks enkele maanden in functie, verhuisde de eigenaar wegens werkzaamheden naar Amerika en bood het huis te koop aan. Kees en Piet waren meteen enthousiast. De prijs viel mee. Aan de voorkant lag langs het huis een stuk grond van 600$m^{2.}$. Het zou ideaal zijn indien dat erbij gekocht kon worden voor een sportveld. Na overleg met Kees, stuurde Piet op 31 augustus 1989 een brief met gedetailleerde uitleg naar pater provinciaal om zijn mening te vragen over dit aanbod. De eigenaar vroeg 325 miljoen roepia oftewel 400.000 gulden. In de brief legde Piet uit, dat bij een eventuele koop er tevens een oplossing was voor Wim met zijn novicen. Zij zouden bij de verbouwing van het noviciaat voorlopig dat huis kunnen betrekken.

Buiten verwachting kwam er snel een reactie op de brief van Piet. In de vroege ochtend van 14 september 1989, om 04.10 uur werd Wim uit bed gebeld door pater Hustin, die liet weten het eens te zijn met de koop en zo snel mogelijk het gevraagde geld over te maken. Nog dezelfde dag liet Piet de

eigenaar weten, dat de koop doorging, op voorwaarde dat alle papieren in orde waren. Een notaris werd ingeschakeld om de papieren te onderzoeken en een koopacte op te maken. Op 31 oktober 1989 werd de koop van het huis op Surya Sumantri no 83 in Bandung een feit. De studenten die daar een kamer hadden, werden gevraagd naar een ander onderkomen uit te kijken. Hen werd de tijd gegeven tot maart 1990. Na hun vertrek werd het huis in orde gebracht en in juli kon Wim met zijn novicen het huis betrekken en kon begonnen worden met de verbouwing van het noviciaat. Het stuk grond dat als sportveld zou kunnen dienen bleek niet te koop te zijn.

Regionaal beraad in Sintang

Op de eerste dag van oktober 1989 arriveerde pater Jan van Loo in Jakarta. Piet was op het vliegveld om hem te verwelkomen en daarna met Jan door te reizen naar Borneo. In Pontianak bezochten ze Janus van der Vleuten in het ziekenhuis. Zijn toestand was zo slecht dat het onmogelijk was hem naar Jakarta te brengen, laat staan naar Nederland. Op 3 oktober arriveerden ze in Sintang en kon Jan beginnen met het leiden van de jaarlijkse retraite aan de confraters.

Na een degelijke retraite hielden de confraters hun regionaal beraad deze keer met het thema: "De gezamenlijke verantwoordelijkheid: Montfortaanse zending hier en nu". Bij wijze van opening herinnerde Kees de confraters aan de montfortaanse zending, verwoord in de vier kenmerken: evangelisatie, beschikbaarheid, Maria en samen doen. In 1984, aldus Kees, hebben we het principebesluit genomen om met de montfortaanse opleiding te starten, de consequenties daarvan moeten we samen nemen. We moeten steeds weer voorbereidend bezig zijn, werken aan een nieuwe montfortaanse tijd met jonge montfortanen. We moeten daarin allen een rol spelen.

Om de stand van zaken in de opleiding aan te geven, vertelde Piet Derckx over de verbouwing van het noviciaat en de aankoop van het nieuwe huis in de Surya Sumantristraat. Ter verduidelijking gaf hij een overzicht van de financiën van het boekjaar 1988 en de stand van zaken tot september 1989. Vanaf 1 januari 1989 was 'opleiding Bandung' een eigen boekhouding begonnen, los van de regiokas. Onafhankelijk van de regionale econoom, werden de gelden zowel op de missieprocuur in Voorschoten als op de KWI (kantoor van Bisschoppen conferentie) rechtstreeks door de opleiding zelf geregeld. Na het financiële verslag van Piet, gaf Huub Swerts als regionaal econoom zijn financiële verslag. Om onduidelijkheden te voorkomen werden de confraters, werkzaam in het bisdom Sintang, door Huub herinnerd aan nummer V/2 van het contract, waarin te lezen staat: "Buiten aangegeven uitzonderingen zijn

huizen, gebouwen, vervoermiddelen en alles wat gebruikt wordt voor het werk en vieringen, eigendom van het diocees". Het is nodig, aldus Huub, aantekeningen te hebben van hetgeen de montfortanen aan roerende en onroerende goederen bezitten.

Omdat besloten was zich te concentreren op Putussibau en Sintang, werd Peter Hoogland gevraagd uit te kijken naar een stuk grond in Putussibau geschikt voor een later te bouwen montfortaans klooster.

Op de dag van het regionaal beraad, was Wim met zijn novicen aanwezig bij de grootse eucharistieviering in het stadion Senayan Jakarta, geleid door Paus Johannes Paulus II.

Kapittel in Oirschot

Op 30 december 1989 vlogen Kees Smit en Piet Derckx naar Nederland om het provinciaal kapittel van 2 tot 5 januari 1990 in Oirschot bij te wonen. Het grootste gedeelte van het kapittel werd gevuld met het aanhoren van verslagen over de afgelopen 6 jaar van het provinciaal bestuur, de regio's en de speciale montfortaanse werken.

Pater provinciaal rapporteerde hoe de besluiten van het generaal kapittel van 1987, over de vier kenmerken van de montfortanen, werden geconcretiseerd. 'Evangelisatie' was concreet gemaakt door aandacht te schenken aan de vierde wereld, het milieu, de derde wereld en rechtvaardigheid. Het 'samen doen' was geconcretiseerd door prioriteit te geven aan gezamenlijke projecten. De confraters werden aangespoord de montfortaanse zending te concretiseren overeenkomstig het woord missie zoals beschreven in het bisschoppelijk schrijven van de Nederlandse bisschoppen: "Een nieuw missionair tijdperk". De bisschoppen lieten weten, dat het woord missie niet altijd gezien moest worden in de betekenis van "ga en sticht de Kerk", maar ook in de betekenis van "die dingen doen die het Rijk Gods vormen zoals vrijheid scheppen, rechtvaardigheid en vrede" (het conciliair proces). Dit alles niet los van een diep religieus leven.

Na het verslag van pater provinciaal en diverse regio's gaf Kees Smit zijn rapport. Hij schilderde de Indonesische politieke en kerkelijke toestand als volgt:

"Momenteel bestaat de regio Indonesië uit 13 paters en 2 broeders met een gemiddelde leeftijd van 53,6 jaar. Onze missionaire taak is voor het grootste deel pastoraal waaronder we ook veel praktische zaken rekenen als: bouwen, zorg voor internaat, medische zorg, onderwijs, geldzaken; het hele pakket van

bezig zijn met en voor de mensen. Het ligt in de ontwikkelingen dat veel van deze activiteiten overgedragen worden aan leken en de pastor zich meer gaat bezig houden met "het zijn en welzijn" van mensen, het aanwezig zijn, het er zijn zonder veel rompslomp van organisatie. Het zal een kwestie zijn van geleidelijke groei van inzicht en beleving. De gedachte bestaat om te komen tot twee montfortaanse centra: Sintang en Putussibau. Vandaar uit zal het werk gedaan worden in teamverband."

Over de werk- en leefsituatie in de regio zei Kees:

"Indonesië is eigenlijk een rustig land dat gestadig werkt aan de vooruitgang, beschikt over ruime en rijke grondstoffen (in de grond rijk), voldoende kansen voor een goede ontwikkeling. Er zijn geen directe moeilijkheden in het vooruitzicht, die van invloed zouden kunnen zijn op ons leven en werken hier. De islam, die er voortdurend op uit is om meer invloed te krijgen, zal daarin moeilijk slagen als en in de mate dat er vastgehouden wordt aan de 5 grondzuilen (Pancasila) en de uitleg daarvan: o.a. vrijheid van godsdienst".

Over de kerkelijke situatie zei het rapport: "Binnen niet al te lange tijd gaan de eerste jonge Indonesische wereldheren komen, die bepaalde taken zullen overnemen. De bisschop is al langere tijd doende om een bepaald verplaatsingssysteem in te voeren en daartoe vraagt hij, dat iedereen elke drie jaar bereid is zijn taak af te staan of over te dragen: sede vacante. Dat wil niet zeggen, dat iedereen ook elke drie jaar zal verhuizen. De tand des tijds heeft de scherpe kanten van de verhouding met de bisschop wat afgeknaagd, maar een sfeer van 'pas op' is niet verdwenen. Met de andere collegae, zowel wereld-heren als medereligieuzen, is er een goede samenwerking."

Wat betreft de opleiding liet Kees weten dat er op dat moment 9 fraters waren met tijdelijke geloften, 11 novicen en veel jongens die hadden aangevraagd montfortaan te worden.

Na het horen van de rapporten ging het kapittel over naar het thema structuur. De structuur van de congregatie met allerlei soorten vice-provincies en regio's was te ingewikkeld. Na alle voor en tegens te hebben besproken nam het kapittel het voorstel aan dat de structuur moest worden vereenvoudigd tot generaal, provinciaal, generale en provinciale delegaties.

Als afsluiting van het kapittel werd een nieuw provinciaal bestuur gekozen met Theo Hustin als provinciaal voor een periode van drie jaar, Peter Denneman vicaris en Charles Voncken, John van Oss, Theo van der Geest, Jan Beijers en Frans Stams als raadsleden.

Tweede commotie in het bisdom Sintang

In zijn brief aan Piet en Wim schreef Kees op 9 februari 1990:

"Hier in huis is alles oké, Janus zou het goed maken in Putussibau en binnenkort weer op controle gaan in Pontianak en dan terug naar Sintang. Er is een konijn gestolen, het jonge geitje is gestorven en Piet van Hoof had drie varkens dood op Sungai Putih, (opzettelijke) vergiftiging? Moeilijker ligt het op het bisdom, waar de affaire van een paar jaar geleden zich weer aan het herhalen is".

Deze laatste zin verwees naar de voortzetting van de commotie die had plaatsgevonden in 1985 met dit verschil dat toen personen tegenover personen en nu groepen tegenover groepen stonden. Zelfs waren kerkelijke hoogwaardigheidsbeklеders en regeringsfunctionarissen erbij betrokken.

Deze tweede commotie had vergaande gevolgen voor de montfortanen in het bisdom Sintang. De kritiek op en de onvrede met de wijze van besturen door Mgr. Doera was de reden van een slechte sfeer. Daarbij kwam nog het feit, dat de leden van de diocesane staf onderling verdeeld waren met als hoogtepunt het gebeuren begin 1990. Hier een kort overzicht van wat er had plaatsgevonden.

Op 13 augustus 1989 had Mgr. Doera een gesprek met Kees Smit. De bisschop wilde dat Joep van Lier naar Putussibau zou verhuizen om de plaats van Peter Hoogland over te nemen en Peter naar Sintang om die van Joep over te nemen. Maar Peter had laten weten de taak van Joep te zwaar te vinden. De bisschop vroeg toen of niet een andere montfortaan de taak van Joep kon overnemen, waarop Kees antwoordde dat er niemand was. Daarop weer liet de bisschop weten dat hij per se Joep als econoom wilde vervangen.

In een vergadering met de oversten van de congregaties liet monseigneur opnieuw weten een econoom te zoeken. De oversten lieten weten, dat hij dergelijke problemen met zijn diocesane staf moest bespreken. Bovendien gaven zij de bisschop de raad met Joep en de wereldheer Rampai te praten. Na de bijeenkomst vertrok de bisschop naar Jakarta zonder overleg te plegen met deze twee.

Op 7 februari 1990 had de bisschop opnieuw een bijeenkomst met de oversten, nu om hen mede te delen dat alle priesters in het bisdom hun taak moesten teruggeven aan de bisschop, die dan op zijn beurt iedereen voor 3 jaar zou aanstellen. De oversten hadden geen bezwaar hiertegen, als dat tenminste enkel gold voor de pastoors-in-het-veld, ze hadden bezwaren als dat ook gold voor de stafleden van het diocees.

Een week later op 14 februari 1990, legde monseigneur op het kantoor van Joep een brief waarin stond te lezen: *"Omdat eind februari overdracht van taken zal plaats hebben, verwacht ik dat pater Joep voorbereidingen treft om de*

taken die hij tot nu toe gedaan heeft over te dragen nl: econoomschap van het bisdom; hoofd van de sociaal-economische dienst bisdom Sintang en de taak als hoofd van de commissie studiebeurzen".

Dezelfde dag nog liet Joep aan de bisschop weten dat hij bereid was zijn taken over te dragen, maar graag de reden van de overdracht wilde weten en wie voorbereid moest worden als zijn opvolger. Omdat Joep wist dat monseigneur naar Jakarta zou gaan eindigde hij zijn antwoord met: "aangezien Mgr. morgenochtend op reis gaat (15-2-90) zou ik graag hebben dat u vandaag nog een antwoord geeft omdat uw opdracht niet duidelijk is".
Er kwam geen antwoord van de bisschop.

Op 23 februari 1990 kwam de bisschop terug van Java. De volgende dag kwam het besluit uit, dat alle pastoors-in-het-veld van hun taak ontslagen werden en voor 3 jaar herbenoemd voor dezelfde taak. Joep kreeg een ontslagbrief voor zijn taken als econoom, delegatus socialis, hoofd van de commissie studiebeurzen, lid van het kathedrale team. Hij werd teruggegeven aan de congregatie. Ook de wereldheer Mateus Rampai kreeg ontslag als vicaris-generaal en secretaris van het bisdom.

Toen men hoorde dat pastoor Rampai en Joep waren ontslagen, ontstond een enorme hetze tegen de bisschop, waarbij de leken het voortouw namen. Enkelen van hen reisden naar Jakarta om de nuntius van het gebeurde op de hoogte te stellen. Als reactie hierop werd in Pontianak een bijeenkomst georganiseerd van alle bisschoppen van West-Borneo onder leiding van het hoofd van de Indonesische bisschoppenconferentie. Dat was 15 en 16 maart. Tijdens deze bijeenkomst besloten de aanwezige bisschoppen Mgr. Doera op rust te sturen en de door hem genomen besluiten van eind februari terug te trekken. Vanaf 19 maart 1990 was Mgr. Doera niet meer in Sintang en functioneerde aartsbisschop Bumbun als administrator van het diocees Sintang. Mgr. Bumbun zou met de nuntius overleggen hoe het verder moest. Mgr. Bumbun probeerde daarna samen met de bisschoppen van Borneo een verzoening tot stand te brengen uitgaande van de volgende eisen: aan Mgr. Doera, dat hij een priesterraad en een economische commissie zou oprichten, met daarbij nog enkele andere voorwaarden. In een bijeenkomst van 30 priesters uit het bisdom Sintang werd dit voorstel aanvaard, maar later door leken, zo'n zestigtal Dajaks, verworpen. Zij lieten weten, dat ze bisschop Doera niet meer konden accepteren en hem niet meer wilden zien in het Sintangse. De plaatselijke regering liet weten dat ze achter de Dajaks stonden. De verzoeningspoging van de bisschoppen was mislukt.

Zilveren kloosterfeest van broeder Piet

Op 18 maart 1990 kwamen de montfortanen in klooster Menyurai bij elkaar om het zilveren professiefeest van Piet van Hoof te vieren. Kees gebruikte deze gelegenheid om met de aanwezige confraters de commotie in bisdom Sintang te evalueren. Het gerucht deed de ronde dat de montfortanen het zwarte schaap waren, maar daar was niet iedereen het mee eens.

Bij dezelfde gelegenheid liet Toon Bernard weten dat hij bij het bereiken van zijn 70ste verjaardag voorgoed naar Nederland zou terugkeren. Toon zat samen met Nico Scheiders in Serawai, vandaar dat de vraag werd gesteld: hoe moet het met Nico als Toon vertrekt? Overeenkomstig een vroegere afspraak, dat de montfortanen zich terugtrekken op twee centra, werd besloten de parochie Serawai aan het bisdom terug te geven op het moment dat Nico op verlof zou gaan.

Na de korte vergadering ging Kees voor roepingenpastoraal naar Nyarumkop en daarna naar Bandung, waar hem enkele drukke weken te wachten stonden. Immers hij zou een evaluatiegesprek houden met iedere scholastiek afzonderlijk en daarna met de begeleiders. Ook zou hij aanwezig zijn bij het zilveren priesterfeest van Piet op 25 maart 1990 in de parochie St. Odilia. Joep vierde zijn feest in de communiteit van Sintang op de eigenlijke dag 27 maart.

Janus van der Vleuten terug naar Nederland

De gezondheid van Janus was al vaak een punt van gesprek. Hoe vaak was hij niet naar het ziekenhuis in Pontianak geweest? April/mei 1990 lag Janus weer in het ziekenhuis en men raadde hem aan naar Nederland te gaan. Toen zijn gezondheid het toestond was hij van Pontianak naar het Carolus ziekenhuis in Jakarta gebracht. Daar regelde Kees, na zijn drukke werkzaamheden in Bandung, een vliegticket voor Janus en hemzelf. Op 30 mei arriveerden ze op Schiphol. Janus verbleef enkele dagen bij zijn confraters in Oirschot, maar moest al snel opgenomen worden in het Catharina-ziekenhuis te Eindhoven. Na vier weken behandeling kon hij terug naar Oirschot, maar dat was van korte duur. In januari 1991 werd hij wegens hoge bloeddruk weer opgenomen. Deze keer ontdekte de specialist dat de nieren van Janus slecht functioneerden en hij nierdialyses nodig had. Janus moest twee keer per week naar het ziekenhuis. Een jaar lang hield hij het vol, maar toen werd het te zwaar voor hem. Zijn toestand vroeg om constante verzorging. Janus werd naar S. Barbara Wijbosch in Schijndel gebracht en daar verzorgd tot de Heer hem riep op 20 september 1993.

Joep van Lier en de paspoortkwestie

De commotie in Sintang hield de gemoederen bezig. Er moest iets gedaan worden. Zo gingen Kees Smit en Piet Derckx in Jakarta naar het kantoor van de bisschoppenconferentie om enkele belangrijke personen te ontmoeten. Van hen kregen ze te horen: "laat Joep zo snel mogelijk zijn functies op het bisdom teruggeven en op verlof gaan". Voordat Kees met Janus vertrok, gaf hij die raad door aan Joep, die er meteen werk van maakte. Reeds op 2 juni 1990 maakte hij zijn ontslagaanvrage en stuurde die via een bekende naar bisschop Bumbun, de plaatsvervanger van Mgr. Doera. Enkele dagen daarna ging Joep naar Sanggau om zijn paspoort te regelen voor verlof naar Nederland. Wetende dat naar gewoonte de ambtenaar van het kantoor in Sanggau de papieren doorstuurde naar het kantoor van bisdom Pontianak, die op hun beurt het weer doorstuurden naar het kantoor van de bisschoppenconferentie in Jakarta, reisde hij door naar Pontianak. Ervan overtuigd dat Mgr. Bumbun zijn ontslagaanvraag zou krijgen en zijn paspoort automatisch zou doorgestuurd worden naar Jakarta, reisde Joep door naar Jakarta om bij Raptim een ticket naar Nederland te bestellen. De datum van vertrek zou Raptim laten weten bij het ontvangen van zijn paspoort. Joep ging naar Bandung op bezoek bij zijn confraters. Op 23 juni kreeg Joep de mededeling dat hij in Pontianak bij Mgr. Bumbun werd verwacht, die blijkbaar de ontslagaanvraag van Joep nog niet had ontvangen. Joep naar Pontianak. Tegelijkertijd met de aankomst van Joep bij de bisschop kwam ook de brief van Joep aan die, zoals later bleek, 10 dagen onderweg was geweest. Mgr. Bumbun accepteerde de aanvraag van Joep en gaf hem verlof naar Nederland te vertrekken.

Zo ging Joep overeenkomstig zijn ticket op 1 juli naar het vliegveld in Jakarta om met de KLM te vertrekken. Alles verliep prima tot de laatste pascontrole. Daar kreeg Joep te horen dat zijn naam voorkwam op een lijst en zodoende zijn paspoort ingehouden moest worden. Hij werd verzocht zich over twee dagen te melden. Joep ging naar het kantoor van de bisschoppen-conferentie afdeling personalia, die na het horen van Joep ter informatie iemand naar het emigratiekantoor stuurde. Daar werd verteld dat de naam van Joep op geen enkele lijst voorkwam. Wie zat hier achter? Joep ging naar de nuntius, die verontwaardigd Mgr. Bumbun telefoneerde en hem vroeg te laten weten aan degenen, die de Sintang-affaire naar buiten hadden gebracht en Joep op een bepaalde lijst hadden gezet, hun brief terug te trekken.

Een jaar van onzekerheid voor Joep brak aan. Allerlei instanties gingen zich met de "zaak Doera" bemoeien, waarvan Joep het slachtoffer werd. Mgr. Doera werd erover aangesproken; hij beloofde alles in het werk te stellen om Joep te laten vertrekken. Regeringsinstanties kwamen eraan te pas, maar desondanks kwam het paspoort van Joep niet boven water. Op 16 juli 1990

werd, met medewerking van Mgr. Kartosiswaya, Pro Secretaris van de K.W.I., een vergadering belegd waarbij behalve Mgr. Doera, Joep en Piet diverse bisschoppen aanwezig waren. Tijdens deze bijeenkomst bood Joep zijn excuses aan bij Mgr. Doera en Mgr. Doera beloofde Joep te helpen bij het terugkrijgen van zijn paspoort. Maar er gebeurde niets. Zelfs het generalaat ging er zich mee bemoeien en zochten kardinaal Tomko op, nadat zij hoorden dat de kardinaal het vertrek van enkele montfortanen uit Sintang had geëist. Wat bij die gelegenheid is besproken staat in een brief van Arie van der Hulst van 18 september 1990:

"P. Generaal en ikzelf zijn vanmorgen bij Kard. Tomko geweest i.v.m. "het geval". Enkele punten van de ontmoeting: Men is er zich zeer goed van bewust dat de kern van de zaak niet eenvoudigweg rond de SMM draait, maar dat het heel veel te maken heeft met zowel een rassenkwestie als met de persoon en het beleid van de bisschop.

De zaak heeft ook een politiek-religieuze dimensie (zoals we al weten, nl. Christendom - Islam), nu de bisschop civiele autoriteiten erbij betrokken heeft. De kwestie ligt daardoor zeer delicaat met de regering, dat betekent dat het "laten gaan" van onze confrater schijnbaar niet alleen meer afhangt van de bisschop, ook al zou hij er vóór zijn. Er is daarom ter plaatse geduld en voortdurend overleg nodig om tot een oplossing te komen die het minst schadelijk is voor de Kerk en al de betrokkenen.

Kardinaal Tomko heeft vertrouwen in aartsbisschop Bumbun en de anderen aan wie ter plaatse het afwikkelen van het geval is toevertrouwd, en verder gaf hij te kennen, dat hij bisschop D. danig "op zijn nummer had gezet" om hem te overtuigen dat hij moet veranderen om aanvaardbaar te kunnen zijn.

Zoals reeds uitkwam in het verslag van de provinciale raad van Nederland, valt te vrezen dat het geval voor een paar van onze confraters gevolgen zal hebben wat betreft hun toekomst. Veel zal afhangen van de uitkomst van het overleg ter plaatse. Ik ga Indonesië over deze ontmoeting inlichten, en pater provinciaal hoort er méér over tijdens zijn verblijf in Rome volgende maand."

Bezoek van Arie van der Hulst aan Indonesië

Met de steun van kardinaal Tomko en pronuntius Mgr. Sambi werd assistent generaal Arie van der Hulst door pater generaal Lemire naar Indonesië gezonden als bemiddelaar en om verzoening te bewerken zonder dat er een winnaar zou zijn van welke kant ook. Arie had zich goed voorbereid op deze bijzondere taak. Op 4 november schreef hij vanuit Jakarta de volgende brief aan Mgr. Doera:

"U zult reeds gehoord hebben dat ik dezer dagen in Indonesië ben om een reeds lang geplande canonieke visitatie af te leggen aan mijn confraters. Tevens heeft men mij gevraagd om voor hen de jaarlijkse retraite te preken.

Voor mijn vertrek uit Rome heb ik uitgebreid contact gehad met de Propaganda Fide, en in het bijzonder met kardinaal Tomko. Het verheugt me u te kunnen mededelen dat ik alle medewerking heb gekregen van de Kerkelijke Autoriteiten zowel in Rome als reeds hier in Indonesië om te trachten een "boodschap van verzoening" te brengen aan iedereen die daar voor openstaat. Het thema van onze retraite zal daar over gaan, en ook mijn eventuele verdere contacten met anderen zullen in het teken staan van verzoening.

Het spijt mij ten zeerste dat ik u niet heb kunnen treffen voor mijn vertrek naar Sintang (vandaag zondag 4 november) om met u van gedachten te wisselen over punten die ik heb mogen bespreken met kardinaal Tomko, met de Pro-Nuntius, met de paters Smit en Derckx, met aartsbisschop Bumbun en met Mgr. Kartosiswaya. Ik hoop echter rond 12 november terug te komen naar Jakarta, samen met Pater Smit, om u te ontmoeten. Ik blijf in Indonesië tot 11 december.

Intussen gaan we door te bidden en te pleiten voor een vreedzame en blijvende oplossing van de problemen in uw bisdom, en wij vragen u nederig deze intentie met uw persoonlijk gebed te ondersteunen."

Even na aankomst in Sintang begon Arie de retraite voor de montfortanen. Op 11 november begon het regionaal beraad waarover in het verslag het volgende staat:

"Pater Arie v.d. Hulst kreeg de gelegenheid om te vertellen over wat er leeft in de congregatie als geheel. Een interessante ontwikkeling vond hij de groeiende aandacht voor de lekenbeweging rond de montfortaanse families: de geassocieerden, die nu een vernieuwd statuut hebben gekregen.

Een belangrijk punt om de zending van de montfortanen te kunnen verwezenlijken is de vorming. Hij vertelde over de nieuwe samenwerkings-vormen en initiatieven voor de eerste vorming (noviciaat/scholasticaat) in Afrika, Zuid-Amerika en Europa. Eind november komen daartoe ook de smm-regionaals van Azië bij elkaar in Bandung. Ook de Voortgezette Vorming krijgt de aandacht van het generaal bestuur. Tot nu toe verwezenlijkt in activiteiten als "In de voetstappen van Montfort" gaat men het vanaf het volgend jaar vorm geven in "Internationale Montfortaanse Stage"(SIM). Ook de re-activering van het Centre International Montfortain in Rome als dienstcentrum voor de ver-spreiding van de Montfortaanse Spiritualiteit is hiervoor nodig."

In de vergadering werd natuurlijk ook gesproken over de kwestie Sintang waarover in het verslag het volgende te lezen staat:

"Er is een bepaalde lijn aan het groeien. Als smm staan we tussen de leken die geen enkel vertrouwen meer hebben in Mgr. Doera, en de hiërarchie die de bisschop niet wil laten vallen en hem nog een kans willen geven. Als smm zijn we bereid om met de bisschoppen mee te werken aan het plan om

Mgr. Doera terug te laten komen met een driemanschap als team naast/ achter zich die het concrete werk moeten doen."

Intussen was er een uitnodiging gekomen voor een ontmoeting met alle belanghebbenden in de kwestie Sintang. Het beraad vroeg met nadruk dat voor die ontmoeting in Sanggau behalve de priesters en religieuzen ook leken uitgenodigd zouden worden. Arie beloofde zich daarvoor in te zetten en tevens te zorgen dat Joep zijn paspoort zou terugkrijgen. Om de ontmoeting in Sanggau tot een goed einde te brengen spoorde Arie de confraters aan een noveen of recollectie te houden

Ontmoeting in Laverna, Sanggau, van 4 - 6 december 1990

Aanwezig waren Arie van der Hulst, promotor van deze ontmoeting, verder de bisschoppen Mgr. Bumbun, Mgr. Pujaraharja, bisschop van Ketapang, Mgr. Mencuccini, bisschop van Sanggau en Mgr. Doera, bisschop van Sintang. Op pater Alois Ding, Peter Hoogland, Jacques Gros en Mateus Rampai na waren alle priesters van het bisdom aanwezig. Leken en zusters waren echter niet te zien. De Jezuïet Djitapandrija was de gespreksleider. Na de zwakke en sterke kanten van het management op velerlei gebied besproken te hebben, de solidariteit en collegialiteit, kwam de vergadering tot het besluit dat er een verandering of aanpassing moest komen in de structuur van het bisdom. Een raad van drie personen werd aangewezen om Mgr. Doera bij te staan in het uitvoeren van zijn taak. Aangewezen werd als vicaris generaal de pater Oblaat Bernard Keradec, als secretaris de wereldheer Budhi en als econoom de montfortaan Toon Bernard.

Over de problemen van Joep en de drie montfortanen, die volgens berichten zouden moeten vertrekken, werd niet in de vergadering gesproken maar enkel met Mgr. Doera. De vergadering eiste dat het reisverbod van Joep opgeheven zou worden.

De bijeenkomst werd gesloten met een verzoeningsviering voorgegaan door Mgr. Doera, en een gezamenlijke verklaring waarin werd aangegeven dat de kwestie bisdom Sintang intern in orde was, dat het nieuwe bestuur bestond uit Mgr. Doera, Bernard Keradec, St. Budhi, Toon Bernard, en dat alle aanwezigen de echte wil hebben samen met het nieuwe bestuur hun functie te vervullen voor het welzijn van de Kerk in het bisdom Sintang.

De vergadering wees Kees Smit en Huub Swerts aan om de besluiten van de vergadering aan de leken in Sintang en Putussibau mee te delen.

Na de positief verlopen bijeenkomst in Sanggau ging Mgr. Doera proberen klaar te komen met de opheffing van het reisverbod voor Joep, maar al gauw bleek dat het niet zo eenvoudig was als werd gedacht. Monseigneur werd van de ene instantie naar de andere gestuurd, maar bereikte niets.

Was Joep in de beginperiode veel in Bandung, na enige tijd nam hij intrek in het gasthuis van de gezamenlijke religieuzen in Jalan Purwakarta te Jakarta. Hij wilde oproepbaar zijn. Hij vulde zijn tijd met assistentie te verlenen bij zusters en af en toe een bezoek aan Bandung. Het was om moedeloos te worden, er kwam geen oplossing. Pas veel maanden later op 28 juni 1991 werd Joep naar het kantoor van de bisschoppenconferentie geroepen, waar hem het paspoort overhandigd werd en hij eindelijk op verlof kon gaan.

Het Scholasticaat en Noviciaat

Na de examens einde semester verhuisden de bewoners van het montfortaans seminarie op 23–26 juni 1990 van Sukasenang naar het nieuwe huis in Surya Sumantri no. 83, 40164 Bandung. Als buren kregen ze de *International School*. Nadat de verhuisbeslommeringen voorbij waren gingen de fraters op vakantie en bezochten ze hun familie. Buiten verwachting was het huis Sukasenang snel verkocht. Een buurman, Dede genaamd, nam het over. Hij veranderde de kapel tot manufacturenwinkel. Zoals aanbevolen door pater provinciaal werd de opbrengst van het huis in het opleidingsfonds gestort.

Vanaf juli 1990 werd het nieuwe huis behalve door scholastieken ook bewoond door novicen en postulantbroeders. De novicen woonden er omdat het noviciaat op Gunung Kencana werd verbouwd. Hun aantal was 18, te weten 12 eerstejaarsnovicen en 6 tweedejaars. De 4 postulantbroeders kwamen onder begeleiding van Piet.

Het groeiende aantal kandidaten zal bij sommigen de vraag oproepen: Waar komen ze vandaan? In korte tijd zag je niet alleen kandidaten van Borneo, waar de montfortanen werkzaam waren, maar ook van Flores en Java. Kees rekruteerde op Borneo, Wim en Piet op Java en Flores, elk met een eigen manier van aanwerving. Op Borneo geschiede de rekrutering hoofdzakelijk door de aanwezigheid van de montfortanen en het regelmatige bezoek aan het seminarie Nyarumkop. Op Java werden de klein-seminaries bezocht en jaarlijks maakten Kees, Piet, Wim en later ook Nico, een tocht van twee of drie weken op Flores. Daar werden contactpersonen op diverse scholen en seminaries bezocht plus de jongens die zich reeds aangemeld hadden. Het was belangrijk voldoende gegevens te verzamelen over de kandidaten, omdat sommige jongens zich kandidaat stelden enkel om op Java te komen. Van de klein-seminaries kregen

we uitgebreide rapporten over de kandidaat, maar van hen die afkomstig waren van een gewone middelbare school niet. Daarom werden deze laatste kandidaten naar het St.-Paulus seminarie in Mataloko gestuurd waar een tweejarige voorbereiding werd gegeven. Dit seminarie was gesticht door Mgr. Doera en werd geleid door de wereldheer Matias Sala. Om Sala te helpen werd regelmatig een frater montfortaan voor zijn pastoraal jaar naar dat seminarie gestuurd. Die frater gaf daar inleiding op het montfortaanse leven en hielp als informant bij het selecteren van kandidaten.

Het feit dat de montfortaanse kandidaten van verschillende eilanden kwamen bracht een rijkdom aan cultuur, achtergronden, manier van leven en werken met zich mee. Het verschil van achtergrond had invloed op de manier van opleiden en begeleiden. Voor de begeleider maakte het een verschil of je te doen had met een Javaan, Florinees of Dajak. In het noviciaat werd gekeken hoe iemand was in de omgang, wat zijn achtergronden waren, zijn motivatie.

Normaliter fietsten de novicen in de vroege ochtend van maandag en dinsdag naar de universiteit, waar zij het "geestelijk jaar" volgden samen met kruisheren, wereldheren en ursulinen. Ze kregen les in bijbel, godsdienst, spiritualiteit, bidden enz. Buiten deze lessen werden ze ook betrokken bij sociale projecten in woonwijken met als hoogtepunt twee weken werken in Jakarta als afsluiting van dat "geestelijk jaar". De novicen werkten in Jakarta als hulpje op de bouw tegen een kleine vergoeding. Van die vergoeding moesten ze hun eigen potje doen. Ze overnachtten op de bouw samen met andere loonwerkers. Naast de lessen in het "geestelijk jaar" kregen zij thuis aanvullende lessen en begeleiding van de novicenmeester Wim en van Piet.

De Aziatische regionaals in Bandung

Eind november 1990 was er een vrolijke stemming in het montfortseminarie te Bandung. De komst van regionaal Anil Kumar uit India, Claude Sigouin uit de Filipijnen, Jean Claude Beland uit Papua New Guinea en assistent generaal Arie van der Hulst was voor de fraters een dankbare afwisseling tussen de drukte van de colleges. De ontmoeting van de Aziatische regionaals vond voor de eerste keer plaats in Indonesië en wel van 27 tot 30 november 1990. Behalve regionaal Kees Smit waren van Indonesië ook aanwezig Wim Peeters en Piet Derckx. De bedoeling van deze bijeenkomst was allereerst ervaringen uitwisselen en bekijken hoe samengewerkt kon worden bij de montfortaanse opleiding. India was in 1975 begonnen met de opleiding, de Filipijnen in 1985 en ongeveer hetzelfde jaar ook Indonesië. Papua New Guinea was nog niet zover. Niet alle jongens in het seminarie spraken vlot Engels, maar dat

weerhield niemand om met de gasten te communiceren. Ze genoten zichtbaar van een gesprek met een montfortaan uit een andere cultuur, uit een ander land.

Nico Scheiders naar Bandung

Het Montfortaans Seminarie bood plaats aan 40 fraters en broeders, maar had geen gebedsruimte en leslokaal. Meneer Krisnadi, die de verbouwing in Sukasenang gedaan had, werd gevraagd samen met architect Ir. F. X. Budiwidodo, te bekijken hoe het geheel aan te passen.

Januari 1991 werd begonnen met de verbouwing. Er werd een verdieping op het voorste gedeelte gezet. De benedenverdieping van het voorhuis had bij de ingang twee gastenkamers, vervolgens een recreatieruimte en eetzaal. De te bouwen bovenverdieping moest plaats bieden aan een kapel met plaats voor ongeveer 80 mensen, een leslokaal plus een computerruimte. De duur van de verbouwing was geraamd op 8 maanden. Op 15 augustus zou de kapel gebruikt worden voor de professie van 6 novicen en de geloftenhernieuwing van de oudere fraters. Maar helaas lukte dat niet. De verbouwing kwam pas klaar in oktober 1991 en werd op 5 februari 1992 door bisschop Alexander Djajasiswaja ingezegend. "Moge het een huis zijn om wijsheid op te doen", aldus de woorden van de bisschop bij die gelegenheid.

Voor het jaar 1991/1992 waren er maar liefst 50 aanmeldingen voor het noviciaat. Van hen werden er 15 aangenomen. Dat betekende dat samen met de 10 novicen van het jaar 1990/1991 in het noviciaat 25 novicen zouden zijn. Veel te veel voor één novicemeester. Vandaar dat regionaal Kees in samenspraak met de begeleiders het systeem veranderde. De tweedejaars novicen, die reeds colleges volgden op de universiteit, verhuisden naar het Montfort Seminarie in Surya Sumantri, waar pater Nico Scheiders Piet kwam helpen. Opdat de verandering overeenkomstig het kerkelijk recht zou verlopen en een weekje ziek-zijn geen beletsel zou worden, begon het canonieke noviciaatsjaar op 4 augustus. De keuze van deze datum had verband met de aanvang van de colleges op 15 augustus.

Een twistpunt zou kunnen zijn dat het canonieke noviciaatsjaar niet werd afgesloten met het afleggen van de geloften. Na het canonieke noviciaatsjaar gingen de novicen een jaar college lopen, pas daarna volgde de eerste professie. Waarom werd dit gedaan? Er werd een jaar toegevoegd om, zoals eerder gezegd, aan de novicen en de begeleiders de gelegenheid te geven een goede beslissing te nemen bij de aanname voor de geloften. Een jaar college lopen aan de universiteit werd gezien als een positieve bijdrage om volwassen te worden in het nemen van een verantwoord besluit. In no. 147 van de constituties staat: "Het noviciaat begint met een liturgische viering en eindigt

ook met een liturgische viering, waaronder de aspirant door de professieformule door geloften een tijdelijke verbintenis aangaat." Er staat nergens dat het canonieke noviciaatsjaar moet gesloten worden met het afleggen van de geloften.

Op 9 augustus arriveerde Nico Scheiders in het montfortseminarie te Bandung en begon hij zijn nieuwe taak als begeleider. Even na Nico arriveerde ook Wim Peeters. Hij kwam terug van de SIM (Stage International Montfortain) en verlof in Nederland. De taak van Wim was tijdens zijn afwezigheid overgenomen door Kees Smit. Tijdens bovengenoemde bedrijvigheid had Piet met zijn scooter een aanrijding met een fiets op de Jalan Terusan Pasteur. Hij kwam te vallen en brak zijn sleutelbeen.

Enkele tegenvallers

De aanwezigen bij de vergadering in Laverna, Sanggau hadden ondanks protest Toon Bernard aangewezen als econoom van het bisdom. Als blijk van zijn ongenoegen weigerde Toon zijn parochie Serawai-Ambalau los te laten. Hij bleef er wonen en ging enkel de derde week van de maand naar Sintang. Niet verwonderlijk, dat al het werk hem steeds zwaarder op de schouders drukte en hem deed verzuchtten: *"Hoe lang hou ik dat reizen tussen Serawai en Sintang nog vol? Een ding is zeker als ik 70 word ga ik naar Nederland terug".* Gelukkig had hij de hulp van Huub Swerts en zijn confraters.

Werken op West-Borneo was vaak vechten met je gezondheid. Natuur en milieu veroorzaakten veel ziekten. Frans Luiten kan daarvan meespreken, hij moest voor behandeling zelfs naar Nederland. Na terugkomst in Benua Martinus ging het helaas al snel weer mis. Op dienstreis tijdens de veertigdagentijd van 1991 werd hij opnieuw ziek. Na de paasviering moest hij met hoge koorts naar het Carolus-ziekenhuis in Jakarta gebracht worden. Eerst werd gedacht aan niersteen of tyfus, maar de dokter vond niets van dat al en zei dat Frans gezond was. Hij ging naar Bandung, waar Frans overnachtte bij een zekere Dirk Vleugels. Daar werd hij opnieuw overmeesterd door hoge koorts en opgenomen in het Advent-ziekenhuis. Deze keer ontdekten de specialisten bij Frans een blaasontsteking. Na een behandeling kon hij weer teruggaan naar Benua Martinus. Nauwelijks aan het werk kreeg hij weer hetzelfde en moest opnieuw naar Jakarta gebracht worden. Deze keer werd hij opgenomen en vijf dagen behandeld.

Pater Alois Ding, pastoor in zijn geboortedorp Padua, werd ongeveer terzelfder tijd ziek. Hij reisde naar Jakarta waar hij naar gewoonte overnachtte bij Tus, familie van hem. Voor behandeling ging hij naar het Carolus-ziekenhuis, waar de dokter kanker op zijn stembanden ontdekte en Alois de keuze gaf

tussen opereren of bestralen. Omdat operatie betekende dat zijn stembanden zouden worden weggenomen, werd gekozen voor bestraling. Na 34 keer bestraald te zijn kon Alois weer terug naar zijn parochie. Wonder boven wonder, de tumor was verdwenen.

Agroforestry

Leven en werk brachten de montfortanen steeds dichter bij de mensen en de natuur. Gedreven door liefde voor de Dajaks en het milieu werd de mogelijkheid bekeken hoe de mensen te helpen het land zodanig te bewerken dat het niet meer ten koste van de natuur gebeurde, zoals het wegbranden van bossen. De Dajak-boeren hadden de gewoonte om voor het maken van een rijstveld een stuk woud om te kappen en te verbranden, een manier van werken die vaak grote bosbranden veroorzaakten. Omdat het paste in de doelstellingen en Piet van Hoof de kennis bezat, startten Jacques Maessen en Piet een beweging met de naam Agroforestry. De opzet was de Dajaks te overtuigen van het belang van het oerwoud, hen de nodige informatie te verschaffen en daadwerkelijk bij te staan om op een andere manier te werken. Daar waar de natuur beschadigd was, wilden ze de mensen helpen bij aanplantingen die erosie moesten voorkomen en iets toevoegen aan de rijkdom van de bestaande natuur. Bij de uitvoer van dit programma zou Jacques Maessen zich bezig houden met informatie en Piet met het stekken en planten van bomen en gewassen. De resultaten zijn te zien in de dorpen rond Bukit Kelam en in de Lebang-rivier.

Regionaal Beraad 8 november 1991

De retraite van 1991 werd gegeven door pater Charles Knibbeler, die daarvoor uit Nederland was gekomen. Zijn conferenties bezielden de confraters om gemotiveerd en met frisse moed verder te gaan met het beleven en verkondigen van het Rijk Gods. Naar gewoonte werd de retraite gevolgd door een regionaal beraad dat deze keer in het teken stond van de vernieuwing van het contract met het bisdom Sintang. In tegenstelling met het oude contract en ook met het concept van het bisdom, dat van de parochie eist hun pastoor te onderhouden, wilden de missionarissen dat niet de parochie maar het bisdom de pastoor zou onderhouden, omdat de parochies waar ze werkten arm waren en geen pastoor konden onderhouden. Over dit punt zou onderhandeld moeten worden, vond de vergadering. Kees gaf hierna een verslag van zijn reis naar Rome waar hij een ontmoeting had bijgewoond van 25 april tot 7 mei 1991. Die ontmoeting stond

in het teken van de montfortaanse associés, vorming, administratie, financiën en structuur van de congregatie. Interessant voor de confraters was het voorstel van de generale raad om de structuur te veranderen en enkel te spreken van generaal, provincie, vice-provincie en generale delegatie. Als deze verandering zou aangenomen worden had dat consequenties voor de Indonesische regio. Indonesië zou los gemaakt worden van Nederland en op eigen benen moeten staan. Als reactie op dat voorstel liet het beraad weten geen bezwaren te hebben tegen de verandering van de naam regio naar delegatie, maar men wilde niet los van Nederland.

In het gesprek over vorming bepaalde de vergadering dat in het vervolg kandidaten een oriëntatiejaar moesten volgen om hun kennis op te vijzelen en als persoon te groeien. Opnieuw werd het belang van een goede begeleiding voor fraters en broeders tijdens het praktijkjaar in de parochie benadrukt.

Het was al te zien tijdens het beraad, Kees zag er niet goed uit. Het jarenlang regionaal-zijn met al de andere functies werd voor hem te veel. Steeds weer je uiterste best doen goede verhoudingen te stichten tussen de confraters, al je krachten geven voor de oplossing van de commotie in het bisdom Sintang en de moeilijkheden rond het paspoort van Joep, volle aandacht schenken aan de vorming van jonge montfortanen in Bandung, het pastorale werk in de parochies, het vroeg veel te veel van zijn krachten. Vooral toen hij ook nog last kreeg van malaria en dysenterie, begon zijn lichaam te protesteren, hij kreeg hartritme-stoornissen. De confraters maakten zich bezorgd en gaven Kees de raad voor een opknapbeurt naar Nederland te gaan en afstand te nemen van al zijn taken en plichten. Kees stemde ermee in en reisde samen met Charles Knibbeler naar Nederland.

Joep van Lier hulppastoor in Cimahi

Na 4 maanden verlof kwam Joep in november 1991 vanuit Nederland terug naar Indonesië. Het was voor hem nog niet duidelijk, waar hij zou gaan werken. Terug gaan naar Sintang leek niet verstandig. Toevalligerwijze kwam hij in Jakarta Mgr. Alexander Djajasiswaja, de bisschop van Bandung, tegen, die op de hoogte was van het probleem Sintang. Joep vertelde dat het voor hem nog een vraag was waar te gaan werken. Zonder veel omslag van woorden kreeg Joep de raad contact op te nemen met de kruisheer Warsito, de pastoor van de St. Ignatius parochie in Cimahi, dicht bij Bandung. Joep deed wat de bisschop hem aanraadde, hij reisde af naar Cimahi. Na een kort gesprek kon hij op 30 november als assistent pastor beginnen.

De geboorte van Kobus op 9 maart 1992

Het zilveren priesterfeest van Jacques Maessen op 7 maart 1992 was de reden dat van her en der de montfortanen naar Menyurai kwamen. Als vervanger van Kees Smit was ook Piet Derckx vanuit Bandung overgekomen. Na een gezellig samenzijn met de feesteling, had Piet een ontmoeting met de vicaris-generaal Bernard Keradec, die liet doorschemeren Jacques Maessen te gaan vervangen als hoofd van de commissie communicatie en hem te verhuizen naar Serawai. Zijn functie zou overgedragen worden aan meneer Kardi. Piet beloofde met Jacques die wens te bespreken, maar herinnerde de vicaris aan een afspraak van drie jaar geleden met Mgr. Doera dat de montfortanen zich zouden terugtrekken uit de buitengebieden (waaronder Serawai) en zich concentreren op Sintang en Putussibau. Piet bracht het besprokene met de vicaris een dag later te berde in een vergadering met de aanwezige montfortanen.

Jacques had geen bezwaar de functie als hoofd van de commissie communicatie los te laten. Wel drukte hij zijn teleurstelling uit over de manier waarop het bisdom hem ontsloeg. Vervolgens vertelde Jacques zijn plannen om een nieuw werk te beginnen, later bekend als KOBUS (**Ko**munikasi **Bu**daya **S**ocial), een informatiecentrum op sociaal, economisch en cultureel gebied. Het centrum zou samen werken met stichtingen die zich inzetten voor de vooruitgang van de Dajaks en milieu. Reeds lopende projecten als huisnijverheid, agroforestry (samen met Piet van Hoof) en toeristenbegeleiding zou hij voortzetten. Jacques liet weten zijn werk los van het bisdom onder de paraplu van de S.M.M. te verrichten. De confraters zagen de nieuwe stichting in het licht van het Conciliaire proces als betrokkenheid van de Kerk met de problemen van de wereld. Jacques zou op Menyurai gaan wonen en voor het werk het te koop aangeboden huis van Sudarso gebruiken. Het huis zou op naam van Jacques staan bij de koop, maar nadat de papieren in orde waren zou het huis via een notariële acte overgeschreven worden op naam van de Montfort Stichting; immers Kobus zou opereren onder de vlag van de Montfortstichting. Jacques werd gevraagd op de vraagprijs van 50 mil af te dingen en al zijn geld - behalve de gelden voor zijn lopende projecten - af te dragen aan de regionale econoom Huub Swerts. Huub zou het huis kopen en betalen met gelden van de algemene kas.

Een ander punt dat besproken werd was het verlangen van het internaat "Desa Bina Remaja" een montfortaans project te maken. "Desa Bina Remaja" ligt dicht bij het montfortaans klooster Menyurai en bestaat uit een complex huizen door Joep van Lier gebouwd als onderkomen met begeleiding voor schoolgaande jeugd uit afgelegen dorpen. De confraters zagen het als een

uitstekende werkplaats voor de jonge broeders. Tijdens het gesprek met Piet van Hoof had de vicaris in principe zijn toestemming gegeven.

Reeds geruime tijd deed het gerucht de ronde dat het bisdom de zagerij (Umis) met de daarbij behorende gebouwen wilde verkopen en de Technische School sluiten. De uitvoering van dat plan zou grote gevolgen hebben voor Ad Sommers, Piet van Hoof en de werklui. De sluiting van de technische school hield verband met plannen van de regering in 1994 die een andere vorm van technische opleiding invoerde. De sluiting van de zagerij, smederij en al wat daarbij hoorde lag in de lijn van de verwachting, omdat ze niet meer rendabel waren en vroegen om kostbare aanpassingen. De vicaris van het bisdom had aan Ad en Piet gevraagd mee te denken hoe het verder moest. Zij wilden graag met het bisdom naar nieuwe wegen zoeken, maar vroegen daarvoor de nodige tijd.

Ook kwam tijdens de vergadering het thema opleiding weer ter sprake. De confraters werden zich bewust dat de komst van een nieuwe generatie montfortanen aanpassingen vroeg. Met als uitgangspunt dat iedereen zich thuis moest voelen, werd afgesproken in aanwezigheid van de jonge montfortanen Indonesisch te spreken, naar hun verhalen te luisteren, met hen te discussieren en te bidden. Anderzijds werd erop gewezen dat de opleiding de jongeren ervan bewust moest maken dat het samenleven en samenwerken met door de tijd gekleurde ouderen aanpassing zou vragen van hun kant.

De missionarissen zagen dat nog altijd maar weinig Dajaks montfortaan werden en vroegen zich daarom af: Is daar iets aan te doen? Besloten werd meer aandacht te besteden aan roepingenpastoraal en regelmatig te bidden voor roepingen als montfortaan.

Onrechtstreeks was via Joep een aanbod binnengekomen in Bandung een parochie te beginnen. Moesten de montfortanen daarop ingaan, zou het gunstig zijn voor de toekomst? In verband met de opleiding was er wel eens gesproken over een parochie dicht bij het scholasticaat; we zouden dan mogelijkheden hebben voor stage en praktijk. Uiteindelijk besloot de vergadering: als Joep er voor voelt, waarom niet, vooral als dit gunstig is voor de toekomst en meer mogelijkheden geeft voor onze jonge montfortanen.

Toon Bernard neemt afscheid en de ziekte van Alois Ding

Zoals reeds lang aangekondigd, zou Toon op 70-jarige leeftijd zijn missionair werk in het bisdom Sintang beëindigen. Inderdaad nam Toon na het vieren van zijn verjaardag op 13 mei 1992 afscheid van zijn mensen in de parochie Serawai-Ambalau en half juni in Sintang. Op 22 juni 1992 vertrok hij naar Nederland. Toon was een bijzondere man, enig in zijn soort. Hij was een harde

werker. Van de 40 jaar Borneo was hij 30 jaar in de parochie Serawai-Ambalau, waar hij werd gezien als de bouwer van scholen, kerken, internaten en onderwijzerswoningen. Hij was dé gezochte man bij ziekte en bevallingen. Hij was een niet te vervangen iemand. Terug in Nederland nam hij zijn intrek in klooster Bijsterveld te Oirschot. Hij was enige tijd overste van de communiteit en werkte als rector van het bejaardenhuis Sint Joris tot zijn gezondheid het niet meer toeliet en hij voor verzorging naar Vroenhof verhuisde. Op 80-jarige leeftijd overleed hij op 19-7-2002. Hij werd begraven in Oirschot.

Enkele weken na het vertrek van Toon, ging Alois Ding op reis. Hij wilde vakantie houden bij zijn familie in Jakarta. Op 4 juli 1992 arriveerde hij in Pontianak en bezocht het kantoor van de kapucijn Willy Wagenmakers. Tegen Willy klaagde hij over pijn in zijn rechter arm en een gevoel van verlamdheid. Hij ging naar zijn neef om daar te overnachten, maar nog diezelfde dag kreeg hij een hersenbloeding en moest opgenomen worden in het ziekenhuis. Zijn rechterzijde was verlamd en hij kon niet meer spreken. Uit voorzorg werd hem het sacrament der zieken toegediend. Dit slechte nieuws kregen de confraters in Sintang pas op 6 juli te horen. Onmiddellijk reisde Huub Swerts naar Pontianak om bij Alois te zijn. Kees was op dat moment in Manilla voor een ontmoeting met de Aziatische regionaals. Na verloop van tijd werd de toestand van Alois stabiel en kon hij moeizaam weer iets zeggen en met een stok lopen. Hij mocht naar Sintang, waar de confraters hem met liefde opnamen in de communiteit.

Wat er nog meer gebeurde in 1992/1993

Op 15 augustus 1992 deden 9 novicen hun eerste professie en hernieuwden 11 fraters hun geloften in aanwezigheid van regionaal Kees Smit. Er kwamen 12 nieuwe novicen waarvan 10 priester- en 2 broederkandidaten. Drie tweedejaars novicebroeders hadden een praktijkjaar bij Joep van Lier in Cimahi. Joep liet ze eerst meedraaien in een militaire kazerne en daarna werkten en leefden zij bij eenvoudige parochianen. In het scholasticaat waren 30 fraters, waarvan 20 geprofeste en 10 tweedejaars novicen. Frater Riyanto was bezig met zijn scriptie ter afsluiting van zijn studie.

Nico Scheiders maakte een promotiereis naar Flores. Het aantal kandidaten bleef groeien, maar het aantal montfortaanse missionarissen in het diocees Sintang verminderde. Na het vertrek van Toon Bernard bleven er nog 9 over. Zij hadden de zorg over de parochies Benua Martinus/Lanjak/Badau, Putussibau/Mendalam/Siut-Melapi en Lebang. Door het afkalven van de oevers van de Embaloh-rivier kwam de pastorie van Benua Martinus steeds korter bij de rivier te liggen, tot er nog maar 6 meter overbleef en Henk Kalter en Frans

Luiten begonnen met de bouw van een nieuwe pastorie ver het land op richting Keraam.

Joep deed het goed in Cimahi. Als blijk daarvan ontving hij op 30 oktober 1992 de officiële aanstelling als hulppastoor in de St. Paulus parochie, Jalan Moha Toha, in Bandung met als speciale opdracht voorbereidingen te treffen voor de afscheiding en opbouw van een nieuwe parochie. Een jaar later op 1 januari 1994 werd Joep hoofdpastoor van de St. Paulus parochie.

Oktober 1992 kwam pater John van Oss uit Nederland om de jaarlijkse retraite te geven. Tijdens het beraad erna werd het provinciaal kapittel 1993 voorbereid. Kees en Piet van Hoof werden aangewezen om de regio op het kapittel te vertegenwoordigen. Daarna deed Kees verslag van de gehouden regionaals bijeenkomst in Manilla. De regionaals hadden afgesproken een gezamenlijke voorbereiding voor de eeuwige geloften te houden van augustus tot december 1993. India was aangewezen dat te organiseren. Voor het aanstaande generaal kapittel hadden de regionaals Kees Smit aangewezen als speciale afgevaardigde.

De diocesane adviesraad

Op 26 dan 27 november 1992 kwam de diocesane adviesraad van Sintang samen met Mgr. Doera. Zij bespraken een brief van de pronuntius gedateerd 16 november 1992, die liet weten dat Doera moest terugkeren in het bisschopshuis. Sinds de vergadering in Laverna, bijna twee jaar geleden, woonde de bisschop op de pastorie Sungai Durian en de vicaris-generaal, die in feite het bisdom bestuurde, in het bisschopshuis. Verder stond in de brief dat bij terugkomst de bisschop dagelijks een stafvergadering moest houden en dat pastorale en economische kwesties besproken dienden te worden met de advies- of economische raad. Mgr. Doera moest zijn activiteiten op politiek vlak staken en het seculier instituut "Regnum Dei", opgericht door Mgr. Doera, werd verboden. Ook moest het klein-seminarie in Sintang dicht.
Tijdens de diocesane raad kwam de stichting "Kobus" ter sprake. De raad had geen bezwaar omdat Kobus een stichting van de montfortanen was onder toezicht van de regionaal. Ze zagen Jacques als een begaafd, creatieve man vol ideeën, die om goed te functioneren begeleid moest worden. De raad wees erop dat het goed zou zijn in het contract met de montfortanen ter verduidelijking van zijn rechten en plichten een artikel te wijden aan de stichting Kobus.

Provinciaal Kapittel van 4 tot 7 januari 1993

Provinciaal Theo Hustin opende het kapittel te Oirschot met het voorlezen van nummer 210 van de constituties: *"Het kapittel is een collegiale vergadering die, in de geest van het gezelschap, zich inzet om het apostolische religieuze leven te bevorderen in de concrete omstandigheden en de richtlijnen en normen opstelt die nodig zijn voor het leven van de provincie volgens de geest van het gezelschap"*. Hierna gaf de provinciaal een verslag over de laatste drie jaar besturen. Hij was tevreden met de voorbereidingen in de regio's wat betreft het generaal kapittel.

De verslagen van de regio's waren antwoorden op de toegestuurde vragen. Kees Smit gaf een overzicht van de politieke en kerkelijke situatie in Indonesië en noemde vervolgens de sterke en zwakke punten van de regio. Als sterke kanten noemde hij de gezamenlijke visie van de confraters om te werken aan geloofsverdieping van de katholieken in het bisdom Sintang, het belang van leken-kadervorming op twee centrale plaatsen (Sintang en Putussibau). Kees voegde hieraan toe dat de jongelui in Bandung daarom voorbereid dienden te worden op team-work in parochie-retraites, recollecties, etc. Een ander sterk punt van de groep was volgens Kees, dat de montfortanen dicht bij de mensen stonden, makkelijk waren in de omgang en werkten met werkelijke inzet voor de mensen. Ook noemde hij als sterk punt het feit dat de regio aanwas had, er waren 30 fraters, waaronder 9 tweedejaars novicen, in het scholasticaat, en 10 eerste jaar kandidaten in het noviciaat.

Als zwakke kanten noemde de regionaal de onzekere situatie met de bisschop, leeftijd en ziekte (3 man). Het kleiner worden van de groep confraters in Sintang bemoeilijkte de opvang en begeleiding van de jongeren tijdens hun pastoraal jaar.

Sprekend over kansen en mogelijkheden voor de regio, zag Kees een veelbelovend werkterrein voor de jonge paters en broeders in het internaat, jeugd- en ontmoetingscentrum "Desa Bina Remaja". Ook bood de technische school in Sintang, die omgevormd moest worden vanwege veranderingen in het onderwijs, mogelijkheden voor de toekomst. Verder was de stichting Kobus van Jacq Maessen een centrum op sociaal-economisch en cultureel gebied. In Bandung zou de nieuwe parochie een plaats kunnen worden voor stage van de fraters in opleiding.

Na de verslagen van de diverse regio's besteedde het kapittel aandacht aan het hoofdthema voor het generaal kapittel, de montfortaanse zending. De leden van het kapittel, afkomstig uit de Derde Wereld, zagen in tegenstelling tot de anderen roepingenpastoraal als hun prioriteit, en samen met alle anderen konden ze zich vinden in het belang van permanente vorming, niet alleen ter

verdieping van de montfortaanse spiritualiteit, maar ook ter verdieping van het pastorale gebeuren, van exegese en theologie. Ook kwam nog de integratie van paters en broeders ter sprake. Het bleek dat dit niet overal even goed verliep. Kees liet weten dat er op dat punt geen probleem was in Indonesië. Als bewijs noemde hij het feit dat een broeder hogere catechetische studie maakte als voorbereiding op een actief functioneren in de evangelische montfortaanse zending.

In vele regio's was men bezig met associés, die goed functioneerden en hoop gaven voor de toekomst. Indonesië was wegens gebrek aan personeel nog niet zo ver.

Als slot van het kapittel werden Charles Voncken en Huub Somers aangewezen om pater provinciaal te vergezellen naar het generaal kapittel van 20 juni tot 10 juli 1993 in Rome.

Bezoek van pater generaal

Als afsluiting van zijn 12-jarige functie als algemene overste bracht generaal Gerard Lemire in februari 1993 een bezoek aan Indonesië. Van dichtbij wilde hij de ontwikkelingen zien van de veel besproken regio. In Bandung ontmoette hij de novicen, scholastieken met hun begeleiders en Joep van Lier. Daarna ging hij naar Sintang om met Kees Smit en de confraters de situatie en relaties in het bisdom Sintang te bespreken. Om een zo breed mogelijk zicht te krijgen bezocht hij ook bisschop Doera en zijn vicaris Bernard Keradec. De confraters van Benua Martinus en Putussibau ontmoette hij in Putussibau. Van daaruit reisde hij terug naar Jakarta om een ontmoeting te hebben met de pronuntius Mgr. Sambi. Als afsluiting van zijn visitatie had hij nog een evaluatiegesprek met Kees Smit en Piet Derckx.

Pater Lemire sprak tijdens het afsluitend gesprek zijn waardering uit over de opleiding, maar uitte zijn verwondering over het feit dat de tweedejaars novicen onder de jurisdictie van de overste van het scholasticaat stonden en de novicemeester geen enkele verantwoordelijkheid meer had over hen. Hij liet duidelijk merken dat daar verandering in moest komen. Over de broederlijkheid tussen de confraters in diocees Sintang was hij zeer tevreden, maar was verrast hoe negatief de bisschop sprak over hen. Nog meer verrast toen de bisschop liet weten dat een gedeelte van de montfortanen diende te vertrekken en alleen positief sprak over Kees Smit. Pater generaal prees de manier van samenleven en samenwerken in Putussibau en Benua Martinus, maar maakte een uitzondering over de manier van leven van één van de confraters.

Over zijn onderhoud met de nuntius zei hij het volgende: "De nuntius zegt bereid te zijn een oplossing te zoeken, maar deze zal niet van één kant kunnen komen. Volgens de nuntius kunnen enkele confraters niet langer in bisdom Sintang blijven. Als men erin zou slagen deze confraters te verwijderen, zou een oplossing voor de Kerk ongetwijfeld mogelijk zijn." Pater generaal concludeerde: "Ik geloof dat men de aanbevelingen van de nuntius zeer serieus moet nemen. Indien van onze kant niets verandert, moet men draconische maatregelen vrezen van de kant van het gezag ter plaatse". Naar de toekomst kijkende zullen volgens pater generaal beslissingen genomen moeten worden. Er zullen enkele confraters naar een ander bisdom moeten verhuizen.

Nadat provinciaal Hustin het verslag over de visitatie had gelezen, schreef hij in een brief van 30 maart 1993 aan Kees:

"Het was een pittig generaal bezoek en nog pittiger zal het vervolg moeten zijn". Vervolgens liet hij weten: *"Ik ben het met de generaal eens dat alles gedaan moet worden om de toekomst voor de kandidaten zo gunstig mogelijk te doen zijn.... Ik zet hier en daar vraagtekens bij de ervaringen van de generaal en bij zijn beoordelingen van sommige confraters... Kees, ik hoop dat je sterk genoeg zult zijn maatregelen te nemen en zo met de confraters te praten dat zij de ernst van de zaak inzien en zeker datgene zullen doen wat in belang is voor de toekomst van de SMM in Indonesië. Misschien zal dit inderdaad voor enkelen betekenen om van bisdom te veranderen."*

Ontmoeting met Mgr. Doera

Op 25 maart 1993, het feest van Maria Boodschap, vierde Kees zijn zilveren priesterfeest te midden van zijn confraters in Bandung. Hij was daar om samen met zijn confraters de kandidaten voor het noviciaat te selecteren. Van het aantal aanvragen werden uiteindelijk voor het noviciaatsjaar 1993/1994 10 jongens aangenomen. Omdat Wim op verlof zou gaan en een cursus ging volgen op *The Institute for Spiritual Leadership in Chicago*, werd Nico Schneiders gevraagd Wim Peeters als novicemeester te vervangen.

Het evaluatiegesprek met pater generaal hield Kees en Piet bezig vooral nadat de brief van pater provinciaal hen dwong maatregelen te overwegen en desnoods enkele confraters uit het bisdom Sintang te doen verhuizen. Alvorens iets definitiefs te besluiten, wilden ze een gesprek hebben met Mgr. Doera en een persoonlijk gesprek met desbetreffende confraters. Kees en Piet hoopten dat na een gesprek met de bisschop, het verhuizen van drie confraters niet nodig zou zijn. Na dit besloten te hebben ging Kees terug naar Sintang. In Pontianak ontmoette hij een van de drie besproken personen, die op weg was naar Nederland vanwege ernstige ziekte van zijn moeder. Kees was vast besloten met hem

te spreken, maar nog voor hij daartoe kans zag, kwam het bericht binnen dat de moeder was overleden. Een bericht, dat het ongepast maakte over een eventuele verhuizing te spreken. Met de tweede persoon in Sintang, die in mei op verlof ging, lukte het evenmin een gesprek te hebben. Toen op 25 mei 1993 Kees en Piet een gesprek hadden met Mgr. Doera en vicaris Keradec, was er met niemand van de drie betrokken confraters gesproken.

In het gesprek met de bisschop onderstreepte Kees het belang in het diocees een rustige plaatst te hebben waar jonge montfortanen zich konden oriënteren en pastorale ervaring opdoen. Drie fraters stonden klaar om het pastoraal halfjaar te beginnen, twee jonge broeders begonnen hun praktijkjaar en één frater was klaar met zijn opleiding. Zich bewust, dat door toedoen van enkele confraters, de relatie van de montfortanen met het bisdom een sta-in-de-weg kon zijn voor de toekomst, aanvaardde het regionaal bestuur de eis, om die confraters uit het bisdom terug te trekken. Dat zou dan wel betekenen, dat de momentele bezetting van de parochies om een aanpassing vroeg. Kees en Piet gaven enkele concrete voorbeelden van die aanpassing. Daarna gaf Kees ook nog de wens te kennen "Desa Bina Remaja" en de technische school op Sungai Putih als montfortaans werkterrein te hebben. Mgr. Doera en zijn vicaris luisterenden met voldoening naar de woorden van Kees en Piet, maar besloten niets.

Na dit gesprek hield het regionaal bestuur een evaluatievergadering en besloot bij een komende gelegenheid in gesprek te gaan met de confraters. Maar voor het zover was, lekte de inhoud van het gesprek met de bisschop uit met als gevolg, dat een aantal confraters zich verloochend voelden en het vertrouwen in het bestuur kwijt waren. Het gesprek met de bisschop en de gebeurtenissen erna werden doorgegeven aan pater provinciaal, die als reactie daarop in een brief aan Kees en Piet liet weten, dat hun besluit uitgesteld moest worden totdat het besproken was met het regionaal beraad. Tegelijkertijd stuurde hij een brief naar bisschop Doera om te laten weten dat het besluit van de regionale raad door de provinciale raad was uitgesteld. Er zou pas een definitief besluit komen na het regionaal beraad in november. Het ingrijpen van de provinciaal bevrijdde het regionaal bestuur van de plicht de wens van generaal Lemire uit te voeren.

De ziekte van Henk

In deze moeilijke periode kreeg Henk Kalter opnieuw last van hoge bloeddruk. Bij het zien van verlammingsverschijnselen aan de linkerzijde van zijn lichaam vreesde men het ergste. Hij werd naar het Antonius-ziekenhuis in Pontianak

gebracht en even later naar het St.-Elisabeth ziekenhuis in Semarang. De dokter vreesde voor een hersenbloeding en hield hem lange tijd vast. Uiteindelijk na een lange verzorging op Java mocht Henk terug naar Benua Martinus. In Semarang, in hetzelfde Elisabeth ziekenhuis was enige tijd daarvoor Jan Ngumbang, een diocesane priester van Sintang, verzorgd. Helaas was het voor Jan te laat, hij overleed in april 1993.

Het Generaal Kapittel 1993

Met een eucharistieviering ter ere van de Zalige Marie-Louise Trichet in de Montfort parochie te Rome, werd het generaal kapittel geopend. Na de viering gingen de 48 kapittelleden, waaronder Kees Smit, naar Nemi ten zuiden van Rome waar het kapittel werd voortgezet. Het duurde van 20 juni tot 30 juli 1993. Het hoofdthema was "de Montfortaanse Zending". Er werd gesproken over de vier kenmerken van de zending: evangelisatie, Maria, beschikbaarheid en samen doen. Uit de daaruit ontstane discussies probeerden de kapittelleden een antwoord te vinden op de vraag: "Hoe concretiseren we deze kenmerken in onze montfortaanse zending?" Uiteindelijk werd het antwoord aldus geformuleerd:

*"Na kennis genomen te hebben van de werkelijkheid van de congregatie op dit historisch belangrijk moment is het voor ons kapittelleden duidelijk dat de uitdaging voor de komende zes jaar kan uitgedrukt worden in twee prioritaire oriëntaties: Ten eerste: Evangeliseren à la Montfort en de montfortaanse spiritualiteit belichamen in onze verschillende culturen.. Ten tweede: Werken aan de versteviging van ons gevoel voor apostolische gemeenschap." (*Kapittel Generaal 1993 no. 25).

Het kapittel maakte ook een dossier over de structuren van de congregatie. De structuren werden vereenvoudigd tot drie niveaus: het generale niveau, het provinciale niveau en het lokale niveau, met ieder hun eigen bevoegdheden. De regio's verdwenen. Daarvoor in de plaats kwamen zogenaamde delegaties: provinciale en generale delegaties.

Verder besloot het kapittel dat provincies en vice-provincies in de toekomst aan bepaalde getalsmatige normen moeten voldoen. Als een provincie het aantal leden ziet dalen naar 70 - 40, zal ze een vice-provincie worden; daalt het aantal leden van een vice-provincie naar 40 - 20, dan wordt ze een delegatie. Er werd aan toegevoegd dat goed overleg met de betrokken confraters eraan vooraf moet gaan, en dat tussen het principe-besluit en realisering ervan zeker drie jaar moet zitten.

Door dit besluit werd Indonesië een provinciale delegatie afhankelijk van de provincie Nederland. Het woord delegatie klonk vreemd in de oren van

de Indonesiërs. Het heeft de betekenis van afvaardiging. Om die reden bleven de montfortanen in Indonesië voorlopig de term regio handhaven.
Als afsluiting van het kapittel werd een nieuw generaal bestuur gekozen met als generale overste de Amerikaan Pater William Considine, vicaris de Italiaan pater Ivo Libralato, econoom de Brit pater Frederick Scragg en verder de Canadees Jean-Louis Courchesne en de Columbiaan pater Miguel Patiño Hormaza.

Provinciaal keuzekapittel

Op 19 september 1993 begon in Oirschot de tweede sessie van het provinciaal kapittel in aanwezigheid van de pas gekozen generaal William Considine. Er werden 3 punten besproken: de evaluatie van het generaal kapittel en de gevolgen voor de provincie, de keuze van een nieuw provinciaal bestuur en de aanbevelingen voor de komende bestuursperiode.
Het kapittel benoemde een commissie om de gevolgen van het kapittel te bestuderen en die om te zetten in concrete voorstellen. Ook werd een commissie spiritualiteit benoemd. De delegaties werden gevraagd hetzelfde te doen.
Op 22 september werd een nieuw provinciaal bestuur gekozen met als provinciaal Charles Voncken, vicaris Theo van der Geest en de raadsleden Peter Denneman, Frans Stams en Jo Corbeij. Het bestuur kreeg van de kapittelleden de aanbeveling mee extra aandacht te besteden aan confraters die her en der verspreid woonden om hen bij elkaar te brengen. Ook werd het bestuur gevraagd speciaal aandacht te besteden aan de provinciale delegaties, waar ook ter wereld.

Charles Voncken bezoekt Indonesië

Even na zijn keuze vertrok Charles naar Indonesië om de confraters aldaar retraite te geven en het daaropvolgende regionale beraad bij te wonen. Er zou gesproken worden over de situatie in het bisdom Sintang en er zou een nieuw delegatiebestuur gekozen worden. Charles nam de tijd van 2 tot 18 november 1993.

Om de situatie rond diocees Sintang goed te kunnen volgen moet vermeld worden dat Piet Derckx op 18 september 1993 bij nuntius Mgr. Sambi was uitgenodigd om te praten over de laatste ontwikkelingen in het bisdom Sintang. Tijdens dat gesprek had Piet laten weten dat pater Voncken naar Indonesië zou komen. Mgr. Sambi had daarop gereageerd met Charles uit te nodigen hem bij aankomst te ontmoeten.

Op 20 september had Mgr. Doera een antwoord gegeven op de brief van pater Theo Hustin, waarin de verklaring, dat de beslissing van het regiobestuur om drie confraters te verhuizen werd uitgesteld. De bisschop schreef in die brief het volgende:

"wat is de bedoeling van het bestuur van de regio en de Nederlandse provincie van de montfortanen om de beslissing terug te trekken, die als basis zou dienen voor een verder gesprek? Omdat ik bij het lezen van de brief van pater provinciaal sterk de indruk had, dat u niet op de hoogte was van de eigenlijke toestand in het bisdom, wil ik, alvorens in te grijpen in het belang van de Kerk, nog een gelegenheid geven aan het bestuur van de montfortanen, zowel de regio als de provincie om binnen korte tijd te overleggen met het bisdom Sintang ".

Op 29 oktober 1993 had provinciaal Voncken een brief van Mgr. Djajasiswaja, bisschop van Bandung, ontvangen. Na een gesprek met Joep van Lier liet de bisschop aan de provinciaal weten:

"Dat drie montfortanen Sintang moeten verlaten zal zeker kopzorgen geven aan de leiding. Van mijn kant zal ik natuurlijk niet vragen om ze in het bisdom Bandung te laten werken (vanwege de tere Sintang-kwestie), maar als de leiding het mij vraagt, kunnen we toch alvast een gesprek daarover beginnen."

Zowel de brief van Mgr. Doera als die van Mgr. Djajasiswaja deden de hoop leven voor een oplossing van de moeilijkheden in Sintang.

Op 3 november 1993 kwam provinciaal Voncken aan in Jakarta. Daags erna hadden hij en Piet een ontbijt bij de nuntius, die tijdens het tafelgesprek zei erg te vinden, wat er allemaal in Sintang gebeurd was. Veel kan toegeschreven worden aan de bisschop, aldus de nuntius, maar ook aan enkele montfortanen. De montfortanen moeten hun zaak klaren dan kan Rome de klus afmaken. Na de ontmoeting met Mgr. Sambi reisde Charles naar Bandung en pas later naar Borneo.

Regionaal beraad en de kwestie Sintang

Het uitlekken van het gesprek van het regionaal bestuur met Mgr. Doera, waarin gesproken was over de toekomst van de montfortanen in Sintang en de verhuizing van drie confraters, had behoorlijke beroering te weeg gebracht. De ontstane situatie vroeg om een oplossing. In het verslag van het regionaal beraad van 9 tot 11 november 1993 in Sintang staat hierover het volgende:

"Het bezoek van pater Generaal Lemire heeft geleid tot een rapport dat prioriteit gaf aan de opleiding van Indonesische kandidaten, waarin hij voorstelde om enkele confraters te vragen het bisdom te verlaten om het volgens hem vereiste klimaat voor de opvang van kandidaten te scheppen.

Naar aanleiding van dit verslag heeft provinciaal Theo Hustin, die daarvoor apart naar Rome geweest is, Kees Smit en Piet Derckx gevraagd om de maatregelen te treffen die nodig waren om het doel van het generale rapport te verwezenlijken.

Daarop heeft het regionaal bestuur besloten om drie confraters te vragen het diocees te verlaten. In dit verband zijn Kees en Piet naar Mgr. Doera gegaan om de opvang van de jonge confraters en het toekomstige werk van de montfortanen in het bisdom te bespreken. Van dit gesprek is een verslag gemaakt. Het was de bedoeling dat de regionaal met de betrokkenen zou gaan praten. Dit was geen gemakkelijke opgave: hoe dit te bespreken met de betrokkenen en hoe de escalatie van een conflict te voorkomen? Bovendien hoopte de regionaal dat de omstandigheden zo zouden zijn, dat een formele wegzending niet nodig zou zijn, maar dat alles op een aanvaardbare manier te regelen zou zijn in een later stadium. De regionaal heeft in Putussibau het verslag van de generaal laten lezen, maar het besluit van het regionaal bestuur is daar niet besproken. Toen heeft iemand het verslag van het gesprek met de bisschop in handen gekregen en gefotokopieerd. Een confrater is naar Putussibau gegaan om deze zaak te bespreken. Zo zijn de consequenties van de generale visitatie en de daarop volgende besluiten van het regionaal bestuur bekend geworden, voordat zij met de betrokken personen besproken waren. De betrokken confraters voelden zich door het bestuur verraden. Dit heeft een vertrouwenscrisis tot gevolg gehad en diepe wonden geslagen.

Toen is na overleg met de regionaal het besluit van het regionaal bestuur tot aan het komende regionaal beraad opgeschort door het provinciaal bestuur op grond van het ontbreken van het vereiste overleg. Dit overleg heeft plaats gevonden op 9 november. Vooraf heeft Charles Voncken persoonlijk met alle confraters gesproken. Daarna hebben de betrokken confraters hun beleving, ongenoegen en pijn uitgesproken en heeft het regionaal bestuur de gelegenheid gehad om uit te leggen hoe alles gelopen is. Deze uitleg bestaat uit de volgende elementen. De generale overste heeft in het belang van de opvang van jonge montfortanen en onder druk van dreigende draconische maatregelen van Rome aangedrongen op het vertrek van drie confraters. De provinciale overste heeft aangedrongen op uitvoering door het regionaal bestuur. Het regionaal bestuur heeft toen getracht uitvoering te geven aan de voorstellen en conclusies van de generale overste. Voor de uitvoering van deze besluiten meende het regionaal bestuur in gesprek te moeten gaan met het bisdom, omdat onze interne besluiten verband hielden met onze werkzaamheden in het bisdom.

Uit de bespreking kwam naar voren dat niemand gelukkig was met het genomen besluit en de daaruit gegroeide situatie: alsof het regionaal bestuur –

tegen de verzoening van 1990 in – partij koos voor de bisschop om enkele confraters uit het bisdom te verwijderen. Zo is door dit overleg de nodige helderheid in deze ontstaan; in het bijzonder van belang was het feit dat de consequenties van het bezoek van pater generaal opnieuw bekeken zouden worden. Zo is de interne vertrouwensrelatie hersteld en duidelijk onderscheid gemaakt tussen regionale interne en externe zaken [n.l. van het bisdom]."

In een brief aan Mgr. Sambi schrijft Charles Voncken het volgende:

"Naar aanleiding van het korte bezoek dat ik op 4 november in de ochtend aan u heb gebracht, wil ik een kort verslag doen van mijn werkbezoek aan de medebroeders van de regio Indonesië en aan Mgr. Doera. De gesprekken, die ik met mijn medebroeders gevoerd heb, hebben geleid tot de vereiste helderheid en loyaliteit". Ter onderstreping noemde Charles de afspraken met de bisschop: "Pater Huub Swerts is voor drie jaar gepresenteerd als kapelaan van de kathedraal. Henk Kalter 15 maanden voor Benua Martinus, daarna gaat hij op verlof en volgt een sabbatical year in Nederland. Peter Hoogland gaat voor 15 maanden naar Putussibau en daarna eventueel naar Benua Martinus. Kees Smit is 15 maanden in de Lebang en daarna in Putussibau. Tenslotte Jacques Maessen, die gedeeltelijk beschikbaar is voor pastoraal werk, maar dit werk is in zijn omvang heel precies omschreven. Frans Luiten gaat over enkele maanden definitief naar Nederland terug.

Het gezag van de bisschop inzake het pastoraal beleid wordt door allen volmondig erkend in de zin van canon 678. Met de oud-regionaal K. Smit hebben twee kandidaten uit de Kapuas Hulu, Kalter en Hoogland, en Maessen dit ook schriftelijk bevestigd. Het werk Kobus [geleid door J. Maessen] wordt heel duidelijk begeleid door de econoom van de smm en nog een andere confrater. De twee broeders, in dienst van instellingen van het bisdom, erkennen heel duidelijk dat de zagerij en bijbehorende voorzieningen instellingen van het bisdom zijn en dat zij daaraan hun medewerking kunnen verlenen voorzover het bisdom dit vraagt. Zij vragen tezamen met de overige montfortanen in het bisdom Sintang alleen dat bij een eventuele opheffing van de zagerij goede maatregelen worden getroffen voor de leken-arbeiders in dienst van deze instellingen."

Pater provinciaal sluit zijn brief:

"Hiermee meen ik dat twee zaken van onze kant heel duidelijk geregeld zijn: de loyaliteit van de montfortanen, die in het bisdom Sintang willen blijven werken, aan de leiding van het bisdom en de goede opvang van de jonge Indonesische montfortanen in de toekomst".

Na een eerste gesprek op zondag 14 november 1993 met bisschop Doera en vicaris generaal Keradec had in eerste instantie de bisschop laten weten dat hij graag enkele dagen over de voorstellen van het regionaal beraad wilde nadenken. Maar tijdens een tweede gesprek op dinsdagmorgen 16 november kon de bisschop zich vinden in de gedane beloften en voorstellen, zoals beschreven in de brief aan de nuntius. Een kleine aantekening werd gemaakt over de

leefstijl van een bepaalde confrater. De bisschop wilde dat de regionale overste de confrater daarover zou aanspreken. Ook werd nog gesproken over de afbouw van de zagerij en andere bedrijven van het bisdom op korte termijn. De school, die door Piet van Hoof geleid werd, zou gehandhaafd blijven, zolang de erkende status geldig bleef.

Vragen rond verzekering en gezamenlijke gelden

Het gesprek over de relatie van de montfortanen met het bisdom had erg veel tijd in beslag genomen. Maar omdat het resultaat positief was, gingen de confraters met enthousiasme verder bij het bespreken van de financiën en de toekomst van de regio.

Reeds tientallen jaren geleden is de regio op initiatief van Lam van den Boorn begonnen met gelden apart te zetten voor een pensioenfonds. Nu rees de vraag: Wie kunnen aanspraak maken op dit fonds? Het lekenpersoneel in dienst van de montfortanen? De Indonesische montfortanen met eeuwige geloften?

Door de jaren heen was het pensioenfonds behoorlijk gegroeid, maar was het voldoende? Er werd besloten dat pensioengerechtigd personeel vanuit dit fonds betaald wordt volgens de richtlijnen van de KWI (kantoor van de bisschoppenconferentie), maar dat voor de Indonesische montfortanen wordt begonnen met het betalen van een premie bij het KWI-pensioenfonds. Omdat de uit Nederland afkomstige montfortanen opgenomen zijn in het solidariteitsfonds van de Nederlandse provincie, eventueel aangevuld met AOW, zijn zij geen punt van bespreking.

Een ander thema was ziekteverzekering. Op dat moment kon een zieke montfortaan in dienst van het bisdom Sintang volgens het contract zich op kosten van het bisdom in West-Borneo laten behandelen, daarbuiten niet. De montfortanen in dienst van bisdom Bandung hadden geen regeling, zij komen evenals de montfortanen in dienst van de smm volledig op kosten van de regionale kas. De montfortanen van Nederlandse origine zijn bij aankomst in Nederland voor ziekte verzekerd. Moet begonnen worden met een ziekteverzekering af te sluiten voor de confraters en/of personeel? Omdat een behandeling in de katholieke ziekenhuizen relatief goedkoop is, achtte de vergadering het nog niet nodig voor ziekte een verzekering af te sluiten. Wel werd afgesproken bij ziekte van het personeel 75% van de kosten te vergoeden uit de regionale kas.

Het verzekeren van de montfortaanse huizen was een ander probleem. Tot dan toe was niets verzekerd. Alvorens een beslissing te nemen wilde de vergadering meer informatie over de mogelijkheden die er zijn.

Ook kwam het steunen van sociale projecten en studiefondsen ter sprake. De missionarissen komen via hun thuisfront redelijk gemakkelijk aan geld. Maar hoe is de solidariteit met de Indonesische montfortanen, die minder gemakkelijk aan geld komen? Hoe wordt een verschil voorkomen tussen de montfortanen uit het buitenland en de Indonesische? De vergadering besloot een gezamenlijk sociaal- en studiefonds op te richten, waar ieder zijn giften instort en waarvan iedere montfortaan gebruik kan maken. Uit solidariteit met de andere congregaties in het bisdom Sintang werd besloten in het contract niet langer aan te dringen op de eis dat het bisdom zijn mensen moet onderhouden. Pater regionaal werd gevraagd het contract met het bisdom te tekenen.

Permanente vorming en een nieuw bestuur

Bij het bespreken van het thema permanente vorming werden de missionarissen aangespoord tijdens hun verlof een cursus te volgen. Het bezwaar kwam naar voren dat de verloven steeds korter worden en er bijna geen tijd meer was voor een cursus. Is het niet mogelijk extra tijd te geven buiten de verlofperiode? Jacques Maessen liet meteen weten dat hij januari-februari naar Lyon ging voor een cursus communicatie.

Het internationale karakter van de congregatie, maar ook de generale raad drong erop aan de voorbereiding op de eeuwige geloften voor de kandidaten van de Aziatische landen samen te doen. Zo'n voorbereiding zou geschieden in het Engels. Wat betekende dat de Indonesische kandidaten hun kennis van het Engels dienden te verbeteren. Frater Riyanto was daarvoor naar Manilla geweest. Zijn Engels was nu voldoende op peil, zodat hij kon meedoen aan de voorbereiding op de eeuwige geloften in Bangalore, India, samen met drie fraters van India en twee Filippijnse fraters. Om klaar te zijn voor een volgende keer ging Fr. Widodo naar Manilla. Broeder Jusuf Gunarto was aangenomen op het hoger catechetisch instituut "STKat Pradyawidya" in Jogjakarta. Op 6 september 1993 startte hij deze hogere opleiding. Hij logeerde bij de broeders van Huybergen. De broeders Maning en Niko waren op 11 september hun praktijkjaar begonnen in het montfort-klooster Menyurai.

Het regionaal beraad werd besloten met de keuze van een nieuw bestuur voor 1993-1996. Piet Derckx werd de nieuwe regionaal, Huub Swerts vicaris en Piet van Hoof raadslid. Alle leden werden in de eerste ronde gekozen met 2/3 meerderheid.

❒❒❒❒❒❒

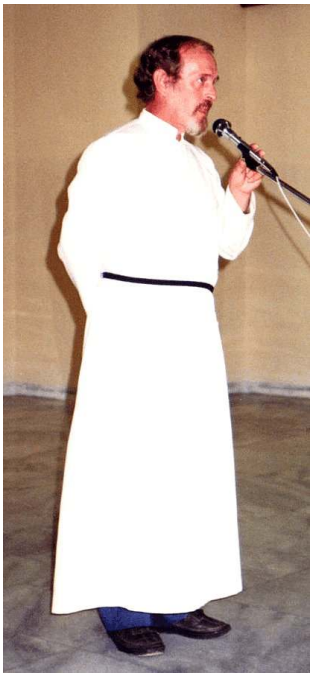

Regionaal Kees Smit



Pater Generaal G. Lemire



Pater Ding in invalidewagentje



Bij aankoop seminarie in Surya Sumantri 83, Bandung



Seminarie Surya Sumantri 83 na verbouwing



Huize Kobus



Bij het jubileum: Montfortanen 50 jaar in Indonesië



Zagerij in Sungai Putih



Toon Bernard en Arie van Hulst

HOOFDSTUK 8

DE INDONESISCHE DELEGATIE IN OVERGANGSFASE

1994 - 1998

Pater Piet Derckx, Delegatie Overste Indonesië 1993-2003
Pater Charles Voncken, Provinciaal Nederland 1993-2002
Pater William Considine, Algemene Overste 1993-2005

Door de keuze van Piet Derckx als delegatieoverste verhuisde het centrum van de delegatie van Sintang naar Bandung. De tijd was aangebroken om verder te kijken dan Borneo indachtig het Indonesisch gezegde: "Men is niet bang voor de dag van morgen als men in staat is de dag van gisteren achter te laten en de dag van heden te beminnen". De montfortanen keken naar de toekomst zonder het werk op Borneo los te laten of te vergeten. Een ruimere toekomst ontstond door zich te verspreiden over meerdere eilanden.

Het delegatieberaad in november 1993 inventariseerde en evalueerde haar werk van de afgelopen jaren en liet het licht schijnen richting 2000. De leden verwelkomden de jonge montfortanen als de voortzetters van het montfortaans erfgoed in Indonesië en onderstreepten het belang hen zo goed mogelijk voor te bereiden op hun verantwoordelijkheden later. Ook probeerden ze een eerlijk antwoord te vinden op de vragen: zijn wij ervoor klaar dat te doen? Is onze manier van begeleiding de juiste? De delegatie staat voor een overgangsfase: een oude generatie moet plaats maken voor een nieuwe; een delegatie onder leiding van Nederlandse missionarissen wordt een delegatie onder leiding van Indonesiërs.

Begin 1994

Januari 1994 kwam de Nederlandse missieprocurator pater Hub Kleijkers, samen met zijn vriend en parochiepastoor Constant Clerx, op bezoek. In Bandung bezochten ze het scholasticaat en noviciaat en daarna op Borneo de communiteiten van Sintang en Putussibau. Dat ze onder de indruk waren van

het werk van de confraters, vooral van de opleiding, bleek uit het feit dat de procurator in overleg met de provinciale raad het fonds 'Indonesische opleiding' stichtte.

De fraters en broeders die hun pastoraal jaar maakten in de montfortaanse parochies bleken een ware hulp bij het vormen van een pastoraal team en het scheppen van grotere communiteiten. Broeder Niko Narimo werd, na het volgen van een cursus, lid van equipe mobile ter begeleiding van de jeugd en tevens lid van de Sintangse communiteit. Frater Riyanto, die in India de voorbereiding op de eeuwige geloften had gevolgd, deed al wachtende op de aanname, zijn pastoraal jaar bij Joep van Lier in de St.-Paulus parochie. In januari 1993 had Riyanto zijn aanvraag voor het afleggen van de eeuwige geloften bij de provinciale raad ingediend. Na goedkeuring stuurde pater provinciaal, overeenkomstig de procedure, de aanvraag door naar het generaal bestuur. Een jaar lang moest hij wachten op het bericht, dat zijn eeuwige geloften één jaar uitgesteld werd, met als reden: het generalaat wacht op het rapport van zijn begeleider tijdens de voorbereiding in India. Dit uitstel ontnam Riyanto de motivatie om verder te gaan. Hij verliet de congregatie.

Intussen had een wereldheer, Johannes Gausana, een aanvraag ingediend om montfortaan te worden. Hij had zijn filosofische en theologische studie af en deed zijn pastoraal jaar in Bogor. Na de nodige informatie ingewonnen te hebben, werd hij door de delegatieoverste aangenomen en toegevoegd aan de communiteit van Sintang. Blij en vol geestdrift werkte Johannes samen met de confraters aldaar. Om montfortaan te worden moest hij na verloop van tijd het noviciaat doorlopen. Vanwege zijn hoge leeftijd werd besloten hem naar Manilla te sturen waar hij met montfortaanse kandidaten uit India en de Filipijnen op 30 mei 1994 het noviciaatsjaar begon. Na zijn professie komt hij een jaar later terug om te gaan werken in Putussibau.

Een ander te vermelden feit was de viering van het zilveren priesterfeest van Peter Hoogland op 6 maart 1994. Een mooie viering met een somber uitzicht, immers een week na de feestelijkheden, nam pater Frans Luiten, na 23 jaar werken in het diocees Sintang, afscheid van Indonesië. Hij ging een nieuwe taak beginnen in Nederland.

In dezelfde tijd kwamen in Bandung de novicen twee weken zonder magister te zitten. Nico Schneiders, die Wim Peeters verving tijdens diens studie in Amerika, werd ziek en moest voor een operatie opgenomen worden in het St.-Borromeus ziekenhuis. De ad interim taak van Nico werd overgenomen door frater Johannes Tandang.

Workshop en delegatieberaad met veel rook

Bosbranden hadden Borneo geïsoleerd en waren het grote nieuws in de maand september 1994. Ondanks een verstikkende rook kwamen de montfortanen op 10 oktober toch bij elkaar in Sintang. In plaats van een retraite werd een workshop van drie dagen gehouden met het thema "De Montfortaanse Zending", naar het boekje van het generaal kapittel. Buiten de oude hap waren deze keer 8 jonge montfortanen aanwezig, 6 fraters die hun pastorale stage liepen en 2 jonge broeders. Met het kapittelstuk als uitgangspunt werd het montfortaan-zijn in Indonesië op de eerste dag bevraagd door te spreken over: "Ik, montfortaan", op de tweede dag "Ik en de communiteit" en op de derde dag "Ik en de congregatie". Tot uiting kwam de wens dat in de toekomst het leven in communiteitsverband en werken in teamverband de montfortaanse stijl van leven en werken moest zijn. Niet verwonderlijk dus dat gekozen werd te streven als equipe mobile te gaan werken. Het meepraten van de jonge montfortanen opende een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de Indonesische montfortanie. Degene die daaraan moest wennen, was vooral de oude groep op Borneo.

Na de workshop gingen de ouderen verder met het jaarlijks delegatie-beraad. Ter sprake kwam de ontmoeting van Piet Derckx en Kees met Mgr. Doera op 23 september in Bandung. Ook werd het volgende besloten: Ignatius Widodo zal Kees vervangen in de parochie Lebang. Kees verhuist naar Putus-sibau na eerst van januari tot maart 1995 een cursus voor mediores (religieuzen van middelbare leeftijd) te hebben gevolgd in Salatiga. Henk Kalter zal na Pasen op verlof gaan en Peter Hoogland zal vanuit Putussibau zijn plaats innemen in Benua Martinus. Daarbuiten werd Hub Swerts opnieuw voor 3 jaar benoemd tot overste van het klooster Menyurai en Piet van Hoof tot huiseconoom. Hub zou delegatie-econoom blijven. Er werd bekend gemaakt, dat de statuten van de Nederlandse provincie vertaald waren. De confraters werden verzocht ze te bestuderen. Ook werd bekend gemaakt, dat frater Konradus Hancu, Mateus Juang en Ignatius Widodo op 8 december 1994 in Bandung hun eeuwige geloften zullen afleggen. Enkele dagen daarna zal op 11 december frater Widodo de diakenwijding ontvangen van Mgr. Alexander Djajasiswaja en volgens plan zal hij priester gewijd worden op 14 mei 1995.

Als afsluiting van het beraad werd nog medegedeeld dat onlangs op 7 augustus de delegatie-overste dertien novicen officieel had aangenomen en overgedragen aan de novicenmeester Wim Peeters en dat op 15 augustus negen jongens met het afleggen van de eerste geloften hun noviciaat hadden beëindigd. Op dat moment waren er 28 fraters en 5 broeders met tijdelijke

geloften, plus 10 tweedejaars novicen, 13 eerstejaars novicen en Johannes Gausana in Manilla.

De delegatie-overste naar Manilla
en een kort bezoek van pater generaal aan Bandung

Op 18 november 1994 ging de delegatie-overste Piet Derckx naar Manilla, om de priesterwijding van de twee eerste Filippijnse montfortanen bij te wonen. De wijding werd op 20 november verricht door Kardinaal Jaime Sin, de aartsbisschop van Manilla. Na het feest vergaderden op 22 november de delegatie-oversten van Azië in aanwezigheid van pater generaal William Considine. Er werd gesproken over de mogelijkheid van een internationaal noviciaat in Manilla. Wat was het geval? De Filippijnen hadden niet voldoende mensen en kandidaten en hoopten op hulp van andere delegaties. Op dat moment hadden ze hulp uit India van pater Anthony Pereira en uit Schotland van pater Donald McDonald. Vervolgens werd besproken hoe en waar in augustus 1995 de gezamenlijke voorbereiding op de eeuwige geloften zou plaatsvinden. Aan die voorbereiding zouden ook drie kandidaten uit Malawi deelnemen.

In Manilla had pater Bill Considine blijk gegeven een kort bezoek aan Bandung te willen brengen, alvorens volgens plan naar India te gaan. Zodoende reisde hij met Piet naar Bandung voor een kort bezoek. Bij aankomst op het seminarie werd naar gewoonte de hoge gast op een speciale manier ontvangen. De scholastieken hadden ervoor gekozen de generaal te verwelkomen volgens Dajak-adat, met dans en het doorslaan van een dwarspaal die de deur versperde. Bill kreeg een groot kapmes in de hand. In de mening dat het een houten paal of bamboe was, verzamelde Bill al zijn krachten om in één slag de paal door te slaan. Helaas was het geen houten paal of bamboe maar suikerriet, met als gevolg dat het kapmes doorschoot en behalve de paal ook zijn schoen doorkliefde en zijn teen verwonde. De eerste hulp moest eraan te pas komen. Gelukkig weerhield dit incident Bill niet, om de jonge montfortanen van het scholasticaat en later de novicen te ontmoeten. Onder andere liet hij hen weten: *"Momenteel zijn er 1100 montfortanen, waarvan de meerderheid leeft op het noordelijk halfrond voornamelijk in Frankrijk, Nederland en Italië, elke provincie met ongeveer 200 leden. Maar, zoals jullie weten, zijn er in het noordelijk halfrond nauwelijks roepingen meer. Juist op het zuidelijk halfrond groeit het aantal roepingen"*.

Pater generaal spoorde de jonge Indonesiërs aan om mede met hem de congregatie naar een nieuwe tijd te voeren. Pater Bill nam heel bijzonder tijd om te spreken met Ignatius Widodo, Konradus Hancu en Mateus Juang, die op 8 december 1994 hun eeuwige geloften gingen uitspreken.

Na drie dagen Bandung verliet Bill Considine op 28 november Indonesië om volgens plan een bezoek te brengen aan India.

De eeuwige geloften van de eerstelingen en de priesterwijding van pater Widodo

Het besluit van de missionarissen in de tachtiger jaren om Indonesische montfortanen op te leiden, bleef de vraag oproepen: zullen veel Indonesiërs montfortaan worden? Is de congregatie opgewassen tegen tegenvallers en stormen die opsteken?

Na tien jaar kwam een voorlopig antwoord, toen op 8 december 1994, op het feest van Maria Onbevlekte Ontvangenis, de fraters Widodo, Konradus en Mateus hun eeuwige geloften deden als leden van de congregatie. De eerste in Indonesië opgeleide montfortanen, vruchten van een SMM-boom die hoop bood op de toekomst. Na de diakenwijding begon Widodo zijn pastorale taak in de parochie Lebang. De andere twee vertrokken naar Manilla om de Engelse taal bij te spijkeren en internationale ervaring op te doen.

Op 21 maart 1995 werd op feestelijke wijze in Sintang het 40-jarig priesterfeest van Hub Swerts herdacht met een pontificale hoogmis, voorgegaan door Mgr. Doera. Nauwelijks twee maanden later was de grote dag voor Ignatius Widodo. Hij werd in de kathedraal van Sintang priester gewijd door Mgr. Doera. Speciale gasten bij deze gelegenheid waren de ouders van Widodo, Toon Bernard en Theo van der Geest, vervanger van pater provinciaal. Mensen uit allerlei streken waren getuigen van dit historisch gebeuren. De eerste vrucht van de Indonesische montfortaanse opleiding, hoewel niet de eerste Indonesische montfortaan. Vóór Widodo was pater Alois Ding, gewijd in 1945, in 1949 toegetreden tot de congregatie. Na 50 jaar kregen de montfortanen nu een tweede Indonesische priester. Op 23 mei vierde pater Ignatius Widodo zijn eerste eucharistie in het Montfort-seminarie te Bandung. Daarna ging hij naar zijn geboortestreek Magelang op Midden Java, waar hij vol dankbaarheid met zijn familie de Eucharistie vierde.

Putussibau opent een nieuwe communiteit

Vóór de feestelijkheden rond de priesterwijding van Widodo had er op 22 maart 1995 een delegatieberaad plaats gevonden waarin besloten was in de geest van het generaal kapittel meer aandacht te besteden aan "Evangelisatie à la Montfort" en het "communiteitsleven". Zo werd besloten voor Putussibau

een nieuwe jonge communiteit te openen met Konradus, Mateus, Johannes Gausana en overste Kees Smit. De opzet van deze nieuwe groep was overeenkomstig het charisma van Montfort aan de slag te gaan. Het delegatiebestuur liet aan alle communiteiten op Borneo weten hun manier van leven zo mogelijk aan te passen aan bovengenoemde zienswijze en te zoeken naar een gezamenlijk pastoraal werk. Ook werd gevraagd plaats en tijd te maken voor gezamenlijk gebed, dagelijkse eucharistieviering, gezamenlijke recreatie, maandelijkse recollectie en regelmatig een communiteitsgesprek te houden. Omdat er nog steeds communiteiten waren met enkel twee personen, beloofde het bestuur dat in de toekomst iedere communiteit minstens uit drie leden zou bestaan. Wel werd eraan de eis toegevoegd dat iedere confrater actief moest participeren in het opbouwen van apostolische communiteiten. De tijd was rijp om terug te gaan naar het oorspronkelijk charisma, aldus het commentaar.

Pater Aloysius Ding Ngo overleden

Op 6 juni 1995, 's morgens om half vijf overleed in ons Montfort-klooster Menyurai, Sintang, op 79-jarige leeftijd pater Aloysius Ding Ngo. Bijna drie jaar lang was hij ziek en verlamd en liefdevol verzorgd door Hub Swerts en zijn confraters. Die verzorging was zo goed, dat zelfs bij opname in het ziekenhuis, Alois enkel door zijn confraters verzorgd wilde worden. Zijn laatste actieve pastorale periode was tot 1992 in de St. Antonius parochie van Mendalam geweest. In deze parochie, in Tanjung Kuda, was hij op 15 april 1916 geboren in een Dajak-gezin van de Kajan-stam. Hij werd op 16 september 1945 door Mgr. Leven te Todabeloe in Flores priester gewijd. Nadat hij te kennen gaf montfortaan te willen worden, reisde hij drie jaar later naar Nederland om in Meerssen zijn noviciaat te maken en bij de montfortanen in te treden. Terug in Indonesië, ging hij werken in de parochie Bika Nazareth. Daarna was hij werkzaam in Sedjiram, Benua Martinus, Sintang en opnieuw Bika. In 1969 verhuisde hij naar Putussibau en kreeg de zorg over de St.-Antonius parochie in de Mendalam. Al snel werd in Padua naast de parochiekerk een pastorie gebouwd, waar hij 23 jaar woonde. Hij verwierf er naam en faam als pastor en geneesheer, maar vooral als kenner en verzamelaar van de Kajan-cultuur en litteratuur. Voor de liturgische vieringen gebruikte hij de Kajan taal. Daarvoor vertaalde hij uit het Indonesisch de teksten van de liederen en gebeden. Hij was zo begaan met zijn Kajan-zijn dat hij alle oude Kajan verhalen verzamelde, bundelde en voorzag van commentaar. Onder de titel "Syair Lawe" zijn in 1985 zijn werken in vijf delen uitgegeven door de Gajah Mada University Press. De laatste actieve jaren van zijn leven werkte hij aan het Kajan-woordenboek,

helaas kwam het door zijn ziekte niet meer klaar. De laatste jaren bracht hij door bij zijn confraters in Sintang, maar zijn hart bleef in de Mendalam. Dit laatste was de reden dat zijn lichaam na zijn dood daarheen overgebracht werd en daar begraven is in Padua. Een groots grafmonument laat zien hoe hij geëerd wordt als een van de grootste Kajans. Met de dood van Alois ging de eerste Indonesische montfortaan en eerste Dajak-priester heen.

Vreugdevolle gebeurtenissen

De tweede helft van 1995 bracht vreugdevol nieuws. Op 13 augustus had tijdens een avondviering de inkleding, het symbool voor het officiële begin van het noviciaat, plaats van vijf jongelui. Op 15 augustus, het feest van de Tenhemelopneming van Maria, werden in de kerk van Putussibau, samen met vier wereldheren Mateus Juang en Konradus Hancu door Mgr. Doera tot diaken gewijd. In dezelfde tijd maakte Kasimirus Jumat zijn scriptie af die als titel had: "Maria in de Moslim leer". Hij ontving aan de Parahyangan Universiteit op 23 september 1995 een academische graad.

Naar gewoonte kwamen de montfortanen in oktober in Sintang samen, deze keer voor een driedaagse, voorbereid door Bandung met als hoofdthema "wijsheid". De eerste dag werd ingeleid door Joep van Lier met het thema "Wijsheid in het Oude Testament". Op de tweede dag sprak Piet Derckx over "Wijsheid en Montfort" en Nico Schneiders over "De wijsheid in de geschriften van Montfort". Op de derde dag sprak Wim Peeters over "De wijsheid zoeken in het actuele leven". Na deze spirituele dagen werd het jaarlijkse delegatieberaad gehouden. Iedere communiteit gaf zijn evaluatie over het leven en werken van haar leden. De nieuwe communiteit van Putussibau kreeg bijzondere aandacht, want iedereen wilde horen hoe het met hen ging na drie maanden samengeleefd en samen gewerkt te hebben. Het bleek dat ze nog zoekende waren naar een juiste vorm.

Nu veel jonge montfortanen hun pastoraal jaar maakten of stage liepen op Borneo, werd afgesproken om iedere twee maanden een samenkomst te beleggen voor paters en broeders die 0 tot 5 jaar eeuwig geprofest waren. Voor degenen, die pastorale stage liepen, werd maandelijks een bijeenkomst georganiseerd. Het doel van deze bijeenkomsten was de spiritualiteit, algemene kennis en pastorale vaardigheid te doen groeien.

De taak van de delegatie-overste evaluerend, werd de wens uitgesproken dat er een intensiever contact diende te zijn tussen de communiteiten

en pater Piet in Bandung. Om die wens concreet te maken, werd Kees aangeduid als contactpersoon voor Kapuas Hulu en Jacues Maessen voor de afdeling Sintang.

Mgr. Doera trekt zich terug

In een brief gericht aan alle gelovigen van bisdom Sintang schrijft Mgr. Doera op 1 januari 1996:

"Paus Johannes Paulus II heeft mijn brief no. SR 01-95 gedateerd 9 februari 1995, waarin ik mijn ontslag als bisschop van Sintang heb aangeboden, aanvaard. Dit staat vermeld in de ochtendeditie van het Vaticaanse L'Osservatore Romano. Ook staat de aanstelling vermeld van de heer Agustinus Agus, wereldheer en vicaris generaal van het bisdom Sanggau als Apostolisch Administrator van het bisdom Sintang 'sede vacante ad nutum Sanctae Sedis...'.

Op 4 Januari 1996 zal Mgr. Agustinus Agus komen overleggen met het gewezen hoofd en weer naar huis teruggaan. Hij zal op 21 januari 1996 tijdens een eucharistieviering in de kathedraal officieel geïnstalleerd worden. Bij dezelfde gelegenheid wordt de jurisdictie over het bisdom Sintang overgedragen van mij als gewezen hoofd naar Mgr. Augustinus Agus als het nieuwe hoofd ".

Dit bericht betekende het einde van Mgr. Doera als bisschop van Sintang. De terugtreding van Mgr. Doera had onmiddellijk een negatief effect voor de priesterwijding van Konradus Hancu en Mateus Juang. Mgr. Doera was gevraagd voor de priesterwijding en hij had zich daarvoor bereid verklaard op 17 maart 1996, maar de nieuwe administrator had laten weten bezwaren te hebben, indien Mgr. Doera de wijdingen zou doen. Gelukkig was Mgr. Hieronymus Bumbun bereid de taak van Mgr. Doera over te nemen en zo konden de twee montfortanen alsnog volgens afspraak in Putussibau priester gewijd worden.

Pionier Harry L'Ortye is niet meer

In 1982 eindigde pater L'Ortye zijn werkzaamheden op Borneo, waar hij van 1939 tot 1963 regionale overste was van de montfortaanse missionarissen. Hij was bemind bij zijn confraters, een voorbeeld in zijn geloofsbeleving; ook de Dajaks spraken zijn naam vol eerbied uit. Een serieuze man, die zijn werk vol overgave verrichtte. In de jaren dat hij op Borneo was, heeft hij gewerkt in Bika, Benua Martinus, Sintang (1946), Sedjiram (1948), Bika (1959), Benua Martinus (1963) en vanaf 1971 opnieuw in Sedjiram. Na zijn gouden priesterfeest in 1982 nam hij afscheid van Sedjiram en Borneo; hij ging rusten

bij zijn confraters in Vroenhof. Bereid waar dan ook te werken had hij het zaad gezaaid, waarvan de Indonesische delegatie nu zijn vruchten plukte. Op 10 maart 1996, negentig jaar oud, riep de Heer hem. Harry ligt begraven op het montfortaans kerkhof in Schimmert.

Twee montfortanen terug naar Nederland

De pas opgerichte communiteit van Putussibau kreeg een zware klap toen op 29 juli 1996 Kees Smit hen verliet en naar Nederland terugkeerde. Sinds de commotie in het diocees Sintang, was hij niet meer de oude geweest. Zijn gezondheid liet te wensen over, met name zijn rechteroog werd met de dag slechter, zo slecht dat het bij terugkomst in Nederland al niet meer te redden was. Na enkele maanden Nederland, wilde Kees ondanks die handicap toch weer terug naar Borneo. Hij dacht nog te kunnen werken in de parochie Melapi/Siut, maar na met de provinciaal zijn situatie bekeken te hebben, besloot hij in Nederland te blijven. Zevenentwintig jaar hard werken werden afgesloten. Kees was en is nog steeds een volksmens, bemind door zijn parochianen. Tien jaar lang heeft hij als regionaal de delegatie door een moeilijke periode geleid. Nooit was hem iets te veel. Tijdens zijn leiderschap werd in Bandung begonnen met de opleiding van Indonesische montfortanen en dankzij zijn inzet is er nu een Indonesische delegatie met Indonesische montfortanen. Nadat Kees een half jaar onder doktersbehandeling was geweest mocht hij weer pastoraal werk doen. Hij nam in de parochie Ommel de taak over van Jan Even. Op 1 juli 1997 stelde de bisschop van Den Bosch hem officieel aan als pastoor van de bedevaartparochie te Ommel.

Niet alleen Kees, ook Henk Kalter moest op aanraden van de dokter in Nederland blijven. De laatste jaren was de gezondheid van Henk zo slecht geworden, dat voor zijn leven gevreesd werd indien hij terug zou gaan. Henk was op verlof naar Nederland gegaan, met de bedoeling zich geestelijk en lichamelijk op te frissen. Hij volgde een 30-daagse retraite in Salzburg tot eind mei 1996. Nauwelijks terug daarvan kreeg hij een embolie in de hersenen waardoor hij links verlamd werd. Gelukkig kon een snelle en goede verzorging een hersen-infarct voorkomen. Hij moest onder doktersbehandeling blijven en vaarwel zeggen aan Indonesië. Twintig jaar was Henk werkzaam geweest in en rond Benua Martinus. Hij had zijn eigen manier van werken, had veel aandacht voor de jeugd en hielp veel jongeren verder te studeren in de stad. Hij zette een bibliotheek op, om de jeugd de mogelijkheid te bieden hun wereld te verbreden. In Nederland sloot Henk zich aan bij de communiteit van Beresteyn in Voorschoten. Toen zijn gezondheid het toeliet, werd hij parochiepastoor in

Winterswijk. Op 1 juli 2004 overleed hij te Aalten en ligt nu te rusten op het kloosterkerkhof in Oirschot.

Eerste en eeuwige geloften

Op 15 augustus 1996 deden vijf fraters hun eerste geloften en drie anderen: Kasimirus Jumat, Stefanus Seli en Johanes Sumadi hun eeuwige geloften. Terzelfder tijd waren vijf andere fraters op Midden-Java in het instituut Roncalli bezig met een retraite. Onder persoonlijke begeleiding bereidden zij zich voor om bewust en gemotiveerd hun aanvraag te doen voor de eeuwige geloften het komende jaar.

Op 10 augustus waren zeven jongens hun noviciaat begonnen en een week later verhuisden vier tweede-jaars novicen naar het scholasticaat om te beginnen met hun filosofische en theologische studie.

Een voorspelling

In augustus 1996 ging in de parochie Putussibau een pamflet rond met de mededeling dat het tussen 5 en 8 oktober pikdonker zou zijn; er zou een storm opsteken, een zonsverduistering zijn, geen elektriciteit, de olielampjes en ander vuur zou niet ontvlammen. Het enige wat licht zou geven in de streek rond Putussibau, zou een kaars zijn, aangestoken met lucifers gezegend door de pastoor. Vanaf dat moment had de pastoor niets anders te doen dan kaarsen en lucifers zegenen. Wegens pastorale beslommeringen was pastoor Kon niet altijd thuis en moest de stage-loper frater Kasmir de taak van de pastoor overnemen. Na inkopen gedaan te hebben op de markt, kwamen de mensen niet alleen voor de zegening van een kaars en lucifers, maar ook voor de zegening van al hun andere gekochte waren. Niet alleen de gewone man, zelfs hogere ambtenaren werden door dit syndroom geraakt, hoewel zij over het algemeen er niet voor durfden uitkomen. Daarom zonden zij hun hulp in de huishouding of stuurden het met iemand mee. Hoe dichter bij 5 oktober des te onrustiger werd men en des te meer mensen kwamen naar de pastorie. De dag brak aan en wat bleek? De zon scheen zoals de dagen ervoor en de beminde gelovigen voelden zich beschaamd, maar de kaarsenverkopers glunderden. Zij hadden winst!

Bijeenkomst in huize Laverna

Op 8 november kwamen de montfortanen bij elkaar in huize Laverna, gelegen in het stadje Sanggau. In tegenstelling tot het vorige delegatie-keuzeberaad waren nu zes jonge montfortanen aanwezig. Provinciaal Charles Voncken was vanuit Nederland overgekomen om bij dit keuzeberaad aanwezig te zijn. Omdat het het einde was van de drie-jaarse bestuurtermijn, gaf delegatie-overste Piet Derckx verantwoording van de werkzaamheden tijdens de periode 1993-1996. Hij rapporteerde, dat het bestuur 15 keer had vergaderd. Tijdens de eerste vergadering waren de taken verdeeld en prioriteiten geformuleerd.

De eerste prioriteit was de permanente vorming voor oudere confraters promoten en informatie verschaffen aangaande cursussen, zoals in Roncalli/ Midden Java (retraitehuis speciaal voor religieuzen) en ook de permanente vorming voor de jongere confraters die in de praktijk staan, fraters die het pastoraal jaar maken of zich pastoraal oriënteren.

Een tweede prioriteit was de montfortaanse opleiding in Bandung.

De derde het communiteitsleven.

Piet beschreef de successen, maar liet niet na te bekennen dat er meer gedaan had moeten worden: *"We zouden vaker de communiteiten hebben moeten bezoeken, meer aandacht aan permanente vorming van jong en oud, meer aandacht voor de opbouw van het communiteitsleven en montfortaanse werken..."*

Naast de nodige aandacht voor de prioriteiten, had het bestuur ook aandacht geschonken aan het nieuwe werk "Kobus" van Jacques Maessen, aan het regelen en werven van fondsen voor de oude dag, ziektekosten, brand, ongelukken e.d.

Sprekende over de relatie met bisdom Sintang, bracht Piet het contract ter sprake. De montfortanen en het bisdom hadden verschil van mening over wie de verantwoordelijkheid droeg over de pastores in dienst van het bisdom. Het bestuur bleef van mening, dat het bisdom die verantwoording droeg.

De verkoop van de zagerij met aanverwante gebouwen op Sungai Putih aan PT Kirana Windu was een ander aandachtspunt. Het wegvallen van de technische school, de zagerij met aanverwante gebouwen en werken hadden ernstige gevolgen voor de werknemers en onze broeders die daar jaren hebben gewerkt. Gelukkig waren de grootste problemen voor onze confraters opgelost, doordat broeder Ad Sommers nu bij de nieuwe werkgever fungeerde als voorman en tussenpersoon voor de vroegere werknemers van het bisdom. Broeder Piet van Hoof zette zijn werk voort op het erf van het Montfortklooster Menyurai.

Piet rapporteerde vervolgens dat het bestuur jaarlijks veel tijd besteedde aan de aanname van fraters en broeders voor de eerste, eeuwige en hernieuwing van de geloften. De laatste 3 jaar hadden 6 van hen hun eeuwige geloften gedaan en waren 3 van hen priester gewijd.

Als slot van zijn verslag memoreerde Piet het belang van het tweemaandelijkse bulletin "InterNos" als onderling communicatiemiddel.

Nu kwam delegatie-econoom Hub Swerts aan het woord. Hij liet weten, dat de delegatie kas een negatief saldo liet zien en spoorde de confraters aan beter op de kleintjes te letten en ijveriger te zijn bij het zoeken naar inkomsten. Het negatief saldo kwam voor een groot gedeelte door de subsidie, die uitgekeerd werd aan de confraters, werkzaam in de parochies van bisdom Sintang. Hij vroeg de confraters te werken aan een verzelfstandiging op financieel gebied door bijvoorbeeld van de parochianen een maandelijkse bijdrage te vragen.

Hierna gaven de oversten van de communiteiten een overzicht van het gebeurde in hun communiteit. De speciale aandacht ging uit naar de jonge communiteit van Putussibau, die aanvankelijk werd geleid door Kees Smit en nu onder de leiding van pater Konradus Hancu stond. Woensdag was voor hen de communiteitsdag; zij kwamen dan bij elkaar voor een communiteitsgesprek en gezamenlijk gebed; verder waren ze nog zoekende.

Het beraad nam vervolgens de tijd te spreken over de aanstaande diaken- en priesterwijdingen, de eeuwige professie en stages van vier kandidaten. De confraters van Bandung lieten tussen de gesprekken door weten dat buiten hun begeleidingswerk de werving en correspondentie met kandidaten veel tijd vroeg en dat de vertaling en uitgave van de nieuwe montfortaanse liturgische vieringen bijna klaar waren.

Het beraad eindigde met een oriënterende keuze voor een nieuw bestuur. De uitslag daarvan werd aan provinciaal Charles Voncken gegeven, die daarna de leden van het nieuwe bestuur bekend maakte: delegatie-overste Piet Derckx, vicaris Ignatius Widodo, en de raadsleden Konradus Hancu en Joep van Lier. Voor de eerste keer kwamen twee Indonesische montfortanen in het bestuur.

Terugblikkend op zijn bezoek aan Indonesië schreef provinciaal Voncken het volgende in zijn visitatierapport:

"Je komt in een gedeelte van de Nederlandse Provincie waarin je een tolk nodig hebt, want de voertaal is Indonesisch. In Sanggau heeft Wim Peeters deze taak op zich genomen. De SMM staat hier duidelijk in een overgangsfase tussen het opbouwen van een lokale kerk en het opbouwen van een eigen

zending. Het begin van een einde en de voorbereiding van een begin. De "missie van Sintang" bestaat eigenlijk niet meer; in Sintang, Putussibau en Benua helpen de montfortanen nog wel, maar er zijn vele anderen, die dat ook doen en de leiding is in handen van anderen, waarvan de meesten geen historisch besef hebben en dus niet uit eigen ervaring weten wat de montfortanen in de voorbije 50 jaren voor dit bisdom gedaan hebben. Ook de werkplaats waar de broeders in het verleden veel voor het bisdom gedaan hebben is nu verkocht aan een rubberfabriek.... De montfortanen hebben in Sintang een groot klooster/huis Biara Montfort en in 1996 hebben ze van giften een stuk land gekocht. Piet van Hoof kan met zijn activiteiten daarheen verhuizen en het gebied klaar maken zowel voor agroforestry als voor het werk van geloofsverdieping onder de jongeren. In Putussibau hebben ze ook nog een stuk land en in Bandung twee vormingshuizen en een stuk land in het zuiden van Java."

Nadenkend over de toekomst schrijft Charles verder:

"De confraters staan voor een overgangssituatie, waarin de toekomst moet worden voorbereid. Deze is begonnen door twee Indonesiërs voor te stellen als raadsleden en pater Widodo in te werken om later de taak van overste te vervullen. Kasimirus Jumat zal na zijn priesterwijding verder studeren. De toekomstplanning kan alleen in alle voorlopigheid plaats vinden door de voorbereiding van de confraters voor de nieuwe taken. Geloofsverdieping op Borneo, vorming en Mariaal apostolaat op Java en misschien een dependance op Flores. Wat de financiële situatie betreft kan gezegd worden dat tot nu toe de groep zich kan redden met de inkomsten, de rentes en de giften, die via activiteiten van vooral de confraters in Bandung en de missieprocuur binnenkomen. Ook draagt bijvoorbeeld Hub Swerts mede via zijn broer nogal wat bij vanuit zijn fondsen. Er wordt aan gewerkt dat de confraters via bijdragen uit Indonesië in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Van het geld dat ter beschikking staat voor de vorming en opleiding in Bandung wordt de helft voorlopig verder uitgebouwd met de rente, de rente van de andere helft is nodig voor de exploitatie. De verdere specialisatie is een sector waarvoor eigenlijk geen geld aanwezig is en ook voor eventuele bouwwerken ontbreken de fondsen."

Visie en Missie

"Bereid de toekomst goed voor, ga uit van een visie die je helpt bij het goed uitvoeren van de montfortaanse missie". Deze raad van Charles Voncken spoorde de nieuwe delegatieraad aan de visie en missie van de Indonesische montfortanen te bespreken tijdens hun eerste vergadering in Sintang op 9 november 1996. Als resultaat van dat gesprek koos men voor Java Mariaal apostolaat en voor Borneo het uitbouwen van een equipe mobile. Deze visie

hield in dat op gebied van mariologie en spiritualiteit het een en ander zou moeten gebeuren. Het activeren van equipe mobile lag iets gemakkelijker, omdat enkele confraters al een begin hadden gemaakt in Sintang.

In het prioriteitenschema stond de permanente vorming nog steeds bovenaan, allereerst voor junioren die nog geen eeuwige geloften hadden, vervolgens voor hen die 0-5 jaar eeuwige geloften hadden en pas daarna de volgende groep (mediores) en de seniores. Een andere prioriteit was de consolidatie van de relatie met het bisdom Sintang, met name het afwerken van het contract met het bisdom.

Om de taak van Piet, die behalve delegatie-overste ook rector van het Montfort-seminarie was, te verlichten werden de taken verdeeld onder de leden van de raad. Zo kreeg pater Konradus de taak te zorgen voor de notulen van de vergadering. Widodo werd gevraagd de permanente vorming te coördineren en de delegatie-overste te vervangen bij regionale vergaderingen van religieuzen (Matrida) en bij vergaderingen van het bisdom Sintang. Joep werd coördinator van de pastorale werken. Een ander besluit was de aanstelling van pater Hub Swerts tot delegatie-econoom met broeder Niko Narimo als hulp voor de boekhouding. Ze zijn geen lid van het delegatiebestuur.

Het nieuwe bestuur bepaalde opnieuw de wijze en duur van op verlof gaan door de confraters. Aan de confraters uit het buitenland werd 1 maand per jaar toegekend, ze mochten om de drie jaar op verlof. De Indonesische confraters kregen 2 weken per jaar, 4 weken over twee jaar en 6 over 3 jaar zonder de reistijd. De confraters die werkten op hun eigen eiland mochten jaarlijks op verlof gaan.

De delegatie-oversten van Azië ontmoeten elkaar in Mysore, India

Het was voor de Aziatische delegatie-oversten een gewoonte geworden elkaar om de drie jaar te ontmoeten. Na 1990 in Bandung en 1993 in Manilla, was het nu de beurt aan India. De plaats van samenkomst was het huis van de delegatie-overste pater Raja Rao in Mysore. Op donderdag 13 februari 1997 vertrok Piet Derckx van het vliegveld Husein Sastranegara in Bandung met de Merpati Nusantara Airlines naar Singapore om van daaruit verder te vliegen naar Bangalore met de Indian Airlines. Bij aankomst werd hij afgehaald door de overste van het scholasticaat, pater Peter Swamy. Na enkele dagen verblijf in het scholasticaat werden Piet en de delegatie-overste van de Filipijnen José-Luis Sandoval door Raja Rao afgehaald. Het delegatiehuis ligt 300 km.

verderop in Mysore. In een brief van 26 februari 1997 aan de provinciaal schreef Piet het volgende over deze ontmoeting:

"Het was best interessant. Helaas was de regionaal van Papoua New Guinea niet aanwezig wegens ziekte. We hebben 4 dagen serieus vergaderd en in het verslag kun je lezen dat we enkele concrete besluiten hebben genomen, waaronder de voorbereiding op de eeuwige geloften en ongoing formation. De vergadering werd begonnen met het voorlezen van een brief van de generaal, waarin voldoende punten stonden om te bespreken. Tijdens de vergadering kwam naar voren dat vooral India en de Filipijnen hoopten op meer samenwerking met ons. Indonesië zou geïsoleerd raken als we niet actief gingen samenwerken. Hieruit is het besluit gekomen om in India een stage te houden met een programma van ongoing formation voor hen die reeds de eeuwige geloften hebben. Ik denk dat het een goed programma is, maar wel kostbaar. Het is de bedoeling, dat onze Indonesische mensen drie maanden eerder naar India gaan om een cursus Engels te volgen alvorens te beginnen met de stage. We hebben zowat uitgerekend dat het per persoon neerkomt op 2.990,– US$."

Tijdens de ontmoeting werd ook gesproken over de mogelijkheid samen een missie te beginnen ergens in Azië en de confraters in Papoua New Guinea te helpen. De vergadering werd gesloten met de afspraak in 1999 samen te komen in Bandung.

De resultaten van Mysore hadden de nodige consequenties voor Indonesië. Zo moest bekeken worden wie de voorbereiding op de eeuwige geloften zou kunnen volgen in India. De klas van frater Martinus Widyatmoko was aan de beurt, helaas hadden enkele fraters en broeders van die lichting behoorlijk moeite met de Engelse taal. Een voorbereiding van drie maanden zou niet voldoende zijn. Het delegatiebestuur besloot uiteindelijk alleen degenen te sturen, die ertoe in staat waren.

Lanjing krijgt een nieuwe kerk en het bezoek van pater Fred Scragg

Reeds lang hadden de mensen in de Lebang-rivier uitgekeken naar een echte kerk in Lanjing. Om aan dat verlangen vorm te geven nam pater Ignatius Widodo het initiatief tot concretisering van dat verlangen. Zijn initiatieven hadden succes. Hij nodigde Mgr. Agus uit om op 25 maart 1997 de viering voor te gaan van de eerste steenlegging, gelegd door het districthoofd Abdullah Kamarullah. Er waren 600 mensen aanwezig. De voorzitter van de bouwcommissie, Ignatius Melandang, gaf in zijn speech blijk van het verlangen zo snel mogelijk met de bouw klaar te komen, toen hij zei: "De parochianen zien

al jarenlang uit naar een echte parochiekerk. Tot op dit moment komen we samen in een te kleine kapel, die we 27 jaar geleden met hand- en spandiensten samen gebouwd hebben".

Op 14 april 1997 arriveerde de generale econoom Frederick W. Scragg in Bandung. Alvorens door te reizen naar Borneo bezocht hij behalve het scholasticaat en noviciaat en ook Joep van Lier in de St.-Paulus parochie. Fred was heel tevreden over hetgeen hij in Bandung zag. Spijtig dat hij zo weinig dagen had gereserveerd voor Bandung, aldus zijn commentaar bij zijn vertrek naar Borneo. Over zijn ervaringen met de confraters aldaar merkte Fred op dat de situatie in het bisdom Sintang een erfenis was van de Nederlandse missionarissen, die al hun aandacht vestigden op het missionaire werk. Het communiteitsleven had zich daaraan aangepast. Hij drukte de hoop uit dat daar verandering in zou komen en de aandacht zou verplaatst worden naar een apostolische religieuze communiteit (religious apostolic community). In zijn visitatierapport maakt Fred de volgende aantekening over de opleiding:

"De opleiding of beter misschien de begeleiding van toekomstige Indonesische montfortanen is nu in handen van drie Nederlandse confraters. Op vrij korte termijn zal dat overgenomen moeten worden door jonge Indonesische montfortanen. De confraters ter plekke hebben daar volop oog voor, en werken daar ook aan. Met de hulp van de Nederlandse provincie bestaat de mogelijkheid voor de Indonesische montfortanen de nodige cursussen te volgen om in de toekomst de begeleiding van kandidaat-montfortanen op zich te kunnen nemen."

Over de situatie op Borneo maakt Fred de volgende opmerking:

"De Indonesische montfortanen verwachten op hun werkplek een inspirerend communiteitsleven. Op pastorieën is dat nauwelijks te realiseren. De parochianen zijn gewend er elk moment van de dag binnen te komen. Dat stoort het communiteitsleven. Gebedsmomenten bijvoorbeeld zijn moeilijk in te bouwen in zo'n situatie. Is het niet beter dat een smm-communiteit in een parochie niet in de pastorie, maar in een eigen huis woont? Bij realisatie daarvan zou zo'n huis uitvalsbasis van een soort equipe mobile kunnen zijn."

Tenslotte geeft hij de volgende raad:

"Communicatie met de Indonesische confraters en studenten is moeilijk. De meesten beheersen de engelse taal nauwelijks. Het zou goed zijn als daar aandacht aan besteed wordt in de toekomst. We zijn een internationale congregatie, en het moet mogelijk blijven dat montfortanen van verschillende nationaliteiten met elkaar communiceren."

Fred stelt vervolgens voor dat Indonesië zo snel mogelijk van een provinciale delegatie overgaat naar een generale delegatie. Op 1 mei verlaat Fred Scragg Indonesië en gaat terug naar Rome.

Wijding van twee montfortanen

Beetje bij beetje groeit het aantal montfortaanse jonge priesters. Op 25 juni 1997 werden in de kerk van de St.-Paulusparochie te Bandung, Stef Seli en Johanes Sumadi priester gewijd. Pater Stef kreeg bij die gelegenheid de benoeming voor de communiteit van Sintang, met als werkterrein de parochie Lebang en Pater Sumadi voor de communiteit van Putussibau, met als werkterrein de staties en parochies buiten de stad Putussibau. De priesterwijding van deze twee montfortanen werd beschouwd als opening van het Montfortjaar waarin herdacht werd dat 50 jaar geleden de heiligverklaring plaatsvond van Louis-Marie Grignion de Montfort door Paus Pius XII. Dit feestelijk gebeuren werd op allerlei manieren en op verschillende plaatsen gevierd. Behalve speciale gebedsdiensten, wijdden de montfortanen speciale aandacht aan de rondzendbrief van generaal pater William Considine getiteld: "Evangelisatie à la Montfort".

Delegatie-overste-zijn een full time job

Na 9 jaar lang rector te zijn geweest van het Montfort seminarie en de laatste 5 jaar daarbij ook nog delegatie-overste, liet Piet Derckx in de raadsvergadering van 26 juni 1997 weten dat het tijd werd de dubbele functie van delegatie-overste en rector te splitsen. De groei van de delegatie vraagt, dat een delegatie-overste meer aandacht besteed aan de communiteiten en ze regelmatiger bezoekt, aldus Piet. De raad kreeg de taak aan de wens van Piet vorm te geven, door uit te zoeken hoe binnen enkele jaren daarvoor personeel klaar te maken en behuizing te vinden voor een full time delegatie-overste. Wat de behuizing betreft kon het aanbod van het huis gelegen naast het noviciaat, een oplossing bieden. Dat huis lag vast aan het noviciaat en zou mettertijd bij het noviciaatsgebouw getrokken kunnen worden. Het had vier kamers, kantoorruimte en een recreatie/eetruimte. Dat aanbod werd door de bestuursleden positief ontvangen, bleef over het verlof van pater provinciaal Charles Voncken.

Het voorstel van Fred Scragg om van Indonesië zo snel mogelijk een generale delegatie te maken werd door de delegatieraad eveneens positief ontvangen met

de aantekening dat de status van provinciale delegatie in de momentele groeiperiode gunstiger was.

Als voorbereiding op zijn taak als nieuwe rector volgde pater Widodo in Frankrijk de drie maanden durende SIM (Stage International Montfortain).

Een parochie op Flores

Het delegatieberaad van 26 juni 1997 ging over belangrijke punten als permanente vorming, fondsvorming voor de montfortaanse opleiding, de uitbreiding op Flores en het te bouwen klooster in Putussibau. Wat dit laatste punt betreft, waren de aanwezige confraters het erover eens dat het te bouwen klooster geschikt gemaakt moest worden voor categoriale pastoraal à la Montfort. Na lang heen en weer gepraat werd besloten een klooster te bouwen, waar plaats zou zijn voor 10 montfortanen met daarbuiten een accommodatie voor het geven van cursussen en groepsbegeleiding. Joep van Lier zou contact opnemen met een architect in Bandung met de aantekening, dat de uitvoering van dit plan in 1999 moest plaatsvinden. Zoals beloofd nam Joep, terug in Bandung, contact op met architect Rompis, die bereid gevonden werd tekeningen te maken. Maar wie zou de bouw uitvoeren, wie zou toezicht houden?

Voor het vinden van een aannemer werden al snel goede wegen gevonden, maar wie houdt het toezicht? De oplossing voor dit laatste probleem kwam toen Joep liet weten graag terug te keren naar Sintang. Hij zou dan toezicht kunnen houden. De wens van Joep werd werkelijkheid door zijn benoeming tot overste van Biara Montfort in Sintang met de aanvullende taak toezicht te houden op de bouw van het klooster in Putussibau. Hub Swerts werd opgedragen voor de bouw de instemming van bisschop Agus te vragen en tevens hem in te lichten over de terugkomst van Joep in Sintang. Nadat de lichten op groen stonden, nam Joep afscheid van zijn parochie en na een verlof in Nederland verhuisde hij naar Sintang.

Een ander punt dat tijdens het beraad naar voren kwam was het openen van een parochie in het bisdom Ruteng op Flores. De reden hiervan was het bericht dat het seminarie St.-Paulus in Mataloko (ook seminarie Sintang genoemd) ging sluiten. Door de sluiting van dat seminarie verloren de montfortanen een mogelijkheid kandidaten te werven, immers congregaties mochten op de andere seminaries in Flores dan pas kandidaten werven, als ze een parochie hadden. Door het openen van een parochie op Flores kon daarom dat probleem opgelost worden. Pater Konradus Hancu kreeg de opdracht bij Mgr.

Eduardus Sangsun, bisschop van Ruteng, informatie in te winnen over het waar en wanneer de montfortanen in zijn bisdom een parochie konden openen. De vergadering sprak de hoop uit in 1999 een eigen parochie op Flores te hebben.

Broeders van Huijbergen en de Broeders van St. Gabriël

Tijdens het schooljaar 1997/1998 kwam broeder Marcel van de broeders van Huijbergen les geven op de basisschool Karya Budi in Putussibau. De afspraak was, dat een jaar later meer broeders zouden komen en zij de scholen van Yayasan Sukma onder hun hoede zouden nemen. Broeder Marcel verbleef op de pastorie in de montfortaanse communiteit, die bestond uit pater Kon, pater Sumadi, de fraters Josef Dwi, Josef Jehara en broeder Niko. Naar de komst van de broeders van Huijbergen was al lang uitgekeken, omdat het goed runnen van scholen mensen met ervaring vroeg. Inderdaad kwamen na verloop van tijd meerdere broeders en openden ze een eigen huis bij het jongensinternaat.
Even nadat br. Marcel in Putussibau begonnen was liet de superior van de broeders van St Gabriël vanuit Singapore weten graag Bandung te bezoeken om te spreken over een eventueel werk in Indonesië. Broeder Mark Tee, directeur van Montfort Boys' Town in Maleisië en broeder Dominic Kiong, titulair superior van Singapore-Maleisië, kwamen even later voor een vierdaags bezoek. Ze hadden een gesprek met de delegatie-overste, brachten een bezoek aan bisschop Alexander Djajasiswaja, het Karmelietessenklooster in Lembang en aan de welbekende tuinen van Bogor. Br. Mark en Dominic waren zeer te spreken over de ontvangst, maar konden bij hun vertrek nog niets definitiefs zeggen over een eventueel werk in Indonesië. Wel hadden ze Piet gevraagd contact op te nemen met de bisschop van Ruteng om hem te vragen naar mogelijkheden in zijn bisdom op gebied van landbouw, tuinbouw en veeteelt. Later bij gelegenheid van de priesterwijding van Kasmir heeft Piet met de bisschop daarover gesproken. De bisschop was zeer enthousiast en bood de broeders de gelegenheid en steun om een "Boys Town" te openen in Labuan Bajo. Hij zou hen daarvoor de nodige grond beschikbaar stellen. De broeders zijn niet ingegaan op dat aanbod.

Pater Claude Sigouin

Voor een bijeenkomst van de montfortanen in Wisma Laverna, Sanggau van 29 september tot 4 oktober 1997 was de montfortaan Claude Sigouin uitgenodigd. Claude was op dat moment directeur van het centrum montfortaanse spiritualiteit (CIM) in Leuven. Daarvoor was hij een tijdlang overste geweest van

het montfortaanse scholasticaat in Manilla. Claude was uitgenodigd te spreken over de Montfortaanse spiritualiteit, maar bij aankomst in Indonesië woedde op Borneo een grote bosbrand, zo ernstig dat de vluchten naar Borneo wegens rookoverlast en gebrek aan zicht voor lange tijd waren afgelast. Voor hem bleef niets anders over dan naar Bandung te gaan en daar zijn kennis over te dragen aan de scholastieken. Hij sprak met hen over "My Spiritual Journey as a Montfortian". Omdat Claude tijd te over had gaf hij dezelfde inleiding ook aan de diakens Kasmir, Ludovikus en Arifin, die op dat moment in het noviciaat verbleven.

Priesterwijding op Flores en een belangrijke gast

'Langzaam maar zeker' is het gezegde dat toegepast kan worden op de groei van de montfortanen in Indonesië. Op 18 oktober 1997 had in de parochie Timung op Flores de priesterwijding plaats van Kasimirus Jumat door Mgr. Eduardus Sangsun. Kasmir was de eerste montfortaan, die op Flores werd priester gewijd. Pater Alois Ding was eveneens op Flores priester gewijd, maar die was toen nog geen montfortaan. De jonge priester Kasmir kreeg de benoeming om theologie en mariologie te studeren in Manilla op de Filipijnen.

Delegatie-overste Piet Derckx die voor deze wijding naar Flores was gekomen, maakte van de gelegenheid gebruik te spreken met de bisschop. Behalve over de broeders van St.-Gabriël werd ook het openen van een parochie en het eventueel verrichten van categoriaal werk besproken. Een maand na dat informeel gesprek bracht bisschop Sangsun op zaterdag 15 november een tegenbezoek in Bandung. Behalve een ontmoeting met de delegatie-overste nam de bisschop ook tijd voor een gesprek met de scholastieken. Mgr. Edu (zo werd hij door bekenden genoemd) zei: "Ik heb de congregatie der montfortanen allereerst leren kennen door frater Kasmir, pater Konradus en superior Piet Derckx. Tijdens de ontmoeting met Piet hebben we het gehad over de montfortanen wereldwijd, over de opleiding in Bandung, maar ook over de toekomst van de montfortanen in Ruteng. Daarom ben ik nu hier om elkaar beter te leren kennen".

De vriendelijke woorden van de bisschop lokte een applaus uit en waren een uitnodiging voor de scholastieken om allerlei vragen te stellen. Zo vroeg een frater wat de bisschop dacht over het plan van de montfortanen te werken in het diocees Ruteng. "Alles hangt af van de bereidheid van de montfortanen", was zijn antwoord. Onder de scholastieken waren enkele jongens, die ervaren hadden dat de kleinseminaries in zijn bisdom hun seminaristen verboden te solliciteren bij een ander diocees of congregatie (waaronder de montfortanen) die niet op Flores werkten. Mgr. Edu liet tot

opluchting van allen weten: "Dit verbod geldt niet meer voor de montfortanen". Met andere woorden de montfortanen mochten vanaf dat moment officieel kandidaten werven op de twee kleinseminaries van het bisdom: het seminarie Pius XII in Kisol en het seminarie Johanes Paulus II in Labuan Bajo. Bisschop Edu was een dag en nacht op het Montfort Seminarie.

Aanpassingen en veranderingen

Al enige tijd deden de geruchten de ronde dat er veranderingen en aanpassingen zouden geschieden op de filosofische faculteit in Bandung. De priester-opleiding zou in het vervolg geschieden in drie fases: een eerste fase van 4 jaar met als afsluiting de titel Strata 1 (S1). Een tweede fase van 1 jaar, bestaande uit het pastoraal praktijkjaar en een derde fase van 2 jaar met studie pastoraal die zou afgesloten worden met de titel Strata 2 (S2). Bij het ingaan van de nieuwe opzet werd besloten de scholastieken van S1 te scheiden van hen die gingen studeren voor S2. Zij die voor S1 studeerden bleven in het Montfort Seminarie, maar waar de fraters van S2 onderbrengen? Er was al eens gespeeld met de gedachte om het noviciaat te verhuizen naar Flores en het noviciaats-gebouw in Gunung Kencana te gebruiken voor hen die pastoraal studeerden. Tijdens het delegatieberaad van 23 februari 1998, kwam behalve de bouw van het nieuwe klooster in Putussibau, de priesterwijding van Ludo en Dwi en hun studie spiritualiteit in Rome, ook het bovengenoemde ter sprake. Voor het jaar 1998/1999 waren er 32 scholastieken en 17 eerste jaar novicen. Indien het aantal novicen ook in de komende jaren even groot bleef, zou het scholasticaatsgebouw te klein zijn, was de redenering. Vandaar de vraag: "Zouden we het noviciaat naar Flores verhuizen"? De meeste kandidaat-montfortanen waren afkomstig van Flores, bovendien was besloten een nieuwe parochie in Poco, 11 km. van Ruteng, te openen. Allemaal redenen die een verhuizing van het noviciaat naar Flores ondersteunden. Het beraad kon zich vinden in deze redenering en gaf haar steun.

Intussen had Joep na zijn verlof van 3 juli tot 12 augustus 1998 een cursus "begeleider voor jonge priester" gevolgd in Girisonta (Java) en was hij verhuisd naar het Montfortklooster in Sintang. De bouw van het nieuwe klooster "Deo Soli" in Putussibau kon nu beginnen.

Nog voor het vertrek van Joep uit Bandung hadden op 22 februari 1998 twee Dochters der Wijsheid, zuster Sylvie Belenger en zuster Desneiges Giroux, een bezoek gebracht aan Bandung. Ze kwamen de mogelijkheid bekijken of er

toekomst was voor hen in Indonesië. Ze waren drie dagen in Bandung en daarna enige tijd op Flores. Het was louter een informatief bezoek.

Intussen was op de bestuursvergadering van 11 oktober 1997 de aanvraag voor de eeuwige geloften van 8 jonge montfortanen besproken met als resultaat drie van hen: frater Henky, broeder Niko en broeder Gunarto waren aangenomen, maar de vijf resterenden kregen te horen eerst hun studie af te maken en dan opnieuw aan te vragen. De drie genoemden werden naar Nairobi, de hoofdstad van Kenia, gestuurd voor de internationale voorbereiding op de eeuwige geloften samen met kandidaten uit India en de Filippijnen. Eigenlijk was deze voorbereiding in India gepland, maar omdat de kandidaten uit Afrika moeilijkheden ondervonden bij het krijgen van een visum, was besloten de voorbereiding te houden in het montfortaans groot-seminarie te Nairobi. Hoewel de voorbereiding pas begon op 7 juli gingen Niko en Gunarto reeds op 2 april 1998 naar Nairobi om zo meer tijd te hebben hun Engels op te vijzelen. Henky volgde begin juli. Na terugkomst in Indonesië deden ze op 4 oktober 1998 hun eeuwige geloften in de kapel van het Montfort-seminarie te Bandung.

Als afsluiting van het Montfortjaar ter gelegenheid van 50 jaar canonisatie van de H. Montfort werd in de zaal van de Laurentius parochie, Bandung, op 28 april 1998 een seminar gehouden met als thema: "Doe open voor Jezus Christus". Honderden gasten, vooral leden van het Maria Legioen waren aanwezig. Nico Schneiders gaf een inleiding over het leven van Montfort en Wim Peeters sprak over Montfort en het Maria Legioen. De bijeenkomst werd gesloten met een eucharistieviering voorgegaan door Piet Derckx en daarna een gezamenlijke maaltijd.

Na de sluiting van het Montfortjaar en na op 13 mei zijn taak als rector te hebben overgedragen aan Ignatius Widodo, ging Piet op verlof. Politiek gezien was het in Indonesië een onrustige tijd vanwege de vele demonstraties tegen de manier waarop president Soeharto het land bestuurde; sociaal/economisch was het land in crisis. Niet verwonderlijk dat het provinciaal bestuur wilde weten hoe zij die situatie moesten inschatten. Ze nodigden Piet met Joep, die ook op verlof waren, uit daarover tekst en uitleg te geven. De twee confraters wisten het bestuur gerust te stellen door te vertellen wat er precies gaande was, maar ook door te laten horen dat het werk van de montfortanen niets in de weg gelegd werd. Van de gelegenheid werd gebruik gemaakt om verlof en steun te vragen voor de bouw van het klooster in Putussibau. Ze kregen de nodige instemming en bovendien financiële steun om het plan uit te voeren. Het plan om op het eiland Flores in Poco een parochie te openen werd eveneens met voldoening aanhoord. Als slot van de bijeenkomst kregen Piet en

Joep de raad om niet lang meer te wachten van Indonesië een generale delegatie te maken.

Cursus montfortaanse spiritualiteit in Rome

Ludovikus Ndona en Dwi Putra Watun werden op 21 juni 1998 priester gewijd door Mgr. Michael Angkur, bisschop van Bogor, in de kerk van de H.-Familie in Cibinong, West Java. Als eerste taak kregen deze twee jonge montfortanen de opdracht naar Rome te gaan voor een cursus montfortaanse spiritualiteit. Als voorbereiding op die cursus gingen ze naar Singapore om de Engelse taal bij te werken. Ze zouden twee maanden bij de broeders van St.-Gabriël zijn, maar het liep helaas anders dan gedacht. In Jakarta hadden de mei-rellen plaats gevonden, waarbij vooral Chinezen het slachtoffer waren geworden. Als teken van protest tegen dat onrechtvaardig gebeuren, gaf Singapore aan autochtone Indonesiërs enkel voor korte tijd een verblijfsvergunning. Zodoende moesten Ludo en Dwi na vier weken het land verlaten, niet genoeg om hun cursus Engels af te maken. Hun ticket naar Rome was pas over een maand, zodoende moesten ze een maand terug naar Indonesië. Ze vertrokken uiteindelijk op 8 oktober. Aan de cursus in Rome namen 32 personen deel: 10 Dochters der Wijsheid, 11 Broeders van St. Gabriël en 11 Montfortanen. Het geheel werd gecoördineerd door pater Gerard Lemire, broeder Ignatius Mulloparampil en zuster Ines Maria del l'Eucharistia. De cursus had tot doel de deelnemers op te leiden tot formators.

De sociaal-politieke toestand in Indonesië

In 1997 rapporteerde de Wereldbank dat jarenlang het geld voor de opbouw van Indonesië 20 tot 30% verkeerd gebruikt was. In hetzelfde jaar leed Azië onder een monetaire crisis. Dit alles kwam heel slecht uit voor de regering van president Soeharto. Een economische crisis was niet tegen te houden. Toen de regering om een lening vroeg, heeft het IMF een onderzoek gedaan naar de economische situatie. Nadat Soeharto opnieuw gekozen werd als president voor de periode 1998 - 2003 ontstonden ongeregeldheden met als hoogtepunt de bezetting van het parlementsgebouw door studenten. Op 21 mei 1998 trad Soeharto af en werd hij opgevolgd door de vice-president Habibie. Mei werd een donkere maand, hetgeen begon met het doodschieten van studenten bij de Trisakti Universiteit gevolgd door een algemene chaos. Vooral de Chinezen moesten het ontgelden.... de toestand mag anarchistisch genoemd worden.

De toestand op sociaal en economisch gebied was vreselijk. Vooral de kleine man leed er onder. De winkels lagen vol met spullen, maar waren niet te betalen. De nationale munt roepia zakte tot het laagste punt met alle gevolgen van dien. Niet alleen in de grote steden, ook op het platteland, ook op Borneo, was de toestand erbarmelijk. Daarbij kwam dat de rijstoogst mislukt was vanwege te veel regen. In de steden was het onveilig en werd het steeds moeilijker voor de mensen aan eten te komen. De kerken en vele andere instanties wezen op de sociale plicht van hen die in staat waren hulp te bieden. Parochies begonnen eettentjes te openen en etenswaren uit te delen. Ook de scholastieken werden dankzij donateurs ingeschakeld bij het verdelen van eten onder de noodlijdenden.

Priesterwijding in Labuan Bajo

Tijdens deze crisisperiode werden op 10 oktober 1998 in Labuan Bajo op Flores, Josef Jehara en Marchadius Golo met veel andere kandidaten door Mgr. Eduardus Sangsun priester gewijd. In aanwezigheid van een 2000 familieleden en kennissen had de wijding plaats op het plein voor de H.-Geestkerk. Daags na de wijding was de eerste eucharistieviering van de pas-gewijden op het plein voor het Johannes Paulus II seminarie, waar de meesten van hen hun opleiding hadden gehad.

Na bovengenoemde vieringen vertrokken de neomisten naar hun geboortedorp. Pater Josef Jehara en pater Markus Marchadius gingen in gezelschap van hun familie, Piet Derckx en Ignatius Widodo naar het dorp van Josef in Rejeng. Volgens gewoonte werd hij aan de grens van het dorp officieel ontvangen door zijn dorpsgenoten en in plechtige stoet naar de kerk gebracht. In de dagen erna vierde Josef de eucharistie in de parochiekerk en in de kerken en kapellen behorende bij de parochie. Op 17 oktober was het de beurt aan pater Marchadius door te reizen naar zijn parochie in Waerana. Ook hij werd naar plaatselijke gewoonte ontvangen en gevierd. Josef zowel als Markus kregen hun benoeming voor Borneo.

Team Sebeji

Sebeji is de naam voor het montfortaans pastoraal team in Sintang. Geïnspireerd door het generaal kapittel van 1993 dat uitgaande van de vier montfortaanse hoofdgedachten (evangelisatie, Maria, beschikbaarheid en tezamen) had gesproken over de vernieuwing van de visie op de missie van de

congregatie, ging het team werken aan geloofsverdieping onder de schooljeugd en andere groepen. Aanvankelijk was het de bedoeling als equipe mobile van parochie naar parochie te gaan zonder gebonden te zijn aan structuur of gebied, maar wel in samenwerking met de parochies naar het voorbeeld van de H.-Montfort. Maar al gauw bleek dat de situatie in het bisdom Sintang daarvoor nog niet klaar was. Ook de montfortanen waren daarvoor nog niet klaar. Daarom besloot in 1998 het delegatie-bestuur een categoriaal pastoraal team samen te stellen dat enkel zou werken in de stad Sintang en omstreken. De teamleden waren pater Arifin Dwirahmanto, die al een tijdje stage had gelopen in het retraitehuis Civita te Bogor, diaken Widyatmoko die aanleg had voor een dergelijk werk en broeder Gunarto die was geslaagd op de hogere catechetische school in Yogyakarta. Joep van Lier als ervaren man op pastoraal gebied en overste van de communiteit werd hun begeleider. Biara Montfort in Sintang was te klein en daarom zette Piet van Hoof tegenover het klooster op bisdomgrond een gebouw neer, dat ging dienen als ontmoetingsruimte. In een later stadium maakte het team ook gebruik van het gebouw ernaast, dat toebehoorde aan het bisdom en had gediend als woonruimte voor een pastoraal werker en gasten van het bisdom. In een contract voor het gebruik van de grond en het gebouw werd beschreven dat de montfortanen er kosteloos gebruik van konden maken, maar wel borg moesten staan voor het onderhoud.

Het team bood diverse programma's aan scholen en parochies. Bovendien verzorgde het team bijeenkomsten voor jonge montfortanen op stage. Verder verzorgden zij in samenwerking met een dokter en ervaren leken weekends ter voorbereiding op het huwelijk.

De montfortanen en het bisdom Sintang

De relatie met het bisdom Sintang was goed te noemen, hoewel er nog geen eenstemmigheid was aangaande de invulling van het contract. Het bisdom was nog steeds niet bereid toeslag te geven aan de paters die in de arme parochies werkten. Wat betreft personeel en plaatsing daarvan waren er hoegenaamd geen moeilijkheden, alleen vond men het vreemd dat Mgr. Agus een broeder-montfortaan niet wilde benoemen als pastoraal werker in een parochie.

Door de komst van meerdere wereldheren in het diocees Sintang werd in 1998 de Montfortparochie in Badau losgekoppeld van Benua Martinus. Hadden van te voren de montfortanen daarover de verantwoordelijkheid, nu werd deze parochie met de omliggende dorpen toevertrouwd aan de zorg van een wereldheer.

Generaal William Considine op bezoek

Van 22 november tot 4 december 1998 bracht pater generaal William (Bill) Considine een bezoek aan Indonesië. In 1994 was hij bij gelegenheid van een ontmoeting van de Aziatische oversten in Manilla even in Bandung geweest, maar had toen niet de gelegenheid gehad de communiteiten te bezoeken. Tijdens zijn tour langs de communiteiten op Borneo bracht hij 32 uur door in de auto. Hij was een welkome gast. Als algemene overste gaf hij goede raad aan de confraters en sprak vooral over de thema's die aangegeven waren als voorbereiding op het provinciaal en generaal kapittel. Houd niet op de Wijsheid te vragen, was zijn aansporing. Bill liet duidelijk merken blij te zijn met de ontwikkelingen in de Indonesische delegatie. Behalve de aanpassingen op pastoraal gebied zag hij ook het functioneren en de aanwezigheid van fraters en broeders op stage op diverse plaatsen tot ver in de binnenlanden van Borneo.

Het jaar 1998 was een voorspoedig jaar. In het jaaroverzicht van de delegatie staat te lezen: "Er zijn onlangs vier mannen priester gewijd. Nu zijn er 10 Indonesische paters en 1 diaken. Drie anderen hebben onlangs in oktober hun eeuwige professie gedaan, onder hen de eerste twee broeders. Vijf fraters en één broeder hebben hun eerste geloften afgelegd. Momenteel studeren 32 fraters op het grootseminarie en 8 van hen hebben aangevraagd het volgend jaar de eeuwige geloften te mogen doen. Het noviciaat is vol, 17 eerstejaars-novicen. Dit grote getal brengt voor het volgend jaar problemen met zich mee wat betreft onderkomen in het Montfort-Seminarie. Er ligt een plan klaar om een nieuwe behuizing te zoeken voor fraters die beginnen aan hun pastoraal-opleiding. Een van de mogelijkheden is te verhuizen naar het huidige noviciaat en een nieuw noviciaat openen op Flores. Het komend jaar beginnen een paar jonge paters een nieuwe parochie in het bisdom Ruteng".

Q Q Q Q Q Q Q

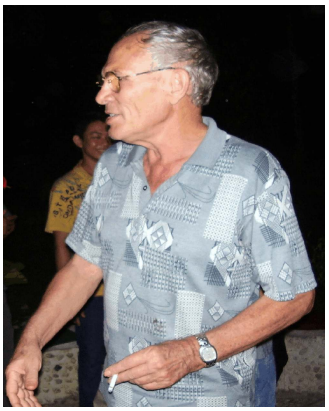

Joep v. Lier
Vicaris Sintang



Pastor M. Rampai

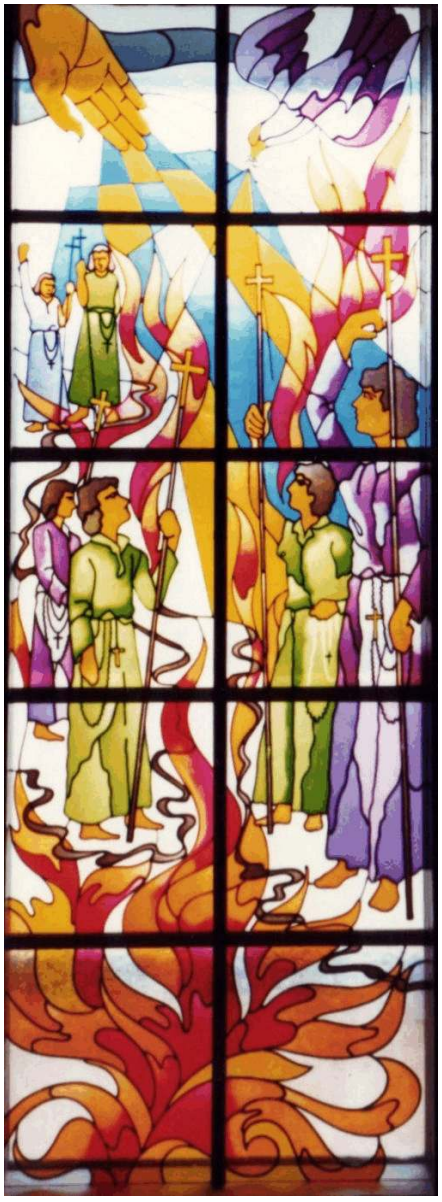

Kapelramen seminarie Bandung



Kapelraam Seminarie Bandung



Ignatius Widodo



Frater Riyanto en Arifin



Bijeenkomst met team Sebeji



Generaal Bill Considine met vormingsleiders



Parochiekerk in Lanjing



Graf van Alois Ding in Padua

HOOFDSTUK 9

NAAR HET DERDE MILLENNIUM

1999 - 2002

Pater Piet Derckx, Delegatie-Overste Indonesië 1993-2003
Pater Charles Voncken, Provinciaal Nederland 1993-2002
Pater William Considine, Algemene Overste 1993-2005

De tijd loopt door en we bevinden ons in het laatste jaar van het tweede millennium, een jaar met veel bijzondere gebeurtenissen. Helaas niet allen even positief. Op politiek, sociaal en economisch vlak voorspelden de feiten weinig goeds. De monetaire crisis, de politieke reformatie en een zwakker wordende nationale eenheid waren de voornaamste reden daarvan. Kerken die in brand gestoken werden, gewelddadigheden tussen etnische groepen en godsdiensten, brachten Indonesië aan de rand van desintegratie en deden het ergste vrezen.

De bisschoppenconferentie van 1998 had besloten de katholieken de volgende aanwijzingen te geven: ga op in de plurale maatschappij, wees betrokken bij het leven van je medemensen, neem hen zoals ze zijn vol begrip en broederschap. Met deze raad nodigden de bisschoppen de christelijke gemeenschap en de kloosterlingen uit een daadwerkelijke getuigenis van liefde en broederschap te geven en op die manier een lichtpunt te zijn in de donkere dagen van sociaal/economisch en politieke crisis.

Het provinciaal kapittel

Van 4 tot 6 januari 1999 had in Oirschot het kapittel van de Nederlandse provincie plaats. Buiten de afgevaardigden uit Nederland waren aanwezig de afgevaardigden van de regio's Malawi, Brazilië en Indonesië. Op de eerste dag gaven pater provinciaal en de regionaals elk een summier overzicht van hun doen en laten. De dagen daarna werd gesproken over: het zoeken naar en ervaren van God; dit zoeken roept ons op tot montfortaans gewijd leven; het brengt ons samen in één gemeenschap voor de zending. Er werd diepgaand ingegaan op het leven en werken van de montfortanen en de rol van de spiritualiteit daarin. Verder kwamen ter sprake kwesties als: montfortaanse

leken, de relatie met Rome, relatie met de andere provincies en ook de status van de Indonesische regio.

Omdat de ontwikkelingen in Malawi, Mozambique en Brazilië op dat moment weinig perspectief boden, kreeg Indonesië extra aandacht. Het rapport vertelde dat de delegatie uit de bestaande voegen groeit en plannen heeft om de vorming van de novicen op Flores te laten plaats vinden. Voor de bouw van dat nieuwe noviciaat werd financiële hulp gevraagd van Nederland. De jonge groep Indonesische confraters, aldus het rapport, staat voor de uitdaging nieuwe wegen te gaan in de pastoraal, die tot op dit moment parochieel van aard is. Ze moeten ook op bestuurlijk vlak en wat de opleiding en vorming betreft, zelfstandig zien te worden.

Sprekende over de status van Indonesië ondersteunde het kapittel de mogelijkheid, dat de provinciale delegatie Indonesië binnen drie jaar tot generale delegatie gepromoveerd wordt, maar gebruik mag blijven maken van de Nederlandse missieprocuur.

De eerste sessie van het kapittel bleek te kort van tijd te zijn. Er bleef veel materie over dat diepgaander besproken diende te worden tijdens de tweede sessie in november 1999.

Delegatieberaad en bestuursvergadering

Terug in Indonesië had de delegatie-overste maar weinig tijd om zich klaar te maken voor het delegatie-beraad in Sintang van 29 januari tot 4 februari 1999. Achttien confraters waren aanwezig. De bijeenkomst begon met het bespreken van de thema's: het montfortaans gewijd leven, apostolische communiteiten, beleven van de geloften en de montfortaanse zending. Hierna kwamen ter sprake: het communiteitsleven, gezamenlijke projecten en de vraag: moeten we beginnen met het begeleiden van leken die willen leven volgens de montfortaanse spiritualiteit en hen de gelegenheid geven met de montfortanen samen te werken als associé's? De aanwezigen waren van mening dat de tijd daarvoor nog niet rijp was. Bovendien vond men dat eerst duidelijke richtlijnen nodig waren van het generaal bestuur.

Verder evalueerde het beraad de resultaten van het algemeen kapittel 1993, vervat in het boekje "Montfortaanse zending". Het woord zending bracht de aanwezigen bij het werk van team Sebeji in Sintang en de verhuisplannen van het noviciaat naar Ruteng. Flores kwam in zicht. Het is belangrijk, aldus de confraters, een goed begin te maken op Flores, om die reden werd pater Konradus Hancu gevraagd van Putussibau naar Flores te verhuizen. In Konradus zag men de aangewezen man om pastoor te zijn in de nieuwe parochie Poco en tevens de man die in staat is op een goede manier de weg te openen voor een

montfortaanse toekomst in het bisdom Ruteng. Steeds meer jonge montfortanen waren actief werkzaam op Borneo. Om voor hen het belang van permanente vorming te onderstrepen werd aan Joep van Lier en broeder Gunarto de taak gegeven regelmatig bijeenkomsten te organiseren om hen zo de gelegenheid te geven samen belangrijke thema's te bespreken.

Op de vraag wat te doen tijdens het jubileumjaar, werd besloten zich aan te sluiten bij de activiteiten van de plaatselijke parochie. Al eerder was het idee naar voren gebracht in Putussibau te starten met specifiek montfortaans categoriaal werk. Een groep jonge montfortanen was er klaar voor, maar helaas was er voor dit werk geen ruimte of huis beschikbaar. De bouw van het nieuwe klooster in Putussibau liet op zich wachten. Wat nu? De pastorie was niet geschikt als basisplaats voor dat werk, er zou verwarring ontstaan tussen parochieel en categoriaal werk. Toch moest er een oplossing gezocht worden. Daarom koos de vergadering ervoor tijdelijk op de markt midden in de stad een huis te huren. Pater Josef Jehara werd aangewezen als overste van de zogenaamde "marktcommuniteit" en broeder Niko Narimo als huiseconoom. Pater Johanes Sumadi werd hoofdpastoor van de parochie.

Met het generaal kapittel in zicht koos het delegatie-beraad Piet Derckx als haar vertegenwoordiger bij het algemeen kapittel. Toevalligerwijze kreeg broeder Gunarto van pater generaal een uitnodiging om de groep broeders montfortanen te vertegenwoordigen, zodoende had Indonesië twee afgevaardigden. Voor de tweede sessie van het provinciaal kapittel in Oirschot werd Joep van Lier aangewezen als tweede man naast delegatie-overste Piet Derckx.

Verdere ontwikkelingen

Aangekomen in Ruteng, begon Konradus Hancu voorbereidingen te treffen voor de te openen montfortaanse parochie Poco. Ook bekeek hij de mogelijkheden voor de bouw van een noviciaat in Ruteng. Al snel liet hij weten 4 ha grond op het oog te hebben in Carep, Ruteng, aan de voet van de berg Nggolong Tede, niet ver van de stadsgevangenis en het klooster van de zusters van de Goede Herder. De ligging van dat stuk grond werd na keuring geschikt bevonden en na overleg gekocht voor een schappelijke prijs. De gebroeders en architecten Paulus Alexander Gunawan en Thomas Harry Gunawan in Bandung werden bereid gevonden een tekening te maken voor de bouw.

Intussen was architect Rompis, eveneens wonende in Bandung, klaar gekomen met de tekening voor het klooster "Deo Soli" in Putussibau en kon begonnen worden met de bouw. Meneer Akiung uit Singkawang werd de aannemer.

Bijeenkomst Aziatische delegatieoversten

Op 20 februari 1999 kwam pater José-Louis Sandoval, overste van de Filippijnse montfortanen, aan in Bandung voor een bijeenkomst van de Aziatische regionale oversten op 22-23 februari. Helaas kon de delegatie-overste van India niet aanwezig zijn. Hij had moeilijkheden met het verkrijgen van een visum. Ook de overste van Papua New Guinea was afwezig. Zodoende werd het een bijeenkomst van Indonesië met de Filippijnen. Behalve Piet Derckx waren van Indonesië pater Ignatius Widodo en Wim Peeters aanwezig. De vergadering begon met het voorlezen van een brief van pater generaal Bill Considine, die aangaf blij te zijn dat er een regelmatig contact bestond tussen de delegatie-oversten van Azië. Daarna gaf iedere delegatie-overste een verslag van de manier van werken op gebied van pastoraal en vorming. De Filippijnse wijze van pastoraal met hun "mission team" op het eiland Cebu trok de aandacht van de aanwezigen. Het leek op de werkwijze van team Sebeji in Sintang, maar toch weer anders. Sprekende over vorming werd de noodzaak besproken van goed opgeleide leiders en resource persons voor ongoing formation. Afgesproken werd in januari 2001 in Manilla een *Montfortian Asian Stage* van een maand te organiseren voor confraters met meer dan vijf jaar eeuwige geloften. Het gesprek hierna over de naaste toekomst en diverse thema's van het generaal kapittel resulteerde in een gezamenlijke vraag aan het generalaat, of het niet mogelijk zou zijn het Centre International Montfortain in leven te roepen om *resource persons* op te leiden. Het gebrek aan oudere en ervaren confraters vroeg daarom. Hoewel niemand van Papua New Guinea aanwezig was, werd toch ingegaan op het feit dat het aantal montfortanen daar terugliep. Afgesproken werd hulp te bieden als daarom gevraagd zou worden.

Als slot van de bijeenkomst werd de delegatie-overste van de Filippijnen aangewezen als coördinator van de Aziatische montfortanen voor de komende twee jaar. De volgende bijeenkomst zal februari/maart 2001 zijn in Manilla.

Generaal kapittel

Voordat Piet Derckx en Gunarto naar Rome vertrokken voor het generaal kapittel, woonden zij op woensdag 19 mei 1999 de priesterwijding bij van Antonius Arifin Dwirahmanto. Samen met enkele wereldheren werd hij door Mgr. Alexander Djajasiswaja gewijd in de Martinus parochie van Margahayu, Bandung en kreeg bij die gelegenheid de benoeming tot lid van het pastoraal

categoriaal team Sebeji in Sintang. Deze benoeming lag voor de hand omdat hij behalve een half jaar pastorale praktijk in de O.L.V. van Fatima parochie van Lembang een half jaar had meegedraaid in het retraitehuis Civita, Jakarta.

Na de feestelijkheden rond de priesterwijding vertrokken Piet en Gun naar Rome. Niet rechtens, maar op uitnodiging woonden zij het generaal kapittel bij, dat op 30 mei 1999 begon in Ariccia dichtbij het pauselijke vakantieoord Castel Gandolfo. Het viel op dat er een groeiende aanwezigheid was van montfortanen uit Azië en Afrika. Was vroeger Frans de enige voertaal, nu was dat afwisselend Frans en Engels.

In zijn openingswoord zei pater generaal William Considine: *"We zijn hier in kapittel bijeen om kennis te nemen van de huidige toestand van de congregatie en richtlijnen uit te stippelen voor de komende zes jaar. Kernpunt is de vraag naar verdieping van ons godgewijd leven als montfortaan..."*.

In zijn rapport van tien bladzijden liet de generaal weten dat zijn beleid uitgegaan was van het generaal kapittel 1993, met name van het document 'Zending' dat vraagt: Wat is onze opdracht als congregatie? Samen met zijn raad werkte Bill deze kapittel-oriëntatie uit in twee brieven: "Evangeliseren á la Montfort" en "Versterking van de apostolische gemeenschap". Ook somde hij op wat tijdens zijn bestuursperiode gebeurd was op gebied van spiritualiteit, zoals de uitgave van de Dictionaire de la Spiritualité Montfortaine (in meerdere talen), de SIM, de CIM, het bezoek van de Paus aan Saint-Laurent, het jubileum van Montfort's heiligverklaring enzovoort.

Don Lasalle, een Amerikaanse confrater, gaf met een uiteenzetting over religieuze ervaring de aanzet voor de bespreking van het hoofdthema: het religieuze leven. Inspiratie en religieuze ervaring moet de basis zijn van de montfortanen. Er volgden groepsgesprekken, waaruit bleek dat iedereen het eens was met deze stelling, alleen bleef de vraag: wat doe je ermee? Die vraag werd aan het kapittel gesteld. Het antwoord was: we moeten een bemoedigende boodschap hebben naar de toekomst toe. Het kapittel schreef de brief getiteld "Doe open voor Jezus Christus" met als kerninhoud het montfortaans religieus leven. De brief van de kapittelleden vraagt aandacht voor een montfortaanse spiritualiteit, die kan en moet beleefd en verwoord worden op een eigentijdse wijze. De bron van alle, en ook onze spiritualiteit is de Eeuwige, die Jezus zijn Vader noemt. Montfort spreekt van de eeuwige en Mensgeworden Wijsheid.

Behalve over verdieping van het montfortaans religieus leven werden enkele praktische zaken besproken, zoals associé-zijn. Uit rapporten van de provincies en delegaties bleek dat leken ieder op hun eigen wijze met montfortanen samenwerken en samenleven. De tijd heeft nog niet voldoende duidelijkheid geschapen om hier iets in het algemeen te kunnen en moeten regelen. Voorlopig is het voldoende uit te gaan van onze constitutie no. 59-61

en Vita Consecrata no. 54-56. Het kapittel spoort de provincies en delegaties aan leken de montfortaanse spiritualiteit aan te bieden en daar waar nodig hen daarvoor te winnen en te vormen. Hierna spraken de kapittelleden over de plaats van de parochies als deel van de montfortaanse zending. De parochiepastoraal is een algemeen gegeven, maar niet elk parochiepastoraat beantwoordt aan de bedoeling van de SMM. Het parochiewerk heeft als missionair werk een plaats gekregen, maar hoe dan ook is het goed regelmatig te discussieren en te evalueren of ieder parochiewerk een missionair werk is voor een montfortaan.

Hierna werd de vraag gesteld of de congregatie in staat is voldoende geld te verzamelen om de zending van de montfortanen te steunen. De realiteit zegt dat de toekomst in de arme landen ligt, terwijl de geldbronnen liggen in de landen die beetje bij beetje uitsterven. Het kapittel stelde voor een strategie te ontwikkelen om de noden ook in de toekomst te lenigen. Wat betreft de jaarlijkse contributie aan het generalaat bleef men bij het oude, namelijk US $ 50,- per capita.

Al enige tijd waren groepen bezig met de vraag: Montfort doctor ecclesiae? Moet er iets ondernomen worden om voor Montfort die titel te krijgen? "Ja", zeggen de kapittelleden. Hierdoor lieten ze weten het goed te vinden dat de algemene oversten van de grote montfortaanse familie hiervoor een officiële aanvraag zou doen.

Een ander belangrijk punt van het kapittel was de keuze van een nieuw generaal bestuur. Om de keuze goed te doen verlopen had pater generaal overleg gepleegd met diverse groepen en gevraagd, waaraan zijn toekomstig directe medewerkers moesten voldoen. Hij deed suggesties over degenen met wie hij dacht goed te kunnen samenwerken. De generaalskeuze had plaats op 11 juni. Pater William Considine werd gekozen voor een tweede termijn van 1999 tot 2005. Op 15 juni werden de assistenten gekozen. Pater Ivo Libralato van de Italiaanse provincie als vicaris generaal (2de mandaat), pater Jean-Louis Courchesne van de Canadese Provincie (2de mandaat) generaal econoom, pater Miguel Platiño van Colombia (2de mandaat), en de nieuweling pater Huub Louis uit Malawi, missionaris van de Nederlandse Provincie.

Conferentie religieuze oversten

Van 3 tot 13 augustus 1999 was Piet Derckx aanwezig bij de conferentie religieuze oversten (Koptari) in Griya Asisi, Bandungan, Java. Er waren 88 oversten aanwezig. Het thema van de vergadering was "Transformatie religieuze communiteiten in Indonesië; het op-weg-zijn samen met andere zusters en broeders als teken van Gods liefde en zegen in de maatschappij." Men zocht

samen een weg om het leven en werk van de religieuzen dichter bij de moderne maatschappij en de gewone man/vrouw te brengen. Het resulteerde in de volgende aanbevelingen voor het bestuur: Het samenstellen van een commissie JPIC (*Justice & Peace and Integrity of Creation*); programma's ontwikkelen om mensen bewust te maken van gelijkheid van man en vrouw; bevorderen van cursussen voor sociaal/economische groei; zorgen voor de groei van het solidariteitfonds Koptari. Ten slotte werd de noodzaak vastgesteld in de vorming plaats te maken voor ecologie, gewetensvol handelen in de gezinnen en in de verzorging en tenslotte in het opleidingsteam voor priester en kloosterkandidaten een vrouw te betrekken.

Allerlei gebeurtenissen

Op 15 augustus 1999 hernieuwden tijdens een ochtendviering 10 confraters hun kloostergeloften en 's avonds deden in de St. Theodoruskerk van Cobogo in Bandung 7 fraters hun eerste geloften en 8 hun eeuwige geloften. Zij die ervoor kozen eeuwig montfortaan te zijn waren: John Suri, Avelinus Amput, Laurentius Ariston, Antonius Gatot Wibowo, Martinus Widyatmoko, Siprianus Masjon Kenedy, Franciscus Borgias Trihandoko en Arnoldus Suhardi. In zijn preek beschreef de delegatie-overste de geloften als een uiting van protest tegen een te werelds leven. De gelofte van armoede protesteert tegen een verafgoding van het recht op bezit en individualisme, de gelofte van gehoorzaamheid tegen het zoeken van macht en de gelofte van zuiverheid tegen partijdigheid en exclusivisme. Door je te blijven overgeven aan God en zijn voorzienigheid zal dit protest blijven klinken.

Een dag later wijdde de bisschop van Bandung zes geprofesten tot diaken. Masjon had gevraagd een jaar te mogen wachten en Ariston moest nog beginnen aan zijn pastoraal jaar. Een maand later op 8 september 1999 vierde Wim Peeters in de St. Laurentiuskerk zijn zilveren priesterfeest. Het koor van het scholasticaat en noviciaat luisterde de feestelijke eucharistieviering op. In zijn preek vertelde Wim dat hij van kindsbeen af al priester wilde worden en op zolder met zijn broers en zussen al misje speelde. In aanwezigheid van zijn twee zussen werd het feest thuis op gepaste wijze voortgezet.

Nieuws van het provinciaal kapittel

Zoals afgesproken begon de tweede sessie van het provinciaal kapittel 's morgens 15 november 1999 in Oirschot. Van de 22 confraters waren uit Indonesië aanwezig Joep van Lier en Piet Derckx en van Rome pater generaal William

Considine en zijn assistent Huub Louis. Na een inleidend woord van provinciaal Charles Voncken, kreeg pater generaal het woord. Hij vergeleek de congregatie met de ontmoetingstent van de Israëlieten met Jahwe in de woestijn. De ontmoetingstent als beeld voor ons Godgewijd apostolisch leven als montfortanen, een levende ruimte die de zichtbare aanwezigheid van God onder ons mensen welkom heet. In de tent zijn we allemaal broeders van één familie van missionarissen, die in Montfort een uitmuntende getuige en gids zien. Onder de tent komen steeds meer mensen samen uit nieuwe stammen, culturen en volken. Als één grote familie onder diezelfde tent, zien we op het ogenblik aan één kant verschillende ouder wordende entiteiten en aan de andere kant entiteiten vol nieuw leven en energie. Wij wandelen samen met onze jongere broers, we wandelen samen met leken die hongeren naar meer kennis over Jezus levend in Maria. Hoe dan ook, in onze tent is er plaats voor iedereen, voor de kleinen en uitgestotenen.

Na het woord van pater generaal gaf provinciaal Charles Voncken een kort verslag van het generaal kapittel dat onlangs in juni in Rome was gehouden. Hierna volgde de bekendmaking van de peiling voor de kandidaatskeuze van een nieuw provinciaal bestuur. Maar alvorens tot een definitieve keuze over te gaan besprak pater Bill de brief van de kapittelleden "Open voor Jezus Christus". Deze brief dient als uitgangspunt voor het beleid van het te kiezen provinciaal bestuur. In verband met het nieuwe beleid kwam ter sprake: "In hoeverre zal het persoonlijk geluk het beleid van een provincie of communiteit bepalen?" en "Is er tegenspraak tussen het persoonlijk geluk en het belang van de communiteit/provincie?" De conclusie van de discussie naar aanleiding van die vragen, was dat er wisselwerking moet zijn tussen die twee. De persoon is een deel van de communiteit. Beiden zijn geen tegenpolen, maar moeten elkaar aanvullen. De een kan niet zonder de ander, maar het bestuur moet het algemeen belang vooropstellen zonder de interesse voor de persoon te verwaarlozen.

Hierna werd gesproken over de status van de missies Brazilië en Indonesië. De regio Brazilië is verdeeld in twee groepen, de groep São Paulo bestaande uit 5 Nederlandse montfortanen en de opleidingsgroep of communiteit van João Monlevade bestaande uit een Braziliaan Luiz Stefani, een Italiaan, Peruaan en Portugees. Het kapittel stelt voor van de groep São Paulo een regionale communiteit van Nederland te maken en de opleidingsgroep over te dragen aan Peru.

Over Indonesië kwam tot uiting dat een grote groep liefst zo snel mogelijk de status van provinciale delegatie wilde veranderd zien in een generale delegatie. De afgevaardigden van Indonesië hadden bezwaar tegen "zo snel mogelijk". Zij vroegen het proces niet te overhaasten, het is een groeiproces, en dat heeft tijd nodig. Het kapittel gaf uiteindelijk de opdracht aan het provinciaal

bestuur om te bewerkstelligen dat Indonesië binnen drie jaar (vóór eind 2002) zelfstandig wordt. De Nederlandse provincie zal helpen met financiële middelen voor de bouw van het klooster "Deo Soli" in Putussibau en het noviciaat in Ruteng.

Tijdens het kapittel kwam ook de status van de broeders ter sprake. Er werd met veel respect over hen gesproken. Ze hebben zich op buitengewone wijze gedurende vele jaren in stilte voor Kerk en congregatie ingezet. De vraag is nu: hoe kunnen de broeders worden betrokken bij het bestuur van de provincie? Zou een broeder ook overste kunnen zijn van een communiteit? Op de laatste vraag antwoordde pater generaal: er is speciaal verlof nodig van de Congregatie voor de Religieuzen om een broeder aan te stellen tot overste van een communiteit.

Intussen kwam het einde van het kapittel in zicht. De laatste dag, 17 november, begon met een eucharistieviering, voorgegaan door pater Huub Somers en daarna volgde na een inleidend woord van pater generaal, de provinciaalskeuze. Als voorbereiding op de keuze verwees hij naar Montfortaan Vandaag no. 196, dat handelt over de taak van de provinciaal en na de bekendmaking van het resultaat van de oriëntatiestemming werd reeds na één ronde Charles Voncken gekozen voor een tweede termijn van drie jaar. Na een korte pauze werd overgegaan tot de keuze van de leden van het provinciaal bestuur. Gekozen werden Peter Denneman, Leo Muitjens, Ben Faas en Simon Kuyten.

Als afsluiting van het kapittel werden de kapittelleden en aanwezige gasten uitgenodigd het kapittel-protocol te tekenen en eindigde het kapittel met een gebed.

Parochie Poco

Op het einde van het tweede millennium en bij het begin van het derde schreef de Indonesische delegatie een nieuwe bladzijde in haar zendingsgeschiedenis. Vanaf hun komst in 1939 tot aan het einde van de 20ste eeuw hadden de montfortanen hun activiteiten hoofdzakelijk beperkt tot het bisdom Sintang. Het feit dat begonnen werd met de vorming van jonge montfortanen opende de weg voor nieuwe uitdagingen. Lange tijd waren de montfortanen de enige missionarissen in het diocees Sintang. Zij zijn de grondleggers van het bisdom en hebben jarenlang gezorgd voor de arme en kleine mens aldaar. Delegatie Indonesië was identiek geworden met werken in het bisdom Sintang. Door de komst van meer diocesane clerus en andere congregaties was de tijd gekomen deze identificatie weg te werken. Montfort schreef in de Brandende Bede: *"Als wolken verheven boven de aarde en vervuld van hemelse dauw drijven ze*

overal naar toe, waar de heilige Geest hen heen stuwt met zijn ademtocht... ze gingen waarheen de geest hen dreef". Deze levenshouding van ongebondenheid was voor het delegatie-bestuur de basis om een nieuwe uitdaging aan te gaan. Op het eiland Flores, 3000 km. verderop, in het dorpje Poco, bisdom Ruteng, werd een nieuwe parochie geopend. Poco was een statie van de parochie Santo Fransiskus Assisi, Karot. Bij de opening kreeg de nieuwe parochie de H. Montfort als beschermheilige.

Waarom viel de keuze op Poco? Bij het zoeken naar een geschikte parochie in het bisdom Ruteng had de bisschop de keuze gegeven uit drie plaatsen: Poco, Robo en Poka. Piet Derckx en Ignatius Widodo bezochten die plaatsen en kozen uiteindelijk voor Poco. De reden: het is een buitenkerk van een bestaande parochie, hoog gelegen, waar nog niets opgebouwd is, zonder kerkgebouw, geen pastorie, niets waar men aan gebonden is. Beide andere plaatsen zijn bestaande parochies met kerk en pastorie. Het bleek al gauw een goede keuze te zijn. Ook de naam Montfort voor de parochie Poco was een goede keuze, immers beiden hebben iets te maken met "berg". Montfort betekent "sterke berg" en Poco betekent "berg". Door de overeenkomst in betekenis kon men impliciet de hoop uitspreken dat de aanwezigheid van Montfort(aan) de mensen van Poco zou sterken met een degelijk geloof. Bisschop Eduardus Sangsung sprak in deze geest tijdens de inzegening van de kerk op 31 december 1999. De statie Poco werd bij deze inzegeningsplechtigheid officieel verheven tot parochie St.-Montfort.

Het dorp Poco ligt 11 km. ten noorden van Ruteng, op een hoogte van 500 meter en is te bereiken over een bergachtige weg vol haarspeldbochten naar de kustplaats Reo. Na een afspraak met de bisschop om van Poco een montfortaanse parochie te maken, werd meteen begonnen met de bouw van de kerk en een pastorie. De Montfort-parochie bestaat buiten Poco uit de bijkerken Wetok, Lidang, Ting en Welong. Deze dorpjes zijn enkel te voet of met een motor te bereiken. Ze liggen in de laagvlakte beneden Poco, hetgeen betekent dat je vanuit Poco bergafwaarts gaat en op de terugweg bergop. De dorpjes liggen vanuit Poco gezien 5 tot 10 kilometer van de hoofdkerk. De parochie bestaat uit 800 gezinnen met een totaal van 4800 personen, allen gedoopt. Het is een homogene groep met dezelfde gewoontes en leefwijze. Zeer eenvoudige mensen, die leven van de opbrengst van hun koffietuin. Tijdens de jaarlijkse koffieoogst leven ze op. Ze hebben bij goede prijzen dan even een moment zich een extraatje te veroorloven.

Bij iedere bijkerk is een basisschool. Middelbaar onderwijs is er nog niet, daarvoor moeten de kinderen naar Watu Alo of Ruteng. Samenvattend kun je zeggen dat de Montfort-parochie bestaat uit eenvoudige boeren en enkele onderwijzers en onderwijzeressen. Dit eerste werk van de montfortanen op Flores is een teken van betrokkenheid met eenvoudige mensen en kan daardoor

jongeren aansporen zich aan te sluiten bij de montfortanen. Bovendien helpt 't een weg te openen voor het verhuizen van het noviciaat naar Ruteng.

De relatie met bisdom Ruteng

De verhouding met het bisdom was vanaf het eerste moment goed. De kerk van Poco werd met gelden van het bisdom gebouwd, de pastorie met behulp van de montfortanen. Een contract was er niet, maar desondanks kregen de pastores van Poco, Konradus en Ludo, een officiële aanstelling van het bisdom met de garantie dat het bisdom 1 jaar in hun levensonderhoud zou voorzien. Daarna zou het de beurt zijn aan de parochie zelf. De bisschop liet weten blij te zijn met de komst van de montfortanen en sprak de hoop uit dat hun wijze van leven en werken een verrijking zou zijn voor de bevolking. Bovendien moedigde hij de komst van het noviciaat naar Ruteng aan door zijn instemming te geven voor de bouw van het noviciaatshuis.

Delegatie-beraad in Sintang

Op de ramen van de kapel in het Montfort Seminarie te Bandung is de scène geschilderd van de Cessonbrug waar Montfort zijn geld en kleren aan bedelaars geeft en een andere scène waar Montfort in Dinant met een zieke bedelaar op zijn rug aanklopt bij een klooster en zegt: "Doe open voor Jezus Christus". Deze roep van Montfort was het thema van het delegatie-beraad van 16 tot 21 januari 2000. Deze roep is ook de titel van de "Brief van de kapittelleden" van het generaal kapittel 1999.

Deze keer werd het beraad bijgewoond door provinciaal pater Charles Voncken. De eerste dag werd gevuld met een bespreking van de Brief van de kapittelleden. De tweede dag met het luisteren naar rapporten over het leven en werken van de communiteiten. Hier een kort overzicht van wat er zoal in de communiteiten gebeurde:

De Communiteit van het regionaalhuis *bestaande uit Piet Derckx en broeder Frans Ara heeft een regelmatig leefprogramma. Soms sluiten ze zich aan bij het noviciaat dan weer bij het scholasticaat. Hun tijd wordt hoofdzakelijk in beslag genomen door de administratie en correspondentie van de delegatie, de boekhouding van het noviciaat en scholasticaat, onderhoud van het archief, pastoral care in het ziekenhuis, Marriage Encounter en Maria legioen.*

De communiteit van het noviciaat *bestaat, buiten de twee begeleiders, magister Wim Peeters en socius Josef Dwi Watun, uit 17 eerstejaars novicen (de tweedejaarsnovicen zijn in het scholasticaat). De sfeer werd als*

goed beschreven: er is voldoende gelegenheid om allerlei problemen te bespreken. De activiteiten verlopen volgens een afgesproken schema. De magister geeft lessen en houdt regelmatig een persoonlijk gesprek met de novicen en de socius regelt de geldzaken en geeft lessen. Daarbuiten zijn ze buitenshuis betrokken bij het Maria Legioen, pastoraal onder buitenlanders en assistentie in de parochies. Punten die om aandacht vragen bij de ontwikkeling van de novicen zijn: het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel, afstandelijkheid, bang ervoor uit te komen dat iets kapot is door eigen schuld of door gebrek aan onderhoud, onduidelijkheid over het gebruik van gelden die aan hen zijn toevertrouwd. Om niet altijd bij de novicen te zijn komen de begeleiders regelmatig bij de delegatieoverste op recreatie.

De communiteit van het grootseminarie *is getekend door studie en begeleiding. De bewoners zijn pater Ignatius Widodo, Nico Schneiders 33 fraters en 3 werkkrachten. Buiten het vaste dagelijkse programma wordt gesproken over de maandelijkse recollectie, het overleg van de vormingsleiders met de huisraad, de betrokkenheid van oudere fraters bij het Maria Legioen, het geven van catecheselessen in de parochie, straatjeugdprojecten, helpen bij recollectie of retraite van schooljeugd. Een andere activiteit is het mede klaar maken van het tweemaandelijks delegatiebulletin InterNos.*

De communiteit pastorie Putussibau *bestaat uit pater Josef Jehara, pater Sumadi, broeder Niko, diaken Avelinus Amput, frater Arnold Suhardi en Masjon Kenedy. Zij rapporteerden dat aanvankelijk het gezamenlijk bidden volgens schema verliep, maar dat op een zeker moment daar de klad in kwam. Hoe dan ook, ze beginnen de dag met een gezamenlijk ochtendgebed en eucharistieviering. Hun werk is het bedienen van de stadsparochie Putussibau en de plattelandsparochie Melapi/Siut en Mendalam. Het bezoek aan patiënten in het ziekenhuis en bewoners van de gevangenis staat hoog op de lijst en ook bijstand geven aan hen die in moeilijkheden zitten. Als gedelegeerden van Yayasan Sukma hebben ze de zorg over diverse scholen. Samen met de broeders van Huijbergen en de zusters Franciscanessen van Asten doen ze roepingenpastoraat. De bouw van het nieuwe klooster "Deo Soli" in Kedamin vraagt de nodige aandacht.*

De communiteit van Sintang *met de leden Huub Swerts, Joep van Lier, Jacques Maessen, Piet van Hoof, Stef Seli, Joseph Gunarto, Arifin, Markus en de diakens Widyatmoko en Henky, is actief op velerlei wijze. Pater Stef Seli, pater Markus en diaken Henky wonen 50 km. verderop in Lanjing. Samen met de leden van de parochieraad Lebang verzorgen zij al de dorpen die vallen onder deze parochie. Ze organiseren cursussen voor jongeren die willen trouwen, zijn bezig met de renovatie van het schoolgebouw, hebben een sawah project in Begup en gebruiken een leegstaand schoolgebouw voor cursussen in huisvlijt. Pater Jacques Maessen houdt zich bezig met de stichting "Kobus" die hulp biedt op cultureel en sociaal gebied. Piet van Hoof is met zijn agroforestryproject eveneens sociaal-economisch bezig. Sinds de sluiting van de zagerij op Sungai Putih heeft Piet allerlei bouwactiviteiten en aanverwante werken doorgezet in de tuin van klooster Menyurai. Na de aankoop van gronden op Jemelak, heeft Piet al zijn activiteiten daarheen verhuisd.*

Geestelijk pastoraal werk wordt verzorgd door het team Sebeji dat bestaat uit pater Joep van Lier, broeder Gun, pater Arifin en diaken Widyatmoko. Zij houden zich bezig met categoriaal werk en zijn als team een hulp en steun voor de parochiale zielzorg. Hun activiteiten spelen zich hoofdzakelijk af in de speciaal daarvoor ingerichte gebouwen tegenover het montfortaans klooster in Sintang.

De communiteit Benua Martinus *met de leden pater Peter Hoogland, pater Mateus Juang, diaken Gatot, frater Anton en Herman heeft de pastorale verantwoordelijkheid voor de Martinus parochie in Benua Martinus en Sint Dismas parochie in Lanjak. Martinus heeft moeilijkheden met het functioneren van de parochieraad, maar in Lanjak gaat het goed, er is goede samenwerking zelfs op oecumenisch gebied. De communiteit besteedt aandacht aan de geloofsverdieping van de jeugd en het mede organiseren van een seminar over adatrecht. Op hun verlanglijstje staat: in de toekomst meer werk maken van de parochiale kringen, het opleven van de vrouwenbond, misdienaars, jongeren-kerk, ziekenbezoek, cursussen voor voorgangers in de dorpen en voorbereiding op het huwelijk. Om het communiteitsleven meer vorm te geven hebben ze een dagorde en dagelijkse mis.*

Op de pastorie van Poco *wonen pater Konradus Hancu, pater Ludovikus Ndona, diaken Borgias, diaken John Suri en frater Ariston. Ze willen van hun communiteit een montfortaans apostolische communiteit maken, waar een sfeer van barmhartigheid en warmte voor elkaar heerst. De frater die het pastoraal jaar maakt op het St. Paulusseminarie in Mataloko hoort ook bij de groep, hij komt zo nu en dan naar Poco. Behalve met pastoraal zijn ze ook bezig met handwerk, tuinieren, het schoonmaken rond en in de pastorie.*

De delegatie-statuten en een nieuw bestuur

Het delegatie-beraad besprak de conceptstatuten voor de Indonesische Delegatie (op dat moment was Indonesië nog een provinciale delegatie). Bekeken werd of de besluiten van het onlangs gehouden generaal en provinciaal kapittel erin verwerkt waren. Voorzien van enkele aantekeningen werd het concept aangenomen en kon het ter goedkeuring via pater provinciaal naar de generale raad gestuurd worden. Hierna kwam het moment dat provinciaal Charles Voncken het resultaat van de oriëntatiestemming voor een nieuw delegatie-bestuur bekend maakte. Overeenkomstig dat resultaat benoemde hij Piet Derckx tot delegatieoverste voor een tweede periode van 2000)2003, met als raadsleden Ignatius Widodo, Joep van Lier en Konradus Hancu.

Na het delegatie-beraad bleef het nieuwe bestuur een dag langer om een werkprogramma te maken en hun taken te verdelen. Met instemming van de raadsleden benoemde Piet pater Ignatius Widodo als zijn vicaris en notulist van de vergadering. Joep van Lier kreeg permanente vorming toegewezen en de

pastorale begeleiding van de jonge confraters in het diocees Sintang. Bovendien werd Joep gevraagd de delegatie-overste te vervangen indien er besprekingen zijn met of op het bisdom Sintang. Pater Konradus kreeg diezelfde taken als Joep toegewezen in het diocees Ruteng. Huub Swerts werd aangewezen als delegatie-econoom. Na de verdeling van de taken werden de aanvragen voor het afleggen van de eeuwige geloften besproken en de voorbereiding daarvan in het retraitehuis Roncalli. De wens werd geuit om via artikeltjes in InterNos de confraters op de hoogte te stellen van de komende statusverandering van provinciale delegatie naar een generale delegatie en de consequenties daarvan. Door de groei van het aantal eeuwig geprofesten werd afgesproken niet meer iedereen uit te nodigen voor het jaarlijks delegatie-beraad; in het vervolg zou het delegatie-beraad bestaan uit de leden van het delegatie-bestuur plus de oversten van de communiteiten. Ook werd afgesproken meerdere confraters voor studie naar het buitenland te sturen. Concreet hield dit laatste in dat pater Josef Dwi naar Manilla zou gaan om zich via studie voor te bereiden als begeleider van novicen, pater Arnold Suhardi naar Rome voor studie spiritualiteit en de Franse taal. Hij moet straks fungeren als *'Source Person'*. Op Midden Java, in Girisonta en Roncalli worden doorlopend cursussen gegeven voor religieuzen. Omdat ook het nieuwe bestuur permanente vorming hoog in het vaandel had staan, werd afgesproken meer gebruik te maken van deze gelegenheden. Daarom werd voor het jaar 2000 Ignatius Widodo gevraagd van 15 maart tot 14 april in Girisonta een cursus "roepingenselectie" te volgen; Johanes Sumadi van 25 april tot 4 juni "Spiritualiteit en levensverdieping"; Piet Derckx van 6 juli tot 15 augustus in Girisonta "Begeleiding van priesters en jonge religieuzen"; Vely Amput van 12 oktober tot 11 november in Girisonta "Methodologie voor het lezen van de constitutie" en tenslotte Ludovikus Ndona in Roncalli van januari tot juli 2001 de cursus "Vormingsleider". Door het volgen van deze cursussen wilde het nieuwe bestuur de kwaliteit van de opleiding verhogen en tevens aandacht besteden aan de communiteiten-in-het-veld. Het was belangrijk goede oversten te hebben en daarvoor confraters klaar te maken. Ook moet het begeleiden van postulant-broeders beter worden. Men was niet tevreden met de wijze waarop het nu gebeurt, er moet meer tijd besteed worden aan de ontwikkeling van de persoon en zijn manier van leven in de communiteit. Besloten werd een kandidaatbroeder een jaar als aspirant te laten leven in een communiteit en dan pas het postulaat en noviciaat te laten maken. Tussen alles door kwam het gesprek op de aanwezigheid van montfortaanse lectuur. In verband daarmee werd gezegd dat de correctie van de vertaling van "De Ware Godsvrucht" klaar was en nu drukklaar was. Ook het boek van de montfortaan Phil Bosmans "Worsteling tussen hemel en aarde", vertaald door Wim Peeters, lag klaar voor de druk. De vertaling *van "Alles of Niets"* geschreven door pater Hechtermans vraagt nog enige tijd..

Als afsluiting van deze eerste vergadering kwam de begroting ter sprake. Huub Swerts, de delegatie-econoom, wees erop dat de confraters in de parochie zich ervan bewust moeten zijn dat hun werknemers(neemters) onder de verantwoording vallen van de parochie en niet van de congregatie. Over de ingediende begroting zei Huub later schriftelijk te laten weten wat goedgekeurd wordt en wat afgewezen. Omdat de communiteit Lebang nog nieuw is, zal bekeken worden of ze hulp krijgen. In princiep is de parochie voor hen verantwoordelijk, maar voorlopig krijgen ze nog subsidie.

Is het vanwege het jubileumjaar?

Diverse communiteiten hadden tijdens het jubileumjaar problemen gehad. Op dinsdag 14 maart 2000 deed een stel dieven een inval in het delegatiehuis te Bandung. Op het moment dat Piet buitenshuis recollectie gaf, huisgenoot broeder Frans zieken bezocht en de buren in het noviciaat hun middaggebed deden, werden twee computers, twee printers, een scanner en een televisietoestel weggehaald. Piet waarschuwde de politie, maar tot op de dag van vandaag is van al die spullen niets teruggevonden. Enkele weken later op 3 april nam een tyfoon een stuk dak van het noviciaat mee en liet die vallen op het delegatie-huis met alle gevolgen van dien. Het regende pijpenstelen. Met alle hens aan dek werden pannen gezocht om de gaten te dichten. En alsof het nog niet genoeg was werd tijdens die ellende novicenmeester Wim Peeters ziek en moest opgenomen worden in het Borromeus-ziekenhuis, gelukkig was het van korte duur.

In het Montfortklooster te Sintang gebeurde iets heel anders. Een stel mieren wist de elektrische grondkabel kapot te bijten met als gevolg dat door kortsluiting alle elektronische apparatuur naar de vaantjes was.

Gelukkig bracht het jubileumjaar ook goed nieuws. Op 28 mei werden in Mataloko (Flores) Johanes Suri en Avelinus Amput door de aartsbisschop van Ende, Mgr. Longinus Da Cunha priester gewijd, en op 12 augustus werden door Mgr. Cosmas Michael Angkur, bisschop van Bogor, in de St.-Paulusparochie Depok (Java) de confraters Antonius Gatot Wibawa, Martinus Widyatmoko en Franciscus Borgias Trihandoko gewijd. Dat het jaar 2000 ondanks bovengenoemde materiele schade een goed oogstjaar was, werd onderstreept met de wijding van nog eens twee montfortanen Siprianus Masjon Kenedy en Arnoldus Suhardi op maandag 25 september 2000. In de kathedraal van Ruteng werden zij door de bisschop van Ruteng, Mgr. Eduardus Sangsun, tot priester gewijd. Het jubileumjaar gaf aan de congregatie 7 nieuwe priesters. Het zouden er 8 zijn geweest, maar op het laatste moment had Benediktus

Henky een andere weg gekozen. Na dispensatie van zijn kloostergeloften gevraagd en gekregen te hebben, koos hij ervoor om als wereldheer te gaan werken in het bisdom Ruteng. Van dezelfde lichting was ook nog frater Ariston, maar die kreeg de gelegenheid eerst met de jezuïet Romo Sandyawan Sumardi in Jakarta onder de straatjeugd te werken.

Papua New Guinea vraagt hulp

Het slinkende groepje Canadese montfortanen in het bisdom Kiunga, Papua New Guinea, zag de groei van de Indonesische montfortanen. Niet verwonderlijk dus dat de montfortaan, Mgr. Gilles Côté om hulp vroeg. De Indonesische delegatie had al eerder laten blijken daarvoor bereid te zijn. Na overleg met zijn raadsheren werd Mateus Juang gevraagd zich voor te bereiden om als eerste Indonesische montfortaan uitgezonden te worden. Met Mgr. Gilles werd afgesproken na een jaar een evaluatie te houden om te bekijken of er meerderen gezonden zouden worden.

Zondag 20 mei 2001 vertrok Mateus Juang vanuit Jakarta naar zijn missiegebied. In InterNos juli 2001 schreef hij het volgende over die reis:

"Negen november 2000 stuurde ik alle gegevens die nodig waren voor een werkverlof naar de ambassade van Papua New Guinea (PNG). Pasen 2001 kreeg ik het werkverlof, maar nog geen visum. Dat kreeg ik 3 weken later. Het duurde een half jaar eer ik een visum en werkverlof kreeg. Uiteindelijk vertrok ik met de Singapore Air Lines naar Singapore. Daar werd ik opgewacht door Roger, broeder van St.-Gabriël, met een plank in de hand met het opschrift MATEUS. We maakten kennis met elkaar en reden naar hun klooster waar ik hartelijk werd ontvangen. Bij hun klooster lag Boys' Town en Vocation School met 1700 leerlingen.

Op hemelvaartsdag bracht broeder Roger me weer naar het vliegveld Cangki. Om 23.35 vertrok ik richting Port Moresby, de hoofdstad van Papua New Guinea. Bij aankomst daar werd ik afgehaald door een pater passionist. Mijn eerste indruk van Port Moresby was: een eenvoudig rustige stad lijkend op Putussibau met nauwelijks hoge gebouwen, een enkele auto, zonder fietsen of brommers, zelfs hier en daar een rijstveld. Opvallend was dat overal benodigdheden om te pruimen werden aangeboden, arm en rijk, ambtenaren en zelfs schoolkinderen maken er gebruik van.

Op zaterdag 26 mei ging ik met een klein vliegtuig van de MBA het binnenland in naar Kiunga. Daar werd ik met open armen ontvangen door de aanwezige montfortanen, Dochters der Wijsheid en broeders van St.-Gabriël. Ik nam mijn intrek in het bisdomhuis. Naast ons woonhuis ligt de kathedraal, een klein nietig kerkje. De kerk van Putussibau is heel wat mooier en groter. Maar gelukkig gaat het niet om het fysieke. Achter de kerk liggen vier grafzerken

waarvan twee toebehoren aan montfortanen (geboren 1936) en een aan een dochter der Wijsheid (geboren 1937). Pater Butch was piloot en verongelukte met een Dochter der Wijsheid en kind aan boord op 19 januari 1990. Drie inzittenden, waaronder de tegenwoordige bisschop Mgr. Gilles Côté, overleefden de ramp. Bisschop Gilles werd april 1996 bisschop gewijd met het devies: "Build Unity in Diversity"."

Mateus maakte kennis met een heel andere cultuur en een andere manier van leven en werken. De Canadese montfortanen zijn vanaf 1959 werkzaam in het bisdom Daru/Kiunga, Western Province, PNG. Van het totaal aantal Canadezen dat er gewerkt heeft waren bij de komst van Mateus er nog drie over, te weten pater Richard Larouche 63 jaar, bisschop Gilles Côté 55 jaar en broeder Ben 61 jaar. In 1961 arriveerden de dochters der Wijsheid, zij waren 13 in getal plus een jonge Papua zuster. Daarbuiten waren er twee montfortanen uit India. De broeders van St.-Gabriël waren in 1968 gearriveerd in Kiunga. Zij waren met 4 man.

Globaal bekeken is PNG de buur van Indonesië en vormt met het Indonesische Papua één eiland, op Groenland na het grootste eiland van de wereld. PNG behoorde vroeger bij Australië, maar is sinds 16 september 1975 onafhankelijk. Er is een parlementaire democratie met als voertaal het Engels. Buiten de officiële taal heb je nog de Pidgin English taal, een mengeling van Engels-Duits en een lokale taal. Geografisch gezien maakt het bisdom Kiunga deel uit van de Western Province, de grootste van 19 provincies die het land rijk is, met een oppervlakte van 99.300 km^2. De provinciehoofdstad is Daru. Andere steden in de Western Province zijn Balimo, Kiunga, Nomad, Morehead en Tabubil. Totaal inwoners 103.548 plus 6.872 vluchtelingen uit Indonesisch Papua. Het is zeer dun bevolkt, 1 persoon per km^2. Er valt in de streek rond Kiunga zeer veel regen zelfs tot 7.333 mm., in de stad Kiunga 4.664 mm. Fly met een lengte van 1200 km. is de grootste rivier die midden door de Western Province stroomt. Er liggen ook zeer grote meren zoals Murray met een oppervlakte van 647 km^2. De provincie bestaat voor een groot deel uit moerassen en is de armste provincie van het land. In 1984 kwamen veel vluchtelingen vanuit Indonesië er hun heil zoeken en voor hen maakte de VN 20.000 ha gereed in East Awin en de streken langs de grens met Indonesië. Samengevat kan gezegd worden dat de provincie waarin bisdom Kiunga ligt, één groot ontoegankelijk gebied is met meren, moerassen en enkele heuvels. Het bergachtige gebied kan alleen te voet of met een vliegtuigje bereikt worden en de rest via het water of de lucht.

Bouw klooster in Putussibau

Hoe staat het met de bouw van het klooster "Deo Soli" in Putussibau? Na een moeilijk begin zat er nu vaart in de bouw en deze naderde zijn voltooiing. Tijd dus om te bekijken hoe het verder moest met de "marktcommuniteit" en de communiteit op de pastorie. Beiden functioneerden goed. Na overleg besloot het delegatiebestuur enkele veranderingen aan te brengen in de samenstelling van de communiteiten. Josef Jehara, Stef Seli met overste Sumadi kregen de zorg voor het parochiële werk, de resterende confraters verhuisden naar het klooster Deo Soli. Naar het voorbeeld van team Sebeji begon deze groep – geholpen door broeder Gunarto, die overkwam van Sintang – met een nieuw categoriaal pastoraal werk. Ze bleven assistentie verlenen aan de parochies. De communiteit Deo Soli had het eerste jaar nauwelijks inkomsten en moest leven van een extra subsidie uit de delegatie-kas. Broeder Gunarto werd benoemd tot overste en pater Masjon tot huiseconoom. Volgens de constitutie mag alleen een priester overste zijn, daarom moest voor Gunarto dispensatie aangevraagd worden in Rome. In afwachting van de dispensatie, functioneerde hij alvast als overste. Toen na lang wachten geen antwoord kwam op de dispensatieaanvraag, werd aan generaal Bill Considine de vraag gesteld waar de dispensatie bleef. Hierop antwoordde hij: "laat Gunarto maar waarnemend overste zijn, want een dispensatieaanvraag bij de congregatie voor religieuzen kost veel tijd". En zo is Gunarto jarenlang (waarnemend) overste geweest. Het klooster Deo Soli, waarvan de bouw begonnen was in mei 1999, werd op 10 januari 2001 ingezegend door Mgr. Agustinus Agus.

Seminar liturgische muziek in Deo Soli

Het was geen geheim dat West-Borneo rijk is aan traditionele muziek en daarom was het jammer dat de musici van de traditionele muziek lang moesten wachten op een gelegenheid dat te kunnen tonen. In 2001 nam broeder Gunarto het initiatief een seminar te organiseren waarbij de Dajak-deelnemers de kans kregen hun kunnen te tonen en zelfs liturgische liederen te componeren. Het welbekende liturgisch muziekcentrum "Pusat Musik Liturgi" uit Yogyakarta werd uitgenodigd dit seminar te leiden. Indonesische muziekdeskundigen Paul Widyawan, Victor Budi Santoso en de jezuïet Karl-Edmund Prier waren de leiders. Aanvankelijk werden enkel Dajaks rond Putussibau uitgenodigd, maar uiteindelijk uit heel het bisdom Sintang. De late uitnodiging van de rest had tot gevolg dat alleen de Dajaks van de Kalis-, Kantuk- en Tamanstammen opnamen bij zich hadden van hun traditionele muziek en de rest helaas geen

voorbeeld kon laten horen tijdens de bestudering van hun traditionele muziek. Ondanks dit gebrek slaagden de 35 deelnemers, verdeeld over 7 groepen, erin om 29 liturgische liederen te componeren met de thema's: advent, vastentijd, Jezus Christus, H. Geest, elkaar beminnen, huwelijk, dood en Maria. Voor 11 van deze liederen componeerde Paul Widyawan tijdens het seminar arrangementen SATB. Bij de sluiting op 14 maart 2001 werden tijdens de eucharistieviering in de parochiekerk Maria Onbevlekte Ontvangenis te Putussibau deze nieuwe liederen ten gehore gebracht.

Peter neemt afscheid

Op Pinksterzondag 2 juni 2001 nam Peter Hoogland in de kerk van Benua Martinus afscheid van zijn mensen om voorgoed terug te keren naar Nederland. In een afscheidsbrief van de delegatie-overste, die bij die gelegenheid werd voorgelezen, lezen we:

"Peter zette op 22 Januari 1970 voor het eerst voet op Indonesische bodem en kreeg even later zijn eerste taak in Benua Martinus. Hij heeft 31 jaar in het bisdom Sintang gewerkt waarvan 18 jaar in Benua Martinus. De jonge Hoogland begon zijn eerste missionaire taak in het grensgebied West Borneo – Serawak. Met name de streek rond Benua Martinus stond bekend als de verblijfplaats van de guerrillabeweging Paraku (Pasukan Rakyat Kalimantan Utara) en was het strijdveld van het Indonesische leger met de guerrilla's. Je begrijpt dat werken in zulk gebied extra motivatie vroeg en de kunst stand te houden onder militaire druk. Peter liet merken die kunst te verstaan. Met wie dan ook kon hij omgaan, zelfs met hen die er andere principen op nahielden. Samen met zijn confraters begon hij een vorm van catechese en liturgie te ontwikkelen die aansloot bij de adatgewoonte van de Embaloh en Iban Dajaks. Als voorbeeld daarvan mag genoemd worden de door Peter en Pak Yohanes gemaakte muurschilderingen in kerk en pastorie. Peter leefde dicht bij het volk en ontzag zich niet om dagenlang te voet naar afgelegen Ibandorpjes te gaan. In de zeventiger jaren waren de verbindingen slecht. Er waren geen bruggen, geen verharde wegen, je kon enkel te voet via bospaadjes de dorpen bereiken. Dit jarenlange zwaar werk heeft een aanslag gepleegd op zijn gezondheid. Hij kan niet meer lopen zoals vroeger. Maar één ding is zeker: de geschiedenis van Benua Martinus met de parochies Martinus, Lanjak en Badau kan niet geschreven worden zonder de naam Peter Hoogland. Zijn eerste periode werkte hij er 12 jaar en, na 13 jaar Putussibau, heeft hij nogmaals 6 jaar daar zijn beste krachten aan gegeven. Het is niet mogelijk alles met naam en toenaam te verwoorden, toch wil ik één ding noemen dat Peter heel speciaal getekend heeft: in zijn pastoraal werk heeft hij zonder ophouden de jeugd geholpen en aangespoord naar school te gaan en een vak te leren. Niet verwonderlijk dus dat hij scholen oprichtte, zorgde voor onderwijs en gelden regelde voor hen die ver van huis school gingen. Hij was het die zwaar protesteerde bij het bisdom

toen schoolgelden niet meer geregeld mochten worden via de telecommunicatie van het bisdom. Er is veel gebeurd in die 31 jaar, dingen waarop met plezier teruggekeken wordt, maar ook dingen die beter vergeten kunnen worden. Peter ga terug naar Nederland met in je gedachte al die mooie dingen die je ervaren hebt en hebt mogen doen."

Nieuw noviciaat in Ruteng

Hoewel de grond gelegen aan de voet van de berg bouwklaar was en zelfs de tekening van de architect, ging de bouw van het nieuwe noviciaat niet door op die plaats. Wat was het geval? Toen Piet Derckx met pater Kon op zekere dag de bouwlocatie bekeek, merkten ze dat de weg er naar toe verzakt was. Bovendien deed het gerucht de ronde, dat de plaatselijke regering een eerder plan om die weg op te knappen niet doorzette. Om te voorkomen dat er moeilijkheden zouden ontstaan als gevolg van deze slecht begaanbare weg, werd besloten een andere bouwlocatie te zoeken. Piet en Kon gingen op zoek. Ze vonden een mooie locatie, maar helaas bleken de papieren niet in orde. Daarna kregen ze contact met Leo Chandra, die een stuk grond aanbood dichtbij het vorige met als buren de gevangenis en de zusters van de Goede Herder. Op zijn aanbod werd ingegaan. Vanwege de situatieverandering moest de tekening, gemaakt door de architecten Alex en Harrie, aangepast worden. Dit lukte tamelijk snel. Bleef over, wie is de aannemer? Op voorstel van de bisschop van Ruteng werd Leo Chandra gevraagd als bouwheer. Omdat het belangrijk is goed en voldoende water te hebben voor de bouw en ook daarna, werd begonnen met naar water te boren. Helaas werd er geen waterbron gevonden en moest pater Kon naar de pastoor van de St.-Michael parochie, die beschikte over een eigen watervoorziening via een oude pijpleiding uit de bergen. Kon vroeg en mocht een aansluiting maken op voorwaarde dat de montfortanen de vernieuwing van de waterpijpen zou bekostigen. Toen dit alles geregeld was, kon aannemer Leo Chandra beginnen met de bouw van het noviciaatcomplex in Langgo, Kelurahan Carep, Kecamatan Langke Rembong, Ruteng.

Van 14 tot 16 mei 2001 stond de bestuursvergadering in Bandung helemaal in het teken van de verhuizing van het noviciaat. Omdat de hele inboedel zo'n 2000 km. verplaatst moest worden, was het nodig niets aan het toeval over te laten Vandaar de vraag, waaraan moet gedacht worden? Wat de personalia betreft werd vastgelegd dat Wim Peeters nog twee jaar magister zou zijn d.w.z. tot de tijd dat pater Josef Dwi Watun - die in Manilla studeerde - zijn studie beëindigd zou hebben. Pater Ludofikus Ndona werd aangewezen als

vervangend magister, John Suri socius en pater Wiwid huiseconoom. Het was nodig een brief te sturen naar de generaal in Rome om verlof te vragen het noviciaat te verplaatsen en een aanstelling te verwerven voor de nieuwe magister. Ook kwam de vraag naar voren: "wat doen we met het oude noviciaatsgebouw in Bandung?" Afgesproken werd na de verhuizing het huis te gebruiken voor de fraters van S2. Zij hebben iets meer vrijheid nodig als overgang naar het pastorale werk. Anders dan in het groot-seminarie Montfort moet hen de gelegenheid gegeven worden zelfstandiger te leven. Over 1 à 2 jaar staan zij in de praktijk. Pater Kasmir die zijn studie beëindigd had in Manilla kreeg, behalve zijn functie als delegatiesecretaris, ook de taak toegewezen als begeleider van de fraters S2.

Door veranderingen in het curriculum aan de universiteit was het nodig de duur en datum van het afleggen van de professie plus het op vakantie gaan van de fraters te bekijken. Na alle voor en tegens bekeken te hebben werd bepaald het afleggen van de professie op 15 augustus te blijven doen. De eerste gelofte wordt afgelegd voor de duur van 1 jaar, maar de hernieuwing daarna voor de duur van 2 jaar. Zij die aan de beurt zijn om op vakantie te gaan, mogen pas één week na de examens vertrekken en niet meer zoals eerder onmiddellijk na de examens. De reden van dit laatste was de ervaring dat de vakantiegangers geen tijd namen hun kamer goed op te ruimen, de boeken terug te brengen naar de bibliotheek, de fiets in orde te brengen enz.. Ze mogen een maand op vakantie, het reistijd niet meegerekend, en iedere frater of broeder scholastiek moet 26 juli terug zijn.

Aanname novicen voor 2001/2002

Tijdens een vergadering van de begeleiders van het scholasticaat en noviciaat besprak delegatie-overste Piet de aanname van 29 aanmeldingen voor het noviciaat. Bepalend voor de aanname was de uitslag van een test, opgesteld door pater Ludo en de inhoud van de aanbevelingsbrieven van de rector van het klein-seminarie. Na alles goed bekeken te hebben werden aangenomen: 4 jongens afkomstig van het kleinseminarie Hokeng, 4 van het kleinseminarie Kisol, 3 van het Johannes Berchmans seminarie Mataloko, 1 van het Paulus seminarie Mataloko, 2 van Sintang en 1 van het seminarie Labuan Bajo. Dit betekende dat in juli 2001 het noviciaat zou beginnen met 15 eerste-jaars novicen. Zij namen de plaats in van de 10 novicen, die hun canonieke jaar 2000/2001 beëindigden en naar het scholasticaat verhuisden om te beginnen met filosofie-studies.

Dochters der Wijsheid bezoeken Flores

Een jaar vóór de verhuizing van het noviciaat naar Ruteng kwamen op 12 juni 2001 twee Dochters der Wijsheid op bezoek in Bandung. Hoewel beiden Canadezen, kwam de één, Sr. Louise, lid van het generaal bestuur, uit Rome en de ander, Sr. Sylvie, regionale overste en vormingsleider, uit de Filippijnen. Hun komst was een voortzetting van een eerder bezoek in 1998 van Sr. Sylvie en Sr. Desneiges. De zusters zouden graag in Indonesië beginnen, vooral omdat dit het enige land is, waar montfortanen werken zonder de aanwezigheid van de Dochters der Wijsheid. Na enkele dagen Bandung vertrokken de zusters met pater Widodo naar Flores. Op 16 juni arriveerden ze in Labuan Bajo om even later door te reizen naar Ruteng. Omdat ze plannen koesterden op Flores te gaan werken, bezochten ze eerst bisschop Eduardus Sangsun. Hij heette hen van harte welkom. Hoewel er al 20 zustercongregaties in zijn bisdom woonden en werkten, vroeg hij de zusters zo snel mogelijk te komen. "We hebben jullie nodig", zei hij. Volgens de bisschop is de aanwezigheid van het charisma en spiritualiteit van al die congregaties een verrijking en een zichtbare aanwezigheid van Gods werken bij zijn mensen. De afgelegen dorpjes hebben hulp nodig op gebied van onderwijs, gezondheidszorg, maatschappelijk leven, catechese en pastoraal. Na dit hoopgevende bezoek bij de bisschop bezocht pater Widodo met de zusters de Montfort-parochie in Poco. Zij werden volgens de Manggarai-cultuur door de ouderlingen ontvangen met een glas rijstbier en de overdracht van een kip. Daarna was er gelegenheid kennis te maken met de plaatselijke notabelen en maakten de zusters een rondtocht door de dorpjes rond Poco. Ze waren enthousiast en hun plan tussen deze mensen te gaan werken kreeg steeds meer vorm, vooral omdat de mensen telkens weer vroegen bij hen te komen wonen en werken. Zuster Louise en zuster Sylvie hadden een goed inzicht gekregen op de mogelijkheden voor een start op Flores.

De zusters komen

De Dochters der Wijsheid lieten na het bezoek snel weten, dat ze begin 2003 in Indonesië wilden starten. Maar de vraag was nog welke zusters? Voor het uitzenden van zusters was het generaal bestuur van de Dochters der Wijsheid afhankelijk van toezeggingen door de provincies. Als voorbereiding op de komst ontstond er een briefwisseling tussen het generalaat van de zusters en Wim Peeters. Zo werd gevraagd: kan de regel vertaald worden? Waar kunnen de eerste zusters terecht? Welke documenten zijn nodig? Hoe de zusters te noemen? Aanvankelijk werd gedacht als naam te kiezen: Suster Montfortan naar het Engelse Montfort Sisters. Na veel vijven en zessen werd uiteindelijk

gekozen voor "Putri-Putri Kebijaksanaan" en als officiële afkorting D.W. (*Daughters of Wisdom)*. Alles was klaar voor de komst, het wachten was nu welke zusters stellen zich beschikbaar voor de nieuwe stichting in Indonesië? Ze hadden nog ruim een jaar de tijd daarvoor.

Delegatie-oversten vergaderen in Manilla

Na zijn verlof in Nederland reisde Piet Derckx, in gezelschap van generaal assistent Huub Louis, naar Manilla voor een bijeenkomst van de Aziatische delegatie-oversten van 21 tot 24 augustus 2001. Behalve Huub en Piet waren aanwezig Arie van der Hulst (overste van de Filippijnen), Alphons Walder (India), Richard Larouche (Papua New Guinea), en Mgr. Gilles Côté (bisschop van Kiunga). Huub sprak in naam van pater generaal de wens uit dat de delegaties zouden samenwerken en rekening houden met het internationale aspect van de congregatie. Daarna gaven de aanwezigen een overzicht van hetgeen er leeft en gedacht werd in ieders delegatie. Huub maakte bekend dat de PPP (*Preparation for Perpetual Profession*) voor 2001 zou plaatsvinden in Nairobi. Indonesië had geen kandidaten. De Aziatische delegatie-oversten spraken hun teleurstelling uit over de wijze waarop het generalaat was omgegaan met het resultaat van hun vorige bijeenkomst. Zij hadden toen afgesproken een bijeenkomst te organiseren voor confraters die langer dan vijf jaar eeuwige professie hadden. Maar Rome organiseerde in diezelfde tijd een bijeenkomst voor vormingsleiders, waardoor de Aziatische SIM niet kon doorgaan. Om een volgende teleurstelling te voorkomen namen de Aziatische oversten het besluit geen initiatief meer te nemen, maar het over te laten aan de generaal een dergelijke bijeenkomst te organiseren. In de evaluatie van het gezamenlijk studieprogramma in Rome waaraan pater Arnold van Indonesië, pater Cletus van India en pater Paul van de Filippijnen deelnamen, kwam naar voren dat de drie confraters tevreden waren met de gang van zaken en de communiteit van het scholasticaat waarin zij verbleven. Wel werd opgemerkt dat twee maanden Italiaans leren niet voldoende was om de colleges aan de universiteit goed te kunnen volgen. De oversten spraken af met deze drie confraters straks een bijeenkomst te organiseren over montfortaanse spiritualiteit in de context van Azië.

Mgr. Gilles was aanwezig in verband met mogelijke hulp aan zijn bisdom in PNG. Daar werkten op dat moment twee montfortanen uit India en één uit Indonesië. De bisschop sprak de hoop uit de komende vijf tot tien jaar te mogen rekenen op meer krachten. Hij zou instaan voor hun "*being and doing*". Na de nodige informatie gegeven te hebben, voegde hij er nog aan toe: "Indien het aantal krachten vermeerdert en de financiën groeien, bestaat de moge-

lijkheid met een montfortaanse opleiding te starten". Zowel Indonesië als India reageerden positief. Voor de goede gang van zaken werd voor de duidelijkheid het volgende afgesproken: *"Overeenkomstig het canoniek recht blijft iedere confrater die in PNG werkt lid van de provincie of delegatie die hem stuurt. Iedere missionaris behoort tot een communiteit, waarvan de leden uit hun groep een overste kiezen. Pater generaal met zijn raad wijzen iemand aan van de generale raad of iemand die hem vervangt (bijvoorbeeld een delegatieoverste of provinciaal) als de verantwoordelijke voor de montfortanen in PNG. De confraters bekijken nu of later de mogelijkheid kandidaat montfortanen te werven"*.

Na het onderwerp PNG werd van gedachte gewisseld over de montfortaanse opleiding. Het bleek dat in Indonesië de opleiding het langst duurde. Hoe komt dat? Indonesië neemt meer tijd voor verdieping van het montfortaans leven. Wekelijks wordt daar tijd voor vrij gemaakt. Voor pastorale oriëntatie wordt, na drie jaar filosofische/ theologische studie, een vol jaar vrijgemaakt en nogmaals vóór de priesterwijding een vol jaar na het beëindigen van de studie. De Filippijnen hebben een kortere opleiding; voor de pastoraal hebben zij een combinatie tussen theorie en praktijk. Ieder collegejaar heeft twee maanden praktijk. Zij gebruiken enkel de maandelijkse recollectie ter verdieping van de montfortaanse spiritualiteit. De opleiding in India komt overeen met die van Indonesië.

Generaal-assistent Huub Louis bezoekt Indonesië

Na de vergadering in Manilla reisden op 25 augustus 2001 pater Huub Louis en Piet Derckx naar Jakarta. Huub nam vijf weken de tijd om alle confraters op hun werkplek te ontmoeten. Hij begon in Bandung met een ontmoeting van de vormingsleiders. Huub wilde een antwoord vinden op de vragen en zorgen die het generalaat had over de ontwikkelingen in Indonesië. Volgens Huub waren de negatieve geluiden, die hij in Rome over Indonesië hoorde, het gevolg van het feit dat Indonesië een delegatie is van de Nederlandse provincie en dat de vormingsleiders Nederlanders zijn. Misschien meent het generalaat in Rome dat Nederlanders niet in staat zijn goede montfortanen op te leiden. Huub zei persoonlijk een andere mening te hebben. Hij had ooit het verhaal gehoord dat Indonesië geen lectuur over en geschriften van Montfort had in de Indonesische taal. Maar nu hij de lijst van vertaalde boeken zag, begreep hij dat dat kletspraat was. De lijst van vertaalde boeken en boekjes over Montfort liet zien dat er op dat moment (2001) 63 titels waren in het Indonesisch.

Na zijn bezoek aan het noviciaat en scholasticaat reisde Huub met Piet op 1 september naar West-Borneo om daar de confraters aan het werk te zien. Doordat er sprake van was dat Indonesië een generale delegatie zou worden, wilde Huub ook een antwoord op de vraag: "Willen de confraters dat Indonesië een generale delegatie wordt"? Tot op dat moment waren er twee confraters die per se bij de Nederlandse provincie wilden blijven. Dus werd in iedere communiteit ook dit laatste onderwerp besproken. En met succes. Het bleek dat na een persoonlijk gesprek de twee confraters hun bezwaren lieten varen. Het bezoek van de assistent aan Borneo had bovendien een positieve uitwerking op het samen bidden en werken in de communiteiten. Na Borneo reisde hij naar Flores. Hij was van 23 tot 30 september in Poco en zag de bouw van het nieuwe noviciaat in Ruteng dat voor de helft klaar was.

Na zijn rondtocht liet Huub weten een positief beeld te hebben gekregen van de delegatie. Hij was tevreden over de manier waarop de opleiding gebeurde en de manier waarop Indonesië zijn vormingsleiders voorbereidt op hun taak. Wat betreft de overgang van provinciale delegatie naar een generale delegatie, liet hij weten liever te zien dat de Nederlandse provincie een stap verder zou gaan en vragen van Indonesië een Vice-Provincie te maken. Deze overgang zou door Rome veel gemakkelijker te regelen zijn.

Financieel gezien was Huub minder positief, hij was bang voor de toekomst. De drie vormingshuizen (noviciaat, scholasticaat, en het huis S2 voor pastorale studie) blijven investeringen vragen, evenals het pastorale werk van Deo Soli in Putussibau en het team Sebeji in Sintang. Nog niet meegerekend de reiskosten. Van de andere kant kunnen die zorgen weggenomen worden indien de Nederlandse provincie met geld over de brug komt. Met het uitspreken van deze hoop eindigde Huub zijn visitatie en reisde terug naar Rome. In een latere fase heeft de Nederlandse provincie de vrees van Huub weggenomen door een gulle schenking aan de Indonesische delegatie.

Wat gebeurde er nog meer

Met de groei van de delegatie groeiden ook de administratieve verplichtingen en de noodzaak van een secretariaat. In november 2001 nam pater Kasmir, naast zijn taak als docent aan de faculteit voor filosofie, de taak op zich als delegatie-secretaris. Ook moesten door computerisatie van de boekhouding in deze branche aanpassingen gebeuren. Te beginnen met het begrotingsjaar 2002 werd de boekhouding van de delegatie gecentreerd in het secretariaat te Bandung. Broeder Niko kreeg de taak daarbij te helpen. De economen van

alle communiteiten kregen te horen hoe een maandrapport te maken en dat naar Bandung te sturen samen met een fotokopie van hun bankboekje.

Het Sint-Paulus klein-seminarie in Mataloko, gesticht door Mgr. Doera, was jarenlang een plaats voor pastorale praktijk van de scholastieken. Deze plaats verviel toen op 15 januari 2002, na een gesprek waarbij ook de montfortanen aanwezig waren, de Karmelieten (O.Carm) de leiding van dit seminarie overnamen. Wel werd bij die gelegenheid de afspraak gemaakt dat de SMM hulp zal bieden bij het runnen van dat seminarie indien gevraagd en in zoverre krachten voorradig zijn. Door die overname werd het voor niet-karmelieten moeilijker in dat seminarie kandidaten te plaatsen.

Volgens afspraak zouden de Indonesische kandidaten voor de eeuwige geloften deelnemen aan de internationale voorbereiding in India. Helaas ging dat niet door. Onze kandidaten kregen geen visum en konden India niet binnenkomen.

Bij de sluiting van het collegejaar 2001-2002 waren in het scholasticaat drie vormingsleiders en 34 fraters. Van dat aantal vertrokken vier fraters voor een pastoraal jaar en 10 novicen legden hun eerste geloften af. In het S2 huis sloten 2 fraters hun pastorale studies af.

Noviciaat verhuist naar Ruteng

Na bijna 17 jaar Bandung, verhuisde het noviciaat naar Ruteng, een afstand van 2000 km. Op maandag 6 mei 2002 bracht de bus "Bandung Express" pater socius, John Suri, met 13 novicen naar Soerabaja, een tocht van 15 uur. Daar verwisselden ze van bus en reisden door naar het uiterste puntje van Oost Java, staken met een veerboot over naar Bali en kwamen 12 uur later aan in de hoofdstad Denpasar. Na even gegeten en de benen gestrekt te hebben reisden ze via Lombok naar Sumbawa met als eindpunt Selat Sapé. Daar lieten ze de bus achter en stapten op een boot voor een oversteek van 8 uur naar Labuan Bajo, West-Flores. In Labuan Bajo stapten ze in een bus die hen 4 uur verder afzette in Ruteng. De totale duur van de reis was 4 dagen.

Novicemeester Wim Peeters verliet als laatste het oude noviciaat. Hij vloog op 8 mei met "Pelita Air" naar Ruteng en was binnen een dag bij zijn confraters in Poco. Een dag later kon hij de socius met de novicen verwelkomen in het nieuwe noviciaat.

De verhuizing van de inventaris was veel moeilijker. Wim Peeters had de geestelijke en liturgische dingen verzorgd. De socius hield het algemene toezicht en de confraters van het delegatiehuis met de novicen deden de rest.

Behalve boeken, fietsen e.d., werd met behulp van goede gevers ook de inventaris voor 50 kamers (gordijnen, lakens, slopen, dekens en matrassen) bij elkaar gebracht. Al deze spullen werden op twee grote vrachtwagens geladen en naar Soerabaja gebracht. Daar zorgde een goede kennis, de heer Daniël Duges, ervoor, dat alles werd overgeladen op trucs die rechtstreeks naar Ruteng gingen. Het verliep prima. Meer moeite hadden we met de glas-in-lood-ramen, afkomstig van Beresteyn, Voorschoten, die in de haven van Soerabaja waren aangekomen. Het had nogal wat voeten in de aarde ze te vinden en los te krijgen. Gelukkig werd dat probleem uiteindelijk, dankzij dezelfde Daniël opgelost en konden de ramen die nu in de kapel van het noviciaat zitten, naar Ruteng verstuurd worden.

Nog een belangrijke persoon bij de verhuizing was meneer Adjie. Deze goede man heeft in gezelschap van broeder Niko en Nico Schneiders de bestelwagen Toyota Kijang, vol met breekbare spullen, van Bandung naar Ruteng gebracht. Een tocht die op 29 april begon en eindigde op 4 mei. Een reis met een lang verhaal.

De montfortaanse opleiding

De verhuizing van het noviciaat had enkele aanpassingen tot gevolg. Het tot dan toe gevolgde opleidingssysteem onderging enkele wijzigingen. Hier een overzicht van de nieuwe wijze van opleiden:

Een kandidaat begint bij zijn intrede in het noviciaatshuis met een half jaar postulaat en pas daarna met het echte noviciaat, dat na ruim een jaar afgesloten wordt op 28 april met het afleggen van de eerste geloften als montfortaan. Hierna gaat hij op familiebezoek en meldt zich begin juli in het Montfortseminarie te Bandung voor een 4 jaar durende theologie/filosofie- opleiding (S1) aan de Katholieke Parahyangan Universiteit. Na de S1-opleiding doet hij zijn pastoraaljaar op Borneo of Flores. Hierna verhuist hij naar het derde opleidingshuis "Rumah Kencana" in Bandung en volgt aan de Parahyangan Universiteit twee jaar lang colleges met hoofdzakelijk pastorale vakken (S2). Na het beëindigen van S2 doet hij de eeuwige geloften. Na een half jaar pastorale praktijk ontvangt hij de diakenwijding en nog eens een half jaar later de priesterwijding. In zijn totaliteit dus een opleiding van 10 jaar.

Kongregasi SMM

In de tijd van het Soeharto-bewind kon de naam montfortanen of congregatie der montfortanen niet gebruikt worden als rechtspersoon. Daarom werd voor officiële brieven, eigendomsbrieven en certificaten gebruik gemaakt van een

stichting met de naam Yayasan Montfort (Stichting Montfort). Na het aftreden van Soeharto werd door de nieuwe regering een wet uitgevaardigd die het gebruik van Yayasan (Stichting) als rechtspersoon bemoeilijkte. Ook bepaalde de nieuwe wet dat voor een spaarboekje op naam van een persoon meer belasting moet worden betaald dan voor een collectief. Het kantoor van de Indonesische bisschoppenconferentie liet even later weten dat de nieuwe wet de mogelijkheid opent, via een notariële acte, de naam van de congregatie te gebruiken als rechtspersoon. Steunende op dit laatste bericht, is met hulp van de bisschop van Bandung door een notaris een stichtingsakte gemaakt van de Kongregasi SMM met de vermelding dat in plaats van Yayasan Montfort nu de naam Kongregasi SMM de officiële naam is. Bleef over de naam Yayasan Montfort op alle officiële brieven en certificaten te veranderen in de naam Kongregasi SMM. Om geen moeilijkheden te krijgen met de belastingdienst werden tevens alle spaarboekjes, ook die op naam stonden van een confrater, gezet op naam van Kongregasi SMM.

Bandung International School (B.I.S.)

Bandung International School had in de persoon van de directeur laten weten interesse te hebben in de koop van het Montfortseminarie. In een brief nodigde hij het hoofd van de montfortanen uit naar zijn kantoor te komen om een mogelijke koop te bespreken. Piet reageerde daar niet op, omdat hij het normaler vond als zij naar hem toe kwamen. Het delegatiebestuur was het eens met Piet en wees het aanbod af, hoewel een van de leden liet weten er wel iets in te zien alles te verkopen en naar Midden-Java te verhuizen. Een ander had het voorstel: zoek een geschikte plaats en laat B.I.S. daar een nieuw gebouw zetten overeenkomstig een door ons gemaakte tekening. Na lang heen en weer gesproken te hebben besloot het bestuur niet in te gaan op het aanbod van B.I.S. met als reden dat we ons grootseminarie niet wilden verkopen.

❒❒❒❒❒❒



Klooster DEO SOLI in Putussibau



Mgr. Agus en Piet Derckx bij inzegening Deo Soli

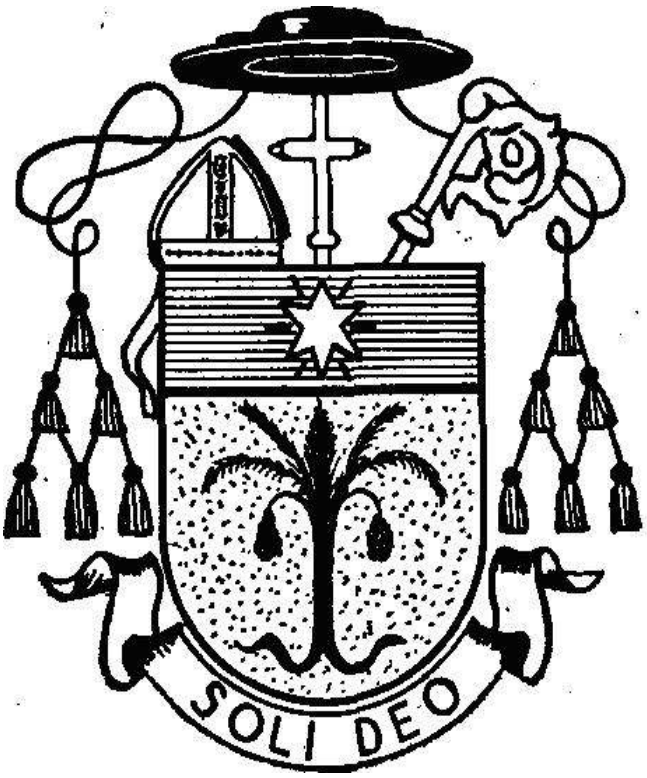

Wapenschild van Mgr. L. van Kessel



Wapenschild van Mgr. Doera

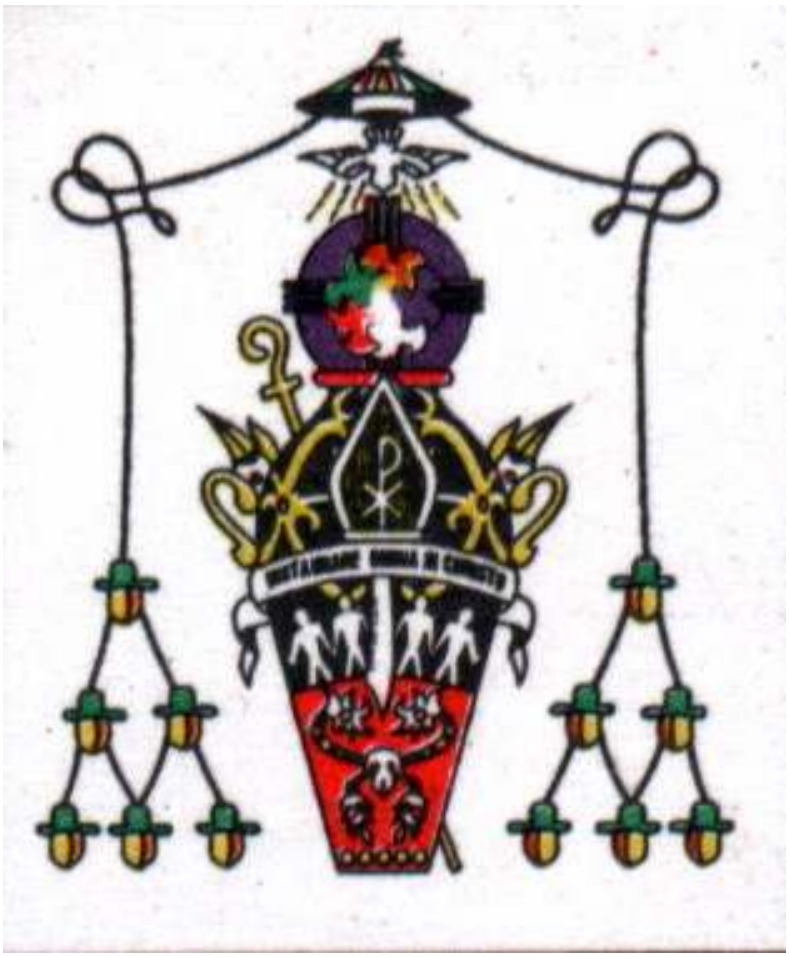

Wapenschild van Mgr. Agustinus Agus

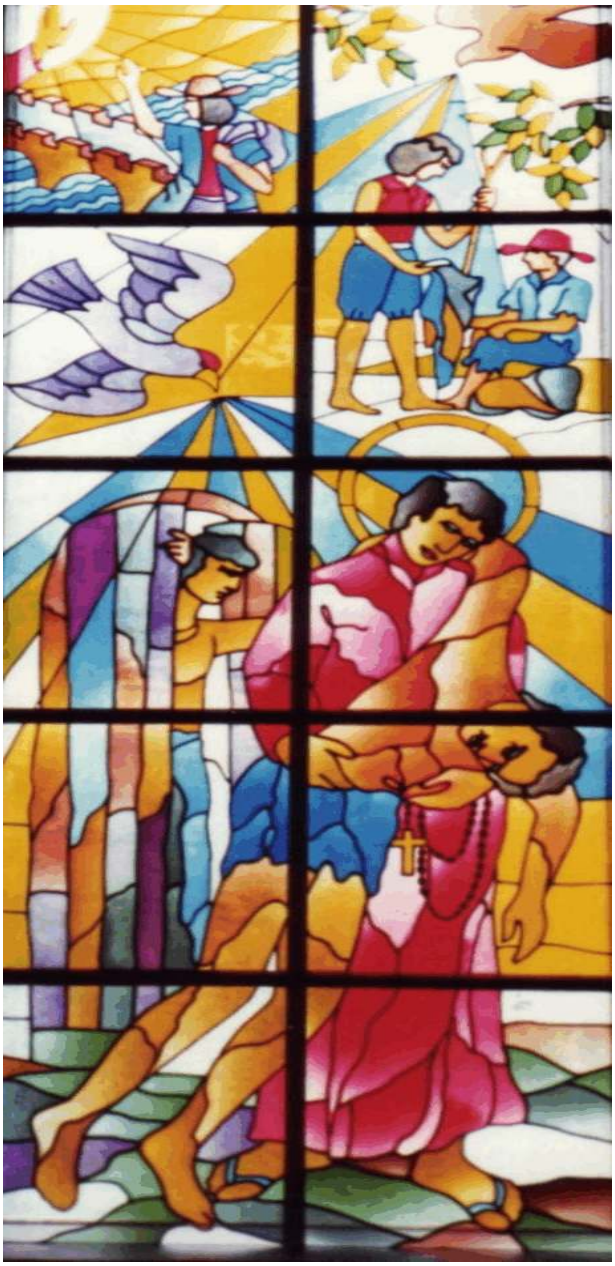

Kapelraam Montfort-seminarie in Bandung

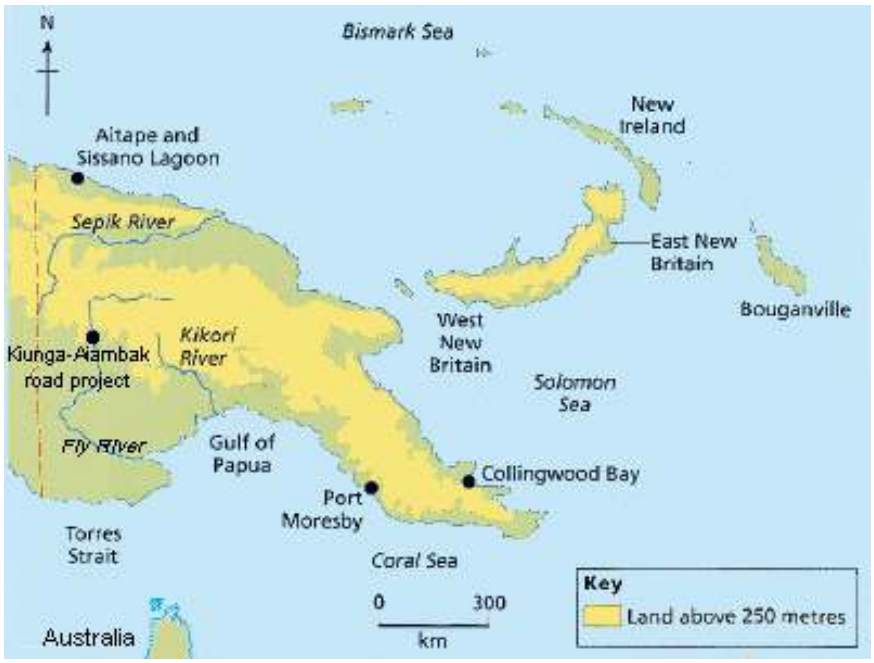

Papua New Guinea


Mateus Juang
Eerste Indonesische Missionaris Montfortaan

HOOFDSTUK 10

INDONESIË GENERALE DELEGATIE

2002 - 2005

Pater Piet Derckx, Delegatie Overste Indonesië 1993 - 2003
Pater Ignatius Widodo, Delegatie Overste Indonesië 2003 - . . . .
Pater Charles Voncken, Provinciaal Nederland 1993 - 2002
Pater Wiel Logister, Provinciaal Nederland 2002 - 2011
Pater William Considine, Algemene Overste 1993 - 2005

Generale Delegatie

Op 2 juni 2002 werd tijdens een viering, voorgegaan door pater generaal William Considine, in aanwezigheid van de provinciaal Charles Voncken, Indonesië officieel een Generale Delegatie. Dit betekende dat de Nederlandse Provincie haar verantwoordelijkheid over Indonesië overgaf aan het generalaat in Rome. Deze historische zondag begon om 8.00 uur met een plechtige eucharistieviering, voorgegaan door pater generaal, in aanwezigheid van veel kerkgangers. Het koor van de scholastieken maakten met uitsluitend Indonesische gezangen het geheel feestelijk.

De eigenlijke overdracht had 's avonds om 17.00 uur plaats tijdens een vesperdienst voorgegaan door de rector van het seminarie pater Ignatius Widodo. Na gebed en gezang gaf pater provinciaal Charles Voncken een toespraak met de volgende woorden:

"Ik heb zeer bewust prioriteit gegeven aanwezig te zijn bij de overdracht van de provinciale delegatie aan het generale bestuur. Het is een teken dat we niet alleen instemmen met deze verzelfstandiging van de Indonesische groep montfortanen, sinds meer dan twee jaar geven we van harte medewerking aan dit proces. Jullie kunnen nu zelf bepalen hoe jullie de montfortaanse pastorale of missionaire opdracht voortzetten. Wij vinden dat de montfortaanse Indonesische delegatie op de drempel van volwassenheid gekomen is. Vooral de confraters die tot de Indonesische delegatie behoren, willen daar hun volledige medewerking aan geven. Zo staan jullie ook op gelijke voet met de andere delegaties in Azië. Zoals goede ouders willen wij geen blijvende afhankelijkheid van jullie van de Nederlandse provincie. Dat wil niet zeggen dat we jullie in de steek laten, maar wel dat we jullie via het geheel van de smm willen blijven steunen. We

vinden het vanzelfsprekend dat we jullie steunen met een zogenaamde bruidsschat op het moment van deze overgang naar generale delegatie.

We geven nu, op voet van gelijkheid, de opdracht die we in Indonesië op ons genomen hebben door aan jullie door symbolisch 'Montfortaan Vandaag' aan de voeten van het Mariabeeld te leggen. Deze overdracht geschiedt binnen de hedendaagse context van kerk en samenleving in Indonesië; aan jullie om die in woord en daad concrete gestalte te geven. Moge God jullie zending zegenen."

In een antwoord op de toespraak van Charles zei de delegatieoverste Piet Derckx:

"Pater provinciaal, hartelijk dank voor de goede zorgen, voor de rijkdom en de genade die we van jullie mochten ontvangen. Hartelijk dank voor de 37 montfortanen (32 paters en 5 broeders) van de Nederlandse provincie, die gedurende de 63-jarige geschiedenis in Indonesië hebben gewerkt. Ik wil ook van deze gelegenheid gebruik maken om hartelijk dank te zeggen aan de Amerikaanse provincie, die van 1960 tot 1974 - in de tijd dat de relatie tussen Indonesië en Nederland moeilijkheden ondervond - de Nederlandse provincie heeft geholpen door in totaal 8 montfortanen te sturen (7 paters en 1 broeder). Deze hulp is een zeer belangrijke en onvergetelijke hulp geweest voor de continuïteit in de opbouw van de Indonesische delegatie.

In naam van alle leden van de Indonesische delegatie bedank ik het bestuur en alle montfortanen van Nederland voor de bewezen diensten, opoffering, steun, begeleiding die we mochten ontvangen.

Hoe kunnen we deze dankbaarheid in daden omzetten? Ik denk door kinderen te zijn die hun ouders niet teleurstellen; integendeel door te proberen de trots te zijn van de Nederlandse montfortaanse familie.

We willen deze viering niet zien als een teken dat we los zijn van Nederland, integendeel, als een uiting van broederlijkheid, blijvend verbonden in geloof en gebed. Onze vreugde en dank onze broederlijke verbondenheid met de Nederlandse montfortanen willen we nu uitzingen met het lied: `Animé de l'amour'."

Nadat alle aanwezigen uit volle borst het montfortaanse volkslied hadden gezongen, kwam pater generaal aan het woord. Hier zijn toespraak:

"Looking at all of you this evening, who are the future of the SMM in Indonesia; having heard the request of the Provincial Council of the Netherlands, and just now the words of Father Voncken and Father Piet Derckx that you are ready to become a General Delegation, the only way I can respond is, "YES!"

With deep gratitude to all the Dutch confreres who worked in Indonesia over the years, and especially to those fathers who made the sacrifice to leave full time missionary work in order to accept and form candidates from Indonesia, I look forward to the future, your future as Indonesians in a worldwide SMM.

One of the early Secretaries General of the United Nations, Dag Hammarskjold, once wrote: "For all that has been, thanks! For all that will be, yes!" I think these words are appropriate for us this evening. Thanks be to God for everything over the past 60 years; Yes, in faith and in hope, for all that will be in the next 60 years. Thanksgiving and openness to God filled the heart of Mary our Mother. May she walk with us every step of the road ahead."

De indrukwekkende viering werd afgesloten met de ondertekening van het volgende decreet:

"The Provincial Chapter of the Netherlands, and the Provincial Council, has requested that the Dutch Provincial Delegation of Indonesia become a General Delegation for the sake of the future life and mission of the confreres there.
The Extraordinary General Council of October 2000 gave its favourable opinion.
Thus, in accord with number 170 of the Constitutions of the Missionaries of the Company of Mary, the General Council modifies the status of the Provincial Delegation of Indonesia to that of a General Delegation.
The effective date for this change shall be June 2, 2002.
In order to facilitate stability and continuity in the Delegation during this time of transition, the General Council has decided to extend the mandate of the current Superior Delegate, Fr. Piet Derckx, and his Council until the end of 2003.

Bandung June 2, 2002

Charles Voncken, SMM William Considine, SMM Piet Derckx, SMM
Sup. Dutch Province General Sup. Sup.Delegate Indonesia"

Niet alle confraters konden bij de overdracht in Bandung aanwezig zijn, de achtergeblevenen probeerden op hun manier iets speciaals te doen. In Putussibau vierden de confraters het heuglijke feit met de inzegening van de grot "Maria zetel der Wijsheid" en de kruiswegstaties in de tuin van het montfortaanse klooster "Deo Soli". In aanwezigheid van veel mensen zei pater Jozef Jehara te hopen dat het ingezegende heiligdom zou meewerken aan geloofsverdieping en dat het een middel zou worden via Maria te komen tot Jezus.

Drie neomisten

Na de viering in Bandung vertrokken pater generaal, provinciaal en de delegatie-overste naar Flores voor een ontmoeting met de bisschop op 6 juni en het bijwonen, twee dagen later, van de priesterwijding van de montfortanen Alo Banggur, Rafael Breok, Stefanus Sukrisno Widodo. Ook zou tijdens hun bezoek de inzegening van het noviciaat plaatsvinden.

De priesterwijding had plaats in Cewonikit, Ruteng, de parochie van Alo Banggur, geleid door Mgr. Eduardus Sangsun, bisschop van Ruteng. Van een priesterwijding gaat enige werving uit en daarom vond deze dit jaar plaats in Ruteng. Terwijl neomist Alo Banggur in zijn doopparochie de eerste mis celebreerde, vond even buiten de stad, in de Montfort-parochie van Poco, de eerste mis plaats van de neomisten Rafael Breok en Stefanus Widodo. Na het stadse niveau van de wijdingsplechtigheid, voelde je duidelijk de landelijke sfeer van de viering in Poco. Twee keer werden de wijdelingen en 'hoge' gasten, traditioneel verwelkomd met een versierde sjaal en bijbehorend welkomswoord. Tijdens de receptie liet de delegatieoverste weten dat pater Alo Banggur werd uitgezonden naar Papua New Guinea, pater Rafael Breok naar Sintang en pater Stefanus, die de roepnaam Wiwid draagt, de taak kreeg huiseconoom te zijn van het noviciaat in Ruteng. Na de gezamenlijke feestmaal begon een voor Florinezen traditionele wedstrijd genaamd "Caci", een strijd wie het handigst is in aanval en verdediging met zweep en schild. In Westerse ogen ziet het er gevaarlijk uit; in de ogen van de Florinezen is het een wedstrijd, waarvan ze de regels kennen en waardoor ze spannende uren kunnen beleven. De aanwezigheid van pater generaal en provinciaal gaf een speciaal cachet aan de feestelijkheden rond de priesterwijding. Zij genoten zichtbaar en de aanwezigen van hen.

In zijn algemeenheid kan gezegd worden: het feit dat pater generaal van 27 mei tot 15 juni de tijd nam, om bij de confraters, bij bovengenoemde gebeurtenissen aanwezig te zijn en alle communiteiten te bezoeken, werd door iedereen ervaren als een ondersteuning en erkenning.

De officiële opening van het noviciaat

Op maandag 10 juni 2002 werd het nieuwe noviciaat officieel geopend door pater generaal, in aanwezigheid van Mgr. Eduardus. Pater Bill maakte er een mooie en zinvolle plechtigheid van. Het noviciaat ligt tegen een berg en dat riep het beeld op van de berg in de Brandende Bede, Maria, als plaats waar contact gezocht wordt met God.

Eigenlijk was de bouw van het nieuwe noviciaat nog niet klaar, het wachten was nog op de kapel. De novicen hadden met Wim Peeters op dat moment enkel een gedeelte betrokken. Vooral voor Wim – die al 20 jaar de functie van novicenmeester vervulde – was het een bijzondere gebeurtenis. Hij begon aan zijn laatste jaar, zijn opvolger Josef Dwi Watun studeerde af in Manila.

Buitengewone generale raad (C.G.E.) vergadert in India

Voor het eerst was de Indonesische delegatieoverste rechtens aanwezig bij een CGE (de keren daarvoor als genodigde). De CGE had plaats van 3 tot 12 oktober 2002 in Bangalore, India, met als doel de eenheid in de congregatie veilig te stellen, te bevorderen, en de saamhorigheid tussen de entiteiten te ontwikkelen. De bijeenkomst begon met een lezing door pater Paul Puthanangady SDB over de cultuur en religiositeit van het Indische volk onder het thema: *"The Church's vision for the third Millennium in India"*. Hij gaf aan dat de kerk de blijde boodschap moet verkondigen door werken van liefde. Het gezicht van de kerk moet vernieuwd door een communiteit van liefde en sharing te worden.

De aanwezigen hadden als voorbereiding op de CGE vragen toegestuurd gekregen als leidraad voor een te geven rapport. De rapporten gaven een goed beeld van het reilen en zeilen van de congregatie. Ik beperk me tot het rapport van Indonesië, waarin we het volgende lezen:

"Op Borneo werken 6 montfortanen in de parochies Benua Martinus, Putussibau en Lanjing; en 6 montfortanen in de categoriale zielzorg, Kobus en Agroforestry. Op Flores hebben 2 montfortanen een nieuwe parochie geopend. In het jubileumjaar 2000 is een nieuw klooster, genaamd Deo Soli, geopend in Kedamin, Putussibau en wordt bewoond door 2 paters, 3 broeders en 1 frater. Het klooster wil een centrum zijn van evangelisatie door gebed en vorming van jongeren en parochieactivisten. In 2001 heeft Indonesië zijn eerste missionaris, pater Mateus Juang, uitgezonden naar het bisdom Kiunga in Papua New Guinea, in 2002 gevolgd door pater Alo Banggur en pater Laurentius Ariston. Indonesië is begonnen met de begeleiding en aanname van associé's. Pater Ludovikus Ndona (socius van de novicen) is op eenvoudige wijze in Poco bezig met een groep van 30 mensen. Zij komen regelmatig bij elkaar om zich te verdiepen in de montfortaanse spiritualiteit. Overeenkomstig het derde artikel van de statuten van de 'broederschap Maria Koningin der Harten': "Each country may have a national centre erected by the Superior General or his delegate", heeft Indonesië pater generaal toestemming gevraagd om één regionaal centrum op te richten in Ruteng en één in Bandung".

Tijdens de CGE werd ook aandacht besteed aan de verschuiving die in de congregatie plaats vindt van oud naar jong en van jong naar oud. Zelfs in Indonesië werd iets dergelijks zichtbaar. Was tijdens het kapittel 1999 de verhouding tussen missionarissen en Indonesiërs fifty-fifty, 8 Nederlanders en 8 Indonesiërs, nu waren van de 31 eeuwig geprofeste montfortanen er 7 Nederlanders (oud) en 24 Indonesiërs (jong) aan wie bijna alle belangrijke functies waren overgedragen. Deze ontwikkeling laat veranderingen zien in de manier van leven en werken. Je ziet de jonge geest die houdt van experimenteren en aanpassen. Van de ene kant zie je dat de discipline terugloopt, maar van de andere kant zie je de groei van een open sfeer en een vrije omgang. De oude garde montfortanen leeft en werkt met ervaringen en de jonge garde met spontaniteit. In 2003 krijgt Indonesië een nieuw bestuur en zal er het een en ander veranderen. Piet is reeds 10 jaar delegatie-overste en in de raad zit nog één missionaris, Joep van Lier. Er wordt vanuit gegaan dat in het nieuwe bestuur enkel jongeren zitting hebben. De leiding van het noviciaat is al 20 jaar in handen van Wim Peeters. Zijn taak zal het komende jaar overgenomen worden door pater Joseph Dwi Watun. Pater Arnold Suhardi komt klaar met zijn studie spiritualiteit in Rome en kan toegevoegd worden aan het vormingsteam van het scholasticaat. Het jaar 2003 zal het jaar zijn dat Indonesië een nieuwe toekomst begint. Daarom, liet Piet weten, zal Indonesië nog even wachten met deelname aan internationale communiteiten, want er moeten nog confraters op studie gestuurd worden als voorbereiding op hun taak in de opleiding en pastoraal.

Na een follow-up van het afgelopen generaal kapittel, een gesprek over de financiën, de betekenis van refoundation en zending, werd de CGE gesloten met de afkondiging dat vóór het aanstaande generaal kapittel mei 2005, iedere entiteit een canonieke visitatie zal krijgen en dat de komende CGE gehouden wordt van 7 tot 17 oktober 2003 in Saint Laurent-sur-Sèvre. De aanwezigen konden na een interessante ontmoeting terug naar huis met het gegeven in hun achterhoofd dat het zwaartepunt van de actieve congregatie, die Montfort stichtte, vrij snel van het Noorden naar het Zuiden verschuift, maar dat ondanks deze ontwikkeling iedere montfortaan op zijn manier dient bij te dragen aan het uitdragen van de montfortaanse zending. De oude provincies mogen niet ophouden hun kennis en ervaring door te geven aan de jongere entiteiten en de jongere entiteiten dienen zich internationaal op te stellen.

Wat gebeurde er verder...

Het gevoel van vrede en rust werd wreed verstoord door ongeregeldheden en wreedheden in verschillende regio's. Het meest opvallend gebeuren was op 12

oktober 2002 in Legia Bali waar bij een bomaanslag 200 mensen verongelukten en veel mensen gewond raakten en niet lang daarna, op de avond van Idulfitri, de bomaanslag in Makasar. De aanslagen van de laatste jaren in Indonesië en op andere plaatsen ter wereld veroorzaakten onrust. Dit gevoel van onrust heerste ook in het vroegere noviciaatshuis in Gunung Kencana Ciumbuleuit 10 Bandung, waar nu een groep fraters van de pastorale studie woonden. Zij waren druk bezig geld in te zamelen voor de pas benoemde missionaris voor PNG, pater Alo Banggur, toen hun Honda-motorfiets gestolen werd. In hetzelfde jaar verdween de auto van het groot-seminarie op het parkeerterrein van het Borromeus-ziekenhuis. Pater Avelinus Amput bracht een frater voor behandeling naar het ziekenhuis en ontdekte bij terugkomst dat zijn auto was verdwenen. In Poco ervoeren de confraters iets heel pijnlijks. Hun parochie met pastoor Konradus Hancu is in alle opzichten een arme parochie. De parochianen hebben nauwelijks genoeg om te leven vandaar dat de zondagscollecte bijna niets opbrengt. De pastores leven van de subsidie, gegeven door de congregatie. De weinige gelegenheden om geld te verzamelen zijn de vastenactie en op grote feestdagen. Zo verzamelde de parochiepastoor tijdens de vasten geld voor de bouw van een kerk in de statie Welong en voor het boren van een waterput. De opbrengst van de vastenactie was goed te noemen, maar laat nu een inbreker juist dat geld weghalen uit de pastorie.

Zoals afgesproken door de Aziatische delegatieoversten zou de voorbereiding op de eeuwige geloften plaats vinden in India. Van Indonesië zouden frater Anton Tensi en Herman Nuwa Nupa gaan. Hun ticket was al besteld en hun vertrek met de Malaysian Airlines en een transit in Kuala Lumpur was vastgesteld op 22 juli 2002. Het was nog alleen maar wachten op een visum, maar helaas kregen ze dat niet met als reden, dat ze terroristen waren en een gevaar voor de stabiliteit van India. Dus ging de reis niet door. In plaats van naar India, gingen ze uiteindelijk naar Putussibau om zich in klooster Deo Soli vanaf 1 september 2002 onder leiding van broeder Gunarto voor te bereiden op de eeuwige geloften. Frater Herman vertelt dat de voorbereiding begon in Benua Martinus waar hij aanwezig was bij de eerste mis van neomist Rafael Breok. Het was een mooie viering met een pijnlijk kantje. Wat was het geval? Door de aanwezigheid van veel confraters was de pastorie iets te klein en het aantal badkamers beperkt. Daarom gingen broeder Gunarto, Br. Charles, MTB, P. Masjon, dan P. Borgias baden in de Embaloh rivier. Zoals vaker gebeurt bij jongelui werd er gewed: "wie is het eerste aan de overkant". Nu moet je weten dat de rivier erg breed is, zo'n 50 meter. In onderbroek begon de strijd. Halverwege de rivier begon een van hen te spartelen. Hij stak zijn hand in de lucht en riep "help, help..." Twee van hen die aan de kant stonden te kijken schoten in de lach denkend dat het een grap was, maar het hulpgeroep werd harder en harder, er ontstond zelfs paniek. Wat te doen? Beiden konden niet

zwemmen. Toevalligerwijze kwam een vrouw baden, die bij het zien van de ongelukkige drenkeling te hulp kwam en frater Borgias redde. De frater bleek tijdens het zwemmen overmand te zijn door kramp in zijn been. Er bleef niets anders over dan hem naar de pastorie te brengen om te bekomen. Een stoute confrater gaf als commentaar: "Gelukkig gaat de eerste mis door, het zou zomaar een requiemdienst geweest kunnen zijn".

De voorbereiding op de eeuwige professie van frater Herman en Anton verliep beter. Zij mochten na een degelijke voorbereiding op 19 januari 2003 hun eeuwige geloften uitspreken in Bandung.

Bijeenkomst van communiteitoversten

In januari 2003 was er een oversten-bijeenkomst in Rumah Kencana, Bandung, voorafgegaan door een vergadering van het delegatie-bestuur en het uitspreken van de eeuwige geloften door de fraters Anton en Herman. De heer Hadi Supadma, een vooraanstaande leek van het bisdom, was uitgenodigd voor de aanwezige oversten zijn mening te geven over het thema: "Wat denken leken over het religieus leven"? Meneer Hadi beperkte zich tot het communiteitsleven, gebedsleven, sober leven, dienstbaarheid en toepassing van het charisma in de pastoraal. Volgens de spreker heeft er een verandering plaats in de relatie leek-priester die tot voor kort geassocieerd werd met de relatie herder-schapen. Dingen die tot voor kort monopolie van de priester waren, blijken beter gedaan te kunnen worden door een leek. We moeten de relatie priester-leek niet meer zien in de sfeer van herder, maar in de sfeer van "krachten gebruiken". Omdat we te maken hebben met een heterogene groep gelovigen, wordt van een priester aanpassingsvermogen gevraagd. Dienstbaarheid en een goede preek vragen van de priester een degelijk gebedsleven. De levenswijze van een priester is moeilijk eenvoudig of rijk te noemen. Arm-zijn is relatief en heeft te maken met de plaats waar hij leeft en werkt (stad of dorp) en de zienswijze van de geloofsgemeenschap. Tot op dit moment ziet de geloofsgemeenschap niet veel verschil tussen de manier van leven van de ene congregatie met de andere. Ze zien alleen een verschil indien de leden van een congregatie hun eigen specifieke toog dragen. De mensen zijn niet op de hoogte van het specifieke van een congregatie of orde. Er zijn heel wat taken die overgenomen kunnen worden door de leken. Is een priester en het kloosterleven relevant? Natuurlijk zijn ze relevant, want sommige taken en functies kunnen niet overgenomen worden.

Na meneer Hadi aanhoord te hebben gaf Piet Derckx enkele punten aan ter overweging. Sprekende over communiteitsleven en montfortaanse spiritualiteit zei hij: in een communiteit dient een familiaire geest te heersen van

openheid, een confrater aanvaarden met zijn goede en minder goede eigenschappen, een steun zijn voor elkaar door op een positieve wijze kritiek te geven en te ontvangen. Een communiteit is een vergaarplaats van broederlijkheid, een uitwisseling van gave, geloof en ervaringen.

Pater Widodo sprak over apostolaat en montfortaanse spiritualiteit. Hij zei dat iedere montfortaan tegelijkertijd formator en formandus is, hetgeen betekent dat ieder voor zichzelf een vormingsleider is. Als actieve kloosterlingen dienen we een apostolische communiteit te vormen. Als zodanig zal er een spanning ontstaan tussen het communiteitsleven en pastoraal leven; tussen de montfortaanse visie en missie en die van het bisdom; tussen onze spiritualiteit en de informatiegolf en technologie van de moderne tijd; en het incarneren van ons montfortaans charisma in het apostolisch werk.

Na de sprekers gehoord te hebben kregen de oversten van de communiteiten de gelegenheid een evaluatie te geven van hun communiteit wat betreft samenleven, de relatie met elkaar, de integratie van het montfortaans charisma in het werk, geldzaken en misintenties gelezen voor het generalaat.

Piet was intussen klaar gekomen met het concept van de statuten voor de Indonesische Delegatie. Nummer voor nummer werden de statuten tijdens het beraad besproken en van commentaar voorzien. Na enkele aanpassingen kon het geheel vertaald worden in het Engels om ter goedkeuring voor te leggen aan de generale raad.

Hierna kwam de begroting ter sprake en werd uitgelegd hoe de communiteiten hun financiële rapporten dienden te maken. Doordat de boekhouding gebruik maakte van het Exact-programma werd de boekhouding eenvoudiger en kregen de huiseconomen te horen maandelijks een rapport te sturen met de in- en uitgaven gecodeerd volgens de nieuwe nummering plus een fotokopie van het bankboekje.

Wisseling delegatiebestuur

In verband met de komende bestuurswisseling, werd een keuzecommissie samengesteld, bestaande uit pater Kasmir en Nico Schneiders. Om hun werk effectief te maken, schreef de delegatie-overste op 18 januari 2003 een brief aan de confraters waarin – verwijzend naar nummer 183 en 216 van de constituties – zij gevraagd werden twee kandidaten te noemen voor delegatie-overste en vier raadsheren met daarbij de motivatie van die keuze. De commissie stuurt de verkregen data door naar Rome, waarna pater generaal met zijn raad een definitieve keuze maken.

Aardbeving op Flores

Op 25 maart, het feest van Maria Boodschap**,** had de inkleding plaats van 7 novicen. Een paar uur voor de plechtigheid was er een flinke aardbeving. De grond ging op en neer, de zinken daken gingen te keer, vallende beelden (o.a. een Montfortbeeld), de ruiten van de galmgaten in de toren van de kapel gingen aan diggelen en de scherven boorden zich als messen door het plafond van de sacristie. Op het moment van de aardbeving waren 2 novicen bezig met de versiering in de kapel. Er was gekozen voor het thema: "Wees niet bang, kleine kudde". De bouw had de aardbeving van 5,5 op de schaal van Richter goed doorstaan, op maar twee plaatsen was een muur licht gescheurd. De schade in de Montfort-parochie van Poco was groter: daar was een betonnen steunbeer afgebrokkeld, zodat het betonijzer open en bloot kwam te liggen. Een maand later deden op het Montfortfeest 28 april, 12 novicen hun eerste geloften tijdens een grootse plechtigheid die 3 uur duurde. De eucharistieviering werd opgeluisterd door de kinderen van het blinden- en doveninstituut, waar vijf fraters in februari op stage waren geweest. De blinde kinderen zongen "voor hun fraters" geweldig mooi, ze verzorgden de lezingen en de voorbeden. Voorgegaan door twee half-blinde meisjes die de muziek konden horen, brachten 6 dove meisjes al dansend de offergaven naar voren. Pater Widodo was als plaatsvervangend delegatieoverste speciaal uit Bandung overgekomen om tijdens deze plechtigheid voor te gaan. Onder de preek was er ineens opschudding in de kapel vanwege een plotselinge aardbeving. De meeste mensen hadden een trauma door de grote aardbeving van 1992 die veel verwoest had en de aardschokken waarvoor ze de afgelopen dagen naar buiten gevlucht waren. Veel van de aanwezigen dus sprongen op en renden richting deur. Het duurde gelukkig maar heel even en iedereen was weer gauw terug op zijn plaats. Het vreemde was, dat pater Widodo in zijn enthousiasme helemaal niet in de gaten had dat het een aardbeving was. Hij dacht dat er een slang of zoiets de kapel was binnen geslopen, waardoor iedereen ineens opsprong en er herrie ontstond. Uiteindelijk verliep de viering goed en was iedereen onder de indruk van hetgeen de blinde kinderen presteerden.

Papua New Guinea

Van 10 tot 24 april 2003 bracht Piet Derckx een bezoek aan bisdom Kiunga waar op dat moment drie Indonesische confraters werkten. Met de Indonesische luchtvaartmaatschappij 'Garuda' vloog hij vanuit Jakarta naar Singapore en van daaruit met de Air Niuguini naar Port Moresby, de hoofdstad van Papua New Guinea. Op het vliegveld in Jakarta was het erg rustig door het uitbreken van de

oorlog in Irak en de Sars-epidemie (Severe Acute Respiratory Syndrome, vertaald: ernstige acute ademhalingsziekte). De mensen kozen waar voor hun geld en bleven thuis. De vlucht naar Singapore duurde 75 minuten en vandaar uit naar Port Moresby zes uur. Op het moment dat het vliegtuig Singapore naderde, moesten alle passagiers een masker voordoen want ze kwamen in een met Sars besmet gebied. Dat masker bleven ze dragen tot de maaltijd op de vlucht naar PNG. In alle vroegte landde Piet op het vliegveld in Port Moresby, waar hij opgewacht werd door een Australische passionist, die hem hielp bij het regelen van zijn ticket naar Kiunga. Omdat er nog enkele uren tijd was alvorens door te vliegen naar Kiunga, bracht Piet een bezoek aan de pastorie van de St.-Joseph-parochie, waar hij een ontbijt aangeboden kreeg en een ritje door de stad, Port Moresby. Met zijn 400.000 inwoners was het naar Indonesische maatstaven een rustige stad met brede wegen, verdeeld in een gedeelte dat zeer dorps aandeed en een ander gedeelte waar de handelscentra en politieke centra waren. Het ligt erg mooi aan de Papoea-Baai. Tegen 10 uur was hij terug op het vliegveld voor zijn verdere vlucht naar Kiunga, een stadje gelegen in de Western Province dicht bij het Indonesische Papoea. Het doel van zijn reis was kennis te maken met de situatie en een bezoek te brengen aan zijn Indonesische confraters. In 2000 was de eerste Indonesische montfortaan, pater Mateus Juang, naar PNG vertrokken om de steeds ouder en kleiner wordende groep Canadese montfortanen in het bisdom Daru/Kiunga te helpen. Bij het bezoek van Piet waren er nog twee Canadese montfortanen werkzaam, bisschop Mgr. Gilles Cóté en de regionaal Pater Richard Larouche. Buiten hen werkten er twee Indische en drie Indonesische montfortanen. Waarom wordt er gesproken van bisdom Daru/Kiunga, terwijl in feite de bisschop in Kiunga woont? Aanvankelijk woonde de bisschop in Daru, de hoofdstad van de Western Province. Maar omdat deze stad in het uiterste zuiden van het bisdom ligt, terwijl Kiunga meer centraal gelegen is bij de kopermijnen, verhuisde de voorganger van Mgr. Gilles, Mgr. Deschamps SMM, naar Kiunga. Deze stad telt 10.000 inwoners waarvan een gedeelte katholiek en een ander deel protestant is.

Hoe verliep de reis van Piet naar Kiunga? Zijn vliegtuig zou om 10.30 uur vanuit Port Moresby vertrekken, maar er gebeurde niets rond die tijd. Toen op een monitor de mededeling "Flight Port Moresby Daru/Kiunga closed" verscheen, werd Piet in de war gebracht. Wat nu! Is "closed" hetzelfde als "cancelled"? Gelukkig bleek dat een foute interpretatie. Closed betekende dat het ticketverkoop was gesloten. Dus met frisse moed ging Piet weer zitten om te wachten op het volgende bericht. Dat kwam rond 12 uur toen hij werd aangesproken door een juffrouw die vertelde dat het toestel om 13.00 uur zou vertrekken. Er werd bij gezegd 'met toestel 304', en niet met 326 zoals op het ticket stond. Inderdaad werd hij om 13.00 uur opgeroepen naar gate 2 te gaan. Overeenkomstig de aanwijzingen van de juffrouw ging hij toestel 304 binnen,

maar 5 minuten later werd hij aangesproken door een meneer die zei dat hij in toestel 326 moest zitten. Dus weer uit het toestel om toestel 326 op te zoeken. Omdat hij zich afvroeg, wie hij moest geloven, stelde hij aan iedere man of vrouw de vraag of deze Twin Otter inderdaad naar Kiunga vloog, want stel je voor... Bij allen was het antwoord hetzelfde, namelijk: Twin Otter met het vliegnummer 326 vliegt met een tussenlanding in Daru naar Kiunga. Dus bleef er niets anders over dan te geloven dat dit toestel dat 20 personen kon vervoeren inderdaad richting Kiunga zou vliegen.

Na drie uur vliegen met een tussenlanding in het stadje Daru over een maagdelijk oerwoud landden ze veilig in Kiunga. Het was een ware opluchting de confraters Mateus Juang, Aloisius Banggur, Ariston en de regionale overste pater Richard Larouche te zien. In nauwelijks vijf minuten waren ze in het bisdomhuis, waar Mgr. Gilles Coté en al de anderen verbleven. De bisschop bleek malaria te hebben en kwam heel even bij het eten goeiendag zeggen. De tweede dag van zijn verblijf begon in de kathedraal met een concelebratie en het bekijken van het bisdom-complex. Kathedraal is een groot woord voor een eenvoudig klein kerkje dat aan vernieuwing toe is. Het ligt precies naast het bisdomhuis. De nieuwe kathedraal was in aanbouw een halve kilometer verderop. Iets verder ligt het scholencomplex van de Broeders van Sint-Gabriël en het noviciaat van de Dochters der Wijsheid. In het noviciaat waren 4 novicen. Zowel voor de zusters als voor de broeders van St.-Gabriël bleek er toekomst te zijn; onlangs hadden drie broeders en één zuster hun eerste geloften gedaan. Voor de zusters was dat na bijna 50 jaar aanwezigheid.

Ofschoon Kiunga ver in de binnenlanden ligt, is het toch als bisschopsstad gekozen vanwege de kopermijnen niet ver daar vandaan. Via pijpen wordt het koper vanuit de mijnen naar Kiunga getransporteerd, daar gedroogd, in containers geladen en via de Fly-rivier afgevoerd. Hoewel PNG rijk is aan olie en metalen is het erg afhankelijk van Australië. Alles wat je koopt in de winkels, komt uit Australië. Zo te zien is er praktisch geen industrie in het land. Het bisdom-complex is goed opgezet, je vindt er de huizen voor de werknemers, servicegebouwen voor auto's en opslagruimten met bouwmaterialen. Er is een algemene keuken, een klein huisje waar de bisschop woont, een groter huis voor de zusters en daarnaast een rehabilitatiecentrum voor invalide mensen, "Callan Service for disabled persons". Dit centrum staat onder leiding van de zusters. Iedere dag halen ze met een auto invalide mensen bij elkaar. Behalve voor slechtzienden, blinden en doven hebben ze ook aandacht voor mensen met een niet proportioneel lichaam en andere onvolmaaktheden. Het is een prachtig werk. Behalve therapie geven ze die mensen ook de gelegenheid om een of ander vak te leren.

Het bisdom telt 8 montfortanen, te weten Mgr. Gilles Côté (Canada), regionaal pater Richard Larouche (Canada), broeder Jacques Benoit (Canada),

pater Rozario Menezes (India), pater Irudayaraj Savarimuthu (India), pater Mateus Juang (Indonesië), pater Aloisius Banggur (Indonesië) dan pater Laurentius Ariston (Indonesië). Broeder Benoit was op ziekteverlof in Canada en pater Irudayaraj op studie in Amerika. Op pater Mateus Juang na, waren alle montfortanen werkzaam in de stad Kiunga. Zij verbleven in het bisdomhuis samen met de regionaal. Op zondag bracht Piet een bezoek aan de H.-Brigitte-parochie van pater Rosario en Alo. De pastoraal geschiedde volgens een bepaald program waarbij zoveel mogelijk leken werden betrokken. Voor het jaar 2003 was gekozen voor het thema: Melanesische cultuur. In iedere viering moest deze cultuur betrokken worden. Zo werd tijdens de viering van Witte Donderdag aandacht besteed aan de manier van begroeten en de manier van gasten ontvangen volgens de Papoea-cultuur en op Goede Vrijdag zag je de integratie van de Papoea-cultuur tijdens de kruisweg en het vieren van de dood van Jezus. Behalve aan de landscultuur besteedde het bisdom ook veel aandacht aan vluchtelingen uit Indonesië. Pater Jacques Gros, lazarist, en Mateus Juang waren daarvoor vrijgesteld.

Na dagen met hoge koorts en hoofdpijn, was de bisschop na Palmzondag als herboren en bezocht hij samen met Piet het diocesane pastoraal centrum, dat de naam draagt van een plaatselijke heilige: "Beato Peter Torot". Dit pastoraal centrum is met recht de trots van de bisschop. Ze bezochten eerst de kapel met een aan Papoeacultuur aangepaste inventaris, met o.a. het beeld van Maria, de Madonna van Papoea. Op het complex ligt een klooster van de MSC-zusters. Zij runnen en onderhouden het gehele complex. Er is ruimte en slaapgelegenheid voor groepen die pastorale cursussen volgen of retraite houden. Er is vervolgens een team bevoegde personen, die voor het bisdom pastorale planning uitwerken en begeleiden. Het centrum voorziet in een ware behoefte en wordt in PNG gezien als prototype voor een goede pastoraal.

Op 15 april rond 10 uur bracht een vrachtwagen 70 dozen biscuit naar de Fly-rivier, bestemd voor de vluchtelingenkinderen in Jewara, de parochie van pater Mateus. Alles werd overgeladen in een lange prauw waarmee Mateus en ook Piet stroomopwaarts gingen richting Jewara. Na een uur werd aangelegd op de plaats waar de auto van pater Mateus stond en een tractor die alle spullen zou vervoeren. Vanaf de rivier reden ze zes uur lang over een glibberige slechte weg tot Jewara.

Nu iets over de situatie in het grensgebied van het bisdom Kiunga waar rond tienduizend vluchtelingen van het Indonesische Papoea verblijven, mensen die strijden voor een 'Vrij Papoea'. Het gros van de vluchtelingen is katholiek en verbleef al veel jaren in het bisdom van onze confraters. Een aantal jaren geleden had de PNG-regering aan deze vluchtelingen een gebied aangeboden om te wonen en te leven, maar niet allen hadden daar gebruik van gemaakt. Ruim 3000 mensen deden het wel en zij vormen de parochie van pater Mateus.

Ze kregen sporadisch steun in de vorm van biscuits voor de schoolkinderen. Goed bekeken was het bisdom Kiunga een onherbergzaam gebied bestaande uit regenwouden met geweldige afstanden. De meeste plaatsen waren enkel te voet, via de rivier of per vliegtuig te bereiken. Het is erg moeilijk de wegen te verharden, omdat er in een cirkel van 100 km. geen stenen te vinden zijn. Ook voor de bouw van huizen moeten ze van heel ver stenen laten komen. De gewone man bouwt een huisje op palen van hout en bamboe. De meer welgestelden maken een fundering van beton en plaatsen daarop een prefab huis gemaakt in Australië. Na vier dagen bij Mateus geweest te zijn werd Piet op Paaszaterdag door zijn chauffeur naar Kiunga teruggebracht. De reis terug leek veel op een autorally over modderwegen. De chauffeur passeerde al de modderplaatsen en gladde plekken met een ontstellend gemak. Hij deed de reis 3 uur sneller dan pater Mateus. Bij terugkomst in Kiunga was de bisschop druk bezig met het maken van een brandstapel voor de Paaswake. Omdat het regende, legde hij plastic over het hout om te voorkomen dat het nat zou worden. Telkens als er mensen langs kwamen zei hij: "laat het ophouden met regenen". Maar helaas hield de regen niet op en moesten we in plaats van een groot paasvuur tevreden zijn met een klein houtskoolvuurtje in het wierookvat. De Paasviering begon om 19.30 uur met de bisschop als hoofdcelebrant, geassisteerd door Ariston, een Oostenrijkse pastoor en Piet. Het was een mooie viering, waarin de Papoea-cultuur een plaats had. Tijdens de mis werden drie talen gebruikt, de plaatselijke Muyu-taal, Engels en de opkomende nieuwe taal Pidjin. De kleding van de mensen was heel eenvoudig. De dirigent stond op zijn Paasbest in korte broek en T-shirt het koor en acht gitaristen te leiden. De sfeer was ontspannen en opgewekt. De Papoea-mensen hebben een speciale wijze van handdrukken. Ze pakken je vinger tussen 2 vingers en trekken dan tot er een knalletje te horen is. Op die manier gingen de gelovigen de kerk rond om elkaar de vrede te wensen en na de Mis elkaar zalig Pasen te wensen.

In het hele bisdom is maar één verharde weg die 100 km. lang is, die gaat van Kiunga naar de kopermijnen. Het is een mooie weg met een bovenlaag van kiezelsteentjes. In de bochten en daar waar je berg afgaat is het oppassen geblazen. Dat merkte Piet toen hij met pater Alo op stap ging naar Tabubil, een stadje bij de kopermijnen. Pater Alo was de chauffeur. Hij had blijkbaar weinig ervaring, met als gevolg dat ze bij een dalende bocht in de slip gingen. Ze dreigden rechtstreeks af te gaan op een diepe afgrond. Helemaal van de wijs drukte hij op de rem en belandde in de greppel langs de weg en wonder boven wonder zonder schrammen of scheuren. Nog niet bekomen van de schrik kwam er een auto langs. De man achter het stuur zag wat er gebeurd was en stopte. In eerste instantie werd geprobeerd op eigen kracht uit de greppel te komen, maar de auto begon steeds meer over te hellen. De man bleek een monteur te zijn van de kopermaatschappij. Zonder veel praten ging hij weg en kwam even daarna

terug met een grote takelwagen. Intussen was de wegenpolitie ook ter plaatse en die gaf meteen via een walkietalkie berichten door aan weet-ik-wie. Even daarna kwamen twee Filippijnse zusters, die van iemand hadden gehoord dat er twee paters een ongeluk hadden gehad. Uiteindelijk werd alles prima en kostenloos geregeld en kon de reis verder gaan. Wel moest een van de voorbanden gewisseld worden, daarom stapte Piet in de auto van de zusters en ging Aloi samen met een politieagent naar een garage. Dat was de intocht in Tabubil. De zusters brachten de gestrande montfortanen naar de pastorie, waar een Indische priester pastoor was. Wie het allemaal geregeld had blijft onduidelijk, maar even daarna brachten de hulpvaardige zusters de montfortanen naar een Indonesiër afkomstig van Manado. Daar werden ze allerhartelijkst ontvangen met een lekker etentje. Bij terugkomst in Kiunga werden de avonturiers door de bisschop met een diepe zucht welkom thuis geheten. Deze avontuurlijke reis was tevens het einde van het bezoek van Piet aan zijn confraters in Kiunga. Op 23 april reisde hij terug naar Indonesië, vol lof over het werk dat zijn confraters daar deden. Hij schreef het volgende over de reis: *"Tijdens mijn verblijf bij hen en de vele reizen die ik heb mogen maken, voelde ik me terug in mijn beginperiode op Borneo. In de zestiger en zeventiger jaren hadden we eenzelfde situatie daar. Werken in het bisdom Kiunga is nog echt pionierswerk, waarvoor missionarissen nodig zijn vol idealisme en een goede gezondheid. Over enkele maanden gaat een vierde Indonesische montfortaan er werken en hopelijk mogen er nog velen volgen".*

In een gesprek met Mgr. Gilles, vroeg Piet wat voor soort missionaris hij nodig heeft. Zijn antwoord was: ik heb een missionaris nodig die onder de mensen wil leven en werken, en niet iemand die boven hen staat. Een missionaris met weinig eisen, bereid de dorpen in te trekken. Een missionaris zonder problemen, die waar dan ook ingezet kan worden. Hij zou ook graag iemand hebben die rechten of economie wil studeren. Iemand die wil tekenen voor tien jaar mag rekenen op een studiebeurs van het bisdom.

De drie Indonesische confraters hadden in een gesprek met de delegatieoverste vragen over hun status. Ze zijn het eens met het plan om van de Papoeamissie een generale communiteit te maken. Nu is het een regio van de Canadese provincie. Maar wat betekent dat voor hen concreet? Piet liet hen weten dat zij juridisch lid blijven van de Indonesische delegatie, maar uitgeleend zijn aan de entiteit Papoea. Hierdoor zijn zij met alle rechten en plichten lid van de montfortaanse PNG delegatie.

Een ander punt dat besproken werd was de noodzaak van een apart huis voor de montfortanen. Ze woonden nu samen met niet-montfortanen in het bisdomhuis. Moesten ze apart gaan wonen? Ze kwamen tot de conclusie dat naar de toekomst toe dat montforthuis wel een optie was, maar nu hoefde dat nog niet, ze voelden zich prettig met andere priesters samen te leven.

De voertaal in PNG is Engels. De missionarissen hebben ervaren dat Indonesiërs niet gemakkelijk een andere taal spreken, vandaar dat ze de noodzaak onderstreepten, alvorens naar PNG te komen, eerst goed Engels te leren.

Met een montfortaan als bisschop is de rol van de montfortanen automatisch groot, zeker indien alle drie montfortaanse congregaties aanwezig zijn. Vandaar het voorstel van de bisschop dat bij aanwezigheid van veel priesterkandidaten voor het bisdom, het goed zou zijn een montfortaan als vormingsleider te hebben of beter nog dat de montfortanen beginnen met een opleiding, zoals ook de Dochters der Wijsheid en de Broeders van St.-Gabriël. Maar waarvandaan de begeleiders? Piet liet weten dat kandidaten altijd welkom zijn in Indonesië.

Het nieuwe delegatiebestuur

Volgens afspraak zou pater generaal William Considine op 8 juni 2003 in Jakarta arriveren om daarna in Bandung het nieuwe bestuur te benoemen en te installeren. Helaas was Bill ziek en verbleef voor verzorging in Amerika. Pater assistent Huub Louis liet Piet Derckx weten dat de aanstelling en installatie ondanks alles moest doorgaan. Op 8 juni kwam de delegatie-raad samen om te bekijken hoe en wat. Vanuit Amerika stuurde de zieke pater generaal een lijst met namen aan de delegatie-overste en vroeg Piet de op die lijst genoemde mensen te benaderen en hen te vragen naar hun bereidheid voor een taak in het nieuwe bestuur. Aldus gebeurde. Zo kon alsnog het nieuwe bestuur aangesteld worden. Bij wijze van aanstelling en installatie las Piet de brief van de generaal voor, waarin de waardering werd uitgesproken voor de wijze waarop de raadpleging was verlopen. Het bleek dat er veel aandacht was voor de toekomst van de Indonesische delegatie en de verbondenheid met de congregatie, verspreid over de hele wereld. Pater generaal liet weten dat de uitslag van de raadpleging duidelijk was. Hij kon afkondigen dat voor de komende 3 jaar pater Ignatius Widodo was benoemd tot delegatie-overste met pater Konradus Hancu, broeder Yusup Gunarto en pater Joseph Putra Dwi Darma Watun als raadsleden. Hij eindigde zijn brief met zijn steun te betuigen aan het nieuwe bestuur en een dank-je-wel aan het oude bestuur, met name aan Piet Derckx.

Alvorens zijn taak over te dragen aan pater Widodo gaf Piet verantwoording van zijn functioneren als delegatie-overste in de periode van januari 2000 tot juni 2003. Hij rapporteerde de volgende programma's uitgevoerd te hebben: het socialiseren en realiseren van de statusverandering van een provinciale delegatie naar een generale delegatie; het werken aan de opbouw en verbetering van het apostolische communiteitsleven; kwaliteitsverbetering naar

de toekomst toe door mensen op studie te sturen. In getallen uitgedrukt bestond de delegatie op 25 mei 2003, aldus Piet, uit 33 eeuwig geprofesten (27 priesters en 3 broeders en 3 diakens) plus 57 tijdelijk geprofesten (55 fraters en 2 broeders). Sprekend over het secretariaat, rapporteerde Piet dat, sinds er vanaf 2002 een secretaris was in de persoon van pater Kasmir er veel meer en sneller dingen zijn afgewerkt, vooral brieven in het Engels en vertalingen uit het Engels. Wel moet meer aandacht besteed worden aan het archief. Het zou goed zijn indien het nieuwe bestuur zou bekijken hoe het archief beter te onderhouden.

Sprekend over de verhouding met de bisdommen waar de montfortanen leven en werken, noemde Piet de relatie met de bisschop en het bisdom Bandung goed. Hij sprak zijn waardering uit over het feit dat de montfortanen de gelegenheid kregen actief te zijn in het bisdom en werden uitgenodigd voor diverse bijeenkomsten. Veel fraters en broeders fungeerden als geestelijke leiders van een praesidium en pater Kasmir was zelfs geestelijke leider van een curia. Piet was lid van de priesterraad en coördinator van de Marriage Encounter district Bandung. Iedere zondag was in het groot-seminarie een eucharistieviering waarbij veel mensen van buiten aanwezig waren en tweemaal in de maand een extra eucharistieviering in het engels. Wim Peeters heeft jarenlang de zorg gedragen voor katholieke buitenlanders in Bandung.

De relatie met het bisdom Sintang noemde Piet redelijk. De montfortanen zijn op velerlei wijze betrokken bij de pastoraal en wat daar mee samenhangt. Helaas moet gezegd worden dat de communicatie met de bisschop voor verbetering vatbaar is. Jarenlang hebben de montfortanen hun mensen in de parochies gesubsidieerd omdat het bisdom zich niet verantwoordelijk achtte voor hun *living cost.* Maar nu is besloten vanaf 2003 geen subsidie meer te geven aan de parochies.

De relatie met de bisschop en bisdom Ruteng is goed. Er bestaat geen contract, maar dat staat een goede verstandhouding niet in de weg. De kapel van het noviciaat wordt in goede verstandhouding 's zondags gebruikt door de parochie en de pastores van Poco ontvangen maandelijks een toelage.

Het nieuwe bestuur vergadert

Daags na de installatie hield het nieuwe bestuur een vergadering. Zij bespraken hun werkprogramma en bepaalden om onder voorzitterschap van Nico Schneiders een Centrum voor Spiritualiteit op te starten dat materie aandraagt voor leken die de montfortaanse spiritualiteit willen beleven. Een centrum dat op basis van de vier kenmerken van de montfortaanse zending tevens de apostolische geest gaat promoten. Tijdens de vergadering werd pater Konradus Hancu

aangewezen tot vicaris van de delegatie-overste en Piet Derckx als econoom van de delegatie. Piet werd gevraagd een huis te zoeken dat kan dienst doen als Centrum voor de Montfortaanse Spiritualiteit. De raad benoemde pater Moko tot overste van Biara-Montfort in Sintang, pater Sumadi als hoofd van het pastoraal team Lanjing en pater Arifin als hoofd van het pastoraal team Putussibau. Joseph Jehara ging naar Manilla voor studie pastoraal. Pater Stef Seli werd hoofd van het pastoraal team in Benua Martinus, broeder Gunarto overste in Biara-Deo-Soli en pater Vely nam de plaats van pater Widodo over als overste van het scholasticaat. Pater Dwi Watun die bijna klaar is met zijn studie in Manilla, werd aangewezen om begin 2004 Wim Peeters te vervangen als novicenmeester. Pater Kasmir, delegatie-secretaris, bleef overste van de communiteit pastorale studie (Kompas) in Gunung Kencana, Bandung.

Toekomst montfortaans groot seminarie

Reeds vijf jaar lang had de directie van *Bandung International School* (BIS) laten merken graag het seminarie te willen kopen. Nu kwam het bericht naar buiten dat de school wilde uitbreiden. Zelfs had men Piet uitgenodigd bij hen te komen spreken over een eventuele overname. Piet, die toen nog delegatie-overste was, was op die uitnodiging niet ingegaan omdat een nieuw bestuur op komst was. Hij had hen laten weten die uitnodiging opnieuw te doen nadat er een nieuw bestuur was.

Op 20 mei 2003 was bij een vergadering van de vormingsleiders gesproken over de vraag: moet het scholasticaat verkocht worden? Moet het scholasticaat naar een andere stad verhuizen? Deze vragen kwamen naar voren na een evaluatie over het opleidingssysteem van de filosophisch/theologische faculteit Parahyangan (FF). Men was tot de conclusie gekomen dat het curriculum te academisch was en het aspect pastoraal te weinig aan bod kwam. Ook vond men dat de faculteit te weinig samenwerkte met de vormingsleiders van de diverse scholasticaten. Deze en nog andere klachten hadden al eens ertoe geleid dat de vormingsleiders aan de delegatieraad het voorstel hadden gedaan het scholasticaat te verkopen en te verhuizen naar Malang. Piet had ooit gesproken over die mogelijkheid met de generaal. Het bleek dat er van die kant geen bezwaren waren.

Tijdens de vergadering op 9 juni 2003 waarbij zowel het nieuwe als het oude bestuur aanwezig was, werd besloten het scholasticaat te verkopen en te verhuizen naar Malang met de aantekening dat alvorens definitief over te gaan tot een verkoop twee confraters naar Malang zouden gaan om duidelijke informatie te krijgen over de mogelijkheden aldaar. Er moet bij gezegd worden dat dit besluit werd genomen niet alleen op grond van bovengenoemde redenen,

maar ook omdat de capaciteit van het scholasticaat op Surya Sumantri niet meer aan de gestelde voorwaarden voldeed, de ligging van het huis met druk verkeer, gebrek aan faciliteiten e.d. Lag het scholasticaat aanvankelijk aan de rand van de stad, nu – na 13 jaar – lag het midden in een drukke winkelstraat. Dit had het voordeel dat bij verkoop de opbrengst voldoende zou zijn ergens anders een nieuw seminarie te bouwen dat wel aan de gestelde eisen voldoet. Econoom Piet Derckx en pater Arnold werden aangewezen een verkenningstocht te maken naar Malang..

S.I.M. 2003

SIM is de afkorting van *Stage International Montfortain* en bedoeld als ongoing formation voor montfortanen, ofwel verdieping van de montfortaanse spiritualiteit. Wim Peeters had in 1991 als eerste een SIM gevolgd, Ignatius Widodo in 1996 en voor 2003 werden Kasimirus Jumat, Konradus Hancu en Martinus Widyatmoko gevraagd te gaan. De drie confraters vonden het een goed idee. Van 2 juli tot 30 augustus volgden zij de activiteiten van dit gebeuren in Saint Laurent-sur-Sèvre en omstreken. Pater Kasmir schrijft het volgende hier over:

"Van maandag tot zaterdag waren wij bezig met allerlei activiteiten, die betrekking hebben op de Montfortspiritualiteit, Montfort bedevaart en retraite. Een van de dingen om Montfort's streven "Voor God alleen" te begrijpen was het bezoek aan Pont de Cesson, een brug aan de rand van Rennes, de stad waar Montfort zijn jeugd doorbracht op het St. Thomas Becket College (1684-1692). Nadat hij daar zijn middelbare studie af had, vertrok hij naar Parijs (1692). Hij werd uitgeleide gedaan door zijn familie en vrienden tot aan de Cesson brug. Waarom is deze brug zo belangrijk? Omdat het de wortel vormt van Montfort's armoedebeleving, immers daar deed Montfort zijn gelofte van armoede, de gelofte om niet te bezitten en te vertrouwen op God alleen. Louis-Marie liep 300 km te voet. Zijn oom had hem een rijpaard aangeboden, maar dat had hij afgewezen. Hij had wel nog een beetje geld en een tas met kleren klaargemaakt door zijn moeder. Zonder familie, zonder vrienden en zonder bezit stak hij de brug over. Uit het zicht van hen die hem uitgeleiden, ontmoette Louis-Marie een bedelaar. Aan hem gaf hij zijn zakgeld en met hem ruilde hij zijn kleren. Gekleed in bedelaarskleren knielde hij en beloofde nooit meer iets in bezit te hebben. Daarna vervolgde hij zijn voettocht naar Parijs. Niet voor een overste of bisschop, maar zonder getuigen en zonder een plechtige viering deed Montfort zijn gelofte van armoede."

Survey naar Malang

Op 8 juli 2003 vertrokken Piet en Arnold Suhardi naar Malang om hun taak te vervullen. Arnold beschrijft deze taak aldus in zijn verslag: *"Het doel van onze reis was in verband met de verhuizing van het scholasticaat zoveel mogelijk informatie te verzamelen aangaande de academische situatie, koop van grond, bouw van een huis e.d.. Om inderdaad zoveel mogelijk informatie te verzamelen hadden we 10 dagen uitgetrokken van dinsdag 8 tot vrijdag 18 juli. Wij hoopten hierdoor in volle rust de zaken te bekijken, naar mensen te luisteren, te overwegen en te waarderen, zodat we bij thuiskomst aan de delegatieraad een gedegen aanbeveling kunnen geven bij het nemen van een besluit."*

De twee confraters verbleven in het provincialaat van de karmelieten (O.Carm) op Jalan Talang 3, Malang. Provinciaal pater Herri liet weten bereid te zijn hen te vergezellen bij het bezoek aan de Hogeschool voor Filosofie en Theologie "Widya Sasana" (STFT) op Jalan Terusan Rajabasa no. 2. Met hem bezochten ze ook het scholasticaat S1 van de karmelieten dat precies naast de Hogeschool lag en even verderop het scholasticaat van de SVD. Hij liet weten dat de Karmelieten dit scholasticaat waarschijnlijk gingen verkopen omdat het te klein werd. Zou het iets zijn voor de montfortanen? Het lag gunstig dicht bij het scholencomplex, klaar om in te trekken, geen gedoe met bouwen. Maar er waren ook negatieve aspecten aan verbonden, namelijk het wonen naast de campus was niet bevorderlijk voor het sociale leven. Na het bezoek aan het scholasticaat ontmoetten Piet en Arnold de SVDer dr. Paul Klein. Bij het horen van het doel van hun bezoek bood hij hen meteen een stuk grond aan tegenover hun scholasticaat met een oppervlakte van 1000 m^2. Maar zowel de vorm als de ligging van dat stuk grond bracht de twee montfortanen niet in bekoring.

Een dag later brachten ze opnieuw een bezoek aan STFT 'Widya Sasana'. Deze keer om een ontmoeting te hebben met de voorzitter van het instituut, de karmeliet pater Pidyarto. Een belangrijke ontmoeting, omdat ze informatie zouden krijgen over het curriculum en de academische gang van zaken. De uitslag hiervan zal zwaar wegen bij het wel of niet kiezen voor Malang als plaats voor de montfortaanse formatie. Pater Pidyarto liet weten dat hun school voor studenten van alle orden, congregaties en bisdommen open stond. Piet en Arnold ondervroegen Pidyarto over het curriculum, academische sfeer, pastorale oriëntatie, de mogelijkheid wekelijks een speciale dag te hebben voor de communiteit, de kosten, toegangsexamen en nog veel meer. Het resultaat was positief, de twee kregen de indruk dat er een goede samenwerking was tussen de Hogeschool en de communiteiten bij het bepalen en begeleiden van bijvoorbeeld de lagere wijdingen van lector-acoliet, de pastorale oriëntatie, het bepalen van het curriculum enz. De opleiding gaf een democratisch gevoel en de aanwezigheid van studenten uit 12 bisdommen en 6 congregaties plus diverse

zustercongregaties gaf een sfeer van pluralisme. De docenten waren wereldheren en religieuzen.

Op vrijdag 11 juli ontmoetten Arnold en Piet de heer Didik Zaldy, toen ze met de karmeliet Albert naar de zus van pater Pidyarto gingen, die jarig was. Natuurlijk werd er gesproken over de reden van hun komst in Malang en na die gehoord te hebben bood de man van de jarige vrouw, Didik genaamd, aan om met Arnold en Piet locaties te bekijken die bouwrijp waren. Zo kwamen ze in Joyo Grand en zagen een stuk grond waarvan meneer Zaldy zei: 'Dit stuk grond is ready. Ready omdat de eigenaar eigendomspapieren heeft en de grond wil verkopen. Enkel een klein stukje (400m^2) moet nog beschreven worden.' Vervolgens zei meneer Zaldy: "Hier kan naar water geboord worden, het ligt gunstig langs een bestaande weg met zicht op de stad Malang. Van hier tot de STFT is 5 km., een beetje bergop, maar met de fiets goed te bereiken. Er is elektriciteit en telefoon. Het ligt dicht bij de mensen tussen het huizencomplex Joyo Grand, Joyo Agung en het huizencomplex Graha Dewata. Geografisch gezien ligt het aan de noordkant van Malang. De vraagprijs is 100.000,– roepia per m^2 ."

Piet en Arnold vergeleken de locatie Joyo Grand met de andere plaatsen die ze bekeken hadden, en kwamen tot de slotsom dat dit de meest geschikte plaats was om het scholasticaat te bouwen. Ze bezochten de eigenaar die van Piet en Arnold een duidelijk ja of nee wilde horen. Helaas konden ze dat niet geven. Ze belden Ignatius Widodo in Bandung om te vragen wat te doen. Door het "ja" van de delegatie-overste konden zij een optie op de grond doen, tot tevredenheid van de verkoper. Na de ontmoeting met de grondeigenaar bezochten ze de bisschop van Malang, Mgr. Herman J. S. Pandoyoputro, O.Carm. Een belangrijke ontmoeting omdat zonder toestemming van de bisschop alles tevergeefs zou zijn. Ze maakten kennis en spraken over de bedoeling van hun komst en over de SMM-plannen hun scholasticaat naar Malang te verhuizen. De bisschop luisterde vol enthousiasme en zei blij te zijn met de komst van de montfortanen in zijn bisdom.

Na de ontmoeting met de bisschop belden ze meneer Zaldy om zijn hulp te vragen bij het onderhandelen over de prijs van de grond. Er werd een ontmoeting georganiseerd met de eigenaar, meneer Ming en zijn vrouw Ina. Na lang heen en weer gepraat bleef de eigenaar steken op een prijs van 85.000 en Piet op 75.000 roepia per m^2. 's Avonds laat kwamen ze overeen met de prijs van 80.000. Piet en Arnold vroegen een week om een definitieve beslissing te nemen, zodat pater Widodo de tijd zou hebben het generalaat in Rome te consulteren. Maar de eigenaar gaf maar 3 dagen. Piet en Arnold stonden voor een dilemma. Immers zij twee konden geen beslissing nemen, zij waren uitgestuurd voor informatie. Aankoop van de grond betekende automatisch ver-

huizen naar Malang. Daarbij kwam dat het scholasticaat in Bandung nog niet verkocht was. Waar het geld vandaan halen om de grond te betalen? Van de andere kant, niet ingaan op het aanbod betekende verlies van een mooie en geschikte locatie. Bleef dus niets anders over dan in drie dagen klaar te komen en zo snel mogelijk contact opnemen met Bandung.

In de vroege morgen, alvorens naar de zondagsmis van 7.00 uur te gaan in de kathedraal, telefoneerden ze met pater Widodo en stelden hem op de hoogte van de stand van zaken. Het gesprek pakte goed uit. Het antwoord van de delegatieoverste was: "geen bezwaar, koop het maar, straks kunnen we het generalaat inlichten". Het besluit werd via meneer Zaldy aan de eigenaar meegedeeld. Bleef over nog enkele kleinigheden duidelijk op papier te zetten. De certificaten van de gronden gelegen aan Jalan Joyo Agung, daerah Merjosari totaal met een oppervlakte van 15.726 m^2, zouden op naam van Kongregasi Serikat Maria Montfortan komen.

Nu de grond gekocht was, werd met meneer Zaldy afgesproken dat, na het ontvangen van een schets gemaakt door Bandung, zijn dochter en architect Irene een tekening zou maken. Na alles zo goed mogelijk besproken te hebben gingen Arnold en Piet met de bus Kramatjati terug naar Bandung.

Scholasticaat verhuist

Het resultaat van de observatie werd goed ontvangen door de vormingsleiders. Om zo snel mogelijk te kunnen beginnen met de bouw in Malang was vereist meteen aan de generaal verlof te vragen het scholasticaat te verkopen. In een brief van 28 juli gaf de delegatie-overste deze wens door aan pater generaal. Bij de bespreking van de vorm en inhoud van het te bouwen scholasticaat, stelde pater Widodo voor zowel S1 als S2 daarin plaats te geven. De communiteit S1 aan de ene kant van het gebouw en de communiteit S2 aan de andere, beiden kunnen dan op hun eigen manier leven en begeleid worden. Men was het eens erover dat het een twee verdiepingen gebouw zou worden. Nadat overeengekomen te zijn werd door de vergaderende vormingsleiders een lijst van gewenste ruimtes opgesteld. Aan architect Irene de taak al de verlangens om te zetten in een tekening. Als slot vroegen de vormingsleiders dat het nieuwe scholasticaat in 2005 klaar zou zijn.

Dochters der Wijsheid arriveren in Indonesië

Sr. Jacqueline Lagrandeur (Canada) en Sr. Josée (Canada) waren de eerste Dochters der Wijsheid die in Indonesië kwamen wonen en werken. Op 2

augustus 2003 werden zij door pater Widodo en Ludo Ndono op het vliegveld in Jakarta afgehaald. Voor een korte tijd verbleven ze op Jalan Gunung Kencana no. 10, Bandung. Ze namen als voorbereiding op hun werk op Flores drie maanden de tijd om de Indonesische taal te leren. Op 22 augustus sloot zuster Blandine, afkomstig van Madagascar, zich aan bij de zusters. Ze kregen het gedeelte van het oude noviciaat ter beschikking waar ook de S2-fraters verbleven. Na een stoomcursus Indonesisch op het IMLAC instituut verhuisden de zusters 18 oktober 2003 naar het noviciaat in Ruteng. Vandaar uit gingen ze werken in Poco en bouwden korte tijd daarna hum klooster achter de parochiekerk van Poco. Een vierde zuster kwam in februari 2004. Ze was afkomstig uit India en droeg de naam Molly. Door een ongeluk in Frankrijk was zij nu pas in staat zich bij de groep zusters aan te sluiten.

Priesterwijding

Op 8 augustus 2003 werden in Ruteng Antonius Tensi en Herman Joseph Nuwa Nupa, samen met 5 wereldheren en 6 SVD-ers priester gewijd. In een 4 uur durende plechtigheid, onder aanwezigheid van 3000 gelovigen, wijdde bisschop Eduardus hen in de kathedraal. Deze keer was alles anders dan anders, tegen de gewoonte in werd er geen feest gevierd. Er waren enkel wat toespraken, er werd meegedeeld waar ze zouden gaan werken en daarna werden de neomisten overgegeven aan hun familie. Een verandering die er voor zorgde dat het comité, opgericht voor deze gelegenheid, niet opgezadeld werd met hoge kosten. Het was tevens een teken van solidariteit met de armen, die niets hebben. De twee montfortanen kregen als werkterrein de plaats aangewezen waar ze als diaken werkzaam waren geweest: Anton als socius in het noviciaat en Herman als lid van het pastoraal team Deo Soli.

Communiteit Liberos

Toen Piet Derckx zijn taak als delegatie-overste erop had zitten, koos hij er voor om samen met Nico Schneiders, die reeds 11 jaar lang had gewerkt als vormingsleider en huiseconoom van het Montfortseminarie, een nieuwe communiteit te stichten onder de naam "Liberos". Als vrije en ongebonden volgelingen van Montfort kozen zij er voor te verhuizen naar een huis geschikt als Centrum voor de Montfortaanse Spiritualiteit. Ze huurden een huis op Jalan Tera no. 8 langs het spoor dichtbij de kathedraal. Op 1 september 2003 namen Nico, de directeur van het Centrum tevens overste van de communiteit, en Piet hun intrek. Ze begonnen op een eenvoudige manier boekjes, foldertjes, bro-

chures en rozenkransen te koop aan te bieden. Bij gelegenheid van het 300-jarig jubileum van de montfortanen gaven ze met de hulp van diverse mensen een vertaling en bewerking uit van het boek van Hub Hechtermans "Alles of Niets". Ook werden voor die gelegenheid CD's opgenomen met Maria- en Montfort-liederen, gezongen door een voor die gelegenheid samengesteld gemend koor.

Na ruim een jaar kregen Nico en Piet van mevrouw Josanti een huis aangeboden op Jalan Setra Murni Tengah no. 22. Deze mevrouw was notaris, en hielp reeds jarenlang de montfortanen bij het regelen van documenten. Het huis was nieuw en mooi. De beide confraters namen met plezier hun intrek. En gaven het de naam "Liberos". Helaas heeft Piet daar maar enkele maanden gewoond. Na het ontdekken van een ernstige ziekte werd hij genoodzaakt Bandung te verlaten en voor behandeling terug te keren naar Nederland. Na zijn vertrek bleef Nico, nu in het gezelschap van broeder Niko Narimo, daar nog twee jaar wonen, waarna het huis aan de bezitster werd teruggegeven en hij verhuisde naar zijn confraters in het verbouwde delegatiehuis van Gunung Kencana 10.

Buitengewone Generale Raad (C.G.E.) in Rome

Delegatie-overste Widodo reisde naar Rome om van 7 tot 17 oktober 2003 de CGE bij te wonen. De oversten van de aanwezige entiteiten gaven een overzicht van het wel en wee in hun gebied en spraken over een probleem dat veel opschudding had gebracht in Amerika, namelijk de seksschandalen veroorzaakt door de clerus. Behalve Widodo waren bij de aanwezige oversten veel nieuwe gezichten. Om die reden vond de generale raad het noodzakelijk aandacht te besteden aan de wijze van administratie zoals het werk van het secretariaat, de aanvraag voor goedkeuring van de begroting enz. enz. Ook gaf Piet Goltstein uitleg over het Common Fund, Sharing Fund en de functie van IMA (International Montfortian Aid). Het geld dat terecht komt in dit laatste fonds wordt gebruikt om arme entiteiten te steunen bij de opleiding, pastoraal, gezondheidszorg e.d.

Tijdens de CGE belegden pater generaal en de provinciaal van Canada een speciale vergadering met de Aziatische oversten in verband met de toekomst van Papua New Guinea. De provinciaal van Canada liet weten: wij hebben geen krachten meer ter beschikking, kunnen jullie helpen? Pater generaal voegde er de vraag aan toe: wat is de status van de montfortanen die werken in PNG, moeten we niet van hun groep een generale communiteit maken? Een communiteit die rechtstreeks valt onder het generalaat of misschien nog beter onder Indonesië of India? Als reactie op die vraag zei zowel de overste van

India als die van Indonesië, dat – alvorens een antwoord te geven – zij eerst wilden overleggen met hun raad en ook met de mensen die werken in PNG.

Fatale botsing op de weg van Putussibau naar Sintang

Zaterdag 22 november 2003 reisden de parochieraad van Putussibau, hun pastoor Arifin Dwirahmanto en broeder Frans Ara, met de bus naar Sintang. Ze wilden aanwezig zijn bij een viering van eeuwige geloften, het feest van de zusters Franciscanessen van Asten en de in gebruikname van de aula van de kathedraal. De bus stopte voor een rustpauze in Tepuai en ging om 19.00 uur weer verder. Wat er toen gebeurde beschrijft Pater Arifin in een artikel voor InterNos:

"Voor in de bus zaten de vrouwen en achterin de mannen. De vrouwen waren aan het zingen toen de bus plotseling met een knal in een gat schoot. De chauffeur verloor de macht over het stuur en vloog boven op een hoop gekapte bomen langs de weg. We reden met 'n snelheid van 30-40 km per uur en alle reizigers schoten naar voren op het moment dat de vrouwen nog steeds zongen. De bus stond meteen stil, maar de lampen bleven branden. De banken braken af en twee voorin gezeten passagiers vlogen naar buiten. De bus stond met de neus in de lucht. De meeste vrouwen hadden wel iets verstuikt of gekneusd, zelfs waren enkele hun tanden kwijt. Ik (Arifin), pastor John Bebok en broeder Frans hadden een arm gebroken, ik en John de bovenkant van de rechterarm en broeder Frans de linkerarm. Na ongeveer een kwartier kwamen twee bussen aangereden die hulp boden. De zwaargewonden werden meegenomen, maar wij die relatief een betere conditie hadden werden op een vrachtwagen geladen en later overgeplaatst in een bus die naar Pontianak ging. Om 07.00 uur in de morgen kwamen we in Sintang aan, waar we de eerste hulp in het ziekenhuis kregen, maar voor verdere behandeling doorverwezen werden naar het Antoniusziekenhuis in Pontianak (450 km. verderop). Daar werden we geopereerd en behandeld."

Dajakzoon priester gewijd en visitatie communiteiten

Na de afsluiting van zijn pastoraal jaar in Papua New Guinea, kwam Ariston terug naar zijn geboortestreek West-Borneo en werd op 7 december 2003 in Putussibau door Mgr. Augustinus Agus priester gewijd. Het was een indrukwekkende viering. Na pater Alois Ding was hij de eerste Dajak montfortaan, die priester werd gewijd. De kerk en ook de zaal waar de neomist werd gevierd, was te klein voor het volk dat getuige was van dit heuglijk gebeuren. De delegatieoverste maakte van de gelegenheid gebruik om na de priesterwijding

de communiteiten te bezoeken. Pater Widodo schreef in zijn visitatieverslag het volgende:

"Op veel plaatsen wordt de manier van pastoraal bedrijven door onze confraters met vreugde ontvangen. Wij bieden niet zomaar een programma aan, wij bieden blijkbaar iets aan waarop de mensen al lang zitten te wachten. We voldoen aan een ware behoefte en hebben het vertrouwen van de geloofs-gemeenschap. Iedere confrater heeft zijn eigen ervaringen en heeft te doen met verschillende situaties. Je hebt gemeenschappen die actief zijn en open, andere weer niet. Er zijn groepen die leven vanuit een diep geloof, andere weer niet. Zodoende heeft iedere confrater zijn manier van pastoraal. Op de ene plaats is het een kwestie van oogsten van hetgeen is gezaaid, op een andere plaats moet nog gezaaid worden en op nog een andere plaats is men pas bezig met het klaarmaken van de grond. Je hebt onvruchtbare grond, rotsgrond, vruchtbare grond.."

De sociaal-economische situatie
en de invloed daarvan op het missionair werk

We moeten erkennen dat de sociaal/economische situatie van een land grote invloed heeft op het missionair werk. Vandaar nu een kleine analyse van de situatie die bepalend is geweest voor de manier van werken en het pastoraal bedrijven van onze missionarissen. In de 36 jaar die generaal Soeharto aan de macht was, werd het sociaal/economische leven bepaald door een kleine groep rijke mensen. De armen werden armer en het conglomeraat rond de president steeds rijker. De persvrijheid werd beteugeld en de mensen leefden in angst. Zelfs de godsdienst werd gebruikt als politiek middel. De val van Soeharto deed de hoop herleven dat er veranderingen zouden komen op sociaal-economisch en politiek gebied. Maar wat gebeurde er? Het volk voelde wat vrijheid betekende en maakte daar dusdanig misbruik van dat orde en discipline ver te zoeken waren. Bovendien was als gevolg van de Soeharto-periode geen sprake meer van wederzijdse samenwerking (gotong-royong) zoals vroeger. Dit alles had grote invloed op de kwaliteit van leven. Het peil van de scholen bereikte vooral in de binnenlanden van Borneo en Flores een dieptepunt.

Het dagblad 'Kompas' schrijft in een artikel van die dagen:

"De armoede in Indonesië is weer op het niveau van 15 jaar geleden. Volgens het Centrum voor Statistieken is in 2004 het aantal armen 36.100.000 mensen, 16,6% van de Indonesische bevolking. Het armoede- en werkloos-heidniveau van Indonesië is het hoogste van de ASEAN-landen. Indonesië staat op de wereldindex van menselijke ontwikkeling op plaats 111 van de 175 landen, heel wat lager dan Maleisië (76) en de Filipijnen (98). Het armoedeprobleem en de kwaliteit van het menselijk potentieel worden zeer beïnvloed door het ontbreken van openbare voorzieningen en middelen die nodig zijn voor de

gezondheidszorg, onderwijs, zuiver water en gezonde sanitaire voorzieningen. Daarbuiten heeft Indonesië een probleem met de distributie, afzet en andere economische zaken. Komt daarbij nog dat de mensen zich niet veilig voelen met alle gevolgen vandien, de corruptie die zo groot is dat veel mensen geen verschil meer zien tussen het mijn en dijn."

Als dit artikel een algemene beschrijving is van de sociaal/economische toestand in Indonesië, kun je je voorstellen wat dat betekent voor de afgelegen gebieden op Borneo en Flores waar de montfortanen werken. Het is duidelijk dat een dergelijke situatie het resultaat van het pastorale en sociale werk van de montfortanen behoorlijk beïnvloedt.

De PNG communiteit

In februari 2004 reisde pater Widodo naar Kiunga voor een bijeenkomst van de Aziatische oversten met als gespreksthema de status van de PNG-montfortanen. Het was een vervolg op de ontmoeting vier maanden te voren tijdens de CGE in Rome. De delegatie-oversten kwamen tot de conclusie dat het goed zou zijn van de groep montfortanen in het bisdom Kiunga een generale communiteit te maken, los van Canada en rechtstreeks onder het generaal bestuur. Pater generaal Bill Considine onderschreef deze conclusie en sprak de hoop uit dat een dergelijke status zou helpen bij het leven en werken in de geest van Montfort en de generale communiteit een weg zou openen voor jongeren die zich bij de montfortanen willen aansluiten. Pater Richard Larouche werd gevraagd overste te zijn van de communiteit, pater Rozario Menezes zijn vervanger en pater Mateus Juang econoom. Met hun drieën vormden ze een team dat de recollecties, studiedagen en thematische bijeenkomsten organiseerde. Bij dezelfde gelegenheid bood Mgr. Gilles Côté een huis aan als teken van zijn instemming en als begin van de montfortaanse communiteit. Is er een mogelijkheid jongens op te leiden als montfortaan? Er werd afgesproken daarover concreet overleg te plegen, nadat de communiteit vorm heeft gekregen. Wel werd nog gesproken over samenwerking van de Aziatische entiteiten, over het missionaire werk en de voorbereiding op de eeuwige geloften.

Vrienden van Montfort

De beweging "Vrienden van Montfort" (KSM) kreeg vorm op 31 mei 1999 op het moment dat de familie Ibrahim (vader Ibrahim, moeder Maryati en hun 4 kinderen) in de kerk van Lembang hun toewijding deden en beloofden te leven naar de spiritualiteit van Montfort. Nico Schneiders had hen voorbereid op deze

stap. In Poco begon een groep "Vrienden van Montfort" in 2001; 23 mannen en vrouwen deden op 27 april 2004 hun toewijding in de Montfort-kerk van Poco. In Bandung was vanaf juli 2003 een groep met voortrekster mevrouw Rudy actief. In totaal 17 mannen en vrouwen volgden de Totus-Tuus- bijeenkomsten, waarin zij stap voor stap kennis maakten met de montfortaanse spiritualiteit. Op 14 augustus 2004 deden zij in het Montfort-seminarie, Bandung, voor de delegatieoverste Ignatius Widodo hun toewijding in aanwezigheid van fraters en familieleden. Vanaf die tijd spelen de "Vrienden van Montfort" een rol van betekenis bij het missionaire montfortaanse werk. Nadat in 2005 het Montfort-seminarie naar Malang verhuisde, ontstond ook daar al snel een groep "Vrienden van Montfort".

Montfort-seminarie in Bandung verkocht

Het idee om het Montfort-seminarie te verhuizen naar Malang mag niet los gezien worden van het herhaaldelijk bericht dat de "Bandung International School" wil uitbreiden en het seminarie wil kopen. Maar toen het seminarie aangeboden werd, ging men daar niet op in. Gelukkig bood zich een andere koper aan. In april 2004 hadden Ignatius Widodo en Piet Derckx een gesprek met een afvaardiging van Gereja Kristen Indonesia (GKI) op het notariskantoor van mevrouw Josanti. Na een tweede ontmoeting werden ze het eens over de koop en over de tijd dat het huis leeg moest zijn. Afgesproken werd, dat de fraters op zijn laatst in juni het huis zouden verlaten en dat het overgenomen zou worden door de christelijke geloofsgemeenschap GKI. Op het moment van de verkoop volgde Vely Amput, rector van het seminarie, samen met broeder Joseph Gunarto het I.M.I. *(International Montfortain Institute)* programma, een cursus voor vormingsleiders van de drie montfortaanse congregaties. De cursus bestond uit drie gedeelten: het eerste deel van 15 april tot 7 juni 2004 in Rome, het tweede gedeelte van 8 juni tot 9 juli in Frankrijk en het derde gedeelte van 15 juli tot 15 september ieder op zijn eigen plek. Tot half juli was pater Ludovikus de vervangende rector van het Montfort-seminarie.

De bouw in Malang

De voorbereidingen voor de bouw van het Montfort-seminarie in Malang door de heer Zaldy en zijn dochter architect Irene verliepen voorspoedig. Eind april 2004 was een waterbron aangeboord op een diepte van 185 meter, een waterbak aangelegd met erlangs een klein waakhuisje. Zaldy liet weten dat juli 2005 de hele bouw klaar zou zijn.

Om mogelijk te maken dat de vijf jongelui, die in 2004 hun noviciaat beëindigden, meteen naar Malang konden verhuizen om daar hun filosofiestudie te beginnen op de STFT, werd een huis gehuurd in Langsep Barat Kav.40, Malang. Verder werd afgesproken dat ze iets eerder in juli hun professie zouden doen om hen de gelegenheid te geven op vakantie te gaan; immers op 10 augustus moesten ze in Malang zijn voor de inschrijving van het nieuwe collegejaar op de STFT. Behalve de pas-geprofesten kregen ook de fraters van het pastorale jaar te horen meteen na hun stagejaar naar Malang te gaan om daar hun S2-studie te beginnen. Het waren de fraters Valens, Mans, Leo, Tian, Bayu en Marsel. Het huurhuis moest dus plaats bieden aan 10 fraters plus de overste pater Arnold Suhardi.

Op dinsdag 6 juli 2004 werd pater Arnold door Br. Niko vanuit Bandung naar Malang gebracht om het huurhuis in orde te brengen. Dit was het begin van de grote verhuizing van het Montfort-seminarie.

Nieuw klooster voor de Dochters der Wijsheid

Eindelijk was het zover. Op 2 december 2004 werd door Mgr. Eduardus Sangsun het nieuwe klooster van de zusters "Pondok Marie Louise" in Poco ingezegend. Voor deze gelegenheid waren twee leden van de generale raad overgekomen, Sr. Louise Madore en Sr. Madeleine Cadour. De gedenkwaardige dag begon met een feestelijke ontvangst van de bisschop en het districthoofd bij de ingangspoort. De bisschop zegende het klooster en daarna werden toespraken gehouden. Huisoverste, Sr. Jacqueline, liet in haar woordje weten dat de Dochters der Wijsheid in Poco gekomen waren om, geïnspireerd door de Zalige Marie-Louise, ten dienste te staan van de geloofsgemeenschap. Ze voelden zich geroepen er voor iedereen te zijn, maar toch op een speciale wijze aandacht besteden aan de ontwikkeling van de vrouw.

Delegatie-beraad in Ciawi

In tegenstelling tot vorige keren werd, dankzij mevrouw Yuli, in 2005 het delegatie-beraad van 17 tot 20 januari gehouden in een gastenverblijf te Ciawi, Bogor. Voor vele confraters qua plaats een mooie afwisseling. Het beraad hield zich ditmaal voornamelijk bezig met het voorbereidingsdocument op het komende generaal kapittel. Ook werd gesproken over de vier elementen van een apostolisch montfortaanse communiteit. In hoeverre zijn ze zichtbaar in het doen en laten van de groep. De gesprekken werden begeleid en aangescherpt door pater Arnold Suhardi. Na een vruchtbare discussie werd overgegaan naar

de bespreking van de begroting en de reactie van Rome op het concept van de nieuwe statuten. Het bleek dat op enkele kleine aanpassingen na het concept in orde was. Nog even en de congregatie bestaat 300 jaar. Hoe wordt dit heuglijke feit gevierd? Afgesproken werd op 28 april 2005 dit geschiedkundig feit in Bandung en Ruteng te openen met een plechtige eucharistieviering. Hoe het jaar verder ingevuld wordt, werd aan ieders initiatief overgelaten. De laatste dag van het beraad werd gevuld door meneer Andreas Chang, die de aanwezige montfortanen een korte studie gaf over management.

Twee montfortanen priester gewijd

Van de jonge montfortanen waren velen afkomstig uit Midden-Java, maar nog nooit was iemand van hen daar priester gewijd. Daar kwam verandering in toen op 27 januari 2005 in de parochiekerk van Nanggulan Antonius Suniwarno en Stefanus Leba werden priester gewijd door Mgr. Ignatius Suharyo, bisschop van het aartsbisdom Semarang. Een dag na de wijding deed neomist Suniwarno zijn eerste eucharistieviering in zijn geboortedorp Promasan en vertrok neomist Leba met zijn familie naar Aimere, Flores, om daar zijn dankmis te vieren. Naar gewoonte kregen de neomisten na de wijding te horen waar hun nieuwe werkplaats zou zijn. Pater Leba werd benoemd samen met Martinus Widyatmoko de parochie van Benua Martinus te bedienen en pater Suniwarno werd toegevoegd aan het pastoraal categoriaal team van Deo Soli in Putussibau.

Gouden en robijnen feest

In Sintang werd op 4 april 2005 het gouden priesterfeest van Huub Swerts, het robijnen priesterfeest van Joep van Lier en Piet Derckx en het 40-jarig professiefeest van broeder Piet van Hoof gevierd. De feestelijkheden begonnen met een plechtige mis in de kathedraal, voorgegaan door vicaris-generaal Ewaldus. De vicaris, die bisschop Agus verving liet weten niet te preken omdat hij het niet netjes vond iets te zeggen in aanwezigheid van de jubilarissen, zijn oudere voorgangers. Joep was zijn voorganger als vicaris, Piet Derckx was zijn rector geweest op het grootseminarie en Huub was de wijze senior van het bisdom. Een ander leuk gegeven was dat Joep, Huub en Piet econoom van het bisdom waren geweest en broeder Piet de bouwer van het bisdom en degenen die de kathedraal, waar de eucharistie gevierd werd, heeft opgeknapt. *"Semua yubilares lebih banyak makan asam garam dibanding saya"*, zei vicaris Ewaldus: *"De jubilarissen zijn in tegenstelling tot mij mensen met ervaring en door de wol geverfd"*. Na de hoogmis was een drukke receptie in de aula.

Dit feestelijk gebeuren had ook een droevige kant, immers voor Huub was zijn feest tevens een afscheid. Hij vertrok op 11 april uit Sintang. Na 47 jaar trouwe dienst ging hij terug naar Nederland. Vooral voor de communiteit Sintang was zijn vertrek een groot verlies. Ze verloren in hem een ware montfortaan, altijd bereid te helpen en te luisteren. Huub sloot een belangrijke periode van zijn leven af, nu ging hij genieten van zijn oude dag.

Generaal kapittel van 1 tot 20 mei 2005

Delegatie-overste Ignatius Widodo en pater Arnoldus Suhardi waren de Indonesische afgevaardigden bij het kapittel dat het document "Samen op weg in het spoor van de arme apostelen..." voortbracht. In dat document worden de leden van de congregatie aangespoord terug te kijken naar de grondslagen en oorspronkelijke richting van het montfortaans religieus leven. Ook verwijst het met het oog op onze missie naar de noodzaak van sterkere internationale banden. We lezen in het eerste nummer van "Orientations of the Chapter 2005":

"Midden in de Kerk en in de wereld vormt het Gezelschap van Maria een internationale gemeenschap. Internationalisering is een opvallend kenmerk van wie we vandaag de dag zijn. Als we er in slagen om solidair en hartelijk samen verder te gaan, is dat een belangrijk getuigenis in een wereld die op zoek is naar internationalisering, maar daar om allerlei redenen niet in slaagt.

Zullen we erin slagen een wereldwijd perspectief op de congregatie te ontwikkelen? Bij alle respect voor de diverse culturen waaruit we zijn voortgekomen, moeten we daarvoor onderling nieuwe en sterkere banden smeden, zowel tussen individuele confraters als tussen entiteiten."

Verder lezen we in het verslag van het kapittel dat het gebruik van de huidige structuren moet worden geëvalueerd. Er moet meer besef komen voor het feit dat onze congregatie een internationale gemeenschap vormt en dat we over en weer bij elkaar horen.

Wat de financiën betreft vraagt het kapittel om een realistisch delen van financiële middelen. Solidariteit vraagt om vertrouwen tussen de arme en de rijke entiteiten. Vertrouwen ontstaat, wanneer er transparantie is en er rekenschap wordt gegeven.

De montfortaanse zending vraagt, dat we onze missie voortzetten en het goede nieuws brengen van het rijk van Jezus door Maria in de voetstappen van de arme apostelen. Evangelisatie en diaconie blijven nodig in deze tijd van mondialisering, secularisatie en nieuwe vormen van armoede. Het evangelie moet worden verkondigd hoe moeilijk dat soms ook is vanwege geweld, corruptie en religieus indifferentisme. In het spoor van Montfort moeten we ons in ons missionair engagement vooral richten op gewone mensen, in het bijzonder op de armen.

Het kapittel heeft speciale aandacht besteed aan leken-montfortanen of "Vrienden van Montfort". Leken die goed zijn ingevoerd in de montfortaanse spiritualiteit kunnen evengoed van hun geloof getuigen als degenen die dit fulltime doen. Leken-montfortanen kunnen mannen en vrouwen zijn, alleenstaanden of gehuwden, jongeren en ouderen. Vanuit hun toewijding aan Jezus door Maria hebben ze een spirituele band met de montfortaanse familie. Daarom dat we in nummer 116 van het kapittel-verslag lezen: "Initiatieven om vanuit de brede montfortaanse familie samen te werken met leken moeten worden aangemoedigd".

Over de oudere confraters werd gezegd dat zij moeten worden omgeven met broederlijke zorg. We moeten samen blijven. Hoe nodig dit is, blijkt vooral in entiteiten met een groot aantal confraters op leeftijd.

300 jaar montfortanen

Dit heuglijke gebeuren werd op 28 april 2005, het feest van Louis-Marie Grignion de Montfort, geopend met een pontificale eucharistieviering in de kathedraal van Bandung, voorgegaan door Mgr. Alexander Djajasiswaja. De voorbereidingen op dit gedenkwaardig feit waren op het Montfort-seminarie reeds lang aan de gang onder de enthousiaste leiding van pater Ludovikus Ndona en broeder Gunarto. Een landelijk bekende musicus André Manika en de dirigenten Hironimus en Mas Ferdy waren door hen aangezocht om een gelegenheidskoor te begeleiden dat bestond uit fraters montfortanen en universiteitsstudenten. De 'Vrienden van Montfort' waren bij de openingsplechtigheid zichtbaar aanwezig als lector, collectant, gastvrouw en gastheer bij de receptie. Hun rol in de plechtigheid bleek achteraf een goede promotie te zijn geweest voor de montfortaanse gemeenschap, want in de dagen erna kwamen veel telefoontjes binnen, waarin informatie werd gevraagd aangaande leken-montfortanen. De leden van het Maria-Legioen hielpen mee bij de verkoop van brochures, boeken en CD's over Montfort en de montfortanen.

In Ruteng werd het jubileumjaar geopend met een pontificale mis voorgegaan door de bisschop van Ruteng. Het noviciaat en de parochie Poco verzorgden daarna een gezellig samenzijn voor genodigden.

Op Borneo werd het 300-jarig montfortaan-zijn geopend met speciale vieringen in de kerken geleid door montfortanen en in de kapel van de communiteiten. De montfortanen op Borneo hadden afgesproken het jubileumjaar te beschouwen als een jaar van reflectie op de montfortaanse pelgrimstocht door de jaren heen gericht op de toekomst. Vandaar dat bij hen de opening minder feestelijk werd begonnen. Tijdens het gedenkjaar werd in Putussibau een *Youth Camp* gehouden. Het uitgangspunt hiervan was het feit dat de montfortaanse

missionarissen jarenlang het christelijk geloof in West-Borneo gezaaid hadden; nu wilden ze de jeugd laten weten dat het hun beurt is dat zaad vrucht te doen dragen. *Youth Camp* werd gehouden in de voortuin van het klooster Deo Soli.

De viering van het jubileumjaar werd een goede gelegenheid om jong en oud kennis te laten maken met het montfortaanse erfgoed. Dat het een succes werd bleek uit het grote aantal aanvragen om zich te mogen aansluiten bij de Vrienden van Montfort.

Van Bandung naar Malang

Volgens afspraak moest op 4 juni 2005 het Montfort-seminarie in Jalan Surya Sumantri 83, waar 18 fraters, 2 vormingsleiders en 2 werknemers waren, leeg zijn. Gingen de fraters na het semesterexamen normaliter op vakantie, deze keer was het anders. Nu moesten ze het huis verlaten en klaar maken voor nieuwe bewoners. Reeds vanaf 17 mei waren ze bezig geweest beetje bij beetje de inventaris te verhuizen naar Malang. Ze waren begonnen met het sturen van een gedeelte van de bibliotheek; vier dagen later de inventaris van het klaslokaal met enkele spullen uit de recreatiezaal enz. Vanaf 23 mei vertrok bijna dagelijks een vrachtwagen met verhuisboedel richting Malang. Op 29 mei werd voor het laatst de eucharistie gevierd; daarna waren de banken uit de kapel aan de beurt. Wegens gebrek aan stoelen, die reeds vertrokken waren naar Malang werden vloerkleden gebruikt om aan de vele mensen die aanwezig waren een kans te geven de mis bij te wonen. Twee dagen later vertrokken de fraters met de bus 'Pahala Kencana' naar Malang en bleven Br. Gunarto en frater Santoso over. Zij vertrokken op 4 juni samen met pater Arifin die naar Yogyakarta ging. Dit was einde Montfort-seminarie Bandung.

Inzegening van het nieuwe Montfort-seminarie

Bijna een jaar na de eerste steenlegging op 6 september 2004 door Mgr. H. J. S. Pandoyoputro, bisschop van Malang en assistent-generaal Huub Louis, had op 14 augustus 2005 de inzegening plaats van het nieuwe Montfort-seminarie door dezelfde bisschop. De nieuwe rector pater Konradus Hancu noemde het een wonder zulk een mooi gebouw te hebben. Mgr. Pandoyoputra sprak de wens uit dat het mooie gebouw een weerspiegeling mag zijn van hetgeen er binnen gebeurt en dat de manier van leven een afspiegeling mag zijn van de naam gegeven aan het seminarie "Pondok Kebijaksanaan" (Zetel der Wijsheid). De bisschop zei de invloed van de montfortanen reeds te bespeuren in de wijze waarop zij betrokken zijn bij het Maria Legioen en voegde eraan toe: "De

montfortaanse spiritualiteit geeft mij de zekerheid dat het een degelijke ondergrond is om kwalitatief goede priesters op te leiden".

Na jarenlang zoeken naar een goede vorm van montfortaanse opleiding, is het verhuizen naar Malang een stap vooruit geweest. Misschien mag gezegd worden dat het het einde was van een pionierstijd. De bouw van dit seminarie is het laatste grote werk onder leiding van Piet Derckx. Hij gaf zijn taak over aan broeder Niko Narimo, de nieuwe delegatie-econoom. Door deze overdracht kwam de verantwoordelijkheid over de delegatie volledig in handen van Indonesische montfortanen.

❒❒❒❒❒❒



Basisschool Yayasan Sukma



Middelbare School Putussibau



Pastorie van Benua Martinus



Parochiekerk van Benua Martinus



Overgang van provinciale naar generale Delegatie


Mgr. A. Djajasiswaja, Piet en Nico





Mevr. Rudi, KSM



Toewijding, KSM



Huize Liberos in Jalan Tera, Bandung



Huize Liberos in Setra Murni
Bandung



Zr. Blandine, Jacqueline en Josée, DW



Hub Swerts neemt afscheid



Kapelraam Montfortseminarie



Montfort Seminarie ‘Pondok Kebijaksanaan’ Malang



Jonge Montfortanen

BRONNEN EN LITERATUUR

De bronnen voor dit boek zijn gevonden in de archieven van het Provincialaat van de Montfortanen te Oirschot en van de Indonesische Delegatie, Bandung. Ander materiaal is gevonden in de volgende boeken, tijdschriften en brochures:

Bertrand, SMM, Michel. *A History of the Company of Mary*. Casa Generalizia dei Montfortani. 2000.

Boelaars, OFM Cap, Huub J.W.M. Dr. *Indonesianisasi, Dari Gereja Katolik di Indonesia Menjadi Gereja Katolik Indonesia*.Kanisius 2005

Bulletin Keuskupan Sintang. *Antar Kita*. uitgave 9+10, 1984

Coomans, MSF, M. *Manusia Daya: Dahulu, Sekarang, Masa Depan*. Djakarta: Gramedia 1987.

Heuken, SJ, Adolf. *Ensiklopedi Gereja*. Cipta Loka Ceraka 1994

Koptari (Conferentie van oversten gezamenlijke religieuzen Indonesië), *Spiritualitas Pelayanan, Religius Melayani Kerajaan Allah*. Jakarta 1987.

Muskens, M.P.M. *Sejarah Gereja Katolik Indonesia*. uitgave Bisschoppen Conferentie Indonesië, afdeling documentatie. Jakarta 1974.

Schoffeleers, SMM, Jan Mathijs. *Montfortanen in de Lage Landen*. Provincialaat Montfortanen, Oirschot, 2005.

Sekretariat Negara Republik Indonesia. *30 Tahun Indonesië Merdeka*. uitgave PT Tira Pustaka Jakarta, 1975.

Wolf Rob. *Huijbergen en de uiteinden der aarde*. De broeders van Huijbergen 1854-2004, Rob Wolf/Bureau voor geschiedschrijving, Nijmegen, 2004.

Yoseptin T.Pratiwi/Litbang. *Profil Daerah, Kabupaten dan Kota.* Kompas, 1993.

Montfortaanse tijdschriften:

1. *L'Echo Montfortain*. uitgave generalaat in Rome, 1954-2005
2. *Pro Nostris*. uitgave Nederlandse provincie, 1940-2005
3. *Inter Nos*. uitgave Indonesische delegatie 1984-2005

4. *Montfortaanse Almanak*. 1935-1951
5. *Schepter en Kruis*. 1936-1946
6. *Alles voor Allen*. 1947-1950

Uitgaven Missieprocure Montfortanen:

1. *Borneo, Bisdom Sintang*. (1995, 414 pp.)
   - *Algemene gegevens*. 1938-1980 SMM -Borneo
   - *Officiële Correspondentie.* 1938-1958
   - *Norma van Missioneren.* OFM Cap, 1926-1937
   - *Div. Documenten* Ned. Coloniaal Best. t/m 1941

2. *Dagboek van Bika Nazareth*. (1995, 248 pp.)
   - *Paters Capucijnen* 1910 t/m 1939
   - *Paters Montfortanen* 1938 t/m 1959

3. *Dagboek van Benua Martinus*, (1997, 544 pp.)
   - *Paters Capucijnen* 1912 t/m 1946
   - *Paters Montfortanen* 1946 t/m 1970

4. *Dagboek van Sedjiram* 1946 t/m 1982, (1995, 437 pp.)

5. *Dagboek van Nanga Serawai* 1947 t/m 1966 +
   Dagboek van Nanga Pinoh 1949 t/m 1981 (2000,315 pp.)

6. *Memoires van Pater Leo, OFM.CAP Benua Martinus, Bika, Sedjiram (1997,119 pp.)*

7. *Montfortaans Contactblad*, 1967-2005

❒❒❒❒❒❒

INDONESIË- MISSIONARISSEN

ALFABETISCH

INDONESIË- MISSIONARISSEN ALFABETISCH

BERG van den Jozef/Broeder Stefanus geboren op 06-03-1916 te Gulpen

Sedjiram	1946-1984		Rubber Plantages
Sintang	1981-1984		Rustend
Vroenhof	1985-1987		Rustend
Overleden	06-12-1987	Maastricht	Begraven te Schimmert

BERNARD Antoon geboren op 13-05-1922 te Breda

Sedjiram	1951-1952		Taalstudie/Missionaris
Sintang	1952-1954		Dienstreizen
Nanga Pinoh	1954-1961		Dienstreizen
Serawai	1961-1991		Pastor parochie/polikliniek
Serawai/Sintang	1991-1992		Pastor /Diocesaan econoom
Oirschot	1992-1994		Rector zorgcentrum St. Joris
Oirschot	1994-1998		Overste communiteit
Oirschot	1998-2001		Emeritus
Vroenhof	2001-2002		Rustend
Overleden	19-07-2002	Vroenhof	Begraven te Oirschot

BOORN van den Lambert geboren op 07-03-1917 te Maastricht

Sedjiram	1946-1949		Missionaris
Sintang	1949-1955		Schoolinspecteur
Sintang	1955-1966		Vicaris Generaal bisdom Sintang
Sintang	1966-1973		Missieoverste
Sintang	1973-1977		Apostolisch Administrator
Sintang	1977-1983		Secretaris vh bisdom +Regionale Overste
Vroenhof	1983-1994		Overste communiteit
Vroenhof	1994-2007		Rustend
Overleden	03-05-2007	Vroenhof	Begraven te Schimmert

CLOOTS Jan H. geboren op 28-10-1910 te Schinnen

Bika Nazareth	1951-1955		Missionaris
Putussibau	1955-1957	.	Missionaris
Overleden op	08-04-1957	te Putussibau	Begraven te Putussibau

COLLIJN Laurentius W. geboren op 19-03-1917 te Gulpen

Benua Martinus	1946-1948		Missionaris
Benua Martinus	1948-1952	.	Overste en Pastoor
Sintang	1952-1957	.	Overste en econoom
Serawai	1957-1968		Pastor /polikliniek
Holset	1969-1993		Pastoor
Vroenhof	1993-1994		Rustend
Overleden op	22-11-1994	te Vroenhof	Lichaam afgestaan a/d/ wetenschap

CUYK van Harry A.C. geboren op 03-06-1920 te Oirschot

Sintang	1951-1953		Dienstreizen
Nanga Pinoh	1953-1956		Dienstreizen
Sintang	1956-1957		Dienstreizen
Sedjiram	1957-1964		Dienstreizen
Nanga Pinoh	1964-1981		Pastor
Overleden op	27-11-1981	te Pontianak	Begraven te Nanga Pinoh

DERCKX Peter geboren op 27-05-1938 te Meijel

Jogjakarta	1966-1966		Oriëntatie maart - aug.
Serawai	1966-1967		Dienstreizen/polikliniek
Putussibau	1967-1967		Dienstreizen januari - juli
Sintang	1967-1974		Dienstreizen
Bika Nazareth	1974-1977		Pastor
Sintang	1977-1984		Econoom bisdom Sintang
Bandung	1984-1988		Begeleider diocesane clerus
Bandung	1988-1993		Rector montfortseminarie tot 1998
Bandung	1993-2003		Delegatieoverste
Bandung	2003-2005		Delegatieeconoom
Oirschot	2006-		Overste communiteit

DIJKER Reinold F geboren op 29-11-1914 te Den Haag

Bika Nazareth	1952-1960	.	Missionaris
Putussibau	1960-1963		Missionaris. Met Mgr. nr VAT II
Litchfield	1963-1965		Bijbel en Liturgieleraar seminarie SMM
Oirschot	1965-1966		Gastdocent liturgie
Sintang	1966-1976		Pastor kathedr. en leraar katechistenschl
Bandung	1976-1979		Leraar O.T Theol. Hogeschool.
H.Landstichting	1979-1996		Rustend
Berg en Dal	1996-2002		Rustend
Nijmegen	2002-2003		Rustend
Overleden op	30-07-2003	te Nijmegen	Begraven H. Landstichting

DING Aloysius J.P. geboren op 15-04-1916 te Tanjung Kuda, Indonesië

Bika Nazareth	1950-1952		Dienstreizen
Sedjiram	1952-1954		Dienstreizen
Benua Martinus	1954-1958		Dienstreizen
Sintang	1958-1966		Dienstreizen
Bika Nazareth	1966-1969		Pastor parochie
Putussibau	1969-1993	.	Pastor parochie Mendalam,
Sintang	1993-1995		Ziek
Overleden op	06-06-1995	te Sintang	Begraven te Padua, Mendalam

DRIESSEN Henricus J./Broeder Bruno geboren 13-06-1917 te Hoensbroek

Bika Nazareth	1939-1942	Smeden en bouwen
Kuching	1942-1945	Krijgsgevangene in Jappenkamp
Putussibau	1945-1946	Bouwen en timmeren
Bika Nazareth	1946-1947	Bouwen
Sedjiram	1947-1948	Bouwen
Sintang	1948-1949	Monteur op de zagerij
Sedjiram	1949-1951	Bouwen
Sintang	1951-1963	Smid en Monteur op de zagerij

Benua Martinus	1966-1967		Bouwen en monteur
Sintang	1967-1971		Bouwen en monteur
Bika Nazareth	1971-1974		Bouwen en monteur
Nanga Pinoh	1974-1976		Bouwen en monteur
Voorschoten	1976-1986		Smeden/timmeren en missieprocure
Vroenhof	1986-1998		Rustend
Overleden	03-06-1998	Vroenhof	Begraven te Schimmert

EUNEN van Peter J.M. geboren op 08-04-1912 te Vaals

Sintang	1946-1956		Pastor voor de Chinezen
Nanga Pinoh	1956-1964		Pastor voor de Chinezen / Dajaks
Meerssen	1964-1967		Godsdienstleraar
Heerlen	1967-1969		Rector Vroedvr. School
Bonn	1969-1998		Pastor in de parochie
Schimmert	1998-2001		Rustend
Overleden	07-02-2001	Sittard	Begraven te Schimmert

EXTEL van Johan/Broeder Alphons geboren 24-11-1912 te Gemert

Benua Martinus	1946-1947		Onderhoud/constructie
Sintang	1947-1958		Onderhoud/constructie
Putussibau	1958-1960		Onderhoud/constructie
Sintang	1960-1965		Bouw bisschopshuis en kathedraal
Oirschot	1965-1966		suikerziekte. Onderhoud gebouwen
Voorschoten	1966-1967		Onderhoud gebouwen
Oirschot	1967-1968		Onderhoud gebouwen
Sintang	1968-1969		Een laatste poging
Oirschot	1969-1983		Vechten met suikerziekte
Overleden op	18-12-1983	te Oirschot	Begraven te Oirschot

HAMERS Servatius G.W. geboren op 30-08-1925 te Meerssen

Sedjiram	1952-1957		Missionaris
Sintang	1957-1983		Dienstreizen/ schoolopziener
Merkelbeek	1983-1987		Pastoor
Overleden op	01-11-1987	te Merkelbeek	Begraven te Merkelbeek

HOOF van Piet/Broeder PIET geboren op 10-06-1947 te Middelbeers

Sintang	1971-	Bouwprojecten:architect, zagerij, Ambachtsschool Landbouwprojecten,enz.

HOOGLAND Ferdinand geboren op 20-10-1909 te Haarlem

Sedjiram	1946-1949	Missionaris
Sintang	1950-1952	Misionaris
Benua Martinus	1952-1955	Dienstreizen
Bika Nazareth	1955-1964	Pastor/dienstreizen
Sintang	1964-1966	Econoom bisdom
Nanga Pinoh	1966-1969	Pastor
Sedjiram	1969-1971	Pastor
Voorschoten	1971-1971	Ziekteverlof
Overleden op	23-07-1971 te Haarlem	Begraven te Schimmert

HOOGLAND Peter J geboren op 08-01-1941 te Haarlem

Jogjakarta	1970-1970 .	Oriëntatie/taal (6 mnd)
Benua Martinus	1970-1982	Pastor - dienstreizen
Putussibau	1982-1995	Pastor
Benua Martinus	1995-2001	Pastor/dienstreizen
Almelo	2002-	Pastor, assistentie

JOHANNESMA Willem geboren op 23-07-1936 te Geleen

Jogjakarta	1966-1966	Oriëntatie maart - aug.
Sintang	1966-1967	Dienstreizen Lebang/Ketungau
Meerssen	1967-1970	Gelaïciseerd juli-aug.

KALTER Henk A.L. geboren op 27-05-1942 te Kampen

Jogjakarta	1975-1975	Oriëntatietijd jan/mei
Benua Martinus	1975-1996	Pastor en dienstreizen
Winterswijk	1996-2004	Pastoor
Overleden op	01-07-2004 te Aalten	Begraven te Oirschot

KESSEL van Lambert A.M. geboren op 08-09-1912 te Vlijmen

Bika Nazareth	1940-1942	Missionaris
Kuching	1942-1945	Krijgsgevangene in Jappenkamp
Benua Martinus	1945-1948	Dienstreizen

Sintang	1948-1956	Apostolisch Prefect diocees Sintang
Sintang	1956-1961	Apostolisch Administrator
Sintang	1961-1973	Bisschop diocees Sintang
Waalwijk-Oss	1973-1976	Kapelaan
Vlijmen	1976-1980	Rustend
Overleden op	07-11-1980 te Vlijmen	Begraven te Oirschot

LIER van Joseph A. geboren op 13-12-1937 te Roggel

Jogjakarta	1966-1966	Oriëntatie maart/aug.
Sedjiram	1966-1977	Dienstreizen, Pastor
Putussibau	1977-1978	Pastor
Sintang	1978-1985	Past. Kathedr, Vicgen, hoofd soc.dienst.
Sintang	1985-1990	Econoom bisdom, Hoofd Soc. Dienst
Jakarta	1990-1991	"Sabbath"-jaar in Jakarta
Bandung	1991-1992	Pastor parochie Cimahi
Bandung	1992-1998	Pastor St. Paulus parochie
Sintang	1998-2006 .	Huis-overste Biara Montfort
Sintang	2006-	Assistentie

LINSSEN Jan geboren op 19-06-1900 te Maastricht

Putussibau	1939-1942	Missionaris
Kuching	1942-1945	Krijgsgevangene Jappenkamp
Putussibau	1946-1949	Pastor, dienstreizen
Nanga Pinoh	1949-1953	Pastor
Putussibau	1953-1958	Pastor
Nanga Pinoh	1958-1959	Pastor
Sedjiram	1959-1969	Pastor, dienstreizen
Putussibau	1969-1971	Assistent
Nanga Pinoh	1972-1975	Assistent
Waubach	1975-1987	Rector bejaardenhuis
Vroenhof	1987-1990	Rustend
Overleden op	10-06-1990 te Vroenhof	Begraven te Schimmert

LUITEN Frans M.W. geboren op 22-02-1944 te Nuth

Jogjakarta	1971-1971	Oriëntatie
Sedjiram	1971-1972	Dienstreizen
Benua Martinus	1972-1976	Dienstreizen
Sintang	1976-1977	Dienstreizen
Bika Nazareth	1977-1978	Pastor dienstreizen
Benua Martinus	1978-1994	Pastor dienstreizen
Hoensbroek	1994-2000	Aalmoezenier bij Afcent
Hoensbroek	2000-2003	Pastor AZM Maastricht
Schimmert	2003-2009	Pastor AZM Maastricht
Schimmert	2009-	Assistenties

L'ORTYE Henri G.H. geboren op 05-05-1906 te Wylre

Bika Nazareth	1938-1942	Missionaris, Missie-overste tot 1963
Kuching	1942-1945	Internering Jappenkamp
Pontianak	1945-1946	Pastor
Sintang	1946-1948	Pastor
Sedjiram	1948-1959	Pastor
Bika Nazareth	1959-1963	Pastor
Benua Martinus	1963-1971	Pastor
Sedjiram	1971-1982	Assistent
Vroenhof	1982-1996	Rustend
Overleden op	10-03-1996 Vroenhof	Begraven te Schimmert

MAALSTE Jan C. geboren op 27-07-1907 te Utrecht

Sedjiram	1947-1948	Missionaris
Benua Martinus	1948-1949	Missionaris
Sedjiram	1949-1952	Missionaris
Voorschoten	1952-1956	Begeleiding
Malawi	1956-1965	Missionaris, leraar
Nederland	1965-1978	Diverse plaatsen, ziekte, rustend
Overleden op	22-04-1978 Sittard	Begraven te Schimmert

MAESSEN Jacques J.M.A. geboren op 21-06-1940 te Hoensbroek

Jogjakarta	1968-1968	Oriëntatie
Sedjiram	1968-1982	Dienstreizen
Nanga Pinoh	1983-1987	Dienstreizen
Sintang	1987-	Mass-media, Kobus Centre

NIJSSEN Jan M.L. / Broeder Matthieu geboren op 18-04-1914 te Beesel

Sintang	1949-1966	Monteur en zagerij
Rotterdam	1966-1970	Herstellend
Puerto Careno	1970-1990	Econoom (Vichada)
Vroenhof	1990-1998	Rustend
Overleden op	28-02-1998 Vroenhof	Begraven te Schimmert

PEETERS Wim J.B. geboren op 13-07-1945 te Gouda

Jogjakarta	1975-1975	Oriëntatie (5 maanden)
Bika Nazareth	1975-1978	Dienstreizen
Putussibau	1979-1982	Pastor; novicenmeester
Sintang	1982-1985	Nov. meester, leraar Katech. sch.
Bandung	1985-1993	Novicenmeester
Chicago	1993-1994	cursus spir. leadership
Bandung	1994-2002	Novicenmeester
Ruteng (Flores)	2002-2005	Novicenmeester
Rome	2005-2005	Secretariswerk
Malang	2006-2010	Begeleider scholastieken
Manilla/Bulacan	2010-	Internationaal Engels Noviciaat

REIJNDERS Hubertus J geboren op 04-07-1914 te Gulpen

Bika Nazareth	1946-1948	Missionaris
Putussibau	1948-1952	Pastor, dienstreizen
Pontianak	1952-1954	Procure
Bika Nazareth	1954-1956	Pastor
Putussibau	1956-1976	Pastor
Bika Nazareth	1976-1978	Pastor
Sedjiram	1978-1980	Pastor
Sintang	1980-1986	Pastor
Gulpen	1986-1987	Ziekteverlof
Vroenhof	1987-1988	Rustend
Overleden op	28-03-1988 Vroenhof	Begraven te Schimmert

RUTTEN Leo C. geboren op 26-02-1916 te Maasbree

Benua Martinus	1949-1958	Dienstreizen, pastor
Sedjiram	1958-1966	Pastor
Sintang	1966-1977	Econoom bisdom
Oirschot	1978-1984	Assistent econoom
Overleden op	13-12-1984 te Oirschot	Begraven te Oirschot

SCHELLART Adriaan J.H. geboren op 13-05-1914 te Den Haag

Bika Nazareth	1946-1947	Missionaris
Serawai	1947-1950	Missionaris
Bika Nazareth	1950-1952	Dienstreizen
Nanga Pinoh	1953-1955	Dienstreizen
Serawai	1955-1957	Dienstreizen
Benua Martinus	1957-1965	Dienstreizen
Bogor (Java)	1967-1972	Rector zusters Jl. Bondongan 60
Den Haag	1972-1972	Patiënt in Ziekenhuis
Overleden op	26-04-1972 te Den Haag	Begraven te Schimmert

SCHNEIDERS Nico C. geboren op 06-08-1937 te Kampen

Jogjakarta	1968-1969	Oriëntatie
Serawai	1969-1982	Pastor, dienstreizen
Nanga Pinoh	1982-1986	Pastor
Serawai	1986-1991	Pastor
Bandung	1991-1993	Begeleider Fraters, novicen, postulanten
Bandung	1993-1993	Novicenmeester/ad interim
Bandung	1993-	Begeleider, huiseconoom, directeur Montfort Centrum, Assistentie

SMIT Cornelis J. geboren op 03-11-1941 te Den Haag

Jogjakarta	1969-1969	Oriëntatie mei tot dec.
Sintang	1969-1994	Pastor dienstreizen
Sintang	1983-1994	Regionale overste
Putussibau	1994-1996	Pastor
Voorschoten	1996-1997	Vacantie en pastorale orientatie
Ommel	1997-	Pastoor

SOMMERS Adriaan L.M. / Br. Athanasius geboren op 12-07-1937 te Venlo

Sintang	1965-1968	Reparatie motoren/boten
Antwerpen	1968-1970	Studie buitenboordmotoren
Sintang	1970-1998	Monteur
Overleden op	21-01-1998 te Sintang	Begraven te Sintang

SWERTS Hubert P.G. geboren op 10-09-1928 te Hoensbroek

Sintang	1958-1958	Taalstudie (6 maanden)
Sedjiram	1958-1960	Parochie/Dienstreizen.
Nanga Pinoh	1960-1962	Dienstreiswerk
Sintang	1962-1966	Econ. bisdom tot 1965
Serawai	1966-1970	Pastor/Dienstreiswerk/polikliniek
Benua Martinus	1970-1973	Pastor/Dienstreizen
Nanga Pinoh	1973-1984	Dienstreizen/Pastor parochie
Sintang	1984-1987	Economaat bisdom
Sintang	1987-1998 .	Ec. SMM-Regio en ass. kathedraal.
Sintang	1998- 2005	Emeritus en assistenties
Schimmert	2005-	Assistenties/Rustend

VLEUTEN van der Adrianus A geboren op 31-10-1916 te Eindhoven

Benua Martinus	1946-1947 .	Taal leren
Bika Nazareth	1947-1947	Dienstreizen
Sintang	1947-1950	Dienstreizen
Serawai	1950-1956	Pastor, dienstreizen
Sintang	1956-1976	Dienstreizen Pastor
Putussibau	1976-1990	Pastor, assistentie
Oirschot	1990-1993	Rustend
Overleden op	20-09-1993 te Oirschot	Begraven te Oirschot

VONCKEN Antoon geboren op 14-06-1915 te Beek (lb)

Sintang	1946-1948	Missionaris
Na Beloh	1948-1953	Pastor, dienstreizen
Serawai	1953-1963	Pastor, dienstreizen, polikliniek
Heeerlen	1963-1964	Ziekteverlof
Overleden op	13-01-1964 te Heerlen	Begraven te Schimmert

WINTRAECKEN August geboren op 17-12-1919 te Kerkrade

Bika Nazareth	1948-1950	Missionaris
Sintang	1950-1952	Missionaris
Serawai	1952-1956	Dienstreizen
Putussibau	1956-1959	Dienstreizen
Sintang	1959-1962	Secretariaat,
Nanga Pinoh	1962-1964	Pastor Dienstreizen
Putussibau	1964-1965	Pastor Dienstreizen
Oirschot	1966-1967	Godsdienstleraar
Geulle	1967-1970	Assistent
Valkenburg	1970	Gelaïciseerd
Overleden op	19-07-2009 te Heerlen	Begraven te Valkenburg

WINTRAECKEN Jozef J.H. geboren op 23-01-1913 te Schinnen

Bika Nazareth	1940-1942	Missionaris
Kuching	1942-1945	Internering Jappenkamp
Pontianak	1945-1945	Pastor
Bika Nazareth	1946-1958	Pastor, dienstreizen
Benua Martinus	1958-1966	Pastor
Winterslag(Blg)	1966-1976	Pastoor
Vroenhof	1976-1983	Overste en huiseconoom
Vroenhof	1983-2000	Rustend
Overleden op	25-11-2000 te Vroenhof	Begraven te Schimmert